

TÜRKİYE'DEKİ MİMARLIK DÜŞÜNCESİNİN CUMHURİYET DÖNEMİNDEKİ EVRİMİ

Mim
202

ÜSTÜN ALSAÇ
Y.MÜHENDİS (MİMAR)

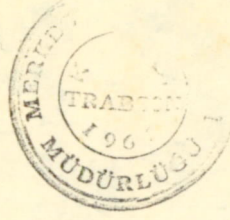
K.T.Ü.
Merkez Kütüphane Müdürlüğü
Dem. No. : 7303/2
Fiatı : 100.-

1-5

İTÜ.Mimarlık Fakültesi'nce kabul edilen doktora tezidir.

3034

Bu çalışmamı babama armağan ediyorum.

Ü.A.

İ Ç İ N D E K İ L E R

Sayfa

Ö N S Ö Z	1
Ö Z E T	2
A L M A N C A Ö Z E T (Deutsche Kurzfassung)	5
G İ R İ Ş	
CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK MİMARLIK DÜŞÜNCESİNİ HAZIRLAYAN TARİHSEL KOŞULLAR	8
<u>20. yüzyıl, çağdaş mimarlık düşüncesinin gelişmeye başlaması: Birinci ulusal mimarlık akımı</u>	11

I. B Ö L Ü M

CUMHURİYET DÖNEMİ MİMARLIK DÜŞÜNCESİNİN GELİŞMESİ	18
1. <u>Devrimler dönemi: Rasyonel fonksiyoncu mimarlık akımı (1930-1940)</u>	20
2. <u>Bölgeselliğe dönüş: İkinci ulusal mimarlık akımı (1940-1950)</u>	30
3. <u>Uluslararası mimarlığa açılış: Mimarlıkta Serbest biçimlerle çözüm getirme düşüncesi (1950-1960)</u>	40
4. <u>Son dönem: Mimarlıkta toplumsal sorunlara yönelme düşüncesi (1960-1973)</u>	46

II. B Ö L Ü M

CUMHURİYET YÖNETİMİNİN TÜRK MİMARLIK DÜŞÜNCESİNE GETİRDİKLERİ	50
1. <u>Atatürk devrimleri ve mimarlık</u>	50
2. <u>Cumhuriyetin örgütlenme alanında Türk mimarlığına getirdikleri</u>	59

3. <u>Cumhuriyetin Türk mimarlığına getirdiği nitel ve nicel değişmeler</u>	89
4. <u>Cumhuriyet döneminde batıya dönüklük ve yabancı mimarlar</u>	120
S O N U Ç	145
D İ P N O T L A R I	153
E K L E R	191
E K I : A T A T Ü R K ' Ü N S Ö Z L E R İ	
1. <u>Atatürk'ün bayındırlık ile ilgili sözleri</u>	191
2. <u>Atatürk'ün Ankara ve şehircilik ile ilgili sözleri</u>	203
3. <u>Atatürk'ün güzel sanatlar ile ilgili sözleri</u>	205
4. <u>Atatürk'ün el sanatları ile ilgili sözleri</u>	212
E K I I : C U M H U R İ Y E T D Ö N E M İ N D E T Ü R K İ Y E ' D E G Ö R E V A L M İ Ş Y A B A N C I M İ M A R V E Ş E H İ R C İ L E R	215
E K I I I : T Ü R K M İ M A R L I K D Ü Ş Ü N C E S İ T A R İ H İ A Ç I S I N D A N C U M H U R İ Y E T D Ö N E M İ İ Ç İ N D E K İ Ö N E M L İ O L A Y L A R I N K R O N O L O J İ S İ 1923 - 1973	228
R E S İ M L E R	292
K A Y N A K L A R	
<u>Dergiler ve sürekli yayınlar</u>	343
<u>Bibliyografik dizin</u>	344
<u>Resim kaynakları</u>	361

D İ Z İ N	• • • • • • • • • • • • • • • •	363
<u>Kişiler</u>	• • • • • • • • • • • • • • • •	363
<u>Yerler</u>	• • • • • • • • • • • • • • • •	365
Ö Z G E Ç M İ Ş	• • • • • • • • • • • • • • • •	369

RESİMLER LİSTESİ

	Sayfa
Resim 1 : Halk Fırkası Mahfeli (Sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi, bugünkü CENTO merkezi)	292
Resim 2 : Ankara Palas Oteli	292
Resim 3 : Gazi Eğitim Enstitüsü	292
Resim 4 : Evkaf Apartmanları (Bugünkü Vakıflar Genel Müdürlüğü)	293
Resim 5 : Türkocağı (Sonra Halkevi, bugünkü Üçüncü Tiyatro) ve Etnoğrafya Müzesi	293
Resim 6 : Etnoğrafya Müzesi	293
Resim 7 : Milli Eğitim Bakanlığı (Sonra Dışişleri Bakanlığı, bugünkü Gümrük ve Tekel Bakanlığı)	294
Resim 8 : T.C. Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü	294
Resim 9 : Türkiye İş Bankası Genel Müdürlüğü	294
Resim 10 : Cumhurbaşkanlığı Köşkü	295
Resim 11 : Bakanlıklar Sitesi	295
Resim 12 : Bayındırlık Bakanlığı	295
Resim 13 : İçişleri Bakanlığı	296
Resim 14 : Tekel Bakanlığı (Bugünkü Başbakanlık)	296
Resim 15 : Sergi Evi (Bugünkü Büyük Tiyatro)	296
Resim 16 : Sergi Evi (Bugünkü Büyük Tiyatro)	297
Resim 17 : Musiki Muallim Mektebi (Bugünkü Devlet Konservatuarı)	297
Resim 18 : İsmet Paşa Kız Enstitüsü	297
Resim 19 : Siyasal Bilgiler Okulu (Bugünkü Siyasal Bilgiler Fakültesi)	298
Resim 20 : Hariciye Köşkü	298
Resim 21 : Belediyeler Bankası (Bugünkü İller Bankası)	298
Resim 22 : Sümerbank Genel Müdürlüğü	299
Resim 23 : Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi	299
Resim 24 : Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi	299
Resim 25 : Ankara Atatürk Lisesi	300
Resim 26 : Kamutay (Bugünkü Türkiye Büyük Millet Meclisi)	300
Resim 27 : 1939 Uluslararası New York Sergisinde Türk Pavyonu	300
Resim 28 : İstanbul Konservatuar ve Tiyatrosu Uluslararası Proje Yarışması	301
Resim 29 : İzmir Hal Santralı Proje Yarışması	301
Resim 30 : Ankara Sıhhat Enstitüsü	301
Resim 31 : Zonguldak İşçi Konutları	302

Resim 32	: Zonguldak İşçi Konutları	302
Resim 33	: Zonguldak-Kozlu Kömür İş İşçi Konutları	303
Resim 34	: Zonguldak-Kozlu Kömür İş İşçi Konutları	303
Resim 35	: Ankara Şehri İmar Planı	304
Resim 36	: Ankara Şehri İmar Planı, Bahçelievler Yapı Kooperatifi	304
Resim 37	: Ankara Şehri İmar Planı, İşçi Evleri Mahallesi	304
Resim 38	: Ankara Şehri İmar Planı, İşçi Evleri Mahallesi Konut Tipleri	304
Resim 39	: Devlet Demiryolları Genel Müdürlüğü	305
Resim 40	: İstanbul Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi	305
Resim 41	: Anıtkabir Uluslararası Proje Yarışması	306
Resim 42	: Anıtkabir Uluslararası Proje Yarışması	306
Resim 43	: Anıtkabir Uluslararası Proje Yarışması	306
Resim 44	: Anıtkabir	307
Resim 45	: Anıtkabir	307
Resim 46	: Çanakkale Zafer ve Meçhul Asker Anıtı	308
Resim 47	: Saracoğlu Mahallesi Konutları (Bugünkü Namık Kemal Mahallesi)	308
Resim 48	: Büyük Tiyatro (Eski Sergi Evi)	308
Resim 49	: Şişli Camisi	309
Resim 50	: Şişli Camisi	309
Resim 51	: İstanbul Radyo Evi	309
Resim 52	: İstanbul Açık hava Tiyatrosu	310
Resim 53	: İstanbul Adalet Sarayı Proje Yarışması	310
Resim 54	: İstanbul Adalet Sarayı Proje Yarışması	310
Resim 55	: İstanbul Adalet Sarayı Proje Yarışması	311
Resim 56	: İstanbul Adalet Sarayı	311
Resim 57	: Taşlık'ta Şark Kahvesi	311
Resim 58	: Adana Adalet Sarayı	312
Resim 59	: İnönü Stadyumu	312
Resim 60	: Levend Evleri	313
Resim 61	: I. Levend	313
Resim 62	: Konya Halkevi	313
Resim 63	: Boğaziçi'nde Bir Yalı	314
Resim 64	: Boğaziçi'nde Bir Yalı	314
Resim 65	: Burdur Şehri İmar Planı	315
Resim 66	: Burdur Şehri İmar Planı	315
Resim 67	: Ankara Hastanesi	315
Resim 68	: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi	316
Resim 69	: Erzincan Kurma Evleri	316
Resim 70	: İstanbul Belediye Sarayı	317
Resim 71	: İstanbul Belediye Sarayı	317

Resim 72	: İstanbul Hilton Oteli	318
Resim 73	: İstanbul Hilton Oteli	318
Resim 74	: Sakarya Hükümet Konağı	319
Resim 75	: 4. Levend Konut Yerleşmesi	319
Resim 76	: 4. Levend Konut Yerleşmesi	319
Resim 77	: 4. Levend Konut Yerleşmesi	320
Resim 78	: 4. Levend Konut Yerleşmesi	320
Resim 79	: Yeşiltepe Kooperatifi Evleri	320
Resim 80	: Ataköy Konut Yerleşmesi	321
Resim 81	: Ataköy Konut Yerleşmesi	321
Resim 82	: Ataköy Konut Yerleşmesi	321
Resim 83	: Maltepe Camisi	322
Resim 84	: Kocatepe Camisi	322
Resim 85	: Büyük Efes Oteli	323
Resim 86	: 1958 Brüksel Uluslararası Sergisinde Türk Pavyonu	323
Resim 87	: Ege Üniversitesi Kampüsü	324
Resim 88	: Erzurum Atatürk Üniversitesi Kampüsü	324
Resim 89	: Erzurum Atatürk Üniversitesi Kimya Fakültesi	324
Resim 90	: Ankara Şehirlerarası Otobüs Terminali	325
Resim 91	: Ulus İşhanı	325
Resim 92	: Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü	325
Resim 93	: Türk Standartları Enstitüsü	326
Resim 94	: Ankara Emniyet Sarayı	326
Resim 95	: Büyük Ankara Oteli	326
Resim 96	: İstanbul Sheraton Oteli	327
Resim 97	: İstanbul Sheraton Oteli	327
Resim 98	: İstanbul Anadolu Kulübü	327
Resim 99	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi	328
Resim 100	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi	328
Resim 101	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi	328
Resim 102	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi	329
Resim 103	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Merkezi Kütüphane	329
Resim 104	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kapalı Spor Salonu	329
Resim 105	: Ankara Fen Lisesi	330
Resim 106	: Ankara Fen Lisesi	330
Resim 107	: Ege Üniversitesi Fen Fakültesi	330
Resim 108	: Karadeniz Teknik Üniversitesi Kampüsü	331
Resim 109	: Karadeniz Teknik Üniversitesi Makina Elektrik Fakültesi	331
Resim 110	: İstanbul Teknik Üniversitesi Ayazağa Kampüsü Akademik Merkezi	332
Resim 111	: Ziya Gökalp Üniversitesi Kampüsü	332

Resim 112 : Hacettepe Üniversitesi Temel Bilimler Yüksek Okulu ve Anıt Meydanı	332
Resim 113 : Hacettepe Üniversitesi Temel Bilimler Yüksek Okulu ve Anıt Meydanı	333
Resim 114 : Hacettepe Üniversitesi Temel Bilimler Yüksek Okulu	333
Resim 115 : Maden Tetkik Arama Enstitüsü	333
Resim 116 : İstanbul Manifaturacılar Çarşısı	334
Resim 117 : İstanbul Manifaturacılar Çarşısı	334
Resim 118 : İstanbul Ticaret Odası	334
Resim 119 : Hindistan Büyükelçiliği	335
Resim 120 : Hindistan Büyükelçiliği	335
Resim 121 : Danıştay	335
Resim 122 : Karayolları Genel Müdürlüğü	336
Resim 123 : Türkiye Sınai Kalkınma Bankası Genel Müdürlüğü	336
Resim 124 : İstanbul-Zeyrek Sosyal Sigortalar Kurumu Tesisleri	336
Resim 125 : Atatürk Kültür Sarayı	337
Resim 126 : Halkapınar Olimpiyat Tesisleri	337
Resim 127 : Ankara Stad Oteli	338
Resim 128 : Ankara Stad Oteli	338
Resim 129 : OR-AN Toplu Konut Yerleşmesi	338
Resim 130 : OR-AN Toplu Konut Yerleşmesi	338
Resim 131 : Prefabrike Konutlar	339
Resim 132 : Prefabrike Konutlar	339
Resim 133 : Bursa OYAK-Renault Otomobil Fabrikası	340
Resim 134 : Bursa OYAK-Renault Otomobil Fabrikası	340
Resim 135 : İslamabad Camisi	341
Resim 136 : İslamabad Camisi	341
Resim 137 : Vakıflar Genel Müdürlüğü Tip Cami Projesi	341
Resim 138 : Çorum Bin Evler Toplu Konut Yerleşmesi	342
Resim 139 : Çorum Bin Evler Toplu Konut Yerleşmesi	342
Resim 140 : Çorum Bin Evler Toplu Konut Yerleşmesi	342

Ö N S Ö Z

Çeşitli kişi ve kuruluşlar bu çalışmanın yapılmasında bana destek olmuşlardır. Burada onlara teşekkür etmeyi bir ödev sayıyorum.

K.T.Ü. Mimarlık Bölümü'nün bütün üyelerine; İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Mimarlık Tarihi ve Restorasyon kürsüsü üyelerine; çalışmam hakkında benden bilgi aldıkları sırada özendirici sözleri ile beni desteklemiş olan Profesör Kemali Söylemezoğlu'na ve Doçent Özgönül Aksoy'a; vermiş oldukları dokümanlar için Mimar Altuğ Çinici'ye, Behruz Çinici'ye, Doğan Tekeli'ye ve Sami Sisa'ya; geniş Atatürk kitapları koleksiyonlarından yararlanma olanağı sağlamış ve evlerinde çalışmama izin vermiş olan Sayın Fakihe Öymen ile Edip Öymen'e İstanbul ve Ankara'da bulunduğum sırada evlerinde çalışma olanağı sağlamış olan Ortaç ve Alsaç Ailelerine; çalışmamın fotoğraflarının hazırlanmasında yardımcı olan Hasan Saltık'a, İsmail Çavuşoğlu ve Hakkı Eskimişoğlu'na; ve çalışmamın basılmasında emeği geçmiş olan K.T.Ü. Mimarlık Bölümü'nün ve K.T.Ü. Baskı Atelyesi'nin görevlilerine, teşekkür ederim. Ayrıca çalışmalarım sırasında bana destek olan eşim Birsen Alsaç'a bu çalışmayı büyük bir titizlikle makinayla yazmasındaki emekleri için de teşekkür etmek isterim.

Ö Z E T

Bu çalışma Cumhuriyet dönemi içindeki Türk mimarlığının düşünce ürünlerini konu edinmektedir. Mimarlık düşüncesi uygulamaya dönüşme olanağına kavuşmuş yapı ürünlerinin yanı sıra başka alanlarda da ürünler oluşturmaktadır. Eğitim, örgütlenme, yasa, v.b. gibi alanlardaki çalışmalar, bunlardan elde edilen sonuçlar bu tür düşünce ürünlerine örnek olarak gösterilebilirler. Bu çalışmada bitmiş yapı ürünlerinin üslupsal-biçimsel gelişmeleri üstünde değil, Cumhuriyet döneminde öteki alanlarda üretilmiş olan düşünce ürünleri üstünde durulmakta, onların Cumhuriyet dönemi içindeki gelişmeleri ile Cumhuriyetin bu düşüncelere etkisi konu edilmektedir.

Çalışmanın giriş bölümünde çağdaş Türk mimarlık düşüncesini hazırlayan tarihsel koşullar üstünde durulmaktadır. Bu bölümde 19. yy mimarlık düşüncesi ile onun batıdan etkilenmesi konu edinilmekte, bu yüzyılda Türk mimarlık düşüncesine giren yeni konular kısaca hatırlatılmaktadır. Bu yüzyılın sonlarına doğru gelişmeye başlamış Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar da etkenliğini sürdürmüş olan birinci ulusal mimarlık akımı bu bölüm içinde bir alt bölümde incelenmektedir.

Çalışmanın birinci bölümünü Cumhuriyet dönemi içinde birbirini izleyen mimarlık düşüncesi akımlarının tanıtılması oluşturmaktadır. Burada mimarlık düşüncesi akımları 1923-1930 arasında birinci ulusal mimarlık; 1930-1940 arasında rasyonel-fonksiyoncu mimarlık; 1940-1950 arasında ikinci ulusal mimarlık; 1950-1960 arasında serbest biçimlerle çözüm arayan mimarlık; 1960'dan günümüze kadar da toplumsal sorunlara eğilen mimarlık düşüncesi dönemlerine ayrılarak anlatılmakta, her dönemin özellik ve nitelikleriyle çeşitli etkilenme kaynakları belirtilmeye çalışılmaktadır. Her akımın sonunda bu düşüncelerin Türk mimarlığına getirdikleri yeniliklerin bir özeti verilmekte ve bunların kısa tartışması yapılmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde Cumhuriyetle birlikte Türk mimarlık düşüncelerine girmiş olan düşünceler ve bunların Cumhuriyet içindeki gelişmelerine değinilmektedir. Böylece birinci bölümde genel bir çerçeve içinde verilmiş bazı konuların daha ayrıntılı anlatımlarına da inilmiş olmaktadır. Konular ele alınırken gereken yerlerde onların tarihsel gelişmeleri üstünde durulmakta ve geleneksel Türk mimarlığı ile karşılaştırmalar yapılmaktadır.

İkinci bölüm dört alt bölümden oluşmaktadır. Bunlardan birincisinde Atatürk'ün mimarlık, şehircilik, bayındırlık, güzel sanatlar hakkındaki düşüncelerine yer verilmekte, bunların ve devrimlerin Türk mimarlık düşüncesi üstündeki doğrudan ya da dolaylı etkileri

belirtilmekte, bunlar aracılığı ile de Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk mimarlık düşüncesini oluşturan ortamın yansıtılmasına çalışılmaktadır.

İkinci alt bölümün konusunu örgütlenme alanlarındaki çeşitli sorunlar oluşturmaktadır. Cumhuriyet içinde Türk mimarlığı eğitim, araştırma, bilgi biriktirme, haberleşme, bilimselleşme, mimarlık hizmetlerinin bütün yurt yüzeyine yayılması, mimarlık hizmetlerinin, yapı ve yapı malzemesi endüstrilerinin ulusallaşması, mimarların mesleki örgütlenmesi gibi çok çeşitli alanlarda eylemlerde bulunmuştur. Bunların hepsi yeni örgütlenme sorunları getirmektedir. Bu alt bölüm de işte bu alanlardaki düşüncelerin gelişmesi söz konusu edilmektedir.

Üçüncü alt bölümde Cumhuriyetin Türk mimarlığına getirdiği nicel ve nitel değişimler konu olarak alınmaktadır. Bilindiği gibi Cumhuriyet getirmiş olduğu yeni kurumlar, yeni yaşantı biçimi ile Türk toplumunu etkilemiştir. Bu da doğal olarak mimarlık fonksiyonlarını etkilemekte, onların gerek nicelik, gerekse nitelik bakımından geleneksel Türk mimarlık fonksiyonlarından farklılaşmalar göstermesine neden olmaktadır. Bu etkilenme ve farklılaşma tek yapı planlaması düzeyinde konut fonksiyonu örnek seçilerek anlatılmaktadır. Bu örneğin seçilmesinde bu fonksiyonun toplumsal değişimlerden en kolay etkilenen bir mimarlık fonksiyonu olması rol oynamaktadır. Konunun daha iyi yansıtılabilmesi için konut sorununa ilişkin düşüncelerin Cumhuriyet içindeki gelişmesine de yer verilmektedir. Cumhuriyetle gelen nicel ve nitel değişimlere toplu planlama düzeyinden şehircilik, şehir planlaması düşünceleri örnek olarak verilmekte, Cumhuriyet içinde bu alandaki gelişmeden söz edilmektedir. Cumhuriyet dönemi içinde sözü edilen değişimlerden etkilenmeyen bir mimarlık fonksiyonu bulunmaktadır, bu da dinsel yapı fonksiyonlarıdır. Bu alt bölümde bu örneğin üstünde de durularak bu kez de etkilenmemenin nedenleri tartışılmaktadır.

İkinci bölümün son alt bölümünde Cumhuriyet dönemi batılılaşma eylemleri içindeki Türk mimarlığı konusuna yer verilmektedir. Burada Türk mimarlık düşüncesinin batıdan etkilenme kaynakları, bunlardan önemli biri olan yabancı mimarlar, onların düşünce ve etkileri üstünde durulmaktadır.

Çalışmanın sonuç bölümünde çeşitli tarihsel perspektiflerden bakılarak zamanımız Türk mimarlığının yeri ve niteliği belirlenmektedir. Burada Türk mimarlığının Mimar Sinan ile erişilmiş önemli bir sentez döneminden sonra başlayan bir arama dönemi içinde olduğu; 18. yy'dan beri bir batılılaşma süreci içinde olduğu; Cumhuriyetin başından beri de genel bir bilimselleşme eğilimi içinde olduğu, bütün bunların

özelliklerini, etkilerini taşıdığı anlatılmaktadır. Gene bu bölümde Türk toplumunun ekonomik bir değişim süreci içinde olduğu, bunun da mimarlığında sentezler oluşturma eylemini zorlaştırdığı belirtilmektedir. Kısaca mimarlıkta sentez oluşturma koşulları üstünde durularak, sentez oluşturabilmek için belli bir kültürel birikim sürecinin tamamlanması gerekliliğine değinilmektedir. Cumhuriyet dönemi içindeki Türk mimarlığının rolünün ise, eğitim, yasalar, haberleşme, bilimselleşme, v.b. gibi alanlarda ürettiği düşünce ürünleri ile bu birikimi hazırlamak, hızlandırmak, bilinçlendirmek olduğu belirtilmekte, bu düşünce ürünlerinin taşıdığı öneme değinilerek, bu gelişmenin olumlu olarak nitelendirilmesi gerektiği sonucuna varılmaktadır.

Çalışma Cumhuriyet dönemi Türk mimarlığına ilişkin bazı tamamlayıcı bilgilerin ek olarak verilmesi ile bitmektedir. Bunlardan birincisi Atatürk'ün mimarlık, şehircilik, bayındırlık ve güzel sanatlarla ilgili sözleri toplu olarak verilmektedir. İkincisi Cumhuriyet dönemi içinde Türkiye'de çalışmış yabancı mimar ve şehirciler hakkında kısa bilgileri içermektedir. Üçüncüsü de mimarlık düşüncesi tarihi açısından Cumhuriyet dönemindeki önemli olayların kronolojik bir sıralamasından oluşmaktadır. Cumhuriyet dönemi içinde uygulanmış mimarlık ürünlerini yansıtan fotoğraflar ve yararlanılan kaynakları gösteren bir bibliyografya çalışmaya tamamlamaktadır.

ALMANCA ÖZET - DEUTSCHE KURZFASSUNG

Diese Arbeit behandelt das Gedankengut der zeitgenössischen türkischen Architektur von der Gründung der Republik 1923 bis heute. Die Architektur produziert neben den ausgeführten Bauten, auch in anderen Gebieten Gedanken. Diese sind zum Beispiel in der Ausbildung, Gesetzgebung, Gründung bauausführender Stellen, berufliche Organisation der Architekten, u.s.w. zu sehen. Diese Arbeit beschäftigt sich nicht mit der stilistischen Entwicklung der türkischen Architektur, sondern untersucht mehr die Entwicklung der Gedanken in diesen anderen Gebieten, ihren Einfluss auf die türkische Architektur und den Einfluss der Republik auf diese Gedanken.

Der einleitende Teil der Arbeit behandelt den historischen Hintergrund der zeitgenössischen türkischen Architektur. Hier werden die neuen Gedanken, neue Bauaufgaben und westliche Einflüsse im 19. Jahrhundert kurz erwähnt. Die erste nationalistische Bewegung, die gegen das Ende dieses Jahrhunderts anfaengt und bis die ersten Jahre der Republik wirksam bleibt, wird hier unter einem Kapitel behandelt.

Der erste Teil der Arbeit besteht aus einem geschichtlichen Abriss und beschäftigt sich mit der Entwicklung verschiedener architekturgedanklichen Bewegungen während der Republik. Hier kann man fünf Perioden unterscheiden: 1923-1930 die erste nationalistische Bewegung; 1930-1940 die rationell-funktionalistische Bewegung; 1940-1950 die zweite nationalistische Bewegung; 1950-1960 die Bewegung, die mit freien Formen Lösungen verschlaegt; und als die letzte, die von 1960 bis heute dauernde Bewegung, die das Beschäftigen mit den sozialen Problemen des Landes in den Vordergrund stellt. Hier werden die Eigenschaften dieser Bewegungen und ihre Einflussquellen untersucht. Jede Periode hat am Ende eine kurze Zusammenstellung ihrer wichtigsten Gedanken und was sie der türkischen Architektur gebracht haben, sie werden mit einer kurzen kritischen Stellungnahme beschlossen.

Der zweite Teil der Arbeit beschäftigt sich nun mit den Gedanken, die erst durch die Republik in die türkische Architektur Eingang finden, und ihre Entwicklung zu dieser Zeit. Damit ist es auch möglich, in die Einzelheiten einzugehen, die in den geschichtlichen Abriss nicht behandelt werden konnten. Wo es nötig erscheint, werden kurze Rückblicke historischer Entwicklungen gegeben und Vergleiche mit den traditionellen Architektur gezogen.

Der zweite Teil besteht aus vier Kapiteln. Der erste behandelt Atatürk's Gedanken über Bauen und Kunst; Atatürk's Reformen und ihren Einfluss auf die türkische Architektur. Der zweite Kapitel untersucht organisationsbezügliche Fragen in verschiedenen Gebieten. Zur Zeit der Republik werden neue Architekturschulen, wissenschaftliche Institutionen, staatliche Dienststellen, u.s.w. gegründet. Auch in dieser Zeit bekommen die Architekten einen gesetzlich anerkannten Berufsverband. Die Bautätigkeit wird über das ganze Land verbreitet, es werden dazu benötigte Gesetze erlassen. Alle diese und ähnliche Tätigkeiten bringen neue organisatorische Fragen und Probleme mit sich, dieser Kapitel behandelt ihre geschichtliche Entwicklung. Der dritte Kapitel widmet sich den qualitativen und quantitativen Änderungen, die durch die Republik in das Bauschaffen gekommen sind. Bekanntlich ändert die Republik mit ihren sozialen Reformen die türkische Gesellschaft gewaltig. Das wirkt natürlich auch auf ihre Architektur, und die Lösungen der Bauaufgaben zeigen der traditionellen Architektur gegenüber radikale Unterschiede. Diese Änderungen und Unterschiede werden hier erstens auf der Einzelbauplanungsebene erläutert, und als Beispiel dient hier der Wohnungsbau, weil soziale Änderungen am leichtesten beim Wohnungsbau sichtbar werden. Auf der Ebene der Gesamtplanung dient der Städtebau als Beispiel. Sowie wohnungsbauliche, als auch städtebauliche Gedanken und Leistungen zur Zeit der Republik werden hier kurz erläutert, um ihre Entwicklung veranschaulichen zu können. Es gibt nur einzige Bauaufgabe, bei der keine radikale Änderungen festgestellt werden kann, nämlich die Sakralbauten. In diesem Kapitel werden auch diese als Beispiel genommen, um dieses Mal über die Gründe des nicht beeinflusstwerden zu diskutieren. Der letzte Kapitel des zweiten Teils beschäftigt sich mit den Einflüssen der westlichen Architektur. In diesem Zusammenhang spielen ausländische Architekten, die in der Türkei gearbeitet haben, eine bedeutende Rolle. Das wirken dieser Architekten und ihre Gedanken werden in diesem Kapitel behandelt.

Der abschliessende Teil der Arbeit betrachtet die zeitgenössische türkische Architektur aus verschiedenen geschichtlichen Perspektiven und legt ihre jetzige Stellung dar. Hier wird erklärt, dass die türkische Architektur nach einem durch den Baumeister Sinan erreichten Höhepunkt, nun in eine Suchperiode geraten ist. Sie ist seit dem 18. Jahrhundert unter dem Einfluss westlicher Architekturgedanken. Und seit der Gründung der Republik im 20. Jahrhundert gewinnen jene Gedanken, die die architektonische Aufgaben mit wissenschaftlichen Methoden anfassen möchten, mehr Übergewicht. Die heutige türkische Architektur trägt Eigenschaften alle dieser

Einflüsse. Hier wird weiter erlaeutert, dass die türkische Gesellschaft von der landwirtschaftlichen Produktionsweise in die industrielle übergeht. Dieser Übergang macht es schwierig eine einheitliche, sich in Stilbildungen ausdrückende Architektur zu schaffen, denn alte Symbole werden verlassen und neue sind noch nicht gebildet. Nach einer kurzen Diskussion über die Voraussetzungen der Stilbildung in der Architektur, wird zu dem Schluss gekommen, dass dafür erst ein sogenannter 'kultureller Aufbauprozess' durch gemacht werden muss. Die Leistung des zeitgenössischen türkischen Architekturgedankes ist eben mit ihrem Beitrag zu dem kulturellen Aufbauprozess zu messen. Während der Republik werden Gedanken entwickelt und ausgeführt, die diesen Prozess vorbereiten, beschleunigen, ins Bewusstsein rufen. Diese Gedanken kommen mehr in den Gebieten der Ausbildung, der Gesetzgebung, der Informationsverarbeitung, der Organisation, u.s.w. zur Wirkung, als bei ausgeführten Beispielen. Und weil sie eine vorbereitende Stufe einer späteren Stilbildung darstellen, sind sie von gewichtiger Bedeutung. Wenn man also die zeitgenössische türkische Architektur von diesem Gesichtspunkt aus betrachtet, kommt man zu dem Schluss, dass sowie die einzelnen Gedanken als auch ihr heute erreichte Zustand, als eine positive Entwicklung angesehen werden muss.

Die Arbeit rundet sich mit einigen Anhaengen ab. Der erste Anhang wiedergibt Atatürk's Worte über Bauen und Kunst; der zweite gibt kurze Information über die auslaendischen Architekten und Stadtebauer in der Türkei; und der dritte besteht aus einer chronologischen Zusammenstellung architekturgeschichtlich wichtigen Ereignisse in den fünfzig Jahren der türkischen Republik. Eine Beispielsammlung ausgeführter Bauten und eine Bibliographie schliessen die Arbeit ab.

G İ R İ Ş

Bu çalışmanın konusu cumhuriyet dönemi içindeki Türk mimarlığının düşünce ürünleridir. Mimarlık düşüncesi, uygulamaya dönüşme olanağına kavuşabilmiş yapı ürünlerinin yanı sıra başka alanlarda da ürünler oluşturmaktadır. Örneğin eğitim, örgütlenme, yasa, v.b. gibi alanlardaki çalışmalar, bunlardan elde edilen sonuçlar bu tür düşünce ürünlerine örnek olarak verilebilirler. Bu çalışmada, bitmiş yapı ürünlerinin üslupsal-biçimsel oluşmalarına, gelişmelerine ilişkin düşünce ürünlerinden çok, cumhuriyet dönemi Türk mimarlığının öteki alanlarda üretmiş olduğu düşünce ürünlerinin gelişmesi üzerinde durmak, cumhuriyetin bunlar üstündeki etkileri belirtilmek istenmektedir. Bununla da günümüz Türk mimarlığının değerlendirilmesinde sahip olunan bilgilere katkıda bulunmak amaçlanmaktadır.

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK MİMARLIK DÜŞÜNCESİNİ HAZIRLAYAN TARİHSEL

KOŞULLAR

Çağdaş Türk mimarlığının kökenleri üstünde durulduğu zaman bu mimarlığı hazırlayan düşüncelerin bazılarının daha önceki dönemlere uzandıkları görülmektedir. Zamanımız Türk mimarlığını doğrudan etkileyen en önemli mimarlık dönemi bilindiği gibi Osmanlı-Türk mimarlığıdır. Bu mimarlık Osmanlı İmparatorluğunun yükseliş döneminde Mimar Sinan ile son büyük sentezine erişmiş, bundan sonraki dönemleri de etkisi altında tutmuştur. Bu sentezin giderek bozulması, bütünlüğünü kaybetmeye başlaması, Osmanlı-Türk toplumunun batıya açılma çabalarıyla belirginlik kazanmaya başlar. Dışardan gelen batı etkileridir ki, klasik sentez döneminden sonra Türk mimarlığında günümüze kadar varlığını sürdürmüş, çağdaş mimarlık düşüncesinin geliştirilmesinde etken olmuştur. Türk mimarlık düşüncesinin tarihsel süreç içindeki yerini belirleyebilmek için bu gelişmelerin önemlilerine kısa da olsa değinmek gerekmektedir.

× Bilindiği gibi Osmanlı-Türk toplumu Lale Devri ile 'batılılaşıma' adı verilen bir değişim süreci içine girmiştir. Önceleri askerlik alanında başlayan, zaman zaman duraklamalar, hatta geri dönüşler geçirmesine rağmen öteki toplumsal kurumlara da yayılarak zamanımıza kadar süregelen batılılaşıma eylemleri, benzer şekilde Türk mimarlığı üstünde de etkilerini göstermektedir. Batı etkilerine açılmaya başlayan mimarlık düşüncesinin ilk ürünlerine süsleme alanında raslanmaktadır. Daha sonra başlayan, Osmanlı Barok, ya da Osmanlı Rokoko mimarlığı olarak adlandırılan dönemin asıl özelliği de süslemeci olmasıdır. Bu dönemde her ne kadar anıtsal mi-

marlık ürünleri olan camilerin planlarında küçük bazı değişmeler, kubbe kasnaklarında yükselme gibi şeyler görülürse de, geleneksel mekan biçimlendirme anlayışından, konstrüksiyon yöntemlerinden çok ayrılan çözümlere gidilmediği gözlenebilmektedir. Yapıların biçimlendirilmelerinde eğrisel öğeler kullanılmaya başlanmış, ayrıntılarda plastikleşmeye yönelinmiştir. Geleneksel süsleme öğelerinin yerini, özellikle I. Mahmut zamanında Avrupa'lı sanatçılar aracılığı ile aktarılan, Avrupa Barok ve Rokoko süsleme öğelerinin almaya başladığı görülmektedir. Bu dönem, Türk yapı sanatçılarının Avrupa süsleme öğelerini alarak yeni bir yorum, yeni bir sentez içinde Türk mimarlığına kattıkları bir dönem olarak nitelendirilebilir. Klasik Osmanlı-Türk mimarlığı ile karşılaştırılacak olursa bir gerileme olarak düşünülebilecek olan Türk yapı sanatçılarının dışardan süsleme öğeleri almaları gibi bir davranışı, zamanın koşulları içinde doğal karşılamak gerekir. Padişahlarının kendilerini 'Rum Sultanı' olarak adlandırdıkları Osmanlı yönetiminin, Avrupa ülkelerinden devşirme asker aldıkları rahatlıkla 'süsleme öğeleri' almaları yadırganmamalıdır. Sanatçılar için de klasik süslemesüsleme diline göre yenilik olan bu etkilerin onlar tarafından yeniden yorumlanıp Türk mimarlığına kazandırılmaları, sanatta milliyetçilik düşüncesini tanımayan zamanın mimarlık düşüncesine aykırı bir tutum da değildir. Bu yeni, ilk olarak batı etkileri taşıyan biçim dilinin geniş halk kitlelerine tanıtılmaları ise, o zamanlar çok sayıda yapılan Barok-Rokoko süslemeli çeşmeler ve küçük eşyalar aracılığı ile olmuştur denebilir.

Mimarlıktaki ilk gözle görülür batılılaştırmanın süsleme alanında olmasına karşılık, başka batılılaştırma eylemlerinin de daha ilkerki mimarlık düşüncelerinin üstünde etkili olacak bir şekilde sürdüğü görülmektedir. Bunlardan biri, 18. yy sonlarına doğru yeni bir hız kazanan batılılaştırma eylemleri sırasında askerlik alanında yenilik yapmak üzere Türkiye'ye gelen yabancıların önerileri üzerine kurulan okullardır. Sonraları 'Mühendishane-i Bahri-i Hümayun' ve 'Mühendishane-i Berri-i Hümayun' adları altında eğitim yapan bu okullar, daha ilerde batılı anlamda mimarlık ve mühendislik eğitimi veren kuruluşların temelini oluşturarak, Türk mimarlık düşüncesinin gelişmesinde etkili bir rol oynayacaklardır.

X Batılılaştırma eylemlerinin 19. yy'da da sürdürülmesi, bilindiği gibi daha geniş alanlara yayılması, mimarlık düşüncesinin de doğal olarak geniş ölçüde batı mimarlıklarından etkilenmesine yol açmıştır. Bu yüzyılda gelen yabancı mimarlar ile bir kısmı dışarda mimarlık eğitimi görmüş Ermeni asıllı mimarların en etkili rolleri oynadıkları, Türk mimarlarını ikinci plana ittikleri görülmektedir. Osmanlı padişahlarının ve yöneticilerinin Avrupa sanatına karşı gösterdikleri yakın ilgiden yararlanan bu mimarlar önemli yapıların ya-

pilmasında görev almışlar, hatta o zamana kadar Türk yapı sanatçı-
larının uğraşı alanı içinde kalmış olan cami mimarlığında bile
çalıştırılmışlardır. Bu durum Avrupa mimarlık biçimlerinin Türk
mimarlığına başıbozuk bir şekilde girmesine, dönem dönem Barok,
Rokoko, Fransız Ampiri, Neo-Gotik, hatta bunların karışımı seçmeci
üsluplarla yapılmış yapıların ortaya çıkmasına neden olmuştur. O
zamanın Avrupa'sındaki çağdaşları ile karşılaştırılınca ikinci sı-
nıf mimar olarak kabul edilebilecek bu mimarların oradan yalnız
biçim taşımakla kalmayıp, Türk-İslam mimarlığını da kendilerine
göre yorumlamaya çalışmış olmaları, bu biçim-üslup kargaşasını
daha da ileri götürmüştür. Onun için bu yüzyıl mimarlığındaki batı
etkilenmelerinin daha önce olduğu gibi bir senteze dönüştürülebil-
diğinden söz edilemez. 19. yy'ın Türk mimarlığına getirmiş olduğu
yabancı mimar sorunu üstünde daha ilerde yabancı mimarlardan söz
eden bölümde ayrıntılı olarak gene durulacaktır.

19. yy'ın Türk mimarlık düşüncesine getirdiği bir yenilik, yeni
mimarlık gereksinmelerinin bu yüzyılda ortaya çıkması ile olmakta-
dır. Klasik mimarlık fonksiyonları olan cami, külliye, saray, han,
hamam v.b. yanında, yenileşme eylemlerinin gerektirdiği okul, kışla,
yönetim yapıları, banka, postahane, istasyon gibi geleneksel Türk
mimarlığının tanımadığı yeni mimarlık fonksiyonları 19. yy'da Tür-
kiye'ye girmeye ve çözümlerini de birlikte getirmeye başlamışlardır.
Türk mimarlarının 19. yy'daki batılılaşıma eylemlerinin dışında ka-
lışı, Avrupa'lı ve Ermeni asıllı mimarların saray çevreleri tara-
fından tutulmalarının yanı sıra, onların eğitim ve örgütlenme koşul-
larının yeni çağdaş gereksinimleri karşılayacak bir şekilde değişt-
rilmemiş olmalarından da ileri gelmektedir. İlgili bölümlerde daha
ayrıntılı olarak üstünde durulmasına rağmen, burada kısaca 19. yy'da
Güzel Sanatlar Akademisi gibi mimarlık eğitimi veren bir okulun ku-
rulduğu, meslek loncalarının kapatılmış olduğu, mimarlık hizmetleri-
nin saraydan bağımsız olarak kurulmuş bir Nafia Nezareti tarafından
görölmeye başlandığı, gene bu yüzyılda ilk olarak batılı anlamda bir
belediye örgütünün kurulmuş olduğu, bu yüzyılın mimarlık düşüncesine
getirdiği önemli yenilikler olarak bir kere hatırlatılmakla yetini-
lecektir.

→ 19. yy'ın Türk mimarlığına
getirdiği farklı yapılar.

20. Yüzyıl, Çağdaş Mimarlık Düşüncesinin Gelişmeye Başlaması :

Birinci Ulusal Mimarlık Akımı

Çağdaş eğitim kurumlarında yetişen Türk mimarlarının mimarlık alanında etkili olmaya başlamaları 20. yy'ın başlangıç yıllarına rastlamaktadır. Bu yıllar, Mühendis Mektebini bitirdikten sonra Almanya'ya mimarlık eğitimi görmek üzere gönderilmiş olan Mimar Kemalettin Bey ile Fransa'da mimarlık eğitimi görmüş olan Mimar Vedat Bey'in Türkiye'ye dönerek mimarlık yapmaya başladıkları yıllardır, (1). Gerek bu mimarların, gerekse onları izleyen, onlarla aynı düşünceleri paylaşan Mimar Muzaffer, Mimar Ali Talat, Mimar Arif Hikmet, Mimar Mehmet Nihat Beylerin Türk mimarlık düşüncesine getirmiş oldukları *en önemli yenilik 'ulusal mimarlık' düşüncesi olmuştur. Bu akımın temelinde geleneksel Türk mimarlık biçimlerinin çağdaş mimarlık fonksiyonlarına uyarlanabileceği düşüncesi yatmaktadır. Bu dönem içinde gerçekleştirilmiş yapılarda da bu düşüncenin uygulanmaya çalışıldığı izlenebilmektedir: Büro, postahane, konut gibi mimarlık fonksiyonlarında anıtsal geleneksel Türk mimarlık ürünlerinin biçim öğeleri kullanılmıştır. Bu özelliği ile Birinci Ulusal Türk mimarlık akımı seçmeci bir Türk yeni klasikçiliği görünümü içindedir. Bu mimarlık düşüncesi her ne kadar Türk mimarları tarafından geliştirilmiş, uygulanmaya aktarılmışsa da, bunların belli ölçüde 19. yy Avrupa mimarlık düşüncelerinin etkisi altında kalmış olduğu düşünülebilir. Onun için 19. yy boyunca ve birinci ulusal mimarlık döneminde bu etkilenmenin nasıl olduğunu daha iyi anlayabilmek için, bu noktada kısaca bu yüzyıl Avrupa mimarlık düşüncelerine bir göz atmamız yararlı olacaktır.

*19. yy Avrupa'sı her bakımdan çok çeşitlilik ve karmaşıklık gösteren bir ortamdır. Aşağı yukarı 1750'lerden bu yana sürekli olarak hızlanan bir endüstrileşme süreci içindedir. Bu önceleri İngiltere'de başlamış, 19. yy'da da öteki Avrupa ülkelerine yayılmıştır. Sömürgelerden getirilen ham maddelerin endüstriyel yöntemlerle işlenmesi iç gereksinimleri karşıladıktan sonra bir üretim fazlası ortaya çıkarmış bu da yeni ticaret olanaklarının, yeni pazarların yaratılmasına zorlayıcı bir neden olmuştur. Endüstrileşmeye başlamış olan ülkelerin nüfusları hızla artmakta, toplumların sınıfsal yapılarında önemli değişimler ortaya çıkmaktadır. 1789 Fransız İhtilali, Amerika kıtasındaki sömürgelerin bağımsızlık savaşları yeni politik düşüncelerin geliştirilmesine yol açmış, bunlara yüzyılın ortalarından sonra milliyetçi düşüncelerle, sınıfsal yapı değişimlerinin getirdiği ekonomik ve politik düşünceler de katılmaya başlamıştır. Her yerde ayaklanmalar savaşılar olmakta, bunların yanı sıra da hareketli bir ticaret eylemi sürdürülmektedir. Bilim ve teknik alanlarında büyük ilerlemeler olmaktadır, her gün yeni bir şey bulunmakta, yeni bir buluşun patenti alınmaktadır. Yalnız üretim araçları değil, ulaşım ve iletişim araçları da hızlanmakta, çoğalmaktadır.

Avrupa toplumlarının bu görüntüsü mimarlıklarında da yansımaktadır: Mimarlık alanında da aynı karmaşık, değişken, kararsız durum izlenebilmektedir. Toplumun sürekli bir değişim içinde olan ekonomik-politik yapısı yeni mimarlık gereksinmelerinin ortaya çıkmasına, eski mimarlık fonksiyonlarının da yeniden tanımlanmalarına yol açmaktadır. Yeni buluşlar, endüstriyel üretim olanakları yeni yapı malzemelerinin ortaya çıkmasına neden olmuş, bilimsel alandaki ilerlemeler bunların konstrüktif çözümlerine olanak sağlamıştır. Yeni malzemelerin, konstrüksiyon yöntemlerinin yeni mimarlık fonksiyonlarının çözümlenmesinde kullanılmaları da yeni biçimlenmelere, yeni mekan anlayışlarına götürmüştür. Bunların yanı sıra eski Avrupa üslup dilleri, biçimleri araştırılmış, hatta Avrupa dışı ülkelerin üslup özellikleri mimarlık ürünlerine uyarlanmaya çalışılmıştır. Yeni teknolojik olanaklar yeni denemelerin yapılabilmesini sağladıkları gibi, yarım kalmış eski mimarlık eserlerinin de bitirilebilmesini sağlamıştır. (Büyük Gotik katedrallerin çoğu 19. yy'da bitirilebilmişlerdir.) Önemli şehir planlaması girişimlerinin başlaması, konut üretimi sorununun ortaya çıkması, yapı üretiminde prefabrikasyon gibi endüstriyel yöntemlerin kullanılmaya başlaması da bu yüzyılın getirdikleri arasındadır.

*19. yy Avrupa mimarlığının bu karmaşık görüntüsü içinde iki ana gelişme çizgisi izlenebilmektedir. Bunlardan biri yeni klasikçilik çizgisi, öteki de mühendislik yapıları çizgisidir. Biçimlendirme koşulları bakımından birbirlerine karşıtmiş gibi görünmelerine rağmen aralarında sıkı bağlar bulunan bu iki gelişme çizgisinin uçları yüzyıl sonunda yeni malzeme ve konstrüksiyon olanakları ile yeni biçimlendirme koşullarını araştıran 'Arts and Crafts' ve 'Art Nouveau' akımlarında yeniden birleşerek çağdaş batı mimarlığının temelini oluşturacaktır. Bu iki gelişme çizgisinden Yeni Klasikçiliğin 19. yy başlarında ortaya çıktığı, yüzyıl ortalarına kadarki görünümünün de Yunan-Roma yeni klasikçiliği şeklinde olduğu görülmektedir. 1850'lerden sonra Avrupa ülkelerinde başlayan milliyetçilik eylemleri yeni klasikçilik akımını da etkilemiş, çeşitli ülkelerin mimarları kendi geleneksel yapı sanatları içinde kendi ulusal mimarlıklarını aramaya başlamışlardır. Bu çabaların sonucu ortaya Neo-Romanik, Neo-Gotik, Neo-Rönesans gibi eski üslup özelliklerine göre adlandırılmış yeni akımlar çıkmıştır. Bunun bir ilerki aşamasında da çeşitli üslup özellikleri bir arada, hatta Avrupa dışı mimarlıkların üslup özellikleri ile karıştırılarak kullanılmaya kadar ulaşan seçmeci (eklektik) bir mimarlık düşüncesine gelinmiştir. Aslında bu seçmeci görüntüsünden dolayı irrasyonelmiş gibi görünen bu mimarlık düşüncesinin ağırlığı uçlar bir yana bırakılırsa, rasyonel temellere dayanmaktadır, (2). Bu rasyonellik toplumun sembolik gereksinmelerini karşılayacak biçimlendirmelerin belirmesinde görülmektedir. Yunan-Roma yeni klasikçiliği Avrupa'daki son güçlü imparatorluğu, Napolyon yönetiminde

Fransız İmparatorluğunu, Avrupa'nın geçmiş çağlardaki en güçlü imparatorluğu olan Roma İmparatorluğunun mimarlık sembolleriyle (zafer takları, greko-romen sütun düzenleri, kabartmalı zafer sütunlarıyla) simgelemektedir. Yüzyıl ortalarından sonra gelişen milliyetçilik eylemleri ise Gotik mimarlık biçimlerinin yeniden yorumlanarak ulusal bir semboller düzeni şekline konulması çabasıdır. Bu yorumlar çeşitli ülkelere göre değişiklikler göstermektedir. Bir yandan da 19. yy başından beri hızla ilerleyen arkeoloji bilimi geçmiş çağların mimarlık ürünleri hakkında daha ayrıntılı bilgiler vermektedir. Endüstrileşmenin getirdiği hızlı toplumsal değişimler ise alışlagelmiş mimarlık sembollerinin yok olmasına neden olmaktadır. Avrupalılar bu yüzyıl içinde bazen eski sembolleri canlandırmak, bazen de yeni semboller yaratabilmek için, neredeyse o zamana kadarki bilgi birikimlerinin bir muhasebesini yaparcasına, çeşitli üslup özelliklerini kullanmışlardır. Avrupa dışı mimarlık üslup özelliklerinin kullanılması ise dünyaya açılmaya başlayan Avrupalıların bu yüzyıldaki dünya görüşlerinin başka bir yansımasıdır. Onun için de seçmeci mimarlık düşünceleri toplumun gereksinmelerinden ortaya çıkmış bir mimarlık düşüncesidir. Bu gereksinme fonksiyonlara bağlı, onlardan türetilmiş bir gereksinme değil, daha çok sembolik anlamda bir gereksinmedir. Mimarlığın seçmeci görüntüsü de kendi çağının hareketli, çalkantılı görüntüsü ile uyum içindedir.

→ Seçmeci - mimarlık düşüncesi

Bütün bunlara karşılık, ne yeni klasikçilik akımında, ne de seçmeci mimarlık akımında mimarlık düşüncesinin yalnızca bu biçimsel-sembolik düzeyde kalmadığı görülmektedir. Fonksiyoncu ve konstrüktif kaygılar da önemli bir rol oynamaktadır onların gelişmesinde. Bir kere cephe tasarımlarında greko-romen sütun düzenlerinin kullanılması, konstrüktif olarak, uygun bir çözümü oluşturmaktadır. Hatta bu simetrik düzenin çağın mühendisleri tarafından, doğrudan önerilmiş bile olsa, desteklenmiş olduğu görülmektedir. Sonra, konstrüktif sorunlar mühendisleri olduğu kadar mimarları da ilgilendiren bir konudur. Örneğin, neo-klasik Alman mimarı Laves bir yandan Hannover kralına Yunan-Roma yeni klasiği yapılar yaparken, öteki yandan da kendi adıyla anılan, basınç ve çekme bölgelerinde birer eğri çubuk bulunup ortası yalnız bağlantılardan oluşarak boşaltılmış bir giriş geliştirmiş, bunu da yapılarının çatılarında ve köprülerde kullanmıştır, (3). Gene Laves, 1851 Londra uluslararası sergisi için açılan yarışmaya gönderdiği ilginç projesiyle de anılmaktadır, (4). Yarışmanın koşulunda kolay ve çabuk kurulabilecek, kolay sökülebilecek, söküldükten sonra da malzemesi başka bir amaçla kullanılabilecek bir malzeme-konstrüksiyon sistemi istenen bu yarışmaya Laves, taşıyıcı sistemi demiryolu raylarından oluşan bir öneri göndermiştir. Bunun daha sonra uygulanan Paxton projesine üstünlüğü, prefabrikasyonun ilk aşaması olan üretim aşamasını hazır ve üretilmekte

olan bir malzeme kullanarak atlaması, yapı söküldükten sonra da bunların demiryolu yapımında kullanılmasını sağlamasıdır. Başka bir örnek olarak İngiliz mimarı Sydney Smirke gösterilebilir. Smirke, British Museum'un cephelerini Yunan-Roma yeni klasikçiliği ilkelere göre tasarlarken, yapının kütüphane bölümünün planını kütüphane müdürü ile birlikte çalışarak fonksiyonel bir şekilde düzenlemiş, bu kısmın örtüsünde ise demir bir konstrüksiyon kullanarak bu yeni malzemeyi ilk kullananlardan biri olmuştur, (5). 19. yy mimarları arasında en ilginç yeri belki de Fransız mimarı Henri Labrouste almaktadır. Sigfried Giedion, klasik bir Académie des Beaux-Arts eğitimi görmüş olan Labrouste'un 1830'larda kurduğu atelyesinin Akademiye karşı bir okul niteliğini taşıdığını, Akademi çevrelerince bu okula 'rasyonalist okul' adının takıldığını anlatmaktadır, (6). Labrouste'un Paris'de yapmış olduğu Sainte-Geneviève kütüphanesinde ve gene Paris'deki Ulusal Kütüphane'de yeni mimarlık gereksinimlerinin çözülmesinde yeni malzeme ve konstrüksiyonları uygulayarak yeni biçimlenme ve mekan anlayışlarına zemin hazırlamış olduğu düşünülürse, yeni klasikçilik akımına bağlı mimarların nasıl aynı zamanda da 'rasyonel' sorunlarla uğraşmış oldukları daha iyi anlaşılabilir. Daha ilerdeki Neo-Gotik akımın temsilcilerinin ise yapılarını tamamen fonksiyoncu bir anlayış içinde biçimlendirdikleri, dinsel yapılarda Gotik mimarlığını olduğu gibi taklit etmeyip, fonksiyonları tek bir mekan içinde çözümlemeyi amaçlayan bir mekan anlayışı geliştirdikleri, 19. yy mimarlık düşüncesi üstünde yapılan araştırmalarla ortaya konmuştur, (7). Bu çizginin devamı ise, biçimlendirmede fonksiyondan yola çıkmalarına karşılık Neo-Gotik düşünceye sahip olan Arts and Crafts akımının temsilcileridir.

19. yy'daki öteki gelişme çizgisi yeni yapı malzemelerinin, konstrüksiyon yöntemlerinin ortaya çıkması ile bunların ilk olarak geniş ölçüde ve fonksiyoncu bir biçimde yeni mimarlık gereksinimlerinin karşılanmasında, yani öncelikle köprü, fabrika, silo, baraj, enerji santrali gibi mühendislik yapılarında kullanılmaları ile oluşan gelişme çizgisidir. Genel olarak bilinen bu gelişme çizgisinin konumuz açısından önemli yönü, yeni malzemelerin, konstrüksiyonların ilk kullanılışlarında geleneksel biçimlerin taklit edilmiş olmasıdır. Çağdaş mimarlığı hazırlayan 19. yy mühendisleri ortaya çıkardıkları rasyonel ve fonksiyonel konstrüksiyonların yanı sıra, çağlarının seçmeci anlayışını da sürdürmüşlerdir. Erich Schild, 19. yy mühendislerinin bu seçmeci tutumlarını kitabında, (8), örneklerle anlatmakta, örneğin, Crystal Palace mimarı Joseph Paxton'un zamanının etkisi altında çeşitli üslup özelliklerinden esinlenerek nasıl seçmeci bir tutum ile konutlar tasarlamış olduğundan söz etmektedir. Gene aynı kitapta Eyfel Kulesinin üstünün kaplanması için yapılan önerilerden biri yer almakta, yüzyıl sonuna doğru yapılan uluslararası sergilerde, ilk dönem sergilerindeki yalın malzeme kullanılışına karşılık, nasıl çe

lik konstrüksiyonlar üstüne yapıştırılmış süsleme öğelerinin ortaya çıktığı gösterilmektedir. Yani rasyonelmiş gibi görünen mühendislerin de kendilerini çağlarının seçmeci eğilimlerinden koparamadıkları görülmektedir.

19. yy Avrupa mimarlık düşünceleri üstünde durmamızdan amaç, bu yüzyıl Avrupa mimarlığının bu iki yönlü görüntüsünü belirtmek, bunların her ikisinin de yan yana, birbirlerine paralel, birbirlerini tamamlayıcı bir şekilde gelişmiş olduklarını hatırlatmak, dolayısı ile de 19. yy Türk mimarlığı üstündeki etkilerini düşünürken tek yönlü olabilecek değerlendirmelere düşmemektir. Bu yüzyıl Avrupa için bir geçiş dönemidir, mimarlıkları da bu geçiş dönemi toplum yapısı ile uyum içinde, bir geçiş dönemi görüntüsünde olan kendi içinde tutarlı bir mimarlıktır.

Bu mimarlığın batıya açılmaya başlamış olan Türk mimarlığı üstündeki etkileri nasıl olmuştur? Aslında bu sorunun cevabı yukarda 19. yy Avrupa mimarlık düşüncelerini anlatan satırlarda verilmiştir: Aynı şekilde karmaşık, kararsız, değişken. Bu yüzyılda Türk toplum yapısı da bir değişme sürecinin içine girmiş bulunuyordu, yeni mimarlık gereksinmelerini henüz kesin olarak tanımlayamamıştı. Mimarların göreceli bir özgürlükle Türk ve batı mimarlık öğelerini karıştırarak kendilerine özgü bir mimarlık yaratabilmeleri, biraz da bu yapıyı yaptıranların istek ve gereksinmelerini tam tanımlayamamış olmalarından, ya da örneklerini gördüğümüz biçimlerdeki tanımlamaları benimsemiş olmalarından ileri gelmektedir. Türkiye'de endüstrileşmenin daha başlamamış olması bu etkilenmelerdeki seçmeci-biçimci yanın daha ağır basmasına yol açmış olmalıdır. Gereksinmelerin tanımlanmamış olması dışardan gelen yabancı mimarların kişisel yetiştirmelerini, eğilimlerini, yeteneklerini de önemli bir faktör olarak karşımıza çıkarmaktadır. Örneğin, geleneksel bir mimarlık fonksiyonunu karşılamak üzere Mimar Montani Efendi İstanbul'da Aksaray'daki Pertev Niyal Valde Sultan camisinde Neo-Gotik öğeler kullanmış; buna karşılık Mimar Jachmund da yeni bir mimarlık gereksinmesini karşılayacak Sirkeci Garını yeni konstrüksiyon yöntemlerinden yararlanarak yapmıştır.

İşte Mimar Kemalettin ve Mimar Vedat Beyler böyle bir ortam içinde yetişerek 20. yy başlarında Türk mimarlık düşüncesi üstünde etkili olmaya başlamışlardır. Gerek bu mimarlar, gerekse onları izleyen öteki çağdaşları, çağlarının batı mimarlık kültürünü öğrenerek yetiştirmişler, bu düşünce bolluğu içinden milliyetçi düşünceleri benimsemişler, Türkiye'de Türk geleneksel mimarlığına dayanan 'ulusal mimarlık' düşüncesini uygulamaya başlamışlardır. Bu mimarların, özellikle Mühendis Mektebini bitirip Almanya'da bir süre mimarlık eğitimi görmüş olan Mimar Kemalettin Beyin ve Fransa'da Ecole des

Beaux-Arts'da mimarlık eğitimi görmüş olan Mimar Vedat Beyin, 19. yy Avrupa mimarlığındaki seçmeci-biçimci gelişme çizgisinin yanındaki gelişme çizgisini tanımamış olmaları düşünülemez. Bu mimarlar her halde yeni yapı malzemelerini, yeni konstrüksiyon yöntemlerini biliyorlardı, bunlarla yeni mimarlık gereksinmelerini çözebilirler, yeni bir biçim dili, mekan anlayışı geliştirebilirlerdi. Onları seçmeci, geleneksel mimarlık biçimlerine bağlı bir düşünce olan ulusal mimarlık düşüncesine yönelten nedenin, eğitimlerinin ve zamanlarının modasının etkileri yanı sıra, o zamanki toplumsal koşullardan da ileri geldiğini düşünmemiz gerekmektedir. Osmanlı İmparatorluğu dağılmak üzere idi, bunu önleyebilmek için çözümler aranıyordu. Bir Osmanlı uluslar topluluğunun oluşturulması, bir İslam ülkeleri birliği düşünceleri çözümler olarak tartışılıyordu. Ziya Gökalp Türkçülük hakkındaki düşüncelerini yaymaya başlamıştı. Bu eylemlerin bir parçası olarak Türk mimarları da yeni bir mimarlık dili, bir ulusal sentez arıyorlar, bunu da eski mimarlık sembollerinin yeniden canlandırılmasında bularak soruna kendi açılarından bir çözüm getirmeye çalışıyorlardı. Yeni mimarlık gereksinmelerinin çözümlenmelerinde geleneksel biçim öğelerini kullanıyorlardı. Bunların soyut olarak yapının fonksiyonu ile, konstrüksiyonu ile uyum içinde olmayabileceği bu mimarlar için güncel bir sorun niteliğini taşıyordu; kalda ki toplumun kendisi için de böyle bir sorun söz konusu değildi. Mimarlar da yapıtlarıyla toplumun sembolik gereksinmelerine cevap vermeye çalışıyorlardı. 20. yy'ın ilk yirmi beş yılında Türk toplumunun geçirdiği sarsıntıları düşünecek olursak, bunun o kadar da gereksiz olmadığı kanısına varırız. Türk toplumu yeni bir dayanak noktası arıyordu, ulusal bilinci güçlendirecek her aracı, doğal olarak bu arada mimarlığı da, bu amaç için zorluyordu; başka bir deyişle, toplumun gereksinmeleri sembolik olanlardı, birleştirici olanlardı. Bu zamanın mimarlarının bu gereksinmeleri karşılayacak yapıtlar üretebilmiş olmaları, hatta banlarla belli bir üne ulaşmış olmaları, toplum gereksinmeleriyle uyum içinde olan bir mimarlık üretebilmiş olmalarından ileri gelmektedir. Bu durum cumhuriyetin ilk yıllarında da sürecektir, ancak belirli bir politik istikrar sağlanabildikten sonra toplum yeni gereksinmelerini tanımlamaya başlayacak, ulusal mimarlık akımı da amacına ulaşmış olarak yerini başka mimarlık akımlarına bırakacaktır.

20. yy başında bir yandan Türk mimarları ulusal mimarlık düşüncesini geliştirirlerken, öteki yandan da yabancı mimarlar Avrupa mimarlık düşüncelerini Türkiye'ye taşımayı sürdürmekteydiler. Doğan Kuban, o sıralarda Avrupa'da moda olan Art Nouveau akımının yüzyıl başında II. Abdülhamid'in mimarı olarak çalışma olanağı bulan İtalyan mimar Raimondo d'Arenco ve başka kanallar aracılığı ile Türkiye'ye girmiş olduğunu söylemektedir, (9). Art Nouveau özellikleri yukarda adı geçen mimarın yapıtlarında, bir de ev, apartman mimarlığında görül-

mektedir. Bu üslubun ilginç olan yanı onun da süslemeci olmasıdır; belki de bu nedenle, biçimsel yönü o sıralarda ağır basan Türk mimarlık ortamını bir süre etkileyebilmiştir, (10).

Cumhuriyet kurulduğu sırada mimarlık düşüncesi böyle bir tarihsel gelişim sürecinden geçmiş, o zamanki aşamasına gelmiş bulunuyordu.

→ I. Dünya / Mimarlık
Düşüncesinin Ort. Geliş.
kedenleri

I. B Ö L Ü M

CUMHURİYET DÖNEMİ MİMARLIK DÜŞÜNCESİNİN GELİŞMESİ

Cumhuriyetin ilanı, ondan önceki Kurtuluş Savaşını hazırlayan koşullar, ondan sonraki Atatürk Devrimleri ile Türk toplumsal yaşantısında önemli değişmelere neden olan olaylar süreci içinde, bütün bu devrimler sürecini simgeleyen bir dönüm noktasıdır. Türk toplum yapısında olduğu kadar Türk düşünce hayatı üstündeki etkileri de çok büyüktür. Bütün bu etkilerdeki kişisel payı toplumsal oluşumlar içinde anonimleştirilemeyecek kadar önemli olan Atatürk'ün devrimlerinin daha önceki 'İslahat hareketleri' ne benzemeyen yanı, arkasında gücünü aldığı uzun ve zorlu bir Kurtuluş Savaşının olmasıdır. Atatürk, Kurtuluş Savaşını vermiş olan Türk ulusundan aldığını söylediği güç ile o zamana kadar düşünülemeyecek yoğunluk ve nitelikte devrimleri gerçekleştirebilmiştir. Cumhuriyet yönetiminin Türk mimarlık düşüncesi üstündeki etkilerini daha iyi açıklayabilmek için bu dönemin ilk on beş yılında kişiliği ile, ondan sonra da yapmış olduğu devrimleri ile etkenliğini sürdüren Atatürk'ün düşüncelerine ve devrimlerine ilerki bölümlerde daha geniş yer verilecektir. Bu noktada devrimlerin genel nitelikleri üstünde kısaca durulacaktır.

* Atatürk devrimleri incelendikleri zaman iki ana hedefe yöneldikleri görülür: Birincisi padişahlık ve onunla bağımlı eski toplumsal düzeni kaldırmak, yerine yeni, çağdaş, batıdan alınmış modellere göre kurulmuş bir düzen koymak, ikincisi de, Türk ulusal bilincini geliştirmek, güçlendirmek, böylece Türkiye'nin bağımsızlığının korunmasını sağlamak, Birinci gruba örnek olarak cumhuriyetin ilanını, halifeliliğin kaldırılarak layiklik ilkesinin konmasını, harf, kıyafet devrimlerini, takvim, hukuk devrimlerini; ikinci gruba örnek olarak da Türk Tarih Kurumu'nun, Türk Dil Kurumu'nun kurulmalarını, kapitülasyonların kaldırılmasını, yabancı şirketlerin ulusallaştırılmasını, kabotaj hakkının alınmasını gösterebiliriz. Ayrıca Atatürk ilk kez Türk halkına kendi sorunlarına sahip çıkmasını öğrettiği gibi, toplumun politik örgütlenmesini değiştirerek ona bu yolda bir de araç vermiş oluyordu.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeni Türk devleti bir bağımsızlık savaşı ile kendini kabul ettirmişti, artık Atatürk'ün de belirttiği gibi daha zor olana, kendi iç sorunlarına yönelebilirdi. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki çalkantılar atlatıldıktan, belirli bir istikrar kurulduktan sonra bu sorunlara eğilinmeye başlanmıştır. Bütün bunlar Türk toplumuna bir canlılık getirdiği gibi, mimarlık açısından, çözüm bekleyen yeni mimarlık görevlerini de birlikte getiriyor

du. Bunların içinde en önemlilerinden biri Ankara'nın yeni başkent olarak imar edilmesi sorunu vardı. Ayrıca yeni devletin örgütlenme gereksinmelerini karşılayacak yönetim yapıları, başkentte meclis, bakanlıklar, illerde hükümet, belediye yapılarının yapılması gerekiyordu. Bunlara Osmanlı İmparatorluğu tarafından yüzyıllardır geri bırakılmış, eldekiler de son savaş yıllarında yıkılmış Anadolu şehirlerinin imar gereksinmesi, devletin yapması gereken okullar, hastaneler, fabrikalar, v.b. eklenir, alt yapı kuruluşlarının yetersiz oluşu da katılırsa, zamanın mimarlık gereksinimleri kabaca göz önünde canlandırılabilir.

Bunlara karşılık cumhuriyet kurulduğu zamanki mimarlık düşüncesinin onun kurulmasından öncekilerden pek bir ayrılığı yoktu: Bu düşünce hala Mimar Kemalettin ve Mimar Vedat Beylerin başlattıkları ulusal mimarlık düşüncesi idi. Klasik Türk mimarlık öğelerini, geleneksel konstrüksiyon yöntemlerini kullanarak yeni mimarlık fonksiyonlarını çözme düşüncesinin ise çağın mimarlık gereksinmelerinin karşılanmalarında kullanılması olanağı sınırlıydı. Daha çok sembolik gereksinmelere cevap verdiğini söylediğimiz bu mimarlık düşüncesi, ulusal birliğin ve bağımsızlığın kurulmasından sonra geçerliliğini yitirmişti. Yeni devletin mali olanakları ve zamanı az, gereksinimleri ise çoktu. Üretilmesi pahalı olan, yapımı uzun zaman isteyen bir mimarlık öneren ulusal mimarlık düşüncesini uygulamaya aktaramazdı. Ayrıca bütün bu mimarlık görevlerini yükümlenecek mimarların sayısı da yetersizdi: Türklerin daha önceki dönemlerde mimarlık eğitimine gösterdikleri ilginin azlığı, bir avuç Türk aydınının Birinci Dünya Savaşı'nda kaybedilmesi, gayri müslim mimarların, yapı ustalarının cumhuriyetin ilanından sonra yurt dışına göçmeleri, bu alanda da bir gereksinimin belirmesini etkileyen nedenler olmuştu. Öteki yandan ulusal mimarlık düşüncesinin geleneksel Türk mimarlığından yararlanma eğilimi Atatürk devrimlerinin eski düzeni yıkmayı amaçlayan ilkeleri ile çelişkili bir durumdaydı. Geleneksel mimarlık öğeleri Osmanlı İmparatorluğunun sembollerini canlandırıcı, onları hatırlatıcı niteliklere sahiptiler, doğal olarak devrimlerin ilk yıllarında buna izin verilemezdi. Zamanını doldurmuş olan bu mimarlık düşüncesi yerini toplumun o günkü gereksinmelerine daha iyi cevap verebilecek yeni düşüncelere bırakmak zorunda idi, çünkü Atatürk çağdaş Türkiye'nin imarı için sabırsızlanıyordu. Mimar Kemalettin Beyin 1927 yılında ölmesi ile en güçlü savunucusunu yitiren ulusal mimarlık düşüncesi böylece yerini 1930'lardan sonra etkili olmaya başlayan rasyonel-fonksiyoncu bir mimarlık düşüncesine bırakacaktır.

Birinci Ulusal Mimarlık düşüncesinin getirdiklerine kısaca bir baktığımız olursak, bunların Türkiye'ye gelen yabancı mimarlara, onların batıdan taşıdıkları yabancı mimarlık diline geleneksel-ulusal mimarlık dile, biçimleri ile karşı koymak, mimarlığın kaynağının Türk

kültüründe aranması gerektiğini savunmak gibi özellikler taşıdığını görürüz. Bu dönem mimarlarının duygusal olmaları, toplumun istekleri de katılınca, onların mimarlığa biçimsel bir açıdan yaklaşmalarına yol açmış, yeni gelişmeye başlayan yapı malzemelerinin, konstrüksiyon yöntemlerinin getirebileceği yeni mekansal ve fonksiyonel çözüm olanaklarını geniş ölçüde kullanabilmelerini engellemiştir. Bunda Türkiye'nin endüstrileşmesinin geri kalmış olmasının da oynadığı rolü unutmamak gerekir. Bütün bunlara karşılık bu mimarlar cumhuriyetin ilk yıllarından 1930'lara kadar, özellikle Ankara'da, aralarında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin, Türk Ocağı'nın, Etnoğrafya Müzesi'nin Ziraat Bankası ve İş Bankası Genel Müdürlüklerinin bulunduğu önemli yapılar ortaya koymuşlar, daha önceki yapıtları ile birlikte kendi içinde bir bütünlüğü olan belli bir dönemin mimarlık ürünlerini oluşturmuşlar ve gelişimi etkilemişlerdir. (Bak: Resim 1 - 9)

1. Devrimler Dönemi : Rasyonel-Fonksiyoncu Mimarlık Akımı (1930-1940)

1900'lerde başlayıp cumhuriyetin ilk yıllarında da süren ulusal mimarlık düşüncesini cumhuriyetin başlangıcında bir geçiş dönemi olarak kabul edersek, bundan sonraki mimarlık düşüncesi dönemini 'devrimler dönemi' olarak adlandırmamız mümkündür. Bu dönemdeki mimarlık düşüncesi Atatürk devrimleri paralelinde gelişen, ulusal mimarlık düşüncesine karşıt düşünceleri içeren, anıtsallıktan, sembolik gerek sinmelerden başka sorunları da mimarlığın uğraşı alanı içine katan, bütün bu nitelikleriyle de Türk mimarlık düşüncesinin çağdaş batı mimarlık düşüncesi düzeyine çıkmasına öncülük eden bir mimarlık düşüncesidir.

Bilindiği gibi cumhuriyet döneminde batıya açılma, batılılaşıma eylemleri, bundan önceki dönemlere göre çok daha geniş ölçüde olmuştur. Bunun en iyi örneği yüzeysel 'ıslahatlar' yerine, toplum yapısını değiştirmeyi hedef alan Atatürk devrimlerinde görülür. Atatürk, Türk toplumunun her alanda çağdaş toplumlar düzeyine çıkmasını istiyordu, bu da yalnız dış görünüşte kalmamalıydı, düşünce alanında da gerçekleştirilmeliydi. İstenen batının bilinçli olarak öğrenilmesi, Türkiye koşullarına uygun, çağdaş, yeni bilim ve sanat ürünlerinin üretilmesi idi. Aslında ülkelerini işgal eden sömürgeci batı ülkelerine karşı koymuş bir ulusun kültürel alanda batılılaşımakta bu denli direnmesi ilginçtir. Bunda batının her alandaki sömürsünden ancak onunla aynı düzeye gelindiğinde kurtulunabileceğini anlamış olan Atatürk'ün etkisi büyüktür.

Atatürk devrimleri
mimarlık 2.2019 2.2019
ve batılılaşma.

Bunun mimarlık düşüncesi üstündeki etkisi ise Türk mimarlarının ilk olarak batıya bilinçli olarak bakmaları ile başlar. Bundan önceki mimarlık akımlarının hiç birinde böyle bilinçli bir batıyı izleme yoktur. Mimarlar 19. yy'da ya kendi geleneksel yapı eylemlerini sürdürmüşler, ya da batıyı batıdan getirilenlerle tanımışlardı. Batıyı kendi içinde tanımış olan Mimar Kemalettin ve Mimar Vedat Beyler ise orada görüp öğrendiklerini yöntem olarak almışlar, bu düşünceleri geleneksel Türk mimarlık biçim dili ile anlatmaya çalışmışlardı. Yeni mimarlık düşüncesi döneminde batıyı bilinçli olarak izleyen bir mimarlık ortamının temelleri atılmıştır.

Özellikleri ve Savunduğu İlkeleri
Türk mimarlarının bilinçli olarak batıya bakmaya başladıkları zamanlarda orada 'Bauhaus' düşünceleri en yaygın bir durumda idiler. Bauhaus, genellikle Birinci Dünya Savaşı öncesi biçimci-seçmecî mimarlık düşüncesine karşı koyan düşünceleri savunuyor, mimarlıkta yalınlığı, ekonomikliği, rasyonelliği, fonksiyona uygunluğu öneriyordu. 'Yapı sanatını bütün sanatların birleştiricisi olarak görüyor, öteki güzel sanatları, küçük el sanatlarını yapı eyleminde birleşmeye çağırıyordu. Malzemenin amacına uygun, yerinde kullanılması gerektiği düşüncesini yayıyor, bunun için de malzemenin ve onu işleme koşullarının iyi tanınması gerektiğini, bunun da mimarlık eğitimi sırasında okulda el ile işleyerek öğrenilebileceğini, ama asıl hedefin endüstriyel üretime uygun bir biçimlendirme eğitiminin verilmesi olduğunu söylüyordu. Bauhaus'un daha önceki 'Arts and Crafts', 'Werkbund', 'Stijl' gibi akımlardan, bir de 1910'larda Avrupa'da tanınmaya başlayan Amerikan mimarlık düşüncelerinden etkilenmiş olduğuna da değinmek gerekir. Aynı yıllarda, ilerde mimarlıklarının fonksiyoncu bir mimarlık olduğunu söyleyecek olan Le Corbusier tek tük uygulamaları ve kitapları ile çağdaş mimarlık ve şehircilik sorunlarına ilişkin düşüncelerini açıklıyor, Amerika'da Buckminster-Fuller endüstriyel yöntemlerle üretileceğini tasarladığı 'Dymaxion Evi' ile çağdaş mimarlığın sınırlarını zorluyordu.

Türk mimarları o zamanın geleneksel batı mimarlık düşüncesi için bile devrimci sayılabilecek bu düşüncelerle karşılaştılar. Eskiye atıp yerine batıdan alınmış yeniyi koyan Atatürk devrimlerinin heycanı ile yetişmiş, mimarlıkta da yeniyi arayan genç mimarlar için yeni mimarlığın nasıl olacağı sorusuna bundan daha iyi bir cevap olabilir miydi? Onlar da 1930'lardan sonra bu düşünceleri benimseyip uygulamaya ve yaymaya başlamışlardır. Ayrıca bu düşünce toplumun o günkü gereksinmelerini en iyi şekilde karşılayacak niteliklere de sahipti. Yeni konstrüksiyon yöntemlerini, yeni malzemeleri kullanarak daha çabuk ve daha ucuz çözümler getirebiliyordu. Süsle, gösterişle uğraşmıyor, mimarlığı salt bir mekan sanatı, çıplak bir yüzey düzenlemesi olarak görüyordu. Bu dönem içinde dışarıdan getirtilen Ernst Egly, Clemens Holzmeister gibi mimarların da benimsemiş olduk-

ları bu düşünce karşısında artık eski biçimsel sembollerle devrimler Türkiye'sinde mimarlık yapma çabasında olan ulusal mimarlık düşüncesine yer kalmamış, mimarlık düşüncesine rasyonel-fonksiyoncu eğilimler egemen olmaya başlamıştır.

Yeni mimarlığın ne olduğu yayınlanan yerli yabancı yazılar, radyo konuşmaları, yeni çıkmaya başlayan mimarlık dergileri aracılığı ile anlatılıyor, yapının fonksiyonuna uygun biçimlenmesi, malzemenin yerinde kullanılması, mimarlığın gereksiz süslerden arınmış bir mekan düzenleme sanatı olması gibi düşüncelerin yanı sıra, daha da aşırı olan ve aslında Türk kültürü içinde kökeni olmayan, resim, heykel, gibi sanatların da mimarlıkta birleşmeleri, onu tamamlamaları gibi düşünceler de açıklanıyordu. Behçet Ünsal, yeni mimarlığın ne olduğunu anlattığı bir yazısını "yeni mimarlığın amacı cubisme değil, rationalismedir.", (11), diye bitirerek zamanın mimarlık düşüncesini özetlemektedir. Behçet Ünsal'ın mimarlığın amacı ile ilgili bu sözleri Atatürk'ün aynı yıllarda söylemiş olduğu "Bir teşebbüste başarı, ancak türeli bir planla ve en rasyonel tarzda çalışmakla mümkün olabilir.", (12), şeklindeki sözleri ile birlikte düşünülürse, zamanın genel eğilimi hakkında açıklayıcı almaktadır.

bu dönemle ilgili sözler.

Burada Bauhaus etkileri üstünde biraz durmak gerekmektedir. Çünkü bu zamanda geliştirilen düşünceler zamanımıza kadar çeşitli eğilimlerde, akımlarda ön planda olarak karşımıza çıkacak, mimarlığın yalnız üretilmesinde değil, aynı zamanda da değerlendirilmesinde ana kriter olarak rol oynayacaktır. Rasyonel-fonksiyoncu mimarların Bauhaus etkisi altında ürettikleri bu düşüncelerini uygulamaya aktarmaya çalıştıkları bitmiş bir yapıyı anlatırken, değerlendirirken, eleştirirken kullandıkları yalınlık, ekonomiklik, amaca uygunluk gibi kriterleri sürekli olarak tekrarlamalarından anlaşılmaktadır. Örneğin, Şevki Balmumcu'nun Ankara'daki Sergi Evi, Arkitekt dergisinde, "..Binanın görünüş zenginliği, Ankara'nın öteki yapılarında yabancı arkitektlerin lüzumsuz yere israf ettikleri çeşitli pahalı malzeme ile değil, hacimlerin nisbetli ve ahenkli imtizacı ile temin edilmiştir.", (13), sözleriyle tanıtılmakta, asma katlarla yapının yalnız yüzeysel değil, hacimsel olarak da kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır. 1935'de açılan İstanbul Tiyatro ve Konservatuarı ile ilgili uluslararası proje yarışmasına gelen projelerden çoğu açıklamama raporlarında fonksiyona ilişkin sorunları ön planda tutmaktadır. (14), Türk olan yarışmacılardan birinin rümuzu da 'Funktionell' adını taşımaktadır, (15). Başka yarışmalarda da bu fonksiyoncu tutum egemendir. Zeki Sayar, İzmir Hal Santrali proje yarışmasına gönderdiği projesinin açıklama raporunda, (16), halin önündeki alanın düzenlenmesinde bir kule düşündüğünü, bu kuleyi içinde bir su deposu, dışında da bir meydan saati ile yalnız görünüş olarak değil

aynı zamanda faydacı bir fonksiyonla yükleyerek tasarlamış olduğunu anlatmaktadır. Benzer şekilde başka bir faydacı tutumu Seyfi Arkan da bir projesinde "Arazinin en yüksek rakımına bir devrim abidesi düşünülmüştür. Bu abidenin içi su deposudur.", (17), şeklinde dile getirmektedir.

Mimarlık kuramı ile ilgili yazılardan zamanın mimarlık düşüncesinin Bauhaus'dan nasıl etkilenmiş olduğu daha da açık olarak anlaşılmaktadır. 1935'de Behçet Ünsal yukarda sözü edilen yazısında "Beton inşaat taş yapısının duygusunu veya tesirini veremez demektense betonun arzuladığı biçimi bulmak ve betonla asla taş gösterişi vermemek lazımdır... Her malzemenin bir isteği, bir yaraşan biçimi vardır. Taşı beton gibi, ahşabı taş gibi kullanamayız." şeklinde bir deyişle malzeme kullanılışı hakkındaki düşüncelerini söyledikten sonra, Barok ve Rokoko sanatlarının güzellik anlayışlarının taş ve demiri de alçı gibi yoğuran bir biçimlendirme getirdiğini, bunun bir yalancılık olduğunu, "ornemanın" bu yalancılığın eseri olduğunu anlatmakta, sonra da: "Bugünkü mimarlık; süslemek ve süslenmek ile takma gösteriş değil, çıplak vücut güzelliği arıyor." diye devam etmektedir. Gene aynı yazar, 1937'de yazdığı bir yazısında, (18), zamanın çağdaş mimarlık düşünceleri olarak Le Corbusier'in düşüncelerini tanıtmaktadır: Düz damlı, pilotiler üstünde yerden yükseltilmiş yapılar, viadüktler ile araç ve yaya trafiğini birbirinden ayıran şehirler gibi. Türk mimarlarının arasında çağdaş mimarların, özellikle Le Corbusier'nin düşüncelerine daha kuşkucu gözle yaklaşanlar da bulunmaktadır. Zeki Sayar, bu mimarın bir kitabını tanıttığı bir yazısında, (19), onun birçok devrimci düşünceleri olan bir mimar olduğunu söyledikten sonra, "Fakat bu nazariyeler bugünkü iş ve yapı, şehircilik aleminin kabul edeceği şeyler değildir. Çünkü içtimai hayatı değiştirebilecek bir mahiyeti vardır." demektedir. 1938'de Naci Meltem 'güzellik' kavramı ile 'amaca uygunluk' arasındaki ilişkiyi şu sözlerle kurmaktadır: "Şu halde fikrin hassasiyet ile tezahürü demek olan güzellikte fikir ve şekil yek diğerinden ayrılamaz şekilde birleşmiş olmalıdır. Burada fikir dediğimiz mefhum, ihtiyaca uygun, derin bir sadakat, şekil ise haric görünüşdür... Güzel bir eserde her ikisinin de bulunması şarttır. Bunlardan birinden birini kaldırdığımızı farzederek güzellik de kaybolmuş olur. O ancak her ikisinin de imtizaç ve vahdetinden doğar... Bir mimari eserde muhite ve kendinden beklenen gayeye tam ve mükemmel bir şekilde mutabakat varsa o eser güzeldir.", (20). Fonksiyona uygunluğu öneren bu sözlerde de Bauhaus düşüncesinin etkilerini hissetmemek elde değildir. Aynı yılda Arkitekt dergisinde Walter Gropius'un 'Mimari ve Tezyinat' adlı bir yazısının da yayınlanması da o zamanki etkilenmeleri yansıtabilecek bir örnek niteliğini taşımaktadır, (21). Gropius, bu yazısında özet olarak eski giysilerimizi be-

Gropius'un sözü

ğenmeyip terkettiğimiz gibi çağdaş mimarlıkta da eski süslemeleri beğenmiyor, onları terk ediyoruz demektedir. Bauhaus düşüncesinin bu şekilde bir örnekle anlatılması, kısa bir süre önce kıyafet devrimi yapmış bir ülkenin kültürel ortamı açısından da ilginç bir raslantıyı oluşturmaktadır.

Zamanın mimarlık düşüncesini anlatmak için kullanılan Bauhaus etkisindeki bu ve benzeri sözlerin yalnız mimarlıkta değil, öteki sanatların anlatılmalarında da geçerli olduğunu izleyebiliyoruz. Hatta burada, Türk kültüründe kökeni olmadığını söylediğimiz aşırı dışıncılar daha yoğun bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, Behçet Ünsal 'Ar ve memleket mimarlığının kronolojisi üzerinde düşünceler' adlı yazısında, (22), resim ve heykel sanatlarından söz ederken "...Heykel mabetten kurtulup da, boş meydanların derinliğinde anlamını (mana) kaybedeli, kendisine yeni bir inanma aramakla uğraşıyor. Resim kilise duvarlarından, çuval parçası üstüne düşeli maksadını değiştirmiş... Eskiden bütün arım (güzel sanat) ların bucağı tecti ve birdi. Diğerleri hep mimarlık eserlerinin ana kucağında yaşıyorlardı. Mimarlık eserleri arasında canlı oluşları, en güzel ve en uygun çevreyi (muhit) bulduklarındandır." gibi sözlerle bir mimarın güzel sanatlar hakkındaki düşüncelerini dile getirmekteyse de, ressam Eşref Fehim'in de "...Hep biliriz ki resim hilkatten bu güne kadar mağara yanları, ve kap kaçak üzerinde emekleye emekleye mimarının bir uzvu, duvarın bir çocuğu olmuştur. (Fresk) Daha sonraları çerçevenin esaretile onu piçleşerek soysuzlaşmış, duvara asılmış olarak görüyoruz.", (23), şeklindeki sözleri kullanmasından benzer düşüncelerin ressamlar tarafından da paylaşıldığı görülmektedir. Nitekim 1936'da Güzel Sanatlar Akademisinde öğretim görevliliği alan Alman heykeltıraş Belling, sanat anlayışının ne olduğunu açıkladığı ilk dersinde, (24), "...Biz yeniden etrafı ihata eden boşluklarla münasebeti tesise çalışıyoruz. Bu suretle güzel sanatların annesi olan mimariye bağlanmış oluyoruz. Biz tekrar müsterek bir mesai takip etmek istiyoruz, ve mimarının, heykeltıraşlığın ve resmin birleştirilmesinde toplu sanat eserini görüyoruz... ..Bizim tedris planımız bu noktai nazardan mütalea edilmelidir..." diyerek Bauhaus'un 'Gesamtkunstwerk = içinde bütün sanatların yer aldığı toplu sanat yapısı' düşüncesini yansıtmaktadır. Naci Meltem de çeşitli sanatların kaynaklarını tartışan bir yazısında, (25), öteki sanatlar - mimarlık ilişkisini resim ile heykelin önceleri mimarlığa bağlı olarak, ona hizmet ettiklerini, sonraların kendi başlarına bağımsız sanat dalları olduklarını anlatarak kurmaktadır. Uluslararası niteliklerinden dolayı mimarlıkta Bauhaus etkisindeki düşüncelerin ilk hızını kaybettikleri zamanlarda bile ressamlar arasında bu düşüncelerin hala savunulmakta olduğu görülmektedir. Ressam Eşref Üren'in aşağıdaki sözleri, (26), bir mimarlık dergisinde yayınlanmış yazısından alınmış olduğu için ilgi çekici olmak-

tadır: "...Herkes bilir ki mimarlıkla resim; ana ile oğul ve et ile tırnak gibidirler. Resme mağara kovuklarında gebe kalan mimarlık, tuhaf bir mukadderat birliği ile kendisine bitişik doğan yavrusu ile iki varlıkta bir oluşturlar. Tabii ve ilk evlerimiz olan mağaraların ıslak ve karanlık duvarlarında görülen ince çalak ve çok ifadeli resimler, daha sonraları insan elinden çıkan ev, saray, tapınak duvarlarında yine birbirleriyle övür olmuşlardır. Öyle ki mimar, kafasının, zekasının emeği olan yapısında daima en güzel yeri, en elverişli ışıkla yıkanan yüzeyleri resme ayırmış, bununla sevinmiş ve övünmüştür. Eski çağların mimarlarıyla ressamlarında mimarla ressamlığın birbirine karışışı ile de anlıyoruz ki ayrılış zonklamadan, acısız olmayacaktır. Hangi şeytana uyarak yaptığını bilmiyoruz, asi evlatlık, mimarlığın dört duvarından usanarak, bıkarak özgünlüğü, başlı başına bir hayatı özleyiş resimde başlıyor. Duvar resminin şövale resmi oluşu ona sanat değerinden bir-şeyler kaybettirmiyorsa da en fenası mimarlığa da aynı denemeyi yapmak fikrini veriyor. Bu yüzden resmi, süsleyeceği geniş yüzeylerden öksüz bırakıyor. Halbuki eskinin ressam mimarları ve mimar ressamları boydan boya uzanan çıplak duvarları, yüzeyleri resimler, heykeller, rölyefler, süsler ve vitraylarla azaltmasını ne güzel biliyorlardı! Şükür olsun ki bugün zararı daha fazla azdırıp çoğaltmadan gelenegün estetiğine dönülmüştür. Yapılan bir barışla resim mimarlığa girmiş, en koyu manasiyle "tatbiki sanatlar - Art appliques" de sokularak hepsi birden yine mimarlıkta buluşmuşlardır. İnsanların en eski ve asil işi olan mimarlıkla ressamlığın elbirliği ile dir ki insanı allahlaştıran yüce eserler tekrar doğacaklardır..." Gene bu yıllar içinde, aynı mimarlık dergisinde ressam Ercümen Kalmuk'un da benzer düşünceleri dile getiren bir yazısına raslanmaktadır. Kalmuk, bu yazısında, (27), "...Sanat tarihinin hangi sahifesini açsak daima resim sanatının en verimli devirlerinin mimari ile el ele vererek yürüdüğü zamanlara rastladığını görürüz..." demektedir, İtalyan Rönesansından örnekler vererek Türkiye Cumhuriyetinin anıtları olan resmi yapılarda resim sanatına yer verilmesini önermektedir. Bu düşüncelerdeki geçmiş bir zamanda ve başka toplumsal koşullar altında üretilmiş bir olgunun şimdiki zamanda, şimdiki toplumsal koşullar altında tekrarını istemek gibi bir çelişkiyi sezmek elde değildir. Ama bu düşünce Bauhaus ile ortaya atılan düşüncelerin etki sınırlarını tanımamıza yardımcı olmaktadır. Burada bu sınırları zorlayan başka bir yazarın düşüncelerine de yer vererek bu örneklemeye son vereceğiz. Bu son örnekte iş-resim öğretmeni Şinasi Barutçu yeni kabul edilmiş olan Latin harflerine ilişkin düşüncelerini açıklamaktadır, (28). Yazar, yeni Türk alfabesinin batıdan alındığını anlatarak iyi yanları ile birlikte kötü yanlarının da olduğu gibi kabul edilmiş olduğunu, oysa bu yazının kendi geleneklerinden gelen tutarsızlıklarının giderilerek alınmasının daha doğru olacağını anlat-

makta, buna bir örnek olarak da büyük harf - küçük harf ayırımını vermektedir. Eğer böyle bir ayırım yapılmazsa çok daha kolay ve ekonomik olabilecek bir yazı ortaya konabilir diyerek bu savını güçlendirmek için de yazısını büyük harf - küçük harf ayırımı olmadan dizdirilmiş olarak sunmaktadır. Bu yazıyı okurken rasyonel düşüncelerin mimarlık konuları dışında da ne kadar yaygın olduğunun anlaşılmasının yanı sıra, Bauhaus öğretmenlerinden Laszlo Moholy-Nagy'nin aynı düşünceyi savunan, aynı şekilde hep küçük harf ile dizilerek verilmiş olan 'bauhaus and typography', (29), başlıklı yazısını hatırlamamak elden gelmiyor. Yazının konumuz açısından ilgi çekici yönü ise bu düşüncelerin gene bir mimarlık dergisinde yayınlanmış olmasındandır.

Dönemin uğraşı alanı

Bu dönem mimarlık düşüncesinin bu rasyonel-fonksiyoncu genel görüşümünü gördükten sonra, gene bu dönemde mimarlığın uğraşı alanı içinde düşünülen yeni konulara da bir göz atmamız gerekir. Çünkü bu dönemde daha önceki dönemlerde ağır basan anıtsal mimarlık konuları ile uğraşmaya karşılık mimarların anıtsal olmayan mimarlık konularını da uğraşı alanları içine katmaya başladıkları görülmektedir. Bunlar arasında en önemli yeri konut mimarlığı ile ilgili düşünceler almaktadır. Konut mimarlığının mimarların önemli bir uğraşı alanı olduğu düşüncesi rasyonel-fonksiyoncu mimarlar tarafından geliştirilmiştir. Behçet Ünsal, bir yazısında, (30), "Bizde zamanımızın ülküsü; (mesken)ler için rasyonel ve ekonomik usullerin estetik bir ifadeye bağlanmasıdır. En geniş manasıyla yeni mimarlığın karakteri (Halk mimarlığı) oluşudur. Eski mimarlık işe mabet, saray, kale...'den başlamış ve genişletmiştir. Yeni mimarlığın mevzuu (Ev) dir.." demekte, başka bir yazısında, (31), da, "Bu devrin mimarlık karakteri nedir?.." sorusuna, "bugünün mimarlığını yönelten artık ne din, ne de politikadır, onu yönelten halkçılık evsafıdır..

..Bugünün mimari endişesi ne dine hizmet için mabetler kurmak, ne de krala yaranmak için saraylar inşa etmektir; fakat, gayri sıhhi ve gayri fenni şartlar altında hayatını harcayan köylünün, amelenin, halkın dertlerine deva olacak güzel (mesken mimarlığı) yapmaktır. Burada mesken tabirini en geniş manasile almalıdır: Oturulan ev, sergi evi, çalışma evi (bürolar, devlet daireleri), adalet evi, posta evi... gibi. Bütün bunlarda gözetilen ve mikyas olarak mevzuu ehemmiyet verdiren şey; (modern insan) hayatının isteklerini temindir. Bu mimarlık halk mimarlığıdır.." şeklinde cevap vermekte, "ya monümantalite ne olacak diyenler çıkabilir, ama şimdilik bunu konuşmakta fayda yoktur.." diye de eklemektedir.

Dönemin mimari amacı

Yukardaki sözlerde zamanın mimarlık eğiliminin yanı sıra mimarlık programının da kısa bir özetini bulmak mümkündür. Nitekim mimarlar bu dönem içinde millet meclisi, tiyatro, konservatuar, sergi evi, yolcu salonu, halkevleri gibi anıtsal mimarlığa elverişli konuların

yanında hal, büro yapıları, köy evleri, işçi evleri, ceza evleri, hastane, dükkan, banka, okul, spor yapıları gibi konular üstünde çalışmışlar, bunlarla ilgili olarak açılan yarışmalara katılmışlardır. Hatta, 1930'ların sonlarına doğru güncel bir sorun olarak ortaya çıkan sivil savunma yapıları bile mimarların üstünde durmaları gereken bir konu olarak ele alınmış, mimarlık dergilerinde bu konuya ilişkin yazılara yer verilmiştir, (32).

Mimarlığın plandan çıkılarak çözülmesi düşüncesi de konut mimarlığı düşüncesi ile birlikte ortaya çıkmaktadır. Emin Necip Uzman, Arki- tekt dergisinde yayınlanan bir projesini şu sözlerle anlatmaktadır: "Ev projelerini hazırlarken düşünülecek şeylerden biri, geniş ma- nada harici mimari tesire kapılmadan evi, 'içinden' halletmek oluyor. Bu suretle meydana gelecek mimariye ilave edilecek 'Fantezi' eseri tamamlıyor. Ev inşa etmek, herhalde bir mimar için, enteresan olduğu kadar ehemmiyetli bir mevzu. Burada ritmin tekrürü, şakuli hatlar- la monumentalitenin temini, ufak motiflerin devamı suretile elde edilecek büyük ve tesirli hatların elde edilmesi gibi tanınmış tesir elemanlarını tatbika imkan yoktur. Şu halde mimarın elinde sadece, plandan sonra, pek muhtelif olması imkanı mevcut bulunan motiflerin ahenkli imtizacı, bir de 'Fantezi' kalıyor. Bu Fanteziden, teras, pergola, çatı şekli, çiçek, havuz v.s. kast etmek istiyorum.", (33) Burada mimarlığın plandan yola çıkılarak çözülmesi düşüncesinin an- latılmasının yanında, zamanın anıtsal mimarlık tasarımıyla kullanı- lan anlatım araçlarının da açıklandığını görmekteyiz.

X Zamanın önemli sorunlarından biri yeni başkent Ankara'nın imarı sorunu idi ve Atatürk de bu konu üstünde hassaslıkla duruyordu. An- kara'nın imarı konusu yabancı uzmanlardan yararlanma düşüncesini bir kere daha ortaya çıkarmıştır. Bilindiği gibi Atatürk Ankara'nın çağdaş batılı şehirler düzeyinde bir şehir durumuna gelmesini isti- yordu, bunun için de Ankara imar planı uluslararası bir yarışma so- nunda birinciliği kazanan bir batılı mimara, Alman şehircilik uzman Hermann Jansen'e yaptırılmıştır. Ankara'nın imarı sorunu Türk mimar- larının da şehircilik sorunları ile ilgilenmelerine, şehircilik ko- nularını mimarlığın uğraşı alanı içine almalarına yol açmıştır. Bu dönemde bir yandan rasyonel-fonksiyoncu Türk mimarları, öteki yanda da dışardan gelen yabancı şehircilik uzmanları çağdaş şehircilik düşüncelerinin Türk mimarlık düşüncesine girmesine yardım etmişler- dir.

Ankara'nın imarı sorunu yabancı şehircilik uzmanları ile birlikte Ernst Egli, Clemens Holzmeister gibi yabancı mimarların uygulama ve eğitim alanlarında yenilik getiren kişiler olarak tutulmalarına da yol açmıştır. Bu dönem içinde Türkiye'de çalışma olanağı bulan ya- bancı mimarların sayılarının çoğaldığı görülmektedir. Bunda zamanın

öteki alanlarda olduğu gibi, mimarlık alanında da batıdan eğitim yolu ile öğrenme düşüncesinin yanı sıra, daha önce sözünü etmiş olduğumuz mimarların sayılarının da bütün mimarlık gereksinmelerini karşılayamayacak kadar az olmasının rolü vardır. Mimarlık eğitiminin de çağdaş koşullara uygun olmaması bir neden olarak gösterilebilir. Nitekim bu dönemde mimarlık eğitiminde yapılan değişikliklerde yabancı mimarlardan yararlanılmıştır.

Yabancı Mimarlar Tepki

Türk mimarlarının yabancı mimarlara bilinçli olarak karşı koyuşları da bu zaman içinde başlamıştır. Türk mimarları yabancı mimarlarla eşit koşullar altında mimarlık yapmaları gerektiğini, kendilerinin hiç bir alanda yabancı mimarlardan geri olmadıklarını, dolayısı ile yabancı mimarlara öncelik tanınmaması gerektiğini savunmaktadırlar. Bu savlarını da yarışmalarda birincilik kazanıp uygulayabildikleri projeliri ile kanıtlayabilmişlerdir. Abidin Mortaş, 1941 yılında Türk mimarlarına siz ne yaptınız ki diyenlerin insafsızlık ettiğini söylemekte, Yalova Terminalini, Ankara'daki Sergi Evini, Hariciye Köşkünü, D.D.Y. Merkez Binasını ve Arkitekt dergisinde on yıldır çıkan büyük küçük yapıları, uluslararası yarışmalarda alınan dereceleri yeterli birer "ehliyet vesikası" olarak göstermektedir, (34) Yabancı mimarlarla uğraşmak, Türk mimarlarının yeterliliğini benimsetmek bir açıdan da örgütlenme sorunuuydu. Bunu anlayan mimarlar cumhuriyetin kuruluşundan sonra örgütlenmeye başlamışlar, örgütlerinin bir kamu kuruluşu durumuna gelebilmesi, yani bir Mimarlar Oda'sı kurulması düşüncesini ortaya atmışlardır.

Rasyonel-fonksiyoncu mimarların Türk mimarlık düşüncesine getirdiklerine toplu olarak bakacak olursak, bunları :

- Batı mimarlık düşüncelerinin bilinçli olarak izlenmeye başlaması,
- Mimarlığın yalın, ekonomik, rasyonel olması; yapının fonksiyonuna uygun olarak biçimlenmesi, malzemenin yerinde ve doğru olarak kullanılması; mimarlığın bütün sanatları bünyesinde toplayan bir sanat olduğu,
- Mimarlığın içten, yani plandan geliştirilmesi gerektiği,
- Mimarlığın anıtsallığın dışında başka sorunları da kapsadığı, bunlardan en önemlilerinden birinin de konut mimarlığı olduğu, mimarlığın bir niteliğinin de halkçılık olduğu,
- Şehirciliğin mimarlıkla ilişkili, ama bundan da ötede özel bir uzmanlık dalı olarak benimsenmesi,

- Türkiye'de yalnız Türk mimarlarının mimarlık yapımları, yabancı mimarlarla eşit koşullar altında, uluslararası yarışmalarla boy ölçüşebilme hakkının tanınması,
- Yasaların koruyuculuğu altında bir mimarlık örgütünün kurulması, bu örgütün kamu hizmeti gören bir kuruluş niteliğinde olması,
- 'Mimar-Arkitekt' dergisi ile başlatılan mimarların bir yayın aracının olması gerekliliği,
- Genel olarak batı mimarlık düşüncelerinden, özel olarak da yabancı mimarlardan mimarlık eğitiminin çağdaşlaştırılmasında yararlanma,

Bu akıma yapılan eleştiriler

düşünceleri olarak sıralayabiliriz. Bu dönemin kısa bir eleştirisi olarak bu zamanın mimarlarının rasyonel-fonksiyoncu düşünceler geliştirmelerine rağmen gene de belli bir oranda duygusal kaldıkları gösterilebilir. Bunun en iyi kanıtı mimarlığı hala güzel sanatların bir dalı, mimarı da sanatçı olarak gören düşüncelerde belirmektedir. Burada rasyonel bir mimarlığın bilimsel verilere dayanması yerine duygusal bir temele oturtulmaya çalışılması gibi çelişkili bir durum göze çarpmaktadır. Estetik kaygılar her şeye rağmen ön plandadır, mimar hala güzel yapı yapandır: "...Her güzel yapıyı mimarlık çerçevesi içine alıyoruz ve güzel yapı yapanlara mimar diyoruz.. ..Mimar hem teknik bir adam, hem de yapı artistidir..", (35), gibi sözler, güzelliğin fonksiyona uygunluk kavramı ile bir arada düşünülmelerine rağmen, bu düşünceyi anlatmaktadır. Bu durumu dolaylı olarak başka bir yerde de izlemek mümkündür: Zamanın mimarlık dergileri başlıklarında aynı zamanda güzel sanatlar, süsleme sanatları, v.b. gibi konuların da dergisi olduklarını belirtmekte, içlerinde mimarlık ve şehircilik yanında öteki sanatlarla ilgili konulara yer vermektedirler. Buna karşılık başka sanat dergilerinin mimarlık konularına yer ayırmamaları ilginçtir. Bunun en açık örneklerinden birini Milli Eğitim Bakanlığı'nın çıkardığı 'Güzel Sanatlar' adlı dergide görmek mümkündür. Bu derginin rasyonel-fonksiyoncu mimarlık düşüncesi dönemi içinde çıkmış olan ilk iki sayısında, (36), resim, heykel, tiyatro, müzik hatta fotoğraf gibi yeni sayılabilecek sanat dallarının konuları yer aldığı halde, değil çağdaş mimarlıkla ilgili, genel olarak mimarlıkla ilgili konulara bile raslanmamaktadır. Bu mimarlık düşüncesinin eleştiriye açık başka bir yanı da resim, heykel gibi öteki sanatları mimarlığın bir parçası görmesi, kaynağını Türk kültüründen almayan bu tür gereklilikleri de savunmuş olmasıdır. Bundan bazı düşüncelerin gelişme, uygulama, geçerlilik koşullarının tartışılmadan batı etkileri altında geliştirilmiş olduğu gözlenmektedir. Ama bunların dışında genel ola-

rak rasyonel-fonksiyoncu düşünceler uygulamaya aktarılmıştır. C. Holzmeister, E. Egli gibi yabancı mimarların bu anlayış içindeki yapıtlarını bir an için göz önüne almasak bile Şevki Balmumcu'nun ya da Seyfi Arkan'ın yapıtlarının buna örnek olarak verilebilecek nitelikler taşıdıkları görülmektedir. Hatta bazı örneklerde resim, heykel gibi öteki sanatların mimarlık ile birlikte tasarlandığı, böylece düşünce ile uygulama arasında bir tutarlılığın yaratılmasına çalışıldığı gözlenebilmektedir, (37). Rasyonel-fonksiyoncu mimarlık düşüncesi daha sonraki mimarlık düşüncelerine zemin hazırlayıcı, bazıları da günümüze kadar etkili olan özellik ve nitelikleriyle Türk mimarlık düşüncesi tarihi içinde yer almaktadır. (Bak : Resim 10 - 38).

2. Bölgeselliğe Dönüş : İkinci Ulusal Mimarlık Akımı (1940-1950)

Cumhuriyetin on beşinci yılı ve onu izleyen yıllar politik olduğu kadar mimarlık düşüncesi açısından da dramatik olayların yoğunlaştığı yıllardır. Politik olayların en önemlileri 1938 yılında Türk ulusunun Atatürk'ü kaybetmesi, bir de 1939 yılında İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıdır. Mimarlık düşüncesi bakımından önemli gelişme ise bölgesel mimarlık düşüncelerinin ağırlık kazanmaya başlamasıdır.

Doğal olarak ikinci ulusal mimarlık akımı bir günde başlamamaktadır, (38), kendinden önceki dönemlerde onu hazırlayan düşünceler vardır, bunları bir ölçüde birinci ulusal mimarlık düşüncelerine kadar geri götürmek bile mümkün olabilir. Türk mimarları rasyonel-fonksiyoncu düşünceyi geliştirirlerken bir yandan da bölgesel özelliklerin mimarlık üstündeki etkenliğini unutmuş değillerdi. Onlar mimarlıkta 'ekonomiklik', 'malzemenin doğru ve yerinde kullanılması', 'fonksiyona uygun biçimlenme', 'çevreye uygunluk' gibi nitelikler ararlarken bunların bölgesel koşullarla sıkı ilişkisi olduğunu biliyorlardı. Ayrıca yabancı mimarlarla çetin bir uğraş sürdürülmekteydi. Mimarlar Türkiye'de onun koşullarına uygun olarak Türk mimarları yapıtlar vermeli düşüncesini savunuyorlardı. Türkiye'nin büyük devrimler yapmış olduğunu söylüyorlar, bu devrimleri simgeleyecek yapıların da yabancılar tarafından değil, devrimci Türk mimarları tarafından yapılmasını istiyorlardı. Batıyı izlemenin bilinçsiz olarak oradan biçim aktarmak olmadığını, kendi koşullarımıza uygun bir mimarlığın geliştirilebileceğini, yalnız, mimarları buna götürececek ekonomik-politik ortamın sağlanmasının gerektiğini anlatıyorlardı. 1934 yılında çıkarılan 'Nafia Vekaletinin teşkilatı ve vazifelerine dair kanun' ile kurulan Binalar Fen Heyeti'nin görevleri arasında "...Devlet daire ve müesseselerine ait her

türlü bina ve inşaatın Türk mimarisinin tarzını tayin ile birlik temin ve fen vasıta ve unsurlarını yetiştirme.." gibi bir görevin bulunması bu düşünceleri destekleyecek ve daha ilerki gelişmeleri hazırlayacak bir nitelik taşımaktadır, (39). Bunların yanında batı mimarlık düşüncelerindeki gelişmeler de yakından izleniyor, burada çağdaş mimarlığın biçimsel açıdan uluslararası olan niteliklerinin tepki uyandırmaya başladığı da görülmüyordu.

Avrupadaki yeni öğeler

Avrupa'da 1930'ların başından beri yeni bir milliyetçilik hareketi başlamış, İtalya'da Faşistler, Almanya'da da Nasyonal Sosyalist'ler yönetimi ellerine almışlardı. Bu rejimler büyük halk kitlelerini etkileyebilmek için aşırı milliyetçi-ırkçı düşünceleri araç olarak kullanıyorlardı. Sanat alanında da milliyetçi düşünceler bu rejimlerin desteği ile güdümlü olarak ön plana çıkarılmıştı, geçerliliklerinin haklı gösterilmesi için de kendinden önceki düşünceleri kötülüyordu. Ne demekti uluslararası sanat? Her ulusun kendine özgü bir sanatı olurdu. Ulusal yaratıcılık gücü yok mu kabul edilmeliydi? Hele 'kübizm' gibi akımlar tamamen birer dejenerasyon belirtisiydiler, hatta ulusal varlığı tehdit edebilecek tehlikeli düşüncelerdi. Bunlardan temizlenmek, ulusal sanatı yeniden eski olgun düzeyine getirmek gerekti. İşte Almanya ile İtalya öncülüğünde başlayan bu hareket, Nasyonal Sosyalist ve Faşist partilerinin uygun bulduğu biçimlere dönüşerek uygulama alanına yansıyacaktı. Bu da anıtsal yönü ağır basan, bunun sağlanması için doğal taş malzemeyi kullanan; simetriye önem veren, büyük boyutlu, klasik anıtsal Avrupa mimarlık öğelerini Nasyonal Sosyalist ve Faşist sembollerle birleştiren bir mimarlığa yol açmıştı. Mimarlık devletin gücünü göstermek için kullandığı bir propaganda aracı durumuna getirilmişti. Örneğin, Almanya'da yüz binlerce kişilik stadyumlar, toplantı yapıları yapılıyor, Berlin'de başbakanlık, başkumandanlık yapıları çok büyük boyutlarla yeniden tasarlanıyordu. Bütün bunların tanıtılması da uluslararası sergilerin Alman pavyonlarında, gezici Alman mimarlık sergileri ve çeşitli yayın araçları ile sürdürülüyordu. Bu güçlü propaganda mekanizması, bu gösterişli mimarlığın göklere çıkan övgüsünü yaparken de, Nasyonal Sosyalist rejimin sosyal konut üretimi alanında kendinden önceki Weimar Cumhuriyeti zamanında yapılabilecek hiçbir zaman yetişememiş olduğu gibi kusurları ustalıkla gizleyebiliyordu, (40). Teknoloji olarak da yüksek bir düzeyi belirleyen bu mimarlık doğal olarak ekonomik bakımdan hiçbir zaman böyle bir mimarlığı yapamayacaklarını bile küçük ülkelerin mimarlarını etkiliyordu. Ama yalnız küçük ülkeler değil, teknolojik olarak Almanya ile aynı düzeyde olan başka ülkeler de bu düşüncelerin etkisi altında kalmaya başlamışlardı. Amerika Birleşik Devletleri'nde Başkan Roosevelt, Amerikan ulusal mimarlığının en yüksek bir mimarlığı ve yapımcılığı belirtmesi gerektiğini söylüyor; Amerikan Mimarlar Derneği başkanı da kongrelerinde resmi işler için ulusal bir mimarlık üslubu saptadık-

larını, bunu uygulamaya karar verdiklerini, bu yolda devletten destek beklediklerini Başkana yazdığı mektubu aracılığı ile açıklıyordu, (41). Benzer bir gelişme Rusya'da da izlenebilmekteydi. Walter Gropius'u, Mies van der Rohe'yi önce Bauhaus yönetiminden, sonra da ülkelerinden ayrılmaya kadar zorlayacak olan milliyetçilik hareketleri bu kadar geniş bir etki alanına sahip olmuştu.

Türk mimarları da temel ilkeleri bakımından kendi düşüncelerine aykırı olmayan bu düşünceyi benimsemeye başladılar. Bu düşüncenin başlangıçta göreceli bir durgunlukla savunulmaya başlanmış olduğu söylenebilir, çünkü Atatürk çağdaşı olan öteki devlet adamları gibi ulusal bir sanat, ulusal bir mimarlık düşüncesini açıkça desteklememişti. Önceleri ilımlı bir şekilde başlayan ulusal mimarlık düşüncesi onun ölümünü izleyen yıllarda hız kazanmaya başlamıştır. Yeni akımın öncülüğünü yapan Sedat Hakkı Eldem'in 1940 yılında Arkitekt dergisinde yayınlanan 'Yerli mimariye doğru' başlıklı yazısı, (41), ulusal mimarlık düşüncesinin kuramsal olarak geliştirildiği bir bildiri niteliğini taşımaktadır.

Bu ulusal mimarlık nasıl olacaktı? Bir kere toprağa bağlılık sözü konusu ediliyordu. İklim koşullarına uygunluk önemliydi. Geleneksel mimarlıkla bir bağ kurulabilmeliydi, doğal olarak yerli malzeme ve işçilikle oluşturulmalıydı. Bu ilkelerin dışında, onlardan daha aşırı olan bazı düşüncelere de raslanmaktadır bu dönem içinde: Devletin kendine özgü bir mimarlık üslubunun olması, bu üslubun yetkili bir yargıçlar kurulu tarafından saptanıp denetlenmesi, yeni yetiştirilecek mimarların ulusal mimarlık ilkeleriyle donatılmaları gibi düşüncelerdir bunlar. Mimarlık düşüncesindeki bu aşırı milliyetçi eğilim, Atatürk devrimlerinin ikinci hedefi olan Türk ulusal bilincini güçlendirme ilkesine sığınabildiği için devrimler Türkiye'sinde tutunabilmiş, destekleyiciler bulabilmıştır. Yoksa, Türk mimarları arasında bazılarının eski ile yeniyi karşılaştırmaktan doğan bir gelişki içine de düştüklerinin bilincinde olmadan, "Sınırlarımızdan içeri girince eski şehirlerimizi görenler, Türk der; eski evlerimizde girenler Türk der; eski musikimizi dinleyenler Türk der de, neden yeni mimarlık eserlerimize Türk demesinler?..", (43), gibi ifadeler kullanarak sordukları soruya, Atatürk zamanında, bu sözü edilen eskilerin de yıkılıp atıldıkları, yerine yenilerinin konmuş olduğu cevabı gelirdi. Atatürk'ün milliyetçiliği ırkçılığa kadar varan aşırı bir milliyetçilik değildi, çağdaş bilimsel temellere dayanan bir milliyetçilikti, onun için de aşırı bir yöne yönelebileceğinden çekindiği Türk Ocaklarını kapatmış, buna karşılık Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu gibi bilimsel kurumları kurmuştu. Onun için de sanatta, mimarlıkta aşırı ulusal düşünceleri destekleyici bir tutumuna raslanmaz. Önce de söylediğimiz gibi, bu düşünceler ancak onun ölümünden sonra güç kazanmışlardır.

Sebepleri

Bütün bu Atatürk'ün ölümü ile görünüşte onun devrimleriyle çelişmeyen gelenekselliğe yönelme, öteki ülkelerde moda olan sanatta ulusallaşma eylemleri, Türk mimarlarının yabancı mimarlara karşı tepkileri gibi ikinci ulusal mimarlık düşüncesini hazırlayan faktörlerin yanı sıra, belki bunların hepsinden de güçlü, başka bir önemli faktör daha vardır bu düşünceyi etkileyen, hatta bu düşünceye ilke olarak katılmayanları bile onun çevresinde toplayabilen: İkinci ulusal mimarlık düşüncesi döneminin incelenmesinde şimdiye kadar genellikle göz önüne alınmamış olan bu faktör, 'İkinci Dünya Savaşı'nın çıkması, dolayısı ile o zamana kadar dışardan alınan demir, çimento, cam gibi malzemelerin birden bire gelmez oluşu ile yapı sektöründe beliren durgunluktur. Daha savaşın ilk aylarında bu ekonomik krizin geleceğini sezen mimarlar bunalım geçinceye kadar ivedilikle bazı tedbirlerin alınması gerektiğini söylemeye başlamışlardı. Zeki Sayar, 21.12.1939 tarihli Tan gazetesinde yayınlandığı belirtilen, (44), 'Buhran ve bina inşa etme mecburiyeti' başlıklı yazısında bu konuya eğilmektedir. Sayar, bu yazısında dünyadaki bunalımın Türkiye'deki yapı eylemini de etkilediğini, malzeme fiyatlarının yükselip karaborsa yapıldığını, yapı malzemesi endüstrimiz olmadığından dışardan yapı malzemesi getirtmek zorunda olumuzun durumu zorlaştırdığını anlatarak, "...Adeta, lüks ecnebi malzemesi ile yapılmayan binaları (Mimarî eser) addetmemeye başladık. Güzeli, milli vasıfları, konforu, plan kompozisyonlarında, plastik tesirlerde ve mimarî detaylarda arayacak yerde, lüks malzemede dolayısıyla muğlak ve pahalî inşa usullerinde aramaktayız..." diye devam etmekte, betonarmenin en küçük kasabalara kadar girdiğini, tek katlı evlerde bile betonarme döşemelerin zorunlu kılındığını, oysa bizim gibi yerli malzemeyle kurulmuş zengin bir mimarlığı olan bir ülkede ahşap ve yığma yapıım yöntemlerini unutmamanın, yerli malzeme-i ihmal etmenin yanlışlığının bu bunalım sırasında daha iyi anlaşıldığını söylemektedir. Almanya'da savaş nedeniyle bulunamayan yapı malzemeleri yerine nasıl bölgesel malzemeler kullanılarak yapı eyleminin durdurulmadığını da anlatan yazı, "...Demek ki, değil bizim gibi yapı malzemesinin mühim bir kısmını dışardan ithal eden bir memleket, mütenevvi inşa malzemesi yapanlar bile, zamanın icap ettirdiği şekilde, inşa faaliyetlerini tanzim etmişlerdir..." dedikten sonra da akla gelen, alınmaları gereken ilk tedbirleri sıralamaktadır: "1- Resmi ve beledi inşaat projelerini günün mecbur kıldığı şartlara göre tanzim etmek. Bu suretle tedariki zor ve muhal olan ecnebi malzeme-i kullanmaktan çekinmek veya istimali asgari hadde indirmek, basit inşa usullerini tatbik etmek. 2- Yapı kanununda ve belediyelerin inşaat nizamnamelerinde adı, kagir ve ahşap inşa usullerine imkan verecek tadilatı yapmak. 3- Yabancı malzeme yerine, yerlisini ikameye çalışmak, yerli malzeme sanayiine kolaylık göstermek. 4- Yapı işlerinde eskisi gibi geniş mikyasta ve

vadeli kredi temin etmek.." Dünyadaki bunalımın düşünülenden uzun sürmesi, yerli yapı endüstrisinin yetersizliği, dışarıya bu şekilde bağımlı olmanın zararlarını göstermiş, mimarları o zamanki toprağa, yerli malzemeye bağlılığı öngören ulusal mimarlık düşüncesi çevresinde toplayabilmiştir. İkinci ulusal mimarlık düşüncesini ortaya çıkaran nedenlerin ekonomik kökenlerini biraz da bunda aramak gerekmektedir. Nitekim savaşın sona ermesinden sonra bu düşüncenin zayıflamaya başlamasının nedenleri arasında Almanların, dolayısı ile de ideolojilerinin yenik ve geçersiz sayılmasının yanı sıra, dışarı ile ilişkilerin düzelmesinin ekonomik etkilerini değerlendirmek gerekir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan söz ederken, onun ulusal mimarlık akımı üstündeki ekonomik etkisinin yanında sosyo-psikolojik etkilerinin üstünde de durmak gerekir. Gene Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi Avrupa'nın ileri endüstri ülkeleri ekonomik nedenlerle birbirlerine girmiş, savaş gene Türkiye'nin varlığını tehdit edebilecek bir biçimde onun çevresini sarmıştı. Buna karşı koyabilmek için ulusal dayanışma duygularının güçlendirilmesi gerekiyordu, bu nedenle de gene beliren bir milliyetçilik akımı, her şeyi olduğu gibi, mimarlık düşüncesini de etkisi altına almıştı. Bu noktada Birinci Ulusal Mimarlık düşüncesi ile İkinci Ulusal Mimarlık düşüncesi arasında bir benzerlik sezmek elde olmamaktadır. Bu düşüncelerin savaşın en kızıştığı yıllarda en yoğun durumda olmaları bu kanıyı doğrular biçimdedir, (45). Savaşın sona ermesiyle ekonomik bunalım hafiflediği gibi, sözü edilen sosyo-psikolojik baskı da kalktığından ulusal mimarlık düşüncesi de yerini daha serbest mimarlık düşüncelerine bırakmıştır.

Birinci ulusal mimarlık akımı ile ikinci ulusal mimarlık akımı arasında kaynak ve ilkeleri bakımından benzerlikler, ya da paralellikler bulunabilirse de, iki düşüncenin birbirinden ayrıldıkları noktalar da vardır. Bunlardan biri her iki düşüncenin ulusal mimarlıklarının kaynakları ile ilgili olanıdır. Birinci ulusal mimarlık akımının ulusalcılığı Osmanlı İmparatorluğu zamanında ortaya çıkmış, bu nedenle de biçim dili olarak daha üst bir sembolik düzeyde, yani anıtsal Osmanlı-Türk mimarlık ürünleri öğelerinin daha geniş halk topluluklarına hitabedebilecek sembolik düzeyinde, ulusalcılığın kaynaklarını aramıştır. Buna karşılık ikinci ulusal mimarlık akımı geleneksel Türk sivil mimarlığını ulusalcılığın kaynağı olarak almaktadır. Türk evinin çeşitli yerlerde kullanılması buna bir örnektir. Buna neden olarak, Osmanlı İmparatorluğunun sembollerini canlandırmamaya hala dikkat edilmesinin yanında, Türk sivil mimarlığı üstündeki inceleme ve araştırmaların bu dönem içinde yoğunlaşmış olduğu, bu mimarlık dilinin te temsili yapıların biçimlendirilmesinde kullanılabileceği düşüncesinin doğmuş olduğu gösterilebilir. Bu yapılar Türkiye Cumhuriyeti sınırları içindedirler, sembolik

*
*
öğeleri Türk halkının anlayabileceği, kabul edebileceği niteliktedir. Bu nedenle, ikinci ulusal mimarlık akımı dönemindeki dış etkilenmeleri değerlendirirken de dikkatli olmak gerekmektedir, çünkü klasik anıtsal Avrupa mimarlık öğelerinin çağdaş ideolojik sembollerle birleştirilerek oluşturulmuş olduğunu söylediğimiz aynı dönem batı mimarlığına karşılık, Türkiye'de geleneksel sivil mimarlığın kaynağını oluşturduğu ulusal mimarlık düşüncesi, bu özelliği ile hem birinci ulusal mimarlık düşüncesinden, hem de o zamanın batı mimarlık düşüncesinden ayrılmaktadır.

İkinci ulusal mimarlık düşüncesinin uygulamaya aktarılması da ilginç bir görüntü vermektedir. Bir değerlendirme kriteri olarak rasyonel-fonksiyoncu ilkeler bu dönemde de geçerliliklerini sürdürmektedirler bu da aslında mimarlığın doğası bir durumdur. Geleneksel mimarlık il bir bağ kurma çabasının her zaman gerçekleştirilebildiği söylenemez. Buna örnek olarak bu dönemde Bedri Ucar'ın Ankara'da yaptığı Devlet Demir Yolları, bir de Emin Onat ile Sedat Hakkı Eldem'in gene Ankara'daki Fen Fakültesi gösterilebilir. Bu yapılar simetrik plan şemalarına, birkaç kat yüksekliğindeki anıtsal sütunlarına rağmen gene de belli bir rasyonelliği, fonksiyona uygunluğu yansıtmakta, daha önemlisi, herhangi bir Avrupa şehrinde yer alabilecek biçimlenmeleri ile de uluslararası denebilecek nitelikler bile taşımaktadırlar. Nitekim Arkitekt dergisi Bedri Ucar'ın Devlet Demir Yolları'nı tanıtırken, Alman mimar Paul Bonatz'ın "„Ankara'yı baştan başa gezdikten sonra: 'Bence Ankara'nın en güzel binası budur! '„", (46), dediğini yazmaktadır. Ulusal mimarlık düşüncesinde 'gelenekselliğin' kaynakları da kesin olarak belirlenmemiş gibidir. Bunun da bir örneğini Zeki Sayar'ın 1944'de Arkitekt dergisinde çıkan ve Sedat Hakkı Eldem'in Boğaziçi'nde yaptığı bir yalısını yanıtlayan yazısında, (47), görmek mümkündür. Zeki Sayar, yazısında yalının yerini belirttikten sonra, "„Bina, gerek planın tertibi, gerekse elevasyon, detay ve heyeti umumiyesi itibarile, tradisyonel bir üslub araştırması neticesidir." demektedir. Türk mimarları arasında geleneksel mimarlık araştırmaları yapan Sedat Hakkı Eldem'in "„bu eserini yaratırken, eski pür Türk üslubundan ziyade bir Türk ampirine meyletmiş olduğu görülmektedir." demektedir. Sayar, Eldem'in bu çalışma yöntemini nasıl savunduğunu da anlatmaktadır: "„Rokoko, Barok, Ampir üslubları eski tradisyonları devam ettirmeleri ve bizde tatbikatındaki hususiyetleri itibarile tamamen bir Türk stili halini almıştır. 1800'den itibaren dünyanın her tarafında, ampir üslubu hakim olmaya başlamış ve bu üslubla çok binalar yapılmıştır. Sonradan bu üslub tatbik edildikleri memleketlerin malı olmuş ve ayrı hususiyetler göstermeğe başlamış, her memlekette başka başka isimler almıştır. İngiltere'de Georgian ve Adams, Amerika'da Dutch Colonial, Almanya'da Biedermeir, Fransa'da Directoire ve Empire, Felemenk'te Flamand isimleriyle ait oldukları devirleri anlatan birer üslub olarak tanınmıştır. Bu üslublardan Dutch Colonial, Adams ve Flamand üslubları Türk ampirine hiç münase-

betleri olmadığı halde benzerler, bu da dünyada o devrin hakim üslubunun ampir olduğunu isbat eder.." Zeki Sayar bu savunmayı verdikten sonra, "..Yeni evlerimizde eski pür Türk bir üslub aramanın müşkülâtını göz önünde bulundurmak ve belki bunun çok güç olduğunu anlamak lazımdır.." diyerek böyle bir üslup araştırmasının küçük ve "harcı alem" evlerde değil de, ancak böyle yalılarda mümkün olabileceğini söylemekte, bu açıdan bakılınca da Sedat Hakkı Eldem'in bu denemede başarılı olduğu sonucuna varılmaktadır. Bu yalının 1939 yılında başlanarak savaş yılları içinde bitirildiği, aynı yıllarda da Sedat Hakkı Eldem'in toplanması tasarlanan yapı kongresi için hazırlanan bir rapora, (48), imzasını koyduğu düşünülecek olursa, yukardaki durumun mimarlık düşüncesi tarihi açısından ne kadar ilgi çekici olduğu daha iyi anlaşılır. Bu yıllarda ulusal mimarlık düşüncesini savunanların bu ulusal mimarlığın ne şekilde olacağı, kaynaklarını nereden alağağı soruları üstünde bir düşünce birliğine varmış olduklarını, hatta mimarlığın uluslararası niteliklerine rağmen aradan uzun zaman geçtiğinden Türk mimarlığı içinde kabul edilebilen kaynaklardan yararlanabileceği düşüncesi gibi geniş sınırları kapsamakta olduğunu görmek mümkün olmaktadır.

Ulusal mimarlık düşüncesinin başka bir gelişkili yönü malzeme kullanışlarında ortaya çıkmaktadır. Sabri Oran, projesini yapmış olduğu Konya Halkevi'ne ilişkin olarak düzenlediği raporda, (49), yapının dış duvarları için doğal taş seçildiğini, bölgede "ananevi" olarak var olan taş işçiliğinin son yıllarda ihmal edilmiş olduğunu belirterek, "..Birçok işlemeğe müsait taş cinsleri mevcut olan bu yurt köşesinde ne için çimento ve iskelet binalar inşa edilmesi icap etsin?.." diye sormakta ve "..Konya muhitiinin tabii renk ve karakterine en çok yakışan taştan inşa edilmiş Selçuk Türklerinin abidelerininindir. Bunlardan layıkile ilham almak kabiliyetinden aciz olan geçen devirlerin mimar ve san'atkarları taş inşaatçılığın ananelerinden ayrılmışlar ve hiç de o muhite yakışmayan ve Avrupa'nın çok çabuk geçici mimari üslup ve inşaat tarzlarını burada tatbik etmişlerdir. Son seneler zarfında inşa edilen birçok binalarda mimari ve inşaat itibarile tatmin edici derecede inşa edilmemişlerdir.." diye devam etmektedir. Oran, bundan sonra da kendi yapısında doğal taş malzemeyi nasıl kullandığını anlatmaktadır: Ön cepheler ince yontma taş, arka cepheler de moloz taş üstüne sıva. "..Bütün mimari şekiller taş tekniği imkanlarından azami istifade edilerek ve aynı zamanda asrın ihtiyaç ve hususiyetlerini tamamen göz önünde tutarak vücade getirilmiştir. Taş olmakla beraber binaya bugünkü mimari ihtiyaç ve düşüncelerimize yakışmayan zamanımızla alakası olmayan tarihi şekiller taklit edilmiştir. Halkevi binalarına yakışacak ciddi bir ifade ve mimari karakter verilmesine çalışılmıştır. sözleri ile biten raporun en can alıcı yerinde ise: "Döşemeler gayet tabii olarak betonarmedir.." cümlesi ile karşılaşılmaktadır.

Yani, 'asrın ihtiyaç ve hususiyetlerini tamamen göz önünde tutarak' yapı yapmak sözünden, gerektiğinde beğenilmeyen 'çimento' dan da, doğal olarak üstü örtülü, saklı bir şekilde, yararlanmanın kabul edilebildiği anlaşılmaktadır. Arkitekt dergisi projedeki bu çelişkili malzeme kullanılışının ortaya çıkardığı konstrüktif sakıncalara değinmekte, yalnız döşemelerin betonarme yapılmasının dağınık olan plan nedeniyle olanak dışı olduğunu, tümünün betonarme olarak yapılmasının zorunlu olduğunu söyleyerek, yapının bu nedenlerle ekonomik olmamasını eleştiri konusu yapmaktadır. Yukardaki sözler içinde geçen "Halkevi binalarına yakışacak ciddi bir ifade ve mimari karakter" gibi sözlerden, cephelerin birbirlerinden farklı olarak ele alınışlarında zamanın mimarlık anlayışının nasıl uygulamaya aktarıldığı hakkında da bir fikir sahibi olunabilmektedir.

İkinci ulusal mimarlık döneminin en önemli ürünlerinden biri Atatürk'ün Ankara'daki Anıtkabridir. Anıtkabir yalnızca Atatürk'ün 'ebedi istirahatgahı' olması, ya da cumhuriyet döneminde üretilen en büyük anıtsal yapılardan biri olması ile değil, aynı zamanda çok çeşitli mimarlık düşüncelerinin uzun bir zaman süresi içinde tamamlanabilen bu yapının biçimlenmesinde rol oynamış olmaları ile de konumuz açısından üstünde durmaya değer bir yapı olmaktadır. Anıtkabir için 1941 yılında uluslararası bir proje yarışması açılmış, savaş yılları içinde olunmasına rağmen 46 proje yarışmaya katılmıştır. Yarışmanın yargacılar kurulu uluslararası bir mimarlar kurulu tarafından oluşturulmuş, bu yargacılar kurulunun seçtiği ikisi yabancı, biri de Türk mimarlarına ait üç proje, içlerinden birinin birinci seçilmesi için hükümete önerilmiş, bunlardan Emin Onat ile Orhan Arda'nın birlikte hazırladıkları proje hükümet tarafından, yargacılar kurulunun yapmış olduğu değişiklik önerilerinin yerine getirilmesi koşuluyla, birinci seçilmiştir. Anıtkabir mimarlarından Emin Onat'ın Mühendis Mektebi'nin üçüncü sınıfında iken Zürih Politeknigine giderek, burada rasyonel akımın temsilcilerinden Otto Salvisberg'in yanında mimarlık eğitimini tamamladığı,(50), yurda döndükten sonra çağdaş konstrüksiyon temeline dayanan fonksiyoncu düşüncelerle mimarlık yaptığı (Bak: Dipnotu 15); Anıtkabir yargacılar kurulunda da Alman Paul Bonatz'ın, Macar Karoly Weichinger'in, Norveç'li İvar Tengbom, (51), bulundukları düşünülecek olursa, ortaya çıkan projenin zamanın güç kazanmaya başlamış ulusal mimarlık akımı içindeki ilginç yerini anlamak zor olmaz. Bazı yazarların "Yapıya, genel olark Hitit aslanları dışında Anadolu toprağından hiçbir unsur katılmamıştı..", (52), şeklindeki olumsuz değerlendirmelerine karşılık, bunun böyle olmadığını söyleyen Doğan Kuban'ın bu projeyi "Gerçekten, müsabakaya gönderilmiş çeşitli projeler içinde, Anadolu'nun antik köklerine dayanan bir kompozisyon ile ortaya çıkan yegane proje, bilgimize göre, Onat ve Arda'nın

projeleri idi..", (53), sözleriyle daha gerçeğe uygun bir şekilde anlatması da, projenin tamamlanmasının nasıl geniş bir dünya görüşü ile ele alınmış olduğunu yansıtmaktadır. Yapımına 1944 yılında başlanan Anıtkabrin zemine aktarılacak 150 bin tonluk ağırlığı, sağlam bir zemine oturmayan anıtın yer sarsıntısına dayanıklılığının yükseltilmesi için dış görünüşünü etkilemeden planlarında bazı değişikliklerin yapılması gerekliliğini ortaya çıkarmış, (54), yığma taş olarak tasarlanan projenin betonarmeye dönüştürülmesine neden olmuştur. 1950 yılında yapının bir an önce tamamlanabilmesi, maliyetinde de indirim olanaklarının araştırılması amacıyla hükümet tarafından kurulan bir kurul, proje mimarlarının da bu görüşü benimsemeleriyle, henüz ayrıntılı etütleri yapılmamış olan mozolenin kolonatlı kısmı üstündeki yükselmenin gerekli olmadığı sonucuna varmış, yapı da projesinde yapılan son değişikliklerle 1953'de bu günkü şekliyle bitirilmiştir, (55). Anıtkabir, hızla değişen mimarlık düşünceleri, projesinde yapılan zorunlu değişiklikler gibi olumsuz etkenlere rağmen, mimarlığında bunların üstünde kalabilen anıtsal bir bütünlüğe erişebilmiştir. Bu nedenle de Cumhuriyet dönemi mimarlığı içinde önemli olmaktadır.

İkinci ulusal mimarlık düşüncesinin Türk mimarlığına getirmiş olduklarına toplu olarak bir göz atacak olursak,

- İkinci ulusal mimarlık düşüncesi geleneksel Türk sivil mimarlığının sistemli bir şekilde incelenmesine yol açmış, çok sayıda rölevenin yapılmasına, belgenin toplanmasına bu zamanda başlanmıştır. Hızla değişen çağımızda yok olmaya yüz tutan 'Türk evi', 'Türk şehri' gibi konuları da kapsayan bu çalışmalar, bugün olduğu gibi yarın da Türk mimarlığı ile ilgili önemli belgeler olma niteliğini taşıyacaktır.
- Yerli bir mimarlık isteme düşüncesi, yerli yapı ve yapı malzemesi endüstrilerinin geliştirilerek dışarıya bağımlı olmaksızın kurtulmanın gerekliliği düşüncesini de birlikte getirmiştir.
- Mimarlığın bölgesel niteliklerinin ortaya konması, bölgesel sorunların olabileceği, bunların araştırılarak bölgesel çözümlere gidilebileceği düşüncesinin gelişmesini sağlamıştır.
- Mimarlıkta anıtsallığın koşulları üstünde araştırma ve uygulamalar bu dönemde yoğun olarak yapılmıştır.
- Şehircilik alanındaki çalışmalar bu dönemde yapılmalarına başlanan imar planları ile hızlanmıştır.

- Yabancı mimarlara karşı sürdürülen direnme, proje yarışmalarının bir gelenek durumuna getirilmesi, bir mimarlar örgütünün kurulması çalışmaları da ulusal mimarlık düşüncesi döneminde üstünde hassaslıkla durulan konular arasındadır.
- İçinde bir de mimarlık fakültesi ile birlikte İstanbul Teknik Üniversitesi'nin kurularak mimarlık eğitimi alanında yerini alması. Birinci Türk Yapı Kongresi'nin toplanması gibi mimarlık düşüncesini etkileyecek önemli girişimler de bu dönem içinde yer almaktadırlar.

İkinci ulusal mimarlık düşüncesine yapılabilecek eleştiri ise bu düşüncenin duygusal, biçimci yönünün ağır basmasıdır. Türk evi şemasının her fırsatta kullanılması buna bir örnek olmaktadır. Mimarlığın biçimsel yönünün ağır basması ise bölgesel özelliklerin konstrüksiyon ve malzeme kullanılışı ile ilgili olanlarının üstünde durulmasına, ekonomik ve toplum bilimsel özelliklerin üstünde durulmamasına neden olmuştur denebilir. 'İklim koşullarına uygunluk' ile tanımlanan düşüncelerde biraz da tekniğin, teknolojik verilerin çağdaş mimarlığı oluşturan öğelerden biri olduğunun kabul edilmediği gibi bir duygu sezilmektedir. Devlete özgü bir mimarlığın olmasını, bunun da kurulacak bir yargıcalar kurulu tarafından saptanıp denetlenmesini istemek gibi düşünceler ise, ne Atatürk'ün devlet ile halk arasında ayırım yapmayan düşünceleri ile, ne devletin halkından daha zengin olmadığı kendi zamanının ekonomik koşulları ile, ne de bizim bugünkü demokratik anlayışlarımızla bağdaşır düşüncelerdir. Mimarlığın güdümlü olarak yönetilmesi her halde gene en çok mimarlığın kendine zararlı olurdu. Bu konuda birinci ulusal mimarlık döneminde geline nokta kadar gidilmemiş olmasını Türk mimarlık düşüncesi açısından olumlu olarak nitelendirmek gerekmektedir: Erol Kulaksızoğlu, birinci ulusal mimarlık döneminde bu konu ile ilgili gelişmeleri anlatırken "...Bu yeni akım bir ara hükümetçe de teşvik edilmiş, ve inşa olunacak binaların bu yolda, yani guya Türk mimari üslubunda yapılması istenmiştir. Hatta bir kanun çıkarılmış ve bu üslupta çizilmemiş projelere Belediyece bir süre izin verilmediği görülmüştür..." demektedir, (56). Bu dönem içinde anıtsal yanı ağır basan, geleneksel Türk mimarlığından yola çıkarak sentezlere ulaşmaya çalışan mimarlık ürünlerinin oluşturulmuş olduğu görülmektedir. (Bak: Resim 39 - 69).

3. Uluslararası Mimarlığa Açılış: Mimarlıkta Serbest Biçimlerle

Çözüm Getirme Düşüncesi (1950-1960)

1940'ların sonlarına doğru ulusal mimarlık düşüncesinin etkenliği-ğinin azalmaya başladığı görülmektedir. İstanbul Adalet Sarayı proje yarışması bir bakıma bu duraklamanın dönüm noktasını oluşturmaktadır. Mimarlığın değerlendirilmesinde, mimarlık düşüncelerinin yansıtılmasında önemli birer belge olan yargıcılar kurulu raporları, genellikle nesnel kriterlerden çıkarak, yani fonksiyon ilişkilerinden söz ederek bir değerlendirme verirlerken, ikinci ulusal mimarlık döneminde zaman zaman "Cephesinde adliyenin ciddiyet ve asaletini ifade eden vekarlı bir üslup vardır.", "Cephelerde de adalet binasında aranılan karakter zayıftır.", "Mimari bakımdan cephelerin ve antrenin resmi bir bina karakterini taşınamaması.", ve "mahalli olmayan bir karakter taşıması uygun görülmemiştir.", (57), şeklinde ifade bulan göreceli bir öznelilik kazanmaya başlamışlardı. İstanbul Adalet Sarayı yarışmasının yargıcılar kurulu raporunun hangi kriterlere göre seçim yapıldığını anlatan bölümünde ise, "bazı projelerin ağır sütümlü holler gibi mimari şekilcilliğe kapıldıkları, karakterli bir şahsiyet göstermedikleri." söylenerek ve birinci seçilen Emin Onat ile Sedat Hakkı Eldem'in rasyonel bir tutumla tasarlanmış projelerinin de "Mimari, mütevazı, orijinal, muhiti ile de pek güzel bir ahenk teşkil etmektedir.", (58), sözleriyle biçim açısından uluslararası sayılabilecek özelliklerin övülmesi, Türk mimarlığında yeni bir takım düşüncelerin harekete geçmekte olduğunu göstermektedir.

Uluslararası mimarlık düşüncelerine bu yeni açılışı hazırlayan bazı öncü düşüncelere de raslanmaktadır. Örneğin, 1944 yılında çıkmaya başlayan Türk Yüksek Mimarlar Birliği'nin yayın organı 'Mimarlık' dergisinin ilk sayısında zamanın Milli Eğitim Bakanı, "Unutulmamalıdır ki san'atın her şubesinde bütün mübalegaları ve delişmenlikleri silerek, devam eden istidatlı bir akım vardır. Bunun adı klasisizmdir.", (59) gibi Nasyonal Sosyalist Almanya'sının ulusal sanat düşüncesine çok benzerlik gösteren sözlerle ikinci ulusal mimarlık akımını desteklerken; aynı derginin açmış olduğu 'Milli mimari anketimiz' adlı ankete "dava temelinden bozuktur. Bu temelin sağlam bir zemine atılması için ise milli mimari davasına ait bugüne kadar mütemadiyen bahsolunan iklim, fonksiyon, plan tekniği, sadelik, proporsiyon, ritm ve röleve gibi beylik tasniflerle (karlı ovalar, dumanlı dağlar) gibi tabiatı tamamlayan şaheserlerimizin ufuklara Türk damgasını vuran silüetleri karşısında gösterilen hayranlıktan evvel hal olunması icabeden birçok içtimai meseleler karşısında bulunuyoruz.", (60), gibi sözlerle sorunun asıl can alıcı noktasına dokunan, ama o gürültü içinde kaybolup giden düşünceler

de görülmektedir. Gene aynı yıllarda çıkan bir mimarlık eleştirisi yazısında da: "Onun için milli mimari demek, gazetelerde yazılıp herkese tavsiye edildiği ve Profesör Bonatz'ın yaptığı gibi, eski eserlerimizin bugün bize güzel görünen fakat hiçbir ihtiyacımızı karşılamayan motiflerini alıp binalarımızın üstüne takmak değildir. Bugünün Türk mimarisi bugünün tekniği ile bugünün ihtiyaçlarına cevap veren mimaridir..", (61), denerek, hem ulusal mimarlık düşüncelerine tartışan, hem de yeni düşüncenin nasıl olacağını anlatan, onu hazırlayıcı düşüncelere raslanmaktadır. Bu dönemin ortalarında açılan ve konusu gereği esinlenme kaynaklarını geleneksel Türk mimarlığında araması doğal olabilecek bir proje yarışmasının şartnamesinde "Eserin mimarisi: Cami inşaatında bu güne kadar ulaştığımız tekamül safhaları da göz önünde tutulmak ve içinde bulunduğu devrin teknik imkanlarından tamamiyle istifade etmek şartı ile güzel sanat anlayışımızın muhteşem bir timsalini verecek şekilde müsabıklara bırakılmıştır..", (62), sözlerinin kullanılması, bir önceki ulusal mimarlık akımı sırasında üretilen düşüncelerle karşılaştırılınca yarışmacıların belli bir yönde koşullandırılmadan biçimlendirme konusunda serbest bırakılmaları, bu dönem mimarlık düşüncesinin genel eğilimini yansıtmaktadır, ve bu nedenle de onun mimarlıkta serbest biçimlerle çözüm getirme düşüncesi şeklinde adlandırılmasına yol açmaktadır.

Ulusal mimarlık akımının zayıflamasına neden olan etkenlerden biride, 1944 yılında Ankara'da açılmış olan 'İngiliz Mimarlık Sergisi' olsa gerektir. Yalnızca fotoğraflardan oluştuğu belirtilen ve İngiliz mimarlığının tarihsel gelişimine örnekler verdiği gibi, savaşın sonra mimarları bekleyen görevlere de değinen bu sergi o zaman "Yirminci asrın iptidasından beri İngiltere'de eski stilleri taklit etmekten vaz geçmek yolunda kati bir temayül belirmiştir.. (İngiliz mimarlığına bakılınca) bu asrın modern stilindeki eserlerinde kütle tertibine, esasen hatların ahengine ve mantıki planlamalara ehemmiyet verdiği görülmektedir..", (63), "Sergide gördüğümüz eserlerde yeni bir stil yaratma iddiası yoktur. Eserlerde daha ziyade serbestçe çalışmış olan mimarların şahsiyetlerinin tabii olan farklı ifadeleri gözükmemektedir..", (64), gibi sözlerle ta nıtılmaktadır. Yoğun Alman propagandasından sonra Türk mimarların Almanya'dan başka ülkelerde de ilginç mimarlık düşüncelerinin olduğunu göstermesi bakımından bu serginin etkisi büyük olmuş olsa gerektir. Nitekim bundan sonra mimarlık dergilerinde İngiliz mimarlığı ile ilgili çok çeşitli konuların yer almaya başladığı gözlenmektedir. Türk mimarlık düşüncelerine Anglo-Sakson etkilerinin girmesini bu sergi ve onu 1947'de izleyen 'Britanya Şehircilik Sergisi' ile başlatmak yanlış olmaz. İkinci Dünya Savaşı gibi bir krize yol açmış bir rejimin düşüncelerine paralellik gösteren ulusal mimarlık

düşüncesinin sıkıcı ve dogmacı tutumundan bunalan genç mimarlar nesli için bunlardan daha iyi bir 'serbestleşme' örneği olabilir miydi? Onlar da yavaş yavaş bu yeni, uluslararası niteliği ağır basan mimarlık düşüncesini benimsemeye başlamışlardır.

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile Türkiye'nin dışında bulunan ekonomik-politik gerilimin azalmaya başladığı yıllarda Türkiye'nin iç politik ortamında da bir değişimin başladığı görülmektedir. Bilindiği gibi, 1945'de çok partili hayata geçiş, 1946'da ilk çok partili seçimlerin yapılması gibi olayların politik yönünü oluşturduğu bu değişimin, ekonomik yönünü göreceli bir 'devletçiliğin hafiflemesi - liberalleşme' sürecinin başlaması oluşturmaktadır. 1950 yılında programında: "...İktisadi hayatta özel teşebbüs ve sermayenin faaliyeti esastır.." diyen partinin iktidara gelerek, hükümet programında da: "...İktisadi ve mali görüşlerimizin esası bir taraftan devlet sektörünü mümkün olduğu kadar daraltmak.. ..hususî teşebbüs sahasına mümkün olduğu kadar genişletmek diye ifade olunabilir..", (65), sözleriyle bu liberal-kapitalist düşüncelere yer vermesi, ilk elle tutulur örneklerini bu tarihlerden sonra vermeye başlamış olan bu mimarlık düşüncesinin ekonomik dayanacağı hakkında da bilgi sahibi olmamızı sağlamaktadır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra batı dünyası mimarlık düşüncelerinde de çeşitli yönlerde gelişmeler olmuştur. Amerika'da Mies van der Rohe yeniden hatırlanmış, onun iskelet strüktürler aracılığı ile fonksiyona bağlı kalmaktan kurtulan prizmatik biçimciliğine, yüksek bir yapı teknolojisini gerektiren detay hassaslığına bağlı, bunlardan yeni yorumlar çıkaran bir ekol belirmiştir. Walter Gropius ile öğrencisi Marcel Breuer Bauhaus düşüncelerini eğitim ve uygulama alanında yaymaya devam etmektedirler. Frank Lloyd Wright beklenmedik biçimleriyle üçüncü parlak dönemini sürdürmektedir. Brasília, Chandigarh gibi yeni konular da şehircilik alanındaki yeni düşüncelerin ifade edilmelerine yol açmıştır. Avrupa'da Le Corbusier yeniden keşfedilmiştir, o da betonarmeyi çıplak, hatta kabu bir şekilde kullanan malzeme anlayışını, yapıyı bir heykel gibi yoğuran biçimlendirme anlayışını, 'Modulor' proporsiyonlar sistemini ve 'konut makinası' düşüncelerine uygulama olanağı bulmuştur. Savaşta yakılıp yıkılmış eski Avrupa şehirleri çağdaş şehircilik ilkeleleriyle yeniden yapılmaya başlanmıştır; İngiltere Londra çevresinde ilk 'uydu şehirler' düşüncesini uygulamaya başlamıştır. Mimarlığın tek bir yapı ile bitmeyip, tüm bir şehir düzeyinde ele alınması gerektiği düşünceleri ağırlık kazanmaya başlamıştır. Her yerde sosyal konutlar en önde gelen sorun olarak çeşitli çözümlere götürmeye başlamış, endüstriyel üretimden bu alanda yararlanma olanakları araştırılmaya başlanmıştır. Zaman ve ekonomik olanak azlığı ve gerek-

sinmelerin çokluğu tüm yapı fonksiyonlarının yeniden gözden geçirilerek bu yönden yapı maliyetlerini düşürme çalışmaları geliştirilmektedir. Konstrüksiyonun, hatta donatının masraflı olan gizlenmesini terkeden 'Brütalizm' gibi akımlar ortaya çıkmıştır. Japonja'da Kenzo Tange ve öğrencileri betonarmeyi çıplak olarak kullanarak geleneksel Japon mimarlık biçimlerini çağdaş yorumlarla şekillendiren bölgesel bir mimarlık anlayışını getirmektedirler. Bütün dünyada betonarme kabuklar, katlanmış plaklar, öngerilimli betonarme, prefabrike olarak üretilen uzay kirişleri, Jeodozik kubbeler gibi yeni strüktür öğeleri yeni fonksiyonların çözülmesinde ve geniş açıklıkların geçilmesinde kullanılmaya başlanmıştır. Bunların sonucu olarak da mimarlıkta prizmatik biçimlerden daha organik biçimlere geçme 'organimsi mimarlık' gibi akımların gelişmeleri, uygulanma olanağı buldukları gözlenebilmektedir.

Türk mimarları da bütün bu düşünceleri, uygulamaları izlemişler, bu 'rasyonel-prizmatik' ten, 'duygusal-organimsi' ya kadar uzanan geniş düşünce ve biçimlendirme akalarından Türkiye'nin koşullarının elverdiği oranda yararlanmaya çalışmışlardır. Ulusal mimarlık düşüncesinin yerini daha bilinçli bir çevre koşullarını değerlendirme anlayışı almıştır. Yorumlar daha kişisel olmaya, yeni malzemeler, konstrüksiyon yöntemleri, teknik olanaklar kullanılmaya, yeni biçim dilleri aranmaya başlanmıştır.

Yeni mimarlık düşüncesinin ilk uygulamaları, rasyonel-fonksiyoncu bir anlayış ile başlamaktadır. Yukarıda sözünü ettiğimiz İstanbul Adalet Sarayı yarışmasından sonra bu alandaki önemli bir yapıt, projesi 1953'de bir yarışmayla elde edilmiş olan İstanbul Belediye Sarayı'dır. Bu dönemdeki prizmatik biçimlendirme anlayışına açılmış olan yarışmalara katılan projelerde geniş ölçüde rastlanmaktadır. Brüksel uluslararası sergisi için 1957'de tasarlanmış olan Türk Pavyonu bu biçimlendirme düşüncesinin doruğu olarak kabul edilebilir. İlk yıllardaki bu tutum sonraları yerini daha organik bir biçimlendirme anlayışına bırakmıştır. Bunun uygulamaya dönüşen bir örneği İstanbul'daki Vakıflar Turistik Otile (Sheraton Oteli)dir.

Serbest biçimlerle çözümlere gitme düşüncesinin eğitim alanında da kabul edilmeye başlandığı görülmektedir. Bülent Özer'in "Akademi ve İTÜ Mimarlık Fakültesi gibi Türkiye'nin en önemli iki mimarlık müessesesine hakim olan anlayış, milli mimari ile monümental mimari fikirlerini, aşağı yukarı 1951 yılına kadar, bütün katılığıyla devam ettirebilmiştir.", (66) sözleriyle anlattığı mimarlık eğitimi, daha önce adları geçen Emin Onat ve Sedat Hakkı Eldem gibi önde gelen öğretim üyelerinin rasyonel düşünceyi yeniden benimsemelerinden sonra ulusal mimarlık düşüncesi eğitim alanında da yerini daha

serbest düşüncelere bırakmıştır. Bu zaman içinde eğitim alanındaki başka bir gelişme Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin Mimarlık Fakültesi ile eğitime katılmasıdır. Yabancı mimarların eğitim alanında görev almaları Paul Bonatz'ın 1955'de İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'ndeki görevinden ayrılmasıyla yeni bir dönüm noktasına erişmiştir. Türkiye'deki mimarlık okullarında yabancı öğretim görevlileri bundan böyle ancak kısa süreli olarak eğitime katılabilmişlerdir.

Bu dönemin mimarlık düşüncesi açısından önemli olaylarından biri proje yarışmalarının bir düzene sokulmasıdır. Ekonomik dayanağından yukarda söz ettiğimiz bu düşünce, çok öncelerden beri mimarlar tarafından savunuluyor, projelerin serbest mimarlık büroları tarafından ve çıkarılacak yarışmalar sonunda yapılması isteniyor; yazarlar her fırsatta Bayındırlık Bakanlığı'nın, ya da öteki resmi kuruluşların kendi proje bürolarıyla yaptıkları ve uyguladıkları tip projelerle, mimarlık sorunlarının en iyi şekilde çözümlenemeyeceğini anlatıyorlardı. Hazırlanmış olan 'Mimarlık ve şehircilik müsabakalarına ait yönetmelik' 1952 yılında yürürlüğe girmiş, proje yarışmalarının ilan edilmesi, bunlara katılabilme koşulları, yargıcılar kurulu üyelerinin görevleri, ödüller ve verilecek ücretler gibi ilkeler saptanmıştır, (67). Proje yarışmalarının düzenlenmesinin sonucu ise çok sayıda ve eskiye oranla daha uzun ömürlü serbest mimarlık bürolarının kurulabilmesidir. Bu dönem bir bakıma serbest mimarlık büroları ve mimarlık yarışmaları dönemidir de diyebiliriz. Yarışmalar mimarlıkta serbest biçimlerle çözümler getirme düşüncesinin yayılmasında etken bir rol oynamıştır. Biçim açısından yukarda saydığımız geniş biçimlendirme kaynaklarından yararlanılırken, Türk mimarlık bürolarının güçlenmesi bir yandan da artık bu zaman içinde yabancı mimarların Türkiye'de mimarlık yapma olanağını da ortadan kaldırmıştır. Skidmore-Owings-Merrill'in İstanbul'da yaptıkları Hilton Oteli gibi tek tük uygulamalar da zamanın dünyaya daha açık hoşgörüsü içinde büyük tepki uyandırmamıştır. Daha ilerde ayrıntılı olarak üstünde duracağımız Türk mimarlarının örgütlenme sorunu da bu dönem içinde çözümlenmiş olarak karşımıza çıkmaktadır: 1954 yılında Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği yasası çıkararak Mimarlar Odası'nın kurulabilmesine olanak sağlamıştır.

* Serbest mimarlık düşüncesi döneminin Türk mimarlık düşüncesine getirdiklerine toplu olarak bir göz atarsak:

- Mimarlıkta serbest biçimlerle, yeni malzeme ve konstrüksiyon olanaklarını deneyerek çözümlere gitme düşüncesini getirdiğini,

- Kaldırılmış olan meslek loncaları örgütleri yüzünden yüz yıldan uzun bir süredir resmi bir örgütten yoksun olan mimarlara Mimarlar Odası gibi bir örgütü sağlamış olduğunu,
- Yabancı mimarların Türkiye'de mimarlık yapma olanağını kaldırdığını, mimarlık yarışmalarını bir düzene sokarak sürekli mimarlık bürolarının kurulabilmesi olanağını hazırladığını,
- Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi gibi yeni mimarlık eğitimi verecek kuruluşların yasalarının çıkarılarak mimarlık eğitiminin İstanbul'daki okulların tekelinden çıkıp, Anadolu şehirlerine yayılması düşüncesini uygulamaya koymuş olduğunu,
- Mimarlık ifade araçlarının standartlaştırılması, Türkiye koşullarına uygun ahşap, çelik, betonarme yapı şartnamelerinin çıkartılmaları, maliyet hesaplarının, yapı malzemelerinin, yapı araç ve gereçlerinin standartlaştırılmaları gibi mimarlık uygulamalarını doğrudan etkileyen konuların ortaya konarak bunların yasalar ve yönetmeliklerle düzenlenmesinin başlaması,

gibi düşünceleri getirmiş olduğu görülmektedir. Bu dönemin bir eleştirisini yaparsak, mimarlıkta kişiselliğin ön plana çıkmış olduğunu ulusal mimarlık düşüncesinin aksine biçim açısından batı mimarlık düşünce ve uygulamalarının etkisinde kaldığını, bunun da bazı durumlarda biçimsel bir kopyacılığa götürmüş olduğu söylenebilir. Uygulama alanındaki bazı aşırı örnekler bu yargıyı kanıtlar şekildedir, bunlar da bazı yazarların bu dönemi "...Türk mimarlığının dış yayınlarla ve dış etkilerle beslendikleri bir devredir...", (68), şeklinde aşırı ifadelerle tanımlamalarına ve eleştirmelerine yol açmıştır. Toplumsal konulara büyük ölçüde ağırlık verilmemiş olması da bir başka eleştiri noktası olarak gösterilebilir. Ama bu dönem içinde Türk mimarları yeni bir takım örgütlenme ve çalışma hakları elde etmişlerdi, bunları sağlamlaştırmak, düzeltmek, yaygınlaştırmak ana kaygılarını oluşturmaktaydı. Ancak bunlar yapıldıktan sonra daha etkili olabilecek olan toplumsal sorunlarla uğraşma işi, mimarların sayıca da daha güçlü olacakları bir sonraki döneme kalmıştır. (Bak: Resim 70 - 98).

4. Son Dönem: Mimarlıkta Toplumsal Sorunlara Yönelme Düşüncesi

(1960-1973)

Cumhuriyet içindeki Türk mimarlık düşüncesinin son ve günümüze kadar gelen dönemi, Türk mimarlarının yoğun olarak toplumsal sorunlar üstüne eğilmeye başladıkları 1960 sonrası dönemidir. Bu dönemin özelliklerini mimarların çeşitli toplumsal konular üstünde çalışmalar yapmaları, düşünceler geliştirmeleri, Mimarlar Odası'nın demokratik bir kamu kuruluşu olarak bu konularda ağırlığını duyurmasında özetleyebiliriz.

Bu düşüncelerin de bazılarını daha önceki mimarlık akımlarında bulmak mümkündür. "Mimari eserler, bilindiği gibi, bir milletin elemanter ihtiyaçlarından hasıl olurlar.", (69), diyen fonksiyoncu mimarlar; mimarlığın köye inmedikçe ulusal mimarlık davasının çözümlenemeyeceğini söyleyen, (70), ulusal mimarlık dönemi mimarları; 'İkinci dünya harbinden sonra garp Avrupa'sında mesken problemi', 'Orta Anadolu köylerinde aile tarım işletmesi binaları', (71), gibi çalışmalarla güncel toplumsal ve ekonomik sorunlara mimarlık açısından yaklaşan serbest mimarlık dönemi mimarları buna örnek olarak gösterilebilir. Bu düşüncelerin yoğunlaşmaya başlaması, daha ilerde ayrıntılı olarak sözünü edeceğimiz mimarlık hizmetleri gören kamu kuruluşlarında 1950'lerin sonuna doğru yeni örgütlenmelere götürmeye başlamıştır.

Bilindiği gibi, 1960 yılında 27 Mayıs'ta yapılan devrim, Türkiye'de yeni bir dönem başlatmıştır. 27 Mayıs getirdiği yeni Anayasa ile yalnız politik yapıda bazı değişimler yapmakla kalmamış, çeşitli toplumsal ve ekonomik sorunların da daha cesur, daha açık bir şekilde tartışılmasına, bunların ele alınmasına da yol açmış, Türkiye'nin kalkınması, endüstrileşmesi, şehirleşmesi sorunlarının politik yönetimlerden bağımsız beş yıllık planlarla düzenlenmesine olanak sağlamıştır. Onun için bu döneme kısaca 'planlı dönem' de denilmektedir. Mimarlık mesleğinin uğraşı konuları gereği toplumsal bilinçlenmeleri doğal olarak daha önce başlamış olan mimarlar da, bu yeni ortam içindeki, yeni toplumsal bilinçlenme sürecindeki yerlerini almaya ve seslerini duyurmaya başlamışlardı. Bilimsel çalışmaların bu konulara yönelmesi, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde 'İlkokul Paneli', 'Konut Panelleri', 'Deprem Paneli' gibi toplumun güncel sorunlarına eğilen çalışmaların yanı sıra, Mimarlar Odası'nın genel mimarlık ve yehircilik politikalarının saptanabilmesi amacıyla düzenlediği 'I. Milli Fiziki Plan Semineri', 'Mimarlık Semineri' gibi çalışmalar, yeni mimarlık düşüncesinin niteliğini belirtecek örnekleri oluşturmaktadır. Gene bu

dönem içinde gecekondü sorununun bilimsel olarak ele alınması, yer sarsıntısı bölgeleri için toplu prefabrike konut üretimine başlanması, kamu alt-yapı hizmetlerinin daha geniş halk kitlelerine götürülebilmesi için devlet örgütlerinde yapılan değişiklikler, Köy İşleri Bakanlığı'nın, Toprak-Su Genel Müdürlüğü'nün, Türk Elektrik Kurumu'nun kurulmaları gibi girişimler, 1960-1973 arasındaki gelişmelerin mimarları ilgilendirenlerini oluşturmaktadırlar.

Mimarlık düşüncesi açısından bu döneme mimarlık düşünce ve eylemlerinin daha yoğun olarak bilimsel yöntemleri kullandıkları bir dönemdir, diyebiliriz. Mimarın, mimarlığın "...Mimar, en yeni tanımlıyla da bir 'çevre biçimlendiren' dir... ..Çevre düzenlemesi, estetik yargıları da içine alabilen, fakat daha çok bilimsel bir nitelik taşımaktadır... ..Mimarın geleceği yapı ile insan arasındaki sınırlı ilişkiler değil, fakat bir sosyal ekolojinin komplike sorunları olmak yolundadır...", (72), şeklindeki yeni tanımlamaları da bu eğilimi yansıtmaktadır. Üniversitelerde mimarlık konularına matematiksel ve toplum bilimsel yöntemlerle yaklaşılmaya çalışan araştırmacılar, gene üniversitelerin öncülüğünde çeşitli mimarlık sorunlarının çözülmesinde elektronik bilgi sayarların kullanılması denemelerinin başlaması, eğitimde araştırmaya daha çok yer veren programların uygulanması, bu dönemde mimarlık sorunlarına nasıl yaklaşılmaya başlandığını anlatan örneklerdir. İlerde gene üstünde duracağımız bu konu ile ilgili öteki örnekleri ise sayıları bu dönem içinde artan mimarlık eğitimi kurumları, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu bünyesinde kurulan Yapı Araştırma Enstitüsü, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'ne bağlı olarak kurulan Yapı Araştırma Kurumu ile Şehircilik Enstitüsü, büyük şehirlerde kurulan Yapı Endüstrisi Merkezleri gibi bilgi toplayan kuruluşlar oluşturmaktadır.

Uygulama açısından bu dönemin özelliği üniversite planlamaları, toplu konut üretimleri ve endüstri yapıları mimarlığının ön planda olduğu şeklinde özetlenebilir. Türkiye'nin artan eğitim gereksinmesini karşılayabilmek üzere "...son yıllarda, ülkenin gelişme sürecine paralel, bilinçli bir yerleşme politikası sonucu, üniversitelerin, birkaç büyük şehirde yığılma eğilimine karşı, geri kalmış bölgelerin merkezi özelliğindeki şehirlerde kurulması eğiliminin önem kazandığı görülmektedir...", (73), Ankara'daki Orta Doğu Teknik Üniversitesi kampüsü, Trabzon'da Karadeniz Teknik Üniversitesi Kampüsü, İstanbul'da İstanbul Teknik Üniversitesi Kampüsü, Diyarbakır'da Ziya Gökalp Üniversitesi Kampüsü gibi projeler aynı zamanda Türkiye'de sorunların bilimsel yöntemlerle çözülmesi eğilimini de yansıtmaktadırlar. Daha önceki dönemlerde üstünde çok fazla durulmamış bir konu da endüstri yapıları konusudur. Bir Türk mimarının "...Sanayi yapıları; kanımca günümüzde bir mimarın karşılaşılabileceği en önemli, o

oranda da zevkli, heyecan verici konulardan birisidir. Sanayi yapılarının bu önemi, her alanda çok hızlı değişimlerin yer aldığı çağımızda genellikle bütün yapıların taşınması gereken nitelikleri belirgin bir şekilde kapsayarak çağdaş yapıyı karakterize etmeleri ve bir bakıma tüm yapı sanatına önderlik etmelerinden ileri gelmektedir..", (74), şeklindeki sözlerle endüstri mimarlığını tanımlaması, endüstri yapılarının da bu dönemde artık mimarlığın uğraşı alanı içinde düşünülmekte olduğunu kanıtlamaktadır. Daha önceleri barakalarda üretim yapan endüstrinin çağdaş üretim koşullarına uygun yapılar içinde üretim yapma isteği Türkiye'de bu dönem içinde hızlanmış olan endüstrileşme çabalarını yansıtmaktadır. Endüstri yapıları aynı zamanda sayıları bu dönem içinde artmaya başlayan yeni yapı malzemelerinin, bir de yeni konstrüksiyon yöntemlerinin uygulanma olanağı buldukları bir alan olarak da dikkati çekmektedir.

Biçimlenme açısından 1960-1973 arası bir önceki mimarlık döneminden çok büyük ayrıcalık göstermemektedir. Bu dönemin ilk yıllarında, muhtemelen kaynağını 27 Mayıs ile birlikte gelen bir toplumsal dayanışma düşüncesinden alan, yeni bir ulusal biçimlendirmenin koşulları üstünde bazı düşünceler geliştirilmiştir, (75). Daha çok kuramsal düzeyde kalan bu düşünceler, tarihsel birikimi ile birlikte Anadolu kültürünün bir mimarlık sentezi oluşturmada önemli rol oynayacağını savunmaktadır. Bu düşünceler uygulama alanını daha önceki ulusal mimarlık düşüncelerinin eriştikleri düzeyde etkileyememişlerdir. Turgut Cansever'in Ankara'daki Türk Tarih Kurumu ile Sedat Hakkı Eldem'in gene Ankara'daki Hindistan Büyük Elçiliği bu dönemin ulusal biçimlendirme anlayışına örnek olarak gösterilebilirler. Bu dönem içinde biçimlendirmeler genel olarak gereksinmelerin, ekonomik koşulların gerektirdiği şekillerde, serbest olarak oluşmuşlardır. Biçimsel etkilenmeler bakımından bu dönem batı mimarlık düşüncelerinden etkilenmeyi sürdürmekteyse de, teknolojik düzeyleri daha yüksek olan ülkelerde uygulandıkları görülen jeodezik kubbelerin, ağ konstrüksiyonların, şişme strüktürlerin yanında Türkiye'de Türkiye'nin ekonomik koşullarına, yapı üretimi olanaklarına bağlı, daha gerçekçi bir biçimlendirme anlayışının mimarlık düşüncesine egemen olduğu ileri sürülebilir. Bunun uygulamadaki yansıması, malzeme ve konstrüksiyonu gizlemeden kullanan 'brütalizm' paralelindeki biçimlendirmelerin ağırlık kazanmalarında ve Bayındırlık Bakanlığı gibi mal sahiplerinin, örneğin gerçekleştirilmesi zor ve pahalı olan düz çatıyı kabul etmeme gibi, kararlarında görülmektedir, (76).

Şehircilik açısından da benzer bir gelişmeyi bu dönem içinde izlemek mümkün olmaktadır. Daha ilerde şehircilik konularını inceleyen bölümde üstünde duracağımız gibi, yeni planlama ilkeleri ve bilimsel yöntemlerin bu alanda da uygulandığı görülmektedir. Çevre ko-

şulları açısından bu dönem mimarlık düşüncesinin geldiği son aşama ise, çevre kirlenmesi ve tarihsel çevrenin korunması sorunları ile ilgilenmenin Türk mimarlık ve şehircilik düşüncelerine girmeye başlamasıdır, (77).

Henüz kapanmamış olan bu son dönemin Türk mimarlık düşüncesine getirdiklerine tekrar bir göz atacak olursak:

- Mimarlıkta toplumsal sorunlara eğilme düşüncesinin ağırlık kazanmaya başladığını,
- Mimarlık sorunlarına matematiksel ve toplum bilimsel yöntemlerle yaklaşma eğiliminin ağırlık kazanmaya başladığını,
- Endüstrileşmenin ve getirdiği sorunların mimarlık ve şehircilik düşüncelerinde daha gerçekçi bir şekilde değerlendirilmeye başladığını,
- Uygulamalarda ülke koşullarına uygun biçimlendirmelere yönelindiğini,

söyleyebiliriz. Daha çok erken olmakla birlikte, bu dönem için yapılabilecek eleştirilerin başında, toplumsal ve bilimsel düşüncelerin ağırlık kazanmaya başlamalarına rağmen, mimarlık eğitiminin genel olarak hala biçimsel ve ampirik yöntemlerle yürütülen, disiplinlerarası uzmanlaşmalara zamanında yöneltmeyen, daha önceki dönemlerle karşılaştırılınca süresinde de bir değişiklik olmamış olan bir eğitim olarak durmasıdır. Gerek endüstrileşmenin, gerekse bilimsel araştırmaların yeni olmaları, mimarlık açısından bunlar arasında bir araştırma-üretim-uygulama diyalogunun kurulmasını geciktirmiştir. Bunların yanı sıra yapı, yapı malzemesi, yapı araç ve gereçleri endüstrilerindeki hızlı ve olumlu gelişmeye de değinmek gerekmektedir. Toplumsal sorunlara bilimsel yöntemlerle eğilmenin, mimarlığın yeni sorunlara yönelmesini, bunların çözümlerinde yeni olanaklar araştırmasını sağlayarak, mimarlığa yeni bir hız kazandıracığı, onda sağlıklı gelişmelere yol açacağı söylenebilir. Bu dönem içinde ağırlıkları toplu konut üretimi, üniversite planlaması ve endüstri yapılarında olmak üzere çeşitli mimarlık ürünlerinin üretildiği görülmektedir. (Bak: Resim 99 - 140).

II. B Ö L Ü M

CUMHURİYET YÖNETİMİNİN TÜRK MİMARLIK DÜŞÜNCESİNE GETİRDİKLERİ

Bir önceki bölümde cumhuriyet dönemi mimarlık düşüncesini hazırlayan tarihsel gelişimi ve mimarlık düşüncesinin bu dönem içindeki kronolojik gelişmesini gördükten sonra, elli yıllık Türk mimarlığını daha iyi anlayabilmek ve değerlendirebilmek için, cumhuriyet yönetimi ile birlikte mimarlık düşüncesine katılan düşüncelere ve bunların çeşitli alanlardaki ürünlerine, sonuçlarına, etkilerine, geçirmiş oldukları aşamalara, erişmiş oldukları düzeylere bir bakmamız gerekmektedir. Böylece cumhuriyetle başlayan toplumsal-kültürel gelişmelerin mimarlık üstündeki etkilerini de ortaya koymaya çalışarak, hatta yer yer cumhuriyet öncesi ile karşılaştırarak, bugünün koşulları altında doğalmış gibi görünen düşüncelerin geçirmiş olduğu gelişmeyi izleyebilir, bunları mimarlık tarihimiz içindeki yerine daha bilinçli bir şekilde oturtabiliriz. Bunların ise birbirlerinden ve bütünden soyutlanmış tek tek dönemler içinde değil de, kendi içlerinde birer bütün oluşturacak şekilde ele alınması, her dönem için ortak olan sorunların gelişmesini görmek bakımından da yararlı olabilecektir.

1. Atatürk, devrimleri ve mimarlık

Cumhuriyet denince akla kurucusu Atatürk ve onun devrimleri gelmektedir. Bilindiği gibi Atatürk düşünce, tutum ve davranışlarıyla kendi çağını önemli ölçüde etkilemiş bir kişidir. Mimarlık düşüncesi de doğal olarak bunun dışında kalmamaktadır. Cumhuriyet yönetiminin Türk toplumuna getirdiği değişiklikler içinde ise en önemli olanları devrimlerle gelenlerdir. Bir toplumun yaşantısında büyük değişimler yol açan toplumsal olayları ve onları kişiliği ile biçimlendirmiş önderinin düşüncelerini bilmek, o toplumun düşünce tarihini gözden geçirirken kaçınılmaz bir şey olmaktadır. Bu alt bölümde Atatürk'ün düşüncelerinin ve onun devrimlerinin Türk mimarlık düşüncesi üstündeki dolaylı ya da dolaysız etkilerinin üstünde durularak hem bu alanda şimdiye kadar olan boşluğun doldurulmasına, hem de cumhuriyetin kurulduğu yıllarda mimarlığı etkileyen ortamın yansıtılmasına çalışılacaktır.

İncelemelerimizde Atatürk'ün mimarlığı doğrudan konu edinen sözlerine raslayamadık. Onun mimarlığa ilişkin düşüncelerini genel olarak bayındırlık ve güzel sanatlar ile ilgili sözlerinden, yakınlarının anılarından, bir de zamanında yapılanlardan çıkarmak mümkün

olabilmektedir. Atatürk'ün cumhuriyetin ilk yıllarında doğal olarak Türkiye'nin imarı konuları üstünde durduğu görülmektedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi açış konuşmalarında bayındırlık işlerine geniş yer ayırmakta, o zamana kadar yapılan işleri saydıktan sonra daha neler yapılmasına ilişkin düşüncelerini açıkladığı görülmektedir.

Alt-yapı kuruluşlarının eksikliği ve yetersizliği, cumhuriyetin ilk yıllarından beri üstünde durulan en önemli sorunu oluşturmaktaydı. Atatürk'ün de başından beri bu konuya önem verdiği, özellikle de demiryolları üstünde durduğu görülmektedir. Hemen her meclis konuşmasında savaş yıllarında bozulmuş olan demiryollarının onarımı ile yeni yapılan demiryolları ile ilgili ayrıntılı bilgi vermektedir. Cumhuriyetin başlangıç yıllarında, "Milletimiz fakir düşmüştür. Memleketimiz harap olmuştur. Bu fakrın ve harabinin esbabı muhtelifesi vardır. Bunların en mühimmi iktisadi mesailde geriliğimizdir ve bu geriliği tevlid eden yegane sebep de yolsuzluktur. Bugün dünya yollara fevkalade ehemmiyet vermiştir. Deniz yolları, kara yolları vücuda getirmişlerdir. Hatta Avrupalılar deniz yollarından gelerek bize rekabet bile ediyorlar, nitekim buğday mahsulü memleketimizde mebzulen yetiştiği halde, yollarımızın olmaması yüzünden bir taraftan diğer tarafa nakledemiyor ve dünyanın öbür ucundan mesela Amerika'dan gelen unları yemeğe mecbur oluyoruz. Yollarımızı asrın, terakkiyatı hazıranın icap ettirdiği bir hali mükemmeliyete isal etmek lazımdır. Ancak bu suretle memlekette hüküm süren fakru sefalete çaresaz olabiliriz.." (1923), (78), demektedir. Bundan sonraki yıllarda demiryolu yapımının Türkiye için uygarlık yolunda ilerlemenin sembolik bir ölçüsü durumuna geldiği görülmektedir. Nitekim cumhuriyetin onuncu yıl marşında anayurdun demir ağlarla örüldüğü anlatılarak bu durum dile getirilmektedir, (79).

Atatürk'ün bayındırlık işlerini genel kalkınma içinde bir bütünün parçası olarak düşündüğünü de gene onun sözlerinden anlamak mümkün olmaktadır: "Şimdi arkadaşlar, ekonomi hayatımızı gözden geçireceğim. Derhal bildirmeliyim ki, ben, ekonomik hayat denince; ziraat, ticaret, sanayi faaliyetlerini ve bütün nafia işlerini, birbirinden ayrı düşünülmesi doğru olmayan bir kül sayarım.." (1937), (80), şeklindeki sözleri, onun alt-yapı kuruluşlarına, ekonomik kalkınmayla önem verdiğini göstermekle birlikte, "Türk ülkesi içinde köylere varıncaya kadar küçük büyük bütün şehirlerimiz birer genlik ve bayındırlık göreyi olması önde tuttuğumuz amaçlardandır. Türke ev ve bark olan her yer sağlığın, temizliğin, güzelliğin, modern kültürün örneği olacaktır.." (1935), (81), şeklindeki sözlerinden onun bayındırlaşmayı bunların da dışında bir eylem olarak gördüğü anlaşılmaktadır.

Atatürk'ün yeni başkent Ankara'nın imarı konusuna özel olarak eğilmiş olduğu da bilinmektedir. Ona yakın olanlar anılarında onun bu konuya verdiği önemi, Ankara'nın geliştirilmesi, ağaçlandırılması gibi sorunlarda nasıl duygusal bir ilgi, hatta sabırsızlık gösterdiğini anlatmaktadırlar, (82). Bazı yabancı yazarların da belirttiği gibi, (83), Ankara'nın başkent olarak kabul edilmesi sembolik niteliği oldukça ağır basan bir karardır. Atatürk'ün Ankara'nın imarı konusunda "...Cumhuriyetin makarrı olan Ankara'nın süratle imarı lazımdır. Yeni ve asri bir devletin mesaisinde intizam ve semere, bir mamurei medeniye içinde kabili temindir. Memleketin mevcudiyeti helen ve atiyen Ankara'nın merkezi idare olmasını nasıl istilzam etmiş ise, cumhuriyet makarrının süratle inkişaf ve imarını da o derece zaruri kılmıştır." şeklindeki sözleri de bu durumu yansıtmaktadır. Atatürk'ün bu sözlerini "...Gerçi merkezi idarenin muhtaç olduğu emakeni resmiye ve umumiyei birden temin etmek mümkün değildir. Bu emakeni senelere taksim ederek, fakat mütemadiyen ihdas ve inşa etmek hem ihtiyacı ameli olarak ikmale, hem de birden büyük menabiin hasrından tevakkiye medar olacaktır." (1924), (84), diyerek bitirmesi de onun bu konudaki gerçekçi tutumunu ortaya koymaktadır.

Atatürk'ün şehirciliğe genel sorunları içinde yerleştirme politikasına, çıkarılması tasarlanan yasalara ilişkin olan sözleri arasında "...Şehircilik işlerinde de, teknik ve planlı esaslar dahilinde çalışmak lazımdır. Bunun için belediyelerimizi türeli bir sürette aydınlatmak, kılavuzlamak işiyle uğraşacak, merkezde, bir teknik büro tavsiye ederim." (1937) gibi önerilerinin bulunması, şehircilik sorunlarının planlı bir şekilde ele alınmasında merkezi örgütlenmenin gerekliliğine değinmekte olduğu görülmektedir, (85).

Atatürk'ün mimarlık hizmetlerini genel olarak bayındırlık işleri içinde görmesine rağmen, onun mimarlık konularıyla ilgilendiğini yakınlarının anılarından öğrenmek mümkün. Ankara'daki Etnoğrafya Müzesi ile Türk Ocağı'nın mimarı Arif Hikmet (Koyunoğlu) Bey, 29 Ekim 1973 günü yapmış olduğu televizyon konuşmasında, Atatürk'ün bu yapılarla ilgilenmiş olduğunu, inşaat yerine gelerek, ya da kendisini çağırarak yapım çalışmaları ve çeşitli mimarlık konuları ile ilgili bilgiler aldığını anlatmıştır. Mimar Seyfi Arkan'ın da Atatürk'e yakın mimarlar arasında olduğu bilinmektedir. Gültekin Elibal, Ankara'daki Hariciye Köşkü'nün, Genel Sekreterlik, Yaverlik, Başbakanlık köşklerinin, İstanbul'da Florya Deniz Köşkü'nün mimarı olan Mimar Abdurrahman Seyfettin Beye 'Arkan' soyadının Atatürk tarafından verilmiş olduğunu söylemektedir. Aynı yazar Avusturya'lı mimar Holzmeister'in de anılarından söz etmektedir, (86). Atatürk'ün Ankara imar planı çalışmalarını yakından

izlemiş olduğu bilinmektedir, (87). Atatürk'ün çeşitli zamanlardaki sözlerinden onun mimar, mühendis yetiştirilmesi sorunlarına da değindiği görülmektedir, (88).

Atatürk'ün mimarlığı doğrudan konu edinen yayınlanmış sözlerinin azlığına karşılık, onun öteki güzel sanat dallarına ilişkin sözlerinden onun genel tutumu hakkında bir fikir edinmek mümkün olabilmektedir. Örneğin, güzel sanatlar alanında neler yapılması, nasıl ilerlenmesi gerektiği ile ilgili düşüncelerini Atatürk'ün çeşitli zamanlarda müzik hakkında söylediği sözlerden çıkarmak mümkündür. Bu konu ile ilgili olan "...Güzel sanatların hepsinde, ulus gençliğinin ne türlü ilerletilmesini istediğinizi bilirim. Bu yapılmalıdır. Ancak, bunda en çabuk, en önde görülmesi gerekli olan Türk müziğidir. Bir ulusun yeni değişikliğinde ölçü müzikte değişikliği alabilmesidir, kavrayabilmesidir. Bugün dinletilmeye yeltenilen müzik yüz ağartacak değerde olmaktan uzaktır. Bunu açıkça bilmeliyiz. Ulusal ince duyguları, düşünceleri anlatan, yüksek deyişleri, söyleyişleri toplamak, onları bir gün önce, genel son müzik kurallarına göre işlemek gerektir. Ancak bu güzide Türk müziği yükselebilir. Ve evrensel müzikte yerini alabilir..." (1934), (89), sözlerini bir başka zaman "...Bir milletin musiki hakkındaki zevki nazar-ı itibara alınmadıkça onun yükseltilmesine imkan olmadığını Montesquieu'da okumuştum. Bu çok doğrudur. Ve işte bundan dolayı bu sanatın inkişaf ettirilmesine kendimi bağlı sayıyorum. Memleketimizde çalınan Türk musikisi değildir. Bir Bizans aksiyonudur. Bizim milli musikimizi ancak köylerde çobanlar çalar. Fakat onu da garp musikisinin şimdiki seviyesine yükseltmek için takriben dört asır lazımdır. Bu kadar beklemek fazladır. Onun için Avrupa musikisini nakle çalışıyoruz..." (1938), (90), sözleriyle tamamlamaktadır. Burada Atatürk'ün sanat alanında neler yapılmasına düşündüğü açıkça görülmektedir. O, devrimlerinin düşünce ve sanat alanlarında da sürdürülmesini istemektedir. Melahat Özgü de kitabında Atatürk'ün Montesquieu'nün bir sözü olan "...sanatta devrim yapılmadıkça devrimler tam sayılmaz..." sözlerini sık sık tekrarladığını anlatmaktadır, (91). Atatürk, müzik ile ilgili bu sözleriyle sanat alanındaki devrimin nasıl olacağını da belirlemektedir: Bu da öteki devrimler gibi batıdan öğrenilerek olacaktır. Atatürk'ün bilim ve eğitim konuları ile ilgili sözlerinden yukarda geçen 'nakletmek' sözcüğünün bu anlama geldiğini biliyoruz, (92). Bu olduğu gibi aktarma, taklit etme anlamına değil, çağdaş yöntemleri öğrenme, onlara uygun olarak ulusal değerleri işleme anlamına gelmektedir. Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda "...Evet, milletimizin siyasi, içtimai hayatında, milletimizin fikri terbiyesinde de rehberimiz ilim ve fen olacaktır. Mektep sayesinde, mektebin vereceği ilim ve fen sayesinde ki Türk milleti, Türk sanatı, iktisadiyatı, Türk şiir ve edebiyatı, bütün bedayiiyle inkişaf eder...", (93) diyerek bu öğrenmenin hangi yol aracılığı ile olacağını, hangi

amaçlara yönelik olacağını anlatmaktadır. Daha sonraları "..Ankara' da bir konservatuar ve bir temsil akademisi kurulmakta olmasını zikretmek, benim için bir hazdır.." (1936), (94), demesinden de ilerki yıllarda da bu düşüncelerini koruduğu, güzel sanatlar alanında yeni eğitim kurumlarının kuruluşunu hangi duygularla izlediği anlaşılmaktadır.

Başka yazarlar tarafından da belirtilmiş olduğu gibi, Atatürk'ün güzel sanatlar hakkında söylediği sözlerini, genel olarak sanat sözcüğünü kullanarak el sanatlarını, zenaat ve ticareti kastettiği sözleri ile karıştırmamak gerekmektedir. "..Bir millet sanat ve sanatkardan mahrumsa tam bir hayata malik olamaz.. ..Sanatsız kalan bir milletin hayat damarlarından biri kopmuş olur.." (1923), (95), şeklindeki sözlerinde aslında küçük el sanatları anlatılmaktadır. Ama burada da Atatürk'ün tutumunun aynı olduğu görülmektedir, bu alanda da okullar aracılığı ile, bilim ve fen öncülüğünde ilerlemek, çoğaltmak gerekmektedir. İzmir Erkek Sanat Enstitüsü'ne gittiği zamanlarda okulun defterine yazmış olduğu özendirici cümleler, onun bu konudaki düşüncelerini kendi kaleminden yansıtmaktadır, (96).

Atatürk'ün bütün bu sözlerinden ve onun zamanında yapılmış olanlardan onun mimarlık konusundaki eğilimini çıkarmak mümkün olmaktadır. Bir kere onun mimarlık alanında da yenilik, devrim yanlısı olduğu düşünülebilir. Nitekim cumhuriyetin kurulduğu yıllarda sürmekte olan birinci ulusal mimarlık akımını desteklememiş, onu izleyen yeni mimarlık düşüncesini destekler bir tutum almış olduğu görülmektedir. Bu yeni mimarlık düşüncesi de rasyonel-fonksiyoncu mimarlık düşüncesidir. İkinci Tarih Kongresi sergisinde cumhuriyet dönemi mimarlığına örnek olarak mimarı Clemens Holzmeister olan Çankaya Köşkü'nün, bir de mimarı Şevki Balmumcu olan Ankara Sergi Evi'nin yer almaları, (97) bu yapıların Atatürk zamanının çağdaş mimarlık ürünleri olarak nitelendirildiklerini göstermektedir. Her iki yapı da rasyonel-fonksiyoncu mimarlık düşüncesinin ürünüdür. Behçet Ünsal'ın "..yeni mimarlığın amacı cubisme değil, rationalismedir.." sözleri ile Atatürk'ün "..Bir teşebbüste başarı ancak türeli bir planla ve en rasyonel tarzda çalışmakla mümkün olabilir.." diyen sözlerini daha önce de karşılaştırmıştık. (Bak: s. 22). Atatürk'ün mimarlık alanında da çağdaş bilimsel bir eğitimin gerekli olduğunu düşünmüş olacağı söylenebilir. Onun zamanında Sanayi-i Nefise Mektebinin Güzel Sanatlar Akademisi'ne, Darülfünun'un İstanbul Üniversitesi'ne dönüştürülmesi gibi eylemler onun bu eğilimini kanıtlamaktadır. Bu eğitimde de batıdan öğrenme düşüncesi egemendir: Bu zaman içinde dışardan getirtilen Alman mimar Ernst Egly'ye Güzel Sanatlar Akademisi'nde öğretim görevliliği verilmesi bir örnek olarak sayılabilir. Atatürk zamanında mimarlık hizmetlerinin, bayındırlık hizmetlerinin bütün yurt yüzeyine yayılmaya başladığı Anadolu'da geniş bir imar eylemine girişildiği görülmektedir. Onun ş

hircilik sorunlarının çağdaş batılı yöntemlerle, yani planlı, programlı bir şekilde ele alınması düşüncesini desteklemiş olması, şehir planlaması eylemlerinin Ankara'dan başlamak üzere bütün şehirlere yayılmasına neden olmuştur. Kısacası, Atatürk'ün çeşitli sözleri, davranışları, genel tutumu ile zamanın mimarlık düşünce ve eylemlerinin birbirleriyle tam bir uyum içinde olduğu gözlenebilmektedir. (Bak: Resim 10, 15, 16).

Atatürk'ün başka bir yönü de, genel olarak güzel sanatlarda, dolayısı ile de mimarlıkta, milliyetçi düşünceleri destekleyen sözlerinin bulunmayışıdır. Onun için en büyük amacın Türkiye'yi her yönden batılı uygarlıklar düzeyine çıkarmak olduğu görülmektedir. Güzel sanatlar alanındaki batılılaşılmaya ilişkin sözlerinin bir kısmının cumhuriyetin ilk yıllarında, hatta bazılarının daha cumhuriyet ilan edilmeden söylenmiş oldukları düşünülürse, bunun Balkan Savaşı da dahil olmak üzere 1912 yılından beri Avrupa'lılarla eylemli mücadele durumunda olan bir kişi için ne kadar ilginç bir durumu yansıttığı daha iyi anlaşılır. Ezilmek, yok edilmek, sömürge durumuna getirilmek istenmiş bir ulusun bireyi olarak, yöneticisi olarak, bunlara neden olan batıya karşı tamamen ters bir tepki gösterebilirdi. Batının bilim, fen alanlarında ilerlemiş olduğunu kabul etmek zorunda kalarak bu alanlardaki batılılaşılmaya hız verse bile güzel sanatlarda, müzikte, edebiyatta, mimarlıkta geleneklere bağlı kalmayı destekleyebilirdi. Böyle bir tutum duygusal açıdan yadırganmazdı da. Oysa Atatürk, öteki alanlarda yapmış olduğu devrimlerinin ancak sanat, bilim, düşünce düzeylerinde de batılılaşılmakla kalıcı olabileceklerini çok iyi anlamış, ancak böyle bir batılılaşımanın Türkiye'yi batı uygarlıkları düzeyine çıkararak ezilmekten kurtaracağını düşünmüş, onun için de bu alanlardaki batılılaşılmaya önem vermiştir. Bunun Atatürk'ün kendisi için de kolay bir şey olmadığını, onun, "Alaturka milli müzik değildir, olamaz. Bizler ölünceye kadar alaturka müzikten hoşlanacağız; fakat esas müzik batı müziğidir. Milletimiz için bu müziği normal görmeliyiz." (1935), (98), diyen sözlerinden anlamak mümkün olmaktadır. Ama onun duygularını bir yana bırakarak aklının, doğru olduğuna inandığının yolundan gittiği görülmektedir. Nitekim bilindiği gibi harf devriminden sonra eski yazıyı hiç kullanmamış olması da onun bu tutumunun başka bir örneğini oluşturmakta, devrimlerine olan inancını yansıtmaktadır. Bütün bunları körü körüne bir batı hayranlığı olarak nitelendirmek olanak dışıdır. Atatürk, Osmanlı İmparatorluğunun bıraktığı mirası geri kalmışlığın bir nedeni olarak görmekteydi, biçimsel alanda da bu mirasın sembolü olabilecek her şeyi kaldırmanın gerekli olduğuna inanıyordu, (99). Bu da, bazı alanlarda oldukça radikal yöntemlerle, hatta olduğu gibi 'nakletmek' şeklinde bile

olsa, geçerli olabiliyordu, çünkü gerekliydi. Onun güzel sanatlar konusundaki bu tutumunu öteki devrimleri ile aynı düzeyde görmek, değerlendirmek gerekmektedir. 1930'ların bir çok ilerlemiş batı ülke yöneticilerinin, politik rejimlerinin mimarlık ve güzel sanatlar alanındaki tutumlarıyla karşılaştırılınca, "...Dünyada herşey için, medeniyet için, hayat için, muvaffakiyet için, en hakiki mürşit ilimdir, fendir. İlim ve fennin haricinde mürşit aramak gaflettir, cehalettir, delalettir.." (1925), (100), demiş olan Atatürk'ün ne kadar geniş bir dünya görüşüne sahip olduğu daha iyi anlaşılmaktadır.

X Atatürk devrimlerine gelince, bunların iki ana hedefinden daha önce de söz etmiştik. (Bak: s. 18). Bunlardan birincisi padişahlık ve onunla bağımlı eski toplumsal düzenin kaldırılması, yerine yeni, ileri, çağdaş, batıdan alınmış örneklerle göre kurulmuş toplumsal bir düzenin konulması; ikincisi de Türk ulusal bilincinin geliştirilmesi, güçlendirilmesi, böylece de Türkiye'nin, Türk ulusunun bağımsızlığının korunması idi. Ama tek tek devrimlerin asıl amaca ulaşmak için birer araç olduklarını, gene Atatürk'ün "...Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılapların gayesi; Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen modern ve bütün mana ve şekliyle olgun bir topluluk haline getirmektir. İnkılaplarımızın esas gayesi budur. Bu hakikati kabul edemeyen zihniyetleri perişan etmek zarruridir.." (1925), (101), şeklindeki sözlerinden anlamak mümkündür. Bu sözler, Atatürk'ün devrimleriyle toplum yapısını değiştirmeyi amaçladığına, hiç bir zaman bunların yalnız dış görünüş olarak kalmamasını istediğini anlatmaktadır. Nitekim devrimlerini de eğitim ile, bilimsel yöntemler ile pekiştirmenin, onların düşünce ve sanat alanlarında da sürdürülmesinin onun en büyük özlemi olduğu yukarda, Atatürk'ten söz ederken görmüştük. Atatürk devrimlerini bu açıdan değerlendirmek gerekmektedir.

Atatürk devrimlerinin en önemlisi, 'saltanatın kaldırılması - cumhuriyetin kurulması - halifeliğin kaldırılması' üçlü devrimidir. Doğrudan doğruya bazı toplumsal kurumların kaldırılması, değiştirilmesi, yerlerine Türkiye Büyük Millet Meclisi gibi yenilerinin konmasına yol açan bu devrimler, mimarlık açısından da ortaya yeni mimarlık gereksinimleri çıkarmaları bakımından önem taşımaktadırlar. Bu devrimlerle devletin örgütlenmesi değiştirilmiş, yeni örgütlenmeyi barındıracak yeni yapıların üretilmeleri gerekli olmuştur. Nitekim yeni devletin yapımına giriştiği ilk büyük yapı eylemi, Mimar Vedat Bey'in Ankara'da Halk Fırkası Mahfeli olarak başladığı, 1924'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne dönüştürdüğü ikinci meclis olmuştur, (102). Atatürk'ün 1923 yılında kurduğu Halk Partisi ise kurulduğu zaman cumhuriyetçilik,

halkçılık, milliyetçilik gibi üç temel ilkeye dayanmaktaydı, (103). Bu üç devrimin ve bu üç ilkenin, cumhuriyetin ilk çalkantılı yılları geride bırakıldıktan sonra Türk mimarlarına, "...bugünün mimarlığını yönelten artık ne din, ne de politikadır, onu yönelten halkçılık evsafıdır.. ..Bugünün mimari endişesi ne dine hizmet için mabetler kurmak, ne de krala yaranmak için saraylar inşa etmektir; fakat gayrı sıhhi ve gayrı fenni şartlar altında hayatını harcayan köylünün, amelenin, halkın dertlerine deva olacak güzel (mesken mimarlığı) yapmaktır.. ..Bu mimarlık halk mimarlığıdır.." (Bak: s. 26, dip notu 31) dedirtecek şekilde mimarlık düşüncesini etkiledikleri görülmektedir.

Atatürk devrimleri içinde Türk mimarlık düşüncesini dolaylı olarak en çok etkileyen iki devrim de Harf Devrimi ile Dil Devrimi olmuş olsa gerektir. Bu devrimler Türk toplumu içindeki kişilerin, kurumların birbirleri arasındaki 'enformasyon' taşınması eylemini 'rasyonelleştirmeleri' bakımından çok büyük önem taşımaktadırlar. Cumhuriyet dönemi Türk mimarlığındaki rasyonelliğe yönelişin 1928'de yapılan harf devriminin hemen arkasından başlamış olması her halde bir raslantı değildir. Her alanda olduğu gibi akla, mantığa, bilimin gösterdiklerine dayanarak çalışma düşüncesi, iletişim alanındaki bu rasyonelleşmenin bir sonucu olmuştur. Bunun mimarlığı ilgilendiren somut bir örneğini ise 1931 yılında çıkmaya başlayan ilkmesleki iletişim aracı olan 'Mimar-Arkitekt' dergisi oluşturmaktadır. Bu devrimlerin başka bir etkisinin de, genel olarak eğitimin, dolayısı ile de mimarlık eğitiminin kolaylaşması, yaygınlaşması şeklinde olduğu söylenebilir.

Mimarlık düşüncesi tarihi açısından önem taşıyan devrimlerden biri olarak da kadın haklarına ilişkin devrimleri görmek gerekir. Bilindiği gibi kadın hakları devrimi 1926'da Medeni Kanunun kabul edilmesi ile aile yaşantısında yapılan değişiklik, kadınlara erkeklerin sahip olduğu hukuksal hakların eşit olarak tanınması ile başlamış, 1930'da kadınların belediye meclislerine seçme ve seçilme hakkının tanınması, 1934'de kadınların milletvekili seçme ve seçilme hakkının tanınmasıyla da hukuksal olarak tamamlanmıştır, (104). Kadınların toplum içindeki yerini yeniden düzenleyen, onların da yönetime katılmalarını sağlayan bu devrimler toplum yaşantısı açısından da değişikliklere yol açmışlardır. Kadınların eylemli olarak çeşitli toplumsal kurumlarda görev almaları şeklinde beliren bu değişme, öteki yandan da aile yapısının değişmesine de neden olmuş, içe dönük aile biçiminden dışa dönük aile biçimine geçilme-yi başlatmıştır. Bunun mimarlık üstündeki etkileri ise en açık olarak konut mimarlığında görülmektedir. Eskiden dış dünyaya sığır duvarlar, pencerelerinde kafesler ile kapalı olan 'Türk evi',

bu şeklini terkederek dışa dönük yeni biçimlenmelere yönelmiştir. Kadın hakları devrimi öteki devrimlerle, yani öğretim birliği, harf ve dil devrimleriyle birlikte düşünülünce de, Türk kadınının mimarlık eğitimi görmesini, onun da mimarlık düşüncelerine eylemli olarak katkıda bulunabilmesini sağlamış bir devrimdir. Bu devrimler sayesinde Türk kadınları 1935'lerden beri eğitim, yönetim ve uygulama alanlarında mimar olarak görev almakta, Türk mimarlık düşüncelerinin biçimlenmesine katılmaktadırlar, (105).

Atatürk devrimleri içinde mimarlığı hem düşünce, hem de uygulama açısından etkilemiş olanlarından biri de metrik sistemin tek ölçü sistemi olarak kabul edilmesidir. Bilindiği gibi metrik sistem Fransız Devriminden sonra bu ülkede kullanılmaya başlanmış, 1840'dan sonra da tek ölçü sistemi olarak kullanılması zorunlu kılınmıştır. Türkiye'de ise uzunluk ölçü birimi olarak 'arşın' kullanılmaktaydı. Çarşı arşını adı verilen birim 68 santimetrelilik bir birimdi, buna sonraları 65 santimetrelilik 'endaze' katılmıştı. Bunlara karşılık bina ya da mimar arşını olarak bilinen ölçü ise 75,8 santimetrelilik bir birimden oluşmaktaydı. Ölçü birimlerinin birörnekleştirilmeleri için çeşitli zamanlarda, biri de III. Selim zamanında olmak üzere, bazı girişimlerin olduğu görülmektedir. 1869'da metre karşılığı olarak 'yeni arşın' adı altında bir ölçü biriminin de ötekilerle birlikte kullanılmaya başladığı görülmektedir. Çeşitli ölçü birimlerinin yan yana kullanılmaları karışıklık doğurduğundan 1897'de gene arşın birimine dönmüştür. İşte, Atatürk devrimleri arasında olan metrik sistemin 26 Mart 1931'de kabul edilmesi, 1933'den sonra da tek ölçü sistemi olarak kullanılmasının zorunlu kılınması, bu karışıklığa bir son vermiştir. Başka alanlarda olduğu gibi mimarlıkta da metrik sistemin kullanılması, standart bir ölçü biriminin uygulamada getirdiği kolaylıklar yanında, ölçüsel alanda batı normlarının kullanılabilmesi olanağını da getirmiştir. Metrik sistem gibi ondalık kesirleri kullanan, daha kolay hesap yapmaya elverişli bir ölçü sisteminin zorunlu kılınmasının o çağda izlediğimiz rasyonelleşme eyleminin bir parçası olarak önemli bir devrim niteliğini taşıdığını söyleyebiliriz, (106).

Yukarda adları geçen devrimlere kıyafet devrimi, uluslararası saat ve takvimin kabulü, uluslararası sayı işaretlerinin kabulü gibilerini de eklersek, Atatürk devrimlerinin kısa hatırlatmasını tamamlamış oluruz. Bu devrimlerin hepsi Türk toplum yapısını, örgütlenmesini, düşüncelerini, kişilerin günlük yaşantılarını değiştirmiş olmakla mimarlık fonksiyonlarını, mimarlık gereksinmelerini değiştirmiş, amacı bu gereksinimleri karşılamak olan mimarlık düşüncelerini, hatta biçimlenmelerini de doğal olarak etkilemiştir.

✕ Ankara'nın 13 Ekim 1923'de yeni Türkiye'nin başkenti olarak ilan edilmesini de Atatürk'ün devrimleri arasında saymak gerekmektedir. Bu olay, yalnız eski imparatorluğun örgütlenmesi ve toplumsal kurumların değiştirilmesinde olduğu gibi eski ile bağların koparılması ve yeni örgütlenmelerin, toplumsal kurumların oluşturulması gibi değişmelere yol açmakla kalmamakta, aynı zamanda da yeni mimarlık ve şehircilik sorunlarını ortaya çıkararak mimarlık düşüncesini de doğrudan etkilemektedir. Yeni hükümet merkezinin konutlardan yönetim yapılarına, hastanelerden eğitim yapılarına kadar birçok yeni yapı gereksinmesi vardı. Ayrıca çağdaş bir şehir olarak da yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Ankara bu gereksinmelerin karşılanmasında geniş bir uygulama alanı rolü oynamış, yeni denemelerin yapılabilmesine olanak sağlamıştır, (107). Ama Ankara'nın başkent oluşunun etkileri bunlarla kalmamaktadır. Türkiye çapında düşününce bunun aynı zamanda ulaşım ve enerji ağlarının, endüstri ve ticaret eylemlerinin Anadolu'nun merkezine kaymalarına da yol açtığı görülmektedir. Türkiye'de endüstrileşme ile hızlanan şehirleşme olayında, bölgesel planlama açısından, bu durum önemli bir etken olarak yer almaktadır. Fehmi Yavuz, bu konuya değindiği bir yazısında, (108), Ankara'nın başkent olarak İstanbul gibi bir büyük şehrin önünde bir frenleme, bir baraj bölgesi oluşturduğunu, bunun da bölge planlaması bakımından olumlu bir durum yarattığını söylemektedir. Gene aynı yazar bir başka yazısında, Ankara'daki şehircilik eylemlerinin bütün öteki şehir ve kasabaları, olumlu ya da olumsuz yönleri ile etkilemiş olduğundan ayrıntılı olarak söz etmektedir, (109). Mimarlık hizmetlerinin Anadolu'ya yayılmasında Ankara'nın rolünü de bunlara katmak gerekmektedir. (Bak: Resim 35, 36, 37, 38).

2. Cumhuriyetin Örgütlenme Alanında Türk Mimarlığına Getirdikleri

Mimarlık düşüncesinin bitmiş yapı ürünleri dışındaki en önemli ürünleri örgütlenme alanında görülmektedir. Mimarlık eğitim ve araştırma kurumlarının, mimarlık hizmetlerinin ülke düzeyinde uygulayıcı kurumların, yapı ve yapı malzemesi endüstrilerinin, giderek mimarların kendilerinin örgütlenmeleri, mimarlığı, bitmiş yapı ürünlerinin tasarlanmasını ve uygulamasını doğrudan etkilemektedir. Bunun dışında çeşitli alanlardaki örgütlenmeler mimarlık sorunlarının tanımlanmasında, gereksinmelerin saptanmasında, hatta bütün bir mimarlık politikası, anlayışı, düşüncesi üstünde etkili olmaktadır. Cumhuriyet dönemi Türk mimarlık düşüncesinin bu alandaki ürünlerinin azımsanmayacak ölçüde olduğu, örgütlenme alanındaki sorunların bir çok yerde öteki mimarlık sorun-

ları ile eş değerde, hatta onlardan daha önemli tutularak ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Buna bir örnek olarak yasal bir meslek örgütü olan Mimarlar Odası'nın kurulması ile ilgili çalışmaların nasıl önemli bir sorun olarak bütün mimarları ilgilendirmiş olduğu gösterilebilir. Bu alt bölümün konusunu çeşitli alanlardaki örgütlenmelerin tarihsel gelişmeleri ile bunlara cumhuriyet yönetiminin katkıları oluşturmaktadır.

Cumhuriyet yönetiminin Türk mimarlığına getirdiği en önemli düşüncelerden biri mimarlık hizmetlerinin bütün Türkiye'ye yayılmasıdır. Kurtuluş Savaşı ilkeleri Türkiye'yi, onun üstünde yaşayanlara bir bütün olarak görmekte, ne bölgesel, ne de insan topluluklarına açısından bir ayırım yapmamaktadır. Bunun doğal sonucu, her türlü başka hizmeti olduğu gibi, mimarlık hizmetlerini de, her yanı birbirine eşit görülen Türkiye'nin bütün yüzeyine yayma, en uzak köşesine kadar götürme düşüncesidir.

Geleneksel Türk mimarlığının birkaç büyük şehir dışında büyük yapı eylemi çok sınırlı bir şekilde kalmıştı. Osmanlı İmparatorluğunun ilk zamanlarında çeşitli şehirlere vali olarak giden şehzadeler buralarda yapı eylemleri başlatmışlarsa da, bu geleneğin kaldırılmasından sonra şehirler, bir kaç valinin yapı eylemi dışında, kendi kaynakları ile yetinmek durumunda kalmışlardır. Lale Devri'nden itibaren başlayan batılılaşıma eylemlerinin mimarlık ürünleri ise hep İstanbul çevresinde kalmış, Anadolu'nun öteki şehirlerine hiç denecek kadar az bir şekilde gidebilmiş, dolayısıyla buralarda ortaçağdan beri süregelen anonim-geleneksel yapı eylemlerini etkilememiştir.

Cumhuriyet yönetimi mimarlık alanında bu yayılmayı başarmış, yalnız mimarlıktaki çağdaş eğilimleri bir takım resmi devlet yapıları aracılığı ile çeşitli illere götürmekle de kalmamış, aynı zamanda çağdaş malzemeleri, yapım yöntemlerini, yapı araç ve gereçlerini, teknik olanakları da buralara götürerek yapı eyleminin tüm Anadolu'da hareketlenmesine yol açmıştır. Buna imar planları, demiryolları, karayolları, su, elektrik, kanalizasyon ağları, köprüler, tüneller, limanlar, hava alanları, fabrikalar, barajlar, silolar, v.b. gibi alt yapı ve bayındırlık hizmetlerinin de Anadolu şehirlerine götürülmesi düşüncesinin uygulamaya eklenirse, Anadolu'nun Selçuklar zamanından beri ilk kez bu derecede büyük ölçüde bir yapı eylemine sahne olduğunu söylemek yanlış olmaz. Devletin yükümlenerek yürüttüğü bu yapı eylemleri aracılığı ile cumhuriyet döneminde mimarlığın bu kadar geniş bir şekilde halka maledilmeye çalışılmasını, mimarlık düşüncesi tarihi açısından bir devrim olarak nitelendirmek gerekmektedir.

Bayındırlık hizmetlerini daha geniş bir alana yaymak düşüncesi aslında 19. yy'da ortaya çıkmaya başlamış, bu amaçla devlet örgütünde bazı değişikliklere gidilmişti. Bir bayındırlık bakanlığı kurma girişimi bunlardan biridir. Daha önceki dönemlerde mimarlık eylemleri saraya bağlı bir kuruluş olan 'Hassa Mimarları Ocağı' aracılığı ile yürütülürdü, bu örgütün görevleri arasında imparatorluğun çeşitli yerlerindeki yapıların bakım ve onarım işleri, sefere çıkacak ordunun gereksinmelerini karşılayacak yapı eylemleri, bir de şehir içindeki yolların, kaldırımların, su yollarının yapımı gibi işler bulunurdu. II. Mahmut zamanında yapılan değişikliklerle saray eminliklerinden biri olan Şehreminliği ile Mimarbaşılık birleştirilerek 'Ebniye-i Hassa Müdürlüğü' kurulmuş, bu müdürlük daha sonra, 1839'da kurulan 'Umur-ı Ticaret ve Nafia Vekaleti' ne bağlanmıştır, (110). İstanbul şehrinin yol ve su hizmetlerini yürütmek üzere kurulan bu nezaret Sultan Abdülmecit devrinde ve Sadrazam Mustafa Reşit Paşa zamanında, 1848'de yeniden örgütlenmiştir. Görevleri arasında ticaret, tarım, orman, posta ve telgraf hizmetleri de bulunan bu kuruluşun örgütlenmesi ile görevleri daha sonraları, 1914'de, kabul edilen 'Nafia Nezaret-i teşkilatı hakkında nizamname' ile yeniden düzenlenmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 23 Nisan 1920'de kurulmasından hemen sonra 2 Mayıs 1920'de kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nde yer alan bakanlıklardan biri de Nafia Vekaleti olmuştur, (111). Cumhuriyet döneminde 1934, 1939, 1950 ve 1972 yıllarında çıkarılan yasalarla Bayındırlık Bakanlığı'nın görevleri ile örgütlenmesinde değişiklikler yapılmıştır. Bunlar arasında önemli olan ikisi, 1939 yılında kurulan, görevleri arasında da devlet ile ilgili bütün yapıların etüd, proje, keşif, inşaat, onarım, bakım çalışmaları bulunan 'Yapı ve İmar İşleri Reisi'liği ile 1950 yılında kurulan 'Karayolları Genel Müdürlüğü'nün bakanlık bünyesinde yer almalarıdır. Mimarlık hizmetlerinin bütün yurda yayılmasında önemli bir yeri olan Bayındırlık Bakanlığı'nın uygulamaları arasında Ankara'da Anıtkabir, Türkiye Büyük Millet Meclisi, İstanbul'da Atatürk Kültür Merkezi, İzmir'de Halkapınar Spor Tesisleri, Ege Üniversitesi, Erzurum'da Atatürk Üniversitesi, Trabzon'da Karadeniz Teknik Üniversitesi, İstanbul'da Boğaziçi Köprüsü ve çevre yolları gibi büyük projelerin gerçekleştirilmesi de bulunmaktadır. Bu bakanlığın Şehircilik Fen Heyeti'nin imar planı yapma eylemlerini de şehir planlaması çalışmaları arasında saymak gerekir. Bayındırlık Bakanlığı'nın görevleri arasında 1909 yılından İstanbul Teknik Üniversitesi'nin kurulduğu yıl olan 1944 yılına kadar mimar ve inşaat mühendisi yetiştiren kurumların yönetiminin de bulunduğu düşünülecek olursa, bu kurumun Türkiye'deki mimarlık uygulaması alanı yanında eğitim alanında da etken rolü daha iyi anlaşılır, (112). Bayın-

dırlık Bakanlığı'nın mimarlık konuları ile ilgili önemini daha ilkerki yıllarda da koruduğunu Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Talimatnamesi'nin 120. maddesinde geçen "...Yabancı müteahhit veya yabancı müesseselerden başkasının yabancı yüksek mühendis, yüksek mimar, mühendis ve mimar kullanması Birlik İdare Hey'etinin müsbet mütalaası üzerine Nafia Vekaletince karar verilmesine bağlıdır..", (113), gibi hükümlerden de anlamak mümkündür. Cumhuriyet döneminde mimarlık hizmetlerinin bütün ülkeye yayılması için Bayındırlık Bakanlığı'nın yanı sıra İmar ve İskan Bakanlığı gibi öteki devlet kuruluşları, İller Bankası, Emlak Kredi Bankası gibi finansman olanağı sağlayan kuruluşlar da yer almaktadır. Bunların yanında hemen her şehir ve kasabada yaptıkları okul, hastane, hükümet konağı, adliye, ceza evi, v.b. ile öteki bakanlıkların da yapı eylemine katılmalarını saymak gerekir, (114). (Bak: Resim: 41-45, 26, 125, 126, 87, 108).

Mimarlık hizmetlerinin bütün yurda yayılması cumhuriyet dönemi içinde çıkarılan yasalar aracılığı ile de gerçekleştirilebilmiştir. Bunlar içinde 1930 yılında çıkan Belediyeler Yasası, 1933 yılında çıkan Yapı Yollar Yasası, 1948 ve 1953 yıllarında çıkan Bina Yapımını Özendirme Yasaları gibi uygulama alanını doğrudan etkilemiş olan yasalar örnek olarak sayılabilirler. Gene bu dönem içinde çıkan ve daha ilerde ilgili bölümlerde sözünü edeceğimiz konut üretimi, şehircilik gibi daha özel konularda çıkan yasalar da yukarda sayılanlarla birlikte bir bütün oluşturmaktadır. (Cumhuriyet dönemi içinde çıkan çeşitli yasalar için Ek III'e bakılabilir.)

Mimarlık hizmetlerinin bütün yurt yüzeyine yayılmasında katkıları olan yüzlerce adsız Türk mimar ve mühendisinin olumlu etkilerini de unutmamak gerekmektedir. Anadolu şehirlerinde bayındırlık müdürü, imar müdürü, belediye mimarı, şantiye şefi, kontrol mimar ve mühendisi ve nihayet öğretim görevlisi gibi yönetim, uygulama ve eğitim alanlarında çalışmış olan Türk mimarları, çağdaş mimarlık düşüncelerinin yayılmalarına, uygulanabilmelerine yardımcı olmuşlar, yaptıklarıyla da çevrelerine örnek teşkil etmişlerdir. Büyük şehirlerin dışındaki şehirlerde de sürekli mimarlık bürolarının kurulabilmeleri gene cumhuriyet dönemi içinde, mimarlık hizmetlerinin yayılması düşüncesinin uygulanması sonucunda mümkün olabilmektedir. Buna cumhuriyet hükümetlerinin örneğini izleyerek yöresel bayındırlık eylemlerini destekleyen yöneticilerin genel eğilimleri de katılırsa, cumhuriyet dönemi içinde mimarlık hizmetlerinin bütün yurt yüzeyine yayılmasından anlatılmak istenen şey ana hatlarıyla tamamlanmış olur.

Cumhuriyet döneminde mimarlık dışındaki inşaat mühendisliği alanındaki uygulama eylemlerine bu çalışmanın çerçevesi içinde geniş yer verilemeyecektir. Yalnız burada, Bayındırlık Bakanlığı Örgütü içinde Türkiye'deki mimarlık uygulamaları üstünde büyük etki sahibi olan Yapı ve İmar İşleri Reisi'ni'nin başına ilk mimarın 1956 yılında atanmış olduğu hatırlatılarak, inşaat mühendislerinin de Türk mimarlık düşüncesi üstündeki etkenliği hakkında bir fikir vermekle yetinilecektir, (115).

Cumhuriyet yönetimi mimarlık mesleğinin korunması, örgütlenmesi, sevdinilmesi, yayılması düşüncelerini desteklemiştir. Geleneksel Türk mimarlığında resmi mimarlık örgütü saraya bağlı bir örgüttü. Bu örgüt içinde yer alan devşirme ve gayri müslim yapı sanatçılarınin genel Türk mimarlık sentezi içinde mimarlık yapımları yadırganmazdı. Mustafa Cezar, Hassa Mimarları Ocağı içindeki gayri müslim yapı sanatçılarınin oranının bazı zamanlarda % 40'a kadar çıkabildiğini söylemektedir, (116). Bu durumun olumsuz sonuçları hassa mimarlarınin gözden düşmeye başladıkları 19. yy'da görülmektedir. Buza yazarak Türklerin sanat ve ticaretle uğraşmalarının hoş karşılanmadığını, bu işleri genellikle azınlıklara gördürme yolunu seçtiklerini yazarlar, (117). Bu, büyük ve önemli mimarlık ürünleri vermiş olan bir kültür için tam geçerli bir düşünce olmasa gerektir. Geleneksel Türk mimarlığı, gerek örgütlenmesi, gerekse uygulamaları ile mimarlık mesleğinin toplum içinde taşıdığı önemi yansıtacak niteliktedir. Yalnız, bu durumun 19. yy'ın sonlarına doğru olumsuz yönde değişmiş olduğu düşünülebilir. Süha Özkan, Mimar Vedat Bey'i konu edindiği yazısında, (118), Vedat Bey'in İstanbul'da kendi mimarlık bürosunu açtığı zaman bunun hayretle karşılanmış olduğunu, o zamanlar mimarlık mesleğinin Türklerin beceremeyeceği bir meslek olarak görüldüğünü anlatmaktadır. Benzer şekilde Mimar Arif Hikmet (Koyunoğlu) Bey de, 29 Ekim 1973 günü yaptığı televizyon konuşmasında, mimarlık eğitimine ailesinden gizli olarak başlamış olduğunu, mimar olacağının öğrenilmesinin ise üzüntü ve şaşkınlık ile karşılanmış olduğunu anlatmıştır. Cumhuriyet yönetimi mimarlığı, mimarlık ünvanını, mimarların çalışma koşullarını, hak ve görevlerini, yetki ve ücretlerini yasa koruyuculuğu altına alarak bu olumsuz durumu değiştirmiş, mimarların örgütlenmesine de olanak sağlamıştır.

Geleneksel Türk mimarlığında aynı zamanda bir meslek örgütü görevini gören Hassa Mimarları Ocağı'nın, görevlerinin yeni kurumlara verilmesi ile ortadan kalkmasına 1840 yılında meslek loncalarının kapatılması (119) da eklenince, Türk yapı sanatçıları bir örgütten yoksun kalmışlardı. Cumhuriyet dönemi içindeki ilk

mimarlar örgütü 'Türk Yüksek Mimarlar Derneği' adı ile 18 Şubat 1927'de Ankara'da kurulmuş, bu derneğin adı daha sonra 'Türk Yüksek Mimarlar Birliği' olarak değiştirilmiştir, (120). Birliğin İstanbul şubesi 1934 yılında açılmış, (121), bunu daha sonra İzmir ile Bursa şubelerinin kurulması izlemiştir. Herhangi bir meslek derneği gibi çalışan Türk Yüksek Mimarlar Birliği, çeşitli zamanlarda Türk mimarlarının örgütlenmeleri, çalışma koşullarının düzenlenmesi, yabancı mimarlara karşı koyma gibi konular başta olmak üzere çeşitli mimarlık sorunları üstünde çalışmalar yapmış, bunları zaman zaman yayınladığı broşürlerde, mimarlık dergilerinde, kongrelerde dile geçirerek kamu oyuna duyurmaya çalışmış, yasa önerileri hazırlayarak bunları ilgili bakanlıklar aracılığı ile Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne iletmıştır. Önceleri sınırlı kalan bu çabalar, Türk mimarlarının milletvekili olarak Büyük Millet Meclisi'ne girecek kadar sayılarının çoğaldığı 1950'den sonra daha etkili olmaya başlamıştır, (122). Alınan en önemli sonuç, 27 Ocak 1954'de çıkarılan 'Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Yasası' ile olmuştur. 22.10.1954 tarihinde yayınlanan 'Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Talimatnamesi' nin üçüncü maddesinde Birliğin "...Amme hizmetlerine yarar bir teşekkür..." olduğu belirtilmektedir. Odalar Birliğinin birinci genel kurul toplantısı 18.10.1954'de yapılmış, bu toplantıda kurulması kararlaştırılan odalardan biri olarak Mimarlar Odası'nın da adı saptanmıştır, (123).

15 Aralık 1954'de ilk genel kurulunu İstanbul'da toplayan Mimarlar Odası'nın merkezi Ankara'dadır. Odanın Ankara, İstanbul ve İzmir'de olmak üzere üç şubesi bulunmaktadır. Öteki illerde de temsilcilikler aracılığı ile temsil edilmektedir, bu temsilciliklerin sayısı 1973'de 27'i bulmuştur, (124). Mimarlar Odası mimarların çalışma koşulları ve örgütlenmeleri ile ilgili çalışmalarının yanı sıra, denetleyici bir organ olarak da meslek uygulamalarını denetlemektedir. Bu çalışmalarını çeşitli yayın araçları ile üyelerine ve kamu oyuna duyurmak da görevleri arasındadır. 1963 yılından beri aylık olarak çıkarılan Oda yayın organı 'Mimarlık' dergisinin dışında, 1971 yılından beri on beş günlük 'Mimarlar Odası Haberler Bülteni' ni çıkarmaktadır; Odanın basın ile ilişkileri de on günde bir yayınlanan Mimarlar Odası Bülteni ile sağlanmaktadır. Mimarlar Odası'nın öteki yayınları arasında çeşitli meslek ve toplum sorunlarını konu edinen kitapları bulunmaktadır.

Mimarlar Odası Türk mimarlarını uluslararası alanda da temsil etmekte ve Uluslararası Mimarlar Birliği (U.İ.A.)'nın Türkiye kesiminin temsilciliğini yapmaktadır. "...1946'da, U.I.A.'nın kuruluş hazırlıkları sürdürüldüğü sıralarda, Uluslararası Mimarlar Topluğu'ndan Emin Onat'a yollanan bir mektupla, kurulacak birliğin

yararları anlatılmış, Türkiye'nin de Birliğe katılmasında kendisinin yardımcı olması istenmiştir. Emin Onat, U.İ.A.'nın Türkiye kesiminin çekirdeğini kurmuş, 1948'de Lozan'da yapılan ilk genel kurul toplantısına Türkiye'yi temsilen.. (bir mimarlar grubu katılmıştır), (125). ..Böylece Türkiye başından beri U.İ.A.'ya katılan ülkelerden biri olmuştur. 1959'dan itibaren de Mimarlar Odası içinde sürekli bir U.İ.A. komitesinin görev yapması, Oda genel kurulunda onaylanan bir yönetmelikle kesinlik kazanmıştır.. (126).

Cumhuriyet dönemi içinde Türk mimarlarının örgütlenmesinde egemen olan düşüncelerin önceleri mimarlık mesleğini korumak, mimarların hak ve görevlerini saptamak doğrultusunda olduğu görülmektedir. 1927'de kurulan Türk Yüksek Mimarlar Derneği'nin tüzüğünde derneğin amacı şu sözlerle anlatılmaktadır: "Dernek Türk Yüksek Mimarları arasında düşünce ve meslek birliğini sağlamak ve Yüksek Mimarların cemiyet içinde, meslek, ekonomi, ve hukuk bakımından görevlerini ve haklarını düzenlemek, memleket içinde ve dışında Türk mimarlığının ve Yüksek Mimarlarını en iyi şekilde tanıtmak, Türk mimarlık sanatının ve yapı bilgisinin milletlerarası ilerlemelere göre gelişmesine çalışmak, Cumhuriyet hükümetinin imar ve sosyal yardım alanında göstereceği işleri kendi yararını düşünmeden yapmak, Devlet makamlarının açacağı proje müsabakalarını elinden geldiği kadar korumak ve gücünün yettiği kadar kamu yararına çalışmak üzere kurulmuştur..", (127). Bundan sonraki yıllarda da özellikle 'kamu yararına çalışacak' ve 'yasa koruyuculuğu altında olacak' bir mimarlar odası kurulması düşüncesi üstünde durulmuş, zaman zaman yabancı ülkelerdeki mimar örgütlerinden örnekler verilerek bu düşüncenin doğruluğu kanıtlanmak istenmiştir. Bu arada yabancı mimarlarla olan mücadelenin de güçlü bir mimarlar örgütü kurma düşünceleri üstündeki etkisini hatırdan çıkarmamak gerekir. Mimarlar Odası'nın kuruluşunu izleyen yıllarda elde edilen hakların korunması, sağlamlaştırılması, örgütün güçlendirilmesi düşüncelerinin ağır basmış olduğunu söylemiştik. Nitekim Mimarlar Odası'nın 1957 yılı çalışma programında üç bölüm altında toplanmış olan işler bu düşüncüyü kanıtlar biçimindedir: "I- Başlanmış işlerden devamı icabedenler: 1- Proje temini, 2-Mukaveleler (mallsahibi, müteahhit ve taşaronlar arasında mukavele tipleri), 3- Mimarlık ile alakalı mevzuatın derlenip neşri, 4- Yetkisiz ünvan ile çalışan bürolar, 5- Mimari tahsil ve formasyonu, 6- Mimarlık talebeleri ile irtibat tesisi ve gerekli çalışmalar, II- Başlanmamış olanlar: 1- Şartnameler, 2- Kalifiye işçi, a. Yetiştirme, b. Çalıştırma mevzuları, 3- Dokümantasyonlar; fiatlar, rayiçler, maliyet esasları, 4- Mimarlı-

ğin ve mesleğin halka tanıtılması, 5- Mimarlar Odası binasının mülk olarak temini için teşebbüse geçilmesi, III- Düşünülenler: 1- U.İ.A.'nın bu devre içinde behemehal devralınması, 2- Standardizasyon mevzuunda çalışmalar, 3- Senede en az bir nüsha çıkarılacak (mükemmel bir baskı ile) o seneye ait müsabakaları ihtiva eden bir broşür neşri, 4- Mesleki mevzularda toplantı, konferans tertibi ve sergiler açmak..", (128). 1960 yılından sonra ise toplumsal sorunlara eğilme düşüncesinin mimarlar örgütünün sorunları ile ilgili düşüncelere egemen olmaya başladığı izlenmektedir, hatta cumhuriyet dönemi içinde son mimarlık dönemi olarak adlandırdığımız mimarlıkta toplumsal sorunlara eğilme düşüncesinin öncülüğünü bir bakıma Mimarlar Odası yapmıştır da diyebiliriz. Mimarlar Odası başkanlarından Maruf Önal'ın 1968 yılında yaptığı oda genel kurulunu açış konuşması bu düşüncenin en çok ağırlık kazandığı bir zamana örnek olarak gösterilebilir. Maruf Önal bu konuşmasında "...Mimarlık mesleğinin ve meslek mensuplarının sorunlarının, Türk toplumunun ve ülkemizin sorunlarına kökten bağlı olduğu.." görüşünün Odada egemen olduğunu anlatmaktadır. Aynı yıl genel kurula sunulan çalışma raporunda da Odada izlenen politikanın ana hatları "...Geri kalmışlıktan kurtulma çabası içinde olan yurdumuzda üyelerimizin haklarının gerçekleşmesi sadece mimarlık sorunlarının çözülmesine bağlı kalmaz. İnsan haysiyetine yaraşır bir düzene kavuşmuş olan toplum içinde mimarların haklarının çiğnenemeyeceği, bu gerçekleşmedikçe de sadece mimarların haklarını savunmanın hiçbir şeyi değiştiremeyeceğini bilmek ve kabul etmek zorundayız. Türkiye, son yıllarda halk kitlelerinin uyanma ve haklarına sahip çıkma çabasının yattığı bir kaynaşma ortamı içindedir. Odamız, bu uyanışı hızlandırmakla görevlidir.." sözleri ile açıklamaktadır, (129). Bu düşüncelerle mimarlık mesleği dışında kalan toplumsal konuların da mimarlığın uğraşı alanı içinde olduğu bir bütün olarak görüldüğü düşüncelerinin mimarlık örgütüne yön veren düşünceleri oluşturduğu görülmektedir. Bu dönem içinde Mimarlar Odası tarafından düzenlenen 'Birinci Milli Fiziki Plan Semineri', 'Mimarlık Semineri' gibi çalışmalar toplumsal sorunlara bu anlamda eğilmeyi amaçlayan çalışmalardır.

Odalar Birliği Talimatnamesi'nin yürürlüğe girmesiyle çözümlenen sorunlardan biri de yabancı mimarlar sorunudur. Talimatnamenin 120. maddesi bu konuda: "...Yabancı müteahhit veya yabancı müesseselerden başkasının yabancı yüksek mühendis, yüksek mimar, mühendis ve mimar kullanması Birlik İdare Hey'etinin müsbet mütaalaası üzerine Nafia Vekaletince karar verilmesine bağlıdır.." diyerek bu konuda son kararı meslek odalarına ve onların birliklerine bırakmaktadır. Aynı madde "...Yalnız devlet daireleriyle

resmi ve hususi müessese ve şahısların istişari vazifelerle getirecekleri elemanlarla, teknik tedrisat için getirilecekler bu kayda tabi değildirler. Bunlar da ancak getirildikleri iş mevzuu dahilinde kalarak bunların haricinde mesleki faaliyette bulunamazlar.." demekle Türk mimarlarının o zamana kadar savunmasını yaptıkları düşüncelere olduğu gibi yer vermektedir. Bundan sonraki maddelerde de yukarıda belirtilen amaçlarla, bir de yargıcılar kurulu üyesi olarak gelecek yabancıların ilgili odaya geçici üye olarak yazılmaları ile bunların ödeyecekleri ödentiler belirtilmektedir.

Cumhuriyet döneminde mimarların çalışma koşullarını, hak ve görevlerini düzenleyen yasalar da çıkmıştır. Bunlardan ilki 1927 yılında kabul edilen Mimarlık ve Mühendislik hakkındaki yasadır. Daha sonraki yıllarda çıkan yasalar arasında önemli olanları 1938 yılında çıkan 'Mühendislik ve Mimarlık hakkında yasa' ile 1952 yılında çıkan 'Mimarlık ve şehircilik müsabakalarına ait yönetmelik' tir. Bu yasalar ana hatlarıyla bugüne kadar kullanılmışlardır. Mimarlık yarışmalarının düzenli bir şekle konulması ise geleneksel Türk mimarlığının tanımadığı 'serbest mimar' tipinin ortaya çıkmasına, serbest mimarlık bürolarının kurulabilmesine, güçlenebilmesine yol açmıştır. Kemali Söylemezoğlu'nun Mimarlık dergisindeki yazısında da değindiği gibi, (130), mimarlık eğitime karşı gittikçe artan ilgiden de izlenebilecek olan mimarlığa karşı saygı yükselişinde, son yıllarda mimarlık eğitime gösterilen ilginin ekonomik-sınıfsal nedenlerinin yanı sıra, cumhuriyet dönemi yasalarının mimarlara sağladığı hakların da hazırlayıcı rolünü unutmamak gerekmektedir.

Cumhuriyet döneminde mimarların sayılarının çoğalmasına yukarıda sayılan faktörlerin de etki yapmış olduğu düşünülebilir. Mimarların sayıları ile ilgili olarak Behçet Ünsal "Biz mimarlar cumhuriyetin onuncu yılında üç yüz kişi olduk diye seviniyorduk.", (131), diyerek 1933'lerde mimarların aşağı yukarı sayısını belirtmektedir. Türk Yüksek Mimarlar Birliği de 1940'da yayınladığı bir broşürde 205 üyesinin adını vermektedir, (132). Mimarlar Odası'nın kuruluş yılı olan 1954'den sonraki bir yıl içinde odaya 941 üyenin yazılmış olması, bu yıllardaki mimar sayısı hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlamaktadır. 1973 yılı sonuna kadar ise Mimarlar Odası'nın çeşitli şubelerine 6 032 üyenin yazılmış olduğu, bunlardan 5 043'ünün de eylemli üye olduğu belirtilmektedir, (133).

Cumhuriyet dönemi içinde mimarlık ve mimarlık eğitimi giderek daha çok bilimselleşmiş, mimarlık konuları da daha geniş kitlelere hitabedebilir bir duruma gelmiştir. Bilindiği gibi geleneksel Türk mimarlığında mimarlar usta-çırak ilişkilerine dayanan bir eğitim ve uygulama yöntemi ile yetiştirilirdi. Daha önce sözünü etmiş olduğumuz Hassa Mimarları Ocağı aynı zamanda bir eğitim merkezi niteliğini taşımaktaydı. Bu ocağa yetenekli ustalar, din ve milliyet ayırımı gözetilmeden alınır, yetiştirildikten sonra da çeşitli adlar altında ocağın çeşitli basamaklarında görevlendirilirdi. Mustafa Cezar, Hassa Mimarları Ocağı'nda hem kuramsal hem de uygulamalı bilgilerin verildiğini, en önemlisi de geometri bilgisinin öğretilmekte olduğunu, Sultanahmet Camisi mimarı Sedefkar Mehmet Ağa hakkında 'Risale-i Mimariye' adlı kitabı yazmış olan Cafer Çelebi'nin bu konudaki sözlerini aktararak, anlatmaktadır, (134). Ayrıca 18. yy'da Hassa Mimarları Ocağı'na alınacakların ilk yetiştirme yeri olarak 'Mimari Mülazim Ocağı' adıyla bir örgütün kurulmuş olduğu da bilinmektedir.

Mimarlık eğitiminin çağdaş bilimsel yöntemlere dayanması gerekliliği kendini 19. yy'da daha belirgin olarak duyurmaya başlamıştır. Önceki yüzyıllarda mimarların görevleri arasında yapıcılık ve şehircilik hizmetleri yanı sıra köprü, kale, hisar, yol, gemi yapımı gibi mühendislik alanına giren hizmetler de bulunmaktaydı, (135). Askerlik alanında girilen yenileşme eylemleri mimarlar tarafından görülen bu hizmetlerin yeni kurulan okullarda yetişen mühendisler tarafından görülmesine yol açmış, çağın genel eğilimine uyularak kurulmuş olan 'Mühendishane-i Bahri-i Hümayun' ve 'Mühendishane-i Berri-i Hümayun' gibi okullar yalnızca mühendislik eğitimi veren kuruluşlar olarak düşünülmüş, mimarlık ayrı bir eğitim alanı olarak ele alınmamıştı. Gene Mustafa Cezar, bir geçiş dönemi olarak nitelediği, (136), 19. yy başında hassa mimarlarının bir yandan yapı işleri ile uğraşırken, öteki yandan Mühendishane'de eğitim gördüklerini anlatmaktadır. 1801 yılında alınan bu karar 1807 yılında mimarların, daha doğrusu hassa mimarları ocağı halifelerinin, dersler yüzünden yapı işlerini, yapı işleri yüzünden de dersleri ihmal ettikleri gerekçesi ile kaldırılmıştır. Daha sonra, 1834'de Hassa Başmimarı Abdülhalim Efendi, Padişah II. Mahmud'a bir mimarlık okulu kurulması için baş vurmuştur. Gerçekleştirilemeyen bu girişimden sonra, 1848'de Mühendishane'nin değiştirilen programı ile mimarların yetiştirilmesine olanak sağlanmak istenmişse de, ders programında mühendislik konularının ağır basması ile bu kez de bağımsız bir mimarlık okulu kurulamamıştır. Bu konuda daha sonraki girişimler 1870'lerin ortalarına doğru olgunlaşmaya başlamış, ilk sonucunu da 1883'

de kurulan 'sanayi-i Nefise Mektebi' ile vermiştir. Türkiye'deki batılı anlamda ilk mimarlık eğitimi kurumu olan, bugünkü Güzel Sanatlar Akademisi'nin temelini oluşturan bu okul, içindeki tasarı geometri, perspektif, sanat tarihi, anatomi gibi dersler, (137),bulunan, batılı mimarlık eğitimi kurumlarına benzer şekilde hazırlanmış ders programı ile, mimarlık eğitiminin çağdaş bilimsel yöntemlerle yapılması yolunda atılan ilk adım olarak Türk mimarlık tarihi içinde özel bir yer almaktadır. Gene 19. yy'ın sonlarına doğru, sivil bir mühendislik eğitimi kurumu olan 'Hendese'i Mülkiye Mektebi' (Yüksek Mühendis Okulu) 1884'de öğretime açılmıştır, (138).

Cumhuriyet yönetimi mimarlık eğitiminde bu ilk bilimselliğe yönelme çabalarını sürdürmüş, kendinden önceki dönemlerde kurulmuş okulları alarak onları geliştirmiş, ders programlarını çağdaş düzeyde tutma çalışmalarına desteklemiş, mimarlık eğitiminin bugünkü üniversiter-akademik düzeye gelmesine olanak hazırlamıştır. Bunların yanı sıra da yeni mimarlık eğitimi veren okullar kurarak mimarlık eğitiminin yaygınlaşmasını sağlamıştır.

Türkiye'deki ilk mimarlık eğitimi yapan kuruluş olan Sanayi-i Nefise Mektebi 1883 yılında kurulmuştur, (139). Önceleri Ticaret Nezareti'ne bağlı olan okul, 1917'de Maarif Vekaleti'ne bağlanmış, adı da 1927'de Güzel Sanatlar Akademisi olarak değiştirilmiştir. Birinci ulusal mimarlık dönemi içinde Akademi'nin bu düşünceye uygun bir eğitim verdiği anlaşılmaktadır. Cumhuriyetin kurulmasından sonraki yıllarda "Sanayi-i nefise mektebinde açılan mimari kısmı kırk elli seneden beri hayli mimar yetiştirdiği halde netice son vakte kadar hala değişmemiştir; çünkü tedrisat aynı zihniyetle devam ediyordu. Talebe senelerce Partenon sütun ve başlıklarını, Korentiye yapraklarını ve bir Yunan mabedini çizmekten başka bir şeyle meşgul olmuyordu. Mektepten çıkanlar bir mimardan ziyade bir çizgi ressamı olarak çıktılar ve ameli çalışan eski kalfalara ressam olmak, onların müşterilerine kandırabilmeleri için gösterebilecekleri ciciili bicili gayri kabili tatbik bina resimlerini yapmaktan başka işe yaramadılar..", (140), şeklindeki sözler kullanılarak eleştirilen eğitim programı, 1927'de Milli Eğitim Bakanlığı danışman mimarı olarak görev alan Alman mimar Ernst Egli tarafından yeniden düzenlenmiştir. Behçet Ünsal, 1930'larda Vedat Bey ve Mongeri atelyelerinin kapatıldığını, Ernst Egli yönetiminde tek bir 'modern mimari' atelyesinin kurulduğunu söylemektedir, (141). 1934 yıllarında öğretim üyelerinden Sedat Hakkı Eldem yönetiminde kurulan 'Milli Mimarlık Seminerleri', (142) aracılığı ile geleneksel Türk sivil mimarlığı üstünde çalışmalara

başlanmış, bunlarla ilgili olarak rölevelerin, belgelerin toplanmasına girişilmiştir. Daha ilerde belirginleşmeye başlayacak olan ulusal mimarlık düşüncelerinin hazırlayıcısı olması bakımından bu seminerler Türk mimarlık düşüncesi içinde önemli bir yer almaktadırlar. Güzel Sanatlar Akademisi'nin 1948 yılında yanmasından sonra Mimarlık Bölümü'nün İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi ile birleştirilmesi düşüncesi ortaya atılmışsa da, bu yola gidilmeyerek mimarlık eğitiminin Güzel Sanatlar Akademisi içinde kalmasının sağlandığı görülmektedir, (143). 1969 yılında Devlet Güzel Sanatlar Akademileri yasasının çıkması ile Akademi "...tarihinde ilk defa bir teşkilat kanununa kavuşmuş ve bu kanunla Güzel Sanatlar Akademisine bilimsel özerklik verilmiştir...", (144). Güzel Sanatlar Akademisi Yüksek Mimarlık Bölümü 1926 yılından beri 5 yıllık tek basamaklı bir mimarlık eğitimi yapmaktadır. Türkiye'de mimarlık eğitimi veren en eski kuruluş olması dolayısı ile de, daha sonra kurulan mimarlık eğitimi kurumlarına öğretim üyesi kaynağı olması bakımından Türk mimarlık tarihi içinde önemli bir yere sahiptir.

Cumhuriyet döneminde mimarlık eğitimi alanındaki gelişmelerin önemlilerinden biri de İstanbul Teknik Üniversitesi'nin kuruluşudur. 1909'da askeri yönetimden ayrılıp Nafia Nezareti'ne bağlanan Mühendis Mektebi, 1928 yılında Bayındırlık Bakanlığı'na bağlı özerk bir eğitim kurumu olarak 'Yüksek Mühendis Mektebi' adını almış, özerklik daha sonra, 1935 ve 1939 yıllarında çıkan yasalarla kaldırılarak okul Bayındırlık Bakanlığı'na bağlı bir kuruluş olarak çalışmasını sürdürmüştür, 1941 yılında da Milli Eğitim Bakanlığı'nın yönetimine girmiştir. 1944 yılında kabul edilen bir yasa ile bu okul İstanbul Teknik Üniversitesi adını almış, 1946'da çıkan bir yasa ile de, öteki üniversitelerle birlikte, özerklik ve tüzel kişiliğe sahip olmuştur, (145). 1929 yılına kadar Mühendis Mektebi'nde ayrı bir mimarlık bölümü görülmemektedir. Bu tarihten sonra ilk sınıflarda birlikte ders gören öğrenciler daha üst sınıflarda kendi uzmanlaşma dallarına göre ya mimar, ya da mühendis olarak ayrılmaya başlamaktadırlar. 1935'de de mimarlık bölümünün adı 'Yapı İşleri ve Şehircilik' olarak değiştirilmiştir. 1944 yılında okul üniversiteye dönüşürken ayrı bir de Mimarlık Fakültesi kurulmuştur. İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi'nin ilk dekanı, eğitim programında mimarlığın, teknikle olan ilgisini ön planda tutan bir görüşle (146) ele alınmasını sağlayan, öğretim elemanı kadrosunun yetiştirilişinde de büyük emekleri geçen (147) Emin Onat'tır. Anıtkabir, İstanbul Fen ve Edebiyat Fakültesi, Ankara Fen Fakültesi, İstanbul Adalet Sarayı gibi cumhuriyet dönemi içinde üretilen önemli yapıların mimarları arasında bulunan Emin Onat'ın uygulamaları dışında mimarlık eğitiminin çağdaş bilimsel düzeye

erişmesi yolundaki ciddi kişisel tutumu, (148), Türk mimarlık düşüncesi tarihi açısından en olumlu davranışlardan birini oluşturmaktadır. Önceleri tek basamaklı bir eğitim sistemi uygulayan İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, son yıllarda çift basamaklı eğitim sistemine geçmiştir.

Cumhuriyet döneminde, yukarda sözünü ettiğimiz ve tarihsel kökenleri daha önceki zamanlara uzanan okullara yeni mimarlık eğitimi kurumlarının katılması çalışmaları da bulunmaktadır. Daha 1940'larda Ankara'da kurulması tasarlanan, hatta projesinin ön incelemeleri önce Clemens Holzmeister'e, sonra da Paul Bonatz'a yaptırılan 'Ankara Teknik Üniversitesi' gerçekleştirilememiş, ancak onun yerine 1955'de Orta Doğu Teknik Üniversitesi kurulabilmiştir. Orta Doğu Teknik Üniversitesi "Mimarlık Fakültesinin kuruluşu için ilk adım 1953 yılında atılmıştır. Bu yıllarda Türkiye'nin konut ve planlama koşullarıyla ilgili olarak yapılan bir araştırma şehir planlama ve mimari dallarında uzmanlaşmış teknik elemanlara büyük ihtiyaç duyulduğunu göstermiştir. Bu araştırma sonunda bir mimarlık ve şehir planlama fakültesi açılması tavsiye edilmiş ve Birleşmiş Milletler uzmanları yardımıyla söz konusu fakültenin programı hazırlanmıştır. Bu program Orta Doğu Teknik Üniversitesinin kuruluşuna yön veren ilk adım olmuştur.", (149). 1956 yılında öğretime başlayan Orta Doğu Teknik Üniversitesi, cumhuriyet dönemi mimarlık düşüncesi tarihi içinde birkaç yönden önemli bir yer tutmaktadır. Bu üniversitenin ilk kurulan, öğretime de ilk başlayan fakültesi mimarlık fakültesi olmuştur, böylece bu okul mimarlık eğitimi İstanbul dışında veren ilk mimarlık eğitimi kurumu niteliğini almaktadır. Orta Doğu Teknik Üniversitesi çağdaş yüksek eğitim düşüncesi olan üniversitenin bir kampüs içinde eğitim yapması düşüncesini Türkiye'de ilk olarak uygulayan bir teknik üniversitedir. Ankara'nın dışında büyük bir arazi içinde yer alan üniversite kampüsü, Altuğ Çinici ile Behruz Çinici yönetiminde bir Türk mimarlık bürosu tarafından tasarlanmış, eğitim yapıları yanında yönetim, konut ve sosyal tesis yapılarını da içeren geniş bir kompleks olarak bu mimarlık bürosunun denetiminde uygulamaya aktarılmıştır, (150). Kampüsün 1962 yılında başlanıp 1963 yılında bitirilen Mimarlık Fakültesi, (151), Türkiye'de geniş ölçüde ilk çıplak beton uygulaması yapılan bir yapı olması nedeniyle de önem taşımaktadır. Kampüs projesi, Bayındırlık Bakanlığı'nın yapı eylemleri dışındaki ilk bu ölçüde büyük bir mimarlık yatırımı eylemi olması, yapılarını Türkiye ölçülerine göre çok kısa sayılabilecek süreler içinde bitirebilmiş olması gibi yönleri ile de planlama açısından ilginç bir proje niteliğini taşımaktadır. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi mimarlık, şehir ve bölge planlama ile restorasyon bölümlerinden oluşmaktadır, bu bölümlerde iki basamaklı bir eğitim sistemi uygulanmaktadır. (Bak: Resim 99 - 104).

mimarlığının ancak bu şekilde iyiyi, güzeli, doğruyu bulabileceği düşüncesini cumhuriyet dönemi mimarları arasında yapışmayan yok gibidir. Onun için Türk mimarları, nasıl daha önce 'sanat düzeyleri kendi ülkelerinde bile tartışma konusu olabilecek' yabancı mimarların, ya da 'ehliyetleri şüphe götüren' kalfaların bilinçsiz mimarlık eylemlerine karşı çıkmışlarsa, bu kez de yeterli bilgilerle donatılmamış mimarların yetişmesi olasılığının varlığına karşı durmuşlar, mimarlık eğitiminin bilimsel düzeyinin, ciddiliğinin korunmasını isteyerek, kendilerinin de oluşmasında rol oynadıkları cumhuriyet dönemi ilkelerine sahip çıkmışlardır. Anayasa Mahkemesinin 1971 yılında aldığı bir karardan sonra özel yüksek okullar Akademiler şeklinde devlet denetimi altına alınarak bu soruna şimdilik daha çok biçimsel bir çözüm getirilmiş olmaktadır.

Cumhuriyet dönemi içindeki mimarlık eğitimine ilişkin çalışmalar yalnız yüksek okullar düzeyinde kalmamaktadır. Bu zaman içinde kurulan Yapı Sanat Enstitüleri, Sanat Enstitüleri, Teknisyen Okulları gibi eğitim kurumları, mühendis düzeyinin altındaki çeşitli düzeylerde teknik eleman yetiştirmek amacıyla eğitim vermektedirler, (155). 1973 yılında Yapıcılık, Sıhhi Tesisatçılık, Yapı Teknik Ressamlığı meslek bölümlerine ve İnşaat Teknik Okulu'na sahip olan Yapı Sanat Enstitülerinin sayısı 9'u bulmuştur. Teknisyen Okulları içinde de İnşaat Meslek şubesi olanların sayısı 6'dır, (156). Mimar ve mühendis düzeyinin altındaki eğitim çalışmalarına Bayındırlık Bakanlığı'nın da katıldığı görülmektedir. Bu bakanlık tarafından çeşitli zamanlarda fen memurları, süveyanlar, yetişkin yapı kalfaları için eğitim kursları açılmakta, bu gibi kimselede aranacak özellik ve nitelikler saptanmakta, onların eğitilmeleri ile ilgili yayınlar yapılmaktadır, (157).

Cumhuriyet dönemi içinde üniversite ve yüksek okullarda yapılan bilimsel araştırmalar, çalışmalar mimarlık sorunlarının bilimsel yöntemlerle çözümleri eğilimini ortaya koymaktadır. Burada bilimsel derken en geniş anlamda 'çevre koşullarının nesnel değerlendirilmesi' kastedilmektedir. Nesnel bir değerlendirme ise gerçek verilerin saptanması ile, başka bir deyişle, günün mimarlık gereksinmelerinin ve bu gereksinimleri karşılayacak olanların saptanmaları ile mümkün olabilir. Mimarların elinde bu veriler ne kadar gerçeğe uygun olarak bulunursa, onlar da bunların değerlendirilmesinde o kadar sağlıklı bir çıkış noktasına sahip olabilirler. Üniversite ve yüksek okullardaki çalışmalar bir yandan bu verilerin bilimsel olarak saptanmasını, öteki yandan da bu şekilde düşünüp çalışacak mimarların yetiştirilmesini amaçlamaktadırlar. Son yıllardaki genel bilimselleşme eğilimleri yanında

Türk mimarlarının tasarımlarında Türkiye'nin kendine özgü çevre koşullarını yukardaki anlamda bilimsel olarak değerlendirmedeki ve uygulamaya aktarmadaki kişisel çabaları, Türk mimarlık düşüncesi tarihi için bu açıdan önemli belgeler niteliğini taşıyan, proje açıklama raporlarında izlenebilmektedir. 1941 yılında açılan köy okulları proje yarışmasına gönderilen projelerin açıklama raporları, daha önceki dönemlerin bu konudaki ilgi çekici düşüncelerini, tutumlarını yansıtmaktadır, (158). Bu yarışmada ikinci gelen projenin sahibi raporunda: "...Mevzu küçük ve mütevazı olduğu kadar büyüktür..." dedikten sonra, 15 bin okul yapılmak istendiğine değinerek, "...Binaenaleyh planlarda temin edilebilecek en küçük tasarruflar heyeti umumiyyede büyük yekunlar teşkil eder. Fakat bunu yaparken de bir nümune okulu, köy evlerine nümune olacak bir eğitim evi yapıldığı da nazarı dikkate alınmıştır. O halde plan rasyonel bir tip olmalıdır. Ekonomik, mimari ve pedagojik nazariyata göre projeyi planlarken bütün piyeslerin bu esaslara uygun olmasına çalışılmıştır..." diyerek konuya nasıl yaklaştığını anlatmaktadır. Aynı raporda ilke olarak tip proje düşüncesi eleştirilmekte, sakıncaları belirtilmekte, ama bunun gibi bazı durumlarda gerekli ve geçerli olabileceği söylendikten sonra, çeşitli iklim bölgeleri, şehir içindeki konumları, okulların yönlendirilmeleri gibi sorunların projede nasıl çözümlenmeye çalışıldığı anlatılmaktadır. Malzeme ve konstrüksiyondan söz edilen bölümde ise, "...Projelerdeki inşaat aksamı için en basit, fakat teknik usuller kabul edilmiştir. Bütün tiplerde kullanılacak malzeme Anadolu köylerinde tedariki kabil olacak nevidendir. Esas malzemeyi taş, tuğla, kum, kireç, kereste ve kiremit teşkil etmektedir. Kereste ise fabrika malı ve piyasadaki çaplarda olmayıp, köylünün daima kendi ihtiyacı için yaptığı ve kolaylıkla temin ettiği 'hizar biçmesi' dir..." denmektedir. Aynı yarışmanın üçüncüsü olan projenin mimarı da raporunda benzer düşüncelere yer vermektedir: "...taş, tuğla, kerpiç gibi duvar malzemesini her üç tip binada da yerine göre kullanmak lüzumu hasıl olacaktır. Bina tiplerinin tarzı inşası bu suretle yapılacak değişikliklerine göre herhangi bir tadilat lüzumunu icapettirmeyecektir... ..Esas itibarile bina tiplerinde, civarında bulunan malzeme tercih edilmek suretile, taş, tuğla, ahşap, kireç veya alçı, yerli kiremit, kâmiş, samanla karıştırılmış killi siva, kabul olduğu takdirde kireç ve çimento siva kullanılacaktır..." Burada Türkiye'nin, özellikle kırsal bölgelerinin, yapı koşullarını çok iyi bilen, bununla da kalmayıp bu bilgilerini en nesnel bir şekilde değerlendirmeye çalışan, yöresel malzemelerle, esnek plan tipleriyle, ama aynı zamanda zamanın geçerli mimarlık ve eğitim kuramları da dikkate alınarak en iyi, en ekonomik, kısacası en gerçekçi bir şekilde bunları uygulamaya aktarabilme

koşullarını araştıran mimarların düşünce ürünleriyle karşı karşıya olduğumuz açıktır. Burada böyle bir örneğini verdiğimiz bu ve buna benzer düşüncelere başka proje açıklama raporlarında da raslamak mümkündür, bunlar da mimarların 'bilimsel' bir tutum izleme çabalarını yansıttıcı kanıtları oluşturmaktadırlar.

Geleneksel Türk mimarlığının tanımadığı çevre koşullarının bilimsel yöntemlerle saptanması cumhuriyet döneminde üniversite ve yüksek okulların dışında başka bilgi toplayıcı kurumlar tarafından da yürütülmektedir. Bunlar arasında 1956 yılında kurulan 'İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yapı Araştırma Kurumu', Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu bünyesi içinde 1970 yılında kurulan 'Yapı Araştırma Enstitüsü', 1968 yılında İstanbul'da kurulan 'Yapı Endüstri Merkezi' gibi kuruluşlar sayılabilir. Çeşitli bakanlıklar da kendi çalışma grupları ile bu bilgi toplama eylemine katılmaktadırlar. Adı geçen bütün bu kuruluşlar çeşitli yayınları ile bu bilgileri mimarların hizmetine sunmaktadırlar. Türk mimarlık düşüncesindeki bu bilimselleşmeye yönelişin son örneklerinden biri de Bayındırlık Bakanlığı'nın proje yarışmalarının açıklama raporlarında mimarların dışındaki uzmanların da katkılarını istemesidir. Böylece hem çağdaş bir çalışma yöntemi olan uzmanlararası takım çalışmasına yöneltilmiş olunmakta, hem de oluşturulacak projelerin daha tasarım aşamasında uygulanabilirliklerinin denetlenmesi istenmiş olmaktadır.

Özellikle 1960-1973 arasında yüksek okullarda, araştırma kurumlarında yapılan bilimsel çalışmalar, matematiksel ve toplumbilimsel araştırma yöntemlerinin mimarlık sorunlarının çözülmesinde kullanılmaya başlandığını göstermektedir. Toplumbilimlerinin yöntemleri özellikle konut gereksinmesinin saptanması ve konut üretimi sorunlarında, bir de şehircilik alanında kullanılmaktadır. Matematiksel yöntemler ise daha çok tasarlama ile endüstriyel yapı üretimi sorunlarında uygulanmaktadır. Mimarlık konularında elektronik bilgi sayarlardan yararlanma işine de üniversitelerin öncülüğünde başlanmıştır. Elektronik bilgi sayarlardan yararlanma Türkiye'de henüz başlangıç aşamasında olmasına rağmen, tasarım ve üretim sorunlarının çözümlenmesinde yapılan kuramsal çalışmaların yanı sıra, bunlardan uygulama alanında da yararlanma denemelerinin yapılmaya başlandığı gözlenebilmektedir. Böyle bir denemenin yapılmasında öncülük eden Orta Doğu Teknik Üniversitesi İnşaat Kontrol Şefliği, inşaat istihkak ve kesin hesaplarının yapılması amacıyla hazırlanmış olduğu bir bilgi sayar programını bir süre uygulamış bulunmaktadır. Elektronik bilgi sayarların özellikle bu gibi gerekli, fakat çok zaman alan işlerde kullanılmaları, gelişmekte olan bir ülkenin mimarlık hizmetlerinin hızlandırılabilmesi açısından önemli

bir yer tutacak niteliktedir. Yukarda sözü edilen ve 1970 yılı başında çalışmaya hazır duruma getirilmiş olan bu program, Türkiye'de bu amaçla hazırlanıp uygulanan ilk elektronik bilgi sayar programıdır, (159). Bu şekilde gerek matematiksel ve toplumbilimlerin yöntemlerinin, gerekse bilgi değerlendirmede elektronik bilgi sayarların mimarlık alanında kullanılmaya başlamaları, cumhuriyet dönemi Türk mimarlık düşüncesi içinde yeni bir gelişmenin belirtileri olmaktadır.

Cumhuriyet döneminde Türk mimarlık düşüncesinin bilimselleşmeye yönelmesi, daha geniş kitlelere hitabedebilmesi, bu zaman içinde geleneksel Türk mimarlığında yapılmamış olan bir şeyin, mimarlığın kuramının, felsefesinin yapılmasının başlamasıyla da mümkün olabilmiştir. Geleneksel Türk mimarlığında mimarlık ile ilgili kitaplar yazılmışsa da, bunlar kuramsal konuları ele almaktan çok yapılan işlerin mahiyetini anlatan tutanaklar şeklindedir. Adnan Turani 'Dünya Sanat Tarihi' adlı kitabında her ne kadar 'Usul-ü Mimari-i Osmani' adlı kitabın ilk mimarlık kitabı sayıldığını söylemekteyse de, (160), bundan önce de bazı kitapların varlığı bilinmektedir. Bunlardan en tanınmışları Mimar Sinan'ın ağzından Nakkaş Sai Mustafa Çelebi tarafından yazılmış 'Tezküretülebniye' ve 'Tezkiretülbünyan' adlı kitaplarla, Sultanahmet Camisi mimarı Sedefkar Mehmed Ağa hakkında Cafer Çelebi tarafından yazılmış olan 'Risale-i Mimariye' adlı kitaplardır. Ayrıca Mustafa Cezar 'Tarih-i Cami-i Şerif-i Nuruosmani' adlı kitabın ve 'Tarih-i Vasıf' gibi zamanın vak'anüvis tarihlerinin, özellikle Osmanlı mimarlığında yapının resmini yapma, planını çizme konusunda bilgiler verdiklerini kaydetmektedir, (161). Yukarda adı geçen 'Usul-ü Mimari-i Osmani', Sultan Aziz döneminde Nafia Nazırı İbrahim Edhem Paşa zamanında 1873 Viyana uluslararası sergisi için hazırlanmış, kitabın hazırlanmasında Montani ve Barburini adlarındaki yabancı mimarlardan da yararlanılmıştı, (162). Yukarda da belirtildiği gibi, bu kitaplar daha çok mimarların yaptıklarının bir tutanağı şeklinde, zamanın mimarlık ürünlerini sayan, mimarlık örgütünü, eğitimini anlatan kitaplardır. Son kitap ise Osmanlı mimarlığını tanıtmak amacıyla hazırlanmıştır. Batı mimarlığında Vitruvius, Palladio, v.b. gibi çok daha erken örneklerine rasladığımız şekilde bu kitapların hiç biri mimarlığın ne olduğunu, nasıl olması gerektiğini kuramsal düzeyde tartışan kitaplar değildir. Doğan Kuban'ın da belirttiği gibi, "...Eşya ve eylemi sınırsız bir düşünce konusu yapmak, yani spekülasyona dayanan bir dünya ve onun sonucu olan sanat görüşü, Osmanlı toplumunda yoktur...", (163). Bir dünya görüşüne, bir sanat felsefesine dayanılarak savunulan birinci ulusal mimarlık döneminde mimarlık kuramı konusunda ilk adımların atıldığı söylenebilir.

lir. Bu konunun bilimsel olarak ve çok sayıda telif-tercüme kitap ve makale aracılığı ile işlenmesi ise cumhuriyet dönemi içinde yoğunlaşmıştır. Bu zamanda hem batı mimarlık kuramları tanınmaya başlanmış, hem de Türkiye'de mimarlık kuramları üretilmeye başlanmıştır. Bunların ilk örnekleri rasyonel-fonksiyoncu mimarlık döneminde görülmektedir, daha ilerki dönemlerde de mimarlık kuramı üstündeki çalışmalar sürdürülmüştür.

Burada mimarlığın kuramının yapılabilmesi için gerekli bir koşul olan tarih bilincinin, Atatürk'ün Türk Tarih Kurumu'nu 15 Nisan 1931'de kurması ile, bilimsel temellere oturtulmasından söz etmek yerinde olur. Mimarlık açısından çevre koşullarının zamansal boyutunu oluşturan tarihin, efsane şeklinden çıkarılarak bilimsel olarak ele alınması, bu tarihsel çevrenin tanınmasına, incelenmesine ve giderek de korunmasına yol açmıştır. 19. yy'ın bütün bir tarihsel şehir kalıntısına yabancılara hediye eden tarih bilincine karşı Güzel Sanatlar Akademisi ve Eski Eserler Müzesi müdürü Osman Hamdi Bey, onun ölümünden sonra müze müdürlüğüne getirilen kardeşi Halil Edhem Bey gibi aydınların başlattıkları mücadele, cumhuriyet dönemi içinde sonuçlandırılabilmiş, eski eser ve anıtların korunması 2.7.1951 tarihinde çıkan bir yasayla kurulan 'Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu' ile uzman Türk bilim adamlarının eline bırakılmıştır, (164). Bu davranışın mimarlık ve şehircilik yapıtları üstündeki doğrudan etkisi mimarlık yarışmalarında eski eserleri koruyan koşullarda, sit alanlarının şehir plancılığına girmesinde görülmektedir. Ülke planlaması düzeyindeki etkileri ise, son zamanlarda doğal zenginlikleri koruma amacı ile kurulan ulusal parkların da yer alması şeklinde belirmektedir, (165). Tarih bilincinin bilimsel bir şekle gelmesi mimarlık düşüncesine mimarlık tarihi, sanat felsefesi, eski eserlerin restorasyonu gibi yeni konuların girmesine yol açmış, bu alanlarda yapılan bilimsel çalışmaların yanı sıra mimarlık eğitimi veren kuruluşlarda da mimarlık tarihi, mimarlık kavramları, sanat tarihi, metodoloji, röleve, restorasyon gibi ders, seminer, kürsü, enstitü, ve bölümlerin mimarlık eğitimi içinde yer almasına neden olmuştur, (166). Bütün bunlar bir yandan da eski mimarlık eserlerinin onarılmasına, restore edilmelerine, onlara yeni fonksiyonlar vererek yeniden yaşamalarının sağlanmasına yol açmış, cumhuriyet döneminde olanakların sınırlılığına rağmen bu eylemlerin geniş ölçüde yürütülmelerini sağlamıştır. Türkiye'de eski eserlerin onarımı genellikle Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Kültür Müsteşarlığı aracılığı ile yürütülmektedir, (167).

Mimarlığın kuramı üstünde durulması ise, gene cumhuriyet dönemi içinde, geleneksel Türk mimarlığının tanımadığı 'mimarlık eleştirisi' nin ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. Her ne kadar cumhuriyetin ilk yıllarında mimarların az olmaları onlara "..Memleketimizin her yanında Türk mimarı yapı işlerini selahiyetle üzerine aldığı güne kadar böyle tek tük iyi binaları memnuniyetle karşılamak zaruretindeyiz..", (168), şeklinde sözler söyletecek bir dayanışma düşüncesini gerektirmişse de, mimarlık dergileri incelendiğinde mimarlık ürünlerinin eleştirilmesinin gene de denendiğini görmek mümkün olmaktadır. "..Tenkidi ve tenkit ahlakını sanat adamlarının kendileri kurar. Plastik sanat alanında ilk defa Yapı böyle bir savaşa girmiş bulunmaktadır..", (169), diyen Yapı Dergisi, genellikle güncel konularda ve biraz da duygusal bir açıdan yaklaşmakla birlikte, böyle eleştiri denemelerine sayfalarında yer vermektedir. Daha sonraki yıllarda, özellikle yabancı mimarların yaptıklarının sert bir dille eleştirildiği görülmektedir. Bu konuda ilk nesnel, yani duygusal olmadan, somut verilere dayanılarak yapılmış eleştiri Orhan Alsaç'ın Mimarlık dergisinde çıkan 'Saracoğlu Mahallesi' başlıklı yazısıdır, (170). Bugün ise gerek mimarlık uygulamaları, gerekse mimarlık düşünceleri rahatlıkla tartışılabilen, eleştirilebilmektedir. Son yıllarda bu konularla ilgili bilimsel çalışmaların yapılması, kitapların yayınlanması ile de mimarlık eleştirisi yalnızca mimarlık dergilerinin sayfaları arasında kalmaktan kurtulmuştur, (171).

Türk mimarlığının bilimselleşme ve geniş halk kitlelerine hitabedebilme çabaları cumhuriyet döneminde çağdaş araçlar ile yöntemlerin bu amaç için kullanılması ile de gerçekleştirilebilmiştir. Bu araçlar içinde basın ve yayın araçları önde gelmektedir. Daha önceki dönemlerde de Türk mimarlarının mimarlık konularının tartışılmasında basından yararlandıkları bilinmektedir. Ama ilk olarak özellikle mimarlık konularını yaymayı amaçlayan sürekli yayın organlarına cumhuriyet dönemi içinde raslanmaktadır. Türk mimarlık düşüncelerinin geliştirildikleri bir ortam olarak bu yayın organları üstünde biraz durmak, kısaca onların tarihçelerinden, ele aldıkları konulardan, savundukları düşüncelerden söz etmek gerekir.

Cumhuriyet dönemi içinde çıkan ilk Türk mimarlık dergisi Zeki Sayar, Abidin Mortaş ve Aptullah Ziya Kozanoğlu'nun 1931 yılında çıkarmaya başladıkları 'Mimar' adlı dergidir. Daha sonraları, 1935'den sonra, Zeki Sayar ile Abidin Mortaş yönetiminde 'Arkitekt' adı ile yayınına devam eden bu dergi, 1962'de Abidin Mortaş'ın ölümü üzerine Zeki Sayar yönetiminde bugüne kadar yayın hayatını

sürdürmüştür, (172). Arkitekt dergisi, yalnız ilk Türk mimarlık dergisi olarak mimarlık düşüncesi tarihi içinde önemli bir aşama olarak değil, aynı zamanda cumhuriyet dönemi Türk kültür tarihi içinde alması gereken önemli yeri açısından da değerlendirilmesi gereken bir dergidir. Türkiye'de şimdiye kadar özellikle mimarlık, genellikle de güzel sanatlar konularını işleyen gerek resmi, gerek özel hiç bir dergi Arkitekt dergisi kadar uzun ömürlü olmamıştır. Bunda Arkitekt dergisini çıkaranların kişisel çabalarının rolünü unutmamak, onların bu davranışlarını Türk mimarlık düşüncesi tarihi içinde en olumlu davranışlardan biri olarak nitelendirmek gerekmektedir. Arkitekt dergilerinde genellikle mimarlık konuları yer almaktadır. Yeni uygulamaların tanıtılması, gerektiğinde eleştirilerinin yapılması, yarışmaların sonuçlarının yayınlanması, yargıcalar kurulu raporlarının açıklanması derginin ana konularını oluşturmaktadır. Bunların yanında, mimarlık kuramı, meslek politikası, mimarlık tarihi, şehircilik konuları da geniş yer almaktadır. Resim, heykel, dekorasyon, v.b. gibi öteki güzel sanat dalları ile ilgili konulara da raslanmaktadır. Yabancı makalelerin çevirileri, yabancı ülkelerdeki mimarlık eylemlerinin tanıtılması, güncel haberler, bibliyografik notlar hemen her Arkitekt sayısında yer almaktadır. Arkitekt'in her sayısında yer alan yapı malzemeleri fiyat listeleri mimarlara bu konularda bilgi vermektedir. Ayrıca zaman zaman arkeoloji, sanat tarihi, mühendislik, turizm gibi başka disiplinlerin konularına da derginin sayfalarında yer verilmektedir. Arkitekt dergisi bu görünümüyle bütün bu konuları mimarlığın uğraşı alanı içinde düşünen geniş bir dünya görüşünü yansıtmaktadır. Dergi genel olarak rasyonel-fonksiyoncu mimarlık düşüncesinin yayıcısı olmuş, yalın, amacına uygun bir mimarlığın savunuculuğunu yapmıştır. Buna rağmen bölgesel mimarlık düşüncelerine, özellikle Türkiye'de, onun koşullarına göre mimarlık ürünleri verilmelidir düşüncesine de yer vermiştir. İkinci ulusal mimarlık akımının aşırı düşüncelerini dergi hep yukardaki ekonomiklik, yalınlık, amaca uygunluk ilkeleri ile denetlemiş, uygulamaları bu ilkeler çerçevesinde eleştirmiştir. Arkitekt, yabancı mimarlarla mücadelenin en büyük savaş alanı, Türk mimarlarının da bu alandaki en önemli dayanağı olmuştur. Gene bu dergi, Türkiye'de bilinçli bir mimarlığın yerleşmesi, mimarlık mesleğinin korunması, mimarların örgütlenmesi, hak ve görevlerinin saptanması gibi konulardaki düşüncelerin geliştirilmesinde öncü bir ortam görevi yapmıştır, (173).

Arkitekt dergisini, daha kısa ömürlü olmakla birlikte, başka dergiler de izlemişlerdir. Mimarların özel girişimleriyle çıkarılan bu dergilerden biri Behçet Ünsal, İsmet Barutçu, Tahir Tuğ, Necmi Ateş ve Turgut Tokad'ın çıkardıkları 15 günlük bir dergi olan

'Yapı' dergisidir. Bu derginin ilk sayısının üstünde 15.11.1941 tarihi, sonuncu olan 48-49. sayısının üstünde 1-15 ikinci teşrin 1943 tarihi bulunmaktadır. Derginin bu kadar kısa ömürlü olmasının nedenini İkinci Dünya Savaşı yılları içinde zor koşullar altında çıkmasında aramak gerekir, (174). Yapı dergisi 15 gün gibi mimarlık konuları açısından zor bir çıkma süresi seçmiş olduğu için sayfalarında öteki sanatlara da geniş yer ayırmıştır. Bunlar arasında resim, heykel, fotoğrafçılık gibi güzel sanat dalları olduğu gibi, şiir, tiyatro gibi edebi sanat dalları da yer almaktadır. Bunun da nedenini gene zamanın mimarlığı bütün sanatları ana kucağı sayan düşüncesinde aramak gerekir. Yapı dergisinin, kurucularından birinin sözleri olduğu anlaşılan "... (Anadolu'da çağdaş yapı malzemelerinin ve yapım yöntemlerinin olmadığını söyledikten sonra) ... Mimarlıkta medeniliğin evsafı olarak da şunları hatırlıyoruz: Modern biçimle malzemeye malik olmak: çimento, demir, cam, tecrit maddeleri, hafif maddeler yani tam bir inşaat endüstrisi... Ve bunların usta ve işçileri diğer bütün asrımızın inşaat tesisatı: Su tesisatı, havalandırma tesisatı gibi... Milli bir memleket mimarlığının, bu muhite (yani yukarda anlatılan Anadolu'ya) ... bu medeniyeti götürerek ve Türk mimarlığının rasyonel geleneğine kompoze ederek yaratılacağına inanıyorum. Başka türlü bir fantezidir...", (175), sözleri ile örnekleyebilecek rasyonel-fonksiyoncu düşünceyi savunduğu, o tarihlerde güçlenmeye başlayan ulusal mimarlık düşüncesinin seçmeciler davranışlarına karşı çıktığı görülmektedir. Biraz da duygusal yönünün ağır bastığı duyulan Yapı dergisinin ikinci yayın yılına girerken söylediği sözler genel olarak bu derginin programını, düşüncelerini, içeriğini yansıtmaktadır: "... İkinci yıl neşriyatına başlarken kuru ve olmayacak vaatler sıralamaktan ne çıkar. Geçen yılın yapılanlarına bakarak ilersi hakkında bir fikir vermek daha doğru olacaktır: -Yapı, Cumhuriyet-Türk mimarlığı tezi üstünde durmuştur. -Yapı, plastik sanatlar kültürüyle mimarlık ve şehirciliğin hakiki esprilerini yayacak yazılar vermiştir. -Yapı, yenilik ve eskilik iddiası yerine yaşıyan kıymet ve hükümlere bağlıdır. -Yapı, genç Türk sanat ve sanatkarının tanıtıcısı ve koruyucusu olmuştur. -Yapı, sanatkar ve halk arasındaki uçurumu doldurmak yolunu göstermiştir. -Yapı, memleket inşaa ve imarının fen ve estetik müşavirliğini yapmıştır. -Yapı, daima iyiyi, doğruyu ve güzeli şiar edinmiştir. -Yapı'nın neşriyat ideali vatan ve millete hizmet ve faydalı olmaktır. -Yapı, yazı ve fikir inhisarı yerine serbest fikir ve münakaşayı gütmüştür...", (176).

Mimarların örgütleri aracılığı ile bir dergi çıkarmaları 1944 yılında gerçekleştirilebilmiştir. Bu dergi, Türk Yüksek Mimarlar Birliği'nin yayın organı olan 'Mimarlık' dergisidir. İki ayda bir çıkmak üzere tasarlanan dergi 1953 yılında 1-6. sayılarını bir arada çıkardıktan sonra yayınını durdurmuştur. Mimarlık Ankara'da yayınlanan ilk mimarlık dergisi olması bakımından da önemlidir. Türk Yüksek Mimarlar Birliği'nin yayın organı olarak Birliğin Ankara'daki üyelerinin mimarlık ile ilgili düşüncelerine, bir de Birlik çalışmalarına geniş yer verildiği görülmektedir. Mimarlık dergisi çeşitli mimarlık ve şehircilik yarışmalarını, bu yarışmalarda derece alan projeleri, yargıcılar kurulu raporlarını yayınlamıştır. Derginin ilk yazı işleri müdürü Nizamettin Doğu'nun anlattığına göre, (177), o tarihlerde Milli Eğitim Bakanı olan Hasan Ali Yücel'in bir toplantıda Mimarlar Birliği'nin bir yayın organı olup olmadığını sorması, olmadığını öğrenince de bunun olması gerektiğini söylemesi üzerine çıkarılmaya başlanan Mimarlık dergisi, ilk sayılarından itibaren ulusal mimarlık düşüncelerini savunmaya, yaymaya başlamıştır. Ulusal mimarlık düşüncelerinin ilk yıllardaki aşırı hızının kaybolmasıyla derginin tutumunda da bir yumuşama belirmektedir. Mimarlık'ın yazı işleri müdürü tarafından yazılan bir yazı, (178), derginin bu yıllardaki genel eğilimini yansıtmaktadır. Bu yazıda, birliğin ve mesleğin adını taşıyan derginin daha iyi ve olgun bir duruma gelmesi için merkez ve şubelerde yayın komitelerinin kurulduğu, zengin bir röleve arşivinin hazırlanmış olduğu, doğu ve güney bölgelerindeki meslekdaşlarla ilişkilerin kurulmuş olduğu, buralardaki gelişmelerin ve eski eserlerin tanıtılacağı söylendikten sonra "Meslekdaşlarımıza, halka, belediyelerimize, idarecilerimize, mimari, yapı tekniği, mesken davası hakkında aydınlatıcı bilgilerle güzel örnekler vermek kararındayız." denmektedir. Mimarlık dergisinin en önemli hizmetlerinden biri 1948 yılında toplanan 'Birinci Türk Yapı Kongresi' nin hazırlanıp yapılabilmesi ile ilgili düşüncelere geniş yer vermiş olmasıdır.

1947-1948 yılları arasında Ankara'da Selçuk Milar tarafından çıkarılan 'Eser' adlı dergi de, sayfalarında mimarlığın yanında öteki sanat dallarına geniş yer veren anlayışın sürdürücülüğünü yapmaktadır.

Daha sonraki yıllarda çıkan mimarlık dergilerinden biri de 1961 yılında İstanbul'da çıkmaya başlayan 'Mimarlık ve Sanat' adlı dergidir, (179). Bu dergi son sayısı olan 10. sayısı ile 1964'de yayınını durdurmuştur. Mimarlık ve Sanat, çağdaş mimarlık ve çağdaş sanat sorunlarına bilimsel olarak yaklaşma eğilimini yan-

sıtmakta, aynı zamanda da 1960'dan sonra kısa bir süre için beliren yeni bir bölgesel mimarlık düşüncesinin de tartışıldığı bir ortam olma niteliğini taşımaktadır. Bu derginin de konuları içinde, mimarlık ve şehirciliğin yanı sıra, plastik sanatlarla ilgili konular bulunmaktadır.

Türk Yüksek Mimarlar Birliği'nin Mimarlık dergisi ile başlattığı gelenek 1963 yılında Mimarlar Odası tarafından çıkarılmasına başlanan 'Mimarlık' dergisi ile yeniden ele alınmış, (180), zaman zaman çıkan güçlülere rağmen günümüze kadar sürdürülmüştür. Mimarlık dergisi, mimarlık konularının bilimsel olarak ele alındığı, bunun yanı sıra da toplumsal-ekonomik sorunlara geniş yer verildiği son mimarlık döneminin düşünce ürünlerini yansıtan bir dergidir. Türkiye'nin endüstrileşmesi, şehirleşmesi, konut üretimi gibi sorunlar yanında eğitim, araştırma sorunları da derginin konuları içine girmektedir. Proje yarışmaları ile ilgili haberler, uygulanmış mimarlık örnekleri de dergide yer almaktadır. Mimarlık dergisi, Mimarlar Odası ile üyelerinin arasında bir haberleşme aracı görevini görmekte, Türkiye'de ayrıcalıksız her mimara gönderilen ilk Türk mimarlık dergisi olma özelliğini taşımaktadır.

Cumhuriyet dönemi içinde Türk mimarlarının gerek kendi kişisel çabalarıyla, gerekse örgütleri aracılığı ile çıkardıkları mimarlık dergilerinin yanında, bir de resmi kuruluşların çıkardıkları dergiler bulunmaktadır. Bu dergilerden de mimarlık düşüncelerini yayan araçlar olarak burada kısaca söz etmek yerinde olur. Bunlardan biri Bayındırlık Bakanlığı'nın 1934'de çıkarmaya başlamış olduğu 'Bayındırlık İşleri Dergisi' dir. Biri resimlerle uygulamaları tanıtan, öteki de makalelerden oluşan iki ayrı şekilde çıkan Bayındırlık İşleri Dergisi, öncelikle Türkiye'deki bayındırlık eylemlerine yer ayırmakla birlikte, mimarlık, mühendislik, şehircilik konularına da sayfalarında geniş yer vermektedir. Daha sonraları yalnızca 'Bayındırlık Dergisi' adıyla yayınlanan bu derginin cumhuriyet dönemi mimarlık tarihi açısından taşıdığı önem, hemen her sayısında yer verdiği hukuksal konulardan dolayıdır. Burada mimarlık, mühendislik, şehircilik, belediyeçilik, bayındırlık işleri, v.b. ile ilgili her türlü yasa, yönetmelik, kararname, danıştay ve mahkeme kararları, şartnameler, atama kararları gibi konular yer almaktadır. Dergide Bayındırlık Bakanlığı'nın çeşitli mimarlık düşünce ve akımlarına karşı izlemiş olduğu tarafsız tutum yansımaktadır.

Öteki dergiler arasında üniversiteler ve akademiler tarafından çıkarılanlar sayılabilir. Bunlardan Güzel Sanatlar Akademisi'nce yayınlanan, ilk sayısı da Mart 1964'de çıkmış olan 'Akademi, genellikle öteki sanat dallarına daha çok yer ayırmakla birlikte, çeşitli mimarlık konularının da bilimsel olarak ele alındığı bir dergidir. 1968'de kurulan OR-AN Yapı Endüstri Merkezi yayını olan 'Yapı Endüstrisi' ise yapı ve yapı malzemesi endüstrileri, genel olarak yapıda endüstrileşme, bir de prefabrikasyon konularında yazıların yer aldığı bir dergidir. Mimarlık sorunlarına endüstrileşme açısından yaklaşan ilk dergi olarak mimarlık düşüncesi tarihi bakımından önem taşıyan bu dergi, yukardaki konuların yanında toplu konut üretimi, şehirleşme, endüstriyel tasarım, çevre kirliliği gibi konulara da yer vermekte, uygulama projelerini yayınlamaktadır. 1973 yılında Yapı Endüstrisi Merkezi tarafından çıkarılmaya başlanan 'Yapı' dergisi ise, mimarlık dergileri içinde en yeni olanıdır, mimarlık konularının yanı sıra çağdaş plastik sanatlarla, endüstriyel tasarım konularına yer vermektedir.

Sözü edilen bütün bu dergilerde, 1931 Mimar-Arkitekt'den, 1973 Yapı'ya kadar hepsindeki ortak eğilim, bilinçli mimarlık eylemlerinin desteklenmesidir. Bunun sağlanması için hepsi çağdaş bilimsel yöntemleri önermekte, sayfalarında bilimsel araştırma, çalışma, tartışma, haber, v.b. gibi telif-tercüme yazılara yer vererek bu ortamı hazırlayıcı tutumlarını göstermekte, hatta bu yolda öncülük etmektedirler. Güncel politik-ekonomik, kişisel-duygusal çalkantıları yansıtan yazıların yanı sıra yer verdikleri bu tür yazılar ile bu dergiler cumhuriyet dönemi Türk mimarlık düşüncesinin bilimsel temellere oturmasında önemli katkıda bulunmuşlardır, bunu günümüzde de sürdürmektedirler. Bu mimarlık dergilerinin zaman zaman devlet tarafından da, abone olma yolu ile, desteklendikleri görülmektedir, (181).

Türk mimarları mimarlığın bilimselleşmesi, geniş kitlelere hitabedeabilmesi yolunda doğal olarak kitap ortamından da en geniş ölçüde yararlanmaktadırlar. Cumhuriyet dönemi içinde gerek mimarların kendi kişisel çabalarıyla çıkan, gerekse çeşitli kurumlar tarafından çıkarılan çok sayıda telif-tercüme kitap, mimarlık konularını çeşitli yönleriyle ele almış, bunları başka yan konularla da bütünlemeye çalışmıştır. Hatta bu alanda konuya herkesin anlayabileceği bir şekilde yaklaşan kitaplara da raslanmaktadır, (182).

Basın yayın araçlarının içinde önemli bir yer tutan kitap ve dergilerin yanında Türk mimarlarının başka ortamlardan da yararlanmaya başlamalarının cumhuriyet dönemi içinde, bu dönemdeki geliş-

melere paralel olarak geliştiğine değinmek gerekir. Bu dönemde ilk kez bir Türk mimarı radyodan Türk halkına çağdaş mimarlığın ne olduğunu anlatmış, (183), cumhuriyetin ellinci yılı dolmadan da televizyon aracılığı ile çeşitli sorunlarını dile getirebilmiştir. Türk mimarlığı sinemadan henüz kendi sorunları için yararlanamamaktadır. Fakat fotoğraftan gerek eğitimde, gerek uygulamada, gerek belgeleme işlerinde, gerekse de mimarlık sorunlarının daha geniş kitlelere tanıtılmasında, kurumsal ve örgütsel olarak geniş ölçüde yararlanmaktadır.

Mimarlığın bilimselleşmesinde, daha geniş kitlelere duyurulabilmesinde kullanılan çağdaş araçların arasında basın yayın araçları varsa, kullanılan çağdaş yöntemler arasında da kongreler ve benzeri bilimsel toplantılar bulunmaktadır. Geleneksel Türk mimarlığının tanımadığı bir yöntem olan bütün sorunları ortaya koyarak davranışları bunlara çözüm getirecek şekilde ayarlamak düşüncesi, rasyonel-fonksiyoncu akım zamanına kadar gitmektedir. 1944'de Türkiye'nin mimarlık sorunlarını tümü ile ele alacak bir kongrenin gerçekleştirilmesi için yoğunlaştırılan çabalar, çeşitli alt komisyonların kurularak hazırlıklara başlamasını sağlamış, 'Birinci Türk Yapı Kongresi' adı altında 3 Mayıs 1948 günü Ankara Halkevi'nde toplanabilmiştir. Bu kongrede sorunlar çeşitli alt bölümlerden oluşan iki ana gruba ayrılarak ele alınmıştır: 1- Yapı konuları, 2- İmar-Şehircilik konuları. Yapı konuları arasında: Temel ve zemin işleri, yer sarsıntısı işleri, proje ve uygulama, mimarlık ilkeleri, ücret sorunları, iş verme ve memur mimarların serbest çalışmaları konuları, yeni fiyat tahlili hakkında rapor, bina te sisat talimatnamesi, devlet yapılarının en uygun ve ekonomik olarak yapılmaları için prensip kararları; imar-şehircilik konuları arasında da: Harita işleri, imar planları, imarla ilgili sorunlar, konut sorunları alt konuları yer almaktadır, (184). Bu konular zamanın güncel mimarlık sorunlarını tanımamıza da yardımcı olmaktadır. Birinci yapı kongresinin önemine karşılık amaçlarına ne dereceye kadar ulaşmış olduğu sorusu burada aklı gelebilir. Nitekim büyük umutlarla kongreye katılmış olan mimarların daha sonraları kongre kararlarının uygulanmayışını kınadıkları görülmektedir, (185). Gene de bu kongrede alınan kararların uzun vadede uygulanma olanağı bulmuş olduğunu söylemek gerekir. Bu kararlar arasında olan Mimarlar Odası'nın kurulması, mimarlık yarışmalarının düzenli bir şekle konması, yabancı mimarların çalışma olanaklarının kısıtlanması, kalfalara proje yapma ve inşaat sorumlulukları vermenin sınırlandırılması, imar planlarının uygulanması, gecekondu sorununun çözülmesi için çalışmalara başlanması gibi kararların daha sonraki yıllarda gerçekleştirilebildikleri görülmektedir. (Örneğin, Mimarlar Odası'nın kurulması 1954'de, yarış-

maların düzene konması 1952'de olabilmıştır. Gecekondu sorununun çözümlenmesi için ilk adımlar ise daha kongrenin toplandığı yıl içinde atılmaya başlanmış, 'Mavi Çizgi Haritası' adıyla anılan yasa 14.6.1948'de çıkarılmıştır.) Birinci Türk Yapı Kongresi'nin aldığı kararlar arasında memur mimarların çalışma saatları dışında proje yapmaları ve büro açabilmeleri gibi daha ilerki serbest mimarlık düşüncelerini hazırlayacak kararlar da bulunmaktadır.

Birinci Türk Yapı Kongresi cumhuriyet dönemi içinde Türk mimarlarının karşısına çıkan çeşitli mimarlık ve şehircilik sorunlarını ilk olarak bildiriler, komisyon çalışmaları, kongre kararları şeklinde ele alarak bu konularda uygulanacak yöntemlere öncülük etmesiyle mimarlık düşüncesi tarihinde önemli bir yer almaktadır. Ama bu kongre, adı geçen sorunlara yalnız bilimsel olarak yaklaşmayı değil, aynı zamanda onları daha geniş çevrelere duyurmayı da amaçlamıştı, bu amacını gerçekleştirebilmiş olmasıyla da Türk mimarlık tarihi içinde yer alacaktır. Türk mimarlığında o tarihlerde doğum sancıları çeken bu yeni yöntemlerin mimarlık konularına uygulanması düşünceleri, bugün konferanslarla, sempozyumlarla, açık oturumlarla, forum toplantılarıyla, tartışmalarla, panellerle, seminerlerle, sergilerle çeşitlenmiş olarak mimarlık düşüncelerine bilimleşme ve geniş bir çevreye hitabedebilme yolunda hizmet etmektedirler. (Cumhuriyet dönemi içinde bu konudaki gelişmeleri karşılaştırabilmek için Ek III'de verilen kronolojiye bakılabilir.)

Cumhuriyet dönemi içinde mimarlık hizmetleri, yapı, yapı malzemesi endüstrileri ulusallaşmışlardır. Mimarlık hizmetlerinin Türk mimarları tarafından görülmesi mücadelesi cumhuriyet döneminde verilmiş, sonucu da gene bu dönem içinde alınmıştır. Geleneksel Türk mimarlığının yabancı mimar diye bir sorunu yoktu, çünkü milliyetçilik diye bir sorun da yoktu. Onun için Türk mimarlık eserlerinin oluşturulmalarında Türk ve müslüman olmayan yapı sanatçıları da çalışma olanağı bulabilmişlerdi, (186). Bunlara giderek Türkiye'de mimarlık yapmak amacı ile gelen yabancıların katılmaları ve onlarla birlikte Türk mimarlarını ikinci plana itmeleri 19. yy'da görülmektedir. Birinci ulusal mimarlık akımı biçim açısından geleneksel mimarlığa yönelik bir ulusallaşma önerdiği halde, mimarlık hizmetlerinin ulusallaşması yolunda geniş ölçüde etkili olacak bir davranışı başlatamamıştır. Bunun nedenleri arasında Türk mimarlarının sayılarının azlığı düşünülebilir. Cumhuriyet dönemi içinde Türk mimarlarının sayılarının çoğalması, bu dönem içinde de dışardan gelen yabancı mimarların hala Türkiye'de çalışma olanakları bulabilmeleri, Türk mimarlık düşüncesine yabancı mimarlarla mücadele etmeyi getirmiştir. Rasyonel-fonksiyoncu

mimarlık akımı sırasında sürdürülen mücadele sonuçlarını kısmen de olsa önemli yapıların projelerinin uluslararası yarışmalarla elde edlimesinde vermiştir. Doğrudan doğruya bir yabancı mimara ısmarlanmayarak, Türk mimarlarının da önerileriyle katıldıkları uluslararası yarışmalar içinde İstanbul Tiyatro ve Konservatuarı, Ankara Sergi Evi, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Anıtkabir gibi önemli yarışmalar da bulunmaktadır. İkinci ulusal mimarlık akımı zamanında da bu mücadelenin şiddetlendiği görülmektedir. Yabancı mimarlarla sürdürülen mücadelenin doruğuna 1949 yılında erişilmiştir: İstanbul Tıp Fakültesi projesinin, daha önce Ankara Hastanesi ile Ankara Tıp Fakültesi projelerini yapmış olan Fransız mimar Jean Walter'e yaptırılacağını öğrenen Türk mimarları Ankara, İstanbul ve İzmir'de protesto toplantıları düzenlemişlerdir, (187). Dergilerden bu toplantıların amacına ulaşmış olduğu da öğrenilmektedir, en azından politik yöneticilerle kurulan ilişki ve sorunun onlara da anlatılması açısından: Zamanın cumhurbaşkanı ve başbakanı mimarların temsilcilerini kabul ederek bu konu ile ilgilenmişlerdir, (188). Mimarlık hizmetlerinin ulusallaşması için yapılan çalışmalar daha ilerdeki yıllarda tek tek yabancı mimarlara karşı olarak değil, yabancı şirketlerin Türkiye'deki mimarlık eylemlerine karşı olarak sürdürülmüştür, (189). Son yıllarda çalışmaların yoğunlaşmasına bir örnek olarak Mimarlar Odası'nın 1971 yılında başlatmış olduğu 'Kendi gücümüze dayanalım' kampanyası gösterilebilir.

Bugün, dışardan kredi alınarak yapılan bazı projeler dışında, Türkiye'deki mimarlık hizmetleri Türk mimarları tarafından görülmektedir. Bir zamanların, günümüz koşulları altında masumane dileklermiş gibi görünen, uluslararası yarışmalar açılsın, Türk - yabancı kim yeteneğini gösterirse iş ona verilsin gibi istekleri, artık bir sorun olma niteliğini yitirmiştir. Yarışmaların, bunları değerlendirecek yargıcılar kurullarının çalışma ilkelerinin düzenli bir şekle konmasından sonra, geleneksel Türk mimarlığının tanımadığı bir iş verme yöntemi olan yarışmalar günümüz Türk mimarlığının doğal bir parçası durumuna gelmiş bulunmaktadır. Aşağı yukarı son yirmi beş yıldır Türk mimarlığında iyi kötü ne üretilmiş ise, projeleri yarışmalar sonunda elde edilmiştir. Ayrıca yarışmalar serbest mimarlık bürolarının kurulabilmesini de sağlamış, hatta bazı mimarlık büroları 'yarışmacı büro' olarak ün yapmışlardır. Yarışmalar Türk mimarlık düşüncelerinin yurdun her yanına yayılmasında yardımcılık görevi de yapmışlardır. Birinciliği kazanan proje sahibinin uygulama projelerini de yapması gibi, örnek alındığı bazı Avrupa ülkelerindekinden daha ileri uygulamaları ile, Türk mimarlık hizmetlerinin ulusallaşmasında önemli rol oynamıştır. Bugün ise değişen koşullar açısından yarışmaların en

iyi iş verme yöntemi olup olmadığı tartışma konusu bile yapılmaktadır. Günümüzün Türk mimarları, yabancı ülkelerde çalışanları bir yana bırakarak, Türkiye'den yabancı ülkelerde açılan yarışmalara girmekte, bunları kazanmakta, hatta uygulama projelerini yapmaktadırlar. Bunun son örneklerinden birini Vedat Dalokay'ın önerisinin birinciliği kazanmış olduğu İslamabad Camisi uluslararası yarışması oluşturmaktadır, (190).

Yapı, yapı araç ve gereçleri, yapı malzemesi endüstrilerinin, genel endüstrileşme eylemine paralel olarak, gelişmeye başlaması, cumhuriyet dönemi içinde gerçekleşmiştir. Bilindiği gibi geleneksel Türk mimarlığı el işine, el emeğine dayandığından, endüstrileşme sorunlarına tanımamaktadır. Çağdaş mimarlık düşüncelerinin rasyonei-fonksiyoncu mimarlık döneminde tanınmaya başlaması ile, Türk mimarlarının çağdaş yapı malzemeleri ve bunların endüstriyel üretimleriyle ilgilenmeleri aynı zamanlara raslar. Ama bu alandaki en önemli bilinçlenme her halde İkinci Dünya Savaşı sırasında olmuş olsa gerektir. O zamana kadar dışardan alınan yapı malzemelerinin gelmez oluşunun ortaya çıkardığı sıkıntı, yerli yapı malzemesi endüstrilerinin kurulması gerekliliğini yöneticilere de göstermiş olmalıdır. Savaşı izleyen yıllarda Arkitekt dergisinde çıkan, asıl amacı günün malzeme fiyatlarını tartışmak olan bir yazı, bize o zamanlar dışardan gelmekte olan yapı malzemeleri hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir, (191). Bu yazıdan anlaşıldığına göre 1949 yılında dışardan gelen malzemeler arasında lavabo, klozet, banyo küveti, fayans, çinko, ke-reste, parke, cam, çimento, demir, çivi gibi malzemeler bulunmakta; bunlar Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya, Romanya, Çekoslovakya, Polonya, Macaristan, İtalya, Almanya, İsveç, Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkelere gelmektedir. Bir zamanlar demir, çimento, cam gibi ana malzemelerinin yanı sıra sıhhi tesisat, doğrama, izolasyon malzemelerini, hatta kiremitlerini bile (onun için 'Marsilya kiremidi' adı!) dışardan almak zorunda olan Türkiye bugün bunları kendi yapı malzemesi endüstrisi aracılığı ile üretebilmekte, (192), 1960 yılında kurulan Türk Standartları Enstitüsü aracılığı ile kalitelerini denetlemekte, (193), bir kısmını dışarıya bile satabilmektedir. Bunlara ek olarak başka ülkelere çıkan yeni malzemeler de üretme izni alınmak yolu ile Türkiye'de üretilmekte, en kısa zamanda Türk mimarlarının hizmetine sunulmaktadır.

Yapı malzemesi endüstrisindeki gelişmelerin mimarlık düşüncesi üstündeki etkisini, Türk mimarlarının daha 1935'lerde söylemiş olduklarını gördüğümüz "...Beton inşaat taş yapısının duygusunu ve ya tesirini veremez demektense betonun arzuladığı biçimi bulmak ve betona asla taş gösterişi vermemek lazımdır.." (Bak: s. 23)

şeklinde kuramsal olarak anlattıkları düşüncelerini, ancak çimento üretiminin 1960'da, tüketiminin de 1961'de iki milyon ton sınırını aşmasından sonra somut örneklerle dönüştürülebildikleri, bitmiş bir yapıyı anlatırken "...Taşıyıcı elemanlar brüt betondur. Kontrplak kalıp, rendeli, rendesiz, geçmeli kalıp ve çok kaba tahtalardan yapılan kalıplarla, çeşitli beton görünüşlerinin kontrastları elde edilmiştir..", (194), sözlerini kullanabildikleri örneğini vererek, daha açık bir şekilde ortaya koymak mümkündür, (195). Ağırlığı cumhuriyet dönemi Türk mimarlığının düşünce ürünleri üstünde olan bu çalışmada yapı malzemesi endüstrisindeki gelişmelere ayrıntılı olarak yer verilemeyecektir. Burada bazı endüstri dallarının ilk kuruldukları yıllara ilişkin kısa bilgilerin Ek: III'de verilmesiyle yetinilmektedir. (Bak: Resim 100, 101, 102, 128).

Yapı üretiminin endüstrileşmesi sorunu da Türk mimarlık düşüncesinde uzun süredir yer alan bir konudur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda mimarlık dergilerinde prefabrikasyon ile ilgili yazılar geniş yer tutmaktadır. Bunlardan özellikle konut üretiminde prefabrikasyondan yararlanılabileceği düşüncesi işlenmekte, yabancı ülkelerdeki uygulamalardan örnekler verilmektedir. Türkiye'de bu alanda ilk geniş ölçüdeki girişim Erzincan yer sarsıntısı dolayısı ile özel bir yasa ile sağlanan ödenekle Avusturya'dan satın alınmış olan prefabrike konutların bu şehirde kurulması şeklinde olmuştur. 1949 yılında iki, üç, dört odalı tiplerden oluşan bu evlerin 600 tanesinin kurulmasının bitirildiği, daha 70 evin de yeniden ısmarlanması için girişimde bulunulduğu bildirilmektedir, (196). Yapı üretiminde endüstriyel yöntemlerin kullanılmasına ilişkin ilk kuramsal çalışmaların da bu yıllarda yapılmaya başlandığı gözlenebilmektedir, (197). Bugün bazı özel firmalar ahşap, ya da hafif beton prefabrike konutları, bazıları da betonarme ve öngerilimli beton taşıyıcı elemanları endüstriyel olarak üretmektedirler. Türkiye'de yapı üretiminin endüstrileşmesi çabalarının doruğunu ise İmar ve İskan Bakanlığı'nın yer sarsıntısı bölgelelerinin gereksinmelerini karşılayabilmek amacıyla Ankara'da kurduğu iki prefabrike konut fabrikası oluşturmaktadır, (198). 1968 yılını da ahşap, 1969 yılında da hafif beton prefabrike konut üretimine başlamış olan bu fabrikalar, normal zamanlarda 7, felaket zamanlarında da 20 ev/günlük üretim kapasiteleriyle çalışmaktadırlar, (199). (Bak: Resim 131, 132).

3. Cumhuriyetin Türk Mimarlığına Getirdiği Nitel ve Nicel

Değişmeler

— Cumhuriyet dönemi Türk toplumu açısından bir 'değişmeler' dönemidir. Yani cumhuriyet denince çeşitli toplumsal-kültürel değişmeler akla gelmektedir. Türk toplumu cumhuriyet ile yönetim biçimini, ekonomik yapısını, hukuk düzenini, kılık kıyafetini, dilini, yazısını, takvimini, saatini, kısaca tüm yaşantı biçimini değiştirmiştir. Doğal olarak mimarlığında da bu değişmeler en geniş bir biçimde yansımaktadır. Mimarlık fonksiyonları, konstrüksiyon yöntemleri, yapı malzemeleri, üretim koşulları toplumsal-kültürel değişmelere bağlı olarak değiştikçe, mimarlık düşünceleri, mimarlık ürünleri de geleneksel mimarlık düşünce ve ürünlerine göre radikal değişmeler göstermektedir. Hatta bu değişmelerin cumhuriyet dönemi içinde de sürdükleri gözlenebilmektedir. Bu alt bölümde, biri tek yapı planlaması düzeyinde, öteki de toplu planlama düzeyinde olmak üzere seçilen örnekler aracılığı ile cumhuriyet yönetiminin kendinden önceki dönemlere göre getirmiş olduğu değişmelerin üstünde durulacak, var -ya da yok- ise değişmelerin nedenleri, etkilenme kaynakları, gelişme yönleri belirtilmeye çalışılacaktır.

Cumhuriyet dönemi Türk mimarlık düşüncesinin önemli konuları arasında konut ve konut üretimine ilişkin konular yer almaktadır. Hızlanan endüstrileşme-şehirleşme eylemi konut gereksinmesini çoğaltmış, başka ülkelerde de olduğu gibi önemli ve gerekleri yerine getirilmesi güç bir sorun ortaya çıkarmıştır. Gerek konut sorununun kapsamı, gerekse bu sorunun çözümlenmesinde uygulanan yöntemler, cumhuriyet dönemi içinde konut mimarlığının geleneksel konut mimarlığından nitelik ve nicelik bakımından çok büyük farklar göstermesine neden olmaktadır. Bu değişme üstünde durmadan önce cumhuriyet dönemi içinde Türk mimarlarının bu konuya ilişkin düşüncelerine kısaca yer vermek, konut üretimine ilişkin sorunlara değinmek, sözü edilen değişmenin daha iyi belirtilebilmesi amacıyla, gerekli görülmüştür.

Birinci ulusal mimarlık dönemi içinde mimarların konut yapımı ile uğraştıkları bilinmektedir, (200). Ama cumhuriyet dönemi içinde gerek konut tasarımı, gerekse konut üretimi ile ilgili düşüncelerin ilk olarak rasyonel- fonksiyoncu akım zamanında üretildikleri görülmektedir. Bu zamanda mimarların konut mimarlığını mimarların önemli uğraşlarından biri olarak düşündüklerinden daha önce de söz etmiştik. (Bak: s. 26). Rasyonel-fonksiyoncu mimarlara göre bir konut önce yalın ve ekonomik olmalıdır. İçinde oturacak kişi-

lere bir durgunluk duygusu vermeli, sınırları bozan günlük yaşam-
 tıdan sonra çağın gerektirdiği bir rahatlık düzeyi ve estetik an-
 layışı ile onları doyurmalı, dinlendirmeli, hatta iyileştirebil-
 melidir. Evin dış görünüşü yalın, ama çevresindeki doğaya da uy-
 gun olmalıdır. Behçet Ünsal, yapmış olduğu bir radyo konuşmasında
 böyle bir konutun nasıl olması gerektiğini ayrıntılı olarak anlat-
 maktadır, (201). Bu şekilde yapılacak bir konutun ille de pahalı
 olması gerekmediğini, ancak bir mimar tarafından tasarlanmış bir
 konutun, içinde pahalılığın da bulunacağı, bütün kusurlu yanları-
 nın ortadan kaldırılabilceğini söylemekte, bu şekilde de konut-
 ların spekülâtörlerin kar amacıyla yaptıkları çirkin, kalitesiz,
 halk arasında 'küçük' olarak adlandırılan konutlardan ayrılabil-
 ceğini sözlerine eklemektedir, (202). Rasyonel-fonksiyoncu düşün-
 celerin bir ölçüye kadar uygulamaya aktarılmasına örnek olarak
 Seyfi Arkan'ın Zonguldak'taki Türkîş İşçi Konutları ile Kozlu
 Kömürîş İşçi Konutları siteleri gösterilebilir, (203). (Bak:
 Resim 31 - 34). Bunlar aynı zamanda ilk toplu konut uygulamala-
 rından birini de oluşturmaktadırlar. Bu dönemde mimarlar, Birinci
 Dünya Savaşı ertesinde Avrupa ülkelerinde konut konusu ile ilgili
 çalışmaları izleyerek, o zamanlar Türkiye'de bir sorun niteliği
 kazanmamış olan konut üretimi ile ilgili düşünceler üretmişler,
 örneğin yapı kooperatiflerinin kurulması, devletin konut üretimi-
 ni kredilerle desteklemesi, vergi bağışıklıklarının getirilmesi
 gibi tedbirleri, konut sorununun büyümesini engelleyici tedbir-
 ler olarak önermişlerdir. Yapı dergisinin de "YAPI dergisi
 'Halk için ev' adıyla bir yazı ve proje serisi hazırlamıştır.
 YAPI'nın her sayısında bu seriden yazı ve ev planları bulacaksınız.
 Bu sütunlarda halk için mümkün olduğu kadar ucuz ve küçük
 ev planları verilecek ve bunların bilhassa bugünün ihtiyacına ve
 iktisadi şartlarına uyması ve bir aile için ideal, en güzel ve
 en ekonomik hal suretlerini toplamış bulunması temin edilmiş ola-
 caktır..", (204), sözleri ile bir okuyucu hizmeti olarak küçük
 ve ekonomik konutların projelerini yayınladığı görülmektedir.

Bu düşüncelere paralel olarak toplu konut üretme amacına yönelik
 ilk yapı kooperatiflerinin 1934 yılında kurulmaya başladığı gö-
 rülmektedir. 1944 yılında Arkitekt dergisinde çıkan ve yapı koo-
 peratifçiliğindeki on yıllık gelişmeyi anlatan bir yazıdan o yıl-
 larda Türkiye'de çeşitli şehirlerde olmak üzere elli kadar yapı
 kooperatifi olduğu anlaşılmaktadır, (205). Bunlardan 22'si Anka-
 ra'da, 8'i İstanbul'da, ötekiler de İzmir, Bursa, Adana, Mersin,
 Antalya, Balıkesir, Aydın, Diyarbakır, Tarsus, Denizli, Erzurum,
 Zonguldak ve Sivas'ta bulunmaktadır. Aynı yazıya göre, yapı koo-
 peratiflerinin en başarılı olduğu yer Ankara'dır, buradaki koope-
 ratiflerden yedisi evlerini kurma başarısına ulaşmıştır, (206).

Yapı kooperatiflerinin sayısından da anlaşılacağı gibi, cumhuriyet dönemi içindeki konut gereksinmesinin en yoğun olduğu şehir Ankara'dır. Burada sorunun Ankara'nın başkent oluşundan sonra sayıları hızla artan memur ailelerinin sorunu olarak ortaya çıktığı görülmektedir, (207). Ruşen Keleş de aynı konuya değinmekte, 1928 yılından itibaren Maliye Bakanının memur apartmanları yaptırmak üzere hazine olanaklarını kullanmaya yetkili kılındığını söylemekte, "...Memur konutları sorununun giderek önem kazanması üzerine, 1944'de Memur Konutları Yasası çıkarılmış ve bu kanunla Bayındırlık Bakanlığı, gerekli görülen yerlerde 25 milyon lirayı geçmemek ve gelecek yıllara uzanmak üzere memur konutu yaptırmak için yüklenimlerde bulunmaya yetkili kılınmıştır..", (208), dedikten sonra da yasada Ankara'ya öncelik verilmesine ilişkin bir hükmün bulunmasından dolayı harcamaların genellikle Ankara'da konut yapımına ayrıldığını söylemektedir. Ankara'daki Saracoğlu Memur Evleri Mahallesi (şimdiki Namık Kemal Mahallesi) bu yasa ile gerçekleştirilmiştir. Bayındırlık Bakanlığı da Bitlis, Diyarbakır, Hakkari, Mardin, Muş, Siirt, Urfa, Van, Erzurum, Bingöl, Elazığ ve Tunceli illerinde ve ilçelerinde adı geçen yasa ile yapılması öngörülmüş 429 memur konutundan 247'sinin 1948 yılında bitirilmiş olduğunu bildirmektedir, (209). (Bak: Resim 47).

Konut sorununun giderek daha bilinçli bir şekilde ele alınması İkinci Dünya Savaşı'nın yapı sektörüne getirdiği durgunluğun sonucunda belirli olarak artan baskı ile olmuştur. Nitekim Zeki Sayar, konut sorununu, "...sosyal bir gaye olan herkese bir ev temini.." düşüncesiyle ele aldığı bir dizi yazısında, o zaman yeni kurulan Recep Peker hükümetine gelinceye kadar hiç bir hükümetin bu sorunu ulusal bir dava olarak ele almamış olduğunu söylemektedir, (210). Bu yazısında "...Yeni kabinenin programında ise mesken davası için şu satırlara raslıyoruz: 'Ankara'da, doğu bölgelerimizde bir taraftan memurlarımızın ihtiyaçları, diğer taraftan da bu bölgelerdeki halkımıza iyi örnekler vermek, şehir ve kasabaları yeni mahallelerle güzelleştirmek için başlanmış bulunan memur evleri yapımına sürekli olarak devam edeceğiz'.." diyen Sayar, bunun yetişmeyeceğini, sorunun yalnız memur evleri sorunu olmadığını söyleyerek, "...Hükümetin mesken davasını en rasyonel ve bilgili bir şekilde tedvir edecek bir organizasyona malik olması gereklidir.." sözlerini kullanarak bir mesken genel müdürlüğü, ya da müsteşarlığı önermektedir.

İkinci ulusal mimarlık akımı zamanında mimarların konut sorununa daha duygusal bir şekilde yaklaştıkları görülmektedir. Türk ve yabancı mimarların 'Türk evi' etkisi altında kalarak, bunu çağdaş

konut gereksinmelerine uyarlamak istemeleri bunun bir kanıtıdır. Bu etkilenmeye örneklerden biri, Alman mimar Paul Bonatz'ın yurtdışında sözü edilen Saracoğlu mahallesi evleridir. Türk mimarlarının konut sorunları üstünde durmalarına rağmen, bu konuda henüz geniş ölçüde bir bilinçlenmenin oluşmamış olduğunu ise başka örneklerden anlamak mümkün olmaktadır. 1944 yılında, hemen hemen aynı zamanlarda Adana'da açılan Belediye Sarayı, Şehir Oteli ve Nümune Evleri proje yarışmalarına katılanların sayıları bu durumu yansıttığı için ilgi çekmektedir: Belediye Sarayı yarışmasına 21, Şehir Oteli yarışmasına 7 proje gönderilmesine karşılık, Nümune Evleri yarışmasına, yargıcılar kurulunun hiç birini yeterli bulmadığı yalnız 4 proje gönderilmiştir, (211). Daha ileri yıllarda da Türk mimarlarının bu konuda arayı kapatamadıkları, kırsal bölgelerdeki herkesin kendi evini kendisinin yapmasını bir yana bırakarak bile, şehirlerdeki konut üretimi üstünde de tamamen etkili bir duruma geçemedikleri, buralarda ya gecekondularda olduğu gibi herkesin kendi evini kendisinin yapmasını, ya da konut üretiminin spekülâtörler elinde kalmasını engelleyemedikleri görülmektedir. Bu durumu bilen mimarlar sorunu giderek ön plana almışlar, örneğin Birinci Türk Yapı Kongresi gibi toplantılarda örgütlenme, devletin alması gereken tedbirler açısından dile getirmişler, hatta sorunu toplum kalkınmasındaki yeri açısından ele alan, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra batı ülkelerinde görülen uygulamalarla da karşılaştırarak Türkiye'de nasıl çözümlere gidilebileceğini tartışan bilimsel çalışmalarla düşüncelerine yaymaya çalışmışlardır, (212).

Konut üretimi alanında kooperatiflerin, bankaların yaptıklarının yeterli olmaması, (213), gecekonduların çoğalmalarının şehrin güzelliğini bozmanın dışında başka toplumsal ve şehircilik sorunları içermekte olduğunun, devlet eliyle yapılan konutların yalnız memurlar için ve şehirleri yeni mahallelerle güzelleştirmek amacıyla başka amaçlarının da olması gerektiğinin anlaşılmaya başlaması, devletin bu konuyu doğrudan kendi eline almasına yol açmış, 1958 yılında İmar ve İskan Bakanlığı kurulmuştur. Görevi "...Memleket bünyesine uygun mesken politikası esaslarını tesbit ve tatbikatını sağlamak...", (214), olan bu Bakanlık, bu görevini Mesken, Afet İşleri, Arsa Ofisi Genel Müdürlükleri eliyle yürütmektedir. 1961 Anayasası ile Beş Yıllık Kalkınma Planları da konut sorununun çözümlenmesinde devlete yükümlülük getiren hükümlere sahiptir. Bugün İmar ve İskan Bakanlığı'nın konut üretimi konusundaki çalışmalarının yanında Türkiye Emlak Kredi Bankası, Toprak ve İskan Müdürlüğü, Sosyal Sigortalar Kurumu, Ordu Yardımlaşma Kurumu gibi kuruluşlar da toplu konut üretimi ile ilgili eylemlerde bulunan kuruluşlar arasındadır, (215). Bunların yanı sıra son

yıllarda büyük şehirlerde, kurucuları arasında mimarların da bulunduğu, OR-AN, ME-SA, (216), Toplu Konut Holding Anonim Ortaklığı, Simitaş gibi özel kuruluşların da toplu konut üretimi sorunlarına çağdaş planlama yöntemleri uygulayarak yaklaştıkları görülmektedir. Büyük şehirlerin dışındaki ilginç bir toplu konut üretimi girişimini ise Çorum'da yöresel konut biçimleri ile prefabrike konut üretimi arasında bir senteze ulaşma çabasıyla çalışan '1000 Evler Yapı Kooperatifi' nin girişimi oluşturmaktadır, (217). (Bak: Resim 129, 130, 138, 139, 140).

Türk mimarlık düşüncesine cumhuriyet dönemi içinde katılan konut sorunlarından birini de gecekondu oluşturmaktadır. Gecekondu- lar hızlı şehirleşmenin doğurduğu bir sorundur, bunlar kırsal yerleşme ile şehirselleşme arasında bir geçit yerleşmesi görevi görmektedirler. İmar ve İskan Bakanlığı'nın yapmış olduğu araştırmalara göre 55 il'e bağlı 185 belediyede 1 052 gecekondu bölgesi, bu bölgelerde de 408 375 gecekondu bulunuyor saptanmıştır. Bu çalışmalar ayrıca 60 000 gecekondu tasfiyesinin gerekli olduğunu ortaya çıkarmış, 195 000 gecekondu elektriksiz, 186 000'inin susuz, 233 000'inin de kanalsız olduğunu göstermiştir, (218). Böylesine bir sorunun mimarlık ve şehircilik düşüncelerini etkilememesi söz konusu olamaz. Nitekim gecekondu- ların önemli bir sorun niteliğini kazanmaya başladığı İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda ilk yasal tedbirlerin alınmaya başladığı görülmektedir. 1948 yılında çıkan ve Ankara Belediyesi' ne arsa ve arazisinden bir kısmını belirli koşullarla konut yapacaklar için ayırma ve bu arsaların onlara dağıtılmasına ilişkin yasa, gecekonduyla ilgili yasaların ilki sayılmaktadır. Kısa adıyla 'Mavi Çizgi Haritası' olarak tanınan bu yasayı Arki- tekt dergisi "...Bu kanun Türkiye'de mesken davasının ele alındı- ğının ilk delili sayılabilir. Ankara için olan hükümlerin bütün belediyelere teşmili ve süresinin uzatılması zaruridir..", (219), sözleriyle tanıtmaktadır. Bu yasadaki ön dört gün sonra, yani 28.6.1948 tarihinde kabul edilen 5228 sayılı 'Bina yapımını teş- vik kanunu' adlı bir yasa ile de yalnız Ankara değil, bütün Türkiye için geçerli olmak üzere Emlak Kredi Bankası'na gerek- sinme göstereceklerle yapı bedelinin % 75'ine kadar % 5 faizle kredi verme yetkisi tanınmıştır, (220). Daha sonraları Ankara'nın yoğun bir konut bölgesi olan Yenimahalle bu yasaların sağladığı olanaklardan yararlanılarak kurulmuş bir yerleşmedir, (221). Daha ilkerki tarihlerde, örneğin 1953 ve 1959'da, çıkarılan yasalarla da gecekondu yapımını önlemek amacıyla tedbirler getirilmek isten- miştir. Genellikle başarılı olamayan bu tedbirler kamu yönetimin- deki arsaların belediyelerce ya çok ucuza, ya da bedelsiz olarak konut yaptıracaklara verilmesini sağlamak şeklinde olmuştur.

Önceleri gecekondu yapısını yasalarla durdurmaya yönelik düşünceler (örneğin 1949'da "...Kamu tüzel kişileriyle gerçek kişilerin mülkiyet haklarını çiğnediği gerekçesiyle..." gecekondu yapımının önlenmesini, yapılanların da yıktırılmasını öngören bir yasa çıkmıştır), zamanla bunların şehirleşme sürecinin bir parçası olduğunun kabul edilmesine yönelmeye başlayarak sorunun daha gerçekçi bir açıdan ele alınmasını sağlamıştır. Ruşen Keleş, planlı döneme gelinceye kadar uygulanan politikanın üç özelliğini kamu yönetimindeki arsaların vatandaşlara verilerek gecekondu yapımını önleme çalışmaları; gecekondu yapımının yasaklanması; bir de daha önce yapılmış gecekonduların meşrulaştırılması şeklinde özetlemektedir. Planlı dönemde ise üç ilkenin bulunduğunu, bunlardan birincisinin yapılmış gecekonduların mülkiyet sorunlarını çözmek, kamu hizmeti gereksinimlerini karşılayarak durumlarını düzeltmek (ıslah); ikincisinin yeniden gecekondu yapımını önlemek (önleme); üçüncüsünün de çok kötü durumda bulunanları ortadan kaldırmak (tasfiye) olduğunu söylemektedir. Önleme konusunda Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, biri şehirlere olan göçün şehirlerde yaratılacak iş olanaklarıyla dengeli olmasını sağlayacak ekonomik ve sosyal tedbirlerin alınması, öteki de sosyal konut arzını çoğaltarak yeni gecekondu talebinin doğmasının önlenmesi şeklinde iki çözüm göstermiştir. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın da amaçları bakımından birinciden farklı olmadığını ekleyen yazar, buradaki amaçların önlemeye öncelik verilmesi, kendi evini yapmaya çalışanların emeğinden yararlanılması, gecekonduların arsu mülkiyeti sorunlarının şehirlerin gelecekteki gelişmesini zorlaştırmaktan çıkarılması şeklinde özetlenebileceğini söylemektedir, (222).

"..1966'da çıkarılan 775 sayılı Gecekondu Yasası, Türkiye'de 'gecekondu' adını taşıyan ilk yasadır. Bugün uygulanmakta olan bu yasa, I. ve II. Beş Yıllık Kalkınma Planlarının benimsediği ilkelere ana çizgileriyle uyan bir gecekondu politikasının ürünüdür. İslah, tasfiye ve önleme, bu kanunun başlıca hedefleridir.." Bu yasada, kamu hizmetlerinin belediyelerle İmar ve İskan Bakanlığı olanakları içinde gecekondu bölgelerine götürülmesinin öngörüldüğünü, bunlara karşılık yol, kanalizasyon, su, kaldırım ve elektrik gibi hizmetlerin giderlerine gecekondu sahiplerinin de katılmasının öngörüldüğüne değinen Ruşen Keleş, yasanın bu yönünün "...planlı kalkınma döneminin kalkınmada halk-devlet işbirliği idealinin gerçekleşmesine doğru olumlu bir adım.." olduğunu söylemektedir, (223). Gecekondu yasası, en azından gecekonduların varlığını kabul ederek, o zamana kadar öngörülen çeşitli önleme tedbirlerinin yanı sıra bu bölgelerin sağlıklılaştırılmalarının, şehir bünyesi içinde entegrasyonlarının araştırılması-

nin gerekliliğini ortaya koymuştur. Üniversitelerde bu alanda yapılan bilimsel çalışmaların yanında, konu ile doğrudan ilgili İmar ve İskan Bakanlığı da sorunun çözülmesi amacıyla yapılacak uygulamaların başarıya ulaşması için geniş bir sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik ve teknik araştırma eylemini sürdürmektedir, (224). İmar ve İskan Bakanlığı'nın uygulamaları arasında belediyelerle birlikte çalışılarak saptanan 'gecekondu önleme bölgeleri' nde sosyal konut yapımı ön sırayı almakta, bunu kendi evini kendi yapana yardım, kooperatiflere kredi ve arsa sağlanması, proje yardımı gibi başkaları izlemektedir.

Cumhuriyet dönemi Türk mimarlık düşüncesi içinde konut sorununun bu kadar geniş bir yer tutmasına karşılık, bu sorunun bugün için çözümlenmeye yaklaşmış olduğu söylenemez. Buna örnek olarak, Mesken Genel Müdürlüğü'nün 1972 yılına kadar üretmiş olduğu 11 451, Türkiye Emlak Kredi Bankası'nın 1946-1972 yılları arasında üretmiş olduğu 13 689, Toprak ve İskan İşleri Genel Müdürlüğü'nün 1923-1972 yılları arasında üretmiş olduğu 172 480, Sosyal Sigortalar Kurumu'nun 1952-1972 yılları arasında üretmiş olduğu 71 688, Ordu Yardımlaşma Kurumu'nun 1966-1971 yılları arasında üretmiş olduğu 636, ve bütün bu kuruluşların toplam olarak üretmiş oldukları 269 944 konuta karşılık, (225), yalnız 1972 yılının konut gereksinmesinin 205 900 olarak hesaplanmış olduğu, (226), gibi sayılar verilerek bu durum hakkında bir fikir verilebilir. Gecekonduların tasfiyesinin, ömürlerini doldurmuş yapıların yıkılmasının, afetlerin ve kamulaştırmaların, nüfus artışının yol açacağı gereksinmenin, bugünkü koşullar altında sürdürülen yapı eylemiyle karşılanabilecekler çıkarıldıktan sonra, 1963-1982 yılları arasında yılda ortalama 167 804 konutluk bir açığa yol açacağı tahmin edilmektedir, (227). Daha da çoğaltılabilecek bunun gibi sayılar, aslında ekonomik bir sorun da olan konut sorunu ile ilgili düşüncelerin daha uzun bir süre mimarlık düşüncesinde ön sırayı tutacağını göstermektedir.

Konut sorununun çözümlenemeyişi çeşitli nedenlere bağlanarak tartışılmaktadır. Bunlar içinde ekonomik kaynakların yetersizliği önde gelmektedir. Ruşen Keleş, "konut yatırımlarının tüm yatırımlar içindeki oranının, Türkiye'de fazla olmadığıdır. Bir başka deyişle, konut maliyetinin yüksek olduğu ve yükselmekte bulunduğu ülkemizde, ihtiyacın karşılanması, her şeyden önce yatırım miktarının arttırılmasına bağlıdır. Bunu yapamıyorsak, konut dışı sektörlerle daha fazla kaynak ayırmak suretiyle sanayileşmemizi hızlandırmak için yapamıyoruz..", (228), diyerek nedenlerden birini açıklamaktadır. Aynı yazar başka bir neden olarak da yatırımların

gerektiği gibi kullanılmadıklarını anlatmakta, örneğin doğal koşullar altında % 20 oranında olması gereken arsa maliyetlerinin, önlenemeyen spekülasyonlarla tüm konut maliyeti içinde % 40-50'ye kadar çıkması, yapı malzemesi fiyatlarının aşırı derecede yükselmesi, tüketici tercihlerinin gerçek gereksinmelere yönelmesi gibi bilecek konutlardan çok, geniş ve pahalı konutlara yönelmesi gibi faktörleri vermektedir. Gene aynı kitapta çeşitli toplu konut üreten kuruluşların konut üretimi eylemlerindeki yetersizliğin üstünde durulmakta, ayrıca plan hedeflerine ulaşılamamış olma yapı malzemesi fiyatlarında, inşaat teknolojisinde, arsa fiyatlarında düşürücü tedbirlerin alınmamış olmasının rolü belirtilmektedir.

Aslında karmaşık toplumsal-kültürel etkilerin altında kalan bir sorun olan konut üretiminin yetersizliğinin nedenleri, çeşitli yazarlar tarafından daha öncelerden beri sosyal araştırmaların eksikliği, yetersizliği açısından da eleştirilmektedir, (229). Burada mimarlar tarafından üretilen düşüncelerin uygulamaya dönüşmede karşılaştığı ataleti de hesaba katmak gerekmektedir. Zeki Sayar, 1948'de, gecekondü sorununun sorumlusunun devlet ve belediyeler olduğunu söylediği bir yazısında: "...Bütün Avrupa memleketlerinde, küçük ikametgah problemiyle 25 seneden fazla bir zamandan beri meşgul olunurken, bizde, bu dava bilinmiyordu bile. Bu bilgisizlik, bugün büyük şehirlerimizde, bize, birkaç bin evlik gayri sıhhi mahallelere mal oldu..", (230), demektedir. Mimarların daha önceden bu konularla devlet örgütlerinin uğraşması gerekliliğini söylemiş oldukları bilinmektedir. Bunun gibi gene konut sorununun toplum kalkınması ile ilişkisinin kurulmasından çok daha sonra bu konuların anlaşılıp uygulamaya dönüştürüldüğü de görülmektedir. Ama mimarların da kendi koydukları ilkelere uymakta güçlük çektikleri izlenmektedir. "...Maksat, mesken inşaatına ayrılan tahsisattan azami sayıda inşaatın istifadesini temin etmektir. Ayrıca bizler, en basit ve sade bir şekilde, rahat bir meskenin yapılabileceğini bilmeliyiz. Mesela, bir oda kapısının mutlaka yağlı boya ile boyanması şart değildir. Yine o kapıya takılacak basit bir kilit de maksadı temin etmeğe kafi gelebilir. Bilhassa bu gibi şeylerde tradisyonu bırakıp, içinde bulunduğumuz şartlara uygun basit sadeliklerle hareket etmeliyiz. Eğer insanlara, bu gibi evlerde zevkle oturmayı temin ederssek, hakiki yapı sanatkarları olduğumuz anlaşılır..", (231), sözlerini söyleyen bir mimarın, bundan birkaç yıl sonra yaptığı konut sitesinin "...Levend IV inşaatı tıpkı belediyenin blokları gibi dar gelirliler için değil, orta bütçeyle ailelere bile lüks gelecek büyüklükte dairelerden ve o nisbette pahalı inşaatın ibarettir..", (232), şeklinde eleştirilmesi, düşüncelerin uygula-

maya aktarılmasında çekilen bu güçlüğü yansıtmaktadır. Bazı mimarların konuyu "Türkiye'de mimarlık eğitimi yapan kuruluşlarda, mimari proje konuları için seçilen alanlarda genellikle mülkiyet koşulları üzerinde durulmadığı izlenmektedir.", "Tasarlayıcıların bilgi, değer sistemleri ve bunlara dayanan davranış ve eylemleri de, günümüzün konut problemlerinin şartlarını uymaktadır. Daha eğitim safhasında, sistemli bir şekilde başlaması gereken, piyasa şartları içinde konut ve sosyal konut problemleri ve çözüm yolları konularında bilgilenme ve tecrübe, tesadüflere bağlı olarak, sistemsiz ve yetersiz kazanılmaktadır.", (233), şeklindeki sözlerle bir mimarlık eğitimi sorunu olarak düşündükleri görülmektedir.

Konutlarda, hatta işçi evleri kooperatiflerinde dahi mimarların denetimleri dışına çıkan masraflı ve lüks yapı yapma eğilimini, bazı mimarların da sembolik özellikler açısından ele aldıkları görülmektedir. Altan Öke, konut tasarımı ile ilgili kitabında bu duruma değinmekte, "Konutun, çeşitli özellikleriyle toplumsal bir durum simgesi sayılması da, toplumsal değerlerle bağıntılı bir yönüdür. Konutun çeşitli özellikleri, mesela yeri, apartman veya bahçeli oluşu, hatta apartmanda kaçınıcı katta bulunduğu, toplumlara ve bazan gruplara göre değişen durum simgeleri haline gelebilmektedir. Bir toplumda, şehirlerin merkezi kısımlarındaki apartmanların üst katlarında oturma iyi bir durum, şehir kenarında bahçeli bir evde oturma orta bir durum ifade ederken; başka bir toplumda, hatta aynı toplumda bir süre sonra, aksine bir değerlendirme ortaya çıkabilmektedir. Bu değişimler, bir taraftan kalabalık, hava kirlenmesi, gürültü, manzara vs. gibi faydayı etkileyen şartlara bağlı olmakla beraber, bu bağıntı kesin ve tek yönlü değildir. Yani, rahatlık ve kolaylık bakımından daha kötü şartlara rağmen, bazı özellikler, simgesel değer kazanabilmektedir. Mahalleler, caddeler, sokaklar, konutların dış biçimleri, genel mimari karakterleri, hatta belirli mimarlar tarafından tasarlanmış olmaları, durum simgesi haline gelebilmektedir.", (234), demektedir. Bunun gibi sembolik nedenlerdir ki, 1964 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne getirilen bir yasa önerisi ile geliştirilmiş olan 'kontrollü gecekondular', (235), düşüncesinin uygulamaya dönüşmesini, "Vatandaşı gecekondü adının resmen verileceği konutlara layık görmenin ciddi siyasal sakıncalar doğuracağı." gerekçesiyle, engellemiştir.

Konut sorununun çözümlenmesi için yapılan girişimler arasında da farklı başarı oranlarının olduğu görülmektedir. Bunlardan biri, cumhuriyet dönemi içinde nitelik bakımından yeni bir konut sorunu oluşturan 'göçmen evleri' dir. "Cumhuriyet döneminde konut so-

rununu çözümlleme amacıyla yapılmış ilk ciddi girişim, 1923 yılına raslamaktadır. Cumhuriyetin ilanından sonra, yurdumuzun yeni baştan imarı ve mübadele yoluyla gelen göçmenlerin yerleştirilmesi, Cumhuriyet Hükümetlerinin en önemli sorunlarından biri olmuş ve bu sorunun çözümlenmesi için 1923 yılında çıkarılmış olan 352 sayılı kanunla Mübadele, İmar ve İskan Vekaleti kurulmuştur. Bu kuruluşa verilmiş olan imar ve iskan görevleri, İskan Müdüriyeti Umumiyesinde, göçmenlerin yerleştirilmesi ve göçmen evlerinin yapılması biçiminde anlaşılmış ve uygulanmış; imar işleri ise, İmar Müdüriyeti Umumiyesi eliyle yürütülmeye çalışılmıştır..", (236). Çoğu 1923-1933, 1935-1940 ve 1950-1955 yılları arasında olmak üzere, 1923'den beri 173 000 göçmen konutunun yapılmış olduğu, bunun da yılda ortalama 5 000 konut birimi ettiği bildirilmektedir, (237). Ruyen Keleş, konut sahibi yapılan göçmenlerin % 57'sinin devlet yardımı ile bu olanığa kavuştuklarını, göçmenlerin de % 73'ünün konut sahibi yapılmış olduğunu söyleyerek, bunun Türkiye'de yaşayan ailelerin ev sahipliği oranının çok üstünde olduğuna değinmektedir. Buna karşılık gene aynı yazar, "..% 79,8'inde mutfak, % 26,9'unda tuvalet bulunmadığı(nı), yarıdan fazlasının tuvaletinin konut dışında bulunduğu(nu), % 97,8'inin akarsudan ve % 97,6'sının elektrikten yoksun bulunduğu(nu).. " söylediği 'köy konutları' için: "..Köy konutlarının ülke ölçüsünde bugüne dek tüm olarak ele alındığına tanık olmadık. Bunun nedeni, büyük şehirlerimizdeki konut bunalımlarının, köy konutlarına vakit ve olanak ayırmaya fırsat vermemesi olsa gerek.." diyerek, uygulamadaki bu farklı başarı oranını göstermektedir. Türk mimarlarının ise çok daha önceden beri bu konu ile ilgili çeşitli düşünceler geliştirmiş oldukları bilinmektedir. Örneğin, Zeki Sayar göçmenlerin yerleştirilmeleri ile ilgili bir yazı dizisinde, (238), başka önerilerinin yanında planlamaya ilişkin olarak "..Bir tek köy ile bir mimari büro meşgul olmalıdır.." demektedir. Ayrıca köy evlerini, tarım yapılarını, köy okullarını konu edinen yazılara da raslanmaktadır, (239). Daha ilerki yıllarda, Tuğral Kansu'nun Mimarlık dergisi tarafından açılmış olan anket üzerine yazdığı yazısında, (240): "..1923 senesinden beri yeniden imarına başlanan memleketimizin yapıcılık davalarını da, ideallerimizi uygun olarak tahakkuk ettirmek istiyor isek, bunların hal olunma çarelerini de cemiyetimizin hakiki ve sağlam kaynaklarında aramalıyız. Bu esası kabul ettikten sonra, Mimari bilgilerini ve duygularını cemiyetimizin kökünü teşkil eden köylümüz ve köylerimiz ile kaynaştırmak zaruretinde bulunuyoruz. İşte o zaman mimari kıymetlerle, Türk cemiyeti ve onun vatanı birbirine bağlanmış olacak ve bu cehdin mahsulleri muasır Milli mimarimizin çehresini meydana koyacaktır... ..Köy enstitülerinin yanibaşlarına birer de (Yapıcılık şubeleri) nin kurulmasını temin etmeliyiz. Bu şubelerde köy ilk okullarından mezun

gençleri alıp, muayyen bir hazırlık devresinden sonra, bugün için hemen lüzumu olan 'Köy yapı ustalarını' yetiştirmiş oluruz.. .. Milli mimari davasının hedefi; köylerimizin, bu günkü yapıcılık durumunun tedavisi ve şifaya ulaştırılması olmalıdır.. .. Hedefe ulaştırıcı ikinci büyük bir çare inşaat malzemesi istihsalatını, köylerimizin yeniden inşa ve imarına yetecek dereceye yükseltmek olmalıdır.." sözlerini kullanarak köy yapıları üstündeki düşüncelerini açıklaması, aynı zamanda da ulusal mimarlık tartışmalarına yeni bir boyut getirmektedir.

Cumhuriyet dönemi içinde ortaya çıkan, ölçülerini de kısaca belirlemeye çalıştığımız konut sorunu, bunlara cumhuriyet yönetimi ile birlikte gelen toplumsal, ekonomik, politik, ideolojik, teknolojik, kültürel değişmeler de eklenince, çağdaş konut mimarlığının geleneksel konut mimarlığından ayrılmasına yol açmıştır. Bugün kısaca 'Türk evi' olarak adlandırılan konutlar, geleneksel Türk mimarlığının en karakteristik ürünlerinden birini oluşturmaktadırlar, (241) Bu ev genellikle taş bir temel üstüne kerpiç dolgu bir ahşap konstrüksiyonla yapılmaktaydı. Osmanlı toplumunun kendine özgü yaşayış biçiminin şekillendirdiği, zamanla neredeyse standartlaştırmış olduğu bir plan şeması Sivas'dan başlayıp Ankara, Çankırı, Kütahya, İstanbul üzerinden Balkanlar'a kadar karşımıza çıkmaktadır, (242). Bu bölge bilindiği gibi Osmanlı-Türk kültürünün en yoğun olarak egemen olduğu bölgedir. Türk evi de Anadolu'nun başka bölgelerinde üretilen konutlardan ayrılmaktadır. (Örneğin, Akdeniz bölgesi konutlarından, ya da Güneydoğu Anadolu'daki Mezopotamya etkisindeki konutlardan). Türk evi plan şeması, iki oda ve bunların arasında bulunan bir eyvan motifinin çeşitlemeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kastamonu, Amasya, Safranbolu, Kütahya ile Yugoslavya ve Bulgaristan'da bugün bile çok iyi örnekleri kalmış bulunan bu konut mimarlığı geleneği, İstanbul'da özelleşmiş bir şekli ile belirmektedir. Burada konstrüksiyon doğrudan doğruya ahşaba indirgenmiştir, bunun yanı sıra batı etkilerine de raslanmıştır. (Bunun bir örneğini Sedat Hakkı Eldem'in 'Türk Ampiri'nden esinlenerek oluşturmuş olduğu bir konut projesinden söz ederken görmüştük. Bak: s. 35) Ama bu konutların plan şemalarında yakın zamanlara gelinceye kadar büyük bir değişiklik görülmemektedir.

Cumhuriyet yönetimi ile başlayan değişmeler, bu konut mimarlığının malzemelerini, plan şemalarını, üretim biçimlerini etkilemiş, değiştirmiştir. Geleneksel Türk mimarlığında genellikle ahşap, kerpiç gibi geçici malzemelerle yapılan konutlar, artık taş, tuğla, briket, betonarme gibi kalıcı olanlarla yapılmaktadır. Bunda geçen yüzyılın ortalarından beri değişmekte olan mülkiyet hukukunun et-

kileri de düşünülebilir: Her türlü mülkiyetin padişaha ait olduğu zamanlarda genellikle saraya ait anıtsal yapıların kalıcı malzemelerle yapılması, ötekilerin ise geçici malzemelerle yapılması ilginç bir durumdur, (243). Öteki yandan göçebe-tarımsal ekonomi koşullarının bir ürünü olan Türk evi plan şeması terkedilmiş, hızlı şehirleşmeye, endüstriyel ekonomi koşullarına, yeni yaşama biçimlerine uyacak yeni plan şemaları geliştirilmeye başlanmıştır. Eskiden kendi içine dönük, tek bir büyük aileyi barındıran, bahçe içindeki konutlar, şimdi dışa dönük, birçok küçük aileyi barındıran, sıkışık şehir düzeni içinde apartmanlar şeklindeki konut birimlerine dönüşmektedir. Değişen ekonomik düzey, tarımsal üretim koşulları gereği konutla bir arada olabilen küçük el sanatları, hayvancılık, bağ-bahçecilik, v.b. gibi küçük çaptaki tarımsal üretim fonksiyonlarının konut fonksiyonlarından ayrılmasına, büyük şehirlerde giderek yalnızca konut fonksiyonlarını içeren yerleşmelerin oluşmasına kadar uzanmaktadır. Konut üretiminde mekanikleşme, giderek prefabrikasyon gibi çağdaş üretim yöntemleri uygulanmaktadır, bu da geleneksel konut üretimine göre nitelik ve nicelik farklılıklarına yol açmaktadır. Geleneksel Türk konutları anonim yapı ustaları tarafından üretilen mimarlık ürünlerinden oluşmaktayken, cumhuriyet döneminde konut üretiminin mimarlığın uğraşı alanı içine girmiş olduğunu daha önce de söylemiştik. (Bak: s. 26) Konut mimarlığı rasyonel-fonksiyoncu mimarlık akımından bu yana mimarların belki de en çok üstünde durdukları gelişmesine katkıda bulundukları bir mimarlık eylemini oluşturmaktadır. Anonim olduğu kadar da kişisel girişim sonucu oluşturulan geleneksel konut mimarlığının tanımadığı bir sorun da, konut üretiminde kooperatiflerde olduğu gibi toplu girişimlerin, giderek de devlet tarafından üstlenilmesinin ortaya çıkmasıdır. Bu da doğal olarak geleneksel Türk mimarlığının tanımadığı yeni bir takım örgütlenmelere götürmektedir.

Konutların iç fonksiyonlarında da değişmeler olmaktadır; banyosu, helası, mutfağı evin dışında değil içinde olan, hatta buzdolabı, çamaşır yıkama makinası, televizyon için yer isteyen plan şemaları ortaya çıkmaya başlamıştır. Konutun kısımları eskisi gibi her amaca hizmet edebilecek, yani gereğinde yemek, gereğinde oturma, gereğinde yatak odası olabilecek nitelikte odalar yerine, belirli fonksiyonları karşılayacak odalar şeklinde tasarlanmakta, bu fonksiyonlarına göre de adlandırılmaktadırlar, (244). Eski mimarlık öğeleri de terkedilmiş, bunların yerini çağdaş öğeler almıştır. Bunlardan birine örnek olarak geleneksel Türk evlerinde görülen 'kafes' verilebilir. Evin sokak ile ilişkisini sınırlayan kafes, aynı zamanda oldukça başarılı bir güneş kontrolü öğesidir de. Bugün onun yerini jaluzi, panjur, stor gibi başkaları almıştır. Bū-

tün bu değişmelerde cumhuriyet yönetiminin getirdiği yeni yaşantı modelinin büyük etkisi vardır. Aile birimi küçülmüş, kadın-erkek-çocuk ilişkileri, kadınların toplum içindeki yeri değişmiştir. Bu da evlerin küçülmesine, dışa dönük olmasına, iç fonksiyonlarının farklılaşmasına, çeşitlenmesine yol açmaktadır. Hatta bu değişikliklerde Atatürk devrimlerinin sembolik anlamdaki etkilerinden bile söz edilebilir: Bir zamanlar kadınların arkalarına kapatıldıkları bir eşitsizlik sembolü olmuş olan kafes, ne kadar iyi bir güneş kontrolü ögesi olursa olsun, bu düzeni değiştirmiş olan cumhuriyet dönemi mimarlığında kullanılamazdı, kullanılmamıştır da. Bu ögenin ancak son yıllarda, devrimlerin belli bir ölçüde yerleşmelerinden sonra yeniden kullanılma olanağı bulduğu izlenmektedir. Ayrıca kafesin el emeği isteyen üretimi, yerini endüstriyel olarak üretilen öteki ögelere bırakmasına neden olmuştur. (Bak: Resim 98, 120).

Konut mimarlığındaki değişmeler yalnız geleneksel konutlar ile karşılaştırılınca değil, cumhuriyetin sürdüğu yıllar içinde de izlenebilmektedir. Onbeş-yirmi yıl önce, büyük şehirlerdeki evlerde uygulandığı görülen bir konuk ağırlama odasının, bir hizmetçi yatak odasının olması, (245), gibi şeyler, günümüz konut planlayıcıları için artık düşünülmesi bile olağan dışı duruma gelmiştir. (Bak: Resim (75-80, 80-82). Bu ev kısımlarının büyük ailenin, harem-selamlık düzeninin, yerini yeni, çağdaş, küçük, dışa dönük aileye bırakırken bir geçiş dönemini yansıtmakta oldukları düşünülebilir. Çeşitli zamanlarda çıkan mülkiyet, kredi, vergi, kamulaştırma, imar yasaları da konut mimarlığının değişmesi üstünde etkili olmaktadır. Altan Öke, 1965 yılında çıkarılan Kat Mülkiyeti yasasından (246) söz ederken, "Türkiye'de ruhsatı alınan konutların tiplere göre dağılımı, ruhsat istatistiklerinin başladığı 1954 yılında, yüzölçümü itibarı ile % 72,5 ev, % 27,5 apartman iken, 1970 yılında % 28,8 ev, % 71,2 apartman olarak tersine dönmüştür." diyerek böyle bir etkinin sonuçlarını göstermektedir. Konut mimarlığının dış görünüşü de çeşitli zamanlarda çıkan, kat yüksekliklerini, yapıların aralarındaki uzaklıkları, çıkmaları, balkonları, v.b. gibi özellikleri düzenleyen yasalar aracılığı ile de değişikliklere uğramaktadır. Bir dönem içinde raslanan kat yükseklikleri fazla, bütün katları aynı büyüklükte olan yapıların yerini, başka bir dönem içinde kat yükseklikleri az, zemin üstü katları konsol olarak çıkan, çatı katları içeri çekilmiş yapıların alması bu gibi nedenlerle olmaktadır.

Konut fonksiyonları çağımızda hızlı değişen toplumsal fonksiyonlardan biridir, ayrıca öteki toplumsal-kültürel olaylardan etkilenenidir de. Dolayısı ile bunların konut mimarlığının değişmesi

üstündeki etkileri de fazla olmaktadır. Yeni bir dış kaplama malzemesinin çıkmasının konut mimarlığının dış görünüşünü ne kadar etkileyebildiği, Türk konut mimarlığında en iyi izlenebilen olaylardan biridir, (247). Bunun gibi toplumun teknolojik düzeyindeki aşamalar da konut mimarlığında doğal olarak yansımaktadır. Yeni yapı malzemeleri konut üretimi sürecini etkiledikleri gibi biçimlerini de etkilemektedir. Hafif beton yapı öğelerinin, asmo-lenlerin endüstriyel üretimleri, konut mimarlığına konstrüktif olduğu kadar biçimsel de olan yeni olanaklar getirmektedir, duvarlar incelmekte, tavan yükseklikleri azalmakta, pencere açıklıkları büyümektedir. İzolasyon malzemelerinin gelişmesi, düz çatıların konutlarda da yaygın olarak uygulanmasına yol açmaktadır. Konut mimarlığında büyük cam yüzeyli açıklıkların ortaya çıkmasının, dışa dönük aile düzeninin yanı sıra, Türkiye'de ilk pencere camı fabrikasının kurulduğu yıl olan 1961'den sonra birden bire büyük bir hızla çoğalması, teknolojik düzeydeki değişmelerin konut mimarlığı üstündeki etkilerini çok iyi anlatabilecek bir örnektir.

Bugün Türk konut mimarlığında biçim olarak tek evden ikiz evlere, sıra evlere; tek katlıdan çok katlıya, nokta şeklinde yükselen daha çok katlı blok apartmanlara, hatta dupleks sistemlere varıncaya kadar çağdaş mimarlık düşüncesinin çeşitli uygulamalarının örneklerine raslanabilmektedir. Elli yıllık gelişme göz önüne alınacak olursa, konut üretiminde tek evden toplu konuta, tek katlıdan çok katlıya, (248), tek girişimden örgütlü girişime, büyük konut birimlerinden küçük konut birimlerine, (249), doğru gelişen bir eğilimden söz edilebilir. Günümüzde sosyal konutlarla ilgili düşünce ve uygulamalar yoğun olmakla birlikte, büyük şehirlerde pahalı malzemelerle yapılmış konutlar ağır basmaktadır. Devletin ise konut sorununa 1920'lerde göçmen konutları yönünden yaklaştığı, 1940'larda buna memur konutlarının katıldığı, 1960'larda ise bunu bütün "...yoksul ve dar gelirli ailelerin sağlık şartlarına uygun konut ihtiyacını karşılayıcı tedbirleri.." alma yükümlüğü ile genişlettiği görülmektedir. Mimarlık düşüncesi tarihi açısından bunu olumlu bir gelişme olarak nitelemek gerekmektedir.

Gecekonduarda da ilginç gözlemler yapmak mümkün olmaktadır. Bunlar kırsal yerleşme ile şehirselleşme arasında bir yer aldıklarından, her ikisinin de özelliklerini taşımaktadırlar: Mimarlıkları anonim bir mimarlıktır, tıpkı kırsal yerleşmelerde olduğu gibi burada da herkes kendi evini kendi yapmaktadır, (250). Bu evlerin içinde ya da bahçelerinde küçük tarımsal üretimler yapılmaktadır. Bunları konut mimarlığının anonim olduğu geleneksel Türk mimarlığı geleneklerinin çağımız içinde süren bir uzantısı olarak görmek mümkündür. Gecekonduların çık hızlı yapılmaları zorunluluğu

onları yapanları bir çeşit prefabrikasyon uygulamasına yöneltmiştir. Hızlı şehirleşmenin sonucu olarak ortaya çıkan büyük şehirlerdeki şehir yenileme - yapı yenileme süreci, eski yapıların yıkılmasına yol açmaktadır. Büyük bir dikkatle yapılan bu yıkma eyleminde, eski yapıda bulunan kullanılabilir en küçük bir yapı ögesi dahi en temiz bir şekilde yerinden çıkarılmakta, bunlar belirli yerlerde toplanarak gecekondusunu yapacaklara satılmaktadır. Böylece bazen çerçevesi ile, çamı ile, boyası ile bütün bir pencere, bir kapı hazır olarak bu elemanlara göre tasarlanmış gecekondu içinde yer almaktadır, (251). Gecekondular minimum maliyetin, minimum yapım süresinin, minimum kullanma alanlarının uygulandıkları yapılardır. Kendi içlerinde bir yerleşme düzenleri, birbirlerine göre konum kuralları, ulaşım için, alış-veriş için ayrılmış yerleri, hatta bu işleri toplu olarak yöneten yöneticileri bulunmaktadır. Gecekondu mimarlığını bütün yönleri ile inceleyen çalışmalar henüz çok değildir. Ama toplumsal-ekonomik yapılarının yanı sıra, gecekonduların halk mimarlığı olarak, Türk toplumunun belirli bir zamanındaki kültürel düzeyini, kültürel ortamını yansıtan olgulardan biri olması, onlara cumhuriyet dönemi Türk mimarlık tarihi içinde ilgi çekici bir yer kazandırmaktadır.

Yukarda cumhuriyetin etkisi ile Türk mimarlığında görülen nitel ve nicel değişimler anlatılmak istenmiş, örnek olarak da konut ve konut üretimine ilişkin sorunlar kullanılmıştır. Bu örneğin seçilmesinin nedenleri vardır. Konut mimarlığı daha önceki Osmanlı-Türk mimarlığı içinde kendine özgü bir senteze ulaşmış bir mimarlıktır, toplumsal-kültürel olaylardan çok kolay etkilenebilen bu mimarlık fonksiyonu sözü edilen nedenlerden dolayı cumhuriyet dönemi içinde önemli değişmelere uğramıştır. Konut gereksinmesinin cumhuriyet dönemi içinde büyümeye başlaması nicel ve nitel değişmelerin yanı sıra çözümlenmesi gereken önemli bir sorun oluşturmaktadır, bu sorun bugün de güncelliğini korumaktadır. Cumhuriyet dönemi içinde konut tasarımı ve üretimi konularının mimarların uğraşı alanı içine alınmış olduğunu söylemiş, ama mimarların bu alandaki bütün eylemleri denetimleri altına alamamış olduklarını da belirtmiştik. (Bak: s. 92). Başka bir deyişle, konut mimarlığı mimar olmayanların da etkili bir biçimde eylemde bulundukları 'anonim mimarlık' niteliklerini korumaktadır. Böyle olması da bilinçli mimarlık eylemleri sonucu oluşturulan, örneğin eğitim, sağlık, yönetim, v.b. gibi öteki mimarlık fonksiyonlarından ayrılmasına, değişimleri daha belirgin bir şekilde yansıtabilmesine yol açmaktadır.

Burada sözü edilmişken bu öteki mimarlık fonksiyonlarının da cumhuriyetle gelen değişmelerden etkilenmiş olduğunu belirtmek gerekir. Eğitim, sağlık, konaklama, v.b. gibi gene Osmanlı-Türk mimarlığının belli sentezlere ulaştırmış olduğu mimarlık fonksiyonları da doğal olarak günümüzde yukarda anlatılan, ya da benzeri etkiler altında değişmiş, hatta bu fonksiyonları yenileri de katılmıştır. (Bu gelişmenin 19. yy'da başlamış olduğuna daha önce de değinilmişti. Bak: s. 10). Bunların içinde cumhuriyet yönetiminin özellikle üstünde durduğu bazı mimarlık fonksiyonları da bulunmaktadır, örneğin eğitim, yönetim, sağlık fonksiyonlarına ilişkin konular gibi. Hatta ağırlık verme oranları zaman zaman değişse de, alt-yapı, ulaşım, üretim, spor, v.b. gibi fonksiyonlar da bunlara katılabilirler, (2 5 2). Bütün bu mimarlık fonksiyonları cumhuriyetle birlikte gelen toplumsal-kültürel değişmelerden etkilenmektedirler, ama bunlar, tasarım ve üretimlerine yalnızca mimarların katıldıkları bilinçli mimarlık eylemleri olarak daha çok çağdaş mimarlık düşünceleri, o özel fonksiyona ilişkin teknolojik veriler ve tasarım kuramları tarafından etkilenmektedirler. Örneğin bir hastane yapısında diyelim ki kadın hakları devrimi gibi toplumsal bir olaydan çok, sağlık teknolojisine ilişkin gelişmelerin etkisi daha büyük olmaktadır. Onun için cumhuriyet dönemi içindeki bilinçli mimarlık eylemlerinin geçirdiği değişmeler değerlendirilirken bu yönün unutulmaması gerekmektedir.

Cumhuriyet dönemi Türk mimarlığı içinde bir mimarlık fonksiyonu vardır ki, bütün bu sözü edilen değişmelerden etkilenmemiştir: Dinsel yapılar. Türk toplumunun kültürel yapısındaki değişmeler geleneksel mimarlık fonksiyonlarını, dolayısı ile de onların nicelik ve niteliklerini değiştirerek, mimarlık ürünlerinde de yansdıkları halde, bir tek dinsel yapıların bu kuralın dışında kaldığı görülmektedir. Başka bir deyişle, cumhuriyet dönemi içinde üretilen camilerle, geleneksel camiler arasında biçimlenme açısından çok büyük bir fark görülmemektedir. Cumhuriyet dönemi Türk mimarlığı içinde böylece kendine özgü bir yer alan bu yapılar üstünde de kısaca durarak bu kez de değişmemeye bir örnek verilecek, bu değişmemenin nedenleri tartışılacaktır.

Dinsel yapılardaki değişmemeyi iki nedenle açıklamak mümkündür: Bunlardan birincisi, gerek daha önceki, gerekse cumhuriyet dönemi içindeki devrimlerin hiç birinin dinsel yapıların fonksiyonlarını değiştirecek nitelikte olmayışıdır. Atatürk devrimleri arasında bulunan layiklik ilkesi yalnız din ile devlet işlerinin birbirlerinden ayrılmasını sağlayan bir devrimdir, ne İslam dininin ken-disinde, ne de tapınma fonksiyonlarında, yani camiye gitmede, aptest almada, namaz, cuma namazı kılmada, ezan okumada hiç bir

değişikliğin yapılmamış olması, bunların fonksiyonel mekan organizasyonlarında da bir değişikliği gerekli kılmamış, dolayısıyla de camilerin biçimlenmelerinde fonksiyondan gelebilecek değişimlere yol açmamıştır.

İkinci, daha önemli neden ise, yukarıda adları geçen devrimlerin dinsel yapıların sembolik fonksiyonlarını de değiştirmemiş olmasıdır. Geleneksel cami yapıları Osmanlı-Türk kültürünün doruğuna eriştiği bir zamanda 'klasik' biçimlerini elde etmişlerdir. Daha önceki dönemlerde başka fonksiyonlara hizmet eden camilerin biçimlerinin de değişik olabildiği bilinmektedir. Buna örnek olarak 'ulucami' ile 'zaviyeli cami (ters T planlı cami)' tipleri gösterilebilir. Osmanlı devletinin örgütlenmesi tamamlandıktan, belli bir coğrafi bölge içinde politik bir birlik kurulması sağlandıktan sonra, bu camiler yerlerini üstü kubbe ile örtülü tek mekanlı camilere bırakmıştır. Mimar Sinan'ın yapıtları ile de erişilen doruk noktası, Osmanlı kültürü içinde yalnız mimarlık alanında değil, toplum örgütlenmesi, toplumun zenginliği, askerlik, ticaret, sanat, v.b. alanlarında da erişilmiş olan doruğu simgelemekte, bu doruğun bir sentezini oluşturmaktadır. Onun için de camiler, özellikle kalıcı malzemelerle yapılmış olan bu yapılar, gerek fonksiyonları, gerek konstrüksiyonları, gerekse biçimleri ile toplum içinde bir sembol olma görevi de yüklenmişlerdir. İşte bu sembolik görevdir ki, cami yapılarını daha ileri dönemlerde de biçimlerini korumaya götürmüştür. Bir kubbe geniş bir açıklığın örtülmesi fonksiyonundan başka, ileri bir yapı tekniğini, mimarlık örgütlenmesini, gerçekleştirilmiş bir devletin gücünü gösteren sembolik bir fonksiyona da sahiptir. Bugün çağdaş araçlarla tapınmaya çağrı yapılmasına rağmen, camilerde minarelerin bulunması, bunların yalnız çağrı fonksiyonuna, ya da özel dinsel günlerin gelmesini, ramazanlarda iftar zamanını mahyalarla, kandillerle donatılarak belirtme fonksiyonlarına hizmet etmediklerini, aynı zamanda insanlara şehir içinde yön bulduran birer işaret, sembolik birer işaret olduklarını göstermektedir. Klasik camilerde yer alan öteki biçim öğeleri de benzer şekilde sembolik anlamlar taşıyarak tekrar edilmekte, 20. yy'ın çağdaş konstrüksiyon yöntemleriyle biçimlendirilmiş bir camisinin temellerine dinamit konarak yıkılmasına ve hala bu geleneksel sembollerin yapılmasına güçlü bir neden olmaktadır. Örneğin, 16. yy'dan kalmış olan bir Süleymaniye bugün gerek fiziksel, gerekse sembolik fonksiyonlarını sürdürerek yaşayan bir yapıdır, yani hala bu fonksiyonlarını yerine getirmektedir, günümüzde yapılmış her hangi bir camiden hiç farkı olmadan kullanılmaktadır, ayrıca birleştirici, sembolik niteliklerini de korumakta, hatta bir esinlenme kaynağı olmaktadır. Onun yanında, bu gibi sembolik fonksiyonlardan yoksun olan başka mimarlık ürünleri aynı ölçüde etkili olmamakta, giderek tarihe mal olmaktadır.

Toplumun bazı durumlarda zor kullanarak, sembol-biçim aramasını, özellikle mimarlık alanında, doğru değerlendirmek, bunu bir tutuculuk, gericilik belirtisi olarak nitelendirmemek gerekmektedir. Kültürel değişim süreci içinde olan toplumların alışıl gelmiş sembolleri de değişme durumundadır. Bu da yeni semboller ortaya çıkıncaya kadar eski sembollerin yaşatılmaya çalışılmasına neden olmaktadır. Türk toplumu da bugün bir değişim süreci içindedir, yeni sembollerini kesinlikle belirleyememiştir ve eski alışıl gelmiş sembollerini yaşatmaya savaşılmaktadır. Bu da göreceli olarak anonim mimarlık ürünleri olan cami yapılarında dışı vurmaktadır. Bu doğal bir olaydır, başka zamanlarda, başka yerlerde, başka kültürlerin mimarlık ürünlerinde de benzer durumları izlemek mümkündür. 19. yy Avrupa'sı seçmeci mimarlığı, birinci ulusal mimarlık dönemi mimarlığı buna örnekler olarak gösterilebilirler. Cumhuriyet dönemi içinde üretilen dinsel yapıların biçimsel olarak geleneksel camilere göre değişmemiş olması, bütünü ile henüz böyle bir sembol-biçim ilişkileri açısından inceleme konusu yapılmamış, genellikle bunların yeni malzeme ve konstrüksiyon olanaklarından yeni mekansal biçimler yaratmada yararlanmamaları eleştirilmiştir.

Sembol-biçim ilişkilerinin bu kadar güçlü olarak hala sürdürülmesinin yanı sıra, cami mimarlığında gene de önemli değişimler izlenebilmektedir. Bunlardan biri malzeme-konstrüksiyon kullanılışı yönünden olan değişimdir. Evet, kubbe örtü olarak yapılmaktadır, ama bu artık eski, tarımsal, el işçiliğini ve toplumun padişahla biten hiyerarşik düzenini yansıtan, doğal taş malzeme ile tek tek üst üste konarak, kilit taşı ile biten bir konstrüksiyon olmamaktadır. Yeni camilerin kubbeleri göreceli olarak homojen bir toplumun, endüstriyel olarak ürettiği bağlayıcı malzemelerle oluşturduğu homojen bir malzeme olan betonarme ile, bir seferde dökülerek yapılmaktadır. Ayrıca daha ekonomik, daha zaman kazandırıcı böyle bir çağdaş malzeme-konstrüksiyon yönteminin dinsel yapılarda uygulanmasını, bütün tutucu görünümüne rağmen en ileri iletişim ve ulaştırma olanaklarından yararlanan Türk toplumunun dinsel örgütlenmesinin rasyonel davranışı açısından da, doğal karşılamak gerekmektedir. Fonksiyonlar açısından da bazı değişimlerin olduğunu, sembolik anlamlarından dolayı yapılmalarına rağmen, sonradan çevreleri cam ile kapatılıp bir iç mekan şekline dönüştürülen son cemaat yerinin biçimlenmesinde görmek mümkündür. Biçim açısından ise, yeni camilerin tek tek yapı öğelerinin, klasik camilerde erişilmiş olan bir bütünlüğe sahip olmadığı, hatta daha dikkatli bir gözlem yapıldığında bunların bu nitelikleriyle Anadolu-Türk kültürü içinde göreceli olarak durulmamış bir dönemin mimarlık ürünlerine, 'Beylikler Devri' camilerine benzedikleri görülmektedir. Tasarımları sembolik anlamlar o kadar önemli olmayan, örneğin şadırvan gibi öğeler ise, geleneksel biçimlenmelerden koparak tamamen yeni biçimlenmelere yönelebilmektedirler.

Cumhuriyet dönemi içinde yapılan yeni camiler, bütün bu malzeme, konstrüksiyon, fonksiyon, biçim özellikleriyle aslında Türkiye'nin içinde bulunduğu kültürel değişim sürecini en ilginç bir şekilde yansıtmaktadırlar. Türk toplumu tarımsal ekonomi düzeyinden endüstriyel ekonomi düzeyine geçmektedir; yeni cami yapıları da tarımsal ekonomi toplumunun biçimlerini endüstriyel malzemelerle tekrar etmektedirler, tıpkı ezanın hoparlörle okunması, hacıların jet uçaklarıyla hacca gitmeleri gibi. Tarımsal düzeyden endüstriyel düzeye geçiş henüz tamamlanmamıştır; camilerde de biçimsel bir bütünlük görülmemektedir. Atatürk devrimleri de, endüstrileşme süreci de tapınma fonksiyonlarını değiştirmemiştir; camilerin mekansal-fonksiyonel organizasyonlarında da önemli bir değişiklik görülmemektedir. Toplum için bu sembolik değerler eski güçlerine sahip değildirler; yeni cami yapıları ancak küçük çapta gerçekleştirilebilmekte, Ankara'daki Kocatepe Camisi gibi büyük girişimler, külliyesi ile birlikte yedi yıl kadar kısa bir zamanda tamamlanmış olan bir Süleymaniye gibi çabuk bitirilebilmeleri için gerekli ekonomik olanakları bulamamaktadırlar. Türkiye'nin toplumsal, ekonomik, kültürel yaşantısında dengesizlikler vardır; bu da cami yapılarının biçimsel bütünlüğe ulaştırarak bir tasarım sürecinden geçmesini engellemekte, bu yapıların kubbe, minare, v.b. gibi öğelerinin bir araya getirilip üretilmelerine, çeşitli yerlere göre çeşitli şekillerde biçimlendirilmelerine yol açmaktadır.

Cumhuriyet dönemi içinde üretilmiş olan camilerin Türk toplum yapısını bu kadar açık bir şekilde yansıtabilmeleri, belki de onların büyük ölçüde anonim mimarlık ürünleri olmalarından ileri gelmektedir. Göreceli olarak bilinçsiz bir mimarlık eylemi olan anonim mimarlık, ne geleneksel, ne de çağdaş mimarlık düşüncelerinin büyük ölçüde etkisi altında kalmadan, toplumun o andaki gereksinimlerini, o andaki olanaklarla, bu olanakların sınırlarını zorlamadan karşılamayı amaçladığından, toplumun istediği biçim kalıplarına daha çabuk kendini uydurabilmekte, onları biçimsel olarak daha gerçeğe yakın bir şekilde yansıtabilmektedir. Yukarda değindiğimiz 'toplumun kültürel yapısı - mimarlık ürünlerinin biçimlenmesi' uyumu, başka hiçbir yapı türünde bu kadar açık olarak belirmemektedir. Belki bir konut mimarlığı bunun dışında tutulabilir, onun da nedeni bu alanda da anonim mimarlık eylemlerinin çokluğudur. Ama daha bilinçli yapı eylemleri olarak görülebilecek örneklerde de eski biçimsel öğelerin tekrarlandıkları da bir gerçektir: Vakıflar Genel Müdürlüğü 1970 yılında "...Bilhassa büyük merkezlere uzak yerlerde vatandaşlarımızın proje çizdirecek yetkili mimar ve statik hesapları yapacak mühendis bulamadıkları..." gerekçesiyle cami yaptıracaklara yardımcı olmak amacıyla "...bu yapıların mimari ve inşaat bakımından yeterli olabilmesi için kendi elemanlarına geleneksel

mabed mimarisinin anlayışının ışığı altında.." hazırlattığını belirttiği çeşitli cami ve mescit projelerini bedelsiz olarak verdiğini açıklamaktadır, (253). (Bak: Resim 137). Doğal olarak bu gibi davranışların Türk dinsel mimarlığını olumlu yönde etkileyeceği düşüncesini kuşku ile karşılamak gerekmektedir.

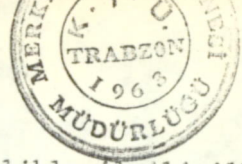
Burada Türk mimarlarının cumhuriyet dönemi içinde üretilmelerine bilinçli olarak katkıda bulundukları camilerin olup olmadığı sorusu akla gelmektedir. Böyle yapılmış camiler vardır doğal olarak, ama, çeşitli mimarlık dergilerinde ele alınan konulara toplu olarak bakıldığı zaman çağdaş dinsel yapılarla ilgili konuların oldukça az yer tutmalarından anlaşılabileceği gibi, Türk mimarları bu konu üstünde az durmuşlardır. Birinci ulusal mimarlık dönemi içinde mimarların cami tasarımı ve onarımı konuları ile uğraştıkları bilinmektedir, (254). Rasyonel-fonksiyoncu düşünce zamanında ise bunun çok daha az olduğu görülmektedir. Behçet Ünsal'ın ".günümüz mimarlığının amacı dine hizmet etmek değil, halka hizmet etmektir.." şeklindeki sözleri hatırlanırsa, bu zaman içinde mimarların bu konu ile ilgili düşünceleri daha iyi anlaşılabilir. Burada da neden olarak Osmanlı sembollerinin Atatürk zamanı içinde kullanılmaması gösterilebilir, çünkü camiler de bu sembollerden biridir. İkinci ulusal mimarlık akımı zamanında yapılan önemli camilerden biri, mimar Vasfi Egelî'nin İstanbul'daki Şişli Camisi'dir, (255). 1945 yılında yapılmasına başlanan bu cami, ikinci ulusal mimarlık düşüncelerinin etkilerini taşımaktadır: Malzemesi, konstrüksiyonu çağdaş betonarme olmasına karşılık, biçimlenmesi geleneksel klasik cami biçimlenmesinden ayırt edilemeyecek bir şekildedir. Benzer şekilde bir cami biçimlendirme anlayışını Recaî Akçay'ın Ankara'daki Maltepe Camisi sürdürmektedir. Daha ilerkî dönemler içinde önemli bir gelişmeyi Ankara'da Kocatepe'de yapılacak cami projesi oluşturmaktadır. Ankara'nın Yenışehir semtinin gereksinmesini karşılamak amacıyla düzenlenen iki basamaklı yarışmanın şartnamesinde, zamanının serbest mimarlık düşüncesine uygun olarak, caminin biçimlenmesi ile ilgili bir ön koşullandırma yapılmamakta, geleneksel ya da çağdaş biçimlerin seçimi yarışmacılara bırakılmaktadır. (Bak: s. 41, dip notu 62) Yarışmada birinciliği kazanan Vedat Dalokay'ın önerisi de genel olarak geleneksel semboller olan kubbe, minare gibi öğeleri korumuştur. Yalnız, bunların biçimlendirilmelerinde çağdaş yapım yöntemleri kullanılmıştı, örneğin yapının örtüsü bir kabuk konstrüksiyon ile gerçekleştirilecekti. Böylece belki de geleneksel cami mimarlığından çağdaş cami mimarlığına olumlu bir geçişi gerçekleştirebilecek olan bu tasarı, daha sonra terk edilmiş, yerini geleneksel bir camiye bırakmıştır, (256). Mimarlık düşüncesi tarihi açısından, kaçırılan bu fırsatı cumhuriyet dönemi Türk mimarlığı içindeki en olumsuz davranışlar-

dan biri olarak değerlendirmek gerekmektedir. Türk mimarlarının bu, ya da daha sonraları Cengiz Bektaş'ın Etimesgut'da, Hayati Tabanlıoğlu'nun Ankara'daki Yeşilyurt camileri gibi projeleri, cami mimarlığında önemli gelişmelere yol açacak kadar etkili olamamışlardır. Konstrüksiyon ve biçimlenme bakımından ilginç deneyimler daha çok Türkiye dışında yapılacak camiler için açılan yarışmalara Türk mimarlarının gönderdikleri projelerde görülebilmekte, Türk mimarlarının bu gibi çalışmalarda çağdaş olanaklardan yararlandıkları izlenebilmektedir, (257). Bu konu ile ilgili olarak Türk mimarlarının çağdaş cami mimarlığının, tapınma fonksiyonlarının nasıl olması gerekeceğini tartışan kuramsal çalışmalarının, yukarda sözü edilen projelerin dışında, hiç olmadığını da belirtmek gerekmektedir. Bunun nedenleri arasında sembolik anlamların bir ölçüde hala tartışılmazlıklarını sürdürmeleri, bir de cumhuriyet yönetiminin ikinci yarısındaki politik yatırım amacı ile yapılan girişimler düşünülmezse, bu mimarlık fonksiyonunun önemli bir uğraşı alanı olarak görülmemiş olmasının etkileri de düşünülebilir. (Bak: Resim 49, 50, 83, 84, 135, 136).

Cumhuriyetle gelen nitel ve nicel değişimleri anlatırken şimdiye kadar hep çevre düzenlemesinin mikro ölçeğini oluşturan tek yapı planlaması düzeyinden alınan örnekler üstünde durduk. Bu örneklerle makro ölçekten, toplu planlama düzeyinden, kısaca şehircilik ve şehir planlaması eylemlerinden örnekleri katmakla, bunların cumhuriyet dönemi içinde geçirdiği aşamalardan söz etmekle genel gelişme hakkında ve geleneksel Türk mimarlığına göre cumhuriyetin getirmiş olduğu değişimler hakkında daha geniş bir fikir vermiş olabiliriz. Geleneksel Türk mimarlığının hiçbir zaman bu ölçüde tanımamış olduğu şehircilik sorunları, cumhuriyet yönetimi ile başlayan, özellikle de ikinci yarısından beri gözle görülür bir hız kazanmış olan endüstrileşme-şehirleşme eylemlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu da Türk mimarlık düşüncesine şehirleşme, şehir planlaması ile ilgili düşüncelerin katılmasına yıl açmakta, bu düşüncelerin uygulamaya aktarılması ise geleneksel Türk-İslam şehir dokusunun, görüntüsünün değişmesine neden olmaktadır.

Geleneksel Türk mimarlığında, örneğin Avrupa'da Rönesans'dan beri görüldüğü şekli ile, ayrıca bir şehircilik, yani planlı olarak şehir yapma düşüncesi yoktur, (258). Türkler Anadolu'ya geldikleri zaman belli başlı şehirleri hazır olarak bulmuşlar, bunların önce çevrelerine, sonra da içlerine yerleşerek onları türkleştirmişlerdir. Gerek bunlar, gerekse tek tük kurulan yeni şehirler, belli bir planlama düzenine uymadan, organik olarak gelişmişlerdir. Bu yerleşmeler Türk-İslam kültürünün, tarımsal ekonomiye da-

yanan bir toplumun geliştirdiği bir yerleşme biçimine yansıtma-
 tadır. Geleneksel Türk şehirlerinin en açık özelliklerinden biri,
 kamuya ait yolların, alanların olmamasıdır. Bu şehirler içindeki
 konutlar kendi ilerine dönük birer mikrokosmos oluşturmaktaydı-
 lar, şehrin sokakları evleri ya da ev gruplarını merkeze bağlayan
 Çıkmaz sokaklar şeklindeydiler. Cami ile onun çevresinde yer alan
 pazaryeri şehrin toplumsal, kültürel, ekonomik merkezini oluştur-
 makta, cami avlusu da kamuya ait bir alan görevi görmekteydi. Ge-
 rekli kamu hizmetleri ise çeşitli vakıflar, (259), aracılığı ile
 görülmekteydi. şehrin yönetimi bir mft, bir kadı, ticaret işle-
 rini denetleyen bir muhtesip, güvenlik içlerinden sorumlu bir
 subaşı tarafından yürütülmekteydi. şehrin ekonomisi tarımı dayan-
 maktaydı, toplumsal dayanışma İslam ilkelerine bağlıydı. şehrin
 yapımı herkesin kendi evini, kendi yolunu kendisinin yapması şek-
 linde olurdu, ortak bir biçimlendirme iradesi yoktu. Onun için de
 plan açısından karmaşık, düzensiz, organik, neredeyse birer büyük
 köy görünümü taşımaktaydı Türk şehirleri. İstanbul gibi büyük çe-
 hirlerde de çok değişik olmayan bu durum 19. yy'a, hatta bazı
 Anadolu şehirlerinde 20. yy'ın ortalarına kadar sürmüştür. Ama
 19. yy'dan beri nğusun çoğalmaya, 20. yy'da da endüstrileşmenin
 hızlanmaya başlaması ile kendi kendine yetebilen bu şehirsel düzen
 artık gereksinimleri karşılayamaz olmaya başlamış, dolayısı ile de
 değişmeye yönelmiştir. Bu alandaki ilk, belki de en önemli değişme,
 19. yy'da şehirsel hizmetlerin ngtlenmesi alanında görülmekte-
 dir. Bir belediye rgt kurma düşüncesi bu yüzyılın başında batı
 etkileri ile ortaya çıkmaya başlamıştı. İstanbul'da şehrin yol ile
 su gereksinmelerini karşılayan şehremaneti'nin daha sonraları ku-
 rulan Nafia Nezaretine bağlanması bu yoldaki ilk adımları oluştur-
 maktadır. Belediye hizmetlerini gören örgütün saraydan ayrılması,
 ondan bağımsız olarak örgütlenmesi, aynı zamanda Osmanlı yöneti-
 minde başlayan anlayış değişikliğini de yansıtması bakımından il-
 gi çekicidir. İstanbul'da batılı anlamdaki ilk belediye rgtlen-
 mesi girişimi 1857'de Galata ve Beyoğlu semtleri için kurulan
 'Nümune Dairesi (6. Daire)' dir. Daha sonraları çeşitli aşamalar-
 dan geçen belediye örgütlenmesi, çeşitli nedenlerle ya tam olarak
 uygulanamamış, ya da sınırlı olarak uygulanabilmiş, İstanbul dış-
 ındaki şehirleri de kapsayacak bir düzeye erişememiştir, (260).
 şehirlerin yönetimsel örgütlenmesinin de bu yüzyılda yeniden d-
 zenlendiği görülmektedir. 1868 yılında yıkan 'Teşkilat-ı Vilayet
 Nizamnamesi' vilayetler, livalar, kazalar ve karyeler olmak üzere
 bir yönetimsel bölünmeyi öngörmektedir. Mustafa Cezar, bu nizamna-
 menin 19. yy'da İstanbul dışındaki şehirlerde yapı eylemlerini
 hızlandırıcı etkilerine değinmektedir, (261). Ama şehirsel örgüt-
 lenme cumhuriyet yönetimi içinde bugünkü şeklini almış, büyük çe-
 hirler dışındaki şehirlerde de uygulanması sağlanabilmiştir.

Bu alandaki ikinci önemli değişiklik şehircilikle ilgili ilk yasaların bu yüzyılın sonlarına doğru çıkarılmalarında görülmektedir. Daha önce çıkarılmış olan 'Ebniye Nizamnamesi' ne 1863'de çıkarılan 'Turuku Ebniye Nizamnamesi' katılmış, bunları da daha sonra, 1882 yılında çıkarılan 'Ebniye Kanunu' izlemiştir. Bu yasalar şehir yapımı eylemlerini yol genişlikleri, yapıların malzemelerine göre yükseklikleri ve birbirlerine olan uzaklıkları, yeni yapılacak yapılarda uyulması gereken koşullar, v.b. gibi açılardan düzenleyici ilkeler getirmektedirler. Bu yasalara paralel olarak ilk kamulaştırma yasalarının da, gene önce kararnameler şeklinde 1879 ve 1883 yıllarında çıktıkları, 1912 ve 1915 yıllarında da 'İstanbul ve vilayatta devairi belediye namına istimlak olunacak mahallerin sureti istimlaki hakkında kanun' olarak yeniden düzenlendikleri görülmektedir. Bu yasalar belediyelere gerektiğinde kamulaştırma yetkileri vermekte, kamulaştırmaların nasıl yapılacağı ilkelerini saptamaktadırlar, (262).

İlk planlı şehir yapımı eylemlerinin de 19. yy'da İstanbul'da başladığı görülmektedir, (263). Bunlardan birinin III. Selim zamanında yapılan Selimiye Kışlası'nın arkasında kurulmasına başlanan bir mahalle olduğu, Şehremaneti kurulduktan sonra yaya kaldırımlarının ve sokakların düzenlendiği, mezarlıkların şehir dışına çıkarılmasına başlandığı, 1865'de çıkan Hocapaşa yangınından sonra bir 'İslahat-ı Tarik komisyonu' kurularak yangın bölgelerinin yeniden yapılmasına girişildiği, Buvar adında bir Fransızın bu yangın mahalleleri için yöresel bir imar planı yaptığı bilinmektedir. Gene bu yüzyılda İstanbul'da halkın yararlanması için park ve bahçelerin yapıldığı da belirtilmektedir. (1870'de Taksim'de, 1871'de Tepebaşı'nda), (264). İstanbul dışındaki örnekler arasında da Sultan Abdülaziz zamanında bir yer sarsıntısından zarar gören Harput şehrinin yerine kurulan Mamure-tül Aziz (bugünkü Elazığ) şehridir. Bu şehrin düz bir alanda kurulduğu, yollarının birbirine dik açılar yapan bir ağ oluşturduğu, bunların üstlerine ağaçların dikilmiş olduğu bilinmektedir. Ama bu girişimler 19. yy'da tek tek örnekler olarak kalmaktadır. Türk şehirlerinin planlı olarak düzenlenmeleri geniş ölçüde cumhuriyet dönemi içinde olmuştur.

Cumhuriyetin başında şehircilik sorunlarının yurt dışından gelen göçmenlerin yerleştirilme ve barındırılma sorunları ile birlikte ele alındığı görülmektedir. Nitekim 1923 yılında çıkarılan bir yasa ile 'Mübadele, İmar ve İskan Vekaleti' kurulmuştur. "...Bu kuruluşa verilmiş olan imar ve iskan görevleri, İskan Müdüriyeti Umumiyesinde göçmenlerin yerleştirilmesi ve göçmen evlerinin yapılması biçiminde anlaşılmış ve uygulanmış; imar işleri ise, İmar Müdüriyeti Umumiyesi eliyle yürütülmeye çalışılmıştır. Ancak bu bakanlık, .., 1925 yılındakaldırılarak, görevleri Dahiliye Vekaletine

aktarılmıştır..", (265). Kemal Ahmet Aru, I. Milli Fiziki Plan Seminerine vermiş olduğu bildirisinde cumhuriyet dönemi içindeki şehircilik eylemlerini beş döneme ayırarak incelemektedir, (266). Bu ayırımı göre ilk dönem, yani 1923-1928 arası, henüz planlama çalışmalarının başlamadığı bir dönem olarak tanımlanmaktadır. Bu zamanda 1882 yılından beri yürürlükte olan 'Ebniye Kanunu' nun uygulanması sürdürülmektedir. Bu dönem içinde bazı planlama çalışmalarının varlığı bilinmektedir. 1924 yılında İzmir'de Fransız şehircisi Rene Danger tarafından yapılan yöresel bir imar planı ile gene aynı yılda Ankara'da Heussler tarafından biri eski Ankara, biri de Yenişehir ile ilgili olarak yapılan iki yöresel imar planı bu ilk planlama çalışmalarını oluştururlar, (267). 1928'de başlayan ikinci dönem, Türkiye'deki ilk geniş kapsamlı şehir planlaması düşüncesinin uygulamaya dönüşmeye başladığı dönemdir. Bu alandaki ilk girişimler Ankara'nın başkent olması ile ortaya çıkan sorunların sonucudur. Ankara yeniden kurulmak, hem de batılı şehirler düzeyinde kurulmak isteniyordu, bunun da ancak uzun vadeli bir planlama ile yapılması gerektiği anlaşılmıştı. Bunun için de 1928 yılında çıkarılan bir yasa ile Ankara İmar Müdürlüğü kurulmuş, çalışmalarına başlamıştır. Ankara'nın yeniden imar edilmesi konusunun başlangıçta eski Ankara'nın imar edilmesi mi, yoksa yeni bir şehir kurulması mı şeklinde tartışmalara yol açtığı görülmektedir, (268). Daha sonraları ikinci düşüncenin ağır basarak "...bu gaye ile Ankara Şehremaneti tarafından 1927 Mayıs'ı içinde Berlin'e gönderilen bir hey'et Prof. Hoffman ile temas etmiş, adı geçen profesör yaşlılığı dolayısı ile Ankara'ya gelemeyeceğini söylemiş, ve Berlin Güzel Sanatlar Akademisi üyelerinden ve Yüksek Mühendis Mektebi profesörlerinden Hermann Jansen ile Berlin Yüksek Mühendis Mektebi profesörlerinden M. Brix'i tavsiye etmişti. Adı geçen iki mimar ile Fransa Hükümeti baş mimarı Mösyö Leon Jausseley tarafından hazırlanacak üç plandan en iyisinin bir jüri tarafından seçimi uygun görülmüştür. Ankara şehri imar planı müsabakası sonunda, Hermann Jansen'in projesi birinciliği kazanmıştır..", (269). Jansen'in 1932 yılına kadar çalışarak hazırladığı bu plan ve raporu, (270), Türkiye'de batılı anlamdaki ilk şehir planlaması girişimi olarak kabul edilmektedir. Ankara dışındaki belediyelere de imar planı yapma yükümlülüğü 1930 yılında çıkan Belediyeler Yasası ile getirilmiş; 1933 yılında çıkan Yapı Yollar Yasası ile de bunun beş yıl içinde tamamlanması yükümlülüğü konmuştur. Fehmi Yavuz, Ankara'nın bu yıllarda uygulama ve yasa koyma alanlarındaki öncü durumunu anlatmakta ve Yapı Yollar yasının 3. maddesindeki "...Mütehassıslar tarafından yapılan beldenin müstakbel planı belediye kanununun 70. maddesinin 9. fıkrasıyla 71. maddesine göre belediye meclisi tarafından tetkik ve beldenin ihtiyaçlarına uygun olduğu kabul edildikten ve mahallin en büyük mülkiye memuru-

nun tasvibine ve Ankara İmar Müdürlüğünün tasdikine ikdiran ettikten sonra.." şeklindeki sözleri vererek, Ankara imarının bütün Türk belediyeleri üstündeki dolaylı ya da dolaysız etkilerini belirtmektedir, (271). (Bak: Resim 35 - 38).

Türkiye'de bu şekilde başlayan planlı şehircilik eylemleri daha ilerki yıllarda da gerek Türk, gerekse yabancı şehirciler aracılığı ile yürütülmüş, zaman zaman çıkarılan yasalarla da eksikliklerinin giderilmesine çalışılmıştır. Bunlar arasında 1933 yılında belediyelerin planlama eylemlerinin ekonomik yükünü verdiği kredilerle karşılamayı amaçlayan Belediyeler Bankası'nın kurulması, 1935 yılında şehir planlamalarında gerekli olan araştırma işlerinin yapılması için Bayındırlık Bakanlığı içinde Şehircilik Fen Heyeti'nin kurulması, gene aynı yıl içinde yürürlüğe giren bir yasa ile belediyelerin harita ve imar planı çalışmalarının uzman mimarlara ihale edilmek yolu ile yürütülmeğe başlanması, 1936 yılında belediyelerin yapacağı imar planlarında denetleyicilik ve danışmanlık yapmakla görevlendirilen 'Belediyeler İmar Fen Heyeti'nin kurulması gibi girişimler sayılabilir. Belediyeler Bankası 1945'de yerini görevleri arasında yalnız belediyelerin değil, il özel yönetimlerinin de harita, imar planı gibi çalışmalarını desteklemek olan İller Bankası'na bırakmıştır, (272).

Şehirleşme eyleminin İkinci Dünya Savaşı'ndan, özellikle 1950'den sonra birden bire hızlanmaya başlaması, (273), şehircilik düşüncesinde de değişmelere yol açmıştır. 1956 yılında çıkarılan yeni İmar Yasası, kamulaştırma yasası gibi yasalar bunun ilk belirtilesidir. Asıl önemli aşama ise 1958 yılında çıkarılan bir yasa ile İmar ve İskan Bakanlığı'nın kurulmasıdır. Bu bakanlığın görevleri arasında Türkiye'nin bölge, şehir, kasaba ve köylerinin planlanması, bölge planları ile ilgili örgütlerle ortaklaşa araştırmalar yapılması, iç yerleşmeler, göçmenlerin yerleştirilmeleri, doğal afetlerden önce ve sonra gerekli tedbirlerin alınması gibi planlama açısından önem taşıyan konular bulunmaktadır. İmar ve İskan Bakanlığı'nın kurulması ile planlama eylemleri tek bir merkezi örgüte bağlanmış olmakta, ayrıca Türkiye'de ilk olarak bölge planlaması ve köylerin planlanması düşünceleri de hukuksal dayanağa ve uygulayıcı bir örgüte kavuşturulmuş olmaktadır. Burada daha önceki yıllarda konut sorununa ilişkin olarak çıkarılmış olan yasaların şehir planlamalarını da etkileyecek hükümlere sahip olduğunu da hatırlatmak gerekir.

Türkiye'de bölge planlaması çalışmaları 1960'dan sonra, metropoliten büyük şehir planlaması çalışmaları ise 1965'den sonra başlamıştır. Bölge planlaması olarak, 1949 yılında, Doğu Anadolu bölgesinin kalkındırılması için bir plan hazırlanmışsa da, bu plan uy-

gulanma olanağı bulamamıştır, (274). Bölge planlaması çalışmalarının başlayabilmesinde Beş Yıllık Kalkınma Planlarının etkisi olmuştur. Bölge planlarının amacı, genel kalkınma planlarının inemediği ayrıntılara inmek, bölgelerarası dengesizlikleri giderici tedbirleri almak, bölgelerin yurt kalkınmasındaki katkılarını saptamak, kalkınma planlarının öngördüğü yatırımların dağılımını ekonomik, toplumsal, fiziksel politikaların uygulanmasını sağlamak. şehir planlamaları için bölge ölçüsünde kararlar getirmektir. Türkiye'nin bu anlamda hazırlanan ilk bölge planı 1960 yılında çalışmalarına başlanan Doğu Marmara Ön Planı'dır. Bunu Zonguldak Bölgesi Ön Planı, Antalya, Çukurova, Doğu ve Güney Anadolu, Elazığ-Keban bölge plan çalışmaları izlemiştir, (275). Bölge planlarının hazırlanmaları ve yürütülmeleri Devlet Planlama Örgütü ve İmar ve İskan Bakanlığı'nın işbirliği ile olmaktadır. Metropolitan planlama çalışmaları ise 1965 yılında alınan bir Bakanlar Kurulu kararı ile, Ankara, İstanbul ve İzmir nazım planlarının İmar ve İskan Bakanlığı'nın yönetimi altında kurulacak özel bürolarca ele alınması, belediyelerin ekonomik olanaklarının güçlendirilmesi, bu planları uygulayacak tedbirlerin alınması düşüncelerinin yürürlüğe konması ile başlamıştır. 1966'da Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu, 1968'de İzmir Nazım Plan Bürosu, 1969'da Ankara Nazım Plan Bürosu kurulmuştur. Bunlar içinde 1/ 25 000 ölçekli Büyük İstanbul nazım planı 1973 yılında bitirilmiş, 1 / 5 000 ölçekli yöresel nazım planlarının hazırlanmalarına başlanmıştır, (276).

Türkiye'deki planlı şehircilik eylemlerinin genel görünümüne bir bakacak olursak, bunun önceleri şehirler içindeki yöresel imar planları düzeyinde olduğu, sonra bütün bir şehri içine aldığı, bunun da yetersiz bulunması ile şehir dolaylarının da planlama hedefleri içine katıldığı, giderek de daha geniş bölge ve yurt planlamaları düzeyine eriştiği gibi aşamalardan geçtiği görülmektedir. Bu aynı zamanda "...Şehirin hayatına daha sıhhi, daha iktisadi, daha rasyonel bir cereyan vermek için.. ..(onu).. ..iskan, ticaret, sanayi, ve sair bölgelerine ayırmak..", (277), şeklinde anlatılan daha katı fonksiyoncu bir şehir planlaması düşüncesinden, daha esnek, toplumbilim verilerine dayanan şehir planlaması düşüncesine de geçişi göstermektedir. Nitekim 1933 yılında çıkan Yapı Yollar yasası imar planlarının elli yıllık bir süreyi kapsayacak şekilde tasarlanmalarını öngörürken, 1956 yılında çıkan yeni İmar Yasası bu süreye her hangi bir kısıtlama koymamaktadır, (278). Ölçeğin gittikçe büyümesi, esnek çalışmaların yetersiz yönleri toplumsal ekonomik verilerin, nüfus hareketleri gibi olayların gelişmelerinin daha gerçekçi ve ayrıntılı araştırmalara dayandırma zorunluluğunu ortaya koymuş, bunu karşılayabilecek tedbirlerin alınmasına yol açmıştır. Böylece tek tek, kendi içlerinde kapalı, yetersiz verilere dayanan, biçimsel

yönü ağır basan bir planlama düşüncesinden, daha geniş ölçekli, bilimsel verilere dayanan, esnek bir planlama düşüncesine geçilmiştir, (279). Türkiye'deki şehirleşme politikasına bakıldığı zaman ise, bunun önceleri sınırlı bir göçmenlerin yerleştirilmesi ve savaş sonrası Türk şehirlerinin imar edilmesi sorunu olarak düşünüldüğü, sonra da planlı şehircilik eylemlerinin desteklenmesi ve bütün yurda yayılması şeklinde ele alındığı görülmektedir. 1930'larda bu amacı gerçekleştirecek örgütlenmelerin kurulma çalışmalarının yoğun olduğu; 1940'larda da hızlanan imar planı yapımı çalışmaları ile bu düşüncelerin uygulanmaya konma çalışmalarının yoğun olduğu görülmektedir, (280). Şehirleşme sürecinin hızlandığı 1950 yılları içinde şehirleşme politikasında kesin bir tutumun olmadığı kısa vadeli tedbirlerle şehirleşme sorunlarının çözülmesine çalışıldığı görülmektedir. 1960'dan sonra ise şehirleşme politikası Beş Yıllık Kalkınma Planları ilkelerine göre saptanmaya başlamıştır, (281). Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, şehirlerin sınırsız büyümesini istememiş, şehirlerin büyümesini verecekleri iş olanakları ile orantılı olmasını öngörmüştür. Gene bu planda bölgelerarası denge ilkesinin gözetilmesi gereği belirtilmiştir, (282). İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ise şehirleşme politikası açısından daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Plana göre şehirleşme, ekonomik ve toplumsal gelişmenin, özellikle endüstrileşmenin sonucu olarak, desteklenmesi gereken bir olay olarak düşünülmekte, şehirleşmeden ekonomiyi iten bir güç olarak yararlanma ilkesi benimsenmektedir.

Türk mimarları şehircilik sorunlarıyla başından beri yakından ilgilenmektedirler. Rasyonel-fonksiyoncu dönemde, o zamanlar yeni gelişmeye başlayan bir disiplin olan şehirciliği öğrenen mimarlar 'ürbanist mimar' adı altında bu konularla uğraşmaya, yazılar yazmaya başlamışlardı. 1940'larda gerek Bayındırlık Bakanlığı Şehircilik Fen Heyeti'nin, İller Bankası'nın yaptırdıkları, gerekse yarışmalarla, ihalelerle elde edilen şehircilik çalışmalarının büyük bir çoğunluğunda Türk mimarlarının emeği vardır. İmar ve İskan Bakanlığı, Metropoliten Nazım Plan Büroları gibi kuruluşlar da planlama eylemlerini Türk mimarları, şehircileri ile yürütmektedirler. Mimarlık dergilerinde şehircilik konularına geniş yer ayrıldığı izlenmektedir. Daha önce adları geçen dergilerin yanında İller Bankası tarafından çıkarılan 'Belediyeler Dergisi', Türk Belediyecilik Derneği tarafından çıkarılan 'İller ve Belediyeler Dergisi' (1944), 'Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi', Ankara Belediyesi tarafından çıkarılan 'Ankara Belediye Dergisi' (1952), İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehircilik Enstitüsü'nün yayın organı olan 'Şehircilik Enstitüsü Dergisi' (1969) gibi dergiler Türkiye'deki şehircilik ve şehirleşme sorunlarını kendilerine öncelikle konu edinen dergilerdir. Bun-

larda şehircilik konuları bilimsel olarak ele alındığı gibi, güncel sorunlara da yer verilmekte, konunun geniş kitlelere duyurulmasına çalışılmaktadır.

Mimar Örgütlerinin de, gerek Türk Yüksek Mimarlar Birliği, gerekse Mimarlar Odası zamanlarında, şehirleşme, şehir planlaması konuları üstünde durdukları izlenmektedir. Mimarlar bu yol ile konmuş olan yasaları, yapılmakta olan uygulamaları incelemekte, kendi önerilerini getirmektedirler. Ayrıca mimarların kendi kişisel çabalarıyla da bu konuya ilginç düşüncelerle katkıda bulundukları görülmektedir, (283). Türkiye'deki şehirleşme ve şehir planlaması konularını işleyen bilimsel toplantılar da bu konuların tanıtılması, onlarla ilgili politikaların belirlenmesi gibi açılardan yararlı olmaktadır. Bunlar arasında 1956 yılında çıkarılan İmar Yasasını etkilemiş olmaları bakımından 1951 yılında toplanan 'IV. Belediyecilik Kongresi' (adı geçen imar yasası tasarısı 1951 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne getirilmiştir), bir de 1955 yılında toplanan 'I. İmar Kongresi' sayılabilir, (284). Benzeri çalışmalara daha ilkerki yıllardan örnek olarak 1962'de Ankara'da toplanan '2. İmar Kongresi', Mimarlar Odası tarafından 1968 yılında düzenlenen '1. Milli Fiziki Plan Semineri' gösterilebilir. Ayrıca Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İskan ve Şehircilik Enstitüsü 1954 yılından bu yana her yıl düzenlediği 'İskan ve Şehircilik Haftaları' ile bu konuların bilimsel olarak ele alınmasında önemli katkılarda bulunmaktadır.

Türk mimarlarının gerek kişisel, gerek örgütsel olarak dile getirdikleri düşüncelere bakıldığı zaman bunların başlangıçta şehir planlarının uzman mimarlar tarafından yapılması gerekliliğini savundukları görülmektedir. Zamanla uygulamaların çoğalmaları ile bunlardaki eksikliklerin, aksaklıkların nasıl giderilmesi gerektiği şeklinde, güncel sorunlara bağlı ve uygulamaya dönük düşüncelere geçildiği izlenmektedir. Son olarak da mimarların şehirleşme ve şehir planlama ile ilgili düşüncelerini uygulamalardan çok, bu konulara ilişkin ekonomik ve toplumsal politikalara yönelttikleri görülmektedir. Birinci ulusal mimarlık dönemi içinde Türk mimarlarının şehircilik konuları ile uğraşmadıkları, bu dönemde daha çok yabancı mimarların etkili oldukları görülür. Rasyonel-fonksiyoncu dönem içinde de yabancı şehircilik uzmanları büyük şehirlerde imar planı çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Örneğin Ankara'da Hermann Jansen, İstanbul'da Henri Prost planlarının uygulandığı görülmektedir. Zeki Sayar, 1937'de İstanbul'da Eminönü alanının düzenlenmesinin ele alınacağını haber verdiği bir yazısında, (285), böyle önemli projelerde yarışmaların açılması gerekliliğini söyledikten sonra, "Prost'un, İstanbul planını yapmak üzere geldiği zaman

söylediği bir sözü burada hatırlatmak isteriz. Prost, o zaman ana hatlarını, zonlarını tayin edeceğini ve asıl detayda Türk mimarlarının çalışması lazım geldiğini söylemişti.. İşte Prost'un o zaman söylemiş olduğu bu şehircilik kaidesinin bugün tatbik zamanı gelmiştir. Şimdiye kadar birçok şehir işlerinde yerli mimarları vazifelendirmekten kaçınmış olan İstanbul Belediyesinin yeniden bir hataya düşmesi doğru değildir.." sözleriyle bu durumu belgelemektedir. Türk mimarları bu dönem içinde tek tük uygulamalarda rasyonel-fonksiyoncu planlama ilkelerini uyarlamaya çalışmışlardır. (Örnek: Seyfi Arkan'ın daha önce de sözü edilmiş olan Zonguldak ve Kozlu işçi siteleri.) İkinci ulusal mimarlık döneminde imar planları yapma eyleminin hızlanması ile Türk mimarlarının da giderek daha çok bu alana yöneildikleri izlenmektedir. İmar planlarının yapılmasında göz önünde tutulan ilkeleri anlatan bir yazı, (286) : ".1 / 1 000 ölçülü İmar planı düzenlenip bakanlık tarafından onandıktan sonra şehrin önemli yerlerinin 1 / 500 ölçülü uygulama planları yapılır. Bu yerler bilhassa hükümet ve cumhuriyet meydanları, önemli seyrisefer kavşakları, mevcut ve tarihi eserlerin bulunduğu yerlerin etrafı gibi şehrin yakın gelecekte uygulayarak imar alanında hamle yapacağı özel ve önemli yerlerdir. Bu arada eski ve gerek tarihi ve gerekse estetik ve sanat değeri olan eserler muhafaza edilip etrafları açılarak, bunları çirkinleştiren bitişik binalar kaldırılarak, güzellikleri herkese gösterilerek ve fakat muhitlerinin bunlarla olan bağılılığı mümkün olduğu kadar korunarak çalışmak esastır.." diyerek bu zamanın şehir planlaması düşüncelerini yansıtmaktadır. Nitekim planlarda da şehirde tasarlanan hükümet, adalet sarayı, belediye gibi temsili yapıların ulusal karakterlerini geniş alanlar, yollar ile daha belirli olarak ortaya koymaya çalışan biçimsel bir eğilim hissedilmektedir. (Bak: Resim 65, 66) Daha sonraki dönemlerde ise bundan önce yapılan imar planlarının işlemeyiş nedenleri arasında araştırmaların yetersizliği görülerek buna ağırlık veren, imar planlarını daha ayrıntılı olarak ele alan bir tutum görülecektir. Son olarak gelinen nokta ise, şehir ölçeğinde metropoliten büyük şehir planlaması, ülke ölçeğinde de bölgelerin planlanması gerekliliği düşüncesidir.

Şehircilik düşüncesinin eğitim alanındaki gelişmesi ise 1930'lardan beri Güzel Sanatlar Akademisi ders programında bulunan şehirciliğin, 1944 yılında kurulan İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde ayrı bir kürsü şeklinde üniversite düzeyinde bir bilim dalı olmasıdır. Bu kürsü tarafından Mimarlık Fakültesi bünyesinde 1967'de kurulan Şehircilik Enstitüsü ile yayın ve araştırma eylemlerinin daha geniş ölçüde sürdürülmesini sağlayacak bir örgütlenme oluşturulmuştur. 1955 yılında kurulan Orta Doğu Teknik Üniversitesi ise Mimarlık Fakültesi'ne bağlı olan Şehircilik ve Bölge

Planlaması Bölümü'nü 1961 yılında açmıştır. Bu bölüm Türkiye'de planlama eğitimi veren, şehircilik ve bölge planlaması dallarında uzman yetiştiren ilk eğitim kurumudur, (287). Şehircilik eğitiminin teknik yönünü oluşturan bu eğitim kuruluşları yanında şehirciliğin toplumsal, ekonomik, yönetsel yönleri üstünde de durulmaktadır. Bu alandaki ilk girişim Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Okulu'nda Alman şehircilik uzmanı Martin Wagner'in 1937'de deneme şeklinde verdiği üç konferans ile başlamıştır, (288). Bunu sonra, 1938'de Alman şehircilik uzmanı Ernst Reuter'in ders vermeye başlaması, konunun öneminin anlaşılması ile de bir yıl sonra ders saatlerinin çoğaltılması izlemektedir. Ernst Reuter'in Siyasal Bilgiler Fakültesi bünyesi içinde kurmak istediği şehircilik enstitüsü ise 1953 yılında gerçekleştirilmiş ve çalışmaya başlamıştır, (289).

Cumhuriyetin getirdiği toplumsal, ekonomik, politik, ideolojik değişmeler, bir de çağdaş planlama ilkeleri, eski Türk-İslam şehir karakterinin değişmesine neden olmuşlardır. Şehirler tarımsal üretim düzeyinden endüstriyel üretim düzeyine geçmekte, çevrelerindeki doğadan kopmakta, kendi kendilerine yetemez duruma gelmektedirler. Buna paralel olarak da şehirleşme çok hızlı olarak ilerlemektedir. Bütün bunlar yeni planlama sorunlarını ortaya çıkarmakta, yeni, çağdaş çözümleri gerektirmektedir. Bunların doğal bir sonucu olarak da eski Türk-İslam şehir strüktürü kaybolmaya başlamaktadır. Bu kaybolma yalnız plan üstünde de kalmamakta, şehirlerin silüetlerinde yansımaktadır. Türk şehirlerindeki bu eski Türk-İslam karakterinin bozulup, yerini batı şehirleri karakterini alması sürecini Doğan Kuban İstanbul şehri örneğinde anlatmaktadır, (290). Günümüzün şehircilik sorunları arasında bir de bu eski ile yeninin bağdaştırılması, eski şehir strüktürünün korunması, çağdaş yaşantı içine entegrasyonu gibi önemli bir sorunu vardır Türk şehirciliğinin. Hızlı şehirleşme süreci sonucu ortaya çıkmış olan gecekondü bölgelerinin sağlıklılaştırılmaları, yenileştirilmeleri de Türk şehirciliğinin konuları arasındadır.

Türk şehirleri gibi, Türk şehirlileri de bir değişim içindedirler; şehir planlaması açısından bir çok sorunlar eski alışkanlıkların yeni yaşantı düzeyinde de sürdürülmeye çalışılmasından ileri gelmektedir. Geleneksel Türk şehirlerinin içlerine dönük birimlerden oluşması, kamunun ortak malı şehir parçalarının olmaması, şehirlerde ortak bir biçimlendirme iradesinin oluşturulamamış olması, şehirsiz hizmetlerin belediyeler tarafından görülmeye başlanmasının yeni olması, şehir, bölge, ülke planlaması gibi planlama düşüncelerinin yeni olması, 1968'de bir şehircilik uzmanına: "...Türkiye'de plana uymak fikrinin, kamu yararına bir davranış gayretinin toplu-

4. Cumhuriyet Döneminde Batıya Dönüklük ve Yabancı Mimarlar

Cumhuriyet kurulduğu zaman Türkiye iki yüz yılı biraz geçen bir batılılaşıma süreci içindeydi. Cumhuriyet bu süreci durdurmamış, daha köklü olarak hızlandırmış, desteklemişti. Bilindiği gibi Atatürk devrimlerinin hepsinin amacı Türk toplumunu çağdaş batı toplumları düzeyine getirmektir; bu da batılılaşıma diye adlandırığımız sürecin hızlanmasıyla olabilmirdi. Genel batılılaşıma paralel olarak Türk mimarlığı da cumhuriyet dönemi içinde kendi batılılaşımasını sürdürmüş, batı mimarlığından gerek yöntem, gerek biçimlenme açısından esinlenmiş, etkilenmiş, çağdaş batı mimarlığı içinde yerini almaya çalışmıştır.

Cumhuriyet dönemi Türk mimarlığının gelişmesine bakıldığı zaman, bunun ana hatlarıyla batı mimarlığındaki gelişmelere paralel olarak ilerlediği görülmektedir. Birinci ulusal mimarlık düşüncesi batı seçmeci mimarlık düşünceleri etkisi altında gelişmiştir. Öncüleri ya da doğrudan doğruya Avrupa'da, ya da batılı eğitim yöntemleri uygulayan Güzel Sanatlar Akademisi'nde mimarlık eğitimi görmüşlerdir. Uygulamaları Avrupa benzeri, neo-klasik'tir; yani klasik-anıtsal Türk mimarlığı biçimlerini yeni mimarlık fonksiyonlarına uyarlama yolu ile yeni bir biçim dili, bir üslup yaratma çabasının ürünleridirler. Bunu izleyen dönem içinde, cumhuriyetle birlikte gelen batıya daha bilinçli bakma düşüncesi, Türk mimarlık düşüncelerine de Bauhaus öğretilerinden etkilenen rasyonel-fonksiyoncu düşüncelerin girmesine, bu düşüncelerin geliştirilmesine yol açmıştır. İkinci ulusal mimarlık dönemi içinde üretilmiş olan 'ulusal mimarlık' düşüncesine paralel düşüncelere batı mimarlıklarında da raslanabilmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra batı ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de her alanda bir liberalleşme eylemi başlamış, bu da mimarlık düşünce ve ürünlerinde kendini göstermiştir. Günümüz mimarlık düşüncesine egemen olan toplumsal-ekonomik sorunlara eğilme, mimarlık sorunlarına matematiksel ve toplumbilimsel yöntemlerle yaklaşma eğilimini batı mimarlık düşünceleri içinde de izlemek mümkündür. Benzer şekilde bir paralellik şehircilik konusunda da kurulabilir. Kemal Ahmet Aru, 1952 ve 1955'de açılmış olan uluslararası İzmir ve Ankara şehircilik yarışmaları ile ilgili sözlerini, "Bu yarışmalar Beynelmilel Mimarlar Birliği yarışma esaslarına göre hazırlanmıştır. Yarışmacılara verilen ön bilgiler(in) bugünkü anlamda yetersiz olması o sıralarda Avrupa'da imar planları hazırlanması yönünde veriler bakımından şartların bizden çok farklı olduğunu göstermektedir..", (295), diye bağlayarak bu durumu kanıtlamaktadır.

— Türk mimarlık düşüncesinin batı mimarlığından etkilenmesi çok çeşitli yollar ile de olmaktadır. Bunların en önemlilerinden biri egitim aracılığı ile olanıdır. Türkiye'de mimarlık eğitiminin batıya açık bir eğitim olduğu söylenebilir. Mimarlık eğitimi veren kuruluşlar batılı örnekler göz önünde tutularak kurulmuşlardır: Güzel Sanatlar Akademisi, Fransız Ecole des Beaux-Arts; İstanbul Teknik Üniversitesi, Alman Technische Hochschule, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, American Institute of Technology okulları örnek alınarak kurulmuşlar, eğitim düzenlerinde zaman zaman Türkiye koşullarına göre değişiklikler yapmışlarsa da, ana hatlarıyla bu okulların eğitim yöntemlerini uygulamışlardır. Mimarlık eğitimi yöntemleri açısından batıdan yararlanma düşüncesi günümüzde de sürmektedir. Bunun son örneği olarak bir Amerikan eğitim yöntemi olan iki basamaklı mimarlık eğitiminin Türk mimarlık eğitimi kurumlarında uygulanmaya başlaması gösterilebilir.

Batılı mimarlardan eğitim görevlisi olarak yararlanmanın da, özellikle cumhuriyetin ilk yarısında, sürdürüldüğü görülmektedir. Daha ilerde, yabancı mimarları konu edinen bölümde de göreceğimiz gibi, hangi dönemde olursa olsun Türkiye'ye uzun süre için gelmiş olan yabancı mimarlardan eğitim alanında yararlanılmış, ayrıca doğrudan doğruya kısa ya da uzun süreli eğitim elemanları çağırılmış, hatta onlara mimarlık eğitimi programlarının değiştirilmesi görevleri bile verilmiştir. Türk mimarları, yabancı mimarlarla yaptıkları mücadelenin en kızıştığı anlarda bile, yabancı öğretim görevlilerinden yararlanmanın olumlu bir şey olduğunu, asıl hedeflerinin bu yol ile gelip Türkiye'de iş yapan mimarlar olduğunu sözlerine eklemekte, onların eğitim alanındaki değerlerini kabul etmektedirler. Türkiye'de yabancı mimarların serbestçe çalışma olanaklarına kısıtlayan Odalar Birliği Talimatnamesi'nin teknik öğretim için getirtilecek yabancı mimarları bu kuralın dışında tutmuş olduğundan daha önce de söz etmiştik. (Bak: s. 67). Türk mimarlık eğitimi kurumlarının giderek güçlenmeleri, uzun süreli yabancı eğitim görevlilerine gerek bırakmamış, yabancı mimarlardan kısa süreli konuk öğretim görevlisi, ya da konferanç olarak yararlanma yoluna gidilmiştir.

Cumhuriyet dönemi içinde batı ülkelerine öğrenci gönderme geleneği de bozulmamış, tam tersine desteklenmiştir. Bunun 19. yy'dan itibaren ayrılan yanı ise, mimarların doktora, master, v.b. gibi yüksek ihtisas alanlarında da eğitim görmek üzere dışarıya gönderilmeleridir. Batı ülkelerinde eğitimlerini tamamlayıp yurda dönen mimarlar çeşitli alanlarda mimarlık düşüncesi üstünde etkili olmuşlardır. Bunun bir örneğini birinci ulusal mimarlık düşüncesinin öncülüğünü yapmış olduklarını söylediğimiz Mimar Kema-

lettin Bey ile Mimar Vedat Bey'de görmüştük. Başka bir örnek olarak İstanbul Teknik Üniversitesi'nin bir mimarlık fakültesine sahip olmasında büyük rolü olan Emin Onat gösterilebilir. Emin Onat da bir Avrupa ülkesinde, İsviçre'de mimarlık eğitimi görmüştür. Bu örnekleri yabancı ülkelerde mimarlık eğitimi görmüş başka mimarların yönetim, eğitim, araştırma, uygulama, örgütlenme alanlarındaki çalışmaları ile daha da çoğaltmak mümkündür. Bu mimarların Türk mimarlık düşüncesine batı mimarlık düşüncelerini taşımış olmalarına rağmen, olumlu etkilerini unutmamak gerekir.

Eğitim alanında batıya dönüklük eğitim ve araştırma alanlarında yetişmek isteyenlerden İngilizce, Fransızca, Almanca gibi batı dillerinden en az birini iyi derecede bilme gerekliliğinin aranmasıyla da sürdürülmektedir, (296). Bunun amacı bilimsel konularda batıyı izleyebilmek, batıda uygulanan yöntemleri bilerek Türkiye'de uygulama yollarını araştırabilme yeteneğine sahip olmaktır. Mimarlık öğrenimi gören öğrencilerin batı dillerindeki yayınları izleyerek bilgi edinme çevrelerini genişletmeleri amacı güdülmektedir. Orta Doğu Teknik Üniversitesi ise bu soruna en gerçekçi ve olumlu yöntemle yaklaşan tek mimarlık eğitimi kurumuna sahip olma niteliğini hala korumaktadır. "...Öğrenciyi bilgiyle doldurmak değil, ona düşünmesini, araştırmasını ve kendi kendine bilimsel ve akademik soru sormasını öğretmek...", (297), şeklinde amacı belirtilen mimarlık eğitiminin tümünü bir yabancı dil ile, İngilizce ile yaparak, öğrencilerine Türkiye'nin sorunlarını çözümlenmede kullanacakları mimarlık bilgileri yanında bir de yabancı dil bilgisini ve bunun sonucu olan batılı düşünme alışkanlığını araç olarak vererek.

Mimarlık konularıyla ilgili bilimsel çalışmalarda, araştırma ve incelemelerde geniş ölçüde batılı kaynaklardan yararlanılmaktadır. Doktora, doçentlik, profesörlük çalışmalarının bibliyografyaların dip notlarına, yararlanılan kaynaklarına bir göz atmak bu durumu daha iyi görmeye yeterlidir. Benzer şekilde bir gözlemi mimarlık dergilerinde çıkan yazılarda da yapmak mümkündür. Buna bir örnek olarak, Mimarlık dergisinin 1973 yılında çıkmış altı sayısında, yazarları Türk olan makalelerin toplam 240 tane bibliyografya, kaynak, v.b. şeklinde yabancı referans verdiklerinin sayılmış olduğu verilebilir, bu referansların hepsi batı dillerinde yazılmış olan kitap ve makalelerden oluşmaktadır, (298). Bunun batı ülkelerinde yapılan çalışmaların tanınması, yöntemlerinin öğrenilmesi bakımından yararı olmasının yanı sıra, tanımlamalar, kavramlar bakımından bir kargaşalık getirmesi, Türkiye'nin sorunlarının incelenmesinde yanlış verilerden ve dayanak noktalarından hareket edilmesine yol açması gibi sakıncalarının olduğunu unutmamak gerekir, (299). Bu sakıncalar, öteki alanlarda olduğu gibi mimarlık alanında da, bi-

linsel çalışmaların toplum gerçeklerinden soyutlanmalarına, onların topluma yabancı kalmalarına, dolayısı ile de etkenliklerinin azalmasına neden olmaktadır. Dergilerde yabancı yazarların yazdıkları yazılar da Türkçe'ye çevrilerek yayınlanmakta, özellikle güncel konularla ilgili haberlere, makalelere her dönemde raslanabilmektedir. Türk mimarları bunların dışında yabancı mimarlık dergilerini almak, bunlara abone olmak, onları genelde kitaplıklarda izlemek olanaklarına sahiptirler ve bundan yararlanmaktadırlar. Ayrıca mimarlık dergilerinde de zaman zaman başka ülkelerdeki mimarlık dergilerini tanıtan yazılar çıkmaktadır, (300).

Batı mimarlık düşünceleri doğrudan doğruya dışardan gelen kitaplar aracılığı ile olduğu gibi, bu kitapların Türkçeye çevrilerek çeşitli üniversiteler, yüksek okullar, bakanlıklar, araştırma kurumları, mimarlar örgütleri yayınları arasında çıkarak da Türk mimarlık düşüncesine katılmakta, gerek satışa çıkarılarak, gerekse kitaplıklarda Türk okuyucusunun hizmetine sunulmaktadır. Özellikle üniversite kitaplıkları batı dillerinde yazılmış kitap koleksiyonlarına sahiptirler. Buna örnek olarak 1973 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi kitaplığındaki 6 554 kitabın % 38'inin İngilizce, % 25'inin almanca, % 15'inin Fransızca, % 4'ünün de öteki dillerden oluştuğunun sayılmış olduğu verilebilir, (301). (Türkçe kitapların oranı % 18'dir.) Türk mimarlık düşüncesini etkilemiş olan batılı kitapların en tanınmışlarından birini burada hatırlatarak bu örneklemeye son verelim. Bu kitap Alman mimar Ernst Neufert'in 'Bauentwurfslehre' adlı kitabıdır. Bauentwurfslehre - Yapı tasarlama bilgisi, 1936'da Berlin'de yayınlanmış, daha aynı yıl içinde ikinci ve üçüncü, bir yıl sonra da dördüncü ve beşinci baskıları yapılmış, rasyonel-fonksiyoncu eğilimine rağmen Nasyonal Sosyalist Almanya'sında bile çok tutulmuş olan bir kitaptır. Bu kitabın Türkiye'de görüldüğü ilgiyi ise gene onun kendisinden öğrenmekteyiz. Bauentwurfslehre'nin 17. baskısında "...Almanya'nın yaşayan en büyük mimarı Paul Bonatz anılarında 'Neufert' in Evrensel Kitabı' olarak nitelendiği bu kitaba İtalya'da, kuzey ve güney Amerika'da olduğu kadar çok Türkiye'de de rasladığını söylemektedir.." şeklinde bir not bulunmaktadır. Bu kitap son yıllarda Türkçeye çevrilerek yayınlanmıştır, (302).

Dergilerden ve kitaplardan anlaşıldığına göre, Türk mimarlarının izledikleri yabancı diller önceleri Fransızca ve Almancadır. Almanca 1930'lardan sonra daha ağır basmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise İngilizcenin gittikçe artarak egemen dil olmaya başladığı görülmektedir, (303). Yabancı dillerdeki bu değişimler aynı zamanda etkilenmelerin kaynaklarındaki değişimleri de yansıttıkları için ilgi çekici olmaktadır.

Türkiye'deki öteki haberleşme araçlarının etkilerine de açık olması ile mimarlık alanında batı mimarlık düşüncelerini tanımakta, onlardan etkilenmektedir. Radyo, televizyon, sinema, v.b. yanında sergiler de bu alanda önemli bir rol oynamaktadır. Bir Alman Mimarlık Sergisinin nasıl ikinci ulusal mimarlık düşüncesini etkilemiş olduğunu, bir İngiliz Mimarlık Sergisinin Türkiye'deki ilk Anglo-Sakson etkilenmelerini başlatmış olduğunu söylemiştik. Batı mimarlığının bu haberleşme aracı ile izlenmesi günümüzde de sürdürülmekte, Türk mimarlık düşüncesi bazen gözle görülür, bazen de görülmez bir şekilde bunlardan etkilenmektedir.

Yabancı ülkelerden yapı malzemelerinin getirildiğinden de söz etmiştik. Bunların getirdikleri yeni kullanma, düzenleme olanakları aracılığı ile de etkili oldukları açıktır, (304). Yapı endüstrisinin gelişmesi ile günümüzde bu etkilenme doğrudan doğruya bitmiş ürünün gelmesi ile değil, patent, lisans, v.b. gibi Türkiye'de üretme izni alınması ve üretilmesi ile belli olmaktadır. Türkiye'nin bu yol ile batı yapı malzemelerinin, dolayısı ile de batı mimarlık düşüncelerinin etkilerine açık olmasının nedenlerinden birini, kendi araştırmalarının yapı malzemeleri üretimini etkileyecek, onu tümü ile kendi düşünce kaynaklarına dayandırabilecek düzeye gelmiş olmasında aramak gerekir. Bu alandaki ilerlemelerin zamanla bu durumu değiştirebileceği düşünülebilir.

Türk mimarlığının batı mimarlığına bağlı oluşu, batı mimarlık düşüncelerinden etkilenişi belki en iyi olarak dilde görülebilir. Türk mimarlığı batı dillerinden yalnız sözcük değil, aynı zamanda kavram olarak da yararlanmaktadır. Her gün kullanılan mimarlık deyim ve terimlerini, kavramlarını bir kere düşünmek bu durumu anlamak için yeterlidir. Uzun bir geçmişi olan Türk mimarlığının mimarlık terimlerini, kavramlarını geliştirmiş olması gerekliliği düşünülerek bu durum yadırganabilir. Geleneksel Türk mimarlığı oldukça ayrıntılı bir mimarlık dili geliştirmiş olmalıdır. Bu böyle olmasaydı örnekleri zamanımıza kadar gelen geleneksel Türk mimarlığının ürünlerinin üretilme olanağı olamazdı. Geleneksel Türk mimarlığının çizimlerden, maketlerden yararlandığını biliyoruz, (305). Buna karşılık elimizde bunlar ile ilgili çok az orijinal belge bulunmaktadır ve bunlardan bugün ilgili oldukları yapının konstrüktif ayrıntılarını anlayabilmek çok güçtür. Demek ki önce resim ya da maket şeklinde genel bir tasarım ortaya konmuş, ayrıntılar ise sözlü olarak, yapım sırasında mimar tarafından yapı ustalarına iletilmiş olmalıdır. Bu da oldukça gelişmiş, hem mimarın, hem de yapı ustalarının anlayabildiği bir dili gerektirmektedir. Kemal Altan 'Eski Mimarların Planları' başlıklı bir yazısında bu duruma değinmekte, "...Siyah ve sabit mürekkeple tersim edilmiş olan bu tafsili-

lat resminde... ..doğru ve düzgün çizgiler.. ..vardır.. ..ayrıca inşa usulü hakkındaki tarifler de projeye işaret edilerek altına yazılmıştır.." demektedir, (306). Bu sözler yukardaki düşüncelerimizi doğrular niteliktedir. Bu konuda şimdiye kadar ayrıntılı incelemelerin yapılmamış olması bilgilerimizi sınırlı kılmaktadır. Buna rağmen geleneksel Türk mimarlığının gelişmiş bir mimarlık dili yaratmış olduğunu düşünebiliriz. Bu dilin şu ya da bu nedenle daha fazla geliştirilmemiş olması, Türkçe'de karşılıkları bulununcaya kadar batı dillerinden alınan kavramların kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu sözcükler kendileri ile birlikte başka sözcükleri getirmekte, dolayısı ile Türk mimarlık düşüncesini etkilemektedirler. Batılı kavramların mimarlık düşüncesini etkilemeleri, bazı durumlarda 'mimar' sözcüğünün değiştirilmesi düşüncesine kadar götürmüştür. Bunun örneğini Zeki Sayar'ın 'Güzel Sanatlar Birliği Mimari Şubesi yıllık idare heyeti 1934 yılı raporu' nda görmek mümkündür, (307). Bu raporda, "...Komisyonun faaliyeti neticesinde diğer ünvanların (mimar) kelimesinin (Arkitekt) olarak kabul edilmesi cereyanı mevcut olduğu anlaşıldı. Talim ve Terbiye Heyeti makamı ile yapılan birçok temaslar neticesinde ünvanımızın diplomalı arkitekt olarak kabul edilmesi muvafık görülmüştür.." denmektedir. Nitekim en eski mimarlık dergisinin adı da zamanın bu eğilimini yansıtmaktadır: 1931 yılında 'Mimar' adı ile yayına başlayan bu dergi, 1935'den beri 'Arkitekt' adı altında çıkmaktadır. Bu körü körüne bir batıya bağlılık, batı hayranlığı, "...dogmatik bir durum almış batılılaşıma çabası..", (308), olarak nitelendirilebilir mi? Yüzeyde kalan bir görüşle böyle sonuçlara varmak mümkündür. Ama konuya biraz daha derinlemesine eğilindiğinde bunun böyle olmadığı görülmektedir. O zamanın, Atatürk devrinin mimarları 'mimar' yerine 'arkitekt' sözcüğünü koymakla bir ayırım yapmayı, usta-çırak ilişkisi içinde yetişmiş bir yapı ustasının da kullanabildiği bir ünvan ile kendileri gibi yüksek eğitim görmüş bir mimarın ünvanları arasında bir ayırım yapmayı amaçlamaktadırlar. Bu, bilinçli bir mimarlığın ancak köklü bir eğitimden sonra ortaya çıkabileceği düşüncesinin bir yansımasıdır. 'Diplomalı' sözcüğü bunu göstermektedir; 'Arkitekt' sözcüğü ise bu eğitimin batılı anlamda, batılı mimarların eğitimi düzeyinde olduğunu, onlarla aynı ünvanın kullanılabileceğini anlatmaktadır. Burada sözcüklerin şu ya da bu dilden alınmış olmaları önem taşımamaktadır, nihayet 'Mimar' sözcüğü de öztürkçe değildir. Nitekim daha sonraları arkitekt ünvanı tutmamış olduğu halde 'yüksek mimar' ünvanının kabul edilerek kullanılmaya başlaması, (309), mimarların bir kısmının yüksek olduğunu değil, onların bir kısmının yüksek eğitim görmüş olduğunu yansıtmaktadır, böylece de eğitim görmemiş yapı ustaları ile aralarındaki ayırımı belirlemektedir. O zamanın mimarları ortaya yeni bir sözcük atmakla yalnız ünvanlarının batı-

lı mimar ünvanlarıyla aynı düzeye getirilmesini değil, bunun yanı sıra hak ve görevlerinin, yetki ve sorumluluklarının yeniden saptanmasını da amaçlamaktaydılar. Yeni bir ünvan, bu hele yabancı bir dilden alınmış bir sözcük şeklinde ise, yeni bir de tanımlama gerektirecekti. Eski düşüncelerin terkedildiği bir ortamda mimarlar da, "Üfürükçü yerine doktoru, berber yerine dişçiyi, muakkib yerine avukatı ikame eden cumhuriyet şartları dahilinde, kalfa yerine mimarı ve Avrupa'yı gözden düşürecek kadar zayıf bir kısım garplı san'atkarlar yerine Türk san'atkarını ikame eylemenin yollarını arıyoruz.", (310), şeklindeki savunmalarla, dileyen herkes tarafından kullanılabilen mimar ünvanını değiştirmek, bunun aracılığı ile de mimarlığın, mimarlık mesleğinin yeni bir tanımını yapmak istemekteydiler. O zamanlar böyle kesin tanımlamaların yapılmamış olması etkilerinin günümüze de yer alabilmesine, başka bir deyişle, tüm mimarlık hizmetlerinin mimarları tarafından görülememesine yol açmaktadır. Tanımlama eksikliğinin dış görünüşü yansıttığı, asıl nedenlerinin ise toplumsal-ekonomik koşulların oluşturduğu bu durum, mimarların kendileri tarafından da eleştiri konusu yapılmaktadır. İşte mimarlar, o zaman böyle bir kavram kargaşalığını önlemek, görevlerini tam olarak tanımlamak istedikleri için mimar yerine arkitekti sözcüğünü koymak istemişlerdir. Batı dillerinden sözcük, kavram alma işi bu gün de sürmekte, yukarda örneğini gördüğümüz gibi etkilenmelere de doğal olarak yol açmaktadır.

Türk mimarlığının batı mimarlığına dönük bir biçimde gelişmesinde, ondan etkilenmesinde cumhuriyet dönemi içinde Türkiye'de görev almış yabancı mimar ve şehircilerin de etkileri bulunmaktadır. Bu çalışma yapılırken sözü edilen yabancı mimar ve şehircilerle ilgili bilgilerin oldukça az ve dağınık oldukları görülmüştür. Bu bilgiler, elde edilebildikleri kadarıyla, bu çalışmanın bir yan ürünü olarak Ek: II'de toplu olarak verilmektedir. Bu bölümde ise cumhuriyet dönemi içinde Türkiye'de çalışma olanağı bulan önemli yabancı mimarlar üstünde kısaca durulacaktır.

Geleneksel Türk mimarlığının yabancı mimar diye bir sorununun olmadığından, Türk ve müslüman olmayan yapı sanatçılarının Osmanlı-Türk sentezi içinde mimarlık yapabildiklerinden daha önce de söz etmiştik. (Bak: s. 63). Ancak, 19. yy'a kadar genellikle azınlık mimarları Hassa Mimarları örgütünün başına gelmemişler, yani Başmimarlık Türk mimarlarının tekelinde kalmış, anıtsal camiler Türk mimarları yönetiminde yapılmışlardı. Simon Kalfa adında bir azınlık mimarının yapımında çalışmış olduğu Nuruosmaniye Camisi bu kuralın dışında kalmaktadır. Buna karşılık 19. yy'da azınlık mimarlarının büyük yapılarda görev aldıkları görülmektedir. Bunlar

arasında önemli bir yer alan Ermeni asıllı Balyan ailesinin üç nesil boyunca saray Başmimarlığında bulundukları, hatta Serkis Balyan'a 'Devlet Başmimarı' ünvanının verildiği bilinmektedir, (311).

Gayri müslim azınlık arasında olmalarına rağmen, Ermeni asıllı mimarlar gene de Osmanlı kültürü içinde yetişmekteydiler. Aralarından bir kısmının mimarlık eğitimlerini Avrupa ülkelerinde yapmış olmalarına rağmen onları öteki yabancı mimarlarla aynı yere koymak yanlış olur. Osmanlı toplumu gayri müslim azınlıkların varlığını hoşgörü ile karşılar, onların ticaretle, küçük el sanatlarıyla uğraşmalarına ses çıkarmaz, hatta Avrupa ile olan ilişkilerinde onlardan yararlanırdı. Bu nedenledir ki, 19. yy'da bazı kurumlara batı modellerinin girmesinde, bunların toplum içinde yerleşmesinde azınlıkların öncü rolü olmuştur. Buna bir örnek olarak tiyatroyu gösterebiliriz, (312). Buna karşılık, gene bu yüzyılda dışardan Türkiye'de mimarlık yapmak amacı ile gelen, ya da getirilen yabancı mimarları ayrı bir grup olarak düşünmek gerekmektedir. Mustafa Cezar, "Kendisine, askerlikle doğrudan veya dolayısıyla ilgili bulunmayan bir inşaat işi verilen ilk yabancı mimar galiba Melling'dir.", (313), demektedir. III. Selim'in kız kardeşi Hatic'e Sultan'ın mimarı olarak çalışan Melling'den sonra çeşitli zamanlarda çeşitli Avrupa ülkelerinden mimarların gelerek Türkiye'de mimarlık yapma olanağı buldukları görülmektedir. Bunlar içinde Gaspere Fossatti, Raimondo d'Arengo, Montani, Barburini, Valauri, Philippe Bellö, Jachmund gibi adlar en önemilileridir. 19. yy'ın sonlarına doğru kurulan mimarlık eğitimi kurumlarında yabancı mimarların bir kısmından eğitimci olarak yararlanıldığı da görülmektedir, (314). Nitekim cumhuriyet döneminin başlarında önemli yapıların mimarları arasında böyle bir mimar olan İtalyan Giulio Mongeri'yi görmekteyiz. Mongeri, gerek Güzel Sanatlar Akademisi'ndeki öğretim görevliliği, gerekse uygulamaları ile birinci ulusal mimarlık düşüncesinin paralelinde bir tutum içindedir. Behçet Ünsal onun hakkında: "Mongeri atelyesi Avrupa-Latin mimarisini.. ..sürdürmekte idi..", (315), demektedir.

Cumhuriyet dönemi içinde yabancı mimarlara görev verme, bir gereksinme sonucu olarak belirmektedir. Bülent Özer bunu, "İnşaat kapasitesinin durmadan genişlemesi, buna bağlı olarak artan sayıda mimar yetiştirme zorunluluğu cumhuriyet mimarimizin ikinci safhasına ait panoramayı belirleyen başlıca iki büyük faktördür. Bu faktörlerden birincisi yabancı mimarları yaratıcı, inşa edici kimseler olarak yurda sokmuş, ikincisi de, çoğu kere aynı kimseleri Türk mimarlık müesseselerine hoca yapmıştır..", (316), sözleri ile anlatmaktadır. Buna Ankara'nın imarı sorununun getirdiği gereksinmeyi de

eklemek gerekir. Alman mimar Ernst Egli'nin, Avusturya'lı mimar Clemens Holzmeister'in, Alman şehircilik uzmanı Hermann Jansen'in 1927-28 yıllarında Türkiye'ye gelmeleri bu nedenlerle olmuştur. Ernst Egli ve Clemens Holzmeister'in yapıtları rasyonel-fonksiyoncu düşüncelerin uygulamaya konması şeklindedir. Bu yıllarda Güzel Sanatlar Akademisi'nde ressam Namık İsmail Bey'in başkanlığında bir eğitim reformunun başlatıldığı, Ernst Egli'nin de Yüksek Mimarlık Bölümü başına getirilerek mimarlık eğitimi programının o zamanki Almanya'nın eğitim programı düzeyine getirildiği söylenmektedir, (317). Bunun bir sonucu olarak Güzel Sanatlar Akademisi Yüksek Mimarlık Bölümü'nde Mongeri ve Vedat Bey atelyeleri kapanmış, bunların yerine Ernst Egli ve yardımcısı Sırrı Bilen yönetiminde tek bir 'modern mimari' atelyesi kurulmuştur. "..Artık proje çalışmalarında plan esas olarak alınıyor, kitle ve fasatlar plandan çıkıyordu. Fonksiyonel bir yapı estetiği güdülüyordu..", (318).

Güzel Sanatlar Akademisi Yüksek Mimarlık Bölümü'nde daha sonraki yıllarda görev almış başka bir Alman mimar da Bruno Taut'dur, (319). 1936 yılında Türkiye'ye gelmiş olan Bruno Taut, kısa çalışma süresine rağmen, yabancı mimarlar arasında en olumlu etkiyi yapabilmiş olan bir mimardır. Bunun nedenleri arasında, Taut'un 1920'lerden beri çağdaş mimarlık kuramı üstünde çalışmış olması, (320), düşüncelerini uygulamaya aktarmaya uğraşmış olması, dünyanın çeşitli ülkelerinde mimarlık konuları üstünde çalışmalar yapmış olmasının getirdiği geniş bir dünya görüşünün varlığının yanında, düşüncelerini, Türkiye'de başka hiç bir yabancı mimarın yapmadığı bir şey olarak, yazmış olduğu 'Mimari Bilgisi' adlı kitabında, (321), toplayarak Türk okuyucusunun hizmetine sunmuş olmasında arayabiliriz. Kitabının bir bölümünün Arkitekt dergisinde yayınlanmış olması, onun düşüncelerinin Türk mimarları tarafından nasıl ilgi ile izlendiğini kanıtlamaktadır, (322). Bu kitap hakkında Behçet Ünsal, "..Mimari Bilgisi kitabı talebelerine bıraktığı bir fikir mecmuasıdır. Estetikçi Ahmet Kutsi Tecer bu kitabı elinden düşürmezdi..", (323), demektedir. Bruno Taut mimarlığı bir proporsiyon sanatı olarak görmektedir, mimarlığın kendi çağının, içinde bulunduğu bölgenin koşullarına bağlı olarak yaratılabileceğini, geçmiş çağlardan esinlenmemesi gerektiği gibi, teknik olanakları kullanarak dünyayı neresinde olursa olsun biçimini koruyabilecek nitelikte, kısaca uluslararası nitelikte olmaması gerektiğini düşünmektedir. Buna bir örnek olarak zeplini göstermekte, bu aracın uçarak dünyanın her yanını dolaştığını, her yerde aynı şekilde görüldüğünü söyledikten sonra, "..Eğer o bir mimari olsa idi, her ülkede rengini, şeklini değiştirmek zorunda kalırdı..", (324), diye eklemektedir. Teknik olanaklar Taut için mimarlığın oluşturulmasında kaçınılmaz olmakla birlikte, yardımcı birer öğedirler, ve ancak proporsiyon sanatı içinde kaybolabildikleri oranda mimarlığa olumlu yönde katkıda bu-

lunabilirler. Bruno Taut, genellikle 19. yy'ın seçmeci tutumuna karşı olmasına rağmen, "... (eğer bir yapıya yalnızca teknik egemen ise) netice, bir cihan mimarisidir; bugün bütün mecmualarda resimlerini gördüğümüz sayısız modern binalardır. Eğer bu fotoğraflerin altında binaların bulundukları yerlerin isimleri yazılı olmasa onların Almanya'da mı, Fransa'da mı, İngiltere'de mi, Japonya'da mı yoksa Rusya'da mı, nerede olduklarını kimse bilemez... (325), şeklinde ifadeler kullanarak uluslararası tutuma karşı çıkmış olması ile zamanın ulusal mimarlığı arayan mimarları üstünde etkili olmuş olmalıdır. Güzel Sanatlar Akademisi'ndeki öğretim görevliliği sırasında öğrencilerine yaptırmış olduğu alt-yapı kuruluşlarıyla maliyet hesaplarını da kapsayan bir konut yerleşmesi projesini Arkitekt dergisi, "...G.S.Akademisinin bu sene mezun olan son sınıf talebesi Prof. Bruno Taut'un direktifi altında Ankara İnhisarlar İdaresi memurları için bir Siedlung etüdü hazırlamıştır. Faydalı ve komple bir çalışma olduğu için neşrediyoruz..." diyerek yayınlamaktadır, (326). Bu çalışmanın daha sonraki yıllarda da olumlu bir çalışma olarak nitelendirildiği görülmektedir, (327). Türk aydınlarına kendi hakkında "...Yabancı mimar, Türkiye'nin kendisine verdiği bu emsalsiz yaratma imkanını kavrayamadı. Yalnız rahmetli Taut, onu sezdi..." (328), şeklinde sözler söylemiş olan Bruno Taut'un, 1938 yılındaki ölümü, etkisinin daha yaygın bir şekilde gelişmesini engellemiştir.

Taut'un ölümü ile sona eren ve 1940 yıllarına kadar sürmüş olan bu ilk yabancı mimar-eğitirmciler döneminin Türk mimarlık düşüncesine yaptığı olumlu etki, çağdaş mimarlık düşüncelerinin Türkiye'de tanıtılmasında bu mimarların oynadıkları rol ile belirlenebilir. Olumsuz etkisi ise bu mimarların o zamanlar sayıca az olan Türk mimarları yanı sıra uygulama alanında da çalışma olanağı bulmaları, böylece de yabancı mimarların Türk mimarlarından daha iyi oldukları gibi bir düşüncenin ortaya çıkmasına neden oldukları söylenebilir.

Bundan sonraki dönem 1940'dan Paul Bonatz'ın İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'ndeki öğretim görevliliğinden ayrıldığı tarih olan 1955 yılına kadar sürmüş olan dönem olarak belirlenebilir. Bu zamanın en etkili yabancı mimarı kuşkusuz Alman mimar Paul Bonatz'dır, (329). Paul Bonatz 1942 yılında Anıtkabir proje yarışmasında yargıcılar kurulu üyesi olarak, 1943 yılında da o sırada propaganda amacıyla bir çok ülkeyi dolaşan 'Alman Mimarlığı Sergisi' ni sunmak üzere Türkiye'ye gelmiştir. Bu yıl içinde Milli Eğitim Bakanlığı danışman mimarlığına getirilmiş olan Bonatz, 1946 yılında da İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde öğretim görevliliğine getirilmiştir. Paul Bonatz gerek bu danışmanlık, öğretim görevliliği görevleri ile, gerekse yargıcılar kurulu

üyelikleri ve uygulamaları ile zamanın ulusal mimarlık düşünceleri üstünde etkili olmuştur. Bonatz'ın bunların dışında Türk mimarlığı üstündeki düşünsel etkileri onun 1948 yılında toplanan ilk U.I.A. Genel Kurul toplantısına Türk heyeti ile birlikte katılması gibi eylemlerinden anlaşılmaktadır, (330). Bülent Özer kitabında, (331), Bonatz'ın biri şehirlere ait, dolayısı ile geleneklerle beslenmesi gereken; ikincisi teknik, dolayısı ile kendine özgü biçimlenme koşullarına uyması gereken; üçüncüsü de anıtsal, dolayısı ile hiçbir ön biçimlenme koşuluna bağlı olmayan olmak üzere üçlü, kendine özgü bir mimarlık anlayışı olduğundan söz etmektedir. Bonatz'ın uluslararası akıma karşı çıkan, ulusal mimarlığı savunan, "Birinci dünya harbinden sonra... mevzua uygunluk (Zweckmaessigkeit, fonksiyonalizm), yani yeni objektivizm (neue Sachlichkeit) denilen yeni cereyan görülür. Bu son üslup, taş ve tahta gibi eski ve tabii inşa maddeleri yerine sadece çelik, demirli beton ve mümkün olduğu kadar çok cam gibi teknik mahsulü maddelerle çalıştığı için kendisine 'mevzua uygunluk' ismini vermişti.. ..Fakat, bir müddet sonra bu üslubun mevzua hiç de uygun olmadığı, hatta teknik bakımından kusurlu olduğu anlaşıldı.. ..'Bejnelmilel Medernizm' cereyanıyla, mimari lüzumundan fazla sadeleştirildikten, bu iş çabucak öğreniliverecek bir şema haline sokulduktan, ve memleketlerle milletler ve iklimler arasındaki bütün farklar inkar edildikten sonra, şimdi her yerde tekrar milli kökler düşünülüp aranmaktadır. Her milletin kendi toprağından ne büyük bir kuvvet fışkırdığı seziliyor ve kökleri sökülmüş olanlara acınıyor.. ..Kendi kültürünü şuurla kavramak, milli bakımdan kuvvetlenmek demektir. Bu işe gelineğe götürür.." şeklindeki sözleri Alman Mimarlık Sergisini tane-nitan konuşmalarında geçmektedir, (332). Zamanın Türk mimarlarının da savundukları düşüncelere benzer bu düşüncelerle ikinci ulusal mimarlık akımının Paul Bonatz ile bir destekleyici bulduğu anlaşılmaktadır. Bonatz'ın anıtsal mimarlığa ilişkin düşünceleri Anıtkabî ve Çanakkale Şehitleri Anıtı proje yarışmalarında etkili olmuştur. Çanakkale Anıtı ile ilgili bir yazısında, (333), birinci gelen projeyi hem yeni, hem de Türk olması, aynı zamanda da zamanına bağımlı olmayan anıtsal niteliklerinden dolayı övmektedir. Bu mimarın özel sevgisinin Türk evine karşı olduğu bilinmektedir. Bunu da, fonksiyonel olmaktan çok biçimci bir şekilde, Ankara'da yapmış olduğu Saracoğlu Memurlar Mahallesinin çeşitli ev tiplerinde uygulamaya dönüştürmeye çalışmıştır.

* Bu dönem içindeki yabancı mimarların olumlu etkileri, bölgesel ve anıtsal mimarlık koşullarının araştırılmasını desteklemiş olmaları şeklinde belirlenebilir. Olumsuz etkileri olarak da, Türk mimarlığını kendilerine göre duygusal, biçimci bir şekilde yorumlamalarını, böylece de kötü örnek olduklarını söyleyebiliriz.

Türk mimarlık düşüncesine batı mimarlık etkilerinin girmesinde rolü olan yabancılar arasında şehircilik konuları üstünde çalışmak üzere Türkiye'ye gelmiş olanları da saymak gerekmektedir. Bunlardan Alman Hermann Jansen'in 1928 yılında Ankara için açılmış olan imar planı yarışmasını kazanarak 1932 yılına kadar bu plan üstünde 1939 yılına kadar da Ankara İmar Müdürlüğü danışmanlık görevinde çalışmış olduğundan söz etmiştik, (334). Türkiye'de planlı şehircilik çalışmaları Jansen'in bu ilk görevi ile başlatılmaktadır. Jansen'in Ankara planı en çok 300 000 nüfuslu bir şehir öngörmektedir. Şehir yönetim yapıları, konutlar, yüksek okullar, endüstri, işçi mahalleleri gibi fonksiyonlara ayrılarak planlanmıştır. Jansen planının bir süre sonra işleyemez duruma gelmesine rağmen, Opera kavşağı üst geçidi, Cebeci'de Stadyum gibi bazı önerileri daha sonraki zamanlarda uygulanmıştır. Jansen'in ilginç önerilerinden biri de planında bir 'Kooperatif Mahallesi' ile bir 'Amele Mahallesi' nin yer almasıdır, (335). Böylece Ankara'nın konut gereksinmesinin planlı bir şekilde karşılanması görülmektedir. Jansen'in öğretim görevliliği yoktur, buna karşılık başka şehirlerin imar planları üstünde çalışmıştır, (Bak: Resim 35 - 38).

Şehircilik alanında etkili olmuş yabancılardan biri de 1935 yılında Türkiye'ye gelmiş olan Ernst Reuter'dir, (336). Reuter önceleri İktisat Vekaleti'nde tarife uzmanı olarak görev almış, daha sonra, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Okulu'nda şehircilik ile ilgili derslerin verilmesi söz konusu olunca, Almanya'da Magdeburg şehri belediye başkanlığı yapmış olan ve şehircilik sorunlarıyla ilgilenen Ernst Reuter'in bu dersleri vermesi düşünülmüştür. Reuter bu okulun İdari Şubesinde verdiği şehircilik, mali ve idari şubelerinde ortak olarak verdiği 'Mahalli idareler maliyesi' dersleri, kaymakamlık kurslarında verdiği konferansları ile, bir de çeşitli dergilerde çıkan yazılarıyla şehircilik düşüncesinin ekonomik-yönetimsel yönünün geliştirilmesine çalışmıştır. Reuter'in çalışmalarının en önemlilerinden biri, daha Siyasal Bilgiler Okulu'ndaki görevine başladığı yıllarda programını "... - Malzemenin toplanması ve değerlendirilmesi, - Belediye memurlarının meslek öncesi ve meslek içi eğitimi, - Mahalli idarelerde tavsiyelerde bulunmak, - Yayın yapmak..." şeklinde belirlediği, o zamanlar başka ülkelerde bile örneği bulunmayan bir 'Şehircilik ve Mahalli İdareler Enstitüsü' nü kurma çalışmalarıdır. Bu enstitü çeşitli nedenlerle Reuter Türkiye'de iken kurulamamışsa da, daha sonraları, 1953'de, yardımcıları tarafından gerçekleştirilmiştir, (337).

Gene 1935 yılında Türkiye'ye gelmiş başka bir yabancı şehircilik uzmanı da Alman Martin Wagner'dir, (338). Türkiye'ye İstanbul imar planı çalışmaları ile ilgili olarak çağrılan Wagner, önce İstanbul

ile ilgili ilk ciddi analiz çalışmasını yapmış, ama plan önerisi kabul edilmemiştir, (339). Türkiye'deki çalışmalarını daha sonraları Bayındırlık Bakanlığı şehircilik danışmanı olarak sürdüren Martin Wagner'in, genellikle şehir ekonomisi konuları üstünde durduğu, yazılarında da çağdaş şehircilik sorunlarını İstanbul şehri örneğinde açıkladığı görülmektedir. O da Hermann Jansen gibi çağdaş şehirciliğin iki önemli koşulu üstünde durmaktadır: Şehirlerde spekülasyonun önlenmesi, bir de şehircilik işlerinin tek elden yönetilmesi, (340). Wagner bu koşullara ek olarak da şehir planlaması ile masrafların planlanmasının bir bütün duruma getirilmesinin ve yarınki gereksinmelerin de kesin olarak saptanmasının gerekliliği üstünde durmaktadır, (341). Wagner'in İstanbul için yaptığı öneriler arasında şehir içi ulaşımının tek elden yönetilmesi, toplu ulaşım aracı olarak da tramvay yerine otobüsün konması, Haliç ve Boğaziçi'nin iki yanında geniş sahil yollarının yapılması gibi daha sonraları uygulanmış olan öneriler de bulunmaktadır, (342). Martin Wagner'in şehirciliğin genel sorunları üstündeki düşüncelerini ise Güzel Sanatlar Akademisi'nde yaptığı konuşmalarda görmek mümkün olmaktadır. Burada "Şehir imarı ve inşası aslında hayat yaratmak ve iktisat vücude getirmekten başka bir şey değildir. Ve şehir mütehasssısının esas vazifelerinden biri de yeni Türk hayat ve iktisadına en uygun ve yalnız ona mahsus olan (Spécifique) kıyafeti vermektir." dedikten sonra, "Biraz önceki tarifimin sanat ile ilgili bir söz bile ihtiva etmediğine dikkat etmişsinizdir. Eski çağdan itibaren bu böyle idi dersem bana kızmayın, sanatkarane diye adlandırılan şehir inşacılığı sadece 19. yüzyıla muhsus birşeydir... benim şehircilikte hayat ve iktisadın tarihin hiçbir devrinde sanatla ilgisi olmadan şehirleri meydana getirdiği sözlerime inanın." diyerek şehirciliğe hangi açıdan yaklaşacağını anlatmaktadır. Wagner, bu sözlerden sonra da şehirlerin oluşumunda "insan gücü - makina gücü - sermaye gücü" etkileri üstünde durmakta, bunların şehirlerin biçimlenmesini nasıl etkilediklerini anlatmakta, çeşitli batı şehirlerinden örnekler de vererek Türk şehircilerinin şehir planlamalarında nelere dikkat etmeleri gerektiğine değinmektedir, (343). Önemli şehircilik sorunlarına böyle değişik bir açıdan yaklaşan Martin Wagner, Ankara Siyasal Bilgiler Okulu'nda verilmesi düşünülen şehircilik derslerine başlangıç olmak üzere 'Şehircilikte Sermayenin Rolü', 'Şehircilikte Makinanın Rolü', 'Şehircilikte Organizasyonun Rolü' konulu üç konferans vermiş, (344), ama kendisi mimar olduğundan şehirciliğin daha çok yönetsel yanının ağır basması düşünülen sürekli ders verme görevini üstüne almamıştır.

Türkiye'de uzun süre kalmış olan başku bir şehircilik uzmanı da Hamburg'lu şehirci Gustav Oelsner'dir, (345). 1939 yılında Türkiye'ye geldikten sonra Bayındırlık Bakanlığı'nda şehircilik ve imar işleri danışmanı olarak görev almıştır. Yazılarından Oelsner'in şehri fonksiyonlarına göre ayıran bir şehircilik anlayışının olduğu anlaşılmaktadır. Bunlar arasında "En mühim vazifeyi ikametgah bölgesi teşkil eder.." 'Siedlung' olarak adlandırdığı bu bölgeler şehre yeşil bir kuşak ile bağlı konut yerleşmeleridir. Konutlar eğer sıra ev şeklinde olurlarsa daha ekonomik olabilirler, ama ne şekilde olurlarsa olsunlar bunların bahçeleri olmalıdır: "..modern iskan semtindeki, yani (Siedlung) daki, her evin en büyük odası... bahçedir.. ..Evleri bahçesiz olan bir Siedlung için Siedlung kelimesini kullanmak doğru olmaz..", (346). Oelsner'in genel olarak yeşile, bitkilere çok önem verdiği görülmektedir. Bu konuyu işleyen bir yazısında, "..benim vatanımda üç mükemmel kanun vardı. 1- Şehirleri çirkinleştirmeyi yasak eden kanun, 2- Ağaçların korunmasını sağlayan kanun, 3- Sahil yollarının esirgenmesini sağlayan kanun.." demekte, aynı yazının daha ilerki bir bölümünde de, "..Erzincan'ın depremle harap olmasından sonra bana sordular: 'Önce ne yapalım?' Şu sözden daha iyi bir cevap bulamamıştım: 'İkametgahlar ve bir fidanlık yapınız.' ..", (347). Oelsner'in Bayındırlık Bakanlığı'ndaki görevi sırasında Bayındırlık Dergisi'nde çıkan ve Şehircilik Fen Heyeti'nin çalışmalarını anlatan bir yazı, "..İmar planlarının düzenlenmesinde takip edilen noktayı nazar mevcut şehir bölgesini mümkün olduğu kadar bütün karakterile muhafaza etmek, yalnız yollarının modern seyrüsefer ihtiyacını karşılayacak şekilde düzeltilmesini sağlamak, mümkün olan yerlerine yeşil sahalara koymak ve buraları diğer yeşil bölgelerle bağlayarak bu bölgelere de ışık ve hava almak imkanlarını vermektir.. ..Şehrin gelecekteki gelişme ve büyüme imkanları da göz önüne alınarak uygun bulunan sahalara inkişaf mahalleleri yerleştirilir, ..(bunlar) eski şehir bölgesile iyi bir şekilde taşıt yolları ve yeşil yollarla bağlanır.. ..Tabiat güzellik ve abidelerinin de eski mimari eserler kadar korunmak gereken varlıklardan olduğu ana prensibi kabul edilmiştir. Yüz yıllık bir çınar, şehir içinden veya kenarından geçen bir çay, şehrin içinde veya yanında bir koruluk, tabiatın elile yapılmış heykel gurublarını hatırlatan ve şehre karakter ve güzellik veren bir kayalık aynı titizlikle muhafaza edilmekte, gerek şehir halkının ve gerek şehre gelecek yabancıların bunları rahatlıkla görüp gezecek ve onların güzelliklerinden faydalanacak şekilde yollar ve bağlantılar yaparak kıymetlendirilmeğe çalışılmaktadır..", (348), sözleri ile neredeyse olduğu gibi Oelsner'in şehircilik düşüncelerini yansıtmaktadır. Oelsner de, Bonatz gibi, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde öğretim görevliliği

yapmış, şehircilik kürsüsü üyelerinin yetiştirmelerinde çaba göstermiştir. Bunun yanında Güzel Sanatlar Akademisi Yüksek Mimarlık Bölümü'nde de şehircilik dersleri vermiştir, (349). Onun da çeşitli yargıcılar kurullarında üyelik yapmış olması, (350), öteki yabancılar en sert dille eleştirilirlerken onun hakkında en ufak bir kötü söze raslanmaması, düşüncelerinin Türk mimar ve şehircileri tarafından en azından saygı ile karşılandığını göstermektedir.

Yukardaki mimarlara karşılık Türkiye'de çalışmak üzere çağrılmış olan daha ünlü bir çağdaş mimarın, Le Corbusier'nin, hem çalışma süresi çok kısa, hem de etkisi hiç denecek kadar az olmuştur. Le Corbusier ile 1948 yılında o zamana kadar yapılmamış olan İzmir imar planı ile ilgili ön çalışmaları yapmak üzere anlaşma yapılmıştır. "Le Corbusier gerekli incelemeleri yaptıktan sonra görüş ve düşüncelerini.. bir raporla İzmir Belediyesine ulaştırmıştır. Bu öneride, kentin tarihsel merkezinin ana yollarının iki yanı olduğu gibi korunmakta, geri kalan bölümlerde ise geniş kapsamlı bir yenilemeye gidilmektedir. Le Corbusier tarafından hazırlanmış olan bu çalışma, uygulama olanağı bulamamıştır..", (351). Şemsa Demiren, Le Corbusier ile yapmış olduğu bir konuşmayı anlatırken onun söylemiş olduğu şu ilginç sözleri de vermektedir: "Le Corbusier dedi ki: İstanbul'u gayet iyi tanıyorum. Son gelişim (bu konuşma 1948 başında idi) eski rejim zamanında, yani epeyce eski olduğu halde orada gördüğüm güzellikler hala gözümün önünde. İstanbul'un çehresine hatırlatan acele ile çizilmiş kro-kileri hala saklıyorum. Yeni Cami ve Fatih Camisi'nin silüetini gayet iyi hatırlıyorum. Ne güzel renkli ve canlı bir şehriniz var. Son gördüğüm Türk kadını çarşafı ve bizim şarklı dediğimiz sır içinde idi... Atatürk'ün inkılabından bahsettikten sonra, 'Eğer hayatımın en büyük gafı ve en büyük taktik hatası Atatürk'e yazdığım mektup olmasa idi, bugün büyük rakibim Prost yerine güzel İstanbul şehrinin imarı ile ben uğraşacaktım. Bu mektupta, inkılap yapmış bir milletin en büyük inkılapçısına İstanbul'u eski hali ile asırların tozu toprağı ile bırakmasını tavsiye ediyordum. Ne büyük hata ettiğimi sonradan anladım.'..", (352). Birkaç yönden ilgi çekici olan bu sözler, aynı zamanda yabancı mimarların Türkiye'ye karşı duydukları ilginin niteliğini de yansıtmaktadır.

Türk mimarlık düşüncelerinin batı mimarlığından etkilendiği başka bir yol da batı mimarlığından gerektiğinde bir yol gösterici, bir hakem olarak yararlanılmasıdır. Yarışmaların, örgütlenmenin, çeşitli malzeme, konstrüksiyon yönetmeliklerinin, standartlaştırma normlarının, mimarlık ve şehircilikle ilgili yasaların batılı modeller göz önüne alınarak hazırlanmalarının yanı sıra, bunların

çağdaş düzeyde olup olmadıkları da gene batıdaki örnekleriyle denetlenmektedir, (353). Bazı durumlarda ise tek tek projelerin, hatta bütün bir uygulamanın batı mimarlıkları düzeyinde olup olmadıkları batılı mimarlara incelettirilerek onların hakemliğine baş vurulmaktadır. Türkiye'ye gelen yabancı mimarlar arasında bir başka grubu da işte böyle bir rapor hazırlamak amacıyla çağrılanlar oluşturmaktadırlar. Bunlar bazan bütün bir mimarlık düşüncesini, bir mimarlık politikasını etkilemiş oldukları gibi, içlerinde tek bir yapının geleceğini de etkilemiş olanlar bulunmaktadır. Bu raporlardan biri, Skidmore-Owings-Merrill'in 1951 yılında hazırlamış oldukları 'Türkiye'de yapı, imar ve mesken konusu hakkında rapor' dur, (354). Bu rapor Amerikalı uzmanlar tarafından Türkiye'deki mimarlık eylemleri ile ilgili olarak ilk geniş kapsamlı araştırmadır. Raporda mevcut durumun bir dökümü yapılmakta; inşaat, kamu yapıları, şehir planlaması ve konut bölümlerini kapsayan 32 de öneri getirilmektedir. Bunlar arasında şehir planlamasının bölgesel planlama düzeyine getirilmesi ve ulusal bir planlama örgütü altında birleştirilmesi; bir ulusal konut bürosunun kurulması ve konut işleri ile ilgili her türlü koordinasyonun bu büro tarafından yapılması; ucuz konut üretiminin hükümetçe desteklenmesi ve bu amaçla özel sektör ve kamu sektörü sermayelerinin özendirilmesi; kamu yapıları tasarlamasının mümkün olan geniş oranda özel mimarlık ve mühendislik bürolarına verilmesi ve Yapı ve İmar İşleri Reisliği'nin denetleyici, koordine edici ve özendirici bir kuruluş olarak görev yapması gibi öneriler bulunmakta, daha genel olarak da araştırma kurumları kurulması; mevcut yasaların, finansman olanaklarının ve örgütlerin yeniden gözden geçirilmesi; yapı sektöründe çalışanların eğitilmeleri; tasarım ve üretim yöntemlerinin daha ekonomik ve esnek ilkelere dayandırılması ve anıtsal yapıların yapımının kısıtlanması şeklindeki öneriler yer almaktadır. Bu raporun 1950-60 yılları arasında yapıldıkları izlenebilen yeni yasaların çıkması, yeni eğitim kurumlarının kurulması, devlet örgütünde değişikliklerin yapılması gibi çalışmalara bir ölçüye kadar dayanak olduğu düşünülebilir. Serbest mimarlık bürolarının ve özel sektörün desteklenmesine ilişkin önerilerin bu dönem içinde uygulanmaya başlaması da raporun etkisine bağlanabilir.

Benzer şekilde başka bir rapor olan Alman tiyatro mimarı Gerhard Graubner'in 1957'de İstanbul Operası için hazırlamış olduğu rapor, (355), ise, bu yapının Türk mimarları tarafından bitirilip bitirilmemesine karar verilmesinde yaşamsal bir rol oynamıştır. August Perret'ye yaptırılmış olan İstanbul Operasının ilk projesi çok büyük bulunarak daha sonra iki Türk mimarı tarafından bugünkü arsasına uyarlanmış, yapımına da 1946 yılında İstanbul Belediyesi tarafından başlanmıştır. Çeşitli nedenlerle İstanbul Belediyesi ta-

rafından yürütülemeyen yapım çalışmaları 1953 yılında hazineye devredilmiş, sonra da yapının tamamlanması Bayındırlık Bakanlığı tarafından yüklenilmiştir, (356). Ortada projenin tamamlanma işinin Paul Bonatz'a verilmesi düşünceleri dolaştığı halde, Bayındırlık Bakanlığı yapımı yürütmek üzere önce proje sahipleri Rüknettin Güney ve Feridun Kip ile sözleşme yapmış, onların bu işten vaz geçmeleri üzerine de Hayati Tabanlıoğlu yönetiminde bir büro kurarak çalışmaları sürdürmüştür. Yapının uzun yıllar İstanbul gibi büyük bir şehrin ortasında bitmemiş olarak durması, proje çalışmalarının uzun sürmesi, zamanın yöneticileri üstünde olumsuz bir etki yapmış, böyle önemli bir yapıda Türk mimarlarına güvenmenin doğru olmayacağı, zararın neresinden dönülse kardır düşünceleri ile çalışmaların durdurulması, hatta bir yabancı mimara verilmesi gibi önerilere yol açmıştır. Bunun üzerine bu konuda bir yabancı uzmanın da düşüncesinin alınması istenmiş, daha önce İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde konuk öğretim görevliliğinde bulunmuş olan Profesör Graubner böyle bir inceleme yapmak üzere Türkiye'ye çağırılmıştır. Graubner raporunda Hayati Tabanlıoğlu tarafından değiştirilerek çağdaş tiyatro mimarlığı düşüncelerine uygun bir şekle konmuş olan yeni projeyi olumlu olarak değerlendirmiş, böylece de daha sonraları Atatürk Kültür Merkezi adıyla hizmete açılacak olan bu yapının Türk mimarları tarafından bitirilebilmesinde yardımcı olmuştur. (Bak: Resim 125).

Belli bir mimarlık düşüncesinin uygulamaya dönüşmesini etkileyen bir başka yabancı mimar da Alman Erwin Heinle'dir. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde Altuğ Çinici ile Behruz Çinici'nin uygulamak istedikleri çıplak beton yapımı sırasında düşünceleri alınmak üzere 1962'de çağrılan Heinle, özellikle kendi yaptığı bürolar, televizyon kuleleri uygulamalarından edindiği tecrübelerine dayanarak çıplak beton yapımının daha pahalı bir yapım yöntemi olması gerekmediğini söylemiş, iyi sonuçlar alabilmek için uygulama sırasında nelere dikkat edilmesi gerektiğini anlatmıştır. Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin kampüsündeki en başarılı yapılardan biri olan Mimarlık Fakültesi'nin çıplak beton olarak yapılabilmesi mal sahibine bu yol ile kabu ettirilebildiği gibi, mimarlarının da düşüncelerinin doğru olduğuna inanmalarına, hatta bir keresinde "...bizim mimarlığımız brütalist mimarlıktır..." demelerine yol açmıştır, (357). (Bak: Resim 99 - 106).

Benzer şekildeki danışmanlıklara şehircilik konularında da raslanmaktadır. Buna son örneklerden biri olarak İtalyan şehircilik uzmanı Luigi Piccinato'nun Büyük İstanbul Nazım Planı danışmanı sıfatıyla 1967 yılında hazırlamış olduğu rapor gösterilebilir, (358)

Yabancı mimarlardan kısa süreli yararlanma, onların yargıcılar kurulu üyeleri olarak çağrılmaları ile de olmaktadır. Anıtkabir, Çanakkale Şehitleri Anıtı gibi yarışmalarda yargıcılar kurulu üyeliği yapmış olan mimarların etkilerinden daha önce de söz etmiştik. Günümüzde de uluslararası nitelik taşıyan yarışmalarda bu yola buş vurulmaktadır. Side uluslararası turizm planlama yarışması buna son zamanlardan bir örnek olarak verilebilir, (359). Yabancı mimarlardan gene kısa süreli olarak yararlanmanın başka bir yolu da onların konuk öğretim görevlisi olarak getirilmele-ridir. Her iki şekil de Türk mimarları ile yabancı mimarlar arasında kısa süreli bir bilgi alış-verişine yol açmaktadır, hatta bazen karşılıklı etkilenmelere kadar götürülebilmektedir. Böyle bir etkilenmeyi, Alman mimar Rolf Gutbrod'un etkisini, Bülent Özer kitabında anlatarak, "Adeta dogmatik bir karaktere kavuşan mevcut rasyonel tutumun karşısında, başka çözüm yollarına da baş vurulabileceği şuuru yavaş yavaş öğrenciler arasında da uyanmağa başlamışsa da, genellikle yayınlardan ve Wright'ın eserlerinden beslenen bu anlayış ancak Prof. Rolf Gutbrod'un misafir hoca olarak İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesine getirilmesiyle resmen onaylanacak, yani kuvveden fiile çıkabilmek fırsatına kavuşacaktır. Nitekim, Prof. Gutbrod gibi eski neslin nazarında da fikrine itimat edilen bir kimsenin irrasyonel tutumu savunması, çekingenliğin ve şüphe-ciliğin birden bire ortadan kaybolmasına sebep olacaktır.", (360), demektedir, Rolf Gutbrod'un aynı zamanda yargıcılar kurulu üyesi olarak da bu düşünceyi desteklediğinden söz etmektedir. Zaman zaman konuk öğretim görevlisi yabancı mimarların ders notlarının da çevrilerek yayımlandığı, onların düşüncelerinin böylece daha geniş bir alana yayılmasının sağlandığı da gözlenebilmektedir, (361).

Cumhuriyet dönemi içinde Türkiye'de şu ya da bu şekilde görev almış yabancı mimarların etkilerine toplu olarak bakıldığında, bu mimarların bazı olumlu etkilerinin olduğunu gözlemek mümkündür. Bunlardan biri, özellikle güncel konularda, batı mimarlığı içinde de o sıralarda geçerliliğini koruyan çözüm önerilerini Türk mimarlık düşüncesine getirmeleridir. Hatta bir kısmının batı ülkelerinde uygulama olanağı bulamadıkları, ya da orada bile henüz ortaya atılmamış bazı düşüncelerini Türkiye'de geliştirdikleri görülmektedir. (Örneğin Ernst Reuter'in kurulmasını tasarladığı şehircilik enstitüsü gibi.) Yabancı mimarların, hepsinin değilse bile bir çoğunun, kendi ülkelerinde de eğitim ve yönetim alanlarında çalışmış oldukları görülmektedir. Bu da onların kendi alanlarında yeteneklerini kabul ettirmiş olduklarını göstermektedir. Bunda onların uygulamanın yanında düşünce ve kurama da eğilmiş olmalarının rolü büyüktür. Nitekim Türkiye'de uzun süre kalmış yabancı mimar ve şehircilerin çoğunun aldıkları görevlerin yanı sıra dergilerde yazı-

lar yazarak, konferanslar vererek düşüncelerini açıkladıkları görülmektedir. Bundan onların kendi uzmanlık konularını ciddi bir tutum içinde ele aldıkları, düşüncelerini bu yol ile açıklamalarındaki bilimsel tutumun yanı sıra bu düşüncelerini eleştiriye de açık tuttukları görülmektedir. Gustav Oelsner'in ise kendine düşüncesi alınmak üzere sorulan her soruyu hemen oturup o konu ile ilginç bir rapor yazmakla cevaplandığı anlatılmaktadır, (362). Yabancı mimarların kendi konularına olan saygıları bazı hallerde onları önerilen bir görevi o konunun uzmanı olmadıkları gerekçeyle kabul etmemeye kadar götürebilmektedir. (Örneğin Martin Wagner'in Siyasal Bilgiler Okulu'nda şehircilik dersleri vermeyi kabul etmeyişi gibi.) Aslında yabancı mimarların en olumlu etkilerinden biri bu ciddi tutumlarının bir ürünüdür: Yabancı mimar ve şehirciler bu mesleklere saygı duyulmasını sağlamışlar, kendi ülkelerinde bu disiplinlerde çalışanlara gösterilen saygının Türkiye'de de yerleşmesine çalışmışlardır. Bu çalışma şekli belki bilinçsiz bir şekilde, dolaylı olarak olmuştur, ayrıca buna içinde bulundukları ülkenin konukseverliği de bir katkıda bulunmuştur, kuşkusuz. Ama onların belli bir çalışma anlayışının temsili olmalarının rolünü küçümsemek gerekir.

Yabancı mimarların olumlu etkilerinden biri de onların önerilerinin daha kolay ve çabuk kabul edilerek uygulanmaya konması yolu ile olmuştur. Türk mimarlığı böyle bir çok olumlu atılıma sahip olmuştur. Ernst Egli'nin Güzel Sanatlar Akademisi Yüksek Mimarlık Bölümü'nde öteki atelyeleri kapatıp yalnız kendi atelyesini bırakarak rasyonel-fonksiyoncu düşünceleri besleyen bir ortam hazırlamış olduğundan daha önce de söz etmiştik. (Bak: s. 128). Daha ilerde bir Skidmore-Owings-Merrill raporunun 1950-60 arasında yasalar düzeyini, devlet örgütlenmesi düzeyindeki etkilerini, bir Charles Abrams'ın Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin kurulmasını etkilemesini, bir Graubner'in İstanbul Operası ile ilgili raporunun bu yapının Türk mimarları tarafından bitirilmesindeki rolünü, ya da bir Yoshio Sakai'nin önerilerinin prefabrike konut üreten fabrikaların kurulması üstündeki etkilerini burada bu duruma örnek olarak gösterebiliriz. Kısacası yabancıların sözlerine daha çok güvenilmesinin bazı durumlarda Türk mimarlığına olumlu katkılarda bulunmuş olduğu gözlenebilmektedir.

Yabancı mimarların, şehircilerin olumlu etkilerinden biri olarak da Türk mimarlarını zorlamış olmalarını gösterebiliriz. Yabancı mimarların yaptıkları yapıları, söyledikleri sözleri gören Türk mimarları bunları kendileri tarafından yapılamayacak şeyler olmadığını görmüşler; ayrıca onların yabancı olarak her konuda bir Türk kadar derine inemeyeceklerini düşünmüşler, onlara karşı tepki göstermişlerdir. Yabancı mimarların Türk mimarlarını zorlama-

ları, Türk mimarlarında onların düzeyine çıkma isteğini uyandırmakla da olmuştur. Ancak nicelik ve nitelikçe yabancı mimarların düzeyine erişerek yabancı mimar sorununun çözümlenebileceğini anlayan Türk mimarları, çalışarak onların düzeyine eriştikten sonradır ki onların görevlerini de kendileri yüklenmişlerdir: Güzel Sanatlar Akademisi'nde Alman öğretim görevlilerinden sonra Sedat Hakkı Eldem'in yüksek mimarlık bölümü başkanı olması, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde Oelsner'den sonra Kemal Ahmet Aru'nun şehircilik kürsüsü, Bonatz'dan sonra Kemali Söylemezoglu'nun tasarım kürsüsü yöneticiliklerine gelmeleri, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde Reuter'den sonra Fehmi Yavuz'un görev alması, buna örnekler olarak verilebilir. Yabancı mimarların Türk mimarlarını zorlamış olmalarını mimarlık düşüncesi tarihi açısından olumlu bir durum olarak değerlendirmek gerekir. Burada belki başka bir olumlu etki olarak yabancı mimarların Türk mimarlarını yetiştirme fonksiyonlarına değinmek yerinde olur. Nitekim Türk mimarları, en azından içlerinde yukarıda adları geçen öğretim görevlilerinin bazılarının da bulunduğu büyük bir çoğunluğu, yabancı mimarların Türk mimarlarını yetiştirme çalışmalarını olumlu olarak nitelendirmektedirler.

Yabancı mimarların olumlu etkileri olmuştur ama bunları fazla da abartmamak gerekmektedir. Türkiye'nin mimarlık ve şehircilik sorunlarının yabancılar tarafından anlaşılıp çözümlenebilmiş olduğunu düşünmek, üstelik etkilerinin hep olumlu yönde olduğunu sanmak yanlışır. Yabancıların da düşüncelerinde, yaptıklarında tutarsızlıklar görülmektedir. Bir Bruno Taut'un Ankara'daki Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin ne ölçüye kadar Ankara'nın bölgesel, Türkiye'nin ulusal özelliklerini, niteliklerini yansıtabildiği tartışma konusu olabilir, (363). "...binlerce sene sağlam kalmak hassasına malik olduğunu isbat etmiş bulunan kesme taşı Alman mimarisi inşaat malzemesinin en başında kabul etmiştir..", (364), diyen bir Paul Bonatz, Türkiye'de bu malzemeyi ekonomik olarak kullanma olanağı bulamadığı zaman sıva üstüne çizilmiş taklidi ile yetinebilmektedir. Bülent Özer, Türkiye'deki ilk yapıtlarıyla "...üniversalizm'in temsilciliği.." ni yaptığını söylediği Holzmeister'in, "...1940'dan sonraki devrede.. ..milli ve monümental mimarının aktif unsuru haline.." gelmiş olduğunu söyleyerek, onun için: "...ilkönce universalist tezin, daha sonra da rejyonalist antitezin sınırları içinde etkili olmuştur.." demektedir, (365). Bonatz'ın da eğitim alanında ki tutumu daha kendi öğretim görevliliği zamanında geçerliliğini yitirmiş, o da önceleri ulusal mimarlık düşüncesinin savunuculuğunu yaparken sonraları uluslararası düşüncelere ses çıkarmamıştır. Böyle bir düşünce-eylem tutarsızlığı, bu mimarların da doğal olarak değişen mimarlık düşüncelerini benimsemelerini, dogmacı bir tutumla eski düşüncelere bağlı kalmadıklarını göstermekle birlikte, aynı

zamanda onların içinde bulundukları ortama da uyduklarını, bir ölüde nabza göre şerbet verdiklerini de gösterir. Yabancı mimarların yargıcılar kurulu üyesi olarak katıldıkları proje yarışmalarında kendi öğrencilerinin projelerini destekledikleri de görülmektedir, (366). Yargıcılar kurulu üyesi olarak kendi düşüncelerine uygun düşünceleri desteklemeleri her ne kadar doğal bir durum ise de, yarışmaların amacı olan çeşitli düşüncelerin üretilerek bunların arasından en iyisinin, en uygununun seçilmesi ilkesine ters düşmekte, böyle bir eğilimin varlığının bilinmesi düşünsel alanda belli bir tekdüzeliğin ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

Yabancı mimarların Türk mimarlık düşüncelerine gösterdikleri saygı, duygusal olarak geleneksel Türk mimarlığına, Türk evine gösterilen sevgiden, buralardaki mimarlık öğelerinin biçimsel olarak çağdaş mimarlığa uyarlanmasından ileri gitmemiştir. Daha önce de sözü edilmiş olan Paul Bonatz'ın Ankara'daki Saracoğlu Mahallesi evleri buna örnek olarak verilebilir. Burada Paul Bonatz'ın Türk evini yer kayıplarına, yanlış bağlantılara, ters yönlendirmelere aldırmandan biçimsel olarak yorumlamaya çalışması, Türk mimarları tarafından daha o zaman eleştiri konusu yapılmıştır, (367). Yabancı mimarların sözlere güvenilmesinden yararlanarak Türk mimarlarının yapabilecekleri işleri onların ellerinden almaya çalıştıkları gibi, bir Türk mimarı tarafından yapılmış bir yapının fonksiyonunu, biçimini, hiç çekinmeden değiştirecek kadar ileri gittikleri de görülmektedir. Bu sonuncuya örnek olarak gene Paul Bonatz'ın Ankara'da Şevki Balmumcu tarafından yapılmış olan Sergi Evi'ni Opera'ya dönüştürmesi verilebilir. Bu davranışının da zamanın mimarları arasında tartışma konusu yapıldığı görülmektedir, (368). Başka bir yabancı mimarlar topluluğunun 1951 yılında Türk mimarlığı hakkında yazdıkları rapordan hemen sonra, 1952'de büyük bir otelin projelendirme işini almaları, (369), belki bir raslantıdır; ama prizmatik bir biçimlendirme anlayışını sürdüregelen bu mimarların Türk olan ortaklarının projeye kattığı bölgesel biçimlerden esinlenerek tasarlanmış bir kısım ses çıkarmayışları, onların bu düşünceye duydukları saygıdan değil, olsa olsa bu işi yapabilmek için kendi mimarlık düşüncelerinden ufak tefek ödünler vermelerinden ileri gelmiş olmalıdır. (Bak: Resim 72, 73).

Yabancı mimarların birbirlerinin yaptıkları işleri hiç eleştirmemisi olmaları da ilginçtir. Belki karşılıklı olarak birbirlerinin uzmanlıklarına olan saygılarını gösterir onların bu tutumları, ama bunu bir dayanışma olarak yorumlamak da çok kolaydır. Nitekim İstanbul Üniversitesi arkeoloji profesörü Albert Gabriel, beş yıllık bir ayrılıktan sonra yeniden İstanbul'a dönünce yazdığı bir yazıda gördüğü değişikliklerden söz ederken bu olumlu gelişmenin yaratıcısı Henri Prost'u da hafifçe övmektedir, (370). Oysa aynı yıllarda,

hatta daha önceleri, Türk mimarları böyle tek tek şehir parçaları ele alınıp güzelleştirme projeleri yapmanın şehircilikle bir ilişkisi olmadığını söyleyerek bu şehirciyi eleştirmekteydiler, (371). Daha 1937'de şehir planlamalarının bölge planları olmadan hiç bir anlam taşımayacağını söyleyen, Türk şehircilerine "Ancak, zamanımızın şehir inşacıları da Berlin, Paris veya New York'da doğmuş ve oraların yerlisi olan yapı şekillerini Türkiye'de ortaya çıkarmak suretile işin kolayına kaçmamalıdır.", (372), diyerek kendi sorunlarına kendi kaynakları ile çözümler getirmelerini öğütleyen bir Martin Wagner'in yanında; mimarlığın bölgesel yönünün önemini savunduğu halde kendi içine kapalı kültürlerin de bir süre sonra aynı şeyleri tekrarladığını, onun için kültür kesişmelerinin bir gıda olduğunu anlatarak, "Bundan dolayıdır ki semere vermiş kültürler daima kolonizasyona, yani müstemlekeciliğe temayül etmişlerdir.. gezip gören sanatçılar kendi 'geleneklerini' dışarda da sürdürürler ama iyi sanatçılarsa kabiliyetlerini o yerin mimarlığını daha iyi ifade etmek için kullanırlar.", (373), diyen bir Bruno Taut'un bulunması, onun bu sözlerle biraz da yabancı mimarların, dolayısı ile kendisinin, Türkiye'de çalışmasını haklı gösterecek bir hava taşıyor mu?

Kendi içlerinde ne kadar bilimsel, ne kadar tutarlı olurlarsa olsunlar, yabancılardan önerdiklerinin de her zaman geçerli olmadığı görülmektedir. Çoğunun kendi ülkelerindeki verilerden hareket ettikleri, yapılmasını istedikleri şeylerde kendi ülkelerinden örnekler vermelerinden anlaşılmaktadır. Gündüz Özdeş, yabancı ülke verilerine göre yapılmış böyle bir öneriyi "Profesör Ernst Egli muhakkak ki iyi bir mimar ve şehircidir. Ancak muhakkak olan bir başka husus da onun bir zamanlar Edirne için yaptığı planda her yönde Selimiye üzerine bir aks kabul etmesinin yanlış olduğudur. Prof. Egli İstanbul yolunu Selimiye istikametinde boşaltmayı düşünmüş, bu arada Selimiye'nin büyüklüğünü arttıran küçük binaları kaldırmayı önermiş, yolun eğimden dolayı tepeye tırmanamaması yüzünden imar planında kırıldığını raporunda kaydetmiştir." sözleriyle eleştirmekte, benzer bir yanlışlığın da İstanbul'da Atatürk Bulvarı'ndan Süleymaniye camisinin kapalı medrese duvarlarına doğru açılması düşünülen elli metrelik bir bulvar ile uygulamaya dönüşmenin sınırına gelmiş olduğunu buna eklemektedir, (374). Yabancı mimarların söylediklerinin bir çoğu da aslında Türk mimarları tarafından bilinmeyen şeyler değildir. Bu konudaki en güzel örneği Skidmore-Owings-Merrill raporu oluşturmaktadır. Bu raporun, baş kısmında toplu olarak verilmiş olan 32 maddelik öneriler listesinde, özellikle böyle tarihsel bir perspektif içinde bakıldığı zaman, Türk mimarlarının o zamana kadar gerek dergilerdeki yazıları, gerekse örgütleri aracılığı ile yapılmasını istedikleri şeylerden farklı hiç bir önerinin olmadığı görülmektedir.

Yabancı mimarların olumsuz etkileri üstünde dururken bir de onların çok yüksek ücretlerle Türk mimarlarının da yapabileceği işleri yapmış olmalarının, yarışmalar yerine doğrudan doğruya, ya da ek-siltme ile bazı işleri almış olmalarının Türk mimarlarının işsizliğe, yapabileceklerinden daha düşük düzeydeki işleri yapmaya itmiş olmalarından doğan ekonomik sorunlar ise başlı başına bir sorun oluşturmaktadır, bu da Türk mimarları tarafından her dönemde eleştirili konusu yapılmıştır, (375).

Yabancı mimarlar kimi zaman güçlü kişilikleriyle, kimi zaman yeni düşünceleriyle Türk mimarlık düşüncesi üstünde olumlu-olumsuz izler bırakmışlardır kuşkusuz. Nitekim bütün bir mimarlık neslini en çok meşgul eden konunun yabancı mimarlar konusu olduğu görülmektedir. Ama Türk mimarlık düşüncesi aslında Türk mimarlarının öncülüğünde geliştirilmiştir. Rasyonel-fonksiyoncu mimarlık düşüncesi batıyı bilinçli olarak tanımaya başlayan, oradaki düşüncelerden esinlenerek de olsa, eskiyi bırakıp yeniye yönelmek isteyen genç nesil Türk mimarları tarafından geliştirilmiş; Egli'nin Güzel Sanatlar Akademisi'nde ders programını değiştirmesi daha sonra olmuştur. Hatta Clemens Holzmeister ile Ernst Egli'nin çağrılmaları, Türkiye'de böyle bir düşünce ortamının hazır olmasının sonucudur denebilir. Paul Bonatz 1943 yılında sunduğu Alman Mimarlık Sergisi aracılığı ile ikinci ulusal mimarlık düşüncesini desteklemiştir; ama Sedat Hakkı Eldem'in 'Yerli Mimariye Doğru' başlıklı makalesi, bu düşüncenin öncüsü olarak daha önce, 1940 yılında yayınlanmıştır. Yabancı mimarların öğretim görevi yaptıkları okullarda ulusal-anıtsal mimarlık konuları işlenirken de, gene iki Türk mimarının, Emin Onat ile Sedat Hakkı Eldem'in yaptıkları, İstanbul Adalet Sarayı projesi ulusal mimarlık düşüncelerine son veren, uluslararası etkilenmelere yol açan, Türk mimarlık düşüncesinde serbest biçimlerle çözümler arama düşüncesini başlatan dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Belki batılı anlamda ilk şehir planlamasını Hermann Jansen yapmıştır ama, "...Türkiye'de batılı anlamda ilk kent planlaması düşüncesi, 1928 yılında, 1351 sayılı, Ankara İmar Müdürlüğü'nün kuruluş ve görevlerini belirleyen kanunun çıkmasıyla gerçekleşmiştir..", (376). Ernst Reuter şehirciliğin toplumsal, ekonomik, yönetsel yönlerinin ele alınmasının önemini verdiği dersleri ortaya koymuştur ama, Fehmi Yavuz'un "...Okulun müdürü Prof. Emin Erişirgil... şehirciliğin de müessesede (Siyasal Bilgiler Okulunda) okutulan dersler arasında yer almasını istiyordu..", (377), demesinden de anlaşıldığı gibi, bu gereksinme ilk önce Türk bilim adamlarının kafasında doğmuştur. Kısacası, bütün etkilenmelere rağmen, Türk mimarlık düşünceleri Türk mimarları tarafından başlatılmış, geliştirilmiştir. Ancak belirli koşullar altında yabancı uzmanlardan yararlanılmıştır, bu yabancı uzmanlar da ya benzer düşünceler

ri taşıyan kimseler olmuş, ya da sonradan kendilerini bu düşüncelere uydurmuşlardır. Kendi düşünceleri ile Türk mimarlık düşüncesi arasında uyum olamayanlar da, "Modern yapayım dedim olmadı kuzum.. Ben yapamıyorsa size de yaptıramam.", (378), diyerek öğretim görevliliğinden ayrılan bir Mongeri gibi sahneden çekilmek zorunda kalmışlardır.

Elli yıllık cumhuriyet mimarlığının batı mimarlığından etkilenmesini değerlendirirken yanıltıcı olabilecek sonuçlardan kaçınmak gerekmektedir. Bu bölümün başında da söylediğimiz gibi, Türk mimarlığının gelişmesi batı mimarlığındaki gelişmelere paralel olarak yürümüştür. Bu süre içinde Türk mimarlığı batı mimarlıklarından etkilenmiştir doğal olarak, ama bu etkilenmeyi tamamı ile bilinçsiz bir dışardan beslenme olarak yorumlamak yanlıştır. Bunun böyle olduğu yabancı etkilerin ancak Türk toplumunun koşullarına uygun oldukları zaman kabul edilerek tutunabildikleri, bunun dışında ya hiç tanınmadıkları, ya da bir iki denemeden sonra ortadan kayboldukları düşünüldüğü zaman daha iyi anlaşılmaktadır. Örneğin, rasyonel-fonksiyoncu mimarlık düşüncesinin Bauhaus düşüncelerinden etkilenmiş olduğunu söylemiştik. Bu düşünce toplumun kendi koşullarına uygun bularak kabul ettiği için geliştirilebilmiş, bundan da ötede uygulamaya dönüştürülebilmiştir. Bu dönem üstünde dururken, Türk mimarlarının ünlü batılı mimarların düşüncelerini bile kuşku ile tanıttıklarını da görmüştük. (Bak: s. 23) İkinci ulusal mimarlık döneminde de Türk mimarlığının ulusal mimarlık kaynaklarının batıdakinden farklı olduğunu belirtmiştik. (Bak: s. 34).

Bir Hilton Oteli'nin prizmatik biçimi çeşitli yönetim yapılarının biçimlenmesini geniş ölçüde etkilerken, bir Büyük Ankara Oteli'nin organik biçimi, gene aynı fonksiyona hizmet eden bir yapıdan, Sheraton Oteli'nden başka bir yapıyı etkileyememiştir. Benzer örnekler daha yakın zamanlardan da verilebilir. 1960'lardan sonra batı ülkelerinde görülen jeodezik kubbeler, kabuklar, şişme strüktürler Türk mimarlık düşüncesi üstünde hiç denecek kadar az bir etki yaparken, ekonomik dayanağı Türkiye koşullarına daha uygun olan brütalist düşünce etkili olabilmış, uygulamaya dönüşme olanağı bulabilmiştir. Gene bu zaman içinde Türk mimarları ileri teknolojik düzeye sahip batı mimarlık düşüncelerinden esinlenerek bir cami için örtü olarak ağ konstrüksiyon önermişlerdir ama, (379), bu öneri başka bir ülkede yapılması düşünülen bir cami için olmuştur. Türkiye'de yapılacak bir cami için değil. Her dönemde üretilmiş olan mimarlık ürünlerinden uç örnekler seçilerek bunlardaki batı etkileri saptanabilir doğal olarak, (380), ama bunların yaygınlıklarının, başka yapılar üstündeki etkilerinin, bu etkilenmelerin Türkiye'nin o günkü koşullarına uygun olup olmadıklarının tartışılması ile gerçekçi bir görüntü elde etmek mümkündür. Nitekim Türk mimarlarının da kendilerine bu şekilde batıdan bilinçsizce etkiledikleri yolunda yapılan eleştirilere oldukça sert tepki gösterdikleri de izlenmektedir, (381).

Türk mimarlığının batı ile olan ilişkilerinde, 19. yy'da ve cumhuriyetin ilk yıllarında daha açık olarak görülen 'alıcı' olma niteliğinden giderek kurtulduğu, onun da 'verici' olabileceği bir düzeye eriştiği başka örneklerden de anlaşılabilmektedir. Türk mimarlarının yabancı ülkelerde kolaylıkla çalışma olanakları bulabilmelerini bir yana bıraksak bile, onların bu ülkelerde açılan yarışmalara katılmaları, dereceler almaları, uygulama projelerini yapmaları dışında mimarlık yarışmalarında yargıcılar kurulu üyelikleri için çağrılmaları, (382), bu durumu kanıtlayıcı bir örnektir. Gene Türk mimarlarının batı ülkelerinde konuk öğretim görevliliği almaları, kendilerine mimarlık örgütlerinde onursal üyeliklerin, mimarlık eğitim kurumlarınca onursal doktorluk ünvanlarının verilmesi, (383), onların bu alanda da batı ile aynı düzeyde sayılmalarına bir örnek olarak gösterilebilir. Türk mimarlarının çeşitli yapıtlarının batı dergilerinde yayınlanmaları da, en azından böyle bir alış-verişin başlamış olduğunu yansıtmaktadır, (384).

S O N U Ç

Türk mimarlığının bugünkü durumunu belirleyebilmek için onun tarihsel gelişimine bir kere daha kısa bir göz atmak gerekir. Türk mimarlığının son beş yüzyıllık gelişmesinin önce kendi içinde tutarlı bir sentez dönemi ile başladığı, bu dönemin doruğuna gelindikten sonra da bir süre bu sentezle erişilmiş düzeyin korunmasına çalışıldığı, daha sonra da bu sentezin giderek kaybolduğu, bir arama dönemine girildiği görülmektedir. Aynı gelişmeye iki yüz elli yıllık bir açıdan bakıldığı zaman, Türk mimarlığının gelişmesine genel bir batılılaşmanın egemen olduğu görülmektedir. Cumhuriyet dönemi mimarlığını kapsayan son elli yıllık gelişme çizgisinin ise rasyonel-bilimsel bir doğrultuda olduğu görülmektedir. Günümüzün Türk mimarlığı bütün bu gelişme süreçlerinin etkisi altında bulunmaktadır. Yani başka bir deyişle, büyük bir mimarlık sentezinin ve bu sentezden sonra gelen çözülme döneminin mirasçısı olan Türk mimarlığı, kendine özgü yeni sentezleri batılılaşma etkileri altında ve rasyonel-bilimselleşme süreci içinde arama döneminde bulunmaktadır. Yirminci yüzyıl içinde zaman zaman yukarda sözü edilen rasyonel-bilimsel doğrultudan sapmalar olduğu gözlenmektedir. İrrasyonel-sembolik bir yönde olan bu sapmalar 1910-1930, 1940-1950 ve 1960-1965 yılları arasında Türk mimarlık düşüncesinde yoğunlaşan ulusal-bölgesel mimarlık düşünceleridir. Bu mimarlık düşünceleri, Türk toplumunun ulusal dayanışmaya gereksinme gösterdiği bunalım zamanlarında ağırlık kazanmışlar, sonra yerlerini genel gelişme çizgisine bırakmışlardır.

Türk mimarlığının bir sentez değil, bir arama dönemi içinde olduğunu söyledik. Bunu daha iyi anlatabilmek için burada kısaca mimarlıkta sentezlerin oluşma koşulları üstünde durmak yararlı olacaktır. Mimarlık bir toplumun kültürünün ürünü olarak tanımlanmaktadır. Toplumun kültürünü oluşturan sosyal, ekonomik, politik, ideolojik ve teknolojik bütün bileşenler onun mimarlığını etkilediği gibi, toplumun coğrafi konumu, malzeme koşulları da bunu etkilemektedir. Bazı durumlarda mimarlık kendi içinde bir birliğe, tutarlı bir bütünlüğe ulaşır, toplumun verilerinden o toplumun koşullarına özgü bir senteze erişir. Bu sentez toplumun her kişisi, her kurumu ve her sınıfı için geçerli olan, hepsince benimsenmiş ve anlaşılabilir sembolleri içerir. Mimarlık ürünleri de, biçimleri, fonksiyonları, konstrüksiyonları ile bu sembollerin ileticisi durumunda olurlar, toplumsal değer yargılarını bu sembollerle yansıtır. Sentezlerin zaman ve mekan içinde tekrarlanmalarından ise 'üsluplar' ortaya çıkarlar. Toplumsal değer yargılarının, sembollerin iç ya da dış kültürel etkiler nedeniyle değişimleri, bo-

zulmaları, terkedilmeleri ve yerlerini yenilerinin alması, mimarlıkta da üslupsal değişimler şeklinde yansır. Dış etkenler bazı durumlarda savaşlar, göçler, ekonomik ve ticari ilişkilerin değişmesi sonucu ortaya çıkarlar, bazen de bir doğal afet şeklinde belirlirler. İç etkenler ise toplumun içindeki üretim ilişkilerinin değişmesi, bir ekonomik düzeyden başka bir ekonomik düzeye geçiş, bir politik düzeyden, ya da ideolojik düzeyden ötekine geçiş gibi durumlarda ortaya çıkarlar. Toplumun teknolojik düzeyindeki değişmeler de, oluşturulan yeni konstrüksiyon yöntemleri, yeni yapı malzemeleri aracılığı ile, mimarlık ürünlerinde değişikliklere yol açarlar. Bu yeni malzemelerin, konstrüksiyon yöntemlerinin taklit edilmeleri şeklinde olur, zamanla bunların kendilerine özgü biçimlenme koşulları bulundukça bunlara uygun biçimlenmelere geçilir. Toplum kültüründeki değişmelerin yeni biçimlenmelere yöneldikleri sırada eski kültürel düzeyin kökleşmiş bazı anılarını, bazı sembollerini fonksiyonel bir gereksinme olmadığı halde, yeni biçimlerle birlikte kullandıkları da görülür. Yeni sentezlerin oluşması, yeni üslupların ortaya çıkabilmeleri ise, toplumun kendi özelliklerine göre değişebilen 'kültürel bir birikim sürecine', bir birikim oluşması zamanının geçmesine gerek gösterir. Toplumun kültürel yapısındaki değişme ne kadar köklü ise, bu birikim sürecinin süresi de o kadar uzun olabilir. Bu birikim sürecinin sonunda eski kültür düzeyinin kalıntıları temizlenmiş, yeni kültürel düzeyin gereksinimleri, olanakları tanımlanmış ve öğrenilmiş olur; bu da mimarlık alanında yeni sentezlere götüreceği yolu hazırlar.

Mimar Sinan ile son büyük sentez dönemini arkada bırakan Türk mimarlığı, iki yüz elli yılı aşkın bir süreden beri kendine özgü, üsluplarda yansayan, uzun süreli sentezler oluşturmamıştır. Çünkü Türk toplumu bu süre içinde adına genel olarak 'batılılaşıma' dediğimiz, dünyaya dönük olma, çevre koşullarını gerçekçi olarak değerlendirmeye, davranışlara müsbet bilimlerin ve rasyonel düşüncelerin egemen olması şeklinde tanımlanabilecek bir kültürel değişim süreci içindedir. Bunun ekonomik olarak tanımlanmasını ise sadece 'tarımsal üretim düzeyinden endüstriyel üretim düzeyine geçmektedir' şeklinde yapabiliriz. Bu değişim süreci içinde çok çeşitli iç ve dış kültürel etkiler toplum yapısında sürekli değişmelere yol açmakta, bunun sonucu da mimarlık alanında uzun süreli sentezlerin oluşmasını engellemektedir.

Türk mimarlığının genel gelişme çizgisi üstünde düşünürken aslında Türk toplumunun kültürel bir birikim süreci döneminde olduğunu unutmamak gerekmektedir. Bu birikim süreci tamamlanmadan mimarlık alanında sentezlerin oluşmayacağı, bu durumun da doğal olacağı düşünülmelidir. Buna mimarlık ürünlerinin oluşturulmasındaki görecel ataleti de katmak, mimarlıkta başka alanlarda olduğu kadar çabuk

sentezlere gidilemediğini bilmek gerekmektedir. Bunun nedeni mimarlığın toplum içinde çok çeşitli kişi ve kurum tarafından birlikte üretilen karmaşık bir olgu olmasıdır. Bir mimarlık ürününün ortaya çıkabilmesi için önce bir gereksinmenin olması, bir fonksiyonun ayrıntılı olarak tanımlanmış olması gerekmektedir. Bundan sonra da toplum içindeki kişi ve kurumlar bu fonksiyonu karşılayabilecek bir mimarlık ürünü ortaya çıkarabilirler. Böyle bir eylem toplumu zorlayan bir eylemdir: Toplumun belli bir ekonomik potansiyelinin onun gerçekleşmesi için örgütlendirilmesi, ona yöneltilmesi gerekir. Dolayısıyla mimarlık kendini çabuk sentezlere götürecektir. Denemeler yapma olanağına sahip değildir. Gene şu nedenledir ki, mimarlık geniş ölçüde bir iş verene, bir mal sahibine muhtaçtır, hatta bir mal sahibi olmadan mimarlığın olmayacağını bile öne sürmek mümkündür. Onun için de mimarlık, toplum içinde gerek tek bir kişi olarak, gerek kuramsal olarak karşısına çıkacak mal sahibinin isteklerine bir ölçüye kadar uymak zorundadır; çünkü onun ekonomik gücünü kendi oluşumunda kullanacaktır. Toplumun kültürel ortamının uygunluğu, mimarlık fonksiyonlarının belirlenmiş olmaları, yapı ürününün üretilmesinde yer alan kişi ve kurumların tümünün belli bir uyum içinde olmaları, mimarlıkta sentezlere götürür. İşte bu uyum içinde olma, batılılaşıma süreci içindeki Türkiye'de görülememektedir, gerekli olan kültürel birikim süreci henüz tamamlanmamış, bu sürecin oluşması henüz bitmemiştir.

Türk toplumu böyle bir birikim sürecinin ekonomik dayanağı olacak endüstrileşmeye doğru gitmektedir. Bu ilk önce yeni mimarlık fonksiyonlarının ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Ayrıca eski, geleneksel fonksiyonlarda da değişmelere, çeşitlenmelere neden olmaktadır. Karmaşık birer olgu durumuna dönüşen çeşitli fonksiyonlar giderek bileşenlerine ayrılmakta, bu bileşenler kendi başlarına yeni fonksiyonlar olarak çözüm beklemektedir. Tarımsal ekonomi düzeyinde birbirine yakın, bazen aynı çatı altında bulunabilen barınma, üretim, ticaret fonksiyonları, endüstrileşme söz konusu olunca büyümekte, dolayısı ile de birbirlerinden ayrılmak zorunda kalmakta, yalnız barınma, yalnız üretim, yalnız ticaret fonksiyonlarına hizmet edecek mimarlık gereksinimleri ortaya çıkarmaktadır. Hatta bir örneğini konut mimarlığında gördüğümüz gibi, aynı yapı fonksiyonu içinde bile çeşitli fonksiyonlara ayrılma ve bunlara uygun düzenlemeler ortaya çıkabilmektedir. Benzer sorunlar şehircilik ölçeğinde de geçerlidir, burada da şehir belli fonksiyonlara göre konut, endüstri, ticaret, dinlenme gibi bölgelere ayrılmaktadır. Ülke düzeyinde bile bunun etkileri görülmekte, bir zamanların ticaret şehirleri, liman şehirleri yerini büyük tarımsal üretim bölgeleri, büyük endüstriyel üretim bölgeleri almakta, şehirlerin bölgelerle birlikte düşünülmesi gerekmektedir. Endüstrileşmenin getirdiği başka bir sorun da hızlı şehirleşme ve birlikte getirdiği yeni mimarlık fonksiyonları olmaktadır.

Endüstrileşme yalnız fonksiyonlar açısından etkilemekle kalmamaktadır mimarlığı, başka yönlerden de etkilemektedir. Toplumun ekonomik yapısında, üretim ilişkilerinde, toplumsal örgütlenmesinde değişiklikler olmaktadır. Hızlı üretim, ulaşım ve iletişim araçları endüstrileşmiş bir toplumu eskisine göre daha hareketli, daha değişken bir toplum durumuna getirmektedir. Gene endüstri çevre kirlenmesi, enerji üretim ve tüketimi, istihdam, v.b. gibi mimarlığı doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen sorunları da içermektedir. Endüstriyel üretim ayrıntılı iş bölümünü, toplu üretimi, uzmanlararası takım çalışmasını gerektirmektedir. Bunların yanında endüstri ortaya çıkardığı mimarlık gereksinmelerini çözümleyecek olanakları da birlikte getirmektedir: Yeni yapı malzemeleri, yeni konstrüksiyon yöntemleri, yeni üretim ve ulaştırma araçları gibi.

Şimdi, Türkiye'nin de böyle hızlı bir değişme dönemine girmiş olduğu, ayrıca henüz tarımsal ekonomi düzeyinden endüstriyel ekonomi düzeyine geçiş içinde bulunduğu düşünülürse, onun mimarlığını etkileyen etkenlerin nicelik ve nitelikleri daha iyi anlaşılabilir. Türkiye'nin nüfusu hızla artmakta, üretim ilişkileri değişmekte, toplumun sınıfsal gruplanmaları, dengesizlikleri, tarım-endüstri-hizmet sektörlerinden birinden birine kaymaları çoğalmakta, toplumsal örgütlenme biçimlerinde sürekli değişiklikler olmaktadır. Doğal olarak mimarlık fonksiyonları değiştiği gibi, değer yargıları ve semboller de çok hızlı bir şekilde değişmektedir. Türk mimarlığı bu ara dönemde toplumun her kişisi, kurumu ve sınıfı tarafından benimsenebilecek sentezler oluşturmakta güçlük çekmektedir. Mimarlık düşüncesinde izlediğimiz 'duygusal-biçimci-bölgesel' aşırı uçundan, 'akılcı-fonksiyonel-bölgelerarası' aşırı ucuna gidip gelmeler, aslında toplum yapısındaki bu kültürel değişmelerin mimarlık düşünce ve ürünleri üstündeki bir yansımasıdır. Bu gidip gelmelerin hiç biri bir üslup niteliğini alamamaktadır, onların da oluşma hızları gittikçe artmakta, hiç birinin ömrü on seneyi bulamamakta, bir yanında ötekilerin de yer alabildiği görülmekte, aynı mimarlar nesli içinde, hatta aynı mimarlar aracılığı ile bir düşünceden bir başkasına geçildiği gözlenebilmektedir.

Türk mimarlığı bir bütün olarak henüz bir senteze ulaşamamıştır belki ama, birikim sürecini tamamlamış olduğu yerlerde sentezler oluşturabildiği de görülmektedir. Türkiye'nin cumhuriyet dönemi içinde toplumsal, ekonomik, politik yapısını batı ülkeleri modellerine göre yeniden düzenlemiş olduğundan söz etmiştik. Bunların ortaya çıkardığı yeni mimarlık fonksiyonları da batı etkisi altında kalmış, hatta ilk zamanlarda doğrudan doğruya batıdan alınmışlardı. Gene yapı malzemesi endüstrisinin uzun bir süre gelişmemiş olduğunu, yapı malzemelerinin büyük bir çoğunluğunun dışardan geldiğini söylemiştik. Geleneksel Türk mimarlığının tanımadığı yeni fonksiyonlar, yeni yap

malzemeleri ve onların gerektirdiği yeni konstrüksiyon yöntemleri, birinci ulusal mimarlık dönemindeki kaçış devresini saymazsak, ilk uygulamalarında batı modellerinden yararlanılarak kullanılmış, dolayısı ile mimarlık ürünlerinin biçimlenmeleri de bu etkilenmeyi yansıtır bir şekilde olmuştur. Ama nasıl ilk kuruluşları batı modellerine göre düzenlenen toplumsal örgütlenme, ekonomik yapı zamanla Türkiye koşulları ile yeni 'sentezler' ortaya çıkarmışsa, Türk mimarlığı da bir öğrenme süreci olan taklit etmeyi, kopya etmeyi uygulamaya dönüştürürken kendine özgü malzeme kullanışları, konstrüksiyon uygulamaları, dolayısı ile de biçimlenmeler geliştirmiş, öğrenme sürecini tamamladığı yerlerde de tamamen kendine özgü mimarlık sentezleri oluşturabilmiştir. Bunlardan birine örnek olarak Doğan Tekeli ile Sami Sisa'nın İstanbul'daki Manifaturacılar ve Kumaşçılar Çarşısı gösterilebilir, (385). Burada geleneksel Türk çarşı yapıcılığının, günümüz gereksinmelerinin ortaya koyduğu fonksiyonlarla, batılı konstrüksiyon yöntemleriyle, yeni ve çağdaş biçimlenmelerle nasıl hem yeni, hem çağdaş, hem de Türk toplumunun malı olan bir senteze ulaşabildiği çok iyi izlenebilmektedir. Benzer şekilde ne batı, ne de geleneksel Türk mimarlığını taklit etmeden Türkiye'ye özgü sentezlere ulaşmış örneklerin sayısını daha çoğaltmak mümkündür. Bunlar arasında Altuğ Çinici ile Behruz Çinici'nin Ankara'daki Orta Doğu Teknik Üniversitesi kampüsündeki yapıtlarını, gene aynı mimarların Ankara'daki Fen Lisesi'ni; Turgut Cansever'in Ankara'daki Türk Tarih Kurumu'nu gösterebiliriz. Vedat Dalokay'ın gerçekleştirilemeyen Ankara'daki Kocatepe Camisi, proje olarak bile böyle bir sentezin potansiyelini içermektedir. Daha önceki yıllardan bir örnek ise Emin Onat ile Orhan Arda'nın Ankara'daki Atatürk'ün Anıtkabridir. (Bak: Resim 116, 117, 99 - 106, 84, 41 - 45).

Burada sayılan örnekler kuşkusuz bütün Türkiye içindeki tüm mimarlık ürünlerinin aynı sentez düzeyine ulaştıklarını kanıtlamazlar. Bir yanda binlerce gecekondunun varlığı sürdükçe de onların çağımız mimarlığının sorgusuz temsilcileri olduklarını savını ortaya atmak da aynı ölçüde yanlış olur. Bu çalışmanın sahibi bunu bilmektedir, onun için de burada bu örneklemeyi daha genişletmeme yolunu seçmektedir. Bu örneklerle anlatılmak istenen, onların günümüz Türk mimarlığı içinde tek tek, yer yer sentezlere ulaşabilme belirtilerini oluşturdukları, bir ölçüye kadar sentez oluşturma yollarını gösterebilme niteliği taşıdıklarıdır. Bunları ve bunlara katılabilecek başka yapıtları, yukarda sözünü ettiğimiz birikim süreci içinde yer alan, bu sürecin tamamlanabildiği yerlerde elle tutulur, gözle görülür mimarlık ürünleri şekline dönüşme olanağı bulmuş, bu sürecin dönüm noktalarını belirleyen kilometre taşları olarak düşünmelidir.

Türk mimarlığının henüz çözümlenmemiş kendine özgü bir çok sorunu vardır. Bir kere bütün mimarlık hizmetleri mimarlar tarafından görülememekte, bilinçsiz anonim mimarlık eylemleri sürüp gitmekte, Türk şehirlerinin görünümünü 'kalfa yapısı' mimarlık ürünleri sarmaktadır. Yabancı mimarların yapı eylemlerine son verilmiştir ama, sınırlı da olsa, yabancı şirketlerin yapı eylemleri bulunmaktadır. Tasarımına doğrudan doğruya mimarların katıldığı yapıların uygulamaya dönüşmesinde mimarların, ya da denetleyici kurumların elinde olmayan güçlükler ortaya çıkmaktadır: Taahhüt müessesesinin, malzeme ve işçilik koşullarının, maliyet artışlarının olumsuz etkileri yapıtlarda yansımakta, onların kalitelerinin düşük olmasına, üretimlerinin uzun sürmesine, teknik-ekonomik eskimelerine yol açmaktadır, (386). Şehir planlaması alanında da benzer sorunlar bulunmaktadır: Planlar uygulanamamakta, plansız gelişmeler, politik yatırımlar, spekülatif girişimler önlenememektedir; bu da uygulamaların gecikmesine, toplumsal-ekonomik-teknik eskimelerine yol açmaktadır. Bütün bunlar da dönüşümlü olarak tek yapıların üretimi üstünde etki yapmakta, örneğin bunların maliyetlerinin yüksek olmasına neden olmaktadır. Çeşitli düzeylerdeki örgütlenmeler henüz bütün bu sorunların üstesinden gelecek mali, teknik ve insan gücü olanaklarına sahip bulunmamaktadırlar.

Mimarlık alanındaki birikim süreci, genel kültürel birikim sürecinden soyutlanamaz, dolayısı ile de ancak Türk toplumunun kültürel birikim süreci tamamlandıktan sonra burada sayılanlar ve benzeri bir çok sorunun çözümlenmiş olacağı düşünülmelidir. Bundan sonra da mimarlık ürünleri ile toplum yapısının belli bir uyum içinde olacağı, yeni aralarındaki çelişkilerin minimuma ineceği, bunun da sembol-biçim ilişkisini içeren üslupsal görünümlere dönüşebileceği düşünülebilir. İşte bu noktada cumhuriyet dönemi mimarlık düşüncelerinin Türk mimarlığına katkısı ortaya çıkmaktadır. Cumhuriyet dönemi mimarlık düşüncesi, genel kültür birikiminin de önemli bir parçasını oluşturarak, mimarlık alanındaki birikimi hızlandırıcı, hızlandırıcı, yoğunlaştırıcı, bilinçlendirici ürünler üretmiştir. Örneğin, cumhuriyet dönemi içinde mimarlık eğitimi veren kuruluşların sayısı çoğalmıştır, bu da bilinçli mimarlık eylemlerinde bulunarak sorunlara çözüm getirecek mimarların sayısını çoğaltmıştır. Örneğin, cumhuriyet dönemi içinde Türk mimarları yasal bir örgüte sahip olmuşlar, bu örgüt aracılığı ile sorunları tanıtmışlar, hatta onu politik baskı aracı olarak kullanmışlardır. Gene cumhuriyet dönemi içinde araştırma ve bilgi toplama kurumlarının sayıları çoğalmış, mimarlık sorunlarına bilimsel yöntemler ve çözüm önerileri ile yaklaşma giderek ön plana geçmiştir. Gene bu dönem içinde kitlesel haberleşme araçlarından yararlanılması, mimarlık sorunlarının topluma mal edilmesi çalışmalarına başlanmıştır. Bu dönem içinde belediye ve şehircilik hizmetlerinin, ör-

gütlenmelerinin bütün şehir ve kasabalara kadar yayılması sağlanmıştır. Şehir ve bölge planlaması kavramları yerleşmeye, önem kazanmaya başlamıştır. Bu dönemde devlet örgütlerinde önemli değişimler olmuş, konut üretimi, şehir planlaması, v.b. gibi konulara devletin eğilmesi sağlanmıştır. Bütün bunların olabilmesi için gerekli düşünce ortamı bu dönemde oluşturulmuş, gerçekleştirilebilmeleri için gerekli örgütsel ve yasal tedbirler bu dönemde alınmıştır. Cumhuriyet dönemi, içindeki mimarlık düşünceleri her zaman biçimsel-üslupsal sentezleri içeren bitmiş ürünlere dönüşme olanağı bulamamışlardır belki ama, bu çalışmada değinilen ve birikim süreci içinde önemli yeri olan öteki alanlardaki düşünce ürünlerini üretebilmiş, bunlarla mimarlık ortamı üstünde etkili olmuştur.

Bütün bu eylemlerin, düşünce ürünlerinin başarılı olma oranları değişiktir doğal olarak. Örneğin, cumhuriyet, demiryolu ya da karayolu üretimi alanında elde ettiği başarıyı konut üretimi alanında gösterememektedir. Burada sorunun önemli ölçüde bir örgütlenme sorunu olduğu da görülmektedir: Sorunların etkin bir biçimde çözümlenebilmeleri için uygun bir örgütlenme, uygun bir örgütlenmenin kurulması için ise sorunun bütün bileşenleri ile tanımlanması gerekmektedir. Cumhuriyet döneminde nerede sorunlar tanımlanmışlarsa orada çözümlenmeleri için gerekli örgütlerin oluşturulabildiği, bunların da başarı sağladıkları gözlenebilmektedir. Dolayısı ile bu alanda üretilen düşünceler önem kazanmaktadır. Bu düşüncelerin bir kısmı, tek tek de olsa, daha 19. yy'da ortaya çıkmaya başlamaktadır. A M A asıl etkin, yaygın girişimler, uygulamalar, cumhuriyet içinde olmaktadır. Hepsinde aynı ölçüde başarı sağlanamıyorsa, bunu cumhuriyetin elli yıl gibi bir toplumun yaşantısındaki göreceli kısalığı ile açıklamak mümkündür.

Daha önce de söylediğimiz gibi, günümüz Türk mimarlığı önemli mimarlık sentezleri oluşturmuş bir kültürün mirasçısıdır. Bugün ise böyle sentezler oluşturmakta zorluk çekmektedir. Gene Türk mimarlığı batılılaşıma süreci içinde batı mimarlıklarının etkisi altındadır, ama her zaman o düzeyde mimarlık ürünleri üretememektedir. Onun için başka gelişim düzeyi ürünlerinden oluşan bu mimarlıkların etkisi altında kalarak, yanıltıcı, ya da olumsuz sonuçlar da verebilecek, karşılaştırmalar yapmaktansa, Türk mimarlığının gelişmesini kendi içinde değerlendirmek daha doğru olur. Bunun için en uygun yöntemlerden biri de onun düşünce alanındaki ürünlerini incelemektir, bu çalışmada da bu alandaki gelişme yansıtılmak istenmiştir. Elde edilen sonuç özetlenmek istenirse: Türk toplumu kültürel birikim süreci içinde olan bir toplumdur, cumhuriyet de bu süreci çeşitli etkileri ile hızlandıran bir katalizör rolü

-72-
 oynamıştır. Türk mimarlığı da bu görünümle uyum içinde olan düşün-
 ce ürünleri üretmektedir. Bu düşünceler cumhuriyet dönemi içinde
 birinci ulusal mimarlık düşüncesi ile başlamış, rasyonel-fonksi-
 yoncu mimarlık düşüncesi, ikinci ulusal mimarlık düşüncesi, ser-
 best biçimlerle çözümler arayan mimarlık düşüncesi dönemlerinden
 geçerek bugünkü toplumsal sorunlara eğilen mimarlık düşüncesi
 düzeyine gelmiştir. Bu aşamaların hepsi kendi içinde tutarlı ve
 geçerli bir görünüme sahiptirler, bir sonrakini hazırlayıcı, hat-
 ta günümüzü etkileyici özellik ve nitelikler taşımaktadırlar. Her
 biri kendi düşünce düzeylerine uygun mimarlık ürünleri üretmiş
 oldukları gibi, birikimi oluşturacak öteki alanlarda da düşünce
 ürünleri üretmişler, bunları uygulamaya çalışmışlardır. Gerek
 bunların tek tek kendileri, gerek geçirmiş oldukları evrim, ve
 gerekse bugün erişmiş oldukları düzey, olumlu bir gelişme olarak
 nitelendirilmelidir.

NOTLAR

- (1) Bülent Özer, *Rejyonalizm, Universalizm ve Çağdaş Mimarimiz üzerine bir deneme*, 2. baskı, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1970, s. 44
- (2) Burada şimdiye kadar genellikle batı mimarlığının batılılar aracılığı ile tanıtılmış olduğuna değinmek gerekmektedir. Batı mimarlık tarihinin bilinçli olarak tanınması rasyonel-fonksiyoncu mimarlık düşüncesi zamanında başlamış, 19. yy seçmeci mimarlığını eleştiren zamanın fonksiyoncu mimarlarının düşünceleri benimsenmiş, batı mimarlığı Türk mimarları tarafından yorumlanmamıştır. Batı değer yargılarını benimseme, onların yanlışlarını da birlikte almaya götürmüş, giderek 19. yy Türk mimarlığına uyarlanmasına yol açmış, bu mimarlığın seçmeci-biçimsel yönü ile toplum gereksinmelerinden çıkmadığı, dolayısı ile tutarsız olduğu düşünülmüştür. Bugün değişen veriler bunun öyle olmadığına göstermektedir, onun için de 19.yy batı ve Türk mimarlıklarının yorumlanmalarında bunu göz önüne almak gerekmektedir. Bu çalışma çerçevesi içinde 19. yy batı mimarlığı üstünde durmakla, kısa da olsa, mimarlığın sembolik yönünü göz önüne alan yeni düşüncelere yer vermek amaçlanmaktadır.
- Türkiye'de şimdiye kadar çağdaş batı mimarlık tarihini konu edinen iki kitap çıkmıştır, bunların ikisi de çeviridir. Bak:
- J M Richards / E B Mock, Modern Mimarlığa Giriş, çev: Aptullah Kuran, ODTÜ Mimarlık Fakültesi yayını No 6, Ankara 1966
- Jürgen Joedicke, Modern Mimarının gelişimi, çev: Bülent Özer, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1966
- (3) Laves sözü edilen kirisini 29 Temmuz 1835 tarihli 'Hannoversche Magazin' adlı derginin 473. sayfasında yayınlamıştır. Hannoverli mimar Georg Ludwig Friedrich Laves (1788-1864) ve yapıtları ile ilgili geniş bilgi için bak:
- Georg Hoeltje, / Helmut Weber, Georg L F Laves, Hannover 1964
- (4) Ernst Werner, Der Kristallpalast zu London 1851, Werner Verlag, Düsseldorf 1970, s. 18
- (5) Sigfried Giedion, Space, Time and Architecture, 9. baskı, Oxford University Press, London 1952, s. 157
- (6) Sigfried Giedion, Space, Time and Architecture, s. 152
- (7) Günther Kokkelink, Conrad Wilhelm Hase, Hannover 1968, (Dissertation)
- (8) Erich Schild, Zwischen Glaspalast und Palais des Illusions - Form und Konstruktion im 19. Jahrhundert, Ullstein, Berlin-Frankfurt(M)-Wien 1967, s. 36, 38, 205
- (9) Doğan Kuban, 100 Soruda Türkiye Sanatı Tarihi, 2. baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1973, s. 244
- (10) Art Nouveau akımının Türkiye'deki gelişmesi ve etkileri ile ilgili olarak bak:
- Afife Batur, "Yıldız-Serencebey'de Şeyh Zafir türbe, kitaplık ve çeşmesi", Anadolu Sanatı Araştırmaları I, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1968, s. 103
- (11) Behçet Ünsal, "Mimarlıkta gerçeklik", Arkitekt, 1935, sayı 4, s. 116
- (12) Herbert Melzig, Atatürk Dedi ki, Sümer Matbaası, Ankara 1942, s. 331
- (13) Şevki Balmumcu, "Sergi Evi (Ankara)", Arkitekt, 1935, sayı 4, s. 97, (Bak: Resim 15,16)

- (14) Anonim, "İstanbul Tiyatro ve Konservatuarına ait uluslararası proje müsabakası", Arkitekt, 1935, sayı 1, s. 1
- (15) Anonim, "Dipl. Müh. Emin Onat projesi", Arkitekt, 1935, sayı 2, s. 41
- (16) Anonim, "İzmir hal santrali proje müsabakası", Arkitekt, 1937, sayı 5-6, s. 136 (Bak: Resim 29)
- (17) Seyfi Arkan, "4 No.'lu projeye ait malumat", (TBMM proje yarışması), Arkitekt, 1938, sayı 4, s. 122
- (18) Behçet Ünsal, "Zamanımız mimarlığının morfolojik bir analizi", Arkitekt, 1937, sayı 7 ve 8, s. 201 ve 219
- (19) Zeki Sayar, "La Ville Radieuse, Le Corbusier", Arkitekt, 1935, sayı 10, s. 309
- (20) Naci Meltem, "Mimaride güzellik", Arkitekt, 1938, sayı 5-6, s. 164
- (21) Walter Gropius, "Mimari ve tezyinat", Architectural Forum'dan çev: Orhan Emre, Arkitekt, 1938, sayı 5-6, s. 173
- (22) Behçet Ünsal, "Ar ve memleket mimarlığının kronolojisi üzerinde düşünceler", Arkitekt, 1935, sayı 6, s. 182
- (23) Eşref Fehim, "D' gurubu 5 inci resim sergisi", Arkitekt, 1935, sayı 7-8, s. 236
- (24) Belling / Levy, "Heykeltraşlık - Resim", Arkitekt, 1936, sayı 12, s. 348
- 1936-1954 yılları arasında Güzel Sanatlar Akademisinde öğretim görevliliği yapmış olan Rudolf Belling, 1950-1966 yılları arasında da İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesinde öğretim görevliliğinde bulunmuştur. Belling hakkında daha geniş bilgi için bak:
- Nurullah Berk / Hüseyin Gezer, 50. yılın Türk Resim ve Heykeli, Türkiye İş Bankası kültür yayınları 123, Cumhuriyetin 50. yılı dizisi 2, İstanbul 1973, s. 113
- (25) Naci Meltem, "Muhtelif san'atların teşekkül ve menşeleri", Arkitekt, 1940, sayı 5-6, s. 127
- (26) Eşref Üren, "Mimarlıkta resim", Mimarlık, 1944, sayı 3, s. 31
- (27) Ercümen Kalmuk, "Mimaride resmin yeri", Mimarlık, 1944, sayı 6, s. 2
- (28) Şinasi Barutçu, "Türk yazısı hakkında düşünceler", Yapı, 1942, sayı 5, s. 5; sayı 6, s. 7; sayı 7, s. 7; sayı 8, s. 7
- (29) Hans M Wingler, The Bauhaus, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts and London, 1969, s. 114
- (30) Behçet Ünsal, "Zamanımız mimarlığının morfolojik analizi", Arkitekt, 1937, sayı 7, s. 201
- (31) Behçet Ünsal, "Mimarlık hakkında düşünceler", Arkitekt, 1940, sayı 9-10, s. 221
- (32) Bu konu ile ilgili olarak bak:
- Anonim, "Yapı işlerinde hava korunması", Arkitekt, sayı 7-8
- Behçet Ünsal, "Hava tehlikesine karşı mimarlık ve şehircilik sanatı", Arkitekt, 1935, sayı 11-12, s. 327
- M Utkı, "Hava taarruzlarına karşı sığınaklar", L'architecture de L'URSS'den, Arkitekt, 1938, Sayı 9, s. 272

- (33) Emin Necip Uzman, "Bir şehir-kır evi projesi", Arkitekt, 1939, sayı 7-8, s. 156
- (34) Abidin Mortaş, "Modern Türk mimarisi", Arkitekt, 1941-42, sayı 5-6, s. 115
- (35) Behçet Ünsal, "Mimarlıkta gerçeklik", Arkitekt, 1935, sayı 4, s. 116
- (36) Güzel Sanatlar I, Maarif Vekilliği tarafından senede üç defa çıkarılır sanat mecmuası, İstanbul 1939

İçindekiler: Sanatımız (Hasan Ali Yücel) - Sanatkar (Suut Kemal Yetkin) - Hünername ve Minyatürleri (Tahsin Öz) - Türk ressamı ve içtimai yaşayışımız (Süheyl Ünver) - Sanat Meselesi (M Şekip Tunç) - Boticelli (Metin Nigar) - Sanat (Melahat Özgü) - Fotoğrafa dair (Ahmet Muhip Dranas) - Açık tabiat (Bedri Rahmi Eyüboğlu) - Gravür hakkında (Sabri Berkel) - John Drinkwater (Saffet Dengi) - Fırtına (John Drinkwater) - Gotik (Mazhar Şevket İşir) - Eski Yunan tiyatrosu (Nurettin Sevin) - Müzik sanatı (Cevat Memduh Altar) - Şarkı ve opera adaptasyonları (Hasan Ferit Almar) - Modern sanat (Nurullah Berk) - Türk dokumacılığı ve deseni (Sabih Gözen) - Afiş ve tekniği (Mazhar N Resmar) - Yurdu gezen Türk ressamları (Refik Epikman) - Ressam General Halil'in ölümü (Güzel Sanatlar) - Bibliyografya: Fransa'da müstakil resim (Malik Aksel) - Güzel Sanatlar Akademisi neşriyatı.

Güzel Sanatlar 2, İstanbul 1940

İçindekiler: Birinci Devlet Resim Sergisini açış nutku (Hasan Ali Yücel) - Mevleviler (İbrahim Çallı) - Sanatımızın İstikameti (Suut Kemal Yetkin) - Çinilerimiz (Tahsin Öz) - Siyah ve Beyaz (Leopold Levy) - Hat sanatı (İsmail Baykal) - Türk minyatüründe tarihi simalarımız (A. Süheyl Ünver) - Sanat meselesi, modern zamanın başında (Mustafa Şekip Tunç) - Ressam Süleyman Seyit Bey (Samî Yetik) - General Halil (Arif Kaptan) - Muhittin Sebati (Nurullah Berk) - Resim ve fotoğraf (Fikret Adil) - Minyatürler cennetinden Greco'ya (Bedri Eyüboğlu) - Heykel (Zühtü Müridoğlu) - Fenomenolojik estetik (Mazhar Şevket) - Dekor tarihene bir bakış: Greko-Romen devri (HNurettin Sevin) - Ahmet Fehim (Galip Arcan) - Çok sesli musiki kaynakları ve bağlamaları (Muzaffer Sözen) - Seslerin esrarı (MEsüt Cemil) - Resimde Ümanizma (Muhip Dranas) - Sanat aktüalitesi: Comedi Française'le 4 gün - Devlet konservatuvarı tiyatro şubesi temsilieri - Akademi talebesi sergisi - Plastik sanatlar atelyesi - Yurt gezileri - Ankara Halkevi sergisi - Mecmuamızın birinci sayısı hakkında - Halkevleri amatör resim ve fotoğraf sergisi - D-gurubu desen sergisi - Tiyatro tercümelieri - Büyük bir kayıp - Bu yazılara ait muhtelif resimler.

- (37) Arkitekt dergisi 1937 yılında yeni yapılan Ankara Garının büyük holü duvarlarına yapılacak resimler ile ilgili bir yarışmanın açılmış olduğunu yazmaktadır. Bak:

Anonim, "Ankara garı resim müsabakası", Arkitekt, 1937, sayı 9, s. 250 (Bak: Resim 30)

- (38) Bazı yazarlar bölgesel mimarlık düşüncesinin Birinci Ulusal mimarlık akamından beri hızını kaybetmeden sürmüş olduğu düşüncesini savunmaktadırlar. Bu konu ile ilgili olarak bak:

Bülent Özer, Rejyonalizm, Universalizm ve Çağdaş Mimarimiz üzerine bir Deneme.

- (39) Anonim, Bayındırlıkta 50 yıl, TC Bayındırlık Bakanlığı, Yapı İşleri Genel Müdürlüğü bölümü, s. 1
- (40) Anna Teut, Architektur im Dritten Reich 1933-1945, Ullstein Bauwelt Fundamente, 19, Frankfurt(M)-Wien 1967, s. 251
- (41) Anonim, "Milli mimari meselesi ve cereyanlar", Arkitekt, 1938, sayı 3, s. 95
- (42) Sedat Hakkı Eldem, "Yerli mimariye doğru", Arkitekt, 1940, sayı 3-4, s. 69
- (43) Bedri Ucar, "Büyük davamız", Mimarlık, 1944, sayı 2, s. 1
- (44) Zeki Sayar, "Buhran ve bina inşa etmek mecburiyeti", Arkitekt, 1939, sayı 9-10, s. 224

(45) Bu konu ile ilgili olarak bak:

Anonim, "Milli mimari anketimiz", Mimarlık, 1944, sayı 1, s. 24
ve daha ilerki sayılarda ankete gelen cevaplar.

(46) Anonim, "DDY Umumi idare binası - proje: Y Mimar Bedrı Ucar", Arkitekt, 1941-42, sayı 11-12, s. 241 (Bak: Resim 39)

(47) Zeki Sayar, "Boğaz içinde bir yalı", Arkitekt, 1944, sayı 7-8, s. 147 (Bak: Resim 63, 64)

(48) Sedat Hakkı Eldem, "I. Türk yapı kongresi mimarlık gurubu V'inci kol raporu", Arkitekt, 1946, sayı 7-8, s. 194

Dergide raporun 1945'de yazılmış olduğu ve bu komisyonda yer alan öteki mimarların da adları belirtilmektedir: "...I. Türk yapı kongresi II. Grup, V. kol azaları: Arif Hikmet Holtay, Asım Mutlu, Paul Bonatz, Celal Osman, Emin Onat, Eyüp Kömürcüoğlu, Holzmeister, Kemal Ahmet Aru, Kemali Söylemezoglu, Mukbil Gökdoğan, Oelsner, Orhan Safa. Raportör: Sedat Hakkı Eldem."

(49) Anonim, "Konya Halkevi binası projesi - A Sabri Oran", Arkitekt, 1940, sayı 9-10, s. 198 (Bak: Resim 62)

(50) Anonim, Emin Onat, Doğan Kardeş Yayınları AŞ basımevi, İstanbul 1962

(51) Anıtkabir yarışmasının Türk yargıcılar kurulu üyeleri Muhlis Sertel, Muammer Çavuşoğlu ve Arif Hikmet Holtay'dır. Alman Johannes Grüger'in ve İtalyan Arnaldo Foschini'nin önerileri Onat-Arda önerisi ile birlikte son seçmeye kalmıştır. Bu konu ile ilgili olarak bak:

Yapı, "Türk mimarlarının beynenmile ve eşsiz zafarı", Yapı, 1942, sayı 10, s. 3

Talat Özışık, "Anıt-Kabir", Ankara Belediye Dergisi, 1953, sayı 7, s. 14

Feridun Akozan, "Anıt Kabir...", Türkiyemiz, 1973, sayı 11, s. 104

(52) Adnan Turani, Dünya Sanat Tarihi, İş Bankası kültür yayınları 99, Sanat dizisi 5, Ankara 1971, s. 587

(53) Doğan Kuban, "Emin Onat ve cumhuriyet devri mimarisi", Mimarlık ve Sanat, 1961, sayı 4, s. 143

(54) Bu konu hakkında daha geniş bilgi için bak:

Sabiha Güreyman, "Anıt Kabir", Mimarlık, 1953, sayı 1-6, s. 2

(55) Anıtkabir planlama ve biçimlenmesinin aşamaları ile ilgili olarak bak:

Emin Onat / Orhan Arda, "Anıt-Kabir", Arkitekt, 1955, sayı 2, s. 51

Orhan Arda, "Anıt-Kabir", Mimarlık ve Sanat, 1961, sayı 4-5, s. 154 (Bak: Resim 41-45)

(56) Erol Kulaksızoglu, "Mimarlığımız", Mimarlık ve Sanat, 1964, sayı 10, s. 9

(57) Anonim, "Adana'da yapılacak Adalet Sarayı proje müsabakası jüri raporu", Mimarlık, 1945, sayı 6, s. 6 (Bak: Resim 58)

Anonim, "Jüri raporu", (Ankara'daki PTT otomatik telefon santrali proje yarışmasına ait), Mimarlık, 1944, sayı 2, s. 14

Anonim, "Mersin spor alanı proje müsabakası jüri raporu", Mimarlık, 1945, sayı 4-5, s. 49

- (58) Anonim, "İstanbul Adalet Sarayı proje müsabakası jüri raporu", Mimarlık, 1949, sayı 5-6, s. 10 (Bak: Resim 53 — 56)
- (59) Hasan Ali Yücel, (Mimarlık Dergisi önsöz yazısı, başlıksız), Mimarlık, 1944, sayı 1.
- (60) Seyfi Sonad, (Ankete cevap), Mimarlık, 1944, sayı 4, s. 7
- (61) Orhan Alsaç, "Saracoğlu mahallesi", Mimarlık, 1945, sayı 6, s. 16
- (62) Anonim, Ankara'da Kocatepe'de inşa ettirilecek camiye ait iki devreli proje müsabakası şartnamesi, 1957
- (63) Anonim, "İngiliz mimarlık sergisi dolayısıyla İngiliz mimarisi", Türk Yüksek Mühendisler Birliği Dergisi, 1944, sayı 49, s. 8
- (64) Nizamettin Doğu, "İngiliz mimarlık sergisi", Mimarlık, 1944, sayı 4, s. 20
- (65) Tunç Tayanç, Sanayileşme sürecinde 50 yıl, Milliyet yayınları Milliyetten seçmeler dizisi 8, İstanbul 1973, s. 128 ve 130
- (66) Bülent Özer, Rejyonalizm, Universalizm ve Çağdaş Mimarimiz Üzerine bir Deneme, s. 71
- (67) Anonim, "Mimarlık ve şehircilik müsabakalarına ait yönetmelik", Mimarlık, 1952, sayı 3-4, s. 28
- (68) Bülent Özer, Rejyonalizm, Universalizm ve Çağdaş mimarimiz üzerine bir Deneme, s. 77
- Bu konu ile ilgili olarak ayrıca bak:
- Enis Kortan, Türkiye'de Mimarlık Hareketleri ve Eleştirisi 1950 - 1960, ODTÜ Mimarlık Fakültesi yayını 18, Ankara 1971
- (69) Abidin Mortaş, "Modern Türk mimarisi", Arkitekt, 1941-42, sayı 5-6, s. 115
- (70) Tuğrul Kansu, (Ankete cevap), Mimarlık, 1944, sayı 5, s. 7
- (71) Kemal Ahmet Aru, İkinci Dünya Harbinden sonra Garp Avrupasında Mesken Problemi, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1951
- Sabri Oran, Orta Anadolu Köylerinde Aile Tarım İşletmesi Binaları, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1954
- (72) Doğan Kuban, "Gelecek açısından günümüz mimari ve şehircilik uygulamalarının eleştirisi", Mimarlık, 1968, sayı 7, s. 13
- (73) Doğan Kuban, "Giriş", Diyarbakır Üniversitesi Kampus planlama Yarışması, Ankara Üniversitesi İnşaat Müdürlüğü, 1970, s. xv
- (74) Doğan Tekeli, Sanayi yapıları üzerine, İDMMA Mimarlık Bölümü Bina Bilgisi ve Proje kürsüsü tarafından 6.3.1973'de düzenlenmiş bir konferanstan çoğaltma.
- (75) Bu konu ile ilgili olarak bak:
- Doğan Kuban, "Modern mimarinin gerçek yolu", Mimarlık ve Sanat, 1961, sayı 2, s. 57
- Sedat Gürel, "Chandigarh denemesi ve rejyonalizm", Mimarlık ve Sanat, 1961, sayı 2, s. 69
- Doğan Kuban, "Benzerlikler ve farklar", Mimarlık ve Sanat, 1962, sayı 6, s. 211

Bülent Özer, "Mesken mimarisinde evrensellik ve bölgesellik üzerine", *Mimarlık ve Sanat*, 1963, sayı 7-8, s. 13

Bülent Özer, *Rejyonalizm, Universalizm ve Çağdaş Mimarimiz üzerine bir Deneme*, s. 79

- (76) Bayındırlık Bakanlığının bu yönde başka çalışmalarının da olduğu bilinmektedir. Nitekim önsözlerinde "...Yapı ve İmar İşleri Reisliğimizin kendi bürolarında düzenlediği ve başka kuruluslarca düzenlenip inceleme ve onay işlemini uyguladığı projelerde yapı detaylarının, yurdumuzun aktüel şartlarına, maliyet, malzeme, işçilik, taahhüt müessesesi, kontrol imkanları yönlerinden gerçekçi olarak uyacak tarzda standartlaştırılmasına yıllardan beri ihtiyaç duyulmakta ve bu yolda zaman zaman çalışmalar yapılmaktaydı. 1970 yılı başında, bina inşaatlarının bütün detaylarını bir kitapta toplamak üzere çalışmalara başlanmıştır." şeklinde bir anlatımın kullanıldığı yayınları bulunmaktadır. Bak:

Ünal Demiraslan / Ali Üstüner / Vedad Demirkol, *Teras Çatı Yalıtımları*, Bayındırlık Bakanlığı Yapı ve İmar İşleri Reisliği, Ankara 1970

Anonim, *Soğuk Çatılar*, Bayındırlık Bakanlığı Yapı ve İmar İşleri Reisliği, Ankara 1971

İnal Uşşaklı / Ünal Demiraslan / Ali Üstüner, *Ahşap Pencereleler*, Bayındırlık Bakanlığı Yapı ve İmar İşleri Reisliği, Ankara 1972

- (77) Çevre kirlenmesi sorunları öncelikle Ankara'daki hava kirlenmesi sorunu ile ilgili olarak ele alınmaya başlanmıştır. Bu konu ile ilgili olarak bak:

Fehmi Yavuz, *Kirli Hava ve Şehir Planlaması*, *Tüberküloz ve Toraks Dergisinin* Volüm 17, sayı 3'den ayrı baskı, Ankara 1969

- (78) Bak: EK I, s. 192

- (79) Cumhuriyetin ilk yıllarında demiryollarının yapılması için özel yasaların çıkarıldığı görülmektedir. Bu konu ile ilgili olarak bak: Ek III, 1923 - 1933 arası.

- (80) Bak: Ek I, s. 200

- (81) Bak: Ek I, s. 199

- (82) Afet İnan, Atatürk'ün Ankara ile ne kadar ilgilendiğini, kendi adını taşıyan Atatürk Bulvarına çam fidanları dikildiği zaman ne kadar sevinmiş olduğunu anlatmaktadır. Bak:

Afet İnan, *Atatürk'ten Hatıralar*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1950, s. 153

- (83) "...Gazi'ye gelince o da bu kentin yeniden bir ulusal doğuş sembolü olması için gereken her şeyi yaptı. Başkenti kurmak için, güzelleştirmek için Avrupa'nın en ünlü kentbilimcilerini getirtti. Özellikle Berlin'li Jansen ve Viyana'lı Oerley bunlar arasında en tanınmışlarıdır..." Bak:

Benoist-Mechin, "Mustafa Kemal ve yeni başkent", çev: Erdoğan Alkan, *Atatürk'e Saygı*, Türk Dil Kurumu, Ankara 1969, s. 314

- (84) Bak: Ek I, s. 203

- (85) Bu gereksinmenin, zamanın gerek Türk, gerekse yabancı mimarları ve şehircileri tarafından da dile getirildiği bilinmektedir. Burada Atatürk'ün de bu düşünceleri benimseyip yapılmasını istediği işler arasında sayarak onları desteklediği, bir program niteliği taşıyan meclisi açış konuşmasında ele aldığı görülmektedir. Bak: Ek I, s. 204

- (86) Gültekin Elibal, *Atatürk ve Resim - Heykel*, Türkiye İş Bankası kültür yayınları 121, Atatürk dizisi 19, İstanbul 1973, s. 215 - 217
- (87) Seyfi Sonad, Ankara imar planını dikkatle inceleyen Atatürk'e Jansen'in "...Exzellenz, bütün şehir imar projeleri gibi bir az evvel birlikte gördüğümüz planların kağıt üstünde hiç bir değeri yoktur". Yeter ki aynen riayet edilerek tatbik olunup muhafaza edilebilsin. Ancak bu takdirde başarı ve faide sağlanabilir.. Yalnız şu önemli ciheti de hiçbir zaman unutmamak gerekir ki, planların realize edip bozulmamasını sağlamak, harpleri kazanmaktan daha yorucu ve zordur.." demiş olduğunu söylemektedir.

F Yavuz, R Keleş ve C Geray da kitaplarında Falih Rıfkı Atay'ın 'Çankaya' adlı kitabından aldıkları benzer bir konuşmayı vermektedirler: "...Jansen tercümanla konuşmakta idi. Arkasından bir sual sordu: -Bir şehir planını tatbik edecek kadar kuvvetli bir idareniz var mıdır? Atatürk kızdı. Koca memleketi yedi düvelin elinden kurtarmışız. Bir Ortaçağ saltanatını yıkarak yerine bir yeni çağ devleti kurmuşuz. Bunca devrimler yapmaktayız. Bütün bunları başaran bir rejimin bir şehir planını tatbik edebilecek kuvvette olup olmadığı nasıl sorulabilirdi? Biraz sertçe cevap verdi. Dikkatli Prusyalı: - Belki sizin hakkınız var, dedi. Biz Almanya'da bile türlü güçlülere uğruyoruz da, onun için sormuştum..." "

G Özdeş de Jansen'in Ankara'nın nüfus artışı konusunda Atatürk'e bilgi vermiş olduğunu söylemektedir. Bunlarla ilgili olarak bak:

Seyfi Sonad, (Ankete cevap), *Mimarlık*, 1973, sayı 2, s. 57

Fehmi Yavuz / Ruşen Keleş / Cevat Geray, *Şehircilik, Sorunlar - Uygulama ve Politika*, AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi yayınları 358, Cumhuriyetin 50. yılı yayınları 13, Ankara 1973 s. 524

Gündüz Özdeş, *Şehirciliğe Giriş ve Toplum Ölçeği*, 2. baskı, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1972, s. 49

- (88) Bak: Ek I, s. 194, 196
- (89) Bak: Ek I, s. 207
- (90) Bak: Ek I, s. 208
- (91) Melahat Özgü, *Atatürk'e Sevgi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1972, s. 43
- (92) "...Bir gün bir ecnebi gazete muharririnin sorusuna şöyle bir cevap vermişti: 'Biz garp medeniyetini bir taklitçilik yapalım diye almıyoruz. Onda iyi olarak gördüklerimizi kendi bünyemize uygun bulduğumuz için benimsiyoruz..'..." Bak:

Afet İnan, *Atatürk'ten Hatıralar*, s. 90

- (93) Bak: Ek I, s. 205
- (94) Bak: Ek I, s. 207
- (95) Bak: Ek I, s. 212
- (96) Bak: Ek I, s. 213
- (97) Melahat Özgü, *Atatürk'e Sevgi*, s. 67
- (98) Enver Ziya Karal, *Atatürk'ten Düşünceler*, İş Bankası yayınları, Ankara, s. 97

- (99) Atatürk devrimlerinin sembolik içeriği başka yazarlar tarafından da ele alınmıştır. Örneğin K Steinhaus bu konuda şu sözleri söylemektedir: "...Gelenekçiliğe karşı olan politik görüşün öbür batılılaşma hareketlerinde büyük rolü olmuştur. Bu, özellikle ilk bakışta ikinci derevede bir sorunmuş gibi görünen yeniliklerde göze çarpmaktadır. Diğer toplumsal gelişmeler yanın da şapka devrimi pek önemli bir aşama sayılmaz. Mustafa Kemal, Fes giyme gibi eski sistemin yan sorunlarının (Epiphenomen) devlet tarafından neden önemsendiği sorusunu şöyle cevaplandırıyor: 'Fesin kaldırılması zorunluydu. Çünkü fes, kafalarımızın üstünde bilgisizliğin, bağınazlığın, uygarlık ve her türlü ilerleme karşısında duyulan nefretin bir simgesi gibi oturuyordu.' (Burada bir dipnotu ile kaynak olarak "...Atatürk, Nutuk, c. III, s. 386; Atatürk, Söylev, c. II, s. 208..." verilmektedir) ..Bu ikinci derevede bir sorun değildir; verilen cevabın küçümsenmemesi gerekir. Fes, Türk devrim amaçları karşısında yalnızca pratik değil, aynı zamanda tarih boyunca toplumda kazanmış olduğu psikolojik önem açısından da doğrudan doğruya politik ve ideolojik bir engeldi. Fes, sarık, İslami saat ayarları, 'burjuva toplumunun var olmadığı' zamanların birer simgesiydiler. Bu gibi yan sorunlarla, padişah tahtı muhalefetle savaşıldığı gibi savaşılmaması, salt biçimcilik de değildir.." Bu konu ile ilgili olarak bak:

Kurt Steinhaus, Atatürk Devrimi Sosyolojisi, çev: M. Akkaş, Sander yayınları Türk tarihi dizisi 5, İstanbul 1973, s. 125

- (100) Anonim, Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II (1906 - 1938), 2. baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1959, s. 197
- (101) Mustafa Baydar, Atatürk ve Devrimlerimiz, Türkiye İş Bankası kültür yayınları 136, Atatürk dizisi 21, İstanbul 1973, s. 41
- (102) Süha Özkan, "Mimar Vedat Tek (1873 - 1942)", Mimarlık, 1973, sayı 11-12, s. 45
- (103) Mustafa Baydar, Atatürk ve Devrimlerimiz, s. 29
- (104) Mustafa Baydar, Atatürk ve Devrimlerimiz, s. 301
- (105) İlk kadın Türk mimarları Güzel Sanatlar Akademisini 1934'de bitiren Leman Tomsu ve Münnevr Belen ile gene aynı okulu 1936'da bitiren Şekure Niltuna'dır. Leman Tomsu İTÜ Mimarlık Fakültesinde profesörlüğe kadar yükselmiştir. Bak:

Anonim, Türk Yüksek Mimarlar Birliği Azaları ve Yüksek Mimarlık Mesleği ile alakadar Mevzuat, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1940

- (106) Atatürk devrimlerinin genel rasyonelleşme eğiliminin bir parçasını oluşturmakta olduğunu burada bir kere daha hatırlatmak yerinde olur. Nitekim başka yazarların da bu konu üstünde durdukları görülmektedir. K Steinhaus, "...Birinci derecede politik amaçların güdüldüğü, kültürel yeniliklerin beraberlerinde bir takım teknik düzeltmeler getirdikleri de bu arada belirtilmelidir. Örneğin, yazı devrimi, dizgi harflerinin sayısını 600'den 70'e indirmiş, yeni takvim çeşitli zaman hesaplarını ortadan kaldırmış, tatil gününün pazara alınması, idare ve ekonomi alanlarındaki güçlükleri yenmiştir. Soyadı kanunu ise kişi adlarının birbirine karışmalarını önlemiştir.." sözleri ile bu durumu anlatmaktadır. Bak:

Kurt Steinhaus, Atatürk Devrimi Sosyolojisi, s. 125

- (107) 1930 dolaylarında batı basınında, örneğin Fransız basınında, dünyanın her yanını sarmış olan ekonomik bunalıma rağmen Ankara'nın büyük bir şantiyeyi andıracağına ilişkin yazıların yer almakta olduğu bildirilmektedir. Bak:

Orhan Kuntay, Essai sur le probleme de la circulation et du transport d'Ankara, (Sorbon Üniversitesi'ne verilmiş doktora tezi), Paris 1969, s. 5

- (108) Fehmi Yavuz, "Başkent Ankara ve Atatürk", Atatürk'e Saygı, Türk Dil Kurumu, Ankara 1969, s. 228

- (109) Fehmi Yavuz, "Ankara ve şehirciliğimiz", Mimarlık, 1966, sayı 37, s. 43
- (110) Mustafa Cezar, Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi, Türkiye İş Bankası kültür yayınları 109, sanat dizisi 8, İstanbul 1971, s. 63
- (111) Bayındırlık Bakanlığının tarihçesi, örgütlenmesi ve hizmetleri ile ilgili daha geniş bilgi için bak:
- Anonim, Bayındırlıkta 50 yıl, TC Bayındırlık Bakanlığı
- (112) Bayındırlık Bakanlığının yönetimindeki okullardan biri olan Nafia Fen Mektebi de 1937 yılında kapatılarak öğrencileri mühendis ve fen memuru yetiştirmek üzere kurulmuş olan Teknik Okula (İstanbul-Yıldız) aktarılmıştır. Bu okulun ilk müdürü Atıf Tansuğ'dur. Bak:
- Anonim, "Teknik Okulun bu seneki mezunları", Bayındırlık İşleri Dergisi, 1941, sayı 2, s. 157
- (113) Anonim, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Talimatnamesi, Kısmet Matbaası, Ankara 1954, s. 29
- (114) Bayındırlık Bakanlığında Yapı ve İmar İşleri Reisliğinin kurulmasından sonra çeşitli bakanlıkların yapı eylemleri teker teker bu bakanlığın denetimine geçerek yürütmeye başlamıştır.
- (115) İlk mimar Yapı ve İmar İşleri Reisi, 1940 yılında Münih Teknik Üniversitesini bitirmiş olan Orhan Alsaç'tır.
- (116) Hassa mimarları Ocağı hakkında daha geniş bilgi için bak:
- Mustafa Cezar, Sanatta Batıya açılış ve Osman Hamdi, s. 45
- (117) Osman Ergin, Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı, İÜ Hukuk Fakültesi İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü neşriyatı 3, İstanbul 1936, s. 97
- (118) Süha Özkan, "Mimar Vedat Tek (1873-1942)", Mimarlık, 1973, sayı 11-12, s. 45
- (119) Adnan Turani, Dünya Sanat Tarihi, s. 585
- (120) Anonim, "Türk Yüksek Mimarlar Birliği Ana Tüzüğü", Arkitekt, 1947, sayı 9-10, s. 239
- (121) Erol Kulaksızoglu, "Mimarlığımız", Mimarlık ve Sanat, 1964, sayı 10, s. 9
- (122) İlk mimar milletvekili, Güzel Sanatlar Akademisini 1937'de bitirmiş olan Gaziantep milletvekili Süleyman Kuranel'dir. Bu konu ile ilgili olarak bak:
- Anonim, "Bir meslekdaşımız Büyük Millet Meclisi kürsüsünde", Mimarlık, 1950, sayı 3, s. 2
- Anonim, "Haberler", Arkitekt, 1950, sayı 3-4, s. 89
- Türk mimarlarının milletvekili olarak meclise girmelerini cumhuriyet dönemi Türk mimarlığı içinde önemli bir olay olarak değerlendirmek gerekmektedir. Mimarları ve mimarlığı ilgilendiren yasaların bu yol ile doğrudan doğruya Büyük Millet Meclisine getirilmesi ola-nağı daha sonraki yıllarda Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği yasasının yanı sıra örneğin bir yeni imar yasasının çıkarılmasını da kolaylaştırmıştır. Bu konu ile ilgili olarak bak:
- Orhan Alsaç, "Belediye İmar Kanunu", İktisat ve Belediyeler Dergisi, 1951, sayı 73, s. 45
- Türk mimarlarının daha önce de şehir yönetimi düzeyinde kamu yönetimine katıldıkları görülmektedir. İstanbul'da "Eminönü kazasından Y Mimar Zeki Sayar asli aza, Kadıköy

kazasından Y Mimar Rebiî Gorbon ve Sarıyer kazasından Y Mimar Arif Şaylan yedek aza olarak şehir meclisine seçilmişlerdir." Bak:

Anonim, "Haberler", Yapı, 1942, sayı 23, s. 19

(123) Anonim, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Talimatnamesi, Kısmet Matbaası, Ankara 1954

(124) Anonim, TMMOB Mimarlar Odası XIX. Dönem Çalışma Raporu, Nüve Matbaası, Ankara, Ek: 0 2

(125) İlk UIA genel kurul toplantısına Türkiye'lyi temsilen katılan mimarlar Emin Onat, Sedat Hakkı Eldem, Paul Bonatz, Kemali Söylemezoğlu, Harika Söylemezoğlu ve Apostol Pisti- kas'dır. Bununla ilgili olarak bak:

Anonim, "Haberler", Arkitekt, 1948, sayı 5-6, s. 140

(126) Uluslararası Mimarlar Birliği (UIA) ve ilk UIA genel kurul toplantısı ile ilgili ayrıntılı bilgiler için bak:

Anonim, TMMOB Mimarlar Odası XIX Dönem Çalışma Raporu, Bölüm 4 ve ek 6.1

Anonim, "Birinci beynenmîl mimarlar birliği kongresi - Lozan, 28 Haziran - 1 Temmuz 1948", Arkitekt, 1948, sayı 5-6, s. 132

(127) Anonim, TMMOB Mimarlar Odası XIX Dönem Çalışma Raporu, Bölüm 4

(128) Anonim, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1958, s. 47

(129) Anonim, TMMOB Mimarlar Odası XIX Dönem Çalışma Raporu, Bölüm 4

(130) H Kemali Söylemezoğlu, (Ankete cevap), Mimarlık, 1973, sayı 2, s. 30

(131) Behçet Ünsal, (Ankete cevap), Mimarlık, 1973, sayı 2, s. 34

(132) Anonim, Türk Yüksek Mimarlar Birliği Azaları ve Yüksek Mimarlık Mesleği ile Alakadar Mevzuat, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1940

(133) Tür mimarlarının Türkiye'deki illere dağılıma durumları ile ilgili daha ayrıntılı bilgiler için bak:

Anonim, TMMOB Mimarlar Odası XIX Dönem Çalışma Raporu, Ek: 0.1

(134) Mustafa Cezar, Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi, s. 59

(135) Mustafa Cezar, Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi, s. 61

(136) 19 yy'da mimarların eğitimi hakkında daha geniş bilgi için bak:

Mustafa Cezar, Sanatta Batıya açılış ve Osman Hamdi, s. 60, 425

(137) Mustafa Cezar, Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi, s. 449

(138) Mustafa Cezar, Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi, s. 131, 347

(139) *Güzel Sanatlar Akademisi hakkında daha ayrıntılı bilgi için bak:*

Mustafa Cezar, *Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi*, s. 442

Mustafa Cezar, *Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Tarihçesi*, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi 1883-1968 (Akademi 85. yıl), İstanbul 1968

Zeki Sayar, "G S Akademisi için", *Arkitekt*, 1952, sayı 3-4, s. 49

Sedat Hakkı Eldem / Mehmet Ali Handan, "Güzel Sanatlar Akademisi", *Arkitekt*, 1954, sayı 1-2, s. 5

(140) Celal Esat Arseven, *Yeni Mimari*, Agah-Sabri Kitaphanesi, İstanbul 1931, s. 11

(141) Behçet Ünsal, (Ankete cevap), *Mimarlık*, 1973, sayı 2, s. 34

(142) Sedat Hakkı Eldem, "Boğaziçinde eski bir Türk yalısı", *Mimar*, 1934, sayı 4, s. 106

(143) Zeki Sayar bu konu ile ilgili yazısında: ". S. Eldem mimarlık eğitiminin ancak İstanbul Üniversitesi'ne bir fakülte halinde bağlandığı taktirde inkişafa mazhar olacağı kanaatindedir.." demektedir, Emin Onat'ın da son zamanlarda mimarlığın toplumbilimlerle olan sıkı ilişkisi anlaşıldığından mimarlık eğitiminin üniversitede yapılmasında bir sakınca görmediğini anlattıktan sonra Paul Bonatz'ın ise mimarlık kolunu "Akademinin belkemiği.." olarak gördüğünü ve "Onsuz Akademi alelade bir sanat okulu seviyesine düşer.." dediğini söylemektedir. Bu konu ile ilgili olarak bak:

Zeki Sayar, "Güzel Sanatlar Akademisinin yanı sıra münasebetile", *Arkitekt*, 1948, sayı 3-4, s.53

(144) *Güzel Sanatlar Akademisi kuruluş yasası, örgütlenmesi ve eğitim programı ile ilgili olarak bak:*

Anonim, *İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi - Akademi Belleteni 1974*, Kırıl Matbaası, İstanbul 1974

Feridun Akoza n. "Cumhuriyetimizin 50 yılı ve Devlet Güzel Sanatlar Akademisi", *Akademi*, 1974, sayı 8, s. 2

(145) *İTÜ hakkında daha Ayrıntılı bilgi için bak:*

Anonim, 1946 - 1956 Yıllarında İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi kütüphanesi sayı 545, İstanbul 1963

Çağatay Uluçay / Enver Kartekin, *Yüksek Mühendis Okulu*, İstanbul 1958

(146) Emin Onat'ın ". Biz, Teknik Üniversitede; Mimarlık Fakültesini kurarken mimarlığın teknikle olan sıkı alakasını düşünmüş, tıpkı Cermen memleketlerinde olduğu gibi, bu yolu seçmiştik.." dediğini Zeki Sayar anlatmaktadır. Bak:

Zeki Sayar, "Güzel Sanatlar Akademisinin yanı sıra münasebetile", *Arkitekt* 1948, sayı 3-4, s.53

(147) Doğan Kuban, "Emin Onat ve cumhuriyet devri mimarlığımız", *Mimarlık ve Sanat*, 1961, sayı 4, s. 143

(148) Atıf Tansuğ, Emin Onat'ın İTÜ Mimarlık Fakültesindeki çalışmalarından başka Yıldız Teknik Okulunun da kuruluşunda emeğinin geçmiş olduğunu; okulun değiştirme projelerini onun yapmış olduğunu; uygulama, yapım ve ayrıntılarının çizilmesinde çalıştığını; mobilyalarına varıncaya kadar uğraşmış olduğunu anlatmaktadır. Bak:

Atıf Tansuğ, "Arkadaşım Emin Onat", Emin Onat, (Birinci ölüm yıldönümünde onu anarken), Doğan Kardeş Yayınları AŞ Basımevi, İstanbul 1962, s. 54

- (149) Anonim, ODTÜ Mimarlık Fakültesi 1972-1973 Çalışmaları, (düzenleyen: Necva Akçura), Doğuş Matbaası, Ankara 1974

Yukarda sözü edilen araştırma, 1954 yılında konut sorunu ile ilgili bir rapor hazırlamak üzere Türkiye'ye çağırılmış olan Birleşmiş Milletler uzmanı Charles Abrams tarafından yapılmış olan bir araştırmadır. Abrams, Türkiye'de iki ay kaldıktan sonra bir rapor hazırlamış, bu raporunda "...Şehir planı: hemen hemen mevcut değildir. Bütün Türkiye'de her ikisi de İstanbul'da bulunan iki mimarlık mektebi vardır. ...Türkiye'nin yalnız müteahhislara değil, fakat bu memlekette kalıp inkişafı görecektir ve hatta bundan sonra bozulmamasına yardım edecek müteahhislara ihtiyacı vardır. Bu düşünce beni bir yetiştirme ve öğretim programının temel unsuru olarak Ankara'da bir mimarlık ve şehircilik okuluna olan zaruri ihtiyaca götürmektedir." sözlerini kullanarak mimarlık ve şehircilik alanlarındaki eğitim gereksinmesini belirtmiştir. Gerek ODTÜ'de, gerekse daha sonra eğitime başlamış olan KTÜ'de mimarlık fakültelerine öncelik tanınmasının nedeni bu gereksinmedir. Charles Abrams'ın raporu için bak:

Fehmi Yavuz / Ruşen Keleş / Cevat Geray, Şehircilik, sorunlar — Uygulama ve politika, s. 720

- (150) Altuğ Çinici / Behruz Çinici, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara 1964

- (151) Altuğ Çinici / Behruz Çinici, 1961-70 Mimarlık Çalışmaları, Ajans-Türk Matbaacılık Sanayii, Ankara, s. 96

- (152) Erol Kulaksızoğlu, "Mimarlığımız", Mimarlık ve Sanat, 1964, sayı 10, s. 9

- (153) S Edip Balkır, "Teknik Okulu", 1946-1956 Yıllarında İstanbul Teknik Üniversitesi, s. 210

- (154) Çeşitli mimarlık dergilerinde, çeşitli zamanlarda eğitimle ilgili çeşitli telif-tercüme yazılara yer verilmesi, Türk mimarlarının bu soruna verdikleri önemi yansıtmaktadır. Buna bir örnek olarak Mimarlık dergisinin 1969 yılı 9. sayısını eğitim sorunlarına ayırmış olması gösterilebilir. Hatta İTÜ Mimarlık Fakültesinde bu konu ile ilgili bir doktora çalışması bile yapılmıştır. Bak:

Erol Kulaksızoğlu, Mimarî Eserin Oluşunda Eğitimin Etkileri, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1966

- (155) Sanat okullarının kurulmalarını da 19. yy'ın ortalarına kadar izlemek mümkün olmaktadır. 1862 yılında İstanbul'da ilk Sanayi Sergisinin açılması ve 1865 yılında bir İslah-ı Sanayi Komisyonu'nun kurulması bu yöndeki çalışmaları hızlandırmış olsa gerektir. Nitekim 1864'den itibaren Mithat Paşa tarafından çeşitli şehirlerde kurulan İslahhaneler bir çeşit sanat okulu olarak kabul edilebilir. Bunları 1868'de İstanbul-Sultanahmet'de 'Mektebi Sanayi' adı altında ilk sanat okulunun açılması ve 1885'den 1913'e kadar İslahhanelerin Sanat Okullarına dönüştürülmesi izlemektedir. 1883'de Hendesei Mülkiye Okulunun açılması, 1911'de Nafia Kondoktör okullarının açılması, mühendis ve fen memuru gereksinmesini karşılamak amacını gütmektedir. Cumhuriyet döneminde 1933 yılında Milli Eğitim Bakanlığında Mesleki ve Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü'nün kurulması ile çeşitli sanat okullarının zamanla bu bakanlığın denetimi altına alınmasına başlanmıştır. Bu konu ile ilgili olarak bak:

Sabri Oran, Erkek Orta Sanat Okulları ve Erkek Sanat Enstitüleri, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1952, s. 3

- (156) Bu okullar ile ilgili ayrıntılı bilgi için bak:

Anonim, Mesleki ve Teknik Öğretim Okulları 1973-74, Milli Eğitim Bakanlığı Mesleki ve Teknik Öğretim Etüd ve Programlama Dairesi Başkanlığı, Etüd ve Programlama Dairesi yayınları No 97, Ankara 1973

(157) Bu konu ile ilgili olarak bak:

Rüştü Üçler, *Yapı İşlerinde Sürveyan, TC Nafia Vekaleti Yapı ve İmar İşleri Reisliği yayınları* seri 6, say 39, Ankara 1958. (s. 13'de İmar ve Yapı İşleri Reisliğine ait sürveyan sınav yönetmeliği)

Zaman zaman çıkarılan yasalarla da Bayındırlık Bakanlığına yetkili teknik eleman yetiştirme görevinin verildiği görülmektedir. Bunlar içinde 1944 yılında çıkan ve Belediye Yapı Yollar yasasında bazı değişiklikler yapan bir yasa dikkati çekmektedir. Bu yasa ile ehliyetli inşaat kalfası yetiştirmek üzere Bayındırlık Bakanlığı görevlendirilmekte, bir geçici madde ile de ehliyetli kalfalar yetişinceye kadar o gün kalfalık yapabilecek durumda olanlara liyakatlerine göre birer belge vermeye bu bakanlık yetkili kılınmaktadır. (Yasanın önce 1947 yılına kadar tanıdığı bu yetki daha sonra 1952 yılına kadar uzatılmıştır.) Bu konu ile ilgili olarak bak:

Orhan Alsac, *Şehircilik Bakımından İmarla ilgili Mevzuatımız ve Başka Memleketler Mevzuatı ile Mukayesesi*, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1958, s. 42

1945 yılında ise belediyelerde çalışan yapı kalfalarının yetiştirilmeleri için İçişleri Bakanlığı Milli Eğitim Bakanlığına baş vurmuş, Milli Eğitim Bakanlığı da bu yıl içinde ilk defa olarak Ankara Yapı Usta Okulunda bir yapı kalfası sınıfı açmıştır. Bu konu ile ilgili ve bu sınıfta okutulan derslere ilişkin bilgiler için bak:

Anonim, "Yapı kalfalığı talimatnamesi", *Mimarlık*, 1945, sayı 1, s. 33

Anonim, "Haberler", *Arkitekt*, 1945, sayı 1-2, s. 44

Anonim, "Haberler", *Arkitekt*, 1948, sayı 5-6, s. 140

(158) Anonim, "Köy okulları proje müsabakası", (ZEki Sayar ve Rebü Gorbon önerileri açıklama raporları), *Arkitekt*, 1941-42, sayı 1-2, s. 12

(159) Orhan Tarkan adında bir Türk elektrik mühendisi tarafından hazırlanmış olan bu program henüz yayınlanmamış olup, bu çalışmanın yazarının belgeleri arasında bulunmaktadır.

(160) Adnan Turani, *Dünya Sanat Tarihi*, s. 585

(161) Mustafa Cezar, *Sanatta Batıya açılış ve Osman Hamdi*, s. 58

(162) Mustafa Cezar, *Sanatta Batıya açılış ve Osman Hamdi*, s. 130

(163) Doğan Kuban, *100 Soruda Türkiye Sanatı Tarihi*, s. 237

(164) Türkiye'deki eski eserlerin ve anıtların korunması ile ilgili ayrıntılı bilgiler için bak:

Ahmet Mumcu, *Eski Eserler Hukuku ve Türkiye*, AÜ Hukuk Fakültesi Dergisi, cilt XXVI, sayı 3-4 ve cilt XXVIII, sayı 1-2'den ayrı basım, Ankara 1969 ve 1972

(165) Bu konu ile ilgili olarak bak:

Efes Tarihi Milli Parkı; Bergama Tarihi Milli Parkı; Göreme Tarihi Milli Parkı; Boğazköy-Alacahöyük Tarihi Milli Parkı; Kovada Gölü Milli Parkı; Termessus Milli Parkı; Halikarnassos Sahil Milli Parkı; Olimpos-Bey Dağları Sahil Milli Parkı; Köprülü Kanyon Milli Parkı. Hepsi: Orman Bakanlığı Milli Parklar Dairesi yayını, anonim ve tarihsiz.

Anonim, *Türkiye Milli Parkları*, Orman Bakanlığı, 1973

Türkiye'de ulusal parklar önceleri bir ormancılık sorunu olarak ele alınmış ve 1947 yılında Bolu iline Aband Gölü ve ormanlarının turistik amaçlara uygun olarak bakımı ve işletilmesi için özel bir yasa ile yetki verilmiştir. Daha sonraları çıkarılan Orman Yasasına ve çeşitli

yönetmeliklere dayanılarak ulusal parkların saptanmaları, planlanmaları, planların uygulanması ve yönetilmeleri düzenlenmektedir. Bu konu ile ilgili olarak bak:

Fehmi Yavuz / Ruşen Keleş / Cevat Geray, *Şehircilik, Sorunlar-Uygulama ve Politika*, s.304

- (166) Burada 1883 yılında kurulan Güzel Sanatlar Akademisinin ders programında sanat tarihi (tarih-i sanayi), tarih, eski eserler (âsâr-ı atika) derslerinin bulunduğu, tarih ve eski eserler derslerinin okulun bütün öğrencileri için zorunlu ders olduğuna değinmek gerekir. Bu konu ile ilgili olarak bak:

Mustafa Cezar, *Sanatta Batıya açılış ve Osman Hamdi*, s. 448

- (167) Vakıflar Genel Müdürlüğü 1973 yılına kadar 1 048 eski eserin restorasyonunun yapılmış olduğunu bildirmektedir. Bu konu ile ilgili ayrıntılı bilgiler için bak:

Anonim, *Cumhuriyetin 50. yılında Vakıflar*, Vakıflar Genel Müdürlüğü yayınları.

- (168) Anonim, "İnhisarlar idare binası", (Konya, mimar: Tahir Tuğ), *Arkitekt*, 1935, sayı 11-12, s. 317

- (169) B., "Polemik-Kronik! Tenkidi, tenkit ahlakını sanat adamlarının kendi kurar", *Yapı*, 1942, sayı 23, s. 16

- (170) Orhan Alsaç, "Saracoğlu Mahallesi", *Mimarlık*, 1945, sayı 6, s. 16

- (171) Son yıllarda mimarlık eleştirisi konusunda aşağıdaki kitaplar yayınlanmıştır:

Gündüz Atalık, *Mimari Tenkit'de Metod Araştırması*, (doktora tezi), İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1961

Bülent Özer, *Rejyonelizm, Üniversalizm ve Çağdaş Mimarimiz Üzerine Bir deneme*, (doktora tezi), İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1963

Erol Kulaksızoğlu, *Mimari eserin Oluşmasında Eğitimin Etkileri*, (doktora tezi), İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1966

Ayhan Özbilen, *Türkiye'de yapının Objektif Kalitesi*, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yapı Araştırma Kurumu araştırmalar serisi 7, İstanbul 1967

Cengiz Bektaş, *Mimarlıkta Eleştiri*, Dost yayınları 63, mimarlık dizisi 2, İstanbul 1967

Bülent Özer, *Bakışlar - Günümüzde Resim, Heykel, Mimarlık*, İstanbul 1969

Enis Kortan, *Türkiye'de Mimarlık Hareketleri ve Eleştirisi 1950-1960*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi yayın No: 18, Ankara 1971

Enis Kortan, *Türkiye'de Mimarlık Hareketleri ve Eleştiri 1960-1970*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi yayın No: 23, Ankara 1974

- (172) Zeki Sayar *Arkitekt* dergisinin çıkarılışı ile ilgili anılarını şu sözlerle anlatmaktadır: "...1928 yılı G.S. Akademisi mezunlarından, sekiz on kişi 1930'da, Abidin, Cemil ve Faruk'un bürosunda toplanarak dergiyi çıkarmağa karar verdiler. Hatırladığıma göre, o zamanki genç mimarlar şu isimlerden ibaretti: A. Mortaş, A. Ziya Kozanoğlu, S. Akkaynak, S. Hakkı Eldem, F. Çeçen, Cemil, Ş. Balmumcu ve Z. Sayar... İlk teşebbüs, daha akaademideyken okul dergisini tertip ve idare eden Mortaş ile, talebeliğinde gazeteci ve romancı olan A. Ziya Kozanoğlu'nundu. Mortaş ve Kozanoğlu tertip ve baskı işlerini üzerine aldı. Mali işlerin çevrilmesi bana verildi. Diğer arkadaşlar yazı ve doküman işleri ile müştereken uğraşmayı kabul ettiler.

Bir gün toplantıya geldiğim zaman derginin ismi görüşülmekteydi. Fikrimi sordular, "MİMAR" olarak teklif ettim. Kabul edildi. 1931 ocak ayında MİMAR'ın ilk sayısı böylece çıktı. Beş sene, her ay muntazaman devam etti. Dil inkılabında derginin adını "ARKİTEKT" yaptık.." Zeki Sayar bu sözlerine devamla daha ilk yıl içinde A Z Kozanoğlu'nun Adana'ya, 1942 yılında da A Mortaş'ın Ankara'ya gitmiş olduklarını, onun için de derginin yönetimini kendisinin yürütmüş olduğunu anlatmaktadır. Bu konu ile ilgili olarak bak:

Zeki Sayar, "25. inci yılı bitirirken", Arkitekt, 1955, sayı 4, s. 147

- (173) Arkitekt dergisinin eski sayıları cumhuriyet dönemi mimarlık tarihi konularını inceleyenler için de paha biçilmez belgeler oluşturmaktadır. Örneğin, Bülent Özer'in çağdaş Türk mimarlığının bölgesellik-bölgelerarasılık sorunlarını incelediği kitabının içindeki 149 dipnotunun 37'si (1/4'ü) Mimar-Arkitekt dergisini kaynak olarak vermektedir. Bak:

Bülent Özer, Rejyonalizm, Universalizm ve Çağdaş Mimarimiz Üzerine bir deneme.

- (174) Yapı dergisinin arka kapağında " Bayilerimizin dikkat nazarına: İadeler pek geç ve hırpalanmış bir vaziyette gelmektedir. Her sayının iadesi en son sayıdan üç sayı sonraya kadar ve ancak % 5 hırpalanmış kabul edilir. Tediyeelerin geciktirilmemesini rica ederiz. Çok zaman evvel bir yılımız tamam olduğundan hesaplarını göndermeyen bayilerimizin acele etmesini dileriz.." şeklinde duyurulara raslanmaktadır. Bak:

Anonim, Yapı, 1943, sayı 29, arka kapak.

- (175) B., "Polemik-Kronik: Memleket mimarlığı ve milli karakter", Yapı, 1942, sayı 17, s. 18

- (176) Yapı, "İkinci yıla girerken", Yapı, 1942, sayı 25, s. 3

- (177) Nizamettin Doğu, "Mimarlar Derneği, doğuşu, oluşu, bugünü", Mimarlık, 1967, sayı 4, s.30

Türk Yüksek Mimarlar Birliği'nin bir dergi çıkarma konusunda daha önce de Birliğin onursal başkanı olan Milli Eğitim Bakanına baş vurdukları bilinmektedir. Bak:

Anonim, "T. Y. Mimarlar Birliği İstanbul şubesi 1942 idare H. Raporu", Yapı, 1943, sayı 29, s. 15

- (178) Talat Özışık, "Altıncı yıla girerken", Mimarlık, 1949, sayı 1, s. 3

- (179) B Özer doktora tezindeki özgeçmişinde bu dergiyi yayınlamakta olduğunu söylemektedir:

Bülent Özer, Rejyonalizm, Universalizm ve Çağdaş Mimarimiz Üzerine bir Deneme, s. 91

- (180) Mimarlar Odasının Mimarlık dergisini çıkarmaya başlamadan önce bir süre 'TMMOB Mimarlar Odası Sirküleri' adında birkaç yapraktan oluşan bir yayını olduğu bilinmektedir. Burada güncel mimarlık konuları yer almaktadır.

- (181) Buna bir örnek olarak Milli Eğitim Bakanlığının 1942 yılında 200, 1943 yılında da 250 Yapı dergisine biryüzlük abone olması gösterilebilir. Bak:

Yapı, "Maarif Vekillliğinin dergimize karşı gösterdiği himaye ve teveccüh", Yapı, 1943, sayı 41, s. 5

- (182) Anonim, Yapı ve Mimari, Hürriyet halktan halka Correspondence Enstitüsü neşriyatı, İstanbul 1966

- (183) Behçet Ünsal, "Küçük yapı ve konfor", (yazarın Ankara Radyosunda modern mimarlık mevzuu hakkında söylediği konferans), Arkitekt, 1939, sayı 3-4, s. 60

Bu konuşma, radyo idaresi tarafından Yüksek Mimarlar Birliğinden istenen bir dizi konuşmanın ilki olarak 1939'da yapılmıştır.

- (184) *Birinci Türk Yapı Kongresine yapı işleriyle ilgili devlet daire ve kuruluşlarının, iktisadi devlet kuruluşlarının, İTÜ'nün, GSA'nın temsilcileri ile serbest çalışan mimar ve mühendisler katılmışlardır. Kurulan komisyonlar 3,4,5 Mayıs günleri çalışmalarını sürdürmüşler, bu çalışmalar 6 ve 7 Mayıs günleri de genel kurulda incelenmeye başlamıştır. Birinci Türk Yapı Kongresi ile ilgili daha ayrıntılı bilgiler için bak:*

Talat Özışık, "Birinci Türk yapı kongresi toplanırken", *Mimarlık*, 1948, sayı 2, s. 5

Mimarlık, "Birinci Türk Yapı Kongresi", *Mimarlık*, 1948, sayı 3, s. 5

Hürriyet Sırmaçek, "Birinci Yapı kongresi", *Türk Yüksek Mühendisleri Birliği Dergisi*, 1948, sayı 64, s. 3

- (185) *Bu konu ile ilgili olarak bak:*

Talat Özışık, "Birinci Türk yapı kongresinden sonra", *Mimarlık*, 1948, sayı 4, s. 5

Nizamettin Doğu, "Yapı işlerinde yeni birşey yok", *Mimarlık*, 1948, sayı 6, s. 5

Talat Özışık, "Birinci Türk yapı kongresi kararları ne oldu? ", *Mimarlık*, 1949, sayı 5-6, s. 3

Talat Özışık, "Türk mimarlığı ve yurdumuzun imarı" *Mimarlık*, 1950, sayı 3, s. 1

Talat Özışık, "Bayındırlık Bakanının birliğimizi ziyaretleri ve Türk mimarlığının ana davaları", *Mimarlık*, 1950, sayı 4, s. 1

Talat Özışık, "Kongremiz ve davalarımız", *Mimarlık*, 1950, sayı 5-6, s. 1

Mimarlık, "Ana davalarımızın tahakkukuna doğru", *Mimarlık*, 1951, sayı 1-2, s. 1

- (186) *Mustafa Cezar, Hassa mimarlarının sayılarının çeşitli zamanlara göre 15 ile 70 arasında değişmekte olduğunu, bunların aralarındaki gayri müslim yapı sanatçıların oranının da bazı zamanlarda % 40'a kadar çıkabildiğini söylemektedir. Bu konu ile ilgili olarak bak:*

Mustafa Cezar, *Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi*, s. 45

- (187) *Ankara'daki toplandı Halkevinde yapılmış, toplantı günü Halkevi çevresinde, ana caddelerde, Zafer Anıtı çevresinde sıkı güvenlik tedbirleri alınmıştır. Toplantıya mimar ve mühendislerin dışında bazı milletvekilleri de katılmıştır. Türk Yüksek Mimarlar Birliği başkanı Recai Akçay'ın açış konuşmasından sonra birçok mimar ve mühendis konuşmalar yapmışlardır. Toplantıya cumhurbaşkanı ile başbakana birer heyetin giderek konuyu anlatmaları, ilgili bakanlıklara da bu hatanın düzeltilmesi dileği ile telgrafların çekilmesi kararları ile son verilmiştir. Bu konu ile ilgili olarak bak:*

Anonim, "İstanbul'da yaptırılacak yeni tıp fakültesi dolayısıyla", *Mimarlık*, 1949, sayı 1 s. 41

- (188) *Anonim, "İstanbul tıp fakültesi işi hükümetçe ele alındı", Mimarlık, 1949, sayı 1, s. 42*

- (189) *Bu konu ile ilgili olarak bak:*

Sedat Özkoç, "Türkiye'de inşaat kesiminde yabancı uzmanlar ve firmalar", *Onuncu ve onbirinci İskan ve Şehircilik Haftası Konferansları - Şehirciliğimizin bazı genel ve özel sorunları*, AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi yayınları No 318, İskan ve Şehircilik Enstitüsü yayınları No 13, Ankara 1971, s. 51

- (190) *Vedat Dalokay, Grandnationalmosgue, Islamabad-Pakistan, printed in Turkey, Ajans-Türk Printing and Publishing Co. Ltd.*

- (191) *Ziya Foçalı, "İnşaat malzemesi piyasası ne halde? ", Arkitekt, 1949, sayı 11-12, s. 252*

- (192) *Yapı Endüstrisi Merkezi tarafından 1973 yılında yayınlanmış olan 'Yapı Kataloğu' nda 94 üretici firmanın üretmekte olduğu 1 123 yapı malzemesi, donatım malzemesi, yapı araç ve gereci yer almaktadır. Bu konu ile ilgili ayrıntılı bilgiler için bak:*

Anonim, Yapı Kataloğu 1973, Yapı Endüstri Merkezi yayın bürosu, İstanbul 1973, Bölüm 1 ve Bölüm 3

- (193) *Mimarlık dergisi 1969 yılında Türk Standartları Enstitüsü tarafından hazırlanmış yapı ile ilgili standartları yayınlamıştır. Aynı şekilde Yapı Kataloğu 1973'de de yapı, elektrik ve donatımla ilgili yayınlanmış 210 Türk Standardının listesi verilmektedir. Bak:*

Anonim, "Türk standartları", Mimarlık, 1969, sayı 4, s. 35

Anonim, Yapı Kataloğu 1973, Bölüm 4

- (194) *Altuğ Çinici / Behruz Çinici, Orta Doğu Teknik Üniversitesi*

- (195) *Türkiye'de çimento üretimi 1960 yılında 2 037 795 ton, çimento tüketimi de 1961 yılında 2 034 622 ton olmuştur. Türkiye'deki çimento üretimi ve tüketimi ile ilgili ayrıntılı bilgiler için bak:*

Anonim, 50 Yılda İmar ve Yerleşme 1923-1973, İmar ve İskan Bakanlığı, Ankara 1973, s. 198

Türkiye'de ilk geniş ölçüde çıplak beton uygulaması yapılan yapı, 1962-63 yılları arasında Ankara'da yapılmış olan Or ta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesidir.

- (196) Anonim, Bayındırlık Dergisi, Aralık 1949, s. 140

- (197) *Nazmi Karatekin, Norm ve İlim*, TC Nafia Vekaleti neşriyatı Bayındırlık İşleri Dergisinè ek, Sayı 21, Ankara 1944

- (198) *Yer sarsıntısı bölgelerinin gereksinmelerini karşılamak amacıyla yapı üretiminin endüstrileştirilmesine ilişkin çalışmaların daha önce başladığı bilinmektedir. 1962-1966 yılları arasında Köy İşleri Bakanlığı Akköprü Doğrama Atelyesinde, Makina ve Kimya Endüstrisi Krumu atelyelerinde, Ankara Şeker Fabrikası atelyelerinde prefabrike konut üretimi ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. 1968 yılında Japon uzman Yoshio Sakai Türkiye'de yer sarsıntılarına dayalı yapı üretimi ile ilgili raporunda: "...Dünya memleketleri arasında Türkiye'ye bakıldığı zaman, betonarme karkas, teçhizatlı beton blok yapıların teşvik edilmesi ve prefabrik beton-inşaatın geliştirilmesinin sizin için elzem ve acil problemler olduğu görülmektedir., fakat söylemesi dahi üzücü olan şudur ki, bu tip yapılarda sizin çok az tecrübeniz vardır. Bu teknik ve teoriyi araştırmalı ve ona hakim olmalısınız, Yapımda para ve zamanın korunması gayesiyle bazı yeni yapı malzemeleri ve yapı metodlarını benimsemelisiniz.. ..Çok yakın bir gelecekte memleketinizin her tarafına prefabrike yapı türünü yayacağını ümit ederim. Bunlar sadece beton pano olmayıp aynı zamanda ağaç pano, kimyasal bazı malzeme kullanılarak yapılan panolar ve daha bir çok çeşitleridir.." şeklindeki sözlerle yer vererek Türkiye'de prefabrike konut üretimine geçilmesinin gerekli olduğunu belirtmektedir. Bu konu ile ilgili olarak bak:*

Yoshio Sakai, Türkiye'de depreme Dayanıklı İnşaatın Gerçekleştirilmesi Konusunda Rapor, çev: Alkut Aytun / Gündoğan Göğer, İmar ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü, Ankara 1969, s. 17, 35

- (199) *1968-1972 yılları arasında 8 069'u ahşap, 5 270'i hafif beton olmak üzere toplam 13 879 konut üretilmiş, bunların 12 057'sinin de montajı tamamlanmıştır. Eldeki üretim fazlasından milli eğitim ile milli savunma yapılarının üretimlerinde yararlanılmıştır. Hatta Gediz'de bu prefabrike elemanlar ile kurulmuş bir cami de bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bak:*

Anonim, 50 yılda İmar ve Yerleşme 1923-1973, s. 165

(200) Mimar Kemalettin Bey'in İstanbul'da Lalelideki 'Tayyare Apartmanları' adı ile tanınan konutları, bir de Ankara'da Evkaf Apartmanlarını yaptığı bilinmektedir.

(201) Behçet Ünsal, "Küçük yapı ve konfor", *Arkitekt*, 1939, sayı 1-2, s. 60

(202) Bu dönemde mimar olmayan bir yazarın, "Yeni adamın konutu bir beyaz kağıt kadar çıplak, bir geometri kadar soyuttur. Ne damında duyguların yuvalanmasına elverişli bir üslup, ne de yalçın duvarlarında anıların tutunacağı bir kıvrım ya da bir leke. Eski ev içinde yaşayanların bütün zevklerine bir köşe, bütün görüşlerine bir renk ve biçim verebiliyordu: Eski ev bir çamaşır dolabı gibi sahi binin ruhuna benziyordu. Kapısında, bacasında, saçaklarında, merdiveninde bu nesnelerin gördükleri işle ilgisi olmayan pitoresk, yani asalak güzellikler vardı. Bacası tüten evin penceresinde bir genç kızın özenini, ihtiyar bir annenin temizliğini ya da ölü bir ruhun kasvetini görürdünüz. Yeni mimarı bütün "temsili" biçim ve renklerden sıyrılmak, insan ruhuyla ilişkisini kesmek yolundadır: Yeni konutun kişiliği yoktur. Yeni konuttasahibinin ruhu ve sahiplik iddiası sezilmez. Kişiliği olmayan bir eve hiç kimsenin "benim" demeye dili varmaz. Apartman katları iki Ford otomobili kadar birbirine benzemektedir. Gerçekten yeni konutun ihtiyaçları adeta ölçü ile karşılamaktan başka ülküsü yoktur. Ve onlarda yalnız rasyonel, yani amaca uygunluktan doğan bir güzellik aramak gerekir. Apartman, çağımızdaki sistemli basitleştirme idealinin en doğal sonuçlarından biridir. Betonarme, sinema kadar evrensel bir şeydir. Bölgesel renklerini daha şimdiden kaybetmiş kentler yoksa bile, bir arı kovani kadar rasyonel mahalleler çoktur. Yeni mimarların tasarladıkları yapıtlarında pitoresk hiçbir köşe yoktur. Konuttaki çıplaklık ve "amaca uyarlılık"ın eşyaya da geçeceği doğaldır. Yeni masanın masalıktan başka hiçbir üslubu, hiç bir kişiliği yoktur; yeni koltuğun yalnız bir renk ve dört beş çizgisi vardır. Yeni konutun çıplaklığından, şimdiden zihin kucaklamayacak kadar geniş, ruhsal ve sosyal sonuçlar doğacaktır. Eski konut ruhları bir pandan sadeye yalnızlığa ve bağımsızlığa çağırır, öte yandan ev eşyalarına ve anılara bağlardı. Yeni konut insanları ruhsal benzerliğe, yuvasızlığa ve geçmişsizliğe götürmektedir. Bir müze havası içinde yaşayan eski adam fetişçi idi ve eşyasını her gittiği yerde ardı sıra taşırdı. Yeni adam eşyada eşyalıktan başka bir özellik görmemekte ve yuvasını gömlek değiştirir gibi değiştirmektedir. Ruh eski konutla birlikte yitirdiği bağımsızlığa karşılık (ki bu bir zindan bağımsızlığıydı) büyük bir serbestlik kazanacak ve her an başka bir iklim kaçmaya hazır bulunacaktır. Yuva idealini gütmek mümkün kölesi olmaktır. Apartman bızı bu kölelikten sıyrılmaya alıştırmaktadır." sözlerini kullanarak zamanın konut düşüncesini yansıttığı görülmektedir. Bunun için bak:

Sabahattin Eyuboğlu, *Sanat Üzerine Denemeler*, Cem Yayınevi, İstanbul 1974. (Yeni konut ve psikoloji, 1936), s. 402

(203) Bülent Özer bu sitelerin "Bauhaus anlayışında" tasarlanmış olduklarını söylemektedir.

Bülent Özer, *Rejyonelizm, Universalizm ve Çağdaş Mimarimiz Üzerine bir Deneme*, s. 61

(204) Yapı, "Halk için evler", *Yapı*, 1942, sayı 1, s. 8

(205) Nusret Uzgören, "Yapı kooperatifçiliği on yaşında", *Arkitekt*, 1944, sayı 11-12, s. 287

Daha ilkerki yıllarda gene *Arkitekt* dergisinde çıkan bir yazı İktisat Bakanlığı Teşkilatlandırma ve Küçük Sanatlar Genel Müdürlüğünden alınan bir listeye göre 1952 yılında Türkiye'de toplam 204 yapı kooperatifi olduğunu söylemektedir. Bak:

Anonim, "Türkiye'de ne kadar yapı kooperatifi vardır?", *Arkitekt*, 1952, sayı 9-10, s. 181

1973 yılında İmar ve İskan Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğünde kayıt ve dosyası bulunan 3 001 konut kooperatifi olduğu bildirilmektedir. Bununla ilgili olarak bak:

Anonim, *50 yılda İmar ve Yerleşme 1923-1973*, s. 115

Aynı konu ile ilgili olarak Ruşen Keleş "Türkiye'de bugün, % 40 kadarı Sosyal Sigortalar

Kurumu tarafından finanse edilen.. 6 000 konut kooperatifi vardır.." demektedir. Bak:

Ruşen Keleş, 100 soruda Türkiye'de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu, Gerçek Yayınevi, 100 soruda dizisi 30, İstanbul 1972, s. 138

(206) Bu kooperatifler, Ankara'daki ilk konut kooperatifi olan Bahçelievler ile Küçükevler, Tasarruf Evleri, İş Bankası Memurları, Yurt, Güven, ve Karınca yapı kooperatifleridir. Bunlar o tarihe kadar toplam 554 ev yapmışlardır.

(207) Hatif Öge, "Memurlukta ev derdi", Yapı, 1943, sayı 45, s. 5

(208) Ruşen Keleş, 100 soruda Türkiye'de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu, s. 143

(209) Anonim, "Yapı ve İmar İşlerimiz", Bayındırlık Dergisi, 1949, s. 144

(210) Zeki Sayar, "Mesken davası" Ar kitekt, 1946, sayı 3-4, s. 49

Zeki Sayar, "Mesken davası II", Arkitekt, 1946, sayı 7-8, s. 149

(211) Anonim, "Adana Belediye Sarayı proje müsabakası"; "Adana Şehir Oteli proje müsabakası"; "Adana Nümune Evleri proje müsabakası", Mimarlık, 1944, sayı 4, s. 9; 17; 30

(212) Söz konusu edilen çalışma:

Kemal Ahmet Aru, İkinci Dünya Harbinden Sonra Garp Avrupasında Mesken Problemi, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1951'dir.

(213) "Belediyelerin verdikleri inşaat ruhsatnamelerine göre 1958-1970 yılları arasında Türkiye'de yapılmış olan bütün konut-binaların sayısı 532 314'dür. Bu binaların % 3,18'i konut kooperatiflerince üretilmiştir. Üretilen bu konutların % 81,72'si ev, % 18,28'i apartmandır. Kooperatiflerce üretilen bu konutların aynı yıllar içinde özel kesimce üretilen konutların bü-tünü içindeki oranı ise % 3,22'dir.." şeklindeki sayılar, kooperatiflerin konut üretimi alanın-da oldukça az bir yer tuttuklarını göstermektedir. Bak:

Anonim, 50 yılda İmar ve Yerleşme 1923-1973, s. 142

(214) İmar ve İskan Bakanlığı kuruluş yasasında Mesken Genel Müdürlüğünün görevleri de şu şekilde saptanmıştır: "Mesken Umum Müdürlüğünün vazifeleri, yurdun mesken durumunu ve ihtiyacını tesbit etmek ve bu ihtiyacın giderilmesi için kısa ve uzun vadeli mesken programları yapmak ve bunların tatbikatını sağlamak; şehir kasaba ve köylerde sıhhi, sağlam ve ucuz mesken inşası için gerekli etütleri yapmak ve bunların tatbikatını sağlamak; islah muhtaç mesken topluluklarını islah ve tasviye çarelerini araştırmak ve tatbikata geçilmesini temin etmek; evsiz vatandaşları birer mesken sahibi yapacak veya mutedil kiralara barınma-larını sağlayacak tedbirleri almak; toplu mesken inşaat hareketlerini teşvik etmek ve toplu mesken inşaatı yapacak belediyelerle, daire ve teşekküller arasında işbirliği temin, Yapı Ko-operatiflerinin çalışmalarını gayelerine tevcih etmek ve tip statülerini yapmak, inşaat ve i-dari işlerini murakabe etmek; kasaba ve köylerde hakiki ve hükmi şahıslar tarafından yapı-lacak meskenler için sermayelerinin yarısından fazlası veya tamamı devlet veya mahalli idarelere ait bulunan kredi müesseseleri tarafından verilen mesken kredilerinin ve yapılan çeşit-li yardımların tahsis şartlarını tayin ve tanzim etmek, tatbikatını murakabe etmektir.." Bak:

Orhan Alsaç, Mesken Kanunu Hazırlıkları, Dördüncü İskan ve Şehircilik Haftası konferans-larından ayrı baskı, Ankara 1961

(215) Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bak:

Anonim, 50 yılda İmar ve Yerleşme 1923-1973, s. 99

(216) Orta Anadolu Toplu Konut şirketi ile ilgili ayrıntılı bilgiler için bak:

Anonim, "Ankara'da OR-AN toplu konut yerleşmesi", *Mimarlık*, 1970, sayı 7, s. 22

Mesken Sanayii Toplu Konut şirketi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bak:

Anonim, "ME-SA toplu konut uygulaması", *Mimarlık*, 1972, sayı 9, s. 79

(217) Çorum'daki 1000 Evler Yapı Kooperatifi ile ilgili ayrıntılı bilgiler için bak:

Altuğ Çinici / Behruz Çinici, *Çorum, Orta Anadolu'da Bir Toplu Konut Uygulaması için Ülke-Bölge-Kent Ölçeklerinde Çalışmalar*, Ajans-Türk Maşbaacılık Sanayii, Ankara 1973

(218) Anonim, *50 yılda İmar ve Yerleşme 1923-1973*, s. 107

(219) Anonim, "Ankara Belediyesine, arsa ve arazisinden belli bir kısmını mesken yapacaklara 2490 sayılı kanun hükümlerine bağlı olmaksızın ve muayyen şartlarla tahsis ve temlik yetkisi verilmesi hakkında kanun", *Arkitekt*, 1948, sayı 9-12, s. 240

(220) Anonim, "Bina yapımını teşvik kanunu", *Arkitekt*, 1948, sayı 5-6, s. 138

(221) Anonim, "Yeni Mahalle", *Ankara Belediye Dergisi*, 1952, sayı 1, s. 6 ve sayı 2, s. 4

Mehmet Uğur, "Yaşadığımız şehir: Ankara III - Yeni Mahallenin kuruluşu ve ucuz mesken politikası", *Ankara Belediye Dergisi*, 1954, sayı 10, s. 38

(222) Ruşen Keleş, *100 soruda Türkiye'de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu*, s. 204

(223) Ruşen Keleş, *100 soruda Türkiye'de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu*, s. 208

(224) Bu konu ile ilgili ayrıntılı bilgiler için İmar ve İskan Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü yayınlarına baş vurulabilir.

(225) Kaynak: Anonim, *50 yılda İmar ve Yerleşme 1923-1973*.

(226) Mesut Evren, *Türkiye'de Arsa-Yapı Sorunları ve İlişkileri*, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1970, s. 8

(227) Mesut Evren, *Türkiye'de Arsa-Yapı sorunları ve İlişkileri*, s. 9

(228) Ruşen Keleş, *100 Soruda Türkiye'de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu*, s. 129

(229) Veysel Tunalı, "...Bununla beraber bütün müterakki memleketler imkan ve ihtiyaçlarına göre daimi surette halk meskeni meselesini etüt etmişlerdir. Bizde bu mevzu hakkında şimdiye kadar hemen hiç ciddi bir etüt yapılmış değildir..." diyerek bu konu ile ilgili ilk eleştirilerden birini yapmaktadır. Bak:

Veysel Tunalı, "Bizde mesken meselesi", *Arkitekt*, 1937, sayı 12, s. 330

(230) Zeki Sayar, "5218 No.lu kanun ve mavi haritası", *Arkitekt*, 1948, sayı 9-10, s. 187

(231) Kemal Ahmet Aru, "Avrupa'da mesken problemi", *Arkitekt*, 1952, sayı 253-254, s. 232 ve sayı 259-260, s. 100

(232) Zeki Sayar, "İmar Vekaletinden beklediklerimiz", *Arkitekt*, 1958, sayı 290, s. 3

Ruşen Keleş de aynı konu ile ilgili olarak "...İstanbul'da Levent ve Ataköy gibi siteler, yaptırıldıkları tarihin inşaat maliyetlerinin bile çok üstünde bir maliyetle tamamlanmışlardır. Bu

sitelerdeki konutların % 70'i , bugün uygulanmakta olan 100 metre karelik alan sınırlamasına uyarak yapılmamış, geniş ve lüks konutlardır." demektedir. Bak:

Ruşen Keleş, 100 soruda Türkiye'de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu, s. 149

(233) Mesut Evren, Türkiye'de Arsa-Yapı sorunları ve İlişkileri, s. 73

Altan Öke, İşletme Anlayışına ve Bütçesine Uygun Konut Tasarlaması, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1971, s. 21

(234) Altan Öke, İşletme Anlayışına ve Bütçesine Uygun Konut Tasarlaması, s. 53

(235) "Kontrollü gecekondu, devletin, belediyelerin gösterecekleri arazi üzerinde, köyden şehire göç eden fakir ailelerin, kamu idarelerince görevlendirilecek teknik elemanların nezareti altında gecekondu yapmalarıdır. Buna imkan vermekle, bir yandan yoksul ve dar gelirlilerin konut ihtiyacının karşılanacağı, bir yandan da, devletin yasakladığı halde önleyemediği, mahkeme kararlarına rağmen yıkamadığı gecekondu yapımı yüzünden itibarının zedelenmesine meydan verilmiş olmayacaktır."

Ruşen Keleş, 100 Soruda Türkiye'de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu, s. 211

'Kontrollü gecekondu' düşüncesine çok benzer bir düşüncenin daha önce de üretilmiş olduğu görülmektedir. Arkitekt dergisi, Türk İktisat Cemiyetinin konut sorununun çözümlenmesi için Türk Yüksek Mimarlar Birliğinden, Türk Yüksek Mühendisler Birliğinden, Türk Hukuk Kurumundan birer temsilci ile Mülkiye şehircilik profesörü Ernst Reuter'den kurulu bir komisyona hazırlatıp devlet makamlarına sunduğu tedbirleri yayınlamaktadır. 12 maddeden oluşan bu tedbirlerin 4. maddesi "Şehirlerin civarına fakir halk için kerpiç evler ve barakalar yapılması." nı önermektedir. Bu konu ile ilgili olarak bak:

Anonim. "Mesken buhranına karşı tedbirler", Arkitekt, 1944, sayı 1-2, s. 42

(236) Anonim, 50 Yılda İmar ve Yerleşme 1923-1973, s. 103

(237) Ruşen Keleş, 100 soruda Türkiye'de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu, s. 156

Anonim, 50 yılda İmar ve Yerleşme 1923-1973, s. 126

(238) Zeki Sayar, "İç kolonizasyon", Arkitekt, 1936, sayı 2, s. 46

Zeki Sayar, "İç kolonizasyon (başka memleketlerde)", Arkitekt, 1936, sayı 8, s. 231

(239) Anonim, "Köy evleri proje müsabakası (şartname)", Arkitekt, 1935, sayı 3, s. 231

Anonim, "Süt istihsaline mahsus çiftlik inşaatında mimari nazariyat", (Journal of the Royal Institute of British Architects'den), Arkitekt, 1939, sayı 9-10, s. 232 ve sayı 11-12, s. 263

Anonim, "Köy enstitüsü mezunlarının çalışacakları köylerde yaptırılacak okul binalarının planlarına ait müsabaka şartnamesi", Arkitekt, 1940, sayı 7-8, s. 187

Abidin Mortaş, "Köy evi tipleri" ve "Küçük kasaba evi projesi", Arkitekt, 1940, sayı 1-2, s. 8 ve 10

Anonim, "Köy okulları proje müsabakası", Arkitekt, 1941-42, sayı 1-2, s. 12

Anonim, "3803 sayılı kanuna tevkifan Ankara Hasanoğlu köyünde açılan Enstitütün avam projelerine ait müsabaka şartnamesi", Arkitekt, 1941-42, sayı 1-2, s. 46

B., "Polemik-Kronik: Şehircilik davalarının halline köyden başlayarak varılmalıdır", (Memduh Say'ın Kızılay Gazetesinde çıkan yazısından bölümler), Yapı, 1942, sayı 5, s. 18

Hatîf Öge, "Köy yapılarımız", Yapı, 1942, sayı 11, s. 8

Hatîf Öge, "Köy yolları", Yapı, 1942, sayı 13, s. 4

Hatîf Öge, "Yersarsıntıları ve köy yapılarımız", Yapı, 1943, sayı 28, s. 4

Naci Meltem, "Köylümüzü sıhhi evlere nasıl kavuşturacağız", Arkitekt, 1947, sayı 1-2, s.35

(240) Tuğrul Kansu, (Ankete cevap), Mimarlık, 1944, sayı 5, s. 7

(241) Türk evi ile ilgili bilgilerin bir kısmı Prof D Kuban'ın İTÜ Mimarlık Fakültesinde 1972-73 kış yarıyılında açmış olduğu 'Türk Evi' adlı dersten yararlanılarak yazılmıştır.

(242) Şekure Niltuna, "Balkanlarda Türk evleri", Yapı, 1942, sayı 4, s. 14

(243) H T Dağlıoğlu bu konu ile ilgili olarak Mareşal Moltke'nin anılarını şöyle aktarmaktadır: "İstanbul'un tekmil evleri ahşaptır. Hatta Sultan sarayları bile tahtalardan yapılmış barakalardan başka bir şey değildir. Burda taştan bir temel atarlar, üzerine direkleri çıkarırlar, tahta ile bir kaplama örler, içerisini çamur ve kerpiçe sıvayarak damı da kiremitle örttüler mi az zamanda ev meydana çıkarılır. Bu şekilde yapılmış evlerden meydana gelmiş mahallelerde bir yangın çıkacak olursa evlerin ne kadar çabuk yanacağını tasavvur etmek kabildir. ..Ahşab evlerin iyilikleri ise zarif olmaları, rutubetten içindikileri korumaları, pencerelerinin çokluğu ve zelzeleye karşı emin bulunmasıdır. " Bak:

Hikmet Turhan Dağlıoğlu, "İstanbul yangınları", İller ve Belediyeler Dergisi, 1951, sayı 73, s. 38

(244) Bu durumu 1940'larda bir mimar şu sözlerle anlatmaktadır: "Evin heyeti umumiyesinin olduğu kadar dahildeki unsurlarının da her birinin ayrı fonksiyonları vardır. Bu küçük unsurların hangi işlere tahsis edileceği onların fonksiyonlarını tayin eder. İkametgahın heyeti umumiyesinden şu esas talep edilir: Her ikamet unsuruna ikamet fonksiyonunun tayin ettiği yerin verilmesi. Oturmak, yemek yemek, yatmak, yıkanmak, yemek pişirmek, çalışmak ikametgahın tevafuk edeceği, kolaylaştırmaya çalışacağı, insana ait muhtelif işlerdir. Her fonksiyona ayrı bir mahal tesisi, yalnız bir sıra takibi için değil, intizam ve temizliği temin gayesiyledir. " Bak:

Kemal Ahmet Aru, "Bugünün evi nasıl olmalıdır?", Yapı, 1942, sayı 3, s. 12

(245) 1940'larda ucuz konut sorununu tartışan bir mimarın, "Orta halli ailede bizde umumiyetle oda taksimatı şöyledir: Yatak odaları, (misafir odası), oturma odası ve yemek odası, mutfak, banyo, hela,, Burada bir oda kazanmak her zaman mümkündür, şu meşhur misafir odası yerine oturma odasında pek güzel ziyaretçi kabul olunur ve bunun bir köşesinde de yemek yerir, yemek yemediği zaman da burası çalışma masası olarak kullanılır. ..Misafir odası bizde orta halli ailede hakikaten saçma bir ihtiyaca tekabül eder ve (kaç göç) zamanından kalma bir adet in de devamıdır. Misafir odası sayesinde evin diğer kısımları nizam ve intizamdan mahrum durabilir, ve tertipli olarak bir oda ziyaretçilere daima hazır bulundurulur. ziyaretten ziyarete bu oda kullanılır, (ısıtma, aydınlatma ve döşeme masrafları da nazarı itibara alınmalıdır) ve diğer zamanlarda hiç bir işe yaramayarak boş durur. " sözleri ile bu durumu anlattığı, hatta ondan yakındığı görülmektedir. Bak:

Feridun Akozan, "Yaşayış ve mimari", Yapı, 1942, sayı 9, s. 8

Emlak Kredi Bankası tarafından ucuz konutlar olarak yapılmış olan İstanbul'daki 4. Levend sitesinin P, R, A ve O bloklarındaki, gene aynı banka tarafından yapılmış İstanbul Ataköy sitesinin A, B, D ve F tiplerindeki konutların planlarında bir 'hizmetçi yatak odası' nun bulunduğu görülmektedir. Bu planlar için bak:

Anonim, "Levend 4 mahallesi", Arkitekt, 1956, sayı 285, s. 141

Anonim, "Ataköy sitesi I inci kısım inşaatı", Arkitekt, 1958, sayı 291, s. 61

Konuk ağırlama odasının bugün neredeyse tamamen terkedilmiş olmasına karşılık, hizmetçi yatak odasının bazı özel durumlarda hala korunduğu görülmektedir. Bu ögenin bir toplu konut uygulamasında kullanılması ayrıca ilgi çekicidir, yalnız burada sözü edilen konutun 200 metre kare büyüklüğünde olduğunu belirtmek gerekir. Bununla ilgili olarak bak:

Anonim, OR-AN Temiz Hava Şehri Broşürü, Ayyıldız Matbaası AŞ, Ankara 1974

- (246) Sözü edilen Kat Mülkiyeti yasası, 1965 yılında kabul edilmiş, Medeni Kanunun 753. maddesine dayanılarak yapılmış işlerdeki pürüzleri ortadan kaldırmıştır. Bu yasanın konut gereksinmesini karşılamaktan çok, kat ya da daire sahipleri arasındaki ilişkileri düzenlemek ve temel anlaşmazlıkları önlemek gibi bir amacı vardır.

Kat mülkiyeti ile ilgili düşüncelerin daha önce de ortaya atıldığı görülmektedir. Arkitekt dergisi, dünya kooperatifçiliğinin 100. yıl dönümü dolayısı ile Ankar Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde toplanan kongrenin yapı encümenince hazırlanan raporu yayınlamaktadır. Bu raporda konut sorununun çözümü amacıyla alınması gerekli görülen tedbirler 17 madde şeklinde sıralanmakta, 8. maddede ise "...kat mülkiyeti rejiminin ihdası..." istenmektedir. Daha ileri yıllarda A C Topçubaşı konut sorununu ele aldığı kitapçığının birinci bölümünde İngiltere'de sorunun nasıl çözümlenmeye çalışıldığını anlattıktan sonra ikinci bölümünde "...Bir (küçük-ucuz ev kanunu tasarısı..." geliştirmektedir. Topçubaşı, kat ve daire mülkiyeti hakkındaki maddeleri İstanbul Hukuk Fakültesi medeni hukuk profesörü Ahmet Samim Gönensay tarafından yazılmış olduğunu söylediği yasa önerisinin 45. maddesinde: "...Medeni kanunun 652. maddesinin son fıkrası bu kanun ile ilga edilerek apartmanlarda kat ve daire mülkiyeti kabul edilmiştir..." demekte, bu maddeden 59. maddeye kadar da buna ilişkin öteki konuları ele almaktadır. Arkitekt dergisi ise 1951'de kat mülkiyeti yasası tasarısı üstünde çalışmaların Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğünde yapıldığını, böyle bir yasa ile konut sıkıntısının giderilebileceğinin düşünüldüğünü yazmaktadır. Bu konu ile ilgili olarak bak:

Anonim, "Yapı kooperatifçiliği", Ariarkitekt, 1945, sayı 3-4, s. 89

Alâettin Cemil Topçubaşı, Memleketin Büyük Davası: Küçük Evler, Pulhan Matbaası, İstanbul 1948, s. 48

Anonim, "Haberler", Arkitekt, 1951, sayı 237-238, s. 204

Altan Öke, İşletme Anlayışına ve Bütçesine Uygun Konut Tasarımı, s. 16

Ruşen Keleş, 100 soruda Türkiye'de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu, s. 165

- (247) Sözü edilen malzeme cam mozayiktır.

- (248) Altan Öke, İkinci Dünya Savaşından sonra Türkiye'de apartman yapımının hız kazanmasına rağmen, 1950 yıllarına kadar şehirlerde hakim konut tipinin az katlı, bahçeli evler olduğunu, apartmanların Ankara, İstanbul, İzmir dışında ender görüldüğünü söylemekte, 1939 yılında İzmir'in Güzelyalı semtini gösteren bir fotoğraf vererek, burada görülen dört katlı apartmandan dolayı mahallenin tramvay durağının 'Apartman' diye adlandırıldığını anlatmaktadır. Bak:

Altan Öke, İşletme Anlayışına ve Bütçesine Uygun Konut Tasarlaması, s. 17

- (249) Sosyal konut standartlarında en çok büyüklük 1966 yılında 69 metre kareden 100 metre kareye çıkarılmıştır. Emlak Kredi Bankası 1964 yılından beri 100 metre karelik konutlara kredi vermekte, bunun üstüne çıkan konutlara kredi vermemektedir. Gene 1964'de çıkarılan bir yasa ile 100 metre karelik konutlara 10, bunun üstündekilere ise ancak 5 yıllık bir vergi bağışıklığı tanınmıştır.

- (250) A Öke, "...Gecekondu da, başlangıçtaki basit şekilden uzaklaşmış, bu adla anılan konutlar, ölçek ve yapı tekniği bakımından değiştiği gibi, örgütlenmiş olarak yapılar ve satılır hale gelmiştir. Bugün, ilk safhalarda görüldüğü gibi, kullanıcılar tarafından yapılan gecekonduunun

tamamen ortadan kalktığını ve bu işin de kendi şartları içinde bir piyasa işlemi haline geldiğini söylemek yanlış olmaz." demektedir. Bak:

Altan Öke, *İşletme Anlayışına ve Bütçesine Uygun Konut Tasarlaması*, s. 16

(251) Bu konu ile ilgili olarak bak:

Süha Özkan, "Yapı öğelerinin yeniden kullanılması", *Mimarlık*, 1973, sayı 5, s. 18

(252) Özellikle eğitim yapılarının cumhuriyet dönemi içinde önemle ele alınan mimarlık fonksiyonlarının başında olduğu görülmektedir. Gerek Türk, gerekse yabancı mimarların bu konuda çok çeşitli ürünleri bulunmaktadır, ayrıca gene bu konuda çok çeşitli kuramsal çalışmalara raslanmaktadır. Mimar Kemalettin Bey'in Ankara'daki Gazi Eğitim Enstitüsü ile başlayan bu önem vermenin, E. Egeli'nin İsmet Paşa Kız Enstitüsü, Musiki Muallim Mektebi, Bruno Taut'un Atatürk Lisesi, Dil ve Tarih-Cöğrafya Fakültesi ile sürdüğü görülmektedir. Paul Bonatz Milli Eğitim Bakanlığı'nın danışman mimarı olarak görev almış, teknik meslek okulları planlamasında, Emin Onat'la birlikte de İstanbul Teknik Üniversitesi'nin merkez binası olan Taşkışla'nın restorasyonunda çalışmıştır. Emin Onat ve Sedat Hakkı Eldem gibi önde gelen Türk mimarlarının önemli yapıtları arasında Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi, İstanbul Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakülteleri bulunmaktadır. Günümüzde de bu önem verme üniversite kampüs ve eğitim yapılarının planlanması eylemleri ile sürdürülmektedir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında yönetim yapılarına da önem verildiği görülmektedir. Türkiye Cumhuriyetinin ilk yapı eylemlerinden birini Vedat Bey'in Türkiye Büyük Millet Meclisi oluşturmaktadır. Ankara'da kurulan Bakanlıklar mahallesi bunun başka bir örneğini vermektedir. C. Holzmeister tarafından yapımına başlanmış olan bu mahalle zamanla Türk mimarlarının katkılı ile de genişletilmiştir. Gene C. Holzmeister' yeni Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin mimarıdır. Yönetim yapılarına verilen önem günümüzde de sürdürülmekte, çeşitli illerde yapılacak belediye sarayı, hükümet konağı gibi yapılar içi mimarlar arasında yarışmalar açılmakta, bu yarışmalar belirli bir mimarlık düşüncesinin uygulamaya dönüşmüş örnekleri olarak ilgi çekmektedir. (Örneğin İstanbul Belediye Sarayı, Eskişehir ve Sakarya Hükümet Konakları gibi.)

Öteki mimarlık fonksiyonlarının da zamanlarının gereksinmelerine göre önem kazandıkları görülmektedir. Atatürk zamanında demiryolu politikasının, 1950'den sonra da karayolu politikasının ön planda tutulmuş olduğu belirtilerek alt-yapı fonksiyonlarına örnek verilebilir. Gene cumhuriyetin ilk yıllarında fabrika, baraj, silo, liman, v. b. gibi mimarlık fonksiyonlarının uygulamaya dönüştürülebilmesi için özel yasaların çıktığı görülmektedir. 1960'dan sonra daha önce kurulmuş olan Spor-Toto örgütünden elde edilen gelirlerle spor yapıları üretiminin çoğaldığı gözlenmektedir. Gene 1960'dan sonraki dönemde endüstri yapıları hızla çoğalmıştır, bunda da devletin verdiği kredilerin endüstri yapıları üretiminde de kullanılabilme olanağının sağlanmasının rolü büyük olsa gerektir.

Bu konu ile ilgili gelişmeler ve örnekler hakkında ayrıntılı bilgiler için bak: Ek III ve Resimler

(253) Anonim, "Vakıflar Genel Müdürlüğünün hazırladığı cami ve mescit projeleri", *Vakıflar Bülteni*, 1970, sayı 1, s. 121

(254) Mimar Kemalettin Bey Bostancı, Bakırköy, Bebek camilerini, Mimar Vedat Bey de Suadiye camisini yapmıştır.

(255) Kemal Altan, "Şişli camii", *Mimarlık*, 1948, sayı 1, s. 9

Vasfi Egeli, "Şişli Camii", *Arkitekt*, 1953, sayı 9-12, s. 169

(256) Anonim, "Kocatepe camii'nin temelleri dinamitle sökülüyor", *Mimarlık*, 1967, sayı 9, s. 3

(257) Türk mimarlarının bu gibi yarışmalarda iyi dereceler elde ettikleri görülmektedir. Bu konu ile ilgili olarak bak:

Anonim, "Pakistan İslamabad camii uluslararası mimari proje yarışmasında ilk üç ödüllü Türk mimarları kazanmıştır", Mimarlık, 1969, sayı 11, s. 9

Anonim, "Uluslararası İslamabad camii proje yarışması 1., 2. ve 3. ödül", Mimarlık, 1969, sayı 12, s. 33

Anonim, "Londra merkez camii mimari proje yarışması 2. ödül", Mimarlık, 1969, sayı 12, s. 42

- (258) Geleneksel Türk şehirleri ile ilgili bilgiler Prof. Doğan Kuban'ın İTÜ Mimarlık Fakültesinde 1972-73 kış yarıyılında açmış olduğu 'Türk Şehri' adlı dersten yararlanılarak yazılmıştır. Bu konu ile ilgili olarak ayrıca aşağıda adları yazılı kaynaklara da baş vurulmuştur:

Doğan Kuban, "Anadolu-Türk şehri tarihi gelişmesi, sosyal ve fiziksel özellikleri hakkında bazı mülahazalar", Vakıflar Dergisi, , sayı 7, s. 53

Doğan Kuban, 100 soruda Türkiye Sanatı Tarihi, s. 209

Mustafa Cezar, Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi, s. 84

Osman Nuri Ergin, "Türk belediyeçiliği ve şehirciliği hakkında konferans", İller ve Belediyeler Dergisi, 1947, sayı 15-16, s. 605

- (259) Osmanlı yönetimi sırasında vakıfları birleştirme çalışmalarının olduğu belinmektedir. Bunların yönetim ve denetimleri 1823'de kurulan Evkaf Nezareti ile tek elde toplanmıştır. Vakıfların tarihsel gelişmesi hakkında bak:

Anonim, Cumhuriyetin 50. yılında Vakıflar, s. 1

- (260) Osman Ergin, Mimarbaşılık ile Şehreminliğinin 1831'de kaldırılıp yerine Ebniyeyi Hassa Müdürlüğü'nün kurulduğunu, 1854'de Şehremaneti'nin yeniden oluşturulduğunu, 6. dairenin 1857'de çalışmaya başladığını, 1867'de İstanbul'da 14 belediye dairesi daha kurulması düşünüldüğünü, bunun 1876 yılına kadar gerçekleştirilemediğini, 1876'da çıkan bir yasa ile de bu sefer İstanbul'un 20 belediye dairesine ayrıldığını, gene aynı yasanın Osmanlı-Rus savaşı yüzünden uygulanmadığını, 1879'da İstanbul'da belediyelerin sayısının 10'a indirilerek atanan müdürlerle yönetilmeye başlandığını, bu uygulamanın 1908 yılına kadar sürdüğünü anlatmaktadır. Bu konu ile ilgili olarak bak:

Osman Ergin, Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı, İÜ Hukuk Fakültesi İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü neşriyatı No 3, İstanbul 1936

Osman Ergin, "Türk belediyeçiliği ve şehirciliği hakkında konferans", İller ve Belediyeler Dergisi, 1947, sayı 15-16, s. 605

- (261) Mustafa Cezar, Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi, s. 84

- (262) Bu yasalarla ilgili olarak bak:

Fikri Alpay, "Şehirlerimizin imarı için vazedilmiş eski ve yeni kanunlar - Ebniye Nizamnameleri, Ebniye Kanunu", İktisadi Yürüyüş, 1941, sayı 45-46 (Nafia fevkalade sayısı), s. 43

Fikri Alpay, "İlk istimlak kanunu", İktisadi Yürüyüş, 1941, sayı 45-46, s. 45

Orhan Alsaç, Şehircilik Bakımından İmarla ilgili Mevzuatımız ve Başka Memleketler Mevzuatıyla Mukayesesi, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1958

- (263) Bazı kaynaklar Türkiye'de ilk olarak 19. yy'da İstanbul'da başlayan şehir yapımı eylemlerini 5 döneme ayırarak incelemektedirler. 1. dönem III. Selim zamanıdır. Bu dönemde "...III. Selim, Nizamı Cedit için Selimiye Kışlasını yaptırmış ve bu mahallenin ayrıldığı adaların köşelerine numunelik evler inşa ettirip kendi adamlarına hediye etmiştir. Burada açılan sokaklar bir plana göre geniş, birbirine dik veya paralel vaziyettedirler.". 2. dönem II. Mahmut zamanına raslamaktadır. "...Bu devirde Almanya'dan gelmiş bulunan Molteke, İstanbul'un haritasını yapmış ve imar planını da çizmiştir.". 3. dönem 1855-1866 yılları arasındaki dönemdir. Nümune Dairesi (6. Daire)'nin Şehremaneti ile 'İntizam-ı Şehir Komisyonu' adlı bir örgütün dört yıllık bir ön hazırlık çalışmasından sonra açılması bu dönem içinde olmuştur. "...Altıncı Daire.. ..muntazam ve kârgir bir Belediye binası yaptırmış, çevresindeki ana yolları, mümkün mertebe genişletmiş, kaldırım yaptırmış ve bölgenin kadastro haritasını çıkartmıştır.". 4. dönem 1866-69 yılları arasındadır. Bu kez imar eylemleri İstanbul yakasında Sirkeci, Babıali, Cağaloğlu, Divanyolu, Gedikpaşa ve Kumkapı semtlerinde görülmektedir. Hoca paşa yangını ile başka yangınların sonucu 'İslahat-ı Tarik Komisyonunun' kurulması bu dönem içindedir. "...Erkanı Harp zabıtları ile Sivil Mühendis namzetleri yangın yeri haritasını çıkardılar,, arsaların % 25'i yolu genişletmek için parasız olarak alınmış, yolların genişliği 6 - 25 arşın (4- 17 m) arasında kabul ve tatbik edilmiştir. O zamanlar açılan en geniş yol Divanyoludur. Açılan sokaklara büyük dik dörtgen taşlarla kaldırım döşenmiştir. Mahalle aralarındaki küçük sokaklara arnavut kaldırım yapılmıştır. Yeni açılan sokakların kanalları da yapılmış, denize kadar geniş muntazam tonozlu lağımalar inşa edilmiştir.". 5. dönem ise 1869-1908 arasındaki dönemdir. Bu dönem içinde 1868'de yeni bir belediye yasası çıkmış, İstanbul 14 belediye bölgesine ayrılmış, 6. Dairenin özelliği kaldırılmıştır. Bu zaman içinde geniş çapta imar eylemleri yapılmamış, daha çok yangın bölgelerinin onarımı ön planda gelmiştir. Bu konu ile ilgili ayrıntılı bilgiler için bak:

Anonim, İstanbul Ulaşımında 50 yıl, DB, İB, YSE, TCDD, TCK, THY, İETT ortak yayını, Karayolları Genel Müdürlüğü Matbaası, Ankara 1974

- (264) 20. yy başında İstanbul'daki şehircilik eylemleri olarak da 1908'de İstanbul'un hali hazır haritasının Şehremanetine getirilen Ulrich ve Re adlı Fransızlar tarafından yaptırılmasına başlandığı söylenmektedir. Bunlarla ilgili olarak bak:

Tevfik Arutay, "İstanbul ve Urbanizm", Yapı, 1943, sayı 28, s. 10

Hikmet Turhan Dağlıoğlu, "İstanbul yangınları", İller ve Belediyeler Dergisi, 1951, sayı 73, s. 38

Mustafa Cezar, Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi, s. 85

Anonim, İstanbul Ulaşımında 50 Yıl, s. 243

- (265) Anonim, 50 yılda İmar ve Yerleşme 1923-1973, s. 103

- (266) Bu ayırım 1923-1928 arası, 1928-1940 arası, 1940-1956 arası, 1956-1960 arası ve 1960'dan sonrası şeklindedir.

1. dönemin Ankara İmar Müdürlüğünün kuruluşuna kadar olan, Ebniye Kanununun geçerli olduğu dönem olduğu; 2. dönemin Türk mimarlarının imar planları yapmaya başladıkları 1940'ların başına kadar olan dönem olduğu; 3. dönemin yeni imar yasasının çıkarılışına kadar süren dönem olduğu; 4. dönemin Devlet Planlama Örgütünün kurulmasına kadar yeni imar yasasının uygulandığı dönem olduğu; 5. dönemin de Beş Yıllık Kalkınma Planlarının uygulanmaya başladığı son dönem olduğu anlaşılmaktadır. Bak:

Kemal Ahmet Aru, "Türkiye'de metropoliten ve şehir planlamalarında geçirilen safhalar ve yorumlanması", 1. Milli Fiziki Plan Semineri, TMMOB Mimarlar Odası adına semineri düzenleyen ve sonuçlarını yaygın komite, s. 277

Başka yazarların başka ayırımlar yaptıkları da görülmektedir. Örneğin R Keleş'in 1- Plan-sız dönem (1923-1928), 2- Plan mecburiyeti dönemi (1928-1956), ve 3- Yeni imar yasası dönemi (1956-'dan sonrası) olmak üzere üç dönem ayırımı yaptığı görülmektedir. Bak:

Ruşen Keleş, Şehirciliğin Kuramsal Temelleri, AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi yayınları No 332, Ankara 1972, s. 164

(267) Anonim, 50 Yılda İmar ve Yerleşme 1923-1973, s. 15

Bir başka kaynaktan burada adı geçen Ankara ile ilgili planların "...müteahhit Mōsyō Heyis-lei..." tarafından yapılmış olduğu ve bunların "...Lehler planı..." olarak adlandırıldığı yazılmaktadır. Bak:

Anonim, Ankara Belediyesi 1971-1972 Çalışma Raporu, s. 25

(268) Bu konu ile ilgili ayrıntılı bilgiler için bak:

Fehmi Yavuz, Türk Mahalli İdaralarının yeniden Düzenlenmesi Üzerine bir Araştırma, Tür-kiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü ve Devlet Planlama Teşkilatı ortak yayını, An-kara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1966, s. 67

(269) Anonim, Ankara Belediyesi 1971-1972 Çalışma Raporu, s. 25

Ankara'nın imarı, Jansen'in planı, raporu ve çalışmaları, Jansen planının uygulanması ile il-gili ayrıntılı bir çalışmayı F Yavuz'un 'Ankara'nın imarı ve şehirciliğimiz' adlı yapıtı oluş-turmaktadır. Bu konulardaki ayrıntılı bilgiler için bak:

Fehmi Yavuz, Ankara'nın imarı Ve Şehirciliğimiz, AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi yayınların-larından No 21-3, Ankara 1953

(270) Anonim, Ankara İmar Planı, Alaeddin Kıral Bazımevi, İstanbul 1937

1936 yılında Türkçeye çevrilen Prof Jansen'in raporu, 1948 yılında daha önce yayınlanma-mış olduğuna ilişkin bir not ile, Mimarlık dergisinde yayınlanmıştır. Bununla ilgili olarak bak:

Herman Yansen, "Ankara imar planı izah raporu", çev: Mithat Yenen, Mimarlık, 1948, sayı 2, s. 11; sayı 3, s. 19; sayı 4, s. 17; sayı 5, s. 22; sayı 6, s. 29; ve Mimarlık, 1949, sayı 1, s. 20

(271) Fehmi Yavuz, "Ankara ve şehirciliğimiz", Mimarlık, 1966, sayı 37, s. 43

(272) Anonim, 50 yılda İmar ve Yerleşme 1923-1973, s. 16, 17, 31

İller Bankası hakkında ayrıntılı bilgiler için bak:

Anonim, Kuruluşundan Bugüne kadar İller Bankası 1945-1973, Doğu Matbaası, Ankara 1973

(273) "...Kentsel nüfus artışının en yüksek olduğu dönem 1950-1955 yılları arasındaki dönemdir ve bu dönemde yıllık ortalama artış hızı % 7,4'Dür. 1955-1960 döneminde yıllık ortalama art-ış hızı % 6,3 iken, 1960-1965 döneminde % 6,7'ye yükselmiştir. 1965-1970 döneminde ise bu oran % 5,5'dir." Bu konu ile ilgili ayrıntılı bilgiler için bak:

Anonim, 50 yılda İmar ve Yerleşme 1923-1973, s. 5

(274) Ruşen Keleş, 100 soruda Türkiye'de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu, s. 65

Bazı yazarlar, birden çok ili ilgilendiren ve ortak çalışma gerektiren işlerin görülmesi için bel-li yetkilerle donatılmış olmalarından dolayı 1927 yılında çıkan bir yasa ile öngörölmüş olan 'genel müfettişlik' lerin, bölge planlaması bakımından ilk adımlar olduğunu söylemektedirler. Türkiye'de 1949 yılında kaldırılınca kadar 4 genel müfettişlik bulunuyordu. Bak:

Fehmi Yavuz / Ruşen Keleş / Cevat Geray, *Şehircilik, Sorunlar-Uygulama ve politika*, s.158

(275) Anonim, *50 Yılda İmar ve Yerleşme 1923-1973*, s. 19

(276) Anonim, *50 Yılda İmar ve Yerleşme 1923-1973*, s. 25

(277) Bu sözler Henri Prost'un İstanbul imar planını hazırlarken göz önünde tutmuş olduğu ilkelere birini yansıtmaktadır. Prost'un planlamada uymaya çalıştığı öteki ilkeler için bak:

Anonim, *Cumhuriyet Devrinde İstanbul*, M E Basımevi, İstanbul 1949, s. 14

(278) Gündüz Özdeş, *Şehirciliğe Giriş ve Toplum Ölçeği*, 2. baskı, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1972, s. 52

(279) Bu gelişmeyi Kemal Ahmet Aru şu sözlerle anlatmaktadır: "...On yıl içinde plan kavramında aştığımız merhale küçümsenecek cinsten değildir. Türkiye'de planlama fikri çok kısa bir süre içinde büyük gelişmeler kaydetmiştir.." Bak:

Kemal Ahmet Aru, "Türkiye'de metropoliten ve şehir planlamalarında geçirilen safhalar ve yorumlanması", *1. Milli Fiziki Plan Semineri*, s. 283

(280) T Özışık İller Bankasının imar planı çalışmalarını tanıttığı bir yazısında şehirlerin imar planı işinin 1939'da ele alınmış olduğunu, bu yıl içinde 4 kasaba imar planının ihale edilmiş olduğunu, bundan sonraki yıllarda imar planı faaliyetlerinin yavaş yavaş ilerlemiş olduğunu, 1945 yılında 44, 1947'de 80 ve 1948 yılında 88 imar planının ele alınmış olduğunu anlatmaktadır.. Bak:

Talat Özışık, "Ankara İller Bankası sergisi", *Arkitekt*, 1949, sayı 5-6, s. 137

(281) Kalkınma planlarında benimsenen şehirleşme politikasının ana hatları ile ilgili olarak bak:

Ruşen Keleş, *100 soruda Türkiye'de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu*, s. 66

(282) Türkiye'de bölgelerarası denge ilkesinden söz edilmesi, yani bölgelerarası dengesizliğin varlığının kabul edilmesi, planlama açısından yeni bir aşamayı yansıtmaktadır. Yukarıda sözü edilen Doğu Anadolu bölgesinin kalkındırılması amacıyla hazırlanan planın uygulanamayış nedeni olarak R Keleş'in "...Yurdun batısı, doğusu arasında ayırım yapılamaz düşüncesiyle uygulanmadığı söz konusu edilir.." demekte olduğu düşünülürse aşamanın niteliği hakkında daha iyi bir fikir edinilmiş olur. Bak:

Ruşen Keleş, *100 Soruda Türkiye'de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu*, s. 64

(283) Ziya Payzın, *Türkiye'de Yerleşim Sorunları ve Bölgeler Arası Dengesizlikler*, Nüve Matbaası, Ankara.

Yazar, bu kitabında 'ilçin' adını verdiği eyaletlerden oluşacak bir yönetim sistemi geliştirmektedir ve bunu Türkiye'nin bölgelerarası dengesizliklerini giderecek bir sistem olarak önermektedir.

(284) Türkiye'deki belediyelerin örgütlenmeleri de cumhuriyet dönemi şehircilik düşüncesi açısından önemli bir gelişmedir. "...Türk Belediyecilik Derneğinin ilk kurulma teşebbüsü 1934 yılında olmuş.. fakat dernek kurulamamıştır.. 1935'de ise, İçişleri Bakanlığının teşebbüsü, 24 ilkteşrinde, Ankara'da, gelirleri 20 bin liradan fazla belediyeler bir konferans halinde toplanmıştır.." Daha sonraları, 1937'de yapılması kararlaştırılan kongre toplanamamıştır. Türk Belediyecilik Derneği ise 17 Temmuz 1945'de Ankara'da kurulmuş, ilk genel kongresini de 1946'da toplamıştır. Bu konu ile ilgili ayrıntılı bilgiler için bak:

Anonim, (başlıksız), *İller ve Belediyeler Dergisi*, 1947, sayı 15-16, s. 575

Derneğin daha ilerki yıllardaki eylemleri ve şehircilik yasaları üstündeki etkileri hakkında bak:

Cevat Geray, *Yeni İmar Kanununun Bazı Özellikleri*, *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* yıl 1956, sayı 4'den ayrı baskı, *Yeni Matbaa*, Ankara 1957, s. 1

Fehmi Yavuz, *Türk Mahalli İdarelerinin Yeniden Düzenlenmesi Üzerine bir Araştırma*, s. 17

(285) Zeki Sayar, "Eminönü meydanı", *Arkitekt*, 1937, sayı 9, s. 235

(286) Anonim, "Şehircilik Fen heyetinin çalışma tarzı", *Bayındırlık Dergisi*, 1946, s. 181

(287) ODTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü hakkında ayrıntılı bilgi için bak:

Anonim, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi 1972-1973 Çalışmaları*, Ankara 1974, s. 10

(288) Fehmi Yavuz, *Prof. Ernst Reuter*, *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* cilt XXIII, sayı 3'den ayrı baskı, Ankara 1968, s. 135

(289) Fehmi Yavuz, *Prof. Ernst Reuter*, s. 156

(290) Doğan Kuban, "İstanbul'un tarihi yapısı", *Mimarlık*, 1970, sayı 5, s. 26

Aynı konuya değinen başka bir kitap ise İstanbul'un bir bölümündeki değişimleri resimlerle yansıtmaktadır. Bak:

Çelik Gülersoy, *Çağlar Boyunca İstanbul Görünümleri*, (I. Köprü ve Galata), İstanbul Kitaplığı, İstanbul 1971

(291) Kemal Ahmet Aru, "Türkiye'de metropoliten ve şehir planlamalarında geçirilen safhalar ve yorumlanması", *1. Milli Fiziki Plan Semineri*, s. 284

(292) R Keleş kitabında planlamada halkın katkısının nasıl sağlanacağını tartıştığı bölümünde kamu oyunun başka ülkelerde de uzun zaman süreleri içinde oluşturulabildiğini, bunu bir binçilenme sorunu olduğunu söylemekte ve "...plan uygulamalarındaki asıl aksaklığın, Türkiye'de halktan değil, bürokrasiden, partizanlıktan ve halkı temsil etmekte olduklarını ileri süren menfaat ve baskı gruplarından ileri geldiği söylenebilir.." demektedir. Bak:

Ruşen Keleş, *100 soruda Türkiye'de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu*, s. 77

(293) Anonim, *50 yılda İmar ve Yerleşme 1923-1973*, s. 36

(294) Orhan Alsaç, *Şehircilik Bakımından İmarla İlgili Mevzuatımız ve Başka Memleketler Mevzuatı ile Mukayesesi*, s. 61

(295) Kemal Ahmet Aru, "Türkiye'de metropoliten ve şehir planlamalarından geçirilen safhalar ve yorumlanması", *1. Milli Fiziki Plan Semineri*, s. 281

(296) Anonim, *İstanbul Teknik Üniversitesi Doktora Yönetmeliği*, 1967, s. 2

(297) Aptullah Kuran, "Mimarlık eğitimi üzerine", *Mimarlık*, 1969, sayı 9, s. 19

(298) Adı geçen dergiler: *Mimarlık* 1973, sayı 4,5,6,7,8, ve 9'dur.

- (299) Örneğin bir çalışmada Türkçede M.Ö. (milattan önce) ve M.S. (milattan sonra) şeklinde karşılığı olan kavramların İngilizceleri olan B.C. ve A.D. şekli ile kullanılması bir kavram karışıklığı yaratmakta; başka bir kitapta Hintli insan ve eylem boyutları tasarımı yararlanılacak veriler olarak sunulurken Türkiye gerçeklerine uymayan veriler önerilmekte; bir başkasında da ileri teknolojik düzeyde bir ülkenin 'endüstriyel üretim sistemi' tanımlaması kabul edilerek Türkiye koşullarına uymayan bir tanımlamadan yola çıkılmaktadır. Bunlara ilgili olarak bak:

Gündüz Atalık, Mimari Tenkit'de Metod Araştırması Yolunda bir Deneme, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1961

Orhan Bolak, Mimari Tasarım Temel Bilgiler, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1971

Mete Tapan, Betonarme Büyük Boyutlu Prefabrikte Elemanlarla Çok katlı Konut Üretiminde Tasarım Kısıtlamaları Üzerine bir Araştırma, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1973

- (300) Mimarlık dergisi 1948 yılında içlerinde Türkiye'nin de bulunduğu 31 ülkenin 227 mimarlık dergisini tanıtmaktadır. Arkitekt dergisi de 1949 yılında 9 yabancı ülkede yayınlanan 14 dergiyi tanıtmaktadır. Bak:

Anonim, "Bütün dünyada yayınlanan mimari dergileri", Mimarlık, 1948, sayı 1, s. 40

Anonim, "Yabancı dergiler", Arkitekt, 1949, sayı 7-10, s. 204

- (301) Bu bilgiler İTÜ Mimarlık Fakültesi kitaplığı, I ve II No'lu kayıt defterlerinden çıkarılmıştır.

- (302) Ernst Neufert, Bauentwurfslehre, 17. baskı, Bauwelt Verlag, Berlin, 1956, s. 317

Bu kitabın Türkçesi 'Yapı tasarımı Temel Bilgileri' adı ile 1974'de yayınlanmıştır. Bak:

Ernst Neufert, Yapı Tasarımı Temel Bilgileri, çev: Abdullah Erkan, Güven Kitabevi, Ankara 1974

- (303) İsmet Barutçu, 1948'de Birinci Türk Yapı Kongresi dolayısı ile yazmış olduğu Kongre Kasesinde bu durumu esprili bir şekilde şöyle yansıtmaktadır:

"..İhtisasa saygı besler; dil hususunda da yoktur şakası,
İngilizce bilmiyorsan hemen öğren, gör hıdayet nerede?
Memlekette taşı uzman, kim konuşsun Amerikan dilini?
Ta göğe dek haklı elbet, işitilmiş bunca gaflet nerede? .."

İsmet Barutçu, "Der Vasfı Kongrei Azim", Mimarlık, 1948, sayı 3, s. 41

- (304) Yabancı ülkelerden mimarlık ifade araçlarının da (çizim araç ve gereçleri) getirtildiğini burada hatırlatmak yerinde olur. Bunların doğrudan doğruya mimarlık düşüncesini etkiledikleri söylenemezse de, kendileriyle birlikte yabancı normların Türkiye'ye girmesine yol açtıkları düşünülebilir. (Örneğin kağıt boyutlarında kullanılan Alman normları gibi.)

- (305) Bu konu ile ilgili olarak bak:

Mustafa Cezar, Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi, s. 45

Sedat Çetintaş, "Mimari tarihimizde maket", Yapı, 1943, sayı 39, s. 4

- (306) Kemal Altan, "Eski mimarların planları", Arkitekt, 1936, sayı 7, s. 199

Ayrıca mimar Orhan Alsaç, mimar Hüseyin Kara'nın en ince ayrıntılarına kadar yazı ile anlatılmış projelerin varlığını bildiğini, bunlardan uygulama projeleri gibi yararlandığını

söylemiş olduğunu yazara anlatmıştır. Mimar Hüseyin Kara'nın Güzel Sanatlar Akademisini 1928 yılında bitirmiş olduğu düşünülecek olursa, bu gibi uygulamaların çok yakın zamana kadar kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır. Mimarlık dili konusuna eğilen başka bir yazı için bak:

Muzaffer Erengezeğin. "Yapı tekniği için bir lugat lazım", Yapı, 1942, sayı 10, s. 5

(307) Zeki Sayar, "Güzel Sanatlar Birliği mimari şubesi yıllık idare heyeti 1934 raporu", Arkitekt, 1935, sayı 4, s. 124

(308) Süha Özkan, "Mimar Vedat Tek (1873-1942)", Mimarlık, 1973, sayı 11-12, s. 45, Notlar 1.

(309) 1936 yılında daha önce (1927'de) çıkmış olan Mühendislik ve Mimarlık yasasına bir madde eklendiği, buna göre Yüksek Mühendis Mektebi ile Güzel Sanatlar Akademisini bitirenlerin 'Yüksek Mühendis' ve 'Yüksek Mimar' ünvanını alacakları anlatılmakta, yalnız 'mimar' ünvanının kimlere verileceği hakkında henüz bir talimatname yapılmamış olduğu belirtilmektedir.

1938 yılında çıkan Mühendislik ve Mimarlık hakkındaki yasanın 3. maddesinde 'Yüksek Mühendis' ve 'Yüksek Mimar' ünvanlarının kullanılışına ilişkin hükümler; 7. maddesinde aynı yasanın 1. maddesinde belirtilen diploma ya da ruhsatnamelere sahip olmayanların bu ünvanları kullanamayacakları; 8. maddesinde de yetkileri dışında bu ünvanları kullananlara verilecek cezalar belirtilmektedir. Bu yasalarla ilgili olarak bak:

Anonim, "Duyumlar", Arkitekt, 1936, sayı 12, s. 352

Anonim, Mimarlıkla ilgili yasalar No: 2, Mimarlık 1972 / 11'in ekidir.

(310) Şevki Balmumcu, "% 97 meselesi", (Kurum Gazetesinden), Arkitekt, 1938, sayı 7, s. 186

Mimarların daha önce de bu konuya değindikleri, "...Bugün bir ebeden, bir eczacıdan diploma ararken, sokaklarda bisiklet kullanan bir kimseden vesika sorarken, ne için yapılarımızı yaparlardan bir ihtisas vesikası aramıyoruz? İtiraf edelim ki bugün yurdumuzda (mimarlık) kadar korunmayan bir ihtisas şubesi kalmamıştır. Mimari kanunlar yapmak, yapı işlerini mimarlara hasretmek, yalnız bir ihtisas zümresini korumak değil, bir yurt işidir..." şeklindeki sözlerle sorunu dile getirdikleri görülmektedir. Bak:

Zeki Sayar, "Mimarlık ve tarihsel bir vesika", Arkitekt, 1935, sayı 11-12, s. 338

(311) 19. yy'daki azınlık mimarları hakkında daha geniş bilgi için bak:

Mustafa Cezar, Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi, s. 109

(312) Vasfi Rıza Zobu 28.10.1973 tarihli televizyon konuşmasında tanzimattan sonra Ermenilerin Avrupa usulü ilk tiyatroyu kurmuş olduklarını, ilk Ermeni tiyatro sanatçılarının batı anlamındaki Türk tiyatrosunun öncüleri sayılabileceğini, gene ilk kadın tiyatro sanatçılarının Ermeni olduklarını anlatmıştır. Mimarlık alanındaki batılılaşma eyleminin başında Ermeni asıllı mimarların bulunduğu düşünülecek olursa bu ikisi arasında bir paralellik ve azınlıkların batılılaşma yolundaki katkıları daha belirli olarak göze çarpar. Türkiye'deki azınlıkların ekonomik alandaki batı ekonomisine dönük rolünü ise K Steinhaus ayrıntılı olarak incelemektedir. Bak:

Kurt Steinhaus, Atatürk Devrimi Sosyolojisi, çev: M. Akkaş, Sander Yayınları, İstanbul 1973, s. 57

(313) Mustafa Cezar, Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi, s. 129

(314) 19. yy'daki yabancı mimarlar hakkında daha geniş bilgi için bak:

Mustafa Cezar, Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi, s. 129

- (315) Behçet Ünsal, (ankete cevap), Mimarlık, 1973, sayı 2, s. 34
- (316) Bülent Özer, Rejyonalizm, Üniversalizm ve Çağdaş Mimamirimiz Üzerine bir Deneme, s. 51
- (317) Rebii Gorbon, (ankete cevap), Mimarlık, sayı 2, 1973, s. 46
- (318) Behçet Ünsal, (ankete cevap), Mimarlık, 1973, sayı 2, s. 34
- (319) Bruno Taut ile ilgili olarak bak:
- Bruno Taut, "Teknik", Arkitekt, 1938, sayı 10-11, s. 317
- Gerd Hatje, Knaurs Lexikon der Modernen Architektur, Droemerscheverlagsanstalt Th. Knaur nachf., München-Zürich, 1963, s. 286
- (320) Bununla ilgili olarak bak:
- Ulrich Conrads, Programme und Manifeste zur Architektur des 20. Jahrhunderts, Ullstein Bauwelt Fundamente 1, Ullstein Berlin, Frankfurt/M, Wien 1964, s. 60
- (321) Bruno Taut, Mimari Bilgisi, çev: Adnan Kolatan, Güzel Sanatlar Akademisi yayını, İstanbul 1938
- (322) Bruno Taut, "Mimari nedir? ", çev: Adnan Kolatan, Arkitekt, 1938, sayı 5-6, s. 165
- Bruno Taut, "Proporsiyon", çev: Adnan Kolatan, Arkitekt, 1938, sayı 7 ve 8, s. 194 ve 233
- Bruno Taut, "Teknik", Arkitekt, 1938, sayı 9- ve 10-11, s. 257 ve 317
- (323) Behçet Ünsal, (ankete cevap), Mimarlık, 1973, sayı 2, s. 34
- (324) Bruno Taut, "Proporsiyon", Arkitekt, 1938, sayı 8, s. 233
- (325) Bruno Taut, "Teknik", Arkitekt, 1938, sayı 9, s. 257
- (326) Anonim, "Tip ve sıra evler", Arkitekt, 1937, sayı 8, s. 211
- (327) Bu çalışma hakkında B Özer, "Bu arada, ünlü Alman mimarı Bruno Taut'un son derece olumlu, fakat kısa süreli Akademi hocalığı esnasında. ..sağlam bir anlayışla çalıştığına şahit olmaktadır. 1937 yılında yaptırttığı bir poje, konusu bakımından olduğu kadar, konuyu ele alış tarzı yönünden de fevkalade ilgi çekicidir. Will Grohman tarafından, 'Almanya'daki temel yapı problemini, yani ikametgah ve toplu mesken inşaatını ilk defa idrak edebilen mimar' olarak nitelendirilen Bruno Taut, Güzel Sanatlar Akademisinin 1936-37 ders yılı diploma öğrencilerine Ankara'daki Tekel İdaresi memurları için bir Siedlung projesi hazırlatmıştır. Her türlü romantik eğilimin dışında doğrudan doğruya aktüel gerçeklerle aktüel imkanlar arasında denge kurmaya çalışan bu etüdün "maksat" hanesinde şunları okuyoruz: 'Tekel Bakanının bu husustaki sualine cevap vermek ve böyle bir Siedlung'un hangi şartlar dahilinde yapılabilceğini bildirmek' .." Bak:
- Bülent Özer, Rejyonalizm, Üniversalizm ve Çağdaş Mimamirimiz Üzerine bir Deneme, s. 62
- (328) Vedat Nedim Tör, "Mimarlar ne bekliyorsunuz? ", Mimarlık, 1944, sayı 5, s. 1
- (329) Paul Bonatz ile ilgili olarak bak:
- A Sabri Oran, "Üstad mimar Paul Bonatz", Arkitekt, 1957, sayı 4, s. 176
- Kemalettin Akalp, "Ord. Prof. Dr. Ing. h. c. Paul Bonatz", 1946-1956 yıllarında İstanbul Teknik Üniversitesi, s. 144

Selçuk Mılar, "Paul Bonatz", Eser, 1948, sayı 2, s. 49

Friedrich Tamms, Paul Bonatz, Verlag Julius Hoffmann, Stuttgart 1937

Gerd Hatje, Knaurs Lexikon der modernen Architektur, s. 46 (NOT: Bu kitapta Bonatz'ın ölüm tarihi yanlış olarak 1952 şeklinde verilmiştir.)

(330) 1950'lere kadar aşağı yukarı her yarışmada yargıcılar kurulu üyesi olarak Paul Bonatz'ın adına raslanmaktadır. Bu konu ile ilgili olarak bak: Bu yıllara kadar olan Arkitekt ve Mimarlık dergileri.

Bonatz'ın Birinci Yapı Kongresi hazırlık çalışmaları için bak: Not (47) ve Not (350); UIA Toplantısı için bak: Not (125)

(331) Bülent Özer, Rejyonalizm, Üniversalizm ve Çağdaş Mimarimiz Üzerine bir Deneme, s. 68

(332) Paul Bonatz, "Yeni Alman Mimarisi", Arkitekt, 1943, sayı 135-136, ve 137-138, s. 71 ve 119

Paul Bonatz, "Yeni Alman Mimarisi", Türk Yüksek Mühendisleri Birliği Dergisi, 1943, sayı 43 s. 25

(333) Paul Bonatz, "Çanakkale Zafer ve Meçhul Asker abidesi proje müsabakası münasebetiyle", Mimarlık, 1944, sayı 3, s. 20

(334) Jansen'in bütün bu zaman içinde Ankara'da kalmadığı çizdiği projelerin üstündeki tarihlerde 'Berlin' adının bulunmasından anlaşılmaktadır. Gene bu tarihlerden, Ankara şehri için tasarlanmış olduğu ayrıntılı planların 1936 yılına kadar yapıldığı anlaşılmaktadır. Bak:

Anonim, Ankara İmar Planı, Alaeddin Kural Basımevi, İstanbul 1937

Hermann Jansen ve Ankara imar planı ile ilgili daha ayrıntılı bilgiler için ise bak:

Fehmi Yavuz, Ankara'nın imarı ve Şehirciliğimiz,

(335) Jansen planını anlatan kitapta üç-altı odalı tek, ikiz ve sıra evlerden oluşan Ankara Bahçelievler Yapı Kooperatifinin 1 / 2 000 ölçekli planı yer almaktadır. Gene aynı kitapta, bu kez tip planları da verilmiş bir 'Ankara Amele Mahallesi' planı bulunmaktadır. Bak:

Anonim, Ankara İmar Planı, s. 44 ve 46

(336) Ernst Reuter hakkında ayrıntılı bilgiler için bak:

Zeki Sayar, "Ernest Reuter", Arkitekt, 1953, sayı 7-8, s. 163

Fehmi Yavuz, Prof. Ernst Reuter.

(337) Hamit Sadi Selen, "İskan ve Şehircilik Enstitüsü", Ankara Belediye Dergisi, 1953, sayı 7, s. 23

(338) Martin Wagner ile ilgili olarak bak:

A Sabri Oran, "Büyük şehirci mimar Martin Wagner'in ölümü", Arkitekt, 1957, sayı 2, s. 82

Jochen Kempmann, Das Ideengut Martin Wagners, Berlin 1968

(339) Anonim, 50 yılda İmar ve Yerleşme 1923-1973, s. 58

- (340) ". Jansen planının gerçekleştirilmesinde iki ana ilke olan; imarın güçlü bir elden yönetimi ve arsa spekülasyonunun önlenmesi ilkelerinden ikincisi gerçekleştirilememiş, birincisi ise ancak ikinci dünya savaşına kadar gerçekleştirilebilmiştir.." Bak:

Anonim, 50 yılda İmar ve Yerleşme 1923-1973, s. 47

- (341) Martin Wagner, "İnşa etmeyen bir millet yaşamıyor demektir", Çev: Adnan Kolatan, Arkitekt, 1937, sayı 10-11, s. 276
- (342) Martin Wagner, "İstanbul'un münakele tahlili", çev: Emin Onat, Arkitekt, 1937, sayı 5-6, s. 143
- (343) Martin Wagner, "Şehir inşası ne demektir? ", (GSA Yüksek Mimari Şubesi kurlarından), Arkitekt, 1938, sayı 1, s. 21
- (344) F Yavuz sözü edilen bu konferansların 'Siyasi İlimler (Mülkiye)' dergisinin 1937 yılı 78, 80 ve 81. sayılarında yayınlanmış olduğunu yazmaktadır. Bak:

Fehmi Yavuz, Prof. Ernst Reuter, s. 135

- (345) Gustav Oelsner ile ilgili olarak bak:

Kemal Ahmet Aru, "Ord. Prof. Dr. H.C. Gustav Oelsner (23 Şubat 1879-26 Nisan 1956)", Arkitekt, 1956, sayı 285, s. 154

Kemalettin Akalp, "Ord. Prof. Dr. Ing. h.c. Gustav Oelsner", 1946-1956 Yıllarında İstanbul Teknik Üniversitesi, s. 147

Anonim, Ord. Prof. Dr. Ing. h. c. Gustav Oelsner, (Oelsner'in 1. ölüm yıldönümü dolayısıyla İTÜ Mimarlık Fakültesi tarafından yayınlanmış olan broşür), Basın Reklam Matbaacılık Koll Şti, İstanbul 1957

- (346) G. Oelsner, "Modern iskan semti ve şehircilik", Arkitekt, 1946, sayı 7-8, s. 168
- (347) G. Oelsner, "Tabiatın ve şehirlerin yeşilliği", Arkitekt, 1945, sayı 7-8, s. 169
- (348) Anonim, "Şehircilik Fen Heyetinin çalışma tarzı", Bayındırlık Dergisi, 1946, s. 181

- (349) Kemali Söylemezoğlu Mimarlık 1973 sayı 2 s. 24'deki yazısında ".Güzel Sanatlar Akademisi Y. Mimarlık bölümüne 1942'lerden beri yabancı öğretim üyesi görev almamış(tır).." demektedir de, Arkitekt dergisinde 1944 yılında çıkan bir yazının yazarı ".G.S.A. atelye profesörü.." ; 1946 yılında çıkan bir yazının yazarı da ".İ.T.Ü. ve G.S.A.'da şehircilik profesörü.." olarak tanıtılmaktadır. Bak:

Wilhelm Schütte, "Bugünkü kültür ve ikametgah", Arkitekt, 1944, sayı 1-2, s. 28; sayı 3-4, s. 66

G. Oelsner, "Yaşayış şekillerini kuvvetlendirmek lüzumludur", çev: Adnan Kolatan, Arkitekt, 1946, sayı 5-6, s. 131

Aynı şekilde 1948 yılında Mimarlık dergisi de Prof Oelsner'den ".Güzel Sanatlar Akademisi şehircilik profesörü.." olarak söz etmektedir. Bak:

Anonim, "Profesör Oelsner izinden döndü", Mimarlık, 1948, sayı 5, s. 40

(350) Gustav Oelsner'in Birinci Türk Yapı Kongresi hazırlık çalışmaları için bak:

Anonim, "Birinci Türk yapı kongresi hazırlık komisyonu karar zaptı", Mimarlık, 1945, sayı 2-3, s. 37

ve Not (47)

(351) Anonim, 50 yılda İmar ve Yerleşme 1923-1973, s. 51

(352) Şemsa Demiren, "Le Corbusier ile mülakat", Arkitekt, 1949, sayı 11-12, s. 230

(353) Bu konudaki ilk örneklerden biri 1945 yılında Arkitekt dergisinde çıkan ve İngiliz mimarlık örgütünü tanıtan bir yazıdır. Bak:

Anonim. "Büyük Britanya mimarlık teşkilatı", Arkitekt, 1945, sayı 3-4, s. 79

Daha ilerdeki örnekler için bak:

Orhan Alsaç, Şehircilik Bakımından İmarla ilgili Mevzuatımız ve Başka Memleketler Mevzuatıyla Mukayesesi.

Anonim, Mühendislik ve Mimarlık İlgili Yabancı Mevzuat, Mühendislik Mimarlık Gazetesi Özel yayını No: IV, Ankara 1958

Son zamanlardaki örnekler için de 1973 yılında Mimarlık dergisinde yabancı ülkelerde eski eserlerin korunmasını tanıtan yazılar gösterilebilir. Bak:

Besim Çeçener / Günhan Danışman, "Kültür değeri olan yapı korunması ve İngiltere mevzuatı", Mimarlık, 1973, sayı 8, s. 18

(354) Skidmore / Owings / Merrill, Construction, Town Planning and Housing in Turkey,

Basım yeri ve tarihi bulunmayan bu kitabın ilk sayfasında zamanın Bayındırlık Bakanı Kemal Zeytinoglu'na hitaben yazılmış Gordon Bunshaft imzalı mektuptan bu bilgileri almak mümkündür: New York, December 21, 1951.

Bu kitabın Türkçesi çoğaltma şeklinde çeşitli kitaplıklarda bulunmaktadır. Bak:

Skidmore / Owings / Merrill, Türkiye'de Yapı, İmar ve Mesken konusu hakkında Rapor, New York, 1951

(NOT: Bu kitap Bayındırlık Bakanlığı kitaplığında 'Mimarlar ve Mühendisler' adı altında bulunmaktadır.)

(355) Bu rapor yayınlanmamış olup, Orhan Alsaç'ın ve Hayati Tabahoğlu'nun belgeleri arasında bulunmaktadır.

(356) Anonim, İstanbul Opera Binası, TC Bayındırlık Bakanlığı Yapı ve İmar İşleri Reisliği, İstanbul Opera İnşaatı Müstakil Fen Heyeti Müdürlüğü.

(357) Mimar Behruz Çinici bu sözleri yazarla yaptığı bir konuşmada söylemiştir. Ayrıca Çinici'ler kitaplarının önsözünde "...ülkemizde ilk kez ODTÜ alanında gerçekleştirilmiş bulunan brüt beton tatbikatında bilgilerinden yararlandığımız Stuttgart'lı mimar Prof. Dr. E. Heinle'yi yürekten anarım." deemektedirler. Bak:

Altuğ Çinici / Behruz Çinici, 1961-70 Mimarlık Çalışmaları, s. 3

(358) Luigi Piccinato, "Büyük İstanbul Nazım planı hakkında rapor", Mimarlık, 1970, sayı 5, s. 49

(359) Bu yarışmada Türk yargıcılar kurulu üyelerinin yanında George Candilis, Michel Ecohard, Johnsan-Marshall, Marc J Saugey, Giovanni Astengo gibi yabancılar da yer almışlardır. Bak:

Anonim, "Side uluslararası turizm planlama yarışmasında derece alan projeler", Arkitekt, 1970, sayı 337, s. 5

(360) Bülent Özer, Rejyonalizm, Universalizm ve çağdaş Mimarimiz üzerine bir Deneme, s. 76

Mimar Doğan Tekeli ve Mimar Sami Sisa benzer şekildeki başka bir etkilenmenin İTÜ Mimarlık Fakültesinde üç konferans veren İtalyan mimar-kuramcı Bruno Zevi tarafından da yapılmış olduğunu yazara anlatmışlardır.

(361) Burada sözü edilen yabancı mimar Alman çağdaş mimarlık tarihçisi ve eleştirmen Jürgen Joedicke'dir. Joedicke 1964 yaz yarıyılında misafir profesör olarak İTÜ Mimarlık Fakültesinde çağdaş mimarlık tarihi dersleri vermiştir. Bu dersler B. Özer tarafından Türkçeye çevrilerek yayınlanmıştır. Bak:

Jürgen Joedicke, Modern Mimarinin Gelişimi, çev: Bülent Özer, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1966

(362) Bayındırlık Bakanlığındaki görevi sırasında Gustav Oelsner ile yakın çalışma olanağı bulmuş olan mimar Orhan Alsaç tarafından yazara anlatılmıştır.

(363) B. Ünsal bu yapı için 1943 yılında "Bizde de eski cami ve medrese konstrüksiyonunun dış sathını alarak modern üniversite yapısı kurmak hevesi sadece Ankara'daki Tarih-Dil Fakültesi kadar güllünç ve aykırı bir taklit eser (') meydana getirmiş bulunmaktadır." şeklinde sözler kullanmaktadır. Aynı yazar otuz yıl sonra, o günlerin güncel etkilerinden kurtulduktan sonra: "(Bruno Taut) Türk olan herşeyi o kadar sevmiştir ki; fakat, Ankara'daki Tarih Coğrafya Fakültesi binasında Türk'ü bulabildi mi. Sanmıyorum, hatta o binanın mimarisi bile kritik edilebilir." şeklinde daha ılımlı sözler kullanmasına rağmen gene de bu kaygısını dile getirmektedir. Bak:

Behçet Ünsal, "Yeni bir ymimariye doğru", Yapı, 1943, sayı 48-49, s. 14

Behçet Ünsal, (ankete cevap), Mimarlık, 1973, sayı 2, s. 34

(364) Paul Bonatz, "Yeni Alman Mimarisi", Arkitekt, 1943, sayı 135-136 ve 137-138, s. 71 ve 119

(365) Bülent Özer, Rejyonalizm, Universalizm ve Çağdaş Mimarimiz Üzerine bir Deneme, s. 52 ve 72.

(366) Bu durum da aradan otuz sene geçmesine rağmen Paul Bonatz hakkında "İstanbul Radyo Evinin taştan bir saray oluşu onun yargısı ve etkisi ile olmuştur, talebelerinden birinin müsabaka ile kazanılmış eseridir." şeklinde sözler kullanılmasına yol açmaktadır. Bak:

Behçet Ünsal, (ankete cevap), Mimarlık, 1973, sayı 2, s. 34

(367) Orhan Alsaç, "Saracoğlu mahallesi", Mimarlık, 1945, sayı 6, s. 16

Zeki Sayar, "Saracoğlu Mahallesi - Proje: Prof Paul Bonatz", Arkitekt, 1946, sayı 3-4, s. 56

(368) Bu konuyu gerek planlama, gerekse maliyet açısından eleştiren bir yazı A Kuruyazıcı tarafından yazılmıştır. Bak:

Adnan Kuruyazıcı, "Ankara'da tiyatro binası ihtiyacımız ve Sergievi", Mimarlık, 1946, sayı 3-4, s. 14

Buna karşılık P Bonatz'ın Sergi Evini değiştirme projesini olumlu karşılayan mimarlara da raslanmaktadır. Bak:

Selçuk Milar, "Paul Bonatz", Eser, 1948, sayı 2, s. 49

(369) Sözü edilen otel, Skidmore-Owings-Merrill ve Sedat Hakkı Eldem tarafından yapılan İstanbul Hilton Otelidir.

(370) Albert Gabriel, "İstanbul'a dönüş", Arkitekt, 1946, sayı 7-8, s. 182

(371) Hüsnü Bakı, "Bizde şehircilik anlaşılmış mıdır? ", Yapı, 1941, sayı 1, s. 11

(372) Martin Wagner, "İnşa etmeyen bir millet yaşamıyor demektir", çev: Adnan Kolatan, Arkitekt, 1937, sayı 10-11, s. 276

(373) Bruno Taut, "Proporsiyon", Arkitekt, 1938, sayı 8, s. 233

(374) Gündüz Özdeş, Şehirciliğe giriş ve toplum ölçeği, s. 47

(375) Yabancı mimar sorununu ekonomik yönü ile ilk olarak eleştiri konusu yapan yazı için bak:

Zeki Sayar, "Yabancı mimara verdiğimiz servet", Arkitekt, 1938, sayı 3, s. 89

(376) Anonim, 50 yılda İmar ve Yerleşme 1923-1973, s. 15

(377) Fehmi Yavuz, Prof. Ernst Reuter, s. 135

(378) Behçet Ünsal, (ankete cevap), Mimarlık, 1973, sayı 2, s. 34

(379) Sözü edilen cami Bülent Özer — Cengiz Eren — Öner Tekcan'ın İslamabad camisi uluslararası yarışmasında ikinci ödüllü kazanan önerileridir. Bu konu ile ilgili olarak bak:

Anonim, "Uluslararası İslamabad camii proje yarışması, 1., 2. ve 3. ödülleri kazanan projeler", Mimarlık, 1969, sayı 12, s. 33.

(380) B Özer kitabında Oscar Niemeyer'in, Van den Broek ve Bakema'nın, Hans Scharoun'un etkilerinden söz etmektedir; E Kortan da kitabında "Le Corbusier'in etkisi.. Ludwig Mies van der Rohe'nin etkisi.. Frank Lloyd Wright'in etkisi.. Manieristlerin etkileri.." şeklinde sınıflandırmalar yapmaktadır. Bak:

Bülent Özer, Rejyonlizm, Universalizm ve Çağdaş Mimarimiz Üzerine bir Deneme, s. 77

Enis Kortan, Türkiyede Mimarlık hareketleri ve Eleştirisi 1950-1960.

Enis Kortan, Türkiye'de Mimarlık Hareketleri ve Eleştirisi 1960-1970.

(381) Çeşitli zamanlarda Türk mimarlarının mimarlık dergilerinde çıkan yazıları buna örnek olarak gösterilebilir.

(382) Bu duruma son örneklerden biri "Uluslararası mimarlık yarışmalarından ikisi için Mimarlar Odasından istenen jüri üyeleri, geçtiğimiz yıl içinde, değerlendirme çalışmalarına katıldılar. Bunlardan Sofya Opera Binası için açılan yarışmada Nezih Eldem, İtalya'da Calabre Üniversitesi için açılan yarışmada ise Erdem Aksoy odamızca aday gösterilerek jüri üyeliklerine seçildiler ve jüri çalışmalarına katıldılar.." sözleri ile anlatılmaktadır. Bak:

Anonim, TMMOB Mimarlar Odası XIX. Dönem Çalışma Raporu, Bölüm 6, uluslararası ilişkiler.

- (383) Mimar Emin Onat 1946 yılında İngiliz Mimarları Kraliyet Enstitüsü (Royal Institute of British Architects) 'in 'fahri muhabir' üyeliğine seçilmiştir. Gene Emin Onat'a 1956 yılında Almanya'nın Hannover Teknik Üniversitesi tarafından 'fahri doktor-mühendis' ünvanı verilmiştir. Bu konu ile ilgili olarak bak:

Anonim, Emin Onat, (Birinci ölüm yıldönümünde onu anarken), s. 18 ve 24

- (384) Türk mimarlarının yapıtlarının zaman zaman çeşitli yabancı dergi ve kitaplarda yayınlandığı bilinmektedir. Aşağıda bunlara bir örnek olarak Altuğ Çinici - Behruz Çinici ve Doğan Tekeli - Sami Sisa'nın yapıtlarını yayınlamış olan yabancı dergilerin adları verilmektedir. (Bu bilgiler adı geçen mimarlardan alınmıştır.)

Altuğ Çinici / Behruz Çinici, (Çeşitli yapıtlar), L'Architecture, 1965, No 14; Baumeister, 1965, No 12; Bauen und Wohnen, 1965, No 7; Progressive Architecture, 1966 October; L'Architecture d'aujourd'hui, 1967 Septembre; Connaissance du Monde, 1966 Avril; Planung Wissenschaftlicher Hochschulen, I. Colloquium, 1964 (Publication of Stuttgart Technical University); Architecture (Rio de Janeiro), 1966, No 49; L'Architecture Française, 1969 Juillet-Aout; Bauen und Wohnen, 1971 August, Bauen und Wohnen, 1971 Juni; Architectural Review, 1971 August, Bauen und Wohnen, 1973 Juni.

Doğan Tekeli / Sami Sisa, "Yeni Delhi Büyükelçilik binaları", The Indian Architecture, 1965 August; "İstanbul Manifaturacılar Çarşısı", Bauen und Wohnen, 1963, No 11 ve D.B., 1967, No 12, "Antalya bölge müzesi", L'Architecture d'Aujourd'hui, 1968, No 140; "İstanbul Topkapı'da bir ilaç fabrikası", L'Architecture Française, No 12.

- (385) Anonim, İstanbul Manifaturacılar ve Kumaşçılar Çarşısı, Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul 1969

Doğan Tekeli / Sami Sisa, Projeler - Uygulamalar 1954-1974, Apa Ofset Basımevi, İstanbul 1975, s. 76

- (386) Türkiye'de yapı üretiminin burada söylenen, ya da başka benzeri nedenlerle bazen çok uzun zaman aldığı görülmektedir. Örneğin, bir Anıtkabir on yıla, bir Türkiye Büyük Millet Meclisi yirmi yıla, bir Atatürk Kültür Merkezi yirmibeş yıla yakın zaman süreleri içinde tamamlanabilmişlerdir. Yapı üretim süresinin bu şekilde uzun zaman alması, yapıların teknik-ekonomik eskimelerine yol açmaktadır. Bu duruma en iyi örneklerden biri olarak Ankara'daki şehirlerarası Otobüs Terminali gösterilebilir. Tasarımı 1959 yılında yapılmış olan bu yapı şehirlerarası otobüslerin üstten yükleneceğine göre düşünülmüştür. Yapının bitim yılı olan 1969'a gelinceye kadar aradan geçen on yıllık süre içinde teknolojik gelişme, otobüslerin bagajlarını içine, yani otobüslerin altına alacak çözümleri geliştirmiş, böylece de 'yükseklikleri az ve üstten yüklenen' otobüsler yerine 'yükseklikleri fazla ve yandan-alttan yüklenen' otobüsler şehirlerarası ulaşımında kullanılmaya başlanmıştır. Bu gelişmeyi karşılamak üzere tasarlanmamış olan terminal de, ne bu yükseklikteki otobüslerin girebileceği peronlara, ne de yüklemeyi alttan sağlayabilecek bir özel düzenlemeye sahip olmayan bir durumda, yani daha bitmeden teknik olarak eskimiş bir şekilde, işletmeye açılmak zorunda kalmıştır. (Bak: Resim 90)

EK : I

ATATÜRK'ÜN SÖZLERİ

1. Atatürk'ün Bayındırlık ile İlgili Sözleri :

"..Efendiler! Sırası gelmişken; umuru nafia hakkındaki fikirlerimi de arzedeğim: İnşaat ve tesisatı işletmesi mahalli veya umumi menabii varidatımızla kabil olabilecek umuru nafiada, ehemmi-mühimme tercih suretile ihtiyacatı memleket temin edilecektir. Ancak inşaat ve tesisatın ve işletilmesi bugünkü seai maliyemizle gayri mütenasip cesim sermayelere mütevakkıf olan umuru nafiada, ecnebi sermayesinden ve icabına göre ecnebi mütehassıslardan azami derecede istifade etmek memleketimizin menfaat ve mamuriyetini ve milletimizin saadet ve refahını az zamanda temin noktai nazarından zaruridir.." (1.3.1922)

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, T.B.M.Meclisinde ve C.H.P. Kurultaylarında (1919-1938), Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları 1, Maarif Matbaası, İstanbul, 1945, s. 221

"..Umuru Nafia Vekaletimizin bu sene zarfındaki muhassalayı mesa-i hal ve iktidariyle mütenasip görülecek mertebededir. Filhaki-ka; mevcut demiryolları muvaffakiyetle işletilerek, münakalat ve sevkıyatı askeriye temin edilmektedir. Harekatı askeriye esnasında düşman tarafından tahrib edilmiş olan bir kısım demiryolları ve imalatı sinaiye tamir ve yeniden tesis edilmiştir. Ankara - Sivas hattının mühim bir tünelinin inşaatı ikmal edilmiş ve diğer natamam bulunan iki tünel etrafında güzergahlar tebdil edilerek hat temdit olunmuştur. Erzurum - Erzincan arasındaki hattın ikmalî inşaaı ve kökürtlü kömür madenlerine bir şube yapılması hususunda ehemmiyetli ameliyat ve tesisat vücade getirilmiştir. Samsun - Havza hattının tesisi için istihzaratı lazımede bulunulmuştur. Sivas'tan Erzurum'a ve Kastamonu'nun Koçhisar'ından bed ile Tosya, Osmancık, Amasya, Erbaa, Niksar, Kilkit ve Erzincan'a kadar şimendifer güzergahına ait istikşafatı iptidaiye icra ve bazı şose yolları üzerindeki bozukluklar da tamir edilmiştir.

Efendiler, umuru nafiadaki muhassalayı faaliyetin milleti memnun edecek derecede olmadığını teslim etmek tabiidir. Ancak, umur ve muamelatı devletin her kısmında olduğu gibi, umuru nafiadaki faa-

liyetin de matlup dereceye ısalı, kuvvei maliyemizle alakadardır. Kudreti maliyemizin mahalli sarfını tercihte ise içinde bulunduğumuz şerait ve mehalikin birinci derecede haizi tesir olduğunu zikretmek mecburiyetindeyim. Bu sözlerden maksat ne olduğu barizdir.." (1.3.1922)

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, s. 221-222

"..Milletimiz fakir düşmüştür. Memleketimiz harap olmuştur. Bu fakrın ve harabinin esbabı muhtelifesi vardır. Bunların en mühimmi iktisadi mesailde geriliğimizdir ve bu geriliği tevliid eden yegane sebep de yolsuzluktur. Bugün dünya yollara fevkalade ehemmiyet vermiştir. Deniz yolları, kara yolları vücade getirmişlerdir. Hatta Avrupalılar deniz yollarından gelerek bize rekabet bile ediyorlar, nitekim buğday mahsulü memleketimizde mebzulen yetiştirildiği halde, yollarımızın olmaması yüzünden bir taraftan diğer tarafa nakledemiyor ve dünyanın öbür ucundan mesela Amerika'dan gelen unları yemeğe mecbur oluyoruz. Yollarımızı asrın, terakkiyatı hazıranın icap ettirdiği bir hali mükemmeliyete isal etmek lazımdır. Ancak bu suretle memlekette hüküm süren fakru sefalette çaresiz olabiliriz.." (Eskişehir'de halkla yapılan konuşma, 15.1.1923)

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II (1906-1938), 2.baskı, T.T.K., Ankara, 1959, s. 50

"..Nafia teşebbüsâtı kariben fiile münkalip olabilecek ümitbahş bir zemindir. Bunun neticesinde memleketin bilcümle merakızı mühimmesi yekdiğerine az zamanda şimendöferle kesbi irtibat edecek. Mühim hazaini madeniye açılacaktır. Memleketimizin baştan nihayete kadar harap manzarasını mamureye tahvil etmekten ibaret olan gayenin temel taşları her yerde gözleri tesir edecektir.." (İstanbul gazetecilerine, 16.1.1923)

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II, s. 56

"..Efendiler, vesaiti nafiamızın en mühim aksamını şimendiferler teşkil etmektedir. Bu bapta maruzatta bulunmazdan evvel düşman tahribatından ve malzeme fıkadanından mütevellit her türlü müşkilata rağmen şimendiferlerimizin orduya ve memleketin hayatı iktisadiyesine ettikleri ve etmekte oldukları hidematı şükranla ya-deylerim.

Ankara - Yahşihan ve temdidi demiryolunda 23 000 metre mikap hafriyat, 1 500 metre mikap kagir inşaat yapılmıştır. Gelecek sene zarfında işbu hattın 40 kilometre daha temdidi ile izzettin mevkiine ısalı için çalışılacaktır.

Erzurum - Erzincan hattından Kükürtlü civarındaki linyit madenlerine temdid edilmekte olan şube hattı itmam edilmek üzeredir. Kop ve Deveboynu geçitlerinin istikşafatı icra edilmiştir. 339 senesi bidayetinden itibaren Nafia Vekaletince cihati askeriyeden devren alınan ve ceman beş yüz kilometreye bağlı olup tamiratı esasiyeye muhtaç bir vaziyette bulunan Arpaçay- Sarıkamış - Erzurum - Kükürlü ve Geliran - Bayazıt - Hazır hatları mülhak bir bütçe ile idareye başlayacak ve nevakısı inşaatının itmamı ve işletmenin intizamı ve linyit ocakları daha fenni bir şekilde işletilerek mahrukat ihtiyacının tehmini temin olunaçaktır. Gebze - Eskişehir - Ankara ve Eskişehir - Yenice demiryollarının tulu kamili olan yedi yüz elli kilometrelik bir saha dahilinde düşman tarafından tahribolunan yirmiyi mütecaviz cesim köprü ile herray ikişer üçer mahallinden atılmak suretiyle yüz elli kilometre tul üzerinden icra edilen tahribat nisbeten cüz'i bir zamanda tamir edilerek münakaları umumiye iadeten tesis edilmiş olan menatıkı muhtelifede tamiratı muhteziye icrasına devam edilmektedir.

Mühim bir yekunda düşman tarafından tahribedilen alat ve edevatı muharrike noksanlarının telafisine ve demiryollarından matlup ve muntazar bulunan intizamın teminine çalışılmaktadır. Memurin ve müstahdemini ve muamelatı kamilen Türk ve Türkçe olan işbu hatlar hem tesisat hem de muamelat noktai nazarından yakın bir zamanda daha ziyade tekemmül edecektir. Aydın demiryollarıyla İzmir - Kasaba ve temdidi. Soma - Bandırma ve Mudanya - Bursa demiryolları ve İzmir rıhtım ve tarmvayları istihsalı müteakip imtiyazlı şirketlerine teslim ve tarafımızdan komiserler ikame edilmek suretiyle idare ve işletilmelerine devam edilmektedir. Düşman tarafından işbu hudut üzerinde yapılan tahribat süratle tamir ve münakalat iadeten tesis edilmiştir.

Yenice - Nusaybin demiryollarının bazı akşamında icrası müktazi tamiratın ikmalı muntazardır, İstanbul ve Edirne Vilayetlerinde milli idarenin tesisini müteakip Şark Demiryollarına, Dersaadet rıhtımlarına, tramvaylarına ve Beyoğlu - Galata tüneline murakabemiz teslim edilmiştir. Müessesatı mezkurde elyevm tatbik edilen tarifelerin gerek idare ve işletme umurunu ve gerek alakadar ahalinin menfaatini temin ve telif edecek bir şekil mutedile tavin ve tesbit için tetkikat ve muhaberat icra edilmekte olup neticesi yakinen meclisi alinize arzedilecektir. Anadolu'nun mü-

him ticaret nikatinden biri olan Mersin'de bir liman inşa ve işletilmesi hakkında müracaat eden talibi imtiyaz ile müzakerat icra edilmiş ve tarafeynce bilitilaf tanzim kılınan mukavelat layihaları meclise takdim kılınmıştır.

Her memleketin hayat damarlarını teşkil eden demiryollarını tev-sian Anadolu'ya tatbik etmek ve malum olan istikametlerde en e-saslı hatları inşa ederek işletmek üzere müracaat eden talibi im-tiyazlar ile vekaleti aidesi arasında müzakerat icra edilmiş ve binnetice tarafeynce bilitilaf tayin ve tesbit kılınan nevat ve ahkamı muhtevi mukavelat ve müteferriatına ait levayih meclisi alinize takdim kılınmıştır.

Efendiler! Demiryol ve limanlar ve mümasilleri gibi pek muhtaç olduğumuz tesisatı cesimenin yeniden inşa ve işletilmelerindeki siyasetimiz, kavanini hazıra ve müstakbelemize tabi olmak ve bu bapta kabul ettiğimiz milli prensiplere tetabuk etmek şartıyla müracaat edecek ecnebi sermayelerini memnuniyetle kabul etmektir. Mevcut müessesatın mukavele ve şartnamelerine metabilen riayet, gerek bu müesseselerin ve gerek memleketimizin menfaati için la-zımdır.

Yollara gelince: Anadolu ve Rumelide işgal altındaki sancakları-mızın istirdadiyle tariki umumiyemiz 8 100 kilometreye ve tariki hususiyemiz de 16 000 kilometreye baliğ olmuştur. Yollar hakkın-daki şimdiki mesaimiz bazı mevzii tamirata inhisar etmektedir. Vasi bir yol inşaat planının tatbikatı için henüz bir fırsat zu-hur etmemiştir. Nafia Vekaletince bir sene zarfında turuku umu-miye için bedeli keşfi beş yüz bin liraya baliğ olan kırk beş a-det ve turuku hususiye için bedeli keşfi 28 000 liraya baliğ olan 51 adet ve kezaik Dahiliye, Maliye ve Maarif Vekaletlerinden muhavvel bedeli keşfi ceman 110 000 liraya baliğ olan 85 adet evrakı keşfiye tetkik ve tasdik edilmiştir. Bazı mahallerde elek-trik tevzii, su isalesi, henirlerde seyrisefain, bataklık taybisi ve arazi iskası gibi teşebbüsâtı nafia hakkında imtiyaz talebini havi mahdud müracaatlar vukubulmuş ve bunlar hükümetçe tetkik e-dilmiştir. Efendiler, alelumum inşaatı nafia ihtiyacı memleketi-mizin her tarafında şiddetle mahsüs olup bu hayati ihtiyacatımızın temin ve ikmalî zımnında her fırsattan istifade için hazır bulun-maktayız.

Mamafih yeni senemizin bütçesi turuku umumiye ve hususiye için ol-dukça mühim tahsisatı ihtiva eyleyecektir. Mühendis ve fen memuru mevcudumuzun ihtiyacatı müstakbele kafi gelemeyeceği için Anado-lu'nun üç muhtelif noktasında mühendis namzedi mektepler küşadına teşebbüs edilmiştir.." (T.C.B.M.M. dördüncü toplantı yılını açar-ken, 1.3.1923)

"..Memleketin muhtaç olduğu şimendiferler hiç bir an nazarımızdan dur olmayacaktır. Sivas şimendiferinin derhal inşasına başlanması kararını esaslı bir inkişaf tedbiri addediyoruz. Memlekette her vasıta ile bir karış fazla şimendifer vücade getirmek, fakat vaziyet her ne olursa olsun bir gün geri kalmamak düsturu milletin hakiki ihtiyacına tamamen mutabık olduğu kanaatindeyim.." (İkinci dönem birinci toplanma yılını açarken, 1.3.1924)

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, s. 316

Herbert Melzig, Atatürk Dedi ki, Sümer Matbaası, Ankara, 1942, s. 252

"..Muhterem efendiler! Millet hakimiyetini en mütekamil şeklinde tecelli ettiren Cumhuriyete kadar memlekette derpiş edilmemiş olan nafia sisteminin, geçen devrede verdiği semerat, aynı yolda azimle ve ısrar ile yürümek için bilhassa mucibi kuvvet ve cesarettir. Demiryolu ve yol ihtiyacı memleketin bilcümle ihtiyacının o kadar başında kendisini hissettirmektedir ki, hiçbir hayal ve nazarıye peşinde aldanmaksızın memleketin menabii ve evladiyle işe devam etmek katiyyen elzemdir. Memleket evladının arzu ve kanaati müşterekesinin de böyle olduğuna bizzat yakından muttali oldum. Milletimizin medeniyet yolunda inkişafı için bilumum şuaabatı devlette derpiş ettiğimiz maddi manevi bütün tedbirler, ancak şimendifer ve yollarla semeratı hakikiye verebilir.

Medeniyetin bugünkü vesaitini, hatta bugünkü fikriyatını demiryolu haricinde intişar ettirebilmek müteassirdir. Demiryolu refah ve umran yoludur. Azayı kiram! Kabili tedarik ve kabili tasarruf her vasıta ile münakalatı tezyid etmek, bütün teşebbüslerimizin fevkinde tereddütsüz gayemiz olmalıdır.." (İkinci dönem ikinci toplanma yılını açarken, 1.11.1924)

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, s. 322, 323

"..Muhterem Efendiler; demiryolu inşaatımız ciddiyetle devam ve terakki etmektedir. Şimdiye kadar inşasına tevessül ettiğimiz hatlardan başka, diğer hatların inşasına başlamak ihtiyacındayız. Memleketin esas olan bu ihtiyacını temin için hükümetçe ve meclisi alice yeniden tedabir derpiş edilmesi lüzumuna kaniim. Bütçede, demiryolu inşa vesaitinin tezyidi ve hususi müteşebbislerle anlaşmak imkanının taharrisi bu tedabir cümlesindendir.

Hükümet inşaatından başka olarak bu sene zarfında Samsun - Çarşamba hattının işletmeye açılmış olduğunu memnuniyetle zikrederim.." (İkinci dönem dördüncü toplantı yılını açarken, 1.11.1926)

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, s. 334

"..Muhterem Efendiler!

Büyük Millet Meclisinde son beyanatımızdan bugüne kadar geçen bir sene zarfında, vatana yeniden (445) kilometre demiryolu döşenmiştir. Bir seneye kadar ka yeniden (500) kilometre döşenilmesi mu-karrerdir.

Erzurum hattına ait, fenni ve ihzari ameliyat hararetle devam et-mektedir.

Mersin - Adana demiryolu, Devlet Demiryolları İşletmesine ilhak edilmiştir. Kanaat ve itimat veren bu sade rakkamlar ve hadiseler-le beraber arzedeyim ki, yeni açılan demiryollarının ilk seneleri için zaruri olan işletme açıkları dahil olduğu halde, umum işletme kendi kendini idare etmektedir.

Yol vergisi hasılatının tamamen elde edilmesi, ehemmiyetle taki-bolunmak lazımdır.

Su işlerinin teşkilatı, etütleri henüz başlangıcındadır. İktisa-diyatımızın ana tedbirlerinden olan Su İşleri Umumi İdaresinin fenni kabiliyet ve kudreti, çok sağlam kurulmak lazımdır.

Mühendis ve fen memuru, süratle ve daha çok adet ve ehliyetle ye-tiştirilmek için yeni tedbirler almak icabeder.." (Üçüncü dönem üçüncü toplanma yılını açarken, 1.11.1929)

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, s. 348

"..Efendiler! Geçen senenin mühim hadiselerinden biri de Sivas'a şimendiferin vasıl olmasıdır. Bu kadar müşkülât içinde vatani bir misli daha genişletmeğe ve kuvvetlendirmeğe medar olan bu eserin müstakbel Türk nesilleri tarafından şükranla yadolanacağına emi-nim.." (Üçüncü dönem dördüncü toplanma yılını açarken, 1.11.1930)

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, s. 350

"..İktisat hayatının faaliyet ve zindegisi, ancak münakalat vasıtalarının, yolların ve şimendiferlerin, limanların hali ve derecesiyle mütenasıptir.." (Millet Meclisi, 1930)

Elazığ - Genç Demiryolunun İşletmeye Açılışı, Bayındırlık Bakanlığı, 1947

"..Nafia işlerimiz, her şubesinde ameli ve verimli bir tatbik programına tevfikane takip olunacaktır.

Bu işlerden büyük feyiz ve kuvvet vasıtası olan demiryolu inşaatına ısrarla devam edeceğiz.." (Meclisteki beyanatından, 1931)

Elazığ - Genç Demiryolunun İşletmeye Açılışı

"..Demiryolu programının tatbikine devam edeceğiz.." (Dördüncü dönem ikinci toplanma yılını açarken, 1.11.1932)

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, s. 358

"..Türkiye'de iktisat hayatının yüksek inkişafı ancak demiryollarla olacaktır. Milletın saadeti, istiklali bu yollardan geçecektir. Cumhuriyet hükümetinin bu vadideki çok verimli gayreti ve çok idealist hareketi takdire şayandır. Burada mühim olan nokta, Türk milletinın bu hakikati bütün müşküllerine rağmen takdir etmesi ve ona sahip olması keyfiyetidir. Demir sanatının naşiri bulunan Türk, o vatanında ihmal edilmiş olan bu lazimeyi elbette muasır medeniyetin bütün dünyada yükselttiği dereceye ısal edecektir.." (1931)

Enver Ziya Karal, Atatürk'ten Düşünceler, İş Bankası Yayınları, Ankara, s. 104

"..Her türlü inkişafın temeli olan muvasalat meselesinde ve tahsisen şimendifer siyasetinde bugüne kadar tahakkuk ettirdiğimiz esaslar; Türk milletinın iktisat ve imar kabiliyetine ve yüksek hayatıyetine şayanı iftihar delail meyanına girmiştir.." (Ankara, 1931)

İktisadi Yürüyüş, 1941, sayı 45-46 (Nafia Fevkalade Sayısı), s. 1

"..Arkadaşlar!

Yurdun bayındırlığı programı da büyük emekle durmadan yürütülmektedir. Bugün, yapılmakta bulunan yeni demiryolları beş yüz kilometreyi geçmektedir. Satın alınanlarla birlikte devlet elindeki demiryollarımız beş bin kilometreyi geçer.." (Dördüncü dönem dördüncü toplantı yılını açarken, 1.11.1934)

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, s. 363

"..Tasarlanan fabrikalardan çoğunun temeli atılmıştır; hepsinin kurulup işletilmesi için, fence, maliyece gerekenler de bulunmuştur.. ..Yapılan siloların da, yurdumuzun üstün güzellikte olan ürünlerini piyasalara tanıtmakta çok yardımı olacaktır.." (Dördüncü dönem dördüncü toplantı yılını açarken, 1.11.1934)

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, s. 362

"..Tüzel, sağlık, sosyal, finans, ekonomi ve bayındırlık işlerimizde, hiç durmadan aldığımız yeni tedbirlerin, iyi ve yerinde olduğuna kani bulunuyoruz.

Akdenizi Karadenize demirle bağladık. Anadolu'da özel şirketler elindeki bütün yolları satın aldık; İstanbul ve İzmir'de liman ve rıhtım işleri devlet eline geçti; Diyarbakır kapısındaız. Antalya'ya, Erzurum'a, kömür yurduna durmadan gidiyoruz.

Devlet Demiryolları Kurumu, bugün, kendi malımız olan beş yüz milyon liralık bir işi çevirmektedir.." (C.H.P. Dördüncü büyük kurultayını açarken, 9.5.1935)

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, s. 366

"..Yurdumuzun demirağlarla örülmesi sahasında kazanılan yeni muvaffakiyet güven ve benliğimizi arttıracaktır.

Bu yolda başarıların devamını dilerim.." (Ankara, Diyarbakır'ın işletmeğe açıldığı gün Nafia Vekaletine yazdıkları telgraf, 1935)

Elazığ - Genç Demiryolunun İşletmeye Açılışı

"..Doğu vilayetlerimizin belli başlı ihtiyacı, orta ve batı ille-
rimize demiryollarla bağlanmaktır. Şarka ilerleyen iki ana demir-
yolunun hızla bitirilmesini ve bunları birbirine bağlayacak yollar
örüşüne şimdiden başlanmasını lüzumlu görüyoruz.

İran - Türkiye transit yolunun teşkilatlanması özenle bitirilmelidir. Liman ve sulama işlerinde acele yapılacak şeyler vardır. Sağlık savaşı da yeni icablara göre genişletilmek zaruretindedir..
..Türk ülkesi içinde köylere varıncaya kadar küçük büyük bütün şehirlerimizin birer genlik ve bayındırlık göreyi olması önde tuttuğumuz amaçlardandır. Türke ev ve bark olan her yer sağlığın, temizliğin, güzelliğin, modern kültürün örneği olacaktır.." (Beşinci dönem birinci toplantı yılını açarken, 1.11.1935)

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, s. 370

"..Ana vatana yeni kavuşan göçmen vatandaşlarımızın iskanı başlıca işlerimizdendir. Göçmenleri iyi yerleştirmek ve süratle üretmen kılmak için, onları kafi derecede techiz etmeğe çalışıyoruz. Aldığımız neticeler ümit vericidir. Bu milli meseleye, tahsis edebildiğimiz vesait derecesinde, fakat ara vermeksizin devam edeceğiz.

Demiryolu inşası programına devam ediyoruz. Buna muvazi olarak, yol ve köprü inşaatına, daha fazla vesait tahsis edebilmek, arzuya şayandır. Her halde su işleri için verilen vesaiti arttırmaya lüzum vardır. Şimdiye kadar muhtelif yerlerde yapılmış ve yapılmakta olan ufak büyük su işleri, çok teşvik edici neticeler vermektedir. Kamutayın, su işleri için yeni imkanlar aramasını lüzumlu görmekteyim.." (Beşinci dönem ikinci toplanma yılını açarken, 1.11.1936)

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, s. 373

"..Demiryolları bir ülkeyi medeniyet ve refah nurlarıyla aydınlatan kutsal bir meşaledir.

Cumhuriyetin ilk senelerinden beri, dikkatle, ısrarla üzerinde durduğumuz demiryolları inşaat siyaseti, hedeflerine ulaşmak için, durmadan başarı ile tatbik olunmaktadır.

Şark ve cenupta, Sivas, Diyarbekir gibi, büyük menzillere varan hatlar, geçen yıl içinde, Sivas - Malatya iltisakiyle birbirine bağlanmıştır. Zonguldak'a varmış olan hat dahi, bu zengin kömür kavzasını, iç vatana bağlamış bulunuyor.

Sivas'tan sonra, şarka doğru uzayıp gitmekte olan hat da ilk menzili Divrik'e varmıştır. Bu kol, önümüzdeki yıl, Erzincan'a ulaşmış bulunacaktır. Diyarbekir'den şarka uzanacak hattın da inşasına başlanmıştır.

Şark demiryollarının satın alınmış olduğunu bilirsiniz. Cenupta Nusaybin'e giden hattın maada, yurt içinde bütün demiryollarının idare ve işletilmeleri, Cumhuriyet Hükümetinin elindedir.

Demiryollar inşaatımızın inkişafı, İran transit yolunun inkişafına ve motorize edilmesine de hizmet etmiştir.

İstanbul'dan itibaren başlayan Avrupa turist yolunun asfalt olarak inşasına devam olunmaktadır.

Bu tarz inşaatın, bir plan dahilinde, memleketin diğer sahalarına da teşmili, beklediğimiz milli başarılarıdır.

Şose ve köprüler inşaatı inkişaf etmektedir. Demiryolları inşaatı siyasetimizin tatbiki yılları içinde (78) köprü, geçişe açılmış bulunuyor. (23) köprü de inşa halindedir. Bu köprüler, her biri başlıbaşına birer fen ve sanat eseri olarak, yeni nesillere cumhuriyetin armağanı abideler olacaktır. Demiryol hatlarımızı iç sahalarına bağlayacak ve bu hatların bir an evvel milli ekonomik kalkınmaya azami hizmetinin temin edecek olan kara yolu inşaatı, önümüzdeki devrelerde teksif ve bir plan dahilinde tevsi edilmek lazımdır.

Her bölgenin ihtiyacına göre, istasyonlarda tamamlayıcı tesisat da yapılmak ve muhtelif malların lazımı gibi sevkini temin edecek teknik şartları haiz vagon mevcudunu arttırmak zaruridir. Bunda da büyük himmetlerin esirgenmemesini dilerim.. ..Ankara'da yeni bir radyo istasyonunun inşasına başlanmış olduğunu memnuniyetle kaydedirim.." (Beşinci dönem üçüncü toplanma yılını açarken, 1.11.1937)

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, s. 383, 384

"..Şimdi arkadaşlar, ekonomi hayatımızı gözden geçireceğim. Derhal bildirmeliyim ki, ben, ekonomik hayat denince; ziraat, ticaret, sanayi faaliyetlerini ve bütün nafia işlerini, birbirinden ayrı düşünülmesi doğru olmayan bir kül sayarım. Bu vesile ile şunu da hatırlatmalıyım ki, bir millete müstakil hüviyet ve kıymet veren siyasi varlık mekanizmasında, devlet, fikir ve ekonomi hayat mekanizmaları, birbirlerine bağlı ve birbirlerine tabidirler; o kadar ki, bu

cihazlar birbirine uyarak aynı ahenkte çalıştırılmazsa, hükümet makinasının motris kuvveti israf edilmiş olur, ondan beklenen tam verim elde edilemez. Onun içindir ki, bir milletin kültür seviyesi, üç sahada; devlet, fikir ve ekonomi sahalarındaki faaliyet ve başarıları neticelerinin hakılasıyla ölçülür.." (Beşinci dönem üçüncü toplanma yılını açarken, 1.11.1937)

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, s. 379

"..Memleketin imarı ve kalkınması yolunda çok mühim vazifeler alan Cumhuriyet nafiiasının bu yıl içindeki çalışmalarının azami randıman vermiş olduğunu görmekteyim.

Geçide açılan büyük köprülerin bu yıl 115'e baliğ olduğunu kayıt ve adetlerinin ihtiyaçla mütenasip olarak süratle çoğaltılmasını temenni ederim.

İstanbul'dan başlayan Avrupa turistik asfalt yolunun birinci kısmı ikmal edilmiştir ve son kısımlarının inşaatına devam edilmektedir.

Memleketin umumi su siyasetinin büyük ehemmiyeti üzerinde durmaktayız. Geçen devrede kabul buyurduğunuz bir kanunla Adana ovasının sulama işlerine hız verilmiş olmasını memnuniyetle kaydederim. Diğer su işlerimiz de program dahilinde yürümektedir.

Geçen sene yapılmasına başlandığını bildirdiğim radyo merkezi stüdyosu tamamlanmıştır.

Şirketlerden elimize geçen demiryollarının islahına ve muharrik ve müteharrik edevatın her türlü ihtiyaca cevap verecek surette ikmaline çalışılmaktadır.

Memlekette nakliye hacmi artmaktadır. Muhtelif malların sevkini kolaylıkla temin etmek için yeni nakliye vasıtaları sipariş edilmiş ve 3 numaralı programda da bu hususa ayrıca yer verilmiştir.

Geçen yıl Divriği'ye ulaştığını gördüğümüz demiryolunun bu yıl Erzincan'a vardığını ve önümüzdeki yıl içinde de Erzurum şehrine vasıl olacağını kıvançla müjdelerim.."

"..Bu senenin ilk baharında Orta Anadolu'da bilhassa Kırşehir ve Yozgat havalisinde bir kısım köylerimizi harap ve aziz vatandaşlarımızdan bazılarının ölümüne sebebiyet vermekle bizi çok müteessir eden bir yer sarsıntısı olmuştu. Sıhhat ve İctimai Muavenet Veka-

leti ve aynı zamanda bu işle tanzif edilen Kızılay Cemiyeti felaketeye uğrayan vatandaşlarımızı korumak için derhal gereken tedbirleri almışlardır.

Bu sahada yapılmasına karar verilen 2 114 evden bir kısmı bitmiştir. Bir kısmının da inşaatı ilerlemektedir. Bu hizmet ve mesaiyi memnuniyetle kaydederim.." (Beşinci dönem dördüncü toplantı yılının açılışında Atatürk adına Başbakan Celal Bayar tarafından okunan söylev, 1.11.1938)

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, s. 390, 391, 393

"..Türkiye Cumhuriyetinin tesbit ettiği projeler dahilinde, muayyen zamanlar zarfında vatanın bütün mntıkaları çelik raylarla birbirine bağlanacaktır.." (tarihsiz)

İktisadi Yürüyüş, s. 1

"..Milletimizin medeniyet yolunda inkişafı için, bütün hayat şubelerinde düşündüğümüz maddi ve manevi tedbirler, ancak şimendiferler ve (yol)lar ile hakiki verimini verebilir.." (tarihsiz)

Elazığ - Genç Demiryolunun İşletmeye Açılışı

2. Atatürk'ün Ankara ve Şehircilik ile İlgili Sözleri

"..Muhterem Arkadaşlar! Cumhuriyetin merkezi olan Ankara için bu sene dahi meclisi alının tedabiri vasıyasına ihtiyaç olduğunu arzetmek lüzumunu hissediyorum.

Ankara'nın asri ve kafi vesaiti muhabere ile techizi ve şiddetle ihtiyaç hissolunan emakenin inşası ihtiyacı aciledendir.

Hiç şüphe etmemelidir ki, Anadolu ortasında süratle vücuda getirilecek asri ve mamur bir Ankara, asırlarca münhal kalan Türk vatanı için başlı başına bir medeniyet merkezi, Türk devleti için pek mühim bir mütteka olacaktır.." (İkinci dönem ikinci toplantı yılını açarken, 1.11.1924)

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, s. 322, 323

"..Cumhuriyetin makarrı olan Ankara'nın süratle imarı lazımdır. Yeni ve asri bir devletin mesaisinde intizam ve semere, bir mamurei medeniye içinde kabili temindir. Memleketin mevcudiyeti halen ve atiyen Ankara'nın merkezi idare olmasını nasıl istilzam etmiş ise, cumhuriyet makarrının süratle inkişafı ve imarını o derece zaruri kılmıştır. Gerçi merkezi idarenin muhtaç olduğu emakeni resmiye ve umumiyei birden temin etmek mümkün değildir. Bu emakeni senelere taksim ederek, fakat mütemadiyen ihdas ve inşa etmek hem ihtiyacı ameli olarak ikmale, hem de birden büyük menabiin hasrından tevakkiye medar olacaktır.." (T.C.B.M.M. açış nutkundan, 1.3.1924)

Herbert Melzig, Atatürk Dedi ki, s. 254

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, s. 317

"..İskan siyasetine ve iskan tedabirine atıf buyurduğunuz ehemmiyetin yerinde olduğuna işaret etmek isterim. Bu zeminde her sene ittihaz buyuracağınız yeni tedbirlerin, istikbali memleketi bihakın tersine maruf olacağına şüphe yoktur.." (İkinci dönem dördüncü toplantı yılını açarken, 1.11.1926)

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, s. 331

"..Şehir işlerimizin idaresini düzeltip nizama koyacak kanun la-yihası bu sene takdim olunacaktır. Devletimizin merkezi olan Ankara'nın imarı için kabul buyurduğunuz kanunun talebettiği hazırlıklarla ıstıgal olunacaktır.." (Üçüncü dönem ikinci toplantı yılını açarken, 1.11.1928)

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, s. 342

"..Mükemmel bir şehrin ani bir teşebbüsle vücade gelmesi o kadar kolay değildir. Aynı zamanda düşünmek lazımdır ki, bu noksanlar yarım asırlık bir tekasülün neticesi olsaydı belki o kadar düşünmeğe lüzum yoktu.." (İzmir'de fırka kongresinde konuşma, 27.1.1931)

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II, s. 261

"..Şehircilik işlerinde de, teknik ve planlı esaslar dahilinde çalışmak lazımdır. Bunun için belediyelerimizi türeli bir surette aydınlatmak, kılavuzlamak işiyle uğraşacak, merkezde, bir teknik büro kurulmasını tavsiye ederim.." (Beşinci dönem üçüncü toplantı yılını açarken, 1.11.1937)

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, s. 378

"..İki büyük cihanın müttekasında Türk vatanının ziyneti, Türk tarihinin serveti, Türk milletin gözbebeği İstanbul bütün vatan-daşların kalbinde yeri olan bir şehirdir.." (tarihsiz)

Cumhuriyet Devrinde İstanbul, M.E.Basımevi, İstanbul, 1949, s. 1

"..Deniz veya göl kıyılarından, ırmak yalılarından uzak, yalçın ve çıplak bir kaya parçasının eteğinde kurulmuş olmakla beraber, gökyüzüne atılırken taş ve toprak kesilmiş dalgaları andıran heybetli dağları, bin renkte muhteşem doğu ve batı levhaları; çok yıldızlı ve ışıklı gökleriyle Ankara, eşsiz bir yayla güzeli-dir. İklimi sağlam, havası temiz ve kuvvet vericidir. Ovayı sıra sed-ler, tabyalar halinde çeviren demir, tunç ve bakır renkli dağlar Ankara'yı Türk vatanının zabtolunmaz, hakim bir kalesi haline getirmiştir.." (tarihsiz)

Ankara Belediye Dergisi, 1953, sayı 7, s. 1

3. Atatürk'ün Güzel Sanatlar İle İlgili Sözleri

"..Evet, milletimizin siyasi, içtimai hayatında, milletimizin fikri terbiyesinde de rehberimiz ilim ve fen olacaktır. Mektep sayesinde, mektebin vereceği ilim ve fen sayesinde ki Türk milleti, Türk sanatı, iktisadiyatı, Türk şiir ve edebiyatı, bütün bedayıyla inkişaf eder.." (Öğretmenlere, 27.10.1922)

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II, s. 43

"..Abidattan bahseden arkadaşımızın maksadı heykel olsa gerektir. Dünyada mütemeddin, müterakki ve mütekamil olmak isteyen herhangi bir millet behemehal heykel yapacak ve heykeltraş yetiştirecektir. Abidatın şuraya buraya hatıratı tarihiye olarak rekzinin muhayiri din olduğunu iddia edenler, ahkamı şeriyyeyi layikiyle te'tebbu ve tetkik etmemiş olanlardır. Cenabı Peygamberin dini İslamı tesisinden bu ana kadar bin üç yüz bu kadar sene geçmiştir. Hazreti peygamberin evamiri ilahiyeyi tebliği esnasında muhataplarının kalp ve vicdanlarında putlar vardı. Bu insanları tarihi hakka davet için evvela o taş parçalarını atmak ve bunları ceplerinden ve kalplerinden çıkarmak mecburiyetinde idi. Hakayiki İslamiye tamamiyle anlaşıldıktan ve hasıl olan kanaati vicdaniye kuvvetli hadısat ile de teyyüt eyledikten sonra bir takım münevver insanların böyle taş parçalarına taabbüdünü farz ve zan etmek alemlî İslamı tahkir etmek demektir. Münevver ve dindar olan milletimiz terakkinin esbabından biri olan heykeltraşlığı azami derecede ilerletecek ve memleketimizin her köşesini ecdadımızın ve bundan sonra yetişecek evlatlarımızın hatıratını güzel heykellerle dünyaya ilan edecektir. Bu işe çoktan başlanmıştır. Mesela Sivas'dan Erzurum'a giderken yol üzerinde güzel bir heykele tesadüf edersiniz. Sonra Mısırlılar İslam değil midir? İslamlık, yalnız Türkiye ve Anadolu halkına mı münhüsirdir? Seyahat edenler pek ala bilirler ki, Mısır'da bir çok eazımın heykelleri vardır. Milletimiz din ve dil gibi kuvvetli iki fazilete maliktir. Bu faziletleri hiçbir kuvvet, milletimizin kalp ve vicdanından çekip alamamıştır ve alamaz. İnsanlar mütekamil olmak için bazı şeylere muhtaçtır. Bir millet ki resim yapmaz, bir millet ki heykel yapmaz, bir millet ki fennin icap ettirdiği şeyleri yapmaz; itiraf etmeli ki o milletin tarihi terakkide yeri yoktur. Halbuki bizim milletimiz, evsafi hakikiyle mütemeddin ve müterakki olmaya layıktır ve olacaktır.." (Bursa'da Şark sinemasında halkla konuşma, 22.1.1923)

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II, s. 66, 67

"..Hayatta musiki lazım mıdır? Hayatta musiki lazım değildir. Çünkü hayat musukidir. Musiki ile alakası olmayan mahlukat insan değildir. Eğer mevzubahis olan hayat insan hayatı ise musiki behemehal vardır. Musikisiz hayat zaten olamaz. Musiki hayatın neşesi, ruhu, süruru ve her şeyidir. Yalnız musikinin mev'i şayan-ı mütalaadır.." (1925)

Enver Ziya Karal, Atatürk'ten Düşünceler, s. 96

"..Sanayii nefiseyi ihmal eden dini biz kabul etmeyiz.." (1926)

Atatürk'ün Ölmez Sözleri, Çığır Kitabevi, İstanbul, 1938, s. 88

"..Bu gece burada güzel bir tesadüf eseri olarak Şarkın en mümtaz iki musiki heyetini dinledim. Bilhassa sahneyi birinci olarak tezyin eden Müniretül Mehdiye Hanım san'atkarlığında muvaffak oldu.

Fakat benim Türk hissiyatım üzerinde artık bu musiki, bu basit musiki, Türk'ün çok münkeşif ruh ve hissini tatmine kafi gelmez. Şimdi karşıda medeni dünyanın musikisi de işitildi. Bu ana kadar Şark musikisi denilen terennümler karşısında kansız gibi görünen halk, derhal harekete ve faaliyete geçti. Hepsini oynuyor ve şen, şatırdırlar, tabiatın icabatını yapıyorlar. Bu pek tabiidir. Hakikaten Türk, fıtraten şen, şatırdır. Eğer onun bu güzel huyu bir zaman için forkolunmamışsa, kendinin kusuru değildir. Kusurlu hareketlerin acı, felaketli neticeleri vardır. Bunun farikı olmamak, kabahattı.." (Türk yazı inkılabı hakkında konuşma, 8.8.1928)

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II, s. 252

"..Hepiniz mebus olabilirsiniz... Vekil olabilirsiniz... Hatta Cumhurreisi olabilirsiniz... Fakat sanatkar olamazsınız. Hayatlarını büyük bir sanata vakfeden bu çocukları sevelim.." (Çankaya Köşkü'nde Şehir Tiyatrosu sanatkarlarının da çağrıldıkları bir ziyafet esnasında, 1927)

Mustafa Baydar, Atatürk Diyor ki, 8. baskı, Varlık Yayınevi, Faydalı Kitaplar 101, İstanbul, 1973, s. 167

"..Yüksek bir insan cemiyeti olan Türk milletinin tarihi bir vassı da güzel sanatları sevmek ve onda yükselmektir. Bunun içindir ki milletimizin yüksek karakterini, yorulmaz çalışkanlığını, fıtrî zekasını, ilme bağlılığını, güzel sanatlar sevgisini ve millî birlik duygusunu mütemadiyen ve her türlü tetkiklerle besleyerek inkişaf ettirmek millî ülkümüzdür.." (tarihsiz)

Enver Ziya Karal, Atatürk'ten Düşünceler, s. 95

"..Güzel sanatların hepsinde, ulus gençliğinin ne türlü ilerletilmesini istediğinizi bilirim. Bu yapılmalıdır. Ancak, bunda en çabuk, en önde görülmesi gerekli olan Türk müziğidir. Bir ulusun yeni değişikliğinde ölçü müzikte değişikliği alabilmesidir, kavrayabilmesidir.

Bugün dinletilmeye yeltenilen müzik yüz ağartacak değerde olmaktan uzaktır. Bunu açıkça bilmeliyiz. Ulusal ince duyguları, düşünceleri anlatan, yüksek deyişleri, söyleyişleri toplamak, onları bir gün önce, genel son müzik kurallarına göre işlemek gerektir. Ancak bu güzide Türk müziği yükselebilir. Evrensel müzikte yerini alabilir.

Kültür işleri bakanlığının buna değerince özen vermesini, kamunun da bunda ona yardımcı olmasını dilerim.." (1.11.1934)

Enver Ziya Karal, Atatürk'ten Düşünceler, s. 97

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, s. 363

"..Millî musikimizi, modern teknik içinde yöneltme çalışmalarına, bu yıl daha çok emek verilecektir.." (1935)

Mustafa Baydar, Atatürk Diyor ki, s. 169

"..Güzel sanatlara da alakanızı yeniden canlandırmak isterim.

Ankara'da bir Konservatuar ve Temsil Akademisi kurulmakta olmasını zikretmek, benim için bir hazdır.

Güzel Sanatların her şubesi için, Kamutay'ın göstereceği alaka ve emek, milletin insani ve medeni hayatı ve çalışkanlık veriminin artması için çok tesirlidir.." (1.11.1936)

Fethi Naci, 100 Soruda Atatürk'ün Temel Görüşleri, 3. baskı, Gerçek Yayınevi, 100 soruda dizisi 2, İstanbul, 1974, s. 113

Enver Ziya Karal, Atatürk'ten Düşünceler, s. 95

"..Geçen yıl Ankara'da kurulan Devlet Konservatuvarı; müzikte, sahnede, kendisinden beklediğimiz teknik elemanları süratle verebilecek hale getirilmek için, daha fazla gayret ve fedakarlık yerinde olur.." (1937)

Reisicümhur Atatürk'ün Kamutayı Açış Nutukları, 1. İkinciteşrin 1937, Ulus Basımevi, s. 32

"..Bir milletin musiki hakkındaki zevki nazarı itibare alınmadıkça onun yükseltilmesine imkan olmadığını Montesquieu'de okumuştum. Bu çok doğrudur. Ve işte bundan dolayı bu sanatın inkişaf ettirilmesine kendimi bağlı sayıyorum. Memleketimizde çalınan Türk musikisi değildir. Bir Bizans aksiyonudur. Bizim milli musikimizi ancak köylerde çobanlar çalar. Fakat onu da garp musikisinin şimdiki seviyesine yükseltmek için takriben dört asır lazımdır. Bu kadar beklemek fazladır. Onun için Avrupa musikisini nakle çalışıyoruz.." (1938)

Enver Ziya Karal, Atatürk'ten Düşünceler, s. 97

"..Alaturka milli müzik değildir, olamaz. Bizler ölünceye kadar Alaturka müzikten hoşlanacağız; fakat esas müzik batı müziğidir. Milletimiz için bu müziği normal görmeliyiz.." (1938)

Enver Ziya Karal, Atatürk'ten Düşünceler, s. 97

"..Fakat Efendiler! Millet; milletin ruh sanatı, musikisi, edebiyatı, ve bütün bediiyatı bu kutsi cidalin ilahi teranelerini müebbet bir vatan aşkının vectleriyle daima terennüm etmelidir.." (İkinci dönemi açarken, 13.8.1923)

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, s. 305

"..İlk resim galerimizi de bu yıl açmış bulunuyoruz.

Geçen yıl, Ankara'da kurulan Devlet Konservatuarının müzikte, sahne, kendisinden beklediğimiz teknik elemanları süratle verebilecek hale getirilmesi için, daha fazla gayret ve fedakarlık yerinde olur.." (1.11.1937)

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, s. 386, 387

"..Fırka, millete mürebbilik yapacak, ilim, iktisat, siyaset ve güzel sanatlar gibi bütün hars sahalarında vatandaşları geliştirmek için pişvalık edecektir.." (tarihsiz)

Melahat Özgü, Atatürk'e Sevgi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1972, s. 59

"..Bir gün ressamlar, kahramanlık simasını kaybederlerse, Yıldırım'ı alsınlar, yapıversinler.." (tarihsiz)

Mahmut Esat Bozkurt, Hatıralar, Sel Yayınları, Atatürk Kütüphanesi 8, Yakınlarından Hatıralar, s. 95, 96

"..Sanatkar cemiyette uzun cehd ve gayretlerden sonra alnında ışı-ğı ilk hisseden insandır.." (tarihsiz)

Mustafa Baydar, Atatürk Diyor ki, s. 167

"..Eski musikiyi Garp musikisine üstün çıkarmak için çalışanlar, bir ufak hakikati farkedemez gibi görünürler. Bu hakikati kısaca ifade etmek lazım gelirse diyebiliriz ki: Bütün bu ihya ameliyesinde ele alınan musiki parçaları Türklerin herhangi bir ayinde, şenlikte bütün maddi ve hissi kabiliyetlerini yüksek derecede kullanarak oynamalarına yarayan nağmelerdir. Bu fasıldan olan musikiyi bugünün dans parçaları gibi saymakta hata yoktur. Ancak, bugünkü Türk kafası musikiyi düşündüğü zaman, yalnız basit oyunlara yarayacak, insanlara basit ve geçici heyecan verecek musiki aramıyor, Musiki dendiği zaman, yüksek duygularımızın, hayat ve hatıralarımızın ifadesini bulan bir musiki murad ediyoruz.

Bugünkü Türkler, musikiden diğer yüksek ve hassas cemiyetlerin beklediği hizmeti bekliyor. İşte bu bakımdan, klasik Osmanlı musikisini ihyaya çalışanların çok dikkatli olması icabeder.

Biz, bir Türk bestesini dinlediğimiz zaman, onda geçmişin intibah bırakması lazım gelen hikayesini kalbimize giren oklar gibi duymak isteriz. Acı olsun, tatlı olsun biz bir beste dinlerken farkında olmaksızın hislerimizin inceler gibi olduğunu duymak isteriz.

Bütün bunlardan başka, musikiden beklediğimiz, maddi, fikri ve hissi uyanıklığın ve çevikliğin takviyesi olduğuna şüphe yoktur. Yeni şairlerimizden, ediplerimizden, musiki bilginlerimizden ve bilhassa ses sanatkarlarımızdan istediğimiz ve aradığımız bunlardır.." (tarihsiz)

Mustafa Baydar, Atatürk Diyor ki, s. 168, 169, 170

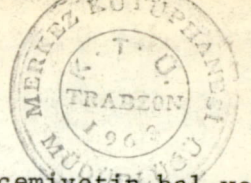
"..Sinema öyle bir keşiftir ki, bir gün gelecek barutun, elektriğin ve kıt'aların keşfinden çok, dünya medeniyetinin cephesini değiştireceği görülecektir. Sinema dünyanın en uzak uçlarında oturan insanların birbirlerini tanımalarını, sevmelerini temin edecektir. Sinema insanlar arasındaki görünüş farkını silecek; insanlık idealinin tahakkukuna en büyük yardımı yapacaktır. Sinemaya layık olduğu ehemmiyeti vermeliyiz.." (tarihsiz)

Fethi Naci, 100 Soruda Atatürk'ün Temel Görüşleri, s. 114

"..Osmanlı devrinde ve bugüne kadar geçen Cumhuriyet çağında ve bundan evvelki Türk kültürel çağlarında ve hatta bütün kültürlü medeni cemiyetlerde edebiyat denildiği zaman şu anlaşılır:

Söz ve manayı, yani insan dimağında yer eden, her türlü bilgileri ve insan karakterinin en büyük duygularını, bunları dinleyenleri veya okuyanları, çok alakalı kılacak surette söylemek ve yazmak sanatı. Bunun içindir ki, edebiyat ister nesir halinde olsun, ister nazım şeklinde olsun, tıpkı resim gibi, heykeltraşlık gibi, bilhassa musiki gibi, güzel sanatlardan sayılalmıştır.

Beşeriyette en müsbet ilim ve en ince teknik esaslarına dayanan hayatla, ve kanla karşılaşmak kendileri için mukadder olan askerlik gibi yüksek idealist meslek dahi, kendini içinde bulunduğu içtimai heyete anlatabilmek ve bu büyük insanlık ve kahramanlık yolculuğunu hazırlayabilmek için, uyandırıcı, hedeflendirici, yü-rütücü ve nihayet fedakar ve kahraman yapıcı, vasıtayı edebiyatta bulur.

Bu itibarla, edebiyatın her insan cemiyeti ve bu cemiyetin hal ve istikbalini koruyan ve koruyacak olan, her teşekkül için, en esaslı eğitim vasıtalarından biri olduğu kolaylıkla anlaşılır.

Bunun içindir ki, Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı, edebiyat öğretiminde şu noktalara, özellikle önem ve değer vermelidir:

- a) Türk çocuğunun kafasını, fitri yaradılışındaki dikkat ve itinaya göre oluşturmak. Bu, Cumhuriyetin sıhhi düzeni ile alakadar olan vekalet de teveccüh eden bir vazifedir.
- b) Güzel muhafaza edilen, Türk kafa ve zekalarını açmak, yaymak, genişletmek. Bu özellikle Kültür Bakanlığının vazifesidir. Bununla birlikte olarak, müstait Türk çocuk kafalarına müsbet ilim ve maddi teknik kavramlarını, yalnız nazari olarak değil, aynı zamanda pratik vasıtalar ile de yerleştirmek.
- c) Bir taraftan da, Türk kafalarındaki kabiliyetleri, Türk karakterindeki sağlamlıkları, Türk duygularındaki yükseklik ve genişlikleri, kendilerini hiç zorlamadan, natürel bir tarzda ve olduğu gibi ifadeye onları alıştırmak.

Bunlar yapılıncaya, netice şu olacaktır: Türk çocuğu konuşurken, onun beyan ve anlatış tarzı, Türk çocuğu yazarken, onun ifade üslubu, kendisini dinleyenleri, onun yürüdüğü yola götürebilecek bu kabiliyeti sayesinde, Türk çocuğu kendisini dinleyen veya yazısını okuyanları, peşine takarak yüksek Türk ülküsüne iletebilecek, ulaştırabilecektir.

Bu edebiyat telakkisi, böyle bir edebiyat öğretimi sayesinde ki, edebiyat anlamından anlaşılan gayeye varmak mümkün olabilir..'' (Atatürk'ün Afet İnan'a anlattıklarından, 1937)

Fethi Naci, 100 Soruda Atatürk'ün Temel Görüşleri, s. 115, 116

''..Muhterem İstanbul halkının ilk defa heykelimi dikmek suretiyle gösterdiği yüksek kadirşinaslıktan ve resm-i küşat münasebetiyle hakkımda izhar buyurulan necip hissiyattan dolayı samimi teşekkürlerimi arz ederim.

Sözün bundan sonrası heykeltraşlarıdır..'' (İstanbul Belediyesi tarafından Sarayburnu Parkında diktirilen Atatürk heykelinin açılışı dolayısı ile çekilen telgraf, 1926)

Gültekin Elibal, Atatürk ve Resim-Heykel, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 121, Atatürk dizisi 19, İstanbul, 1973, s. 194

"..Sinan'ın heykelini yapınız.." (2.8.1935)

Gültekin Elibal, Atatürk ve Resim-Heykel, s. 276

4. Atatürk'ün El Sanatları ile İlgili Sözleri

"..Bir milleti yaşatmak için bir takım temeller lazımdır ve bilir-siniz ki, bu temellerin en mühimlerinden biri sanattır. Bir millet sanattan ve sanatkardan mahrumsa tam bir hayata malik olamaz. Böyle bir millet bir ayağı topal, bir kolu çolak, sakat ve alil bir kimse gibidir. Hatta kasedettiğim manayı bu söz de ifadeye kafi değildir. Sanatsız kalan bir milletin hayat damarlarından biri kopmuş olur. Yalnız şunu söyleyeyim ki, milletlere ferden sanatkâr yetiştirmek kafi değildir. İnsanlar ferdi olarak çalışırlarsa muvaffak olamazlar. Çünkü Allah insanları yaratırken onlara öyle bir hacet vermiştir ki, her insan hemcinsi insanlarla çalışmağa mecbur ve mahkumdur. Bu iştirak faaliyeti adeta bir ihtiyacı ilahî olunca, maksatları birleştirmenin nasıl zaruret olduğunu kolayca anlarız. İlk hakikat olarak anlarız ki, herhangi sanatta emniyetle terakki arzu edilirse aynı meslek ve sanatta bulunan insanların mütesanît bir şekil altına girmesi lazımdır. Sizlerin bir sene evvel kendi sanatlarınız dahilinde birer şekil aldığınızı işitmek ve teşkil ettiğiniz cemiyetle bu şekillerin böyle umumi bir mecmua husule getirdiğini görmek, benim için en ciddi ve en fahraver bir bahtiyarlıktır. Bir millet sanata ehemmiyet vermedikçe büyük bir felakete mahkumdur. Birçok unsurlar o felaketin derecesini farketmez. Farkettiği gün de ne kadar müthiş bir faaliyetle çalışmak lazım geldiğini tahmin eyleyemez. Artık tarihe karışan Osmanlı hükümeti, maatteessüf asırlarca yanlış bir zihniyet sahibi oldu. Çünkü onlar sanatı ve sanatkârları kendi milletlerinden yetişmiş görmekten zevk almazlardı. Hatta en şevketli Osmanlı padişahlarından biri, zannedersen Kanunî Sultan Süleyman, askerlerinden bir Türk müslümanın saraçlık sanatına sahip olduğunu görünce, fevkalade meyus olmuştu. Onların nazarında sanatkârların gayri müslimden olması müreccahtı. Onlar sanattaki hayat menbalarını başka milletlerin elinde bulundurmanın zararlarını göremiyorlardı. Asil milletimiz sanattan mahrumdu. Sanatkârlar azdı. Mevcut olanlar da icabeden derecede sanatta mahîr değildi.. ..Sanatın ehemmiyetini takdir etmeli ve bu takdirin bugünün icabatına göre, lazım gelen vesaite tevessül ile olacağını anlamalıyız.."

"..Babalarımız, babalarımızın babaları sanatla, millete hayat ve saadet verecek sahalarla lüzumu kadar ıstıgal ettirilmemiş, kendi evlerini ve kendi işlerini bırakmışlar; yabancılardan bekçiliğini yapmışlar. Halbuki bizi mahvetmek isteyenler sanatın her şubesinde terakki etmişlerdir.." (Adana esnaflarıyla konuşma, 16.3.1923)

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II, s. 125, 126, 128

"..Bu zihniyetle sanatın lüzumu, sanatkarlığın ehemmiyet ve şerefi elbette takdir olunamazdı.

Efendiler!

Memleketimizin feyyaz topraklarından, namütenahi fazailinden, mütenevvi ve zengin menabiinden kimseye muhtaç olmaksızın hakikiyle istifade edebilmek için ve binaenaleyh milletimizin mes'ut ve müreffeh, ordumuzu tamamen ihtiyaçtan mustağni ve kavi yaşatabilmek için, sanat elzemdir. Sanatın en basiti, en şereflişidir. Kunduracı, terzi, marangoz, saraç, demirci, nalbant, hayatı içtimaiyemizde, hayatı askeriyemizde hürmet ve haysiyet mevkiine elyak sanatkarlardır.." (Konya Askeri Nalbant Okulunda yapılan diploma töreninde, 3.4.1922)

Gültekin Elibal, Atatürk ve Resim-Heykel, s. 36

"..İzmir Sanatlar mektebi tarh-i ihyasından henüz iki ay geçmiş olmakla beraber çok ümit ve itminan veren bir mahiyet gösteriyor. Müdür ve muallimleri yeni Türkiye Devleti ve Türkiye Büyük Millet Meclisini ve Hükümetini büyük manasiyle bütün yeni emelleriyle tanımıştır. Bu çok memnuniyeti muciptir. Ancak böyle zihniyetlerin terbiye ve talimi müsmir olur.

İçinde, talebenin halini ve mesaisini görmekten mütehassıl neş'e ve sürur ile mali dakikalar geçirdiğim İzmir Sanat Mektebi otuzbir sene zarfında yüz sanatkar yetiştirmiş (tahkik neticesi takribi) ...kafi değildir. Her sene yüz talebe yetiştirirse idi üç bini mütecaviz sanatkara malik olacaktık. Yeni Türkiye Devleti "İzmir Sanat Mektebi"nden bu nisbette sanatkar ister. Çok hizmet, çok gayret, çok dikkat lazımdır... Vasıl olmağa mecbur bulunduğumuz seviyeye bugünkü kadar uzak kalışımızın mühim sebeplerinden biri sanata ve sanatkarlığa layık olduğu derecede ehemmiyet verilmemiş olmasıdır. Bunda kabahatin, herşeyde olduğu gibi, sultanlarda, şahsi saltanatlarda olduğu daima hatırdadır tutulmalıdır.

Milleti içinde bir saraç mevcudiyetinden mükesir, meyus olan bir Osmanlı padişahı vardı.." (İzmir Erkek Sanat Enstitüsü defterine yazdıkları, 13 Şubat 1339)

Mesleki ve Teknik Öğretim, 1953, sayı 9, s. 8

"..Onbir ay evvel mektebi ziyaret etmiştim. O zamanki meşhidatımla bugün gördüklerim arasında mühim, müsbet farklar vardır. Çalışılı-yır. Mesai ümit-bahş noktaya müteveccihen şayan-ı memnuniyet bir surette yürüyor. Türkiye Cumhuriyeti bu sanat mekteplerinin tam inkişafına muhtaçtır.

Mensuplarının, daima, bu hakikatı, bu ciddi ihtiyacı nazar-ı dik-katte bulundurmalarını bu vesile ile de hatırlatırım.." (İzmir Erkek Sanat Enstitüsü defterine yazdıkları, 16 Kanunusani 1340)

Mesleki ve Teknik Öğretim, s. 8

"..Bu defaki ziyaretimde daha çok memnun oldum. Her sene biraz daha terakki var. Daha çok lazım!.." (İzmir Erkek Sanat Enstitüsü defterine yazdıkları, 14 Teşrinievvel 1925)

Mesleki ve Teknik Öğretim, s. 8

"..Bilirsin ben, askerliğin, her şeyden ziyade sanatkarlığını severim. Burada, sanatın bütün icabatını tatbik edecek kadar za-mana ve bu zamanın doğuracağı vesait ve vesaile malik olunursa, işte o zaman milletin arzusuna muvaffak bir hizmet ifa etmiş olacağız.." (Atatürk'ten Salih Bozok'a mektuplar, tarihsiz)

Yakınlarından Hatıralar, Sel Yayınları, 1955, s. 47

EK : II

CUMHURİYET DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DE GÖREV ALMIŞ YABANCI MİMAR VEŞEHİRCİLER

Adı, soyadı : Guilio Mongeri
 Milliyeti : İtalyan
 Türkiye'de bulunduğ^u tarihler : - 1900 - 1930
 Görevleri : Sanayi-i Nefise Mektebinde öğretim görevliliğⁱ
 Yapıtları : Ziraat Bankası Genel Müdürlüğ^ü, Ankara; İş Bankası Genel Müdürlüğ^ü, Ankara; Osmanlı Bankası, Ankara; İnhisarlar Baş Müdürlüğ^ü, Ankara; Karaköy Palas, İstanbul; Saint Antoine Kilisesi, İstanbul; Otel ve Kaplıca, Bursa.
 Tamamlayıcı bilgiler : Mimar Mongeri 1930 yılına kadar Güzel Sanatlar Akademisi'ndeki görevini sürdürmüştür. Mimarlık anlayışı birinci ulusal mimarlık düşüncesini destekler bir şekildedir.

Adı, soyadı : René DANGER
 Milliyeti : Fransız
 Türkiye'de bulunduğ^u tarihler : - 1923
 Yapıtları : İzmir - Alsancak'ta yöresel imar planı (1923)

Adı, soyadı : HEUSSLER
 Milliyeti : Alman
 Türkiye'de bulunduğ^u tarihler : - 1924
 Yapıtları : Ankara'da biri Eski Ankara, biri de Yenisehir'de olmak üzere iki yöresel imar planı (1924)

- Adı, soyadı : Ernst EGLI
Yaşadığı yıllar : 1893 -
Milliyeti : Alman
Türkiye'de bulunduğ
tarikhler : 1927 - 1940, 1953 - 1955
Görevleri : Milli Eğitim Bakanlığı müşavir mimarlığı,
Güzel Sanatlar Akademisi öğretim görevli-
liği (1930 - 1936); T.H.K. Baş mimarlığı,
(1936 - 1940); B.M. Uzmanlığı (1953 - 1955);
A.Ü. Siyasal Bilgiler Okulunda ve O.D.T.Ü.
Mimarlık Fakültesi'nde Şehircilik ve Bölge
Planlaması dersleri konuk öğretim görevli-
liği
Yapıtları : İsmet Paşa Kız Enstitüsü, Ankara; Musiki
Muallim Mektebi, Ankara; Liseler; Marmara
Köşkü, Ankara; Siyasal Bilgiler Fakültesi,
Ankara.
Tamamlayıcı bilgiler : Egli Güzel Sanatlar Akademisi Yüksek Mimar-
lık Bölümünün ders programını değiştirmekle
görevlendirilmiştir. Zamanın Alman mimarlık
eğitimi programlarına benzeyecek şekilde
yeniden düzenlenen ders programlarının so-
nucu olarak öteki atelyeler kapatılmış, Eg-
li'nin yönetiminde tek bir 'Modern mimari
atelyesi' kurulmuştur. Rasyonel-fonksiyoncu
bir mimarlık anlayışına sahiptir. Mimar
Sinan hakkında bir denemesi vardır, (Alman-
ca). 'Şehirciliğin ve memleket planlamasının
esasları' (Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi
Enstitüsü yayını, Ankara, 1957) adlı kitabı
Türkiye'de yayınlanmıştır. 'Geschichte des
Staedtebaues' (Şehirciliğin Tarihi) adlı iki
ciltlik kitabında Türk-Anadolu-İslam şehir-
lerinden söz etmektedir. (Eugen Reutsch,
Zürich-Stuttgart, 1959 ve 1962)

- Adı, soyadı : Clemens HOLZMEISTER
Yaşadığı yıllar : 1886 - 19-
Milliyeti : Avusturya'lı
Türkiye'de bulunduğ
tarikhler : 1927 -
Görevleri : İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakül-
tesi'nde öğretim görevliliği (1946 - 1949)

- Yapıtları : Cumhurbaşkanlığı Köşkü, Ankara; Bakanlıklar Mahallesi (Çeşitli bakanlık yapıları), Ankara; Türkiye Büyük Millet Meclisi, Ankara.
- Tamamlayıcı bilgiler : Holzmeister önceleri rasyonel-fonksiyoncu mimarlık anlayışını, sonra da ulusal mimarlık anlayışını yansıtan yapıtlar vermiştir.
- Adı, soyadı : DEBES
- Milliyeti : Fransız
- Görevleri : Yüksek Mühendis Mektebi'nde öğretim görevliliği
- Yapıtları : Namık Kemal İlkokulu, İstanbul-Fındıklı; Teknik Üniversite Yurdu, İstanbul-Gümüşsuyu
- Adı, soyadı : Hans POELZIG
- Yaşadığı yıllar : 1869 - 1936
- Milliyeti : Alman
- Türkiye'de bulunduğu tarihler : 1935
- Görevleri : Egli'nin yerine Güzel Sanatlar Akademisi öğretim görevliliğine getirilen Poelzig bu görevine başlayamadan ölmüştür.
- Tamamlayıcı bilgiler : Poelzig İstanbul Tiyatro ve Konservatuarına ait uluslararası yarışmada birinci ödülü kazanmıştır.
- Adı, soyadı : Hermann JANSEN
- Yaşadığı yıllar : - 1947
- Milliyeti : Alman
- Türkiye'de bulunduğu tarihler : 1928 - 1939
- Görevleri : Ankara İmar Müdürlüğü danışmanlığı
- Yapıtları : Ankara İmar Planı ve Raporu (1928 - 1932; Mersin, Adana, Ceyhan, Gaziantep ve İzmit imar planları (1930 - 1939)
- Tamamlayıcı bilgiler : Jansen'in Ankara imar planı ile ilgili çalışmaları Türkiye'de ilk planlı şehircilik çalışmalarının başlangıcı olarak kabul edilmektedir.

Adı, soyadı : Herman ELGÖTZ
 Türkiye'de bulunduğ^u tarihler : 1933
 Tamamlayıcı bilgiler : Elgöztz İstanbul'un imar planını ve raporunu hazırlamak üzere çağrılan üç şehirciden biridir. Önerisi en uygun bulunarak asıl il-keleri bakımından kabul edilmiştir.

Adı, soyadı : J. LAMBERT
 Milliyeti : Fransız
 Türkiye'de bulunduğ^u tarihler : 1933
 Yapıtları : Erzurum'un yeni kesimleri için yöresel bir imar planı, 1938 yılında Trabzon için yaptığı 1 / 500 ölçekli şehir imar planı Bayındırlık Bakanlığınca 1939 yılında tasdik edilmiştir.

Tamamlayıcı bilgiler : Lambert, İstanbul imar planı için rapor hazırlamak üzere çağrılan şehircilerden ikincisidir. İstanbul için hazırlamış olduğu öneri kabul edilmemiştir.

Adı, soyadı : Donat Alfred AGACHE
 Yaşadığı yıllar : 1875 - 1959
 Milliyeti : Fransız
 Türkiye'de bulunduğ^u tarihler : 1933
 Tamamlayıcı bilgiler : İstanbul imar planı için rapor düzenlemek üzere çağrılan uzmanlardan üçüncüsüdür.

Adı, soyadı : Martin WAGNER
 Yaşadığı yıllar : 1885 - 1957
 Milliyeti : Alman
 Türkiye'de bulunduğ^u tarihler : 1935 - 1938
 Görevleri : İstanbul İmar Danışmanlığı, Bayındırlık Bakanlığı şehircilik danışmanlığı

- Yapıtları : Wagner İstanbul imar planına ilişkin olarak ilk ciddi analiz çalışmasını yapmış ve bir imar yasası tasarısının hazırlanması çalışmalarına katılmıştır.
- Tamamlayıcı bilgiler : Wagner Türkiye'de ilk olarak şehir ekonomisi düşüncesini çeşitli yazıları ve konferanslarıyla tanıtan bir şehircidir.
- Adı, soyadı : Ernst REUTER
- Yaşadığı yıllar : 1889 - 1953
- Milliyeti : Alman
- Türkiye'de bulunduğu tarihler : 1935 - 1946
- Görevleri : Ankara Siyasal Bilgiler Okulu'nda şehircilik dersleri öğretmenliği
- Tamamlayıcı bilgiler : Reuter, Türkiye'de şehircilik konularında verdiği derslerle tanınmıştır. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi içinde bir Şehircilik Enstitüsü kurmak için çalışmalar yapmıştır. Şehircilik ve konut konularında kitapları, makaleleri, konferansları, raporları bulunmaktadır.
- Adı, soyadı : Martin ELSAESSER
- Yaşadığı yıllar : 1884 - 1957
- Milliyeti : Alman
- Türkiye'de bulunduğu tarihler : 1935
- Görevleri : Güzel Sanatlar Akademisi'nde öğretim görevliliği
- Yapıtları : Sümerbank Genel Müdürlüğü, Ankara (1935 - 1936)
- Tamamlayıcı bilgiler : M. Elsaesser 1935'de Ankara'da yapılması tasarlanan yeni mezarlığın düzenlenmesi için açılan yarışmada birinciliği kazanmıştır.

Adı, soyadı : Henri PROST
Yaşadığı yıllar : 1874 - 1959
Milliyeti : Fransız
Türkiye'de bulunduğ
tarikhler : 1936 - 1950
Görevleri : İstanbul Belediyesi sözleşmeli şehirçilik
uzmanı. 1957 Şehirçilik Komisyonuna başkanlık etmek üzere İstanbul'a çağrıldı.
Yapıtları : İstanbul imar planı, ayrı ayrı şehir parçalarının ayrıntılı planları (Örneğin Eminönü alanı)

Adı, soyadı : Bruno TAUT
Yaşadığı yıllar : 1880 - 1938
Milliyeti : Alman
Türkiye'de bulunduğ
yılılar : 1937 - 1938
Görevleri : Güzel Sanatlar Akademisi'nde öğretim görevliliğ
Yapıtları : Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Ankara (1937 - 1940); Atatürk Lisesi, Ankara (1939 - 1940)
Tamamlayıcı bilgiler : Taut Türkiye'de 'Mimari Bilgisi' adlı bir kitap yazmıştır. (Çeviren: Adnan Kolatan, Güzel Sanatlar Akademisi yayını, İstanbul, 1938)

Adı, soyadı : A. VORHÖLZER
Milliyeti : Alman
Türkiye'de bulunduğ
tarikhler : 1938
Görevleri : Güzel Sanatlar Akademisi'nde öğretim görevliliğ

Adı, soyadı : Gerhard KESSLER
Milliyeti : Alman
Türkiye'de bulunduğ
tarikhler : 1933 -
Tamamlayıcı bilgiler : Ekonomist olan Kessler 1949 yılında 'İstanbul'da mesken darlığı, mesken sefaleti, mesken inşaatı' adlı bir rapor hazırlamıştır.

Adı, soyadı : Gustav OELSNER
Yaşadığı yıllar : 1879 - 1956
Milliyeti : Alman
Türkiye'de bulunduğ
tarikhler : 1939 - 1948
Görevleri : Bayındırlık Bakanlığı şehirçilik danışmanlığı, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde ve Güzel Sanatlar Akademisi'nde Yüksek Mimarlık Bölümünde şehirçilik öğretim görevliliği, çeşitli yargıcılar kurulu üyelikleri.
Tamamlayıcı bilgiler : Oelsner Türkiye'den ayrıldıktan sonra da onunla ilişkilerini sürdürmüştür. Örneğin 1951'de İstanbul'a gelerek konferanslar vermiş, 1955 yılında açılmış olan Ankara İmar Planı uluslararası şehirçilik yarışmasına yargıcılar kurulu üyesi olarak katılmıştır. Çeşitli makaleleri, konferansları, raporları vardır.

Adı, soyadı : Wilhelm SCHÜTTE
Milliyeti : Alman
Türkiye'de bulunduğ
tarikhler : -1940-
Görevleri : Güzel Sanatlar Akademisi'nde öğretim görevliliği
Tamamlayıcı bilgiler : Schütte çeşitli mimarlık dergilerinde yazılar yazmıştır.

Adı, soyadı : Jean WALTER
Milliyeti : Fransız
Türkiye'de bulunduğ
tarikhler : - 1940 -
Yapıtları : Ankara Hastanesi, Ankara Tıp Fakültesi
Tamamlayıcı bilgiler : İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi projesinin de bu mimara verilmesinin düşünülmesi Türk mimarlarının protesto toplantıları düzenlemelerine neden olmuştur.
(1949)

Adı, soyadı : Violi VİETTİ
 Milliyeti : İtalyan
 Türkiye'de bulunduğ^u tarihler : - 1938 -
 Yapıtları : 19 Mayıs Stadyomu, Ankara; İnönü Stadyomu, İstanbul-Dolmabahçe. (Ş. Şahingiray ve F. Aysu ile birlikte)

Adı, soyadı : F. HILLINGER
 Milliyeti : Alman
 Türkiye'de bulunduğ^u tarihler : - 1940 -
 Görevleri : Ankara Yapı ve Usta Okulu'nda öğretmenlik
 Tamamlayıcı : Hillinger'in de mimarlık dergilerinde
 bilgiler yazıları bulunmaktadır.

Adı, soyadı : Paul BONATZ
 Yaşadığı yıllar : 1877 - 1956
 Milliyeti : Alman
 Türkiye'de bulunduğ^u tarihler : 1943 - 1955
 Görevleri : Milli Eğitim Bakanlığı Teknik Öğretim müşavir mimarlığı, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde öğretim görevliliği, yargıcılar kurulu üyelikleri.
 Yapıtları : Saracoğlu Memur Evleri Mahallesi, Ankara (1945); Kız Teknik Öğretmen Okulu ve Erkek Teknik Öğretmen Okulu, Ankara (Teknik Öğretim Müsteşarlığı Teknik Bürosu ile birlikte); Büyük Tiyatro, Ankara (1948);
 Tamamlayıcı bilgiler : Paul Bonatz ilk olarak Anıtkabir proje yarışması yargıcılar kurulu üyesi olarak 1942'de Türkiye'ye gelmiştir. Önemli yapıların yargıcılar kurulu üyeliklerinde bulunmuştur. (Çanakkale Anıtı, İstanbul Radyoevi, İstanbul Adalet Sarayı gibi). Mimarlık dergilerinde yazıları bulunmaktadır.

Adı, soyadı : LE CORBUSIER
Yaşadığı yıllar : 1887 - 1965
Milliyeti : Fransız
Türkiye'de bulunduğ tarihler : 1948
Yapıtları : İzmir imar planı ile ilgili ön çalışmalar ve rapor (Uygulanmamıştır)

Adı, soyadı : Friedrich HESS
Milliyeti : Alman
Türkiye'de bulunduğ tarihler : 1948 - 1950, 1954 - 1956
Görevleri : İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde öğretim görevliliği

Adı, soyadı : Louis SKIDMORE, Nathaniel A. OWINGS, John O. MERRILL
Yaşadığı yıllar : 1897 - 1962, 1903 - , 1896 -
Milliyeti : Amerikalı
Türkiye'de bulunduğ tarihler : 1951 - 1953
Yapıtları : Hilton Oteli (Sedat Hakkı Eldem ile birlikte, 1953)
Tamamlayıcı bilgiler : Bu mimarlar Türkiye'nin yapı, imar ve konut durumunu inceleyen bir de rapor hazırlamışlardır. (1951)

Adı, soyadı : TIEDJE
Milliyeti : Alman
Türkiye'de bulunduğ tarihler : 1951 - 1953
Görevleri : İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde öğretim görevliliği

Adı, soyadı : Sir Patrick ABERCROMBIE
Milliyeti : İngiliz
Türkiye'de bulunduğ tarihler : 1955

- Görevleri : Ankara İmar Planı uluslararası şehircilik yarışmasında asli yargıcılar kurulu üyeliği
- Tamamlayıcı bilgiler : Abercrombie 1952 İzmir imar planı uluslararası yarışmasında ön hazırlık çalışmaları-na katılmıştır.
- Adı, soyadı : Rolf GUTBROD
- Milliyeti : Alman
- Türkiye'de bulunduğu tarihler : 1957, 1958, 1959
- Görevleri : İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde öğretim görevliliği (yukarda adı geçen yılların yaz yarıyıllarında), yargıcılar kurulu üyeliği.
- Tamamlayıcı bilgiler : Gutbrod öğretim görevliliği ve yargıcılar kurulu üyeliği ile o zaman egemen olan rasyonel eğilime karşı organik eğilimi desteklemiştir.
- Adı, soyadı : Luigi PICCINATO
- Milliyeti : İtalyan
- Türkiye'de bulunduğu tarihler : 1955, 1958
- Görevleri : İzmir imar planı bürosu başkanlığı, İstanbul nazım plan danışmanı
- Yapıtları : İstanbul imar planı, Bursa imar planı
- Tamamlayıcı bilgiler : Piccinato 1955 yılında Ankara imar planı uluslararası şehircilik yarışmasında asli yargıcılar kurulu üyeliği yapmıştır. 1958 yılında İzmir imar planında yapılacak değişiklikleri denetlemesi amacıyla bu şehre çağırılmış, burada bir büro kurarak çalışmalarını bir raporla sonuçlandırmıştır. 1967 yılında ise İstanbul nazım planı hakkında bir rapor hazırlamıştır.
- Adı, soyadı : Gerhard GRAUBNER
- Yaşadığı yıllar : - 1970
- Milliyeti : Alman
- Türkiye'de bulunduğu tarihler : 1953, 1957

Görevleri : İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde konuk öğretim görevliliği (1953 - 1954)

Tamamlayıcı bilgiler : Graubner, İstanbul Operası inşaatı ile ilgili olarak bir rapor hazırlamak üzere Türkiye'ye çağırılmıştır. (1957)

Adı, soyadı : Hans HÖGG

Milliyeti : Alman

Türkiye'de bulunduğu tarihler : 1956 - 1960

Görevleri : İstanbul Belediyesi şehircilik danışmanı

Yapıtları : İstanbul Nazım Planı ve ayrıntılı planları çalışmaları.

Adı, soyadı : BODMER

Milliyeti : İsviçre'li

Türkiye'de bulunduğu tarihler : 1959 - 1961

Görevleri : İzmir İmar Planı Bürosu danışmanı

Yapıtları : İzmir şehri için hazırladığı plan

Tamamlayıcı bilgiler : Bodmer planı İzmir'in yalnızca belediye sınırları içinde ele alınmaması gerekliliğini göstermiştir.

Adı, soyadı : Stefan OTT

Milliyeti : Danimarka'lı

Görevleri : İzmir Nazım planı danışmanı

Adı, soyadı : Dilz BRANDI

Milliyeti : Alman

Türkiye'de bulunduğu tarihler : 1947 - 1948

Görevleri : İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde konuk öğretim görevliliği

Adı, soyadı : Bernard WAGNER

Milliyeti : Amerika'lı

Türkiye'de bulunduğu tarihler : 1956 - 1957

- Yapıtları : Bursa için bir imar planı taslağı ve işçi evleri projesi önerisi
- Tamamlayıcı bilgiler : Martin Wagner'in oğlu olan Bernard Wagner, Türkiye'de mesken meselesi konulu bir rapor hazırlamıştır.
- Adı, soyadı : Bruno ZEVI
- Milliyeti : İtalyan
- Türkiye'de bulunduğu tarihler : 1957
- Görevleri : İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde konuk konferansçı
- Adı, soyadı : Erwin HEINLE
- Milliyeti : Alman
- Türkiye'de bulunduğu tarihler : 1962
- Tamamlayıcı bilgiler : Heinle Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde uygulanacak çıplak beton ile ilgili olarak bilgisine baş vurulmak üzere çağrılmıştır.
- Adı, soyadı : Jürgen JOEDICKE
- Milliyeti : Alman
- Türkiye'de bulunduğu tarihler : 1964
- Görevleri : İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde konuk öğretim görevliliği
- Tamamlayıcı bilgiler : 1964 yaz yarıyılında çağdaş mimarlık tarihi derslerini veren Joedicke'nin ders notları, 'Modern mimarinin gelişimi' adı ile Bülent Özer tarafından Türkçeye çevrilmiştir. (İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 1966)
- Adı, soyadı : Wilhelm LANDZETTEL
- Milliyeti : Alman
- Türkiye'de bulunduğu tarihler : 1964
- Görevleri : İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde öğretim görevliliği
- Tamamlayıcı bilgiler : Landzettel köy ve tarım yapıları konusunda ders vermiştir.

Adı, soyadı : Hans KOEPF
Milliyeti : Alman
Türkiye'de bulun-
duğu tarihler :
Görevleri : İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık
Fakültesi'nde konuk öğretim görevliliği
Tamamlayıcı
bilgiler : Koepf mimarlık tarihi dersleri vermiştir.

EK : III

TÜRK MİMARLIK TARİHİ AÇISINDAN CUMHURİYET DÖNEMİ İÇİNDEKİ ÖNEMLİOLAYLARIN KRONOLOJİSİ 1923 - 1973

1923 - 1930 Birinci Ulusal Mimarlık Akımı

Dönemin önemli yapıları :

- . Halk Fırkası Mahfeli (1924'den sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi, bugünkü CENTO merkezi), Ankara, mimar: Vedat (Tek) Bey, 1922
- . Ankara Palas Oteli, Ankara, mimar: Vedat (Tek) Bey (ilk proje) 1926
- . Gazi Eğitim Enstitüsü, Ankara, mimar: Kemalettin Bey, 1926
- . Evkaf Apartmanları (bugünkü Vakıflar Genel Müdürlüğü), Ankara, mimar: Kemalettin Bey, 1927-1928
- . Devlet Demir Yolları İşletme Binası (bugünkü D.D.Y. Müstahdem Okulu), Ankara, mimar: Kemalettin Bey, 1928
- . Türkocağı (sonra Halkevi, bugünkü Üçüncü Tiyatro), Ankara, mimar: Arif Hikmet (Koyunoğlu) Bey, 1924-1930
- . Etnoğrafya Müzesi, Ankara, mimar: Arif Hikmet (Koyunoğlu) Bey, 1925-1928
- . Milli Eğitim Bakanlığı (sonra Dışişleri Bakanlığı, bugünkü Gümrük ve Tekel Bakanlığı), Ankara, mimar: Arif Hikmet (Koyunoğlu) Bey, 1927
- . Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü, Ankara, mimar: Guilio Mongeri
- . İş Bankası Genel Müdürlüğü, Ankara, mimar: Guilio Mongeri
- . Osmanlı Bankası, Ankara, mimar: Guilio Mongeri
- . Tekel Genel Müdürlüğü, Ankara, mimar: Guilio Mongeri
- . Maliye Bakanlığı, Ankara, mimar: Halim Bey

1923

- 13 Ekim Ankara'nın yeni başkent olarak ilan edilmesi.
- 29 Ekim Cumhuriyetin ilan edilmesi.
- 368 sayılı yasa ile Mübadele, İmar ve İskan Vekaletinin kurulması; Muhacirin ve Aşayir Müdiriyeti Umumiyesinin bu bakanlığa bağlı bir genel müdürlük durumuna getirilmesi.
- 597 sayılı yasa ile Osmanlı Seyrüsefain İdaresinin Türkiye Seyrüsefain İdaresi haline getirilmesi.
- İlk kiremit endüstrisinin Kütahya'da kurulması. (Tuğla ve kiremit üretimi)

1924

- Anayasanın kabul edilmesi. (Bazı değişikliklerle 1961'e kadar)
- Halifeliğin kaldırılması.
- Türk eğitiminde öğretim birliğinin kabul edilmesi. (Medreselerin kapanması, Eğitim kurumlarının Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmaları)
- Şer'îye Vekaleti (Din İşleri Bakanlığı) nın ve Genel Kurmay Vekaletinin kaldırılmaları. (Din ve Ordunun politikadan ayrılmaları)
- Şer'îye mahkemelerinin kaldırılması.
- Hafta tatili yasasının kabul edilmesi. (Tatil günü: Cuma)
- Halk Fırkasının Cumhuriyet Halk Fırkası adını alması. (Kuruluşu: 1923)
- Güzel Sanatlar Akademisi'nde süsleme sanatları bölümünün açılması ile Mimarlık, Resim, Heykel ve Süsleme Sanatları Bölümleri olarak şimdiki dört bölüm durumuna gelmesi)
- Anayasanın 89. maddesine göre yönetsel bölümlerin vilayet, kaza, nahiye ve köy olarak saptanması.

- Ankara'da Heussler tarafından biri eski Ankara, öteki de Yeni-şehir ile ilgili iki yöresel imar planının yapılması.
- İzmir'de Fransız şehircisi Rene Danger tarafından yöresel bir imar planının yapılması. (Alsancak ve Kültürpark yöresinde dair-esel alanlar ile onları kesen ışınsal yollardan oluşan bir planlama)
- 529 sayılı yasa ile Mübadele, İmar ve İskan Bakanlığının görev-lerinin İçişleri Bakanlığına aktarılması, İskan Genel Müdürlüğü-nün bu bakanlığa bağlanması.
- 417 sayılı Ankara Belediyesi yasasının kabul edilmesi.
- 423 sayılı belediye vergi ve resimleri yasasının çıkması.
- 422 sayılı Köy yasasının çıkması. (Köylerin nüfusu 2 000'den aşı-ğı olan yurtlar olarak tanımlanması, köylerde yapılması zorunlu yapı ve planlama eylemlerinin saptanması: Yol, alan, köy odası, okul, köprü, konuk odası, mescit yapmak; onarım ve ağaçlandırma işleri.)
- 429 sayılı yasa ile Başbakanlığa bağlı Vakıflar Genel Müdürlüğü-nün kurulması. (1933, 1936, 1938, 1940, 1956 ve 1972 yıllarında genel müdürlüğün kuruluş ve görevlerini yeniden düzenleyen yasa-lar.)
- Arada-Diyarbakır-Ergani arasında demiryolu yapımına ve Samsun-Sivas, Ankara-Musaköy demiryolu yapımına ilişkin yasaların kabul edilmesi.
- 506 sayılı yasa ile Devlet Demiryolları Müdüriyeti Umumiyesinin kurulması, gene bu yasa ile İstanbul-Haydarpaşa Limanının satın alınması. (1927'e kadar)
- Atatürk tarafından Türkiye İş Bankası'nın kurulması. (Cam ve çimento endüstrilerine bu bankanın katkıda bulunması)

1925

- Şapka devriminin yapılması.
- Tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması.

- Uluslararası takvim ve saatin kabul edilmesi. (Günün 24 saat dilimine bölünmesi)
- Aşar vergisinin kaldırılması.
- Ali Haydar Bey'in Ankara Şehreminliğine getirilmesi. (Ankara'nın yeşillendirilmesi için ilk çalışmaların başlaması)
- 583 sayılı yasa. (Eski Ankara'yı imar etmek yerine yeni bir semtin kurulması için yasal olanakların sağlanması, Ankara'da bugünkü Yenışehir'in kapladığı alanda 4 milyon metre karelik arazinin ucuz bedellerle Ankara Şehremaneti tarafından kamulaştırılmasına olanak sağlanması; Türkiye'de konut yapmak üzere kamulaştırmayı öngören ve kamulaştırma bedelini vergiye kayıtlı kıymetlere göre saptayan ilk yasa)
- 642 sayılı yasa ile belediye bölgesi içinde 150'den çok yapının yanmış olduğu mahalleler ile bunların bitişiğindeki bostan, bağ, bahçe ve arsa gibi yerlerin 'tarla' sayılması. (Cumhuriyet dönemi içinde hamur kuralına ilişkin ilk yasa, daha ilerde önce Ankara Belediyesine (1928), sonra da öteki belediyelere (1933) yangın yerleri dışındaki arsaları da bu kurala göre birleştirme, bölme ve % 15 eksigi ile dağıtma yetkilerinin verilmesi)
- Kadastro yasasının çıkması.
- 542 sayılı Mükellefiyeti Bedeniye yasası. (İl yollarının, yapımı ve bakımı için olanakların sağlanması)
- Şeker fabrikalarının kurulmasına ilişkin yasa.
- Kütahya-Tavşanlı demiryolunun yapımına ilişkin yasa.
- Ankara- Yahşihan demiryolunun açılışı.
- 633 sayılı yasa ile Sanayii Maadin Bankasının kurulması. (1933 yılına kadar)

1926

- Medeni Kanunun kabul edilmesi.
- Türk ceza yasasının kabul edilmesi.
- Miladi takvimin kabul edilmesi.

- Kabotaj hakkının elde edilmesi. (Kabotaj hakkına ilişkin yasanın kabul edilmesi)
- Sanayi-i Nefise Mektebinin Güzel Sanatlar Akademisi olarak İstanbul-Fındıklı'daki yeni binasına taşınması. (Eski Cemile Sultan Sarayı; Güzel Sanatlar Akademisi'nin kuruluşu: 1883)
- Türk Yüksek Mühendisleri Birliği'nin Ankara'da kurulması.
- Ankara şehri otomatik telefon yasasının çıkması, ve otomatik telefonun işletmeye açılışı.
- Yerleştirme yasasının çıkması.
- 831 sayılı sular hakkındaki yasa. (İçme suyu konusunu düzenleyen ilk yasa)
- 844 sayılı yasa ile 20 milyon lira sermayeli Emlak ve Eytam Bankasının kurulması. (Yeni inşaata ipotek karşılığı ikrazat ve mevcut binaların ipotegi karşılığında kredi verilmesi; 1946'ya kadar)
- 682 sayılı yasa. (Hükümet ya da belediyelerce yıktırılan yapılara karşılık devlete ait taşınmaz malların verilmesini öngören yasa)
- 929 sayılı yasa. (Demiryolu yapımı için gereken yerlerde nasıl kamulaştırma yapılacağını belirleyen yasa)
- Kayseri-Ulukışla ve Malatya-Ergani-Diyarbakır demiryollarının yapılmasına ilişkin yasaların çıkması.
- Samsun-Kavak demiryolunun işletmeye açılması.
- Alpullu ve Uşak şeker fabrikalarının işletmeye açılmaları.
- Samsun limanının yapımına ilişkin yasa.
- İzmir'de eski mezarlıkların olduğu yerde Bahri Baba Parkının kurulması.
- İstanbul'da Haydarpaşa Limanı ve silolarının günün koşullarına uyacak şekilde onarılmaları.
- Gerçek anlamda ilk çağdaş kereste fabrikasının Sinop'un Ayancık ilçesinde kurulması.

- İnşaat demiri, çelik tel ve çivi üreten ilk haddehanenin İstanbul-Eyüp'te kurulması.

1927

- Atatürk'ün büyük söylevini vermesi.
- Türkiye'de birinci nüfus sayımının yapılması.
- Türk Yüksek Mimarlar Derneği'nin Ankara'da kurulması. (Sonra: Türk Yüksek Mimarlar Birliği, cumhuriyet dönemi içindeki ilk mimarlar örgütü)
- 1035 sayılı mimarlık ve mühendislik hakkındaki yasanın kabul edilmesi. (Mimarlıkla ilgili ilk yasa)
- Türkiye içindeki bütün resmi yapılardan saltanat dönemi tuğra ve övgülerinin kaldırılmasını öngören yasanın çıkması.
- Mimar Kemalettin Bey'in ölümü. (Doğumu: 1869)
- Ankara şehri nazım planı için yarışma açılması düşünceleri.
- Alman mimar Ernst Egli' ve Avusturya'lı mimar Clemens Holzmeister'in Türkiye'ye gelmeleri. (Cumhuriyet dönemi içinde dışardan çağrılan ilk yabancı mimarlar)
- 1164 sayılı yasa ile Genel Müfettişliklerin öngörülmesi. (Bölge planlaması yolunda atılan ilk adımlar, 1949'a kadar)
- Yapıların numaralanması ve sokaklara ad verilmesine ilişkin yasa.
- 642 sayılı yasa. (Ebniye Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve yangın yerlerinin düzenlenmesi ile ilgili hükümler)
- 1131 sayılı yasa. (İl ve devlet yollarının tek ad altında toplanmaları ve yapımlarının illere bırakılması)
- 1042 sayılı yasa ile Devlet Demiryolları ve Limanları Genel Müdürlüğü örgütlenme ve görevlerine ilişkin yasa. (Bayındırlık Bakanlığına bağlı 'İnşaat ve İşletme Umum Müdürlüğü' ile 'Anadolu-Bağdat Demiryolları Müdürü Umumiliği' nin birleştirilerek demiryolları yapım ve işletmelerinin tek elde birleştirilmesi, İstanbul-Haydarpaşa Limanının Bayındırlık Bakanlığı'na bağlanması, 1959'a kadar)

- Ankara-Kayseri, Samsun-Havza, Samsun-Amasya demiryollarının işletmeye açılması.
- Ankara radyosunun bir telsiz istasyonu olarak kurulması.
- Üsküdar-Kadıköy Halk Tramvayları Şirketinin kurulması. (İstanbul'un Anadolu yakasında tramvay ağının kurulmaya başlaması)
- 1055 sayılı endüstriyi özendirme yasası. (Endüstrinin gelişmesi nedeniyle yer sağlanması bakımından kamulaştırma olanaklarının getirilmesi; yapı malzemesi üretmek isteyenlerin yararlanabilecekleri hükümler; 1942'ye kadar)

1928

- Anayasadan dinle ilgili maddelerin çıkarılması. (Layiklik ilkesinin kabul edilmesi)
- Yeni Türk alfabesinin kabul edilmesi. (Harf devrimi)
- Uluslararası sayıların kabul edilmesi.
- Atatürk tarafından Ankara'daki Orman Çiftliği'nin kurulması.
- Mühendis Mektebi'nin Bayındırlık Bakanlığı'na bağlı özerk Yüksek Mühendis Mektebi olması. (Bütün mühendislerin ortak eğitim görmeleri)
- 1351 sayılı İçişleri Bakanlığı'na bağlı Ankara Şehri İmar Müdürlüğü'nün kuruluş, örgütlenme ve görevlerini belirleyen yasa. (Öteki şehirlerin imar planlarını onaylama yetkisi)
- 1351 sayılı yasaya ek 1504 sayılı yasa. (Ankara imar sınırları içinde yapılacak inşaatın harita, plan ve programa uygunluğunun İmar Müdürlüğüne onaylanması; yol, alan, park gibi yerlere ayrılan yörelerde inşaat yasağı ve bu yerlerin kamulaştırılmaları ile ilgili hükümler; Ankara İmar Müdürlüğü'nün izni olmadan yapılan yapıların imar heyeti kararıyla yıkılması ve imar planına göre kamuya ait bir yere raslayan arsalarda 5 seneyi geçmemek üzere inşaatın yasaklanmasını öngören yetkilerin verilmesi)
- Ankara imar planı ile ilgili uluslararası sınırlı şehircilik yarışmasına katılan üç projeden Hermann Jansen'in önerisinin birinci seçilmesi. (Türkiye'de batılı anlamda şehir planlaması eylemlerinin başlaması, Hermann Jansen'in Ankara imar planı danışman-

- Maliye Bakanının memur konutları ve resmi yapılar yaptırmak üzere hazine olanaklarını kullanması için bir yasa ile yetkili kılınması.
- Elazığ, Urfa, Bitlis, Van, Hakkari, Diyarbakır ve Mardin illerini içine alan Birinci Genel Müfettişliğin kurulması.
- Ankara'da yapılacak bakanlık yapıları ile memur apartmanlarına ilişkin yasa.
- Amasya-Zile, Kütahya-Tavşanlı demiryolunun işletmeye açılması.
- İstanbul'da Sirkeci ile Haydarpaşa arasında feribot işletilmesi hakkında araştırma yapılmasına ilişkin yasa.
- Türkiye İmar Bankası adında bir bankanın kuruluşu.

1929

- Millet Mektepleri'nin açılışı. (1936'ya kadar)
- Yüksek Mühendis Mektebi'nde öğrencilerin mimar ya da mühendis olarak ayrılmaya başlamaları. (Üç yıllık ortak eğitim, üç yıllık ihtisas eğitimi)
- Nevzat (Tandoğan) Bey'in Ankara Valiliğine atanması. (1946'ya kadar)
- 1452 sayılı yasa ile Ankara'daki memurlara konut ödeneği verilmesinin kabul edilmesi. (1951'e kadar)
- 1525 sayılı şose ve köprüler yasasının çıkarılması. (Yol ve köprü yapımı görevinin Bayındırlık Bakanlığı'na verilmesi, ilk olarak uzun vadeli yol yapımı programlarının yapılması, 3 594 kilometre uzunluğunda bir 'Milli Şose' programının uygulanmaya başlanması)
- Sular Genel Müdürlüğü'nün kurulması.
- Ankara'dan başka şehir ve kasabalarda telefon kurulmasına ilişkin yasa, Ankara-İstanbul arasında telefon görüşmelerinin başlaması.
- İllerin yönetimine ilişkin yasa.

- Doğu Anadolu'da muhtaç çiftçilere arazi dağıtılmasına ilişkin yasa.
- Anadolu-Bağdat ve Mersin-Tarsus-Adana demiryolları ile Haydarpaşa limanının satın alınmasına ilişkin yasalar.
- Fevzipaşa-Gölbaşı demiryolunun işletmeye açılışı.
- İstanbul'da Üsküdar-Haydarpaşa tarmvay hattının yapımına başlanması.

1930 - 1940 Rasyonel Fonksiyoncu Mimarlık Akımı

Dönemin önemli yapıları :

- . Cumhurbaşkanlığı Köşkü, Ankara, mimar: Clemens Holzmeister, 1931-1932
- . Bakanlıklar Sitesi (İçişleri Bakanlığı, Genel Kurmay Başkanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı (bugünkü Ticaret Bakanlığı), Bayındırlık Bakanlığı, Yargıtay), Ankara, mimar: Clemens Holzmeister, 1932-1934
- . Tekel Bakanlığı (bugünkü Başbakanlık), Ankara, mimar: Sedat Hakkı Eldem, 1934
- . Elektrik Şirketi Deposu (Satie), İstanbul-Fındıklı, mimar: Sedat Hakkı Eldem, 1934
- . Sergi Evi (bugünkü Büyük Tiyatro), Ankara, mimar: Şevki Balmumcu, 1933-1935
- . Musiki Muallim Mektebi (bugünkü Devlet Konservatuvarı), Ankara, mimar: Ernst Egli, 1928
- . İsmet Paşa Kız Enstitüsü, Ankara, mimar: Ernst Egli, 1930
- . Siyasal Bilgiler Okulu (bugünkü Siyasal Bilgiler Fakültesi), Ankara, mimar: Ernst Egli, 1930
- . Sayıştay, Ankara, mimar: Ernst Egli, 1930
- . Hariciye Köşkü, Ankara, mimar: Seyfi Arkan, 1935

- . Belediyeler Bankası (bugünkü İller Bankası), Ankara, mimar: Seyfi Arkan, 1936-1937
- . Üçler Apartmanı, İstanbul-Ayazpaşa, mimar: Seyfi Arkan, 1933-1934
- . Sümerbank Genel Müdürlüğü, Ankara, mimar: Martin Elsaesser, 1935-1936
- . Ankara Garı, Ankara, mimar: Şekip Akalın, 1937
- . Hukuk Fakültesi, Ankara, mimar: Recai Akçay, 1940
- . Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Ankara, mimar: Bruno Taut, 1937-1940
- . Atatürk Lisesi, Ankara, mimar: Bruno Taut, 1939-1940
- . Kamutay (bugünkü Türkiye Büyük Millet Meclisi), Ankara, mimar: Clemens Holzmeister, inşaatın başlaması 1939, bitmesi 1963
- . Uluslararası New York sergisinde Türk Pavyonu, mimar: Sedat Hakkı Eldem, 1939

1930

- Kadınlara belediye meclisine seçme ve seçilme hakkının tanınması.
- Bayındırlık Bakanlığı tarafından Jansen planına göre hazırlanan Ankara şehri su tesisatı projesinin uygulanmaya başlanması. (Yapım çalışmalarının bitip çalışmaya başlaması: 1936)
- İstatistik Genel Müdürlüğü'nün kurulması.
- 1580 sayılı Belediyeler yasası. (Bütün belediyelerle ilgili genel hükümler koyan ilk yasa; belediyelere imar planı yapma zorunluluğunun konması, İller Bankası'nın çekirdeğini oluşturacak hükümler)
- 1593 sayılı genel hıfzıssıhha yasası. (Nüfusu 20 000'den çok kasa ve şehir belediyeleri ile nüfusu ne olursa olsun kaplıca bulunan belediyelere üç yıl içinde şehir planı düzenleme zorunluluğunun getirilmesi; yangın, yer sarsıntısı gibi afetlerden zarar gören yerlerde bu sürenin 6 ay ile sınırlandırılması; konutların sağlık koşullarının denetlenmesini öngören hükümler)

- 1663 sayılı yasa. (1928 Ankara İmar Müdürlüğü yasasına ek hükümler)
- Kayseri-Şarkışla, Ankara-Sivas demiryolunun ve Sivas istasyonunun açılışı.
- Makina ve Kimya Endüstrisi Kurumu'nun kurulması. (Kurumun yapı malzemesi üretimine ilişkin eylemleri; Madeni, ahşap ve donatım yapı malzemeleri üretimi, bunlara dönük hafif prefabrikasyon)
- İlk endüstriyel kontrplak üretiminin İstanbul-Haliç'te başlaması.

1931

- Atatürk tarafından Türk Tarih Kurumu'nun kurulması. (Türk tarihinin bilimsel olarak ele alınmaya başlaması)
- Türkocaklarının kapanması.
- Metrik sistemin tek ölçü sistemi olarak kabul edilmesi. (Ölçüler yasası)
- İlk Türk mimarlık dergisinin çıkmaya başlaması: Zeki Sayar, Abidin Mortaş ve Aptullah Ziya Kozanoğlu tarafından çıkarılan 'Mimar' adlı dergi. (1935'den sonra 'Arkitekt')
- İstanbul'da otobüslerin toplu ulaşımında kullanılmaya başlaması. (Taksim-Beşiktaş hattında 4 otobüs)
- İstanbul boğazı üstünde bir köprü yapma düşüncelerinin ortaya atılması. (Cumhuriyet dönemi içinde İstanbul Boğazı Köprüsüne ilişkin ilk düşünce ve eylemlerin, Nuri Demirağ adlı bir iş adamının kişisel girişimleri ile başlaması)
- Mezarlıklar hakkında nizamnamenin çıkması.
- Gölbaşı- Malatya demiryolunun işletmeye açılışı.
- İlk galvanizli sac endüstrisinin İstanbul-Fındıklı'da kurulması.

1932

- Atatürk tarafından Türk Dil Kurumu'nun kurulması.
- Ezanın Türkçe okunması.
- Halkevleri'nin ve Halkoda'larının kurulması. (1951'e kadar, yeniden açılış: 1960)
- Hermann Jansen'in Ankara imar planını ve raporunu tamamlaması.
- Birinci beş yıllık sanayi planının hazırlanmaya başlaması.
- 2058 sayılı yasa ile Devlet Sanayi Ofisi'nin kurulması.
- 2064 sayılı yasa ile Türkiye Sanayi Kredi Bankası'nın kurulması.
- Malatya-Fırat, Kütahya-Balıkesir, Ulukışla-Niğde ve Samsun-Sivas demiryollarının işletmeye açılması.
- Elektrik yapı malzemesi endüstrisinin İstanbul-Fındıklı'da kurulan kablo fabrikası ile başlaması.

1933

- Cumhuriyetin 10. yıldönümü.
- Darülfünun'un kapatılarak İstanbul Üniversitesi'nin açılışı.
- Metrik sistemin kesin ölçü sistemi olarak kullanılmasının zorunlu olması.
- Milli Eğitim Bakanlığı'nda Mesleki ve Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü'nün kurulması.
- Anıtları koruma kurulu kurulmasına ilişkin Bakanlar Kurulu kararı.
- İstanbul İmar Müdürlüğü'nün 'İmar Bürosu' adıyla kurulması.
- Hermann Elgötz, Alfred Agache ve H. Lambert'in İstanbul imar planı için plan ve rapor hazırlamaları amacıyla çağrılmaları. (Elgötz'ün proje ve raporunun ilkeleri bakımından kabul edilmesi, 1935'te İstanbul'un bir bütün olarak batı anlayışı içinde yeniden planlanması çabalarının başlaması.)

- 2290 sayılı Belediye Yapı ve Yollar yasası. (Ankara'dan başka şehirleri de kapsayan ilk genel yasa: Her belediyeye beş yıl içinde ve gelecek elli yıl için imar planı yaptırmak zorunluğunun getirilmesi; belediyelerin harita ve imar projeleri, yapı ve onarımlarda uyulması gerekli teknik koşullar ile ilgili hükümler; onaylama yetkisinin Ankara İmar Müdürlüğü'ne verilmesi: 1936'da Bayındırlık Bakanlığı'na verilinceye kadar)
- Yapı ve Yollar Yasası ile konan hükümlerin teknik eleman ve mali yetersizlik yüzünden uygulanamayacağı düşünülerek, hükümet tarafından bu işlere kredi sağlamak amacıyla 15 milyon lira sermayeli 'Belediyeler Bankası' nın kurulması. (1945'e kadar)
- 1504 sayılı yasaya ek 1663 sayılı yasa. (Ankara İmar Müdürlüğü'nce imar sınırları içindeki arsaların birleştirilmesi ve plana göre parsellenip sahiplerine % 15 kadar ekisiği ile dağıtılması yetkisinin tanınması)
- 2289 sayılı yasa. (Ankara İmar Müdürlüğü'ne imar planını uygularken ortaya çıkacak arsa parçalanmalarını, bir de imar planına göre üstünde yapı yapılamayacak arsaları birleştirme yetkisini tanıyan hükümler)
- Afyon-Antalya demiryolunun yapımına ilişkin yasa.
- Sivas-Erzurum demiryolu yapımı için sözleşme imzalanması.
- Samsun-Çarşamba, Ulukışla-Kayseri, Adana-Fevzipaşa, Niğde-Boğazköprü demiryollarının işletmeye açılışı.
- 2186 sayılı yasa ile Havayolları Devlet İşletme İdaresi'nin kurulması, Ankara-İstanbul arasında uçuş seferlerinin resmen başlaması. (1935'e kadar Milli Savunma Bakanlığı yönetiminde)
- Turhal şeker fabrikasının kurulması, Eskişehir şeker fabrikasının açılması.
- 2303 sayılı yasa ile tahıl silolarının yapımına karar verilmesi. (İlk inşaatı biten silolar: Ankara, Eskişehir, Sıva, Konya 1937 de)
- 2262 sayılı yasa ile Sümerbank'ın kurulması. (Sivas çimento fabrikasının, Kütahya Tuğla-Kiremit fabrikalarının kurulmalarında öncülük, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yapı malzemesi endüstrisinin kurulmasına katkı)

- 2248 sayılı yasa ile Türkiye Seyrû-sefain İdaresi'nin Akay Denizyolları ve Fabrika ve Havuzlar Müdürlükleri olarak üçe ayrılması.

1934

- Atatürk'ün yeni Bayındırlık Bakanlığı binasının açılışında bulunması.
- Kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkının tanınması.
- Soyadı yasasının kabul edilmesi.
- Lakap ve ünvanların kaldırılması.
- Din adamlarının mabetler dışında dinsel kıyafetlerle dolaşmalarının yasaklanması.
- İlk kadın Türk mimarlarının Güzel Sanatlar Akademisi Yüksek Mimarlık Bölümü'nü bitirmeleri. (Leman Tomsu ve Münevver Belen)
- Emin Onat'ın İsviçre'deki eğitimini tamamlayıp yurda dönerek Yüksek Mühendis Mektebi'nde öğretim görevliliğine başlaması. (1935'te doçent, 1938'de profesör, 1942'de ordinaryüs profesör)
- Güzel Sanatlar Akademisi mimarlık bölümünde Sedat Hakkı Eldem yönetiminde 'Milli Mimarı Seminerleri' nin kurulması. (Geleneksel Türk mimarlığının bilimsel olarak araştırılmasının başlaması)
- Bayındırlık Bakanlığı tarafından 'Bayındırlık İşleri Dergisi' nin çıkarılmaya başlanması. (Sonradan 'Bayındırlık Dergisi')
- Türk Yüksek Mimarlar Birliği'nin İstanbul Şubesi'nin açılması.
- Mimar ünvanının 'arkitekt' olarak değiştirilmesi düşünceleri.
- 2443 sayılı yasa ile Bayındırlık Bakanlığı görevlerinin ve örgütlenmesinin yeniden düzenlenmesi. (O zamana kadar her bakanlığın kendi fen heyetlerince yürütülen devlet yapı işlerinin tek elde toplanmaya başlaması)
- İlk yapı kooperatiflerinin kurulmaya başlaması. (Ankara'da Bahçelievler Yapı Kooperatifi)

- 2497 sayılı belediyelerce yapılacak kamulaştırmalar ile ilgili yasa. (Belediyelerin yasaları ile yüklendikleri görevleri yapmak için beldenin ve belde sakinlerinin ortak ve medeni, sıhhi ve bedeni gereksinmelerini düzenlemek ve korumak üzere kamulaştırma yapabileceğini belirten ve vergi değerini kamulaştırmaya esas alan yasa)
- 2510 sayılı yerleştirme yasası. (Türkiye'de Türk kültürüne bağlılık dolayısı ile nüfus oturuş ve yayılışının Bakanlar Kurulu'nca yapılacak bir programa göre düzenlenmesi; 1936 yılında 2848 sayılı yasa ile bazı değişiklikler; Türkiye'nin yerleşme bakımından üç bölgeye ayrılması. Uygulama: 1947'ye kadar)
- Trakya'da bir Genel Müfettişliğin kurulması.
- İzmir Fuarı'nın açılması.
- Kadastro ve Tapu Tahriri yasasının çıkması.
- 2555 sayılı yasa. (Yapı-yollar yasasına ek hükümler)
- Ankara, Konya, Eskişehir ve Sivas'da buğday siloları yapımına başlanması. (Bitişleri: 1937)
- İstanbul'da Kadıköy-Üsküdar tramvaylarının işletmeye başlaması.
- Yeni kurulan İktisat Bakanlığı'nın çalışmaları arasında standartlara da yer verilmesi.
- 1. beş yıllık sanayi planının yürürlüğe girmesi. (şişe-cam, kâğıt, seramik, demir-çelik fabrikalarının kurulmalarının öngörülmesi)
- İlk kilit endüstrisinin İstanbul-Silahtarğa'da kurulması.

1935

- Pazar tatili uygulamasının başlaması.
- 'Mimar' dergisinin yayınına 'Arkitekt' adıyla devam etmesi.
- Yüksek Mühendis Mektebi'nde mimarlık bölümünün adının 'Yapı İşleri ve Şehircilik' olarak değiştirilmesi.

- 2763 sayılı yasa ile belediyelerin harita ve imar planları çalışmalarının uzman mimarlara ihale edilme yolu ile yürütülmeye başlanması.
- 1580 sayılı belediye yasasına ek 2763 sayılı yasa. (Nüfusu 10 000'den yukarı belediyelerin harita ve imar planlarını, içme sularını, spor alanlarını ve kanalizasyon işlerini 2490 sayılı yasaya göre yaptırmaya İçişleri Bakanlığı'nın yetkili kılınması. Bu amaçla İçişleri Bakanı'nın başkanlığında 'Belediyeler İmar Heyetleri' nin kurulması. Belediyelerin bu işler için gerekli ödeneği bütçelerine koymalarının kabul edilmesi)
- Köy evleri proje yarışmalarının açılması.
- İstanbul Üniversitesi Hukuk ve İktisat Fakülteleri tarafından 'İçtimaiyat ve İktisadiyat Enstitüsü' nün kurulması. (Komün bilgileri üstünde ilk bilimsel çalışmaların başlaması)
- 2799 sayılı yasa ile Bayındırlık Bakanlığı'nın örgütlenmesinin yeniden düzenlenmesi: Yapı İşleri Genel Müdürlüğü'nün kurulması (Binalar Fen Heyeti'nin görevlerinin bu müdürlüğe geçmesi), Şose ve Köprüler Reisliği'nin kurulması, Şehircilik Fen Heyeti'nin kurulması (şehir planlaması ile ilgili ilk araştırma kuruluşu), illerdeki Nafia Başmühendisliklerinin yerlerini İl Bayındırlık Müdürlüklerine bırakmaları.
- 2744 sayılı yasa. (Havayolları Devlet İşletme İdaresi'nin Bayındırlık Bakanlığı'na bağlanması)
- Şehirci Martin Wagner ile Ernst Reuter'in Türkiye'ye gelmeleri, Martin Wagner'in İstanbul ile ilgili analiz çalışması.
- Türk Tarihi Araştırma Kurumu'na bağlı bir kurul önünde Mimar Sinan'ın biyolojik ve morfolojik kişiliğinin incelenmesi amacıyla mezarının açılarak incelemeler yapılması.
- Doğu bölgesinde Üçünce Genel Müfettişliğin kurulması.
- Birinci Belediyeler Kongresi'nin Ankara'da başlaması.
- 2849 sayılı yasa ile İskan Genel Müdürlüğü'nün Sıhhat ve İçtimai Muavenet Bakanlığı'na bağlanması ve ayrı bir bütçe ile yönetilmesinin kararlaştırılması.
- 2762 sayılı vakıflar yasasının çıkması. (Vakıf taşınmaz malların Devlet gözetimi altına konması)

- İstanbul Haliç Şirketinin eylemine son vermesi ve vapur işlerini yürütme görevini İstanbul Belediyesi'nin alması.
- 2805 sayılı yasa ile 20 milyon lira sermayeli Etibank'ın kurulması. (Görevleri arasında: Doğal malzeme ocaklarının bir düzen içinde işletilmesini sağlamak, her türlü elektrik malzemesi üreten fabrikaları kurmak ve kurdurmak)
- Maden Tetkik Arama Enstitüsü'nün kurulması. (Görevleri arasında Ham madde kaynak ve kapasitelerini saptamak, maden ve taş ocaklarını araştırmak)
- İstanbul şişe-cam fabrikalarının işletmeye açılması.

1936

- İstanbul Yüksek Mühendis Mektebi'nde mimarlık ve inşaat bölümlerinde iki yıllık ortak eğitim ve ihtisas eğitimine sınavla ayrılma ilkesinin getirilmesi.
- 1035 sayılı Mühendislik ve Mimarlık Yasası'na eklenen bir madde ile Yüksek Mühendis Mektebi'ni ve Güzel Sanatlar Akademisi'ni bitirenlere 'Yüksek Mühendis' ve 'Yüksek Mimar' ünvanlarının verilmesinin kabul edilmesi.
- İstanbul Belediyesi'nin imar planı ile ilgili olarak Fransız şehircilik uzmanı Henri Prost ile sözleşme yapması. (1950'ye kadar)
- 2763 sayılı yasa ile Belediyelere teknik yardım sağlamak amacı ile İçişleri Bakanlığı'na bağlı 'Belediyeler İmar Fen Heyeti'nin kurulması. (Bu kurulun belediyelerin yapacağı halihazır harita, imar planı ve su işlerinde danışmanlık, denetleyicilik yapmak ve yaptırtmakla görevlendirilmesi)
- Belediyelerin imar planlarını düzenleme işlerine ilişkin bir yönetmelik. (İmar planı yapılacak yerin en büyük mülkiye amirinin başkanlığında kurulacak bir imar komisyonunun 16 değişik konuyu kapsayan 125 soruyu cevaplandırmasının öngörülmesi)
- 2799 sayılı yasa ile daha önce Ankara İmar Müdürlüğü'ne verilmiş olan onaylama yetkisinin Bayındırlık Bakanlığı'na geçmesi. (1958'de İmar ve İskan Bakanlığı'nın kuruluşuna kadar)

- 2878 sayılı yasa. (Merkezi yönetimin bina ve arazi vergilerini özel idarelere bırakması: 1971'e kadar)
- İzmir Uluslararası Fuarı'nın açılması. (1929'da ilk kuruluş çalışmaları, 1933'e kadar ulusal fuar, 1934'de uluslararası nitelik kazanması, 1942- de savaş nedeniyle açılmayıp, 1947'ye kadar ulusal fuar olarak açılması, bu tarihten sonra gene uluslararası olması)
- İzmir Havagazı Şirketi'nin devletçe satın alınması.
- Ankara Çubuk Barajı'nın açılması.
- Ankara 19 Mayıs Stadyumu'nun açılması.
- İkinci beş yıllık sanayi planının hazırlanmaya başlaması.
- İzmit Kağıt Fabrikası'nın işletmeye girmesi.

1937

- Altı ilkenin Anayasa'ya girmesi: Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Layiklik, İnkılapçılık.
- Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Okulu'nda Alman şehircilik uzmanı Martin Wagner'in deneme dersleri vermesi. (Şehirciliğin ekonomik, toplumsal ve yönetsel yönünün bilim kurumlarınca ele alınması)
- Nafia Fen Mektebi'nin İstanbul Yıldız Teknik Okulu'na bağlanması. (Mühendis ve fen memuru yetiştirilmesi)
- Devlet bütçesinden memur konutları yapımı amacıyla ödenek ayrılması. (İlk uygulama: Gümrük memurları için yapılan konutlar)
- 3196 sayılı yasa ile Ankara şehri İmar Müdürlüğü'nün Ankara Belediyesi'ne bağlanması.
- 3710 sayılı belediye kamulaştırma yasasının çıkması.
- Kadıköy su şirketinin satın alınması ve işletilmeye başlanması.
- Ankara paraşüt kulesinin açılışı.

- Türkiye Demir-çelik işletmelerinin kurulması. (Görevleri arasında: Her türlü ham demir ve alaşımlar, pik, çelik döküm ve mamulleriyle demir ve çelik hadde mamulleri üretmek ve yapmak; Karabük demir çelik fabrikalarının kurulmaya başlaması)
- Orman Genel Müdürlüğü'nün kurulması; 3116 sayılı orman yasası ile orman işletmelerine bağlı devlet kereste fabrikalarının kurulmaya başlaması.

1938

- Atatürk'ün ölümü.
- Türk mimarlarının Arkitekt dergisinden Atatürk'e seslenmeleri.
- 3458 sayılı Mimarlık ve Mühendislik yasasının çıkması.
- 'Vakıflar Dergisi' nin çıkmaya başlaması.
- Bruno Taut'un 'Mimari Bilgisi' adlı kitabının yayınlanması.
- Ernst Reuter'in Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Okulu'nda şehircilik dersleri vermeye başlaması.
- Alman mimar Bruno Taut'un ölümü. (Doğumu: 1880, Türkiye'ye gelişi: 1937)
- İstanbul'da Eminönü alanının düzenlenmesi. (Cumhuriyet döneminde İstanbul'da yapılan ilk büyük ölçüde imar hareketi, Henri Prost planının ilk uygulamaları)
- İstanbul elektrik şirketinin satın alınması ve Bayındırlık Bakanlığı tarafından işletilmeye başlaması.
- İzmir telefon işletmesinin satın alınması.
- P.T.T. yönetimince Ankara Radyosu'nun açılışı. (1940'da Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü'ne bağlanması)
- 3428 sayılı yasa. (Devlet Hava Yolları Genel Müdürlüğü'nün kurulması, 1955'e kadar)
- 3502 sayılı hava saldırılarına karşı korunma yasası.
- 3460 sayılı yasa ile Sümerbank ve Etibank yönetimlerinin 'devlet iktisadi teşekkülleri' olarak yeniden düzenlenmesi.

- 3295 sayılı yasa ile İktisat Bakanlığı'na bağlı Denizbank'ın kurulması. (İstanbul, İzmir, Trabzon liman işletmeleri ve Van gölü işletmelerinin bu kuruluşa bağlanması, 1939'a kadar)
- 3522 sayılı yasa. (Devletin kuracağı demir ve çelik fabrikalarına daha önce tanınmış olan bağışıklıklara ek olarak yeni bağışıklıkların tanınması)
- 3537 sayılı yasa. (Yapı malzemelerine gümrük bağışıklıkları getiren hükümler)

1939

- İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması.
- Bir Türk mimarının ilk olarak mimarlık konuları ile ilgili bir radyo konuşması yapması. (Behçet Ünsal'ın çağdaş mimarlık ve konut sorunlarına ilişkin konuşması)
- 3611 sayılı yasa ile Bayındırlık Bakanlığı'nın görev ve örgütlenmesinin yeniden düzenlenmesi, Yapı ve İmar İşleri Reisliği'nin kurulması. (Yapı İşleri Genel Müdürlüğü'nün görevlerinin bu kuruluşa verilmesi; 1972'ye kadar, bu tarihten sonra gene Yapı İşleri Genel Müdürlüğü)
- Şehircilik uzmanı Gustav Oelsner'in Türkiye'ye gelmesi.
- Hermann Jansen'in Ankara İmar Müdürlüğü'ndeki danışmanlık görevinin sona ermesi.
- Henri Prost tarafından hazırlanan İstanbul'un 1 / 5 000 ölçekli nazım plan önerisinin onaylanması.
- 3642 ve 3643 sayılı yasalarla İstanbul'da tramvay ve tünel işletmelerinin satın alınarak İETT yönetiminde birleştirilmesi.
- 3710 sayılı belediye kamulaştırma yasasının çıkması.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde bir fotoğraf arşivi ve atelyesinin kurulması.
- 3633 sayılı yasa ile Devlet Deniz Yolları Genel Müdürlüğü ile Devlet Limanları İşletmesi Genel Müdürlüğü'nün kurulması.

- Yeni kurulan Ticaret Bakanlığı'nın görevleri arasında standartlaştırma çalışmalarının bulunması.
- Karabük Demir-Çelik fabrikalarındaki yüksek fırınlardan birinin işletmeye açılması.

1940 - 1950 İkinci Ulusal Mimarlık Akımı

Dönemin önemli yapıları

- . Devlet Demir Yolları Genel Müdürlüğü, Ankara, mimar: Bedri Ucar, 1941
- . İstanbul Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakülteleri, İstanbul, mimarlar: Emin Onat / Sedat Hakkı Eldem, 1944
- . Anıtkabir, Ankara, mimarlar: Emin Onat / Orhan Arda, uluslararası yarışmanın açılışı: 1941, sonuçlanması: 1942, yapımın başlaması: 1944, bitmesi: 1953
- . Çanakkale Zafer ve Meçhul Asker Anıtı, mimarlar: Feridun Kip / İsmail Utkular / Doğan Erginbaş, 1944
- . Fen Fakültesi, Ankara, mimarlar: Emin Onat / Sedat Hakkı Eldem
- . Saraçoğlu Memur Evleri Mahallesi (bugünkü Namık Kemal Mahallesi), Gazinosu (bugünkü Milli Kütüphane) ve okulu, Ankara, mimar: Paul Bonatz, 1945
- . Büyük Tiyatro (eski Sergi Evi), Ankara, mimar: Paul Bonatz, 1948
- . Şişli Camisi, İstanbul, mimar: Vasfi Egeli, 1945-1953
- . Radyo Evi, İstanbul, mimarlar: İsmail Utkular / Doğan Erginbaş / Ömer Günay, 1945
- . Açık hava Tiyatrosu, İstanbul, mimarlar: Nihat Yücel / Nahit Uysal, 1947
- . Adalet Sarayı, İstanbul, mimarlar: Emin Onat / Sedat Hakkı Eldem, 1949

- . Taşlık'ta Şark Kahvesi, İstanbul, mimar: Sedat Hakkı Eldem, 1948-1950
- . Adana Adalet Sarayı, Adana, mimarlar: Abidin Mortaş / Nizamettin Doğu / Feyyaz Tüzüner, 1945 - 1948
- . Eskişehir Hükümet Konağı, Eskişehir, mimar: Bedri Ucar
- . İnönü Stadyumu (sonra Mithat Paşa, sonra gene İnönü Stadyumu), İstanbul-Dolmabahçe, mimarlar: Şinasi Şahingiray / Fazıl Aysu / Violli Vietti, 1946
- . Büyük Sinema, Ankara, mimar: Abidin Mortaş, 1949
- . 1. Levent Konut Sitesi, İstanbul, mimarlar: Kemal Ahmet Aru / Rebiî Gorbon, 1947-1952

1940

- 3803 sayılı Köy Enstitüleri yasasının çıkması.
- Ankara'da bir Teknik Üniversite kurma düşünceleri.
- Mimar Sedat Hakkı Eldem'in Arkitekt dergisinde 'Yerli mimariye doğru' adlı makalesinin yayınlanması. (Ulusal mimarlık düşüncelerinin ilk olarak kuramsal bir biçimde ortaya konması)
- Ernst Reuter'in 'Komün Bilgisi' (Şehirciliğe Giriş) adlı kitabının yayınlanması.
- 3780 sayılı milli korunma yasası. (Konut kiralalarının 1939 yılındaki düzeyinde dondurulması)
- Bayındırlık Bakanlığı tarafından 'Yer sarsıntısı bölgeleri geçici yapı yönetmeliği' nin çıkarılması.
- Pasif korunma talimatnamesinin çıkarılması. (Mimarlıkla ilgili bazı tedbirlerin öngörülmesi)
- 3908 sayılı yasa. (1939 yılında olan ve Erzincan şehrinin tamamen yıkılmasına neden olan yer sarsıntısından sonra yeni Erzincan şehrinin kurulması için yer sağlamak amacıyla çıkarılan özel yasa. Bakanlar Kuruluna kamulaştırma yetkisi veren ve kamulaştırma bedellerinin vergi değerleri üstünden ödenmesini öngören hükümler)

- Ankara'da Gençlik Parkı'nın açılması.
- İstanbul'da Haliç üstündeki Atatürk Köprüsü'nün tamamlanarak açılması.
- 'Yeni Türk Tuğla Normları Nizamnamesi' nin çıkması.

1941

- 'Yapı' adlı mimarlık dergisinin çıkmaya başlaması. (Çıkaranlar: Behçet Ünsal - İsmet Barutçu - Tahir Tuğ - Necmi Ateş - Turgut Tokad)
- 4121 sayılı yasa ile İstanbul Yüksek Mühendis Okulu ile Teknik Okulların Milli Eğitim Bakanlığı'nın yönetimine geçmeleri.
- Milli Eğitim Bakanlığı'ndaki Mesleki ve Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü'nün Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı'na dönüş-türülmesi. (Buraya bağlı olarak Erkek Teknik Öğretim Müdürlüğü'nün kurulması)
- Köy okulları proje yarışmalarının açılması.
- Çıkarılan bir yasa ile Ankara şehrinin kanalizasyon şebekesinin yaptırılması için tahsisat ayrılması. (Savaş nedeniyle sınırlı uygulama)

1942

- 4274 sayılı Köy Enstitüleri örgütlenme yasasının çıkması.
- İstanbul Yıldız Teknik Okulu'nda (bugünkü İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi) bir mimarlık bölümünün açılması. (Yıldız Teknik Okulu'nun kuruluşu: 1911)
- Mimar Vedat (Tek) Bey'in ölümü. (Doğumu: 1873)
- İstanbul'da Eminönü kazasından Zeki Sayar'ın aslı, Kadıköy ve Sarıyer kazalarından da Rebiî Gorbun ve Arif Şaylan'ın yedek üye olarak şehir meclisine seçilmeleri. (Türk mimarlarının ilk olarak eylemli bir şekilde kamu yönetimine katılmaya başlamaları)

1943

- Yapı Dergisi'nin 49. ve son sayısını çıkararak kapanması.
- Alman mimar Paul Bonatz'ın Alman Mimarlık Sergisini sunmak üzere Türkiye'ye gelmesi ve iki konferans vermesi.
- C.H.P. Meclis grubunun Ankara'daki konut bunalımını incelemekle görevlendirdiği komisyonun hazırladığı rapor.
- İzmit körfez hattının açılması.
- 4427 sayılı yasa ile alınmakta olan yol vergisinin bir kat yükseltilmesi.

1944

- Türk Yüksek Mimarlar Birliği'nin yayın organı olan 'Mimarlık' dergisinin çıkmaya başlaması. (Mimarlar örgütünün bir yayın organı olması gerekliliği düşüncelerinin uygulamaya konması)
- Türk Belediyecilik Derneği tarafından 'İller ve Belediyeler Dergisi' nin çıkarılmaya başlanması.
- 4619 sayılı yasa ile Yüksek Mühendis Mektebi'nin İstanbul Teknik Üniversitesi'ne dönüşmesi; bu üniversitede bir mimarlık fakültesinin yer alması, Emin Onat'ın Mimarlık Fakültesi'nin ilk dekanı olması. (Mimarlık eğitiminin üniversite düzeyinde bir eğitim düzeyine getirilmesi)
- Bayındırlık Bakanlığı tarafından Ankara'da 'Cumhuriyet Nafia Sergisi' adlı bir serginin açılması. (Cumhuriyet dönemindeki bayındırlık işlerini toplu olarak yansıtan ilk büyük resmi sergi. Ankara'dan sonra İstanbul'da)
- Ankara'da 'İngiliz Mimarlık Sergisi' nin açılması. (Sonra daha küçültülmüş olarak İstanbul'da; İlk Anglo-Sakson etkilerinin başlaması)
- İlköğretmen evleri proje yarışmalarının açılması.
- Türk İktisat Cemiyeti'nin konut sorununun çözümlerini araştırmak amacıyla kurduğu komisyonun önerileri arasında 'kontrollü gecekondu' yapılması düşüncelerinin yer alması.

- Birinci Türk Kooperatifçilik Kongresinin Türk Kooperatifçilik Cemiyeti ile Türk İktisat Cemiyeti tarafından Ankara'da düzenlenmesi. (Konut kooperatifleri ile ilgili komisyon çalışmaları)
- Cumhuriyet Halk Partisi tarafından düzenlenen mimarlık gezisi ve sergisi. (Türk mimarlarına yurt içi gezileri ve araştırma olanaklarının sağlanması)
- 4626 sayılı memur konutları yasası. (Bayındırlık Bakanlığı'nın memur konutları yaptırmakla görevlendirilmesi. Uygulama: 435 konutluk Saracoğlu (bugünkü Namık Kemal) mahallesinin Ankara'da kurulması; ayrıca Bitlis, Diyarbakır, Hakkari, Mardin, Muş, Siirt, Urfa, Van, Erzurum, Bingöl, Elazığ ve Tunceli illerinde ve ilçelerinde 430 memur konutunun yapımına başlanması)
- Maliye Bakanlığı'nın baş vurma üzerine Türk Yüksek Mimarlar Birliği tarafından 'Doğu bölgelerinde yapılacak memur evleri inşaatı hakkında rapor' un hazırlanması.
- Yer sarsıntılarından önce ve sonra alınacak tedbirler hakkında yasa.
- 4585 sayılı yasa. (2290 ve 2555 sayılı yapı yolları yasasının bazı maddelerinin değiştirilmesi: Bazı konularda Bayındırlık Bakanlığı'nın onayının getirilmesi; ehliyetli inşaat kalfası yetiştirmek üzere Bayındırlık Bakanlığı'nın görevlendirilmesi; bir geçici madde ile ehliyetli kalfalar yetişinceye kadar o gün kalfalık yapabilecek durumda olanlara birer belge vermeye bu bakanlığın yetkili kılınması. Önce 1947 yılına kadar tanıyan bu yetki daha sonra 1952 yılına kadar uzatılmıştır)
- 4517 sayılı yasa ile Devlet Deniz Yolları ve Limanları İşletmesi Genel Müdürlüğü'nün kurulması.
- İlk boya endüstrisinin İstanbul-Halıcıoğlu'nda kurulması.

1945

- 4695 ve 4696 sayılı yasalarla Anayasa'daki yabancı sözcüklerin ve bazı ay adlarının Türkçe sözcüklerle değiştirilmesi. (4695 sayılı yasa 1952 yılında 5997 sayılı yasa ile kaldırılmıştır)
- Nesnel verilere dayanan ilk mimarlık eleştirisi yazısının yayınlanması. (Orhan Alsaç'ın Mimarlık dergisinde çıkan 'Saracoğlu Mahallesi' adlı makalesi)

- Dünya kooperatifçiliğinin 10.. yıl dönümü dolayısıyla Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde toplanan kongrenin yapı encümeninin hazırladığı raporda 'kat mülkiyeti' olgusunun getirilmesi düşüncelerinin yer alması.
- 4792 sayılı yasa ile İşçi Sigortaları Kurumu'nun kurulması. (Sonra Sosyal Sigortalar Kurumu; işçi konut kooperatiflerini destekleyici çalışmalar)
- Büyük şehirlerde gecekonduların ortaya çıkmaya başlamaları.
- Türk Belediyecilik Derneği'nin Ankara'da kurulması.
- Yapı kalfalığı talimatnamesinin çıkması. (İçişleri Bakanlığı'nın baş vurma üzerine Milli Eğitim Bakanlığı'nın hazırladığı olanakla yapı kalfalarının ilk olarak Ankara Yapı Usta Okulu'nda eğitim görmeleri)
- 4759 sayılı yasa ile İller Bankası'nın kurulması. (Belediyeler Bankası ve Belediyeler Fen Heyeti yerini alan İller Bankası'nın, belediyeler adına hali hazır harita ve imar planlarını yapmak ve yaptırmakla görevlendirilmesi; haritaların bir örnek duruma getirilmesi; belediyelerin yanında il özel yönetimleri ile köy yönetimlerinin imar planı çalışmalarının banka görevleri arasına alınması. Bankanın sermayesi: 100 milyon lira)
- 4753 sayılı yasa. (Çiftçiyi topraklandırma yasası, 1950'de 5618 sayılı yasa ile yapılan değişiklikler)
- Türkiye'nin yer sarsıntısı bölgelerini gösteren ilk haritasının yapılması.
- Bayındırlık Bakanlığı Su İşleri Reisliği tarafından düzenlenen 'Birinci Su Kurultayı'.
- 1935 yılında İstanbul Belediyesi'ne bağlanmış olan Şirketi Hayriye'nin 94 yıllık bağımsız faaliyetine son verilerek Devlet Deniz Yolları ve Limanları Genel Müdürlüğü'ne bağlanması. (1951 yılına kadar)

1946

- İlk çok partili seçimlerin yapılması.
- Emin Onat'ın Royal Institute of British Architects (İngiliz Mimarları Kraliyet Enstitüsü) nün onursal üyeliğine seçilmesi.

- İstanbul Teknik Üniversitesi'nin özerkliğe ve tüzel kişiliğe sahip olması.
- Alman mimar Paul Bonatz'ın İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde öğretim görevliliğine getirilmesi.(1955'e kadar)
- Mesken karşılığı olarak 'konut' sözcüğünün resmi şekilde ilk olarak memur konutlarının tahsis şekli ile ilgili yönetmelikte kullanılması.
- 3516 sayılı memur konutları yönetmeliği. (Bu yönetmeliğe göre bu konutlardan yararlanacak olanlar "...otel, pansiyon veya misafirlikte kalmakta olan veya sağlık durumu kötü, yahut aile fertleri sayısına göre nisbetsiz yerlerde oturanlar arasında konuta ihtiyaç bakımından en ağır durumda olanlar.." dır.)
- Türk Belediyecilik Derneği'nin I. genel kongresi, Ankara.
- Bir kalkınma planının hazırlanması. (Enerji, demir-çelik, çimento endüstrilerini geliştirme amaçları)
- 4947 sayılı yasa ile 100 milyon lira sermayeli Türkiye Emlak Kredi Bankası'nın kurulması. (Daha önceki Emlak ve Eytam Bankası'nın bütün hak ve görevlerinin özel yasal hükümlere bağlı bir anonim ortaklık olan bu kuruluşa aktarılması; görevleri arasında çeşitli şekillerde konut kredisi vermenin yanında yapı ve yapı malzemesi endüstrisi ve ticareti ile uğraşmak, ortaklık kurmak, kurulmuşlara ortak olmak, yapı işlerini özendirmek ve kolaylaştırmak gibi işlerin bulunması)

1947

- 'Eser' adlı mimarlık dergisinin çıkmaya başlaması. (Çıkaran: Selçuk Milar)
- Ankara'da Britanya Şehircilik Şergisi'nin açılması. (Bunu İstanbul ve İzmir'in izlemeleri)
- Abant gölü ve ormanlarının turistik amaçlara uygun biçimde bakımı ve işletilmesi için Bolu iline özel bir yasa ile yetki verilmesi. Türkiye'de ulusal parklara ilişkin ilk çalışmaların ormancılık sorunları içinde ele alınmaya başlaması)

- Belediye Yapı-Yollar yasasının 50. maddesine göre hazırlanan 'Belediye Yapı Yollar Tüzüğü' nün çıkarılması. (İmar planlarını yapacak, ya da bunların yarışmalarına girecek uzmanların İ.T.Ü. veya G.S.A. mimarlık bölümünü bitirmiş olmaları zorunluluğunun konması)
- 5098 sayılı yasa. (2510 sayılı yerleşme yasasının birçok maddelerinin değiştirilmesi ya da yürürlükten kaldırılması, ülkeyi bölgelere ayırmaya yönelik düşüncelere son verilmesi)
- 5116 sayılı yasa. (1580 sayılı belediye yasasına eklenen maddelerle belediyelerin imar planı, harita, su, elektrik, mezbaha, kanalizasyon işlerine yardım yapılmasının öngörülmesi)
- 5020 sayılı yasa. (1939 yılı kiralari üzerinden konut kiralari % 20 oranında zam yapılmasını öngören hükümler)
- Türk Hava Yolları'nın ilk dış hat seferlerinin başlaması. (Ankara-İstanbul-Atina seferi)
- İlk menteşe endüstrisinin İstanbul-Galata'da kurulması.

1948

- Birinci Türk Yapı Kongresi'nin Ankara'da toplanması. (Çeşitli mimarlık ve şehircilik sorunlarının ilk kez toplu olarak ve bilimsel bir şekilde ortaya konması)
- Eser Dergisi'nin ikinci ve son sayısının çıkması.
- Türk mimarlarının Lozan'da toplanan ilk U.I.A. (Uluslararası Mimarlar Birliği) genel kurul toplantısına katılmaları. (Türk mimarlarının uluslararası örgütlerde çalışmaya başlamaları: Lozan'daki toplantıya katılanlar: Emin Onat, Sedat Hakkı Eldem, Paul Bonatz, Kemali Söylemezoğlu, Harika Söylemezoğlu, Apostol Pistikas)
- Le Corbusier'in İzmir imar planı ile ilgili çalışmaları ve raporu. (Şehrin tarihsel merkezinin ana yollarının iki yanının korunması, geri kalan bölümlerde geniş kapsamlı yenileme önerileri. Uygulanmamıştır)
- Amerikalı uzman Hits'in Türkiye yolları hakkında hazırladığı rapor üzerine bir kara yolları genel müdürlüğünün kurulmasına karar verilmesi.

- İstanbul'da Güzel Sanatlar Akademisi'nin yanması. (Geleneksel Türk mimarlığı ile ilgili değerli belgelerin, rölevelerin yanması; Yüksek Mimarlık Bölümü'nün onarım bitinceye kadar Yıldız'da Sağır ve Dilsizler Okulu'nda eğitimi sürdürmesi, 1953'e kadar)
- Türk Belediyecilik Derneği'nin II. genel kurul toplantısı.
- Ticaret Bakanlığı tarafından 'Yapı Kooperatifleri Statüsü' nün çıkarılması.
- 5218 sayılı Ankara Belediyesi'ne arsa ve arazisinden belli bir kısmını konut yapacaklara belli koşullarla ayırma ve verme yetkisinin verilmesi hakkındaki yasa. (Kısa adıyle 'Mavi Çizgi Haritası'; Türkiye'de gecekondularla ilgili ilk yasa; Türkiye'de inşaya zorlamaya ilişkin ilk hükümler, 1953'e kadar)
- 5228 sayılı bina yapımını özendirme yasası. (Emlak Kredi Bankası'na gereksinme göstereceklerle yapım bedelinin % 75'ine kadar % 5 faizle kredi verme yetkisinin tanınması, Türkiye'de inşaya zorlamaya ilişkin ilk hükümler, 1953'e kadar.)
- 5237 sayılı belediye gelirleri yasası. (Belediyeler fonunun geliştirilmesi: yol, kanalizasyon ve su tesisleri giderleri ile harita ve imar planlarına katılma payları; yapı, ruhsat ve denetleme harcı, v.b. ile ilgili hükümler)
- 5243 sayılı yasa. (Erzincan'da yaptırılacak konutlar hakkındaki yasa)
- Çatalağzı Termik Santrali'nin kurulması. (İlk bölge santrali)
- İlk elektrik aydınlatma (ampul) endüstrisinin İstanbul-Topkapı'da kurulması.

1949

- Fransız mimarı Jean Walter'e İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nin projesini yaptırma kararı üzerine Türk mimarlarının Ankara, İstanbul ve İzmir'de protesto toplantıları düzenlemeleri. (Türk mimarlarının yabancı mimarlarla olan mücadelelerinde erişilen doruk noktası)
- İller Bankası'nın çalışmalarını Ankara'da sergilemesi.

- İktisatçı Gerhard Kessler'in 'İstanbul'da mesken darlığı, mesken sefaleti, mesken inşaatı' konulu bir rapor hazırlaması.
- İller Bankası tarafından 'Belediyeler Yıllığı' nın yayınlanması. (1950'ye kadar, 3 cilt)
- Genel Müfettişliklerin kaldırılması.
- Doğu Anadolu Bölgesi'ni kalkındırmak amacıyla bir planın hazırlanması. (Uygulanmamıştır)
- Türk Belediyecilik Derneği'nin 3. kongresinin Ankara'da toplanması. (Konular: Belediye gelirleri yasasından alınan sonuçlar, bina yapımını özendirme için alınacak tedbirler, taşıt kazaları ve trafik sorunu)
- 5431 sayılı gecekondu yapımının önlenmesi ve yapılanların yıkılmasını öngören yasa.
- 5284 sayılı yasa ile Zonguldak Maden Teknisyen ve Başçavuş Okullarının Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanması.
- İller Bankası'nın sermayesinin 200 milyon liraya çıkarılması.
- Bayındırlık Bakanlığı'nın çıkardığı 'Fen ve meslek adamlarının 4585 sayılı yasa hükümlerine göre belediyelere karşı sorumluluklarını, üstlenebilecekleri yapı işlerinin cins, önem ve büyüklüğünü ve sorumluluk derecelerini gösterir yönetmelik'.
- Bayındırlık Bakanlığı'nda Hava Meydanları Bürosu'nun kurulması. İstanbul-Yeşilköy hava limanı inşaatının başlaması. (1953'e kadar)
- Kartal-Yalova arasında araba vapurları hattının ve İstanbul-İzmit hattının yeniden açılmaları.

1950 -1960 Mimarlık Düşüncelerinin Serbestleşmesi Akımı

Dönemin Önemli yapıları

- . Belediye Sarayı, İstanbul, mimar: Nevzat Erol, 1953
- . Hilton Oteli, İstanbul, mimarlar: Skidmore - Owings - Merrill ve Sedat Hakkı Eldem, 1953
- . Sakarya Hükümet Konağı, Adapazarı, mimarlar: Nişan Yaubyan / Enis Kortan / Hanıtyan Vapurciyan / Avyerinos Andoniadis, 1956
- . Dördüncü Levent Konut Yerleşmesi, İstanbul, mimar: Kemal Ahmet Aru, 1954
- . Yeşiltepe Yapı Kooperatifi, Ankara, mimarlar: Rahmi Bediz / Demirtaş Kamçal, 1956
- . Ataköy Konut Yerleşmesi, İstanbul, mimarlar: Ataköy İmar Bürosu Şefi: Ertuğrul Menteşe, Tip Planları: Ertuğrul Menteşe / Ümit Asutay / Yünnü Tayfun / Muhteşem Giray / Tuğrul Akçura / Eyüp Kömürcüoğlu, 1958
- . Maltepe Camisi, Ankara, mimar: Recai Akçay
- . Kocatepe Camisi, Ankara, yarışma projesi: Vedat Dalokay, 1957 (Uygulanmakta olan proje: Hüsrev Tayla)
- . Efes Oteli, İzmir, mimar: Paul Bonatz, uygulama: Fatin Uran, 1959
- . Spor Sarayı, Ankara, mimar: Mesut Evren / Nihat Haseki, 1947-1958
- . Brüksel Uluslararası Sergisi'nde Türk Pavyonu, Belçika, mimarlar Muhlis Türkmen / Utarıt İzgi / Hamdi Şensoy / İlhan Türegün, 1957-1958
- . Ege Üniversitesi Kampüsü (yarışma), İzmir, mimarlar: Perran Doğanca / Yılmaz Ergüvenç / Kadri İlaal / Zafer Koçak, 1959
- . Şehirlerarası Otobüs Terminali, Ankara, mimarlar: Asım Mutlu / Utarıt İzgi / Muhteşem Giray, 1959
- . Ulus İşhanı ve Çarşısı, Ankara, mimarlar: Orhan Bolak / Orhan Bozkurt / Gazanfer Beken, 1955

- . İstatistik Genel Müdürlüğü, Ankara, mimarlar: Tuğrul Devres / Vedat Özsan
- . Etibank Genel Müdürlüğü, Ankara, mimarlar: Vedat Özsan / Tuğrul Devres
- . Banknot Matbaası, Ankara, mimar: Abidin Mortaş, 1957
- . Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, Ankara, mimarlar: Enver Tokay / Behruz Çinici / Teoman Doruk, 1959
- . Türk Standartları Enstitüsü, Ankara, mimar: Vedat Dalokay, 1959
- . Emniyet Genel Müdürlüğü, Ankara, Emin Onat, 1956-1959
- . Kızılay İşhanı, Ankara, mimarlar: Enver Tokay / İlhan Tayman, 1959
- . Büyük Ankara Oteli, Ankara, mimar: Marc J. Saugey, 1960
- . Sheraton Oteli, İstanbul, mimarlar: Kemal Ahmet Aru / Tekin Aydın / Hande Çağlar / Yalçın Emiroğlu / Altay Erol / Mehmet Ali Handan, 1959

1950

- Demokrat Partinin iktidara gelmesi. (Liberal, özel sektörü destekleyen bir partinin yönetime gelmesi)
- Bir Türk mimarının milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne girmesi. (Türk mimarlarının politik yaşantıda etkili olmaya başlamaları; ilk mimar milletvekili: Gaziantep milletvekili: Süleyman Kuranel)
- İzmir şehri için açılacak olan uluslararası şehir planı yarışması hazırlıkları. (Sir Patrick Abercrombie ve Paul Bonatz'ın bu hazırlık çalışmalarına katılmaları)
- Sosyal Sigortalar Kurumu'nun konut kredisi vermeye başlaması. (1949 tarih ve 5417 sayılı yaşlılık sigortası yasasının hükümleri gereğince yaşlılık sigortası için ayrılacak karşılıkların en çok % 20'sinin sigortalılara konut yapımı için verilmesinin öngörülmesi; ipotek karşılığı taşınmaz mal değerinin % 50'si oranında kredi verilmesi; 1952 tarih ve 5937 sayılı yasa ile ikraz oranının maliyet bedelinin % 50'sinden % 80'ine çıkarılması; 1954

tarikh ve 6391 sayılı yasa ile ikraz oranının yapı maliyetinin % 90'ına, karşılıkaların konut yapımına ayrılabilircek oranın % 25'ine çıkarılması; 1953 tarih 6900 sayılı yasa ile bu oranların olduğu gibi korunması)

- İstanbul Belediyesi'nin hazırlattığı 'İstanbul'da mesken davasını ve Halk konutları problemini etüd için teşkil edilmiş komisyonların raporları'.
- 'İstanbul Belediyesi tarafından taksitle satılacak ucuz evler yönetmeliğı' nin çıkması.
- 5593 sayılı yasa ile Bayındırlık Bakanlığı görevlerinin ve örgütlenmesinin yeniden düzenlenmesi.
- 5539 sayılı yasa ile Karayolları Genel Müdürlüğü'nün kurulması. (Daha önceki Şose ve Köprüler Reisliğı'nin görevlerinin bu örgüte aktarılması, bir alt yapı hizmeti olarak karayolu yapımının ülke düzeyinde hız ve önem kazanmaya başlaması)
- 6085 sayılı karayolları trafik yasası. (Yol güvenliğı dolayısıyla imarla ilgili bazı hükümler)
- 5656 sayılı yasa ile belediyeler yasasına bazı maddelerin eklenmesi. (Konut yapmak ve bunları o beldede oturanlara kiraya vermek ya da satmak görevinin zorunlu belediye hizmetleri arasına alınabilmesi için belediyelere yetki verilmesi)
- 5613 sayılı yasa ile İskan Genel Müdürlüğü'nün Toprak İşleri Genel Müdürlüğü ile birleştirilerek 'Toprak ve İskan İşleri Genel Müdürlüğü' adı altında Tarım Bakanlığı'na bağlanması.
- 5566 sayılı yasa. (Türk büyüklerine ait türbelerden büyük sanat değeri bulunanların açılmasını öngören yasa)
- 5511 sayılı yasa. (Gördes kasabasının nakledileceğı Kocamutluk mevkiinde yaptırılacak konutlar hakkındaki yasa)
- 5594 sayılı yasa. (Erzincan'da yaptırılacak konutlar hakkındaki 5243 sayılı yasada bazı değişikliklerin yapılmasına ve buna bazı hükümlerin eklenmesine ilişkin yasa)
- 5663 sayılı yasa. (Eskişehir'de sel baskınından zarar görenler için yaptırılacak konutlar hakkındaki yasa)

- Yeni kurulan İşletmeler Bakanlığı'na yapı malzemesi üretimi konusundaki çalışmaları düzenlemek, denetlemek, plan ve programları ile ilgili etüdleri yapmak görevlerinin verilmesi.
- Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği'nin kurulması. (Yapı malzemesi ve endüstrisine ilişkin görevleri: Bu konudaki eylemlere gerekli bilgi ve haberleri derleyerek ilgililere ulaştırmak, gerekli her türlü incelemeleri yapmak)

1951

- 5816 sayılı Atatürk aleyhine işlenen suçlar hakkındaki yasa.
- Halkevlerinin kapatılması. (5830 sayılı yasaya dayanarak)
- Emin Onat'ın İstanbul Teknik Üniversitesi' rektörlüğüne seçilmesi.
- 5805 sayılı yasa ile Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun kurulması. (Türkiye'deki anıt niteliğindeki eski eserlerin korunmalarının Türk bilim adamlarının denetimine bırakılması; 1973 yılında çıkan bir yasa ile kurulun yetkilerinin yeniden saptanması)
- Güzel Sanatlar Akademisi'nde Türk Sanat Tarihi Enstitüsü'nün kurulması.
- Ankara'daki memurlara 1929 yılından beri verilmekte olan konut ödeneğinin kaldırılması.
- Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü'nde 'kat mülkiyeti' yasası tasarısı çalışmaları. (Kat mülkiyetinin konut sorununu çözebilecek bir araç olarak düşünülmesi, yasalaşmamıştır)
- Skidmore - Owings - Merrill tarafından hazırlanan Türkiye'de yapı, imar ve konut konuları hakkındaki rapor. (Amerikalı uzmanların Türkiye'de mimarlık konularına ilişkin ilk geniş kapsamlı çalışmaları)
- Avustralya Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dekanı Prof. Brian Lewis tarafından 'Ankara imar planı hakkında bir rapor' hazırlanması.
- Yeni imar yasası tasarısının T.C.B.M.M.'ne verilmesi.

- Türk Belediyecilik Derneği'nin IV. kongresi. (Yeni imar tasarısına ilişkin kararlar)
- İstanbul nazım planı ile ilgili olarak belediyece bir 'Revizyon Komisyonu' nun kurulması. (O zamana kadar yapılan işlerin incelenmesi ve eleştirilmesi)
- Toprak ve İskan İşleri Genel Müdürlüğü'nün Başbakanlığa bağlanması.
- 5762 sayılı yasa. (Demirci yangın yerindeki arsaların tevhid, ifraz ve tevzii hakkındaki yasa)
- Ankara Belediyesi'nde şehircilik uzmanı Sir Howard Roberts'in çalışmaları.
- 5842 sayılı yasa ile Denizcilik Bankası Türk Anonim Ortaklığı'nın kurulması.
- İstanbul Boğazı'nda bir köprü kurulmasına ilişkin çalışmaların yapılması. (Krupp firmasının önerisi üzerine Paul Bonatz'ın bazı yardımları ve İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi'ndeki öğrencileri ile yaptığı çalışma, bu çalışmada Boğaziçi Köprüsü'nün şimdiki yeri olan Beylerbeyi - Ortaköy arasının en uygun yer olarak saptanması)

1952

- Ankara Belediyesi tarafından 'Ankara Belediye Dergisi' nin çıkarılmaya başlaması.
- Bayındırlık Bakanlığı tarafından 'Mimarlık ve şehircilik yarışmalarına ait yönetmelik' in çıkarılması. (Proje yarışmalarının düzenli bir şekle konması: Yarışma türlerinin, katılacakların ve yargıcılar kurulu üyesi olacakların uymaları gereken koşullar; ödüller ve ücretler; yapıtların telif hakları ve sergilenmeleri; yarışmaya katılacaklara verilecek veriler ve yarışmacıdan istenenler; yarışmada bir birinci seçilmesi zorunluluğu ve birinci seçilen yarışmacının uygulama projelerini hazırlayacağı; vb. gibi hükümler yanında, uluslararası yarışmalarda U.I.A. tarafından kabul edilen Uluslararası Yarışma Nizamnamesi'ne uyulacağına ilişkin hükümler)
- İzmir imar planının uluslararası yarışmaya çıkarılması. (Yarışmayı kazananlar: Kemal Ahmet Aru / Gündüz Özdeş / Emin Canpolat)

- Bir genel iskan ve kalkınma planı üstünde çalışmalar.
- Bir 'İskan Bankası' kurulması girişimleri.
- Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan 'Yüksek Mimar, Mühendis ve Tekniker yetiştirilmesi hakkında rapor'. (Güzel Sanatlar Akademisi'nde mühendislik eğitimi verilip verilemeyeceğinin incelenmesi; İstanbul Teknik Üniversitesi'nin yüksek mühendislik eğitimi yanında mühendislik eğitimi de yapması ve 'Amerikan sistemine' gitmesi (iki basamaklı eğitim) gibi konuların bu üniversitede incelenmesi; Elazığ Teknik Okulu'nun açılması; İstanbul Yıldız Teknik Okulu'nun laboratuvarlar ve binalar bakımından geliştirilmesi konularında öneriler ve kararlar)
- İzmir Uluslararası Fuarı Emlak ve Kredi Bankası Pavilyonunda bir 'Beynelmilel Mesken Mimarisi Plan ve Fotoğraf Sergisi' nin açılması.
- 5954 sayılı yasa ile Devlet Demiryolları İşçileri Emekli Sandığı'nın sekiz hizmet yılını doldurmuş usta ve işçilere 20 yıl vade ile % 5 faiz ile 5 000 lira konut kredisi vermeye başlaması. (Bu miktar 1953 tarih ve 6173 sayılı yasa ile 7 500 liraya, 1960 tarih ve 121 sayılı yasa ile 10 000 liraya, 1962 tarih ve 48 sayılı yasa ile 20 000 liraya, 1966 tarih ve 782 sayılı yasa ile 25 000 liraya çıkarılmıştır)
- Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün röleve bürosunun İstanbul'da II. Mahmut türbesinde kurulması.
- 5948 sayılı yasa. (Gördes kasabasının nakledileceği Kocamutluk mevkiinde yaptırılacak konutlar hakkındaki yasanın 1. maddesine bazı fıkraların eklenmesine ilişkin yasa)
- 5987 sayılı yasa. (Eskişehir'de sel baskınından zarar görenler için yaptırılacak konutlar hakkındaki 5663 sayılı yasaya ek yasa)
- İlk vinyl asbestli yer karosu endüstrisinin İstanbul-Kartal'da kurulması.

1953

- Ankara'da Atatürk'ün Anıtkabrinin açılması.
- Mimarlık Dergisi'nin kapanması.

- Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi içinde bir İskan ve Şehircilik Enstitüsü'nün kurulması.
- Ankara şehri yeni imar planına ait imar komisyonu raporunun düzenlenmesi ve onaylanması.
- İstanbul imar planı ile ilgili olarak Revizyon Komisyonu'nca hazırlanan raporun onaylanması.
- Güzel Sanatlar Akademisi'nin İstanbul-Fındıklı'daki binasının onarılarak bütün bölümlerinin burada eğitime başlaması.
- İstanbul imar planı çalışmalarının Belediye İmar Müdürlüğü'nde kurulan bir danışmanlar kurulu tarafından yürütülmeye başlaması.
- Türk Belediyecilik Derneği'nin altıncı genel kurul toplantısı.
- Amerika Birleşik Devletleri karşılıklı yardım örgütü tarafından uzman Donald Manson'a hazırlatılan 'Türkiye'de işçi mesken kooperatifleri ile bu kooperatiflerin gelişmesine M.S.A. Türkiye misyonu tarafından yapılacak muhtemel yardımlar hakkında bir tahlil' başlıklı rapor.
- Bayındırlık Bakanlığı'nda Almanya ve başka yabancı ülkelere gelen mühendis ve mimarların görev almaları. (Mimarlar Örgütü'nün bu durumu kınayan ortak bir bildiri yayınlaması)
- 6165 sayılı yasa ile İstanbul Opera Binası inşaatının tamamlama, yönetilme ve işletilmesinin hazineye bırakılması.
- Bayındırlık Bakanlığı Yapı ve İmar İşleri Reisliği'nde bir Deprem Bürosu'nun kurulması.
- 6143 sayılı yasa ile Emlak Kredi Bankası'nın sermayesinin 300 milyon liraya yükseltilmesi.
- 5218 ve 5228 sayılı yasaların yerine çıkarılan 6188 sayılı bina yapımını özendirme ve izinsiz yapılan yapılar hakkındaki yasa. (Belediyelerin ellerindeki arsaları konut yaptıрма amacıyla gereksinme sahiplerine vermesi ve vergi bağışıklıkları getiren hükümler; ucuz konut yapımını özendiren ve izinsiz yapı yapımını önlemek amacına ilişkin hükümler)
- 6178 sayılı yasa. (Belediyeye ait olan veya belediyeye geçecek olan arazi arasında şahıs arazisi bulunduğu takdirde, belediyenin kamulaştırma ile hepsini konut yapacaklara verebileceğine,

konut için kamulaştırma yapılabileceğine ilişkin hükümler)

- 6096 sayılı yasa ile Askeri Fabrikalar Emekli ve Yardım Sandığı'nın sandığa bağlı ve sekiz hizmet yılını doldurmuş olan işçilere konut kredisinden yararlanma olanağının verilmesi. (20 yıl vadeli, % 5 faizli kredi miktarı başta 7 500 lira iken 1956 tarih ve 6778 sayılı yasa ile 10 000 liraya yükseltilmiştir)
- 6084 sayılı yasa. (1955 yılından itibaren konutlarda, altı ay ara ile de öteki yerlerde kira denetiminin sona ereceğine ilişkin hükümler; bu hükümler yürürlüğe girmeden 6570 sayılı yasanın çıkması ve bu yasa ile 1939 kira bedellerine günün ekonomik koşullarına uygun zamların yapılması, 1947'den sonra yapılmış yapıların kiralarının 1953 düzeyinde dondurulması; kiracıları koruyucu çeşitli hükümler)
- 6131 sayılı yasa. (Erzincan'da yaptırılacak meskenler hakkındaki 5594 sayılı yasanın 2. maddesinin değiştirilmesine ilişkin yasa)
- 6186 sayılı yasa ile Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demir Yolları İşletmesi (T.C.D.D.) nin kurulması.
- İstanbul-Yeşilköy Uluslararası Hava Limanı tesislerinin açılarak işletmeye girmesi.
- İstanbul çevre yolu konusundaki ilk çalışmaların başlaması.
- Türkiye Çimento Sanayii Türk Anonim Şirketi'nin kurulması. (Devlet yönetiminde çimento fabrikaları kurmak, kurulması için inceleme ve araştırma yapmak ve çalışmalara katılmak görevleri)

1954

- 6235 sayılı yasa ile Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği'nin kurulması. (Kamu hizmeti gören bir meslek örgütü olarak Mimarlar Odası'nın kurulması)
- İstanbul Teknik Üniversitesi'ne bağlı olarak Maçka Teknik Okulu'nun kurulması. (Bugünkü İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık ve Mühendislik Fakültesi)
- Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İskan ve Şehircilik Enstitüsü tarafından bundan böyle her yıl düzenlenecek olan 'İskan ve Şehircilik Haftaları' nın başlaması. (Şehircilik, yer-

leşme, bölge planlaması gibi konuların yanı sıra konut, imar hukuku, v.b. gibi konularda çeşitli konferanslar)

- Devlet İstatistik Enstitüsü'nün aylık bültenler yayınlamaya başlaması. (Sekizinci bültenden itibaren konut yapıları ile ilgili bildiriler; bunların daha ilerde Aylık İnşaat İstatistikleri adı altında ayrı olarak yayınlanması)
- Türkiye'de iki ay kalan Charles Abrams'ın Birleşmiş Milletler Örgütü'ne verdiği rapor. (Türkiye'de mimarlık ve şehircilik eğitiminin yetersiz olduğuna değinen rapor)
- İstanbul-Beyoğlu nazım planının onaylanması.
- 6219 sayılı yasa ile Türkiye Vakıflar Bankası Türk Anonim Ortaklığı'nın kurulması. (Vakıflar Genel Müdürlüğü' ile mülhak vakıflara ait taşımaz mallar ile işletmelerin yönetim, sürdürülme ve işletilmeleri için gerekli işlem ve girişimleri yapma yetkisi; bunlarla ilgili her türlü bankacılık yetkilerinin bu bankaya verilmesi)
- 6409 sayılı yasa. (Tavas kazasının heyelana maruz Kale nahiyesinin yerinin değiştirilmesine ilişkin yasa)
- İstanbul'da Anadolu yakası tramvay işletmesinin Bayındırlık bakanlığı yönetimine geçmesi.
- Denizcilik Bankası tarafından Çanakkale-Eceabat hattının açılması.
- Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği bünyesi içinde bir Türk Standartları Enstitüsü'nün kurulması.
- İlk asbestli çimento endüstrisinin İstanbul-Kartal'da kurulması. (Levha üretimi)
- İlk lif levha endüstrisinin İstanbul'da kurulması.
- İlk cam mozaik endüstrisinin İstanbul-Fatih'de kurulması.

1955

- Orta Doğu Teknik Üniversitesi (Ankara) ile Karadeniz Teknik Üniversitesi (Trabzon) 'nin kurulmaları ile ilgili yasaların çıkması. (Mimarlık eğitiminin Anadolu şehirlerine götürülmeye başlaması)
- Birinci İmar Kongresi'nin Ankara'da toplanması. (Özel olarak şehircilik sorunlarını konu edinen ilk kongre; kongrenin konut komisyonunun konut sorununa ilişkin olarak hazırladığı rapor)
- Paul Bonatz'ın İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'ndeki öğretim görevliliğinden ayrılması. (Türkiye'deki mimarlık okullarında yabancı mimarların uzun süreli eğitim görevi almalarının sonu)
- Nicolaus Pevsner'in İstanbul ve Ankara'da çağdaş İngiliz mimarlığı ile ilgili ikişer konferans vermesi.
- Ankara imar planının uluslararası yarışmaya çıkarılması. (Yarışmayı kazananlar: Nihat Yücel - Raşit Ubaydin)
- Türkiye'de konut hakkında bilgi edinmeye yarayacak sorulara ilk olarak bu yılki genel nüfus sayımında yer verilmesi.
- İstanbul sanayi nazım planının onaylanması.
- Bayındırlık Bakanlığı'ndaki Deprem Bürosu'nun geliştirilerek DE-SE-YA (Deprem-Seylab-Yangın) şubesi haline getirilmesi.
- Birleşmiş Milletler Örgütü mimarı Charles Abrams'ın raporu. (Konut, gecekondular, kooperatifler ile ilgili rapor)
- İşçi konutlarını incelemekle görevli olan uzman Bernard Wagner'in konut konusunda iki bölümden oluşan raporunun birinci bölümünü tamamlaması. (Raporun önerilere ayrılmış olan 2. bölümü 1956'da hazırlanmıştır. Bernard Wagner'in bir de Bursa imar planı ile işçi konutları projesi önerileri vardır)
- 6538 sayılı yasa. (İstanbul Kapalıçarşısı'nın tamir ve ihyası hakkındaki yasa)
- 6610 sayılı yasa. (Lice kasabasının kayaların tahdidine maruz kalan mahallerinin yerlerinin değiştirilmesi hakkındaki yasa.

- 6559 sayılı yasa ile Türkiye Demir ve Çelik İşletmelerinin kurulması. (Her nevi ham demir ve halitalarını; pik ve çelik döküm, dövme ve pres mamullerini; font, çelik boru ve aksamını, demir ve çelik hadde mamullerini üretmek; bu işler için gerekli ham maddeleri aramak ve işletmek; bunlarla ilgili olarak yeni tesis ve fabrikalar kurma görevleri)
- 6623 sayılı yasa ile Türk Hava Yolları A.O.'nun kurulması. (Çalışmaya başlaması: 1956)
- Denizcilik Bankası' Deniz Nakliyatı Türk Anonim Ortaklığı'nın kurulması.
- İstanbul'daki bütün tramvay işletmelerinin İ.E.T.T.'ye bağlanması.
- İstanbul'da Sirkeci-Halkalı banliyö hattında elektrikli trenlerin işlemeğe başlaması.
- 6560 sayılı yasa ile Türkiye Selüloz ve Kağıt Fabrikaları İşletmesinin kurulması.
- İlk beton direk endüstrisinin İzmir-Gaziemir'de kurulması.
- İlk yonga levha endüstrisinin İstanbul'da kurulması.
- İlk dikişli su borusu endüstrisinin Kocaeli'de kurulması.

1956

- Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin ilk kurulan fakültesi olan Mimarlık Fakültesi'nin eğitime başlaması.
- Emin Onat'a Hannover Teknik Üniversitesi tarafından 'onursal doktor mühendis' ünvanının verilmesi. (Türk mimarlarının yabancı ülkelerde değerlendirilmesi)
- İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'ne bağlı olarak 'İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yapı Araştırma Kurumu' nun kurulması. (Daha ilerki yıllarda bilimsel toplantılar düzenleme, araştırma ve yayın eylemleri)
- İlk olarak bir mimarın Bayındırlık Bakanlığı Yapı ve İmar İşleri Reisliği'ne atanması. (İlk mimar Yapı ve İmar İşleri Reisi : Orhan Alsaç)

- Alman mimar Paul Bonatz'ın ölümü. (Doğumu: 1887)
- İstanbul Belediyesi'nin imar planını düzenlemesi için Alman şehircilik uzmanı Hans Högg ile anlaşarak bu şehirci yönetiminde bir büro kurması. (1960'a kadar)
- 6785 sayılı yeni imar yasasının çıkması. (Belediyelerin imar planı yaptırmaları ile ilgili hükümler: Nüfusu beş binden çok olan belediyelere imar planı yaptırma zorunluluğunun konması, beş binden az nüfuslu belediyelerde ise belirli yolların yönlendirme planlarının yaptırılması zorunluluğu; ayrıca "..binaların.. ..tarihi ve bedii kıymeti haiz olan eski eserlere ve arkeolojik sahalara olan mesafelerinin.." hazırlanacak tüzük ve yönetmeliklerle saptanacağına ilişkin hükümler)
- Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı Prodüktivite Ajansı tarafından Türk hükûmetine verilmiş olan ve inşaat endüstrisinin planlanması ile ilgili olan rapor.
- 6760 sayılı yasa ile Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün görev ve örgütlenmesinin düzenlenmesi.
- Yeni bir köy yasası tasarısının T.B.M.M.'ne getirilmesi. (Köylerin imarı ve köy konutlarına ilişkin hükümler, yasalaşmamıştır)
- 6831 sayılı orman yasasının çıkması. (Ulusal park konusundaki çalışmalar: Bu yasanın 25. maddesinin 'ulusal parklar' başlığını taşıması; ulusal parklara ilişkin ilk yasa tasarısı 1953-1956 yılları arasında Uludağ Ulusal Parkı için yapılan çalışmalar sonucu ortaya çıkmış, fakat yasalaşamamıştır)
- 6683 sayılı yasa. (Gerze yangınından, Lüleburgaz ve İnece'de su baskınından zarar görenlere yapılacak yardım hakkındaki yasa)
- 6830 sayılı kamulaştırma yasası. (İmar uygulaması ile yakından ilgili hükümler)
- Sarıyar santralının hizmete girmesi. (İlk büyük hidrolik santral)
- İstanbul Boğazı üstünde yaptırılacak köprü ile ilgili olarak Karayolları Genel Müdürlüğü tarafından De Leuw, Cather and Co. firmasına hazırlatılan raporun tamamlanması.
- Türkiye Çimento Müstahsilleri Birliği'nin kurulması.

1957

- Milli Eğitim Bakanlığı'nca Güzel Sanatlar Akademisi'nde önce yüksek mimarlık bölümü için, sonra da öteki bölümler için kabul edilen bir yönetmelikle bölümlerin bir tür özerk duruma getirilmesi.
- Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mühendislik Fakültesi'nin eğitime başlaması.
- Alman tiyatro mimarı Gerhard Graubner'in İstanbul Operası ile ilgili raporu.
- 6785 sayılı yeni imar yasasının yürürlüğe girmesi.
- Yeni imar yasasının 57. maddesinde hazırlanması öngörülen tüzüğün hazırlanarak 4/9153 sayı ile yürürlüğe girmesi. (İmar Nizamnamesi)
- İstanbul Belediyesi imar talimatnamesinin çıkarılması.
- 6900 sayılı yasa ile Sosyal Sigortalar Kurumu'nun konut yatırım fonunun % 25, yatırım oranının % 90 olarak korunması.
- İstanbul'da Haydarpaşa limanının genişletilmesi çalışmaları. (Bitmesi: 1967); Tophane-Salıpazarı Rihtım ve Antrepolarının yapımına başlanması (Bitmesi: 1960)
- İstanbul'da trolleybüs tesisleri kurulması amacı ile bir İtalyan şirketi ile anlaşma yapılması.
- İlk seramik yapı malzemesi endüstrisinin Çanakkale'nin Çan ilçesinde kurulması. (Karofayans, sıhhi tesisat, karo seramik, elektro porselen üretimi)

1958

- 7116 sayılı yasa ile İmar ve İskan Bakanlığı'nın kurulması. (Yurdun bölge, şehir, kasaba ve köylerinin planlanması, konut politikası, yapı malzemesi konularında çalışmak, bölge planları ile ilgili örgütlerle ortaklaşa araştırmalar yapmak, iç yerleşme göçmenlerin yerleştirilmesi ve afetlerden önce ve sonra gerekli tedbirlerin alınması konularına ilişkin hükümler; Toprak ve İskan İşleri Genel Müdürlüğü'nün bu bakanlığa bağlanması; Türkiye'de ilk olarak bölge ve köy planlamalarının öngörülmesi;

yapı malzemesi gereksinmelerinin saptanması, bunun karşılanması için çözümlerin bulunması, üretimin rasyonelleştirilmesi, yapı malzemesi endüstrisinin geliştirilmesi amaçlarıyla bu bakanlığa bağlı bir Yapı Malzemesi Genel Müdürlüğü'nün kurulmasının öngörülmesi)

- İstanbul Belediyesi'nce İller Bankası'na yetki verilerek 'İller Bankası İstanbul İmar ve Planlama Müdürlüğü' kurularak, çağrılan İtalyan şehircilik uzmanı Luigi Piccinato gözetiminde İstanbul Belediyesi Mücavir sahası içinde ilk olarak bir nazım planı önerisinin hazırlanması. (1961 yılına kadar)
- İtalyan şehircilik uzmanı Luigi Piccinato'nun İzmir nazım planı revizyonu için çağrılması ve bu uzmanın bu konu ile ilgili olarak hazırladığı rapor.
- 7126 sayılı sivil savunma yasası. (Çeşitli harp silah ve araçlarının etkilerine karşı sivil savunma bakımından imar planlarının düzenlenmesi ve değiştirilmesiyle önemli yapı ve tesislerin yerlerinin seçilmesi ve başka hususların düzenlenmesinin hazırlanacak bir tüzüğe bırakılması)
- 7118 sayılı yasa ile Öğretmenler Bankası'nın kurulması. (Hisse senetlerinin yarısından fazlasına sahip olan öğretmenlerle, Milli Eğitim Bakanlığı'nın merkez ve taşra örgütünde görevli bulunan memurlarına ipotek karşılığında 20 yıla kadar vadeli krediler açmak ve bu kimselere ait arsalar üzerinde konutlar inşa edilerek bunları peşin veya 20 yıla kadar taksitle yine bu kimselere satmak, ya da bu amaçla, arsalar ve konutlar satın almakla bu bankanın görevlendirilmesi)
- İlk seramik sıhhi tesisat endüstrisinin İstanbul-Kartal'da kurulması.

1959

- Kabul edilen yönetmeliklerle Güzel Sanatlar Akademisi'nin bütün bölümlerine liseyi bitirenlerin seçme sınavları ile alınmaları ve eğitimin 5 yıl olarak saptanması. (Yüksek Mimarlık Bölümü 1926'dan beri tek başamaklı 5 yıllık eğitim yapmaktadır)
- 6235 sayılı Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği yasasında bazı değişiklikler yapan 7303 sayılı yasa.

- Mimarlar Odası'nda sürekli bir U.I.A. (Uluslararası Mimarlar Birliği) komitesinin görev yapmasının kararlaştırılması.
- İsviçre'li şehircilik uzmanı Bodmer'in İzmir planlama bürosuna danışman olarak atanması ve bu uzmanın bir rapor hazırlaması. (1961'e kadar; Bodmer raporunun şehrin yalnız belediye sınırları içinde ele alınamayacağını ortaya koyması)
- 7269 sayılı genel yaşantıyı etkileyecek afetler dolayı ile alınacak tedbirlerle yapılacak yardımlara ilişkin yasa. (Yasada adı geçen yer sarsıntısı, yangın, su baskını afetlerinden konutları yıkılanların yerleştirilmesine ilişkin işlerin düzenlenmesi. DE-SE-YA'nın kaldırılarak görevlerinin Toprak ve İskan İşleri Genel Müdürlüğü'ne ve Emlak Kredi Bankası'na verilmesi.
- Yeni imar yasasının bazı maddelerine dayanılarak hazırlanan 'İstanbul şehrine ait muaddel imar talimatnamesi' nin onaylanarak yürürlüğe girmesi.
- Ulusal parkların ayrılması, planlanması, planların uygulanması ve yönetilmesine ilişkin yönetmeliğin çıkması. (1973'e kadar)
- 6785 sayılı imar yasasına bir Madde eklenmesine ilişkin 7341 sayılı yasa. (Belediyelere, imar planlarında genel hizmetlere ayrılmış yerlerin çevresinde bulunan taşınmaz malları kamulaştırma yetkisinin tanınması)
- 7367 sayılı hazineden belediyelere verilecek arazi ve arsalar hakkındaki yasa. (6188 sayılı yasada adları geçen arsaların bedelsiz olarak belediyelerin mülkiyetine geçmesinin kabul edilmesi ve bunların gecekondulu yapımını önlemede kullanılmasını öngören yasa)
- 7126 sayılı sivil savunma yasası gereğince çıkarılan tüzük ile sivil savunmaya ilişkin hükümlerin yürürlüğe girmesi.

1960 - 1973 Toplumsal Sorunlara Yönelme Akımı

Dönemin Önemli Yapıları

- . Orta Doğu Teknik Üniversite Kampüsü, Mimarlık Fakültesi ve çeşitli öteki yapıları, Ankara, Mimarlar: Altuğ Çinici / Behruz Çinici, planlamanın başlaması: 1961, Mimarlık Fakültesi: 1962-1963
- . Fen Lisesi, Ankara, mimarlar: Altuğ Çinici / Behruz Çinici, 1963
- . Karadeniz Teknik Üniversitesi Kampüsü, Trabzon, mimarlar: Nihat Güner, / Mustafa Polatoğlu, 1963
- . Ege Üniversitesi Fen Fakültesi, İzmir, mimarlar: Doğan Tekeli / Sami Sisa, 1963
- . K.T.Ü. Makina ve Elektrik Fakülteleri, Trabzon, mimarlar: Doğan Tekeli / Sami Sisa, 1965
- . İstanbul Teknik Üniversitesi Kampüsü, İstanbul, proje yarışması: 1967, yarışmada birinci gelen proje: Altuğ Çinici / Behruz Çinici / Sezar Aygen / H. Alatan. Bugün uygulanan proje: İ.T.Ü. Kampüs Planlama Bürosu.
- . Ziya Gökalp Üniversitesi Kampüsü, Diyarbakır, mimarlar: Kemal Ahmet Aru / Yıldırım Sağlıkova / Yalçın Sağlıkova / Emre Aru, 1970
- . Hacettepe Üniversitesi, Ankara, mimar: Sisag, Yön: Sabih Kayan, 1965
- . Maden Tetkik Arama Enstitüsü, Ankara, mimarlar: Rahmi Bediz / Demirtaş Kamçıl, 1968
- . İşçi Sigortaları Hastanesi, Ankara, mimar: Cevdet Beşe, 1963
- . Gülhane Askeri Tıp Akademisi, Ankara, mimarlar: Yılmaz Sanlı / Yılmaz Tuncer / Güner Acar, 1964
- . İşçi Sigortaları Hastanesi, Zonguldak, mimarlar: Şazimet Arulat / Neşet Arulat, 1966

- . Manifaturacılar ve Kumaşçılar Çarşısı, İstanbul, mimarlar: Doğan Tekeli / Sami Sisa, 1959-1966
- . Ticaret Odası, İstanbul, mimar: Orhan Şahinler, 1963
- . Hindistan Büyük Elçiliği, Ankara, mimarlar: Sedat Hakkı Eldem / Orhan Çakmakçıoğlu, 1965
- . Türk Tarih Kurumu, Ankara, mimarlar: Turgut Cansever / Ertur Yener, 1966
- . Danıştay, Ankara, mimarlar: Doğan Tekeli / Sami Sisa, 1968
- . Toprak Mahselleri Ofisi, Ankara, mimarlar: Vedat Özsan / Cengiz Bektaş / Oral Vural, 1968
- . Devlet Karayolları Genel Müdürlüğü, Ankara, mimarlar: Fikret Cankut / Aktan Okan, 1970
- . Akbank Genel Müdürlüğü, İstanbul, mimar: Sedat Hakkı Eldem, 1970
- . Sanayi Bankası, İstanbul, mimar: Metin Hepgüler, 1972
- . İşçi Sigortaları Kurumu, İstanbul-Zeyrek, mimar: Sedat Hakkı Eldem, 1972
- . Atatürk Kültür Merkezi, İstanbul, mimar: Hayati Tabanlıoğlu, 1969
- . Halkapınar Olimpiyat Tesisleri, İzmir, mimar: Harbi Hotan, 1971
- . Stad Oteli, Ankara, mimarlar: Metin Hepgüler / Doğan Tekeli / Sami Sisa, 1962
- . İ.E.T.T. Sitesi, İstanbul-Şişli, mimar: Leyla Turgut, 1958-1966
- . Ereğli Demir-Çelik İşçi Sitesi, mimarlar: Vedat Özsan / Yılmaz Sanlı, 1962
- . Tandoğan Öğrenci Yurdu, Ankara, mimarlar: Şevki Vanlı / Ersen Gömleksizsoğlu, 1965
- . İş Bankası Memurları Yapı Kooperatif Evleri, Ankara-Çankaya, mimarlar: Kadri Erkman / Ayhan Böke, 1968

- . OR-AN Toplu Konut Yerleşmesi, Ankara, mimar: Şevki Vanlı, 1968
- . ME-SA Toplu Konut Yerleşmesi, Ankara, mimar: Aykut Mutlu, 1970
- . Ahşap ve hafif beton prefabrike konutlar, Burdur, Bingöl, Gediz, Uygulama: İmar ve İskan Bakanlığı, 1968-1973
- . Chrysler Sanayii Anonim Şirketi Otomontaj Fabrikası, İstanbul, mimarlar: Doğan Tekeli / Sami Sisa, 1963-1964
- . Arçelik Fabrikası, İstanbul, mimar: Aydın Boysan, 1967
- . OYAK-Renault Otomobil Fabrikası, Bursa, mimarlar: Doğan Tekeli / Sami Sisa, 1971-1972

1960

- 27 Mayıs devriminin yapılması. (Türk mimarlık düşüncesinde toplumsal ve ekonomik sorunlara eğilme akımının gelişmesini sağlayan ortamın kurulması)
- 91 sayılı yasa ile Devlet Planlama Örgütü'nün kurulması. (Türkiye'nin kalkınmasının planlanmasının başlaması, 'planlı dönem' adı verilen dönemin başlaması)
- Bayındırlık Bakanlığı'na ilk olarak bir mimarın müsteşar olarak atanması.
- 7307 sayılı yasa ile o zamana kadar Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olan Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin tüzel kişiliğe sahip olması.
- İmar ve İskan Bakanlığı'na bağlı olarak Marmara Bölge Planlama Örgütünün kurulması. (Türkiye'de ilk bölge planlaması çalışmaları; metropoliten planlama çalışmalarına ağırlık veren, bölge ölçüsünde yapılan ilk planlama)
- İstanbul'da Luigi Piccinato' planının hazırlanması.
- Yeni bir ulusal parklar yasası tasarısının hazırlık çalışmaları.
- Birleşmiş Milletler Örgütü teknik yardım programı çerçevesi içinde uzman Frederick Bath'a konut konusu ile ilgili olarak hazırlatılan rapor.

- Uzman E.H.B. Wedler'in hazırladığı büyük bir konut yapımı programının uygulanması ile ilgili yapı malzemeleri ve yapı tarzları konulu rapor. (Yapı endüstrisini en etraflı olarak ele alan rapor)
- A. Johansson, B. Johansson ve L. Lundwall adlı uzmanların raporu. (Bir iktisadi devlet teşekkülü olarak Emlak Bankası'nın görevleri üstünde duran rapor)
- Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından 20 büyük şehirde bir konut koşulları anketi uygulaması. (Yayınlanması: 1962)
- 180 sayılı yasa. (Türkiye'de Silahlı Kuvvetler mensuplarının konut gereksinimlerini karşılamak üzere yapılan ilk girişimler. Emekliye ayrılmış silahlı kuvvetler mensuplarına kendi paraları karşılığında ve borçlanarak Emlak Kredi Bankası'na konut yaptırılmak üzere Bakanlar Kurulu'na yetki verilmesi)
- 186 sayılı yasa. (Subay, askeri memur ve astsubayların lojman gereksinimlerini karşılamak üzere Milli Savunma Bakanlığı'nın; Jandarma subayı, askeri memur ve astsubaylarının lojman gereksinimlerini karşılamak üzere de Bayındırlık Bakanlığı'nın yüklenimlere girmeye yetkili kılınmaları)
- 206 sayılı yasa ile bina vergilerinde geçici bağışıklık sağlayan hükümlerin değiştirilmesi. (Yalnızca sahipleri tarafından konut olarak kullanılmak üzere yaptırılacak binalara kolaylıklar tanınması)
- 132 sayılı yasa ile Türk Standartları Enstitüsü'nün kurulması. (Görevleri arasında yapı ve yapı malzemesi standartlarının da saptanmasının bulunması)
- Fen adamlarının yetkileri ve belediyelere karşı yüklenecekleri fenni sorumluluk sınırlarına ilişkin yönetmelik. (1965 ve 1966'da bazı değişiklikler)
- 155 sayılı harita ve planlara ilişkin işaretlerin konması hakkındaki yasa.
- 122 sayılı yasa. (6830 sayılı kamulaştırma yasasının bazı maddelerinin değiştirilmesi)

1961

- Yeni kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda konut gereksinmesinin karşılanması ve planlamaya ilişkin hükümlerin yer alması. ("Madde 49: Devlet, yoksul veya dar gelirli ailelerin sağlık şartlarına uygun konut ihtiyaçlarını karşılayıcı tedbirler alır." "Madde 129: İktisadi, sosyal ve kültürel kalkınma plana bağlanır. Kalkınma bu plana göre gerçekleştirilir)
- 'Mimarlık ve Sanat' adlı derginin çıkmaya başlaması.
- Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'ne bağlı Şehircilik ve Bölge Planlaması Bölümü'nün eğitime başlaması. (Türkiye'de planlama alanında uzman yetiştirmeyi amaçlayan ilk girişim)
- Mimar Emin Onat'ın ölümü. (Doğumu: 1908)
- Ankara'da 'örnek köy' çalışmalarına başlanması.
- İstanbul'da tramvayların kaldırılmaya başlaması. İlk trolleybüs hattı olan Topkapı-Eminönü hattının servise sokulması. (Tramvay yerine trolleybüslerin toplu ulaşımında kullanılmaya başlaması)
- İzmir'de Bodmer imar planı.
- Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü'nde Birleşmiş Milletler baş danışmanı olarak bulunan Chailloux-Dantel'in hazırladığı Türkiye'de mesken problemi adlı rapor.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde bir Tescil ve Abide Arşivi kurulması ve bir Röleve Bürosu'nun oluşturulması. (Bu zamana kadar ihale ile yaptırılan rölevelerin bu büro tarafından yapılmaya başlaması, 1966'da yeniden düzenleme)
- 344 sayılı yasa ile Sosyal Sigortalar Kurumu kuruluş yasasında değişiklik yapılması. (İşçi konutları için ayrılacak fonların bütün sigorta kollarını içine alacak şekilde genişletilmesi)
- 4792 sayılı yasa. (İşçi konutları ile ilgili hükümlerin sigorta yasasından çıkarılarak Sosyal Sigortalar Kurumu teşkilat yasasına aktarılması; konut kredisi için kullanılabilmesi; konutlar için kurumun ipotek karşılığının % 90'ı ölçüsünde 20 yıl vadeli borç verebilmesi)

- 203 sayılı yasa uyarınca 1 / 5 000 ölçekli haritaların Harita Genel Müdürlüğü ve Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüklerince yapılmaya başlaması. (Stereoskopik hava fotoğrafları aracılığı ile harita yapımının başlaması)
- 221 sayılı kamu tüzel kişileri ve kuruluşları tarafından fiilen kamu hizmetlerine ayrılmış taşınmaz mallar hakkındaki yasa. (6830 sayılı kamulaştırma yasasının yürürlüğe girdiği tarihe kadar, kamulaştırma işlemine dayanmaksızın kamulaştırma yasalarının amaçlarına 'fiilen' ayrılmış olan taşınmaz malların ilgili kamu tüzel kişisi adına ayrılma tarihinde kamulaştırılmış sayılacağına kabul edilmesi)
- Birinci Yapı Malzemesi Sergisi'nin Ankara'da açılması.
- Çayırova cam fabrikasının kurulması. (Türkiye'de ilk pencere camının üretilmeye başlaması)
- İlk asbestli çimento boru endüstrisinin İstanbul-Kartal'da kurulması. (Levha ve boru üretimi)
- İlk alçı endüstrisinin Ankara'da kurulması.

1962

- 44 sayılı Anayasa Mahkemesinin kuruluşu hakkında yasanın kabul edilmesi.
- 77 sayılı uzun vadeli planın yürürlüğe konması ve bütünlüğünün korunması hakkında yasa.
- Türkiye'de ilk olarak çıplak beton uygulaması. (Ankara Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde; bununla ilgili olarak Alman mimar Erwin Heinle'nin çağrılarak düşüncelerinin alınması)
- İkinci İmar Kongresi'nin Ankara'da toplanması. (Bildirilerin yayınlanması: 1963)
- İmar ve İskan Bakanlığı'nda Afetler ve Mali İşler Dairesi Başkanlığı'nın kurulması.
- Doğu Marmara Bölgesi raporunun hazırlanmaya başlaması.

- İstanbul'da 'örnek köy' çalışmalarının başlaması. (Eylemli çalışmaların sona ermesi: 1966)
- Yapı tasarrufu sistemini Türkiye Emlak Kredi Bankası'na önermiş olan uzman Werner Lehman'ın 10 yıllık uygulamadan sonra bu sistemin durumu hakkında hazırladığı rapor ve aksak yönlerin düzeltilmesine ilişkin önerileri.
- Köy İşleri Bakanlığı Toprak ve İskan İşleri Genel Müdürlüğü tarafından yapılan köy envanter etüdleri.
- Türkiye'deki ilk örgütlenmiş endüstri bölgesi girişiminin Bursa'da başlaması. (1964'de Manisa, 1967'de Konya, 1968'de Bartın ve Ankara için endüstri bölgelerinin planlanması; bu tür bölgeleri özendirmek için 1966 ve 1967 yıllarında çıkan yönetmeliklerle Endüstri ve Teknoloji Bakanlığı emrinde 'örgütlü endüstri bölgeleri kurma fonu' adı altında bir borç verme kaynağının yaratılması)
- İmar ve İskan Bakanlığı tarafından 'I. Tuğla ve Kiremit Semineri' nin düzenlenmesi. (Pişmiş toprak endüstrimizin genel durumu, standartlar, fabrikasyon, teknoloji, yasal konular ve yönetsel tedbirler konuları)
- Sigortalılara açılacak mesken kredisi ve bununla ilgili işler hakkında talimatnamenin çıkması. (1973'e kadar)
- İşçi Sigortaları Kurumu, işçi evleri yapılması, kooperatiflere açılacak inşaat kredisi ve bunlarla ilgili işler hakkındaki talimatnamenin çıkması. (1973'e kadar)
- İlk plastik su borusu endüstrisinin İzmir-Çamdibi'nde kurulması.

1963

- Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı.
- Mimarlar Odası'nın yayın organı 'Mimarlık' dergisinin çıkmaya başlaması. (Türkiye'de ayrıcalıksız her mimara gönderilen ilk mimarlık dergisi)
- Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nün eğitime başlaması.

- İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yapı Araştırma Kurumu tarafından İstanbul'da düzenlenen 'İlkokul Paneli'.
- İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yapı Araştırma Kurumu tarafından İstanbul'da düzenlenen 'Konut Paneli I'. (II.Panel 1965, III.Panel 1966, IV. Panel 1967 yıllarında)
- Doğu Marmara Bölgesi ön raporunun bitirilmesi.
- Milli Güvenlik Kurulu'nun kararı üzerine, İmar ve İskan Bakanlığı'nın organizasyonu ile bakanlıklararası bir kurulun ve İstanbul Belediyesi'nin ortaklaşa hazırladıkları 'İstanbul Sanayi Nazım Planı' nın yürürlüğe konması. (1966'ya kadar)
- Birleşmiş Milletler Örgütü teknik yardım programı uzmanı Richard Metcalf'ın şehir ve köy konutlarını ele alan raporu. (Ek olarak Metcalf'ın kendi evini kendi yapana yardım programına ilişkin önerileri)
- İmar ve İskan Bakanlığı'na düzenlenen 'Köy kalkınması hizmetlerinin koordinasyonu ön toplantısı'
- İmar ve İskan Bakanlığı tarafından Toprak-İskan seminerinin düzenlenmesi.
- 205 sayılı yasa ile kurulmuş olan Ordu Yardımlaşma Kurumu'nun konut kredisi vermeye başlaması. (20 hizmet yılını doldurmuş olan kurum üyelerine % 6 faizle ve 15 yıl vade ile konut kredisi verilmesi)
- Konut sayımı ve muhtarlık bina sayımı anket uygulamaları. (Yayınlanmaları: 1966)
- 6785 sayılı yasaya geçici bir madde eklenmesi hakkındaki 327 sayılı yasa. (Vakıflar yönetimi dışında kamu tüzel kişilerine veya özel kişilere ilişkin sahibinin rızası bulunan yerlere 31.12.1962 gününe kadar yapılmış ve belediyelerce belirtilen, İmar ve İskan Bakanlığı'na da 'gecekondu bölgesi' olarak kabul edilen yerlerdeki yapıların, belediye hizmetlerinden yararlan-dırılmasının sağlanması.)
- Belediye imar yasasında değişiklik yapılmasına ilişkin 307 sayılı yasa.
- Gazbeton yapı malzemesi endüstrisinin İstanbul'da kurulması. (Ytong)

1964

- Güzel Sanatlar Akademisi tarafından 'Akademi' dergisinin çıkarmaya başlaması.
- Mimarlık ve Sanat dergisinin 10. ve son sayısının çıkması.
- İstanbul Teknik Üniversitesi'nde bir elektronik hesap merkezinin kurulması.
- Zonguldak bölgesi raporunun hazırlanması.
- İmar ve İskan Bakanlığı tarafından hazırlanan halk tipi konut standartlarının saptanması çalışmalarının resmi gazetede yayınlanması. (24.3. tarih ve 11 664 sayı)
- 91 sayılı yasanın 15. maddesi uyarınca yürürlüğe giren 6 / 1378 sayılı kararnameye dayanılarak 'Halk konutları standartları'nın konulması. (Asgari konut büyüklüğünün 69 metre kare olarak saptanması)
- 491 sayılı yasa ile 100 metre kareye kadar olan konutların 10; 100 metre kareden büyük konutların ise 5 yıl bina vergisinden bağışık tutulmaları.
- Emlak Kredi Bankası'nın lüks konutlara kredi vermeyi durdurması.
- Türkiye Emlak Kredi Bankası'nın iktisadi devlet teşekkülü durumuna getirilmesi.
- 499 sayılı yasa. (Yurt dışında çalışan işçilere konut kredisi verilmesini öngören yasa)
- 369 sayılı yasa. (Anayasa'ya aykırı olan ve belediye hizmetleriyle ilgisi bulunmayan 7341 sayılı yasanın yürürlükten kaldırılması)
- T.C.B.M.M.'ne getirilen bir yasa önerisi ile 'kontrollü gecekondular' düşüncelerinin geliştirilmesi. (Yasalaşmamıştır)
- İmar ve İskan Bakanlığı'nda Afet İşleri Reisliği'nin kurulması. (0 zamana kadar çeşitli adlarla kurulmuş olan örgütlerin görevlerinin bu genel reisliğe verilmesi)
- Köy İşleri Bakanlığı'nın kurulması: Toprak ve İskan İşleri Genel Müdürlüğü'nün bu bakanlığa bağlanması.

- Türkiye Radyo Televizyon Kurumu'nun kurulması. (1968'de Ankara Televizyonunun yayına başlaması, 1971'de Ankara dışındaki illerde de televizyon yayınlarının başlaması)
- Türkiye Tabiatını Koruma Cemiyeti tarafından 'Türkiye'de tabiat ve tabiat kaynaklarından rasyonel faydalanma ve koruma esasları' seminerinin düzenlenmesi.

1965

- 625 sayılı Özel yüksek okullar yasasının çıkması. (Mimarlık eğitiminin kar amacı güden kuruluşlar tarafından verilmeye başlaması, 1971'e kadar)
- 6 / 4970 sayılı Bakanlar Kurulu kararı. (Türkiye'de ilk metropoliten planlama çalışmalarının başlatılması: Ankara, İstanbul ve İzmir şehirlerinin nazım imar planlarının hazırlanması işinin İmar ve İskan Bakanlığı'na kurulacak özel bürolara verilmesi)
- Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu tarafından düzenlenen 'İnşaat sektöründe araştırmaların programlanması kolloquyumu' (Yayınlanması: 1966)
- İmar ve İskan Bakanlığı'na Ankara'da düzenlenen Halk Konutları Standartları Semineri.
- İmar ve İskan Bakanlığı'nda bir konut araştırmaları koordinasyon kurulunun kurulması. (Sonraları Mesken Genel Müdürlüğü'nde biri Sosyal biri de Teknik araştırmalar olmak üzere iki dairenin kurulması, araştırma ve yayın eylemlerinin 1970'e kadar sürmesi)
- Birleşmiş Milletler Teknik Yardım Programı çerçevesi içinde R.H.H.Davis'in Türk Hükümeti için 'Türkiye'de ucuz maliyetli konut projeleri düzenlenmesine ilişkin esaslar' adlı bir rapor hazırlaması.
- Afet İşleri Reisliği'nin Afet İşleri Genel Müdürlüğü olması.
- Y.S.E. (Yol - Su - Elektrik) Genel Müdürlüğü'nün Köy İşleri Bakanlığı'na bağlı olarak yeniden kurulması. (Bu zamana kadar Karayolları Genel Müdürlüğü, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü ve Bayındırlık Müdürlükleri tarafından yürütülen köy alt-yapı hizmetlerinin tek elden yönetilmesinin başlaması)
- Ulusal parklar yasa tasarısının T.C.B.M.M.'ne getirilmesi. (Yasalamamıştır)

- İller Bankası tarafından hazırlanan araştırma raporlarının yayınlanmaya başlaması. (1964 Konya, 1965 Erzurum, 1966 Adana ve Bafra, 1967 Sivas, 1968 Trabzon, 1970 İzmit, 1971 Zonguldak, 1973 Gaziantep analitik etüdleri)
- 618 sayılı yasa ile İller Bankası'nın sermayesinin bir milyar iki yüz milyon liraya yükseltilmesi.

1966

- Mimar Seyfi Arkan'ın ölümü. (Doğumu: 1903)
- Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu'nun kurulması.
- Ulusal parklar ve tabiatın korunması semineri.
- Asgari konut büyüklüğünün 69 metre kareden 100 metre kareye çıkarılması.
- Valiliklere bağlı il imar müdürlüklerinin kurulması. (Afet bölge mühendisliklerinin kaldırılması, görevlerinin bu müdürlüklere geçmesi)
- Kalkınma planı 1966 programından 'bölge planlaması' deyiminin çıkarılarak 'çevre kalkınması' deyiminin getirilmesi.
- Köy İşleri Bakanlığı'na bağlı Toprak-Su Genel Müdürlüğü tarafından 'Türkiye geliştirilmiş toprak haritası' nın yapımına başlanması. (Meriç havzası çalışmalarının, harita ve raporlarının tamamlanması: 1969)
- 710 sayılı yasa. (İmar ve İskan Bakanlığı'nın kuruluş ve görevleri hakkındaki yasanın 12. maddesinin değiştirilmesi ve bu yasa bazı maddelerin eklenmesine ilişkin yasa; belediyelerin imar ile ilgili konularda teftiş ve denetleme yetkilerinin İmar ve İskan Bakanlığı'na aktarılması)
- YAPI - Türk Yapı Kataloğu 1966-1967'nin çıkması. (Yapı endüstrisi ürünlerinin ticari ve teknik özelliklerini tanıtan ilk katalog. Çıkaranlar: Sami Arıoğlu, Reşat Anadol)
- 775 sayılı gecekondu yasası. (Türkiye'de gecekondu adının anıldığı ilk yasa; yapılmış gecekonduların ıslahı, tasfiyesi, yeniden gecekondu yapımının önlenmesi ve bu amaçlarla alınması gereken

tedbirler hakkında ve konut kooperatiflerinin faydalı alanı 100 metre kareyi geçmeyen sosyal konutlar inşa etmeleri zorunluluğu getiren hükümler)

- İstanbul'un Anadolu yakasındaki tramvayların da kaldırılması.
- İstanbul'da Sirkeci-Harem ve İstinye-Paşabahçe araba vapuru hatlarının servise konması.
- Belediyelerin çeşitli kullanımlar için otopark kurma zorunluluğunu öngören yönetmelik. (1968'de yürürlükten kaldırılmıştır)
- 783 sayılı yasa ile Emlak Kredi Bankası'nın sermayesinin bir milyar liraya yükselti'mesi.
- Cam elyafının endüstriyel üretiminin başlaması.

1967

- 933 sayılı kalkınma planının uygulanması esaslarına ilişkin yasa
- İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yapı Araştırma Kurumu tarafından İstanbul'da düzenlenen 'Deprem Paneli'.
- İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde Şehircilik Enstitüsü'nün kurulması.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından İstanbul'da Türk İnşaat ve Sanat Eserleri Müzesi'nin kurulması.
- İtalyan şehircilik uzmanı Luigi Piccinato'nun Büyük İstanbul Nazım Planı danışmanı olarak hazırladığı rapor.
- İl yıllıklarının yayınlanmaya başlaması.
- 903 sayılı yeni vakıflar yasasının çıkması.
- İstanbul Çevreyolu ve Boğaziçi Projesinin İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planına alınması ve Meclis kararı ile kesinleşmesi.
- İlk formika endüstrisinin Bolu'da kurulması.

1968

- Mimarlar Odası tarafından düzenlenen 'Birinci Milli Fiziki Plan' Semineri.
- OR-AN yapı endüstri merkezi tarafından 'Yapı Endüstri Dergisi' nin çıkarılmaya başlaması.
- İzmir Nazım Plan Bürosu'nun kurulması.
- Yapı Endüstri Merkezi'nin İstanbul'da kurulması. (U.I.C.B. - Uluslararası Yapı Merkezleri Birliği'nin üyesi)
- İmar ve İskan Bakanlığı İmar ve Planlama Genel Müdürlüğü'ne bağlı Metropolitan Planlama Dairesi'nin kurulması.
- İmar ve İskan Bakanlığı'nca 'tasarruflu ev-yap' sisteminin kurulması. (Sınırlı tasarruf olanaklarına sahip yurttaşların konut edinebilmelerini sağlamak amacıyla geliştirilmiş yöntemler)
- Yol boylarında kurulacak tesislerde aranacak özellikleri belirleyen yönetmelik. (Otopark yeri ayrılmasını öngören hükümler)
- Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nca yeniden düzenlenen 'Gayri sıhhi müesseselere ait yönetmelik' in yürürlüğe girmesi. (Bu yönetmeliğe ekli izin, 1952 yılında çıkmış olan dizini yürürlükten kaldırmıştır. 1970, 1972 ve 1973 yıllarında yayınlanan eklemelerle izin geliştirilmiştir)
- 1051 sayılı yasa. (7269 sayılı genel yaşantıyı etkileyecek afetler dolayısı ile alınacak tedbirlere, yapılacak yardımlara ilişkin yasanın bazı maddelerinin değiştirilmesi ve yeni maddeler eklenmesi: 20 yıl süreli faizsiz borç şeklinde olan yardımların ödeme süresinin 30 yıla çıkarılması)
- İmar ve İskan Bakanlığı tarafından 'Afet bölgelerinde yapılacak yapılar hakkında yönetmelik' in çıkarılması.
- İmar ve İskan Bakanlığı tarafından Ankara-Lodumlu'da bir ahşap prefabrike konut fabrikasının kurulması. (Çeşitli konut tipleri; günlük üretim kapasitesi normal 7 konut, acil durumlarda 20 konut; afet durumları için yedek konutların depolanması)
- Devlet Sular İdaresi yönetimindeki hidrolik santrallerin Etibank yönetimine geçmesi.
- İstanbul Boğaziçi Köprüsü'nün ihaleye çıkarılması.

1969

- Mimarlar Odası tarafından düzenlenen 'Mimarlık Semineri'.
- 1172 sayılı Devlet Güzel Sanatlar Akademileri yasasının çıkarılması. (Güzel Sanatlar Akademisi'nin tarihinde ilk olarak bir örgütlenme yasasına ve bilimsel özerkliğe sahip olması: "...Madde 1- Devlet Güzel Sanatlar Akademileri, bölümler ve enstitülerden kurulu, bilimsel özerkliği olan, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı, yüksek dereceli, öğrenim, inceleme ve araştırma kurumlarıdır..")
- İstanbul Teknik Üniversitesi senatosu kararı ile Maçka Teknik Okulu'nun bütün bölümlerini içine alan 'Mühendislik-Mimarlık Fakültesi' nin kurulması.
- İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehircilik Enstitüsü'nün 'Şehircilik Enstitüsü' dergisini çıkarmaya başlaması.
- Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu içinde bir 'Yapı Araştırma Enstitüsü' nün kurulması.
- OR-AN Yapı Endüstri Merkezi tarafından düzenlenen 'Geçirimsizlik Semineri'.
- Ankara Nazım Plan Bürosu'nun kurulması.
- Mesken Genel Müdürlüğü'nün konut kooperatiflerine arsa, kredi ve proje yardımına başlaması; kooperatiflerin bu müdürlükçe desteklenmelerinin başlaması.
- Çıkarılan bir kararname ile kamu sektöründe yaptırılacak konutlarda asgari 100 metre kare koşulunun kaldırılması. (Yurt içinde ya da yurt dışında vali, kaymakam, elçi, büyükelçi, ordu, kolordu kumandanları, v.b. gibi temsili yetkililere sahip kimseler için yaptırılacak lojmanlar için)
- 1164 sayılı yasa ile İmar ve İskan Bakanlığı'na bağlı 250 milyon lira döner sermayeli ve kamu tüzel kişiliğine sahip Arsa Ofisi Genel Müdürlüğü'nün kurulması. (Arsa spekülasyonunu önlemek, ucuz arsa sağlamak, yapıya zorlamaya ilişkin hükümler)
- İmar planlarının düzenlenmesine ilişkin yeni yönetmeliğin yürürlüğe girmesi. (Planlamada beldenin 20 yıl sonraki nüfusunun esas alınacağına ilişkin hükümler)

- Ankara Şehirlerarası Otobüs Terminali'nin açılışı.
- İstanbul'da Haydarpaşa-Gebze banliyö hattında elektrikli trenlerin işlemeye başlaması.
- İstanbul'da Haliç üstündeki 3. köprü'nün yapımı çalışmalarının başlaması.
- İmar ve İskan Bakanlığı tarafından Ankara-Etlik'de hafif beton prefabrike konut fabrikasının kurulması. (Çeşitli konut tipleri; günlük üretim kapasitesi normal 7, acil durumlarda 20 konut; afet durumları için yedek konut stoku)

1970

- Mimar Altuğ Çinici ile Behruz Çinici'nin 'Mimarlık Çalışmaları 1961 - 1970' adlı kitaplarının yayınlanması. (Türk mimarlarının tasarım ve uygulamalarını kitaplar aracılığı ile yayınlamaya başlamaları)
- İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde eğitim programı reformu çalışmalarının başlaması. (İki basamaklı eğitime geçiş)
- Orta Doğu Teknik Üniversitesi İnşaat Kontrol Şefliği'nin inşaat ve istihkak ve kesin hesapları için bir bilgisayar programı hazırlatıp uygulaması. (Türkiye'de bilgisayarların ilk olarak bir mimarlık uygulamasında kullanılması.)
- Dışişleri Bakanlığı'nda yapılan bir ön toplantıdan sonra Bakanlar Kurulu kararı ile çevre kirlenmesi sorunları ile ilgilenecek bir örgütün kurulması. ('Modern cemiyetin yarattığı meseleler koordinasyon komitesi; Türkiye'de çevre kirlenmesi ile ilgili sorunlar üstünde durulmaya başlanması; Ankara'da bu konu ile ilgili ilk toplantı.)
- Seramik konut gereçleri yarışması. (Endüstriyel tasarım alanında ilk geniş ölçüdeki yarışma)
- Sosyal Sigortalar Kurumu'nun vereceği azami konut kredisi miktarı: 60 000 lira)
- 1319 sayılı emlak vergisi yasasının çıkması. (1972 tarih ve 1610 sayılı yasa ile bazı değişikliklerden sonra 1972'den itibaren yürürlüğe girmesi.)

- 1318 sayılı finansman yasası. (Bu yasa ile getirilen bina inşaat vergisinden 100 metre kareyi aşmayan konutların bağışık tutulması, 100 metre karenin üstündeki konutlarda alana, malzeme-ye ve bulunduğu yerin nüfusuna göre basamaklanan vergilemenin getirilmesi)
- Mühendislik ve mimarlık proje yarışma yönetmeliğinin yeni değişiklikleri ile çıkarılması.
- İl ve ilçe merkezleri ile belediye örgütü bulunan bucak ve köylerdeki yapıların sayı ve niteliklerini saptamak üzere yapılan binalar sayımı. (Yayınlanması: 1972)
- Ankara'da trafiğin elektrikli sinyalizasyon ile yönetilmeye başlaması.
- İmar ve İskan Bakanlığı içinde 'Belediyeler Teknik Hizmetleri Genel Müdürlüğü' nün kurulması.
- 1262 sayılı yasa ile Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün yasasında bazı maddelerin değiştirilmesi.
- 1312 sayılı yasa ile Türkiye Elektrik Kurumu'nun kurulması.
- İlk söndürülmüş toz kireç endüstrisinin İstanbul-Çatalca'da kurulması.
- Türkiye'nin üçüncü demir-çelik üreten kuruluşu olan İskenderun Demir-Çelik tesislerinin temelini atılması.

1971

- Mimarlar Odası tarafından 15 günlük 'Mimarlar Odası Haberler Bülteni' nin çıkarılmaya başlaması.
- 1440 sayılı yasa ile İstanbul Teknik Üniversitesi Teknik Okulu'nun kaldırılarak Mühendislik-Mimarlık Fakültesi'nin örgütlenmesinin düzenlenmesi.
- Çorum'da '1000 Evler Yapı Kooperatifi' nin kurulması. (Yöresel konut biçimleri ve endüstriyel üretim yöntemleri kullanarak çevrenin konut gereksinmesini karşılamayı amaçlayan girişim)

- Zonguldak Metropolitan alanı içinde bulunan 4 belediyenin (Zonguldak, Kozlu, Kilimli, Çatalağzı) 1580 sayılı belediye yasasının ilgili hükümleri uyarınca 'Metropolitan Zonguldak Belediyeler Birliği' ni kurmaları. (Türkiye'de ilk metropolitan yönetimin kurulması; üye belediyelerin metropolitan imar planının gerçekleşmesi için planlama ve programlama işleri, ortaklaşa alt-yapı tesisleri yapımı ve ortaklaşa önemli tesislerin kurulması ve belediyeler arası kamu ulaşımını sağlayacak tesislerin yapılmasına ilişkin tüzük)
- Bakanlar Kurulu'nda kurulan kamu kesiminin yeniden düzenlenmesi ile ilgili kurulun büyük şehirlerde özel sorunları karşılayacak metropol yönetimlerin kurulması önerisi.
- Devlet Planlama Örgütü'nde Kalkınmada Öncelikli Yörelere Dairesi (K.Ö.Y.D.) nin kurulması. (Geri kalmış bölgelerin kalkındırılması görevinin bu daireye verilmesi)
- Özel Yüksek Okullar yasasının Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesi. (Kurulmuş özel okulların Devlet Akademileri şeklinde devletleştirilmeleri)
- 1319 sayılı emlak vergisi yasasının yürürlüğe girmesi. (Arazi ve bina vergilerinin mükelleflerin yazılı beyanı üzerine tarh ve tahakkuk ettirileceği hükümleri, bu vergilerin özel idarelerden merkezi idareye geçmesi.)
- Ankara metrosu için araştırmaların yaptırılması.
- Ankara İmar Müdürlüğü'nün otoparklarla ilgili bazı tedbirleri öngören bir karar İmar Yönetim Kurulu'ndan geçirmesi ve İmar ve İskan Bakanlığı'na onaylatması.
- Demiryollar, Limanlar ve Hava Meydanları İnşaatı Genel Müdürlüğü'nce hazırlanan Yeşilköy Hava Alanı Master Planı'nın uygulanmaya başlaması.
- İlk kireç-kumtaşı endüstrisinin İstanbul-Kemerburgaz'da kurulması.

1972

- Zeki Sayar'a Güzel Sanatlar Akademisi tarafından onursal doktora ünvanının verilmesi.

- 1609 sayılı yasa ile Bayındırlık Bakanlığı görevlerinin ve örgütlenmesinin yeniden düzenlenmesi.
- 7 / 4345 sayılı Bakanlar Kurulu kararı. (İmar konularında bir bütünlük sağlamak ve büyük şehirlerin sorunlarını metropoliten kuruluşlar yoluyla çözümlemek amacıyla 'Bakanlıklar arası imar koordinasyon kurulu' kurulması ve görevleri hakkındaki karar)
- 1605 sayılı yasa. (6785 sayılı imar yasasında bazı değişiklikler yapılması hakkındaki yasa: Belediyelerin imar planı yapmaları zorunluluğunu belirleyen nüfus sınırlarının değiştirilmesi, nüfusu beş bini aşan belediyelerin yol yönlendirme planları, on bini aşan belediyelerin ise imar planları ve kanalizasyon projelerini yaptırmaları zorunluluğunun getirilmesi; eski yasanın bazı maddeleri ile başka yasaların bu yasa hükümlerine aykırı maddelerinin kaldırılması (bunlar içinde 1882 yılında çıkmış olan 'Ebniye Kanunu' nun yürürlükteki maddeleri de bulunmaktadır); Korunması gerekli değerlere sahip bazı alanların korunma ilkelerinin saptarılmasına, bu alanların kamulaştırılarak ya da kamulaştırılmadan korunma yetki ve görevlerine ilişkin hükümler)
- Konut standartlarında yararlı alanlar yerine gayri safi alanların (inşaat alanlarının) göz önüne alınmasını öngören yönetmelik.
- Türk Belediyecilik Derneği tarafından 'Belediye Gelirleri Semineri' nin düzenlenmesi.
- Şehirlerde ısıtma tesislerinin neden olduğu hava kirliliğinin azaltılması için tedbirler öngören ve Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın bu konudaki yetkilerini belirleyen yönetmelik.
- 1593 sayılı erişme kontrollü karayolları yasası. (Türkiye'de hız yolları kurulması için yasal adımların atılması)
- İlk renkli beton kiremit üreten fabrikanın Konya'da işletmeye açılması.

1973

- Cumhuriyetin 50. yılı.
- İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde kürsülerin yeniden örgütlenmeleri ve yeni kürsülerin kurulması.
- İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde bir Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü'nün kurulması.

- Yapı Endüstrisi Merkezi tarafından 'Yapı ' dergisinin çıkarılma-ya başlaması.
- İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde uluslararası 'Pencere Sempozyumu' nun düzenlenmesi.
- Ulusal parklara ilişkin yönetmeliğin çıkması.
- 1 / 25 000 ölçekli Büyük İstanbul Nazım Planı'nın tamamlanması.
- İstanbul Boğaziçi Köprüsü ve çevre yollarının açılması.
- 1710 sayılı eski yapıtlar yasasının çıkması. (Eski eser, anıt, tarihsel ya da doğal sitlerle, bunların korunma ve planlamalarıyla ilgili hükümler; bunların uygulanmasında Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'na genişletilmiş yetkilerin tanınması)
- Vakıflar Bankası'nın sermayesinin 50 milyon liradan 100 milyon liraya yükseltilmesi.
- Sosyal Sigortalar Kurumu konut kredisi yönetmeliğinin çıkması.
- Sosyal Sigortalar Kurumu'nun verdiği azami konut kredisi miktarının 75 000 liraya yükseltilmesi.
- Yeni bir köy yasası tasarısının Bakanlar Kurulu'na getirilmesi. (Köylerin imarı ve köy konutlarına ilişkin hükümler)
- O.D.T.Ü. Gaziantep Kampüsü ile ilgili proje çalışmalarına başlanması.

Resim 4:

Evkaf Apartmanları (Bugünkü
Vakıflar Genel Müdürlüğü),
Ankara

Kemalettin Bey, 1927-28

Resim 6

Etnoğrafya Müzesi, Ankara

Arif Hikmet Koyunoğlu, 1925-28

Resim 5:

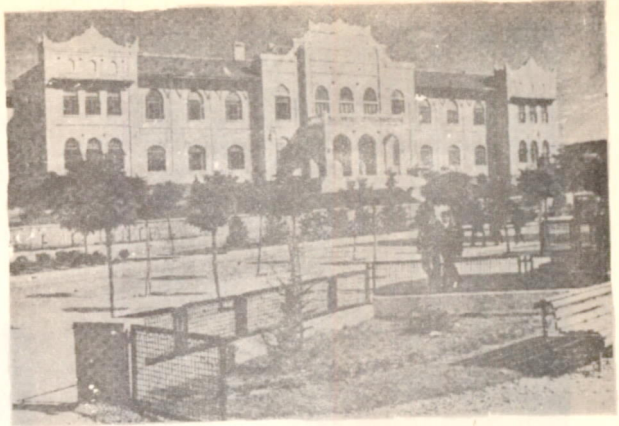
Türk Ocağı (Sonra Halkevi,
bugünkü Üçüncü Tiyatro) ve
Etnoğrafya Müzesi, Ankara

Arif Hikmet Koyunoğlu

Resim 7:

Milli Eğitim Bakanlığı
(Sonra Dışişleri Bakanlığı,
bugünkü Gümrük ve Tekel Ba-
kanlığı), Ankara

Arif Hikmet Koyunoğlu, 1927

Resim 8:

Ziraat Bankası Genel
Müdürlüğü, Ankara

Guilio Mongeri

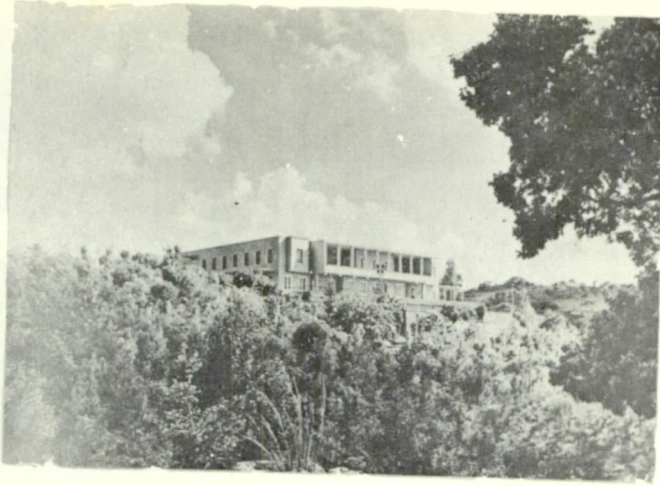

Resim 9:

İş Bankası Genel Müdürlüğü,
Ankara

Guilio Mongeri

Resim 10:

Cumhurbaşkanlığı Köşkü,
Ankara

Clemens Holzmeister,
1931-32

Resim 11:

Bakanlıklar Sitesi,
Ankara

Clemens Holzmeister,
1932-34

Resim 12:

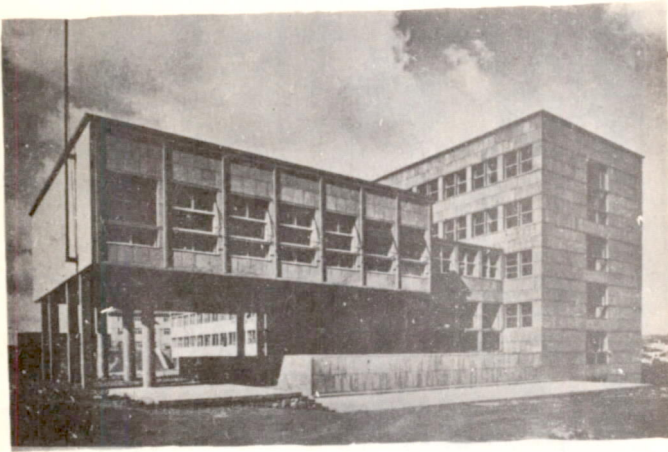
Bayındırlık Bakanlığı,
Ankara

Clemens Holzmeister

Resim 13:

İçişleri Bakanlığı,
Ankara

Clemens Holzmeister

Resim 14

Tekel Bakanlığı (Bugünkü
Başbakanlık), Ankara

Sedat Hakkı Eldem

Resim 15:

Sergi Evi (Bugünkü Bü-
yük Tiyatro), Ankara

Şevki Balmumcu, 1933-35

Resim 16:

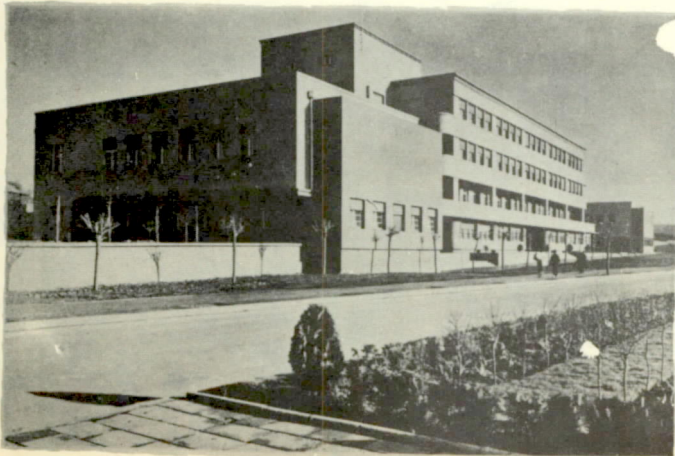
Sergi Evi, iç görünüş,
Ankara

Şevki Balmumcu

Resim 17:

Musiki Muallim Mektebi
(Bugünkü Devlet Konser-
vatuvarı), Ankara

Ernst Egli, 1928

Resim 18:

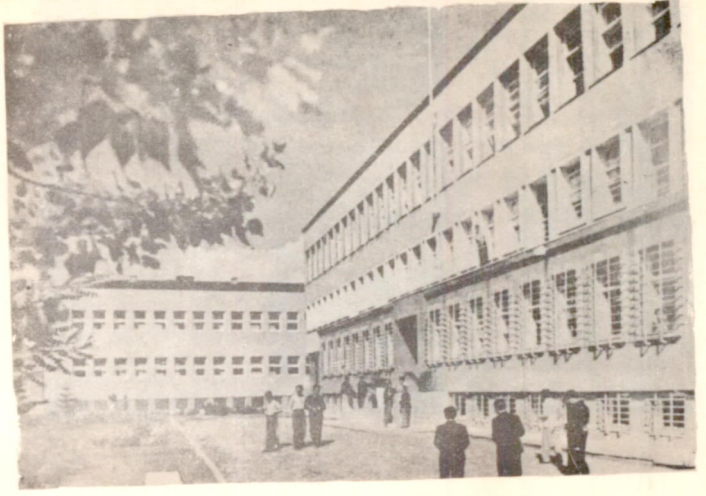
İsmet Paşa Kız Ensti-
tüsü, Ankara

Ernst Egli, 1930

Resim 19:

Siyasal Bilgiler Okulu
(Bugünkü Siyasal Bilgiler
Fakültesi), Ankara

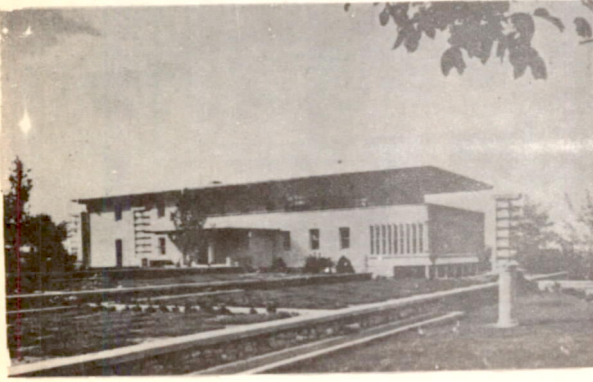
Ernst Egli, 1930

Resim 20:

Hariciye Köşkü, Ankara

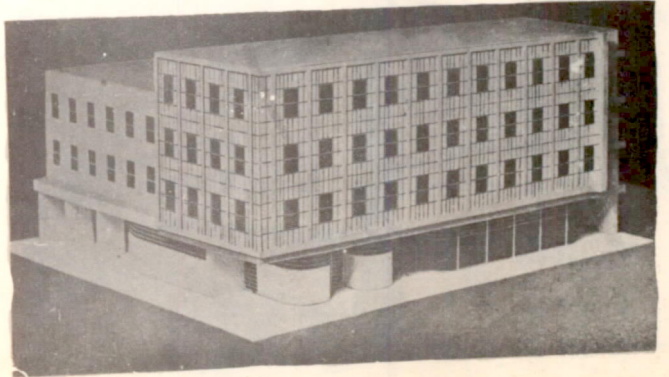
Seyfi Arkan, 1935

Resim 21:

Belediyeler Bankası
(Bugünkü İller Bankası),
yarışma maketi, Ankara

Seyfi Arkan, 1936-37

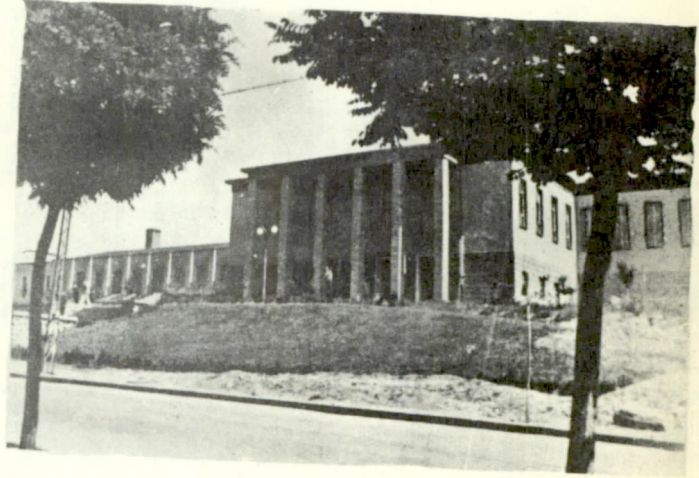

Resim 22:

Sümerbank Genel Müdürlüğü
Ankara

Martin Elsaesser, 1935-36

Resim 23:

Hukuk Fakültesi, Ankara

Recai Akçay, 1940

Resim 24:

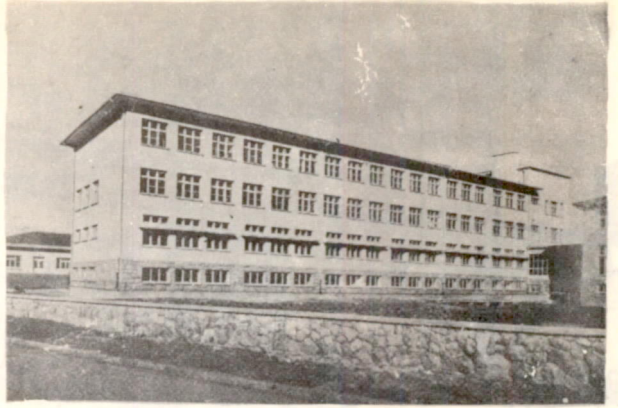
Dil ve Tarih-Coğrafya
Fakültesi, Ankara

Bruno Taut, 1937-40

Resim 25:

Atatürk Lisesi, Ankara

Bruno Taut, 1939-40

Resim 26:

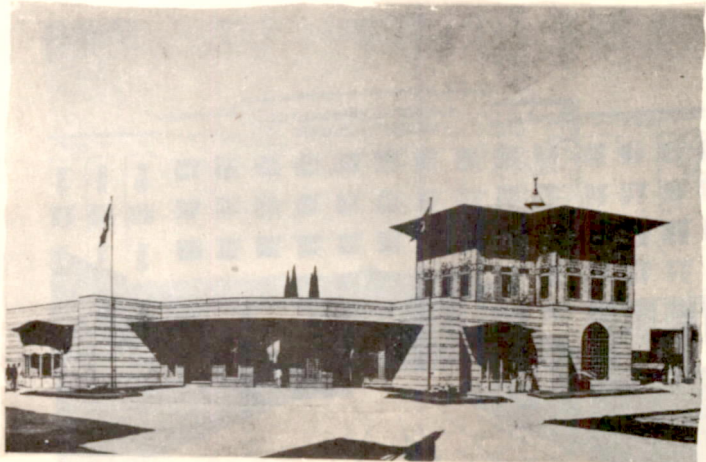
Kamutay (Bugünkü Türkiye
Büyük Millet Meclisi),
Ankara

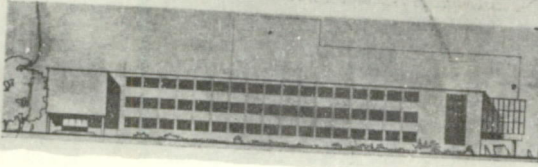
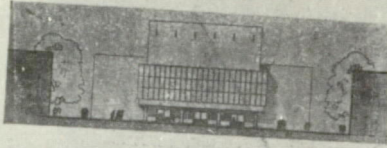
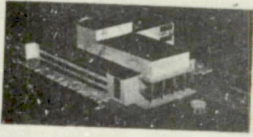
Sedat Hakkı Eldem, 1939

Resim 27:

Uluslararası New York
Sergisinde Türk Pavyonu

Clemens Holzmeister,
1939-63

Resim 28:

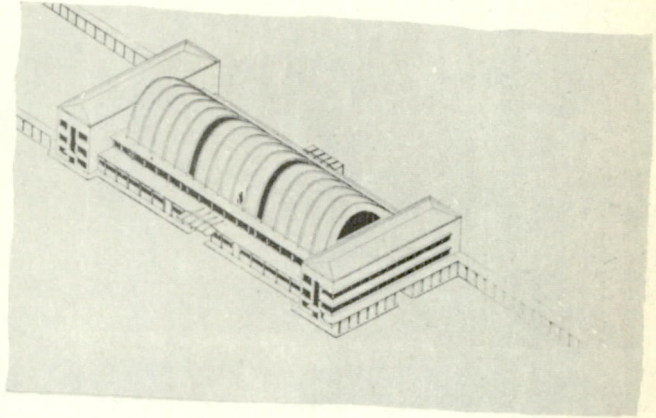
İstanbul Konservatuar ve
Tiyatro Okulu uluslararası
proje yarışması, 'Funktio-
nell' rümluzlu öneri

(Emin Onat önerisi), 1935

Resim 29:

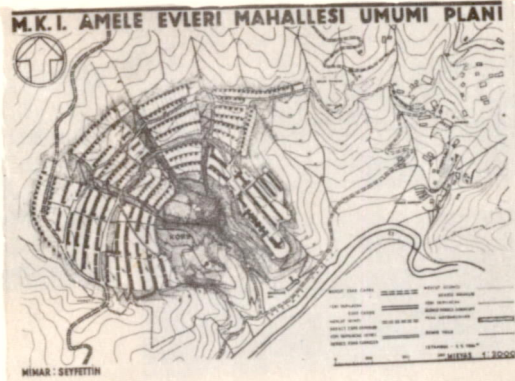
İzmir Hal Santralı (ya-
rışma projesi, 1. ödöl)

Zeki Sayar, 1937

Resim 30:

Sağlık Enstitüsü,
Ankara

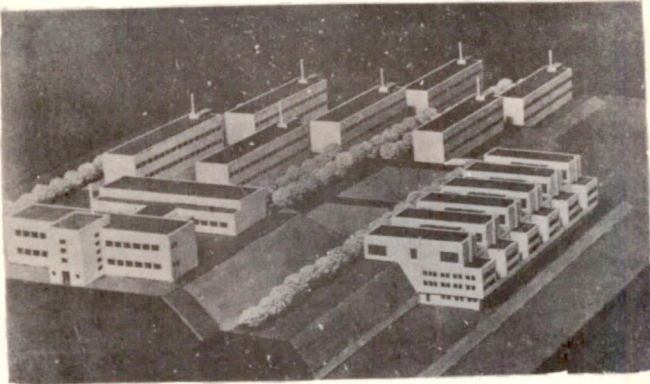

Amele evleri, ilkokul, mutfak ve çamaşırlık binası.
Kozu - Zonguldak
Mimar Seyfettin Arkan

Resim 31:

Zonguldak İşçi Evleri Sitesi,
vaziyet planı

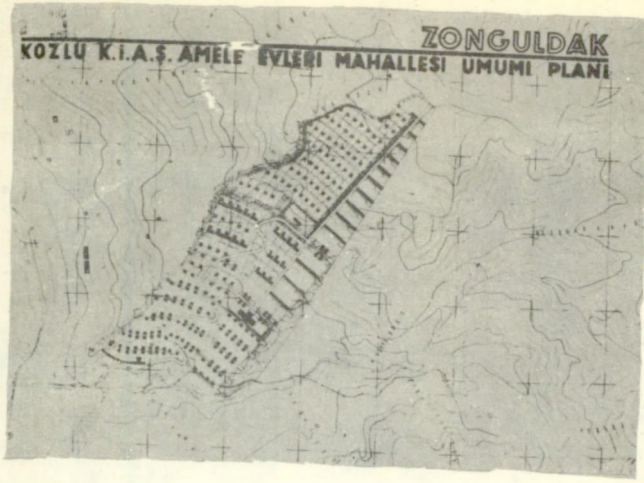
Seyfi Arkan, 1935

Resim 32:

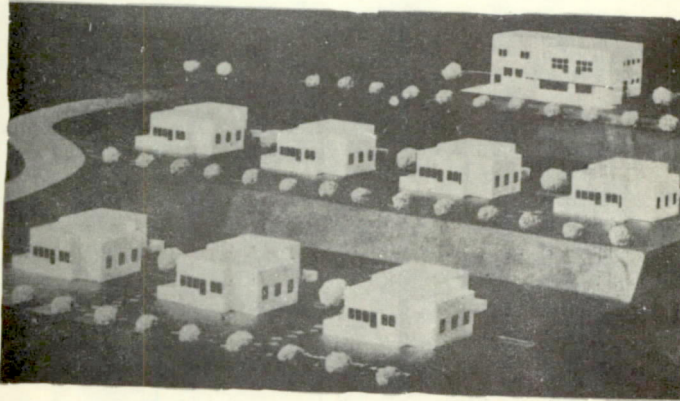
Zonguldak İşçi Evleri Sitesi,
maket

Seyfi Arkan, 1935

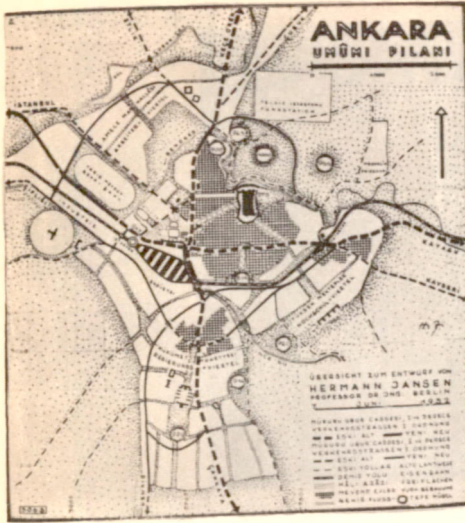
Resim 33: Zonguldak-Kozlu Kömür İş İşçi Evleri Sitesi, vaziyet planı

Seyfi Arkan, 1936

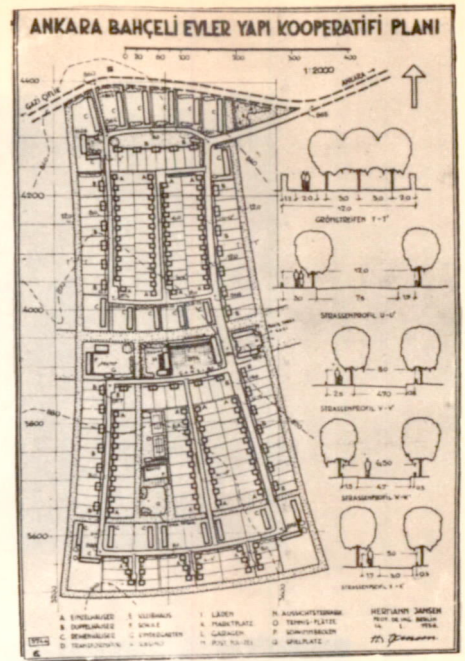

Resim 34: Zonguldak-Kozlu Kömür İş İşçi Evleri Sitesi, maket

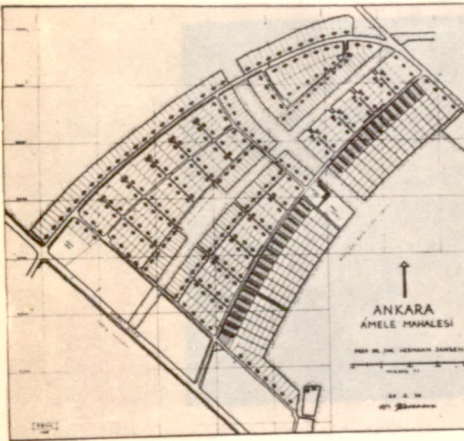
Seyfi Arkan, 1936

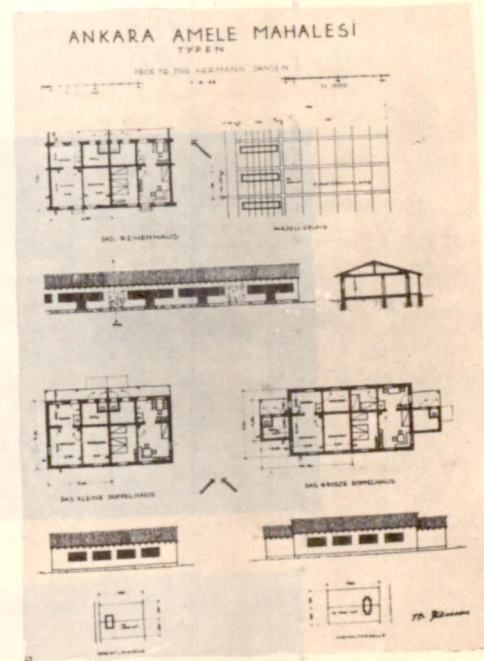
Resim 35

Resim 36

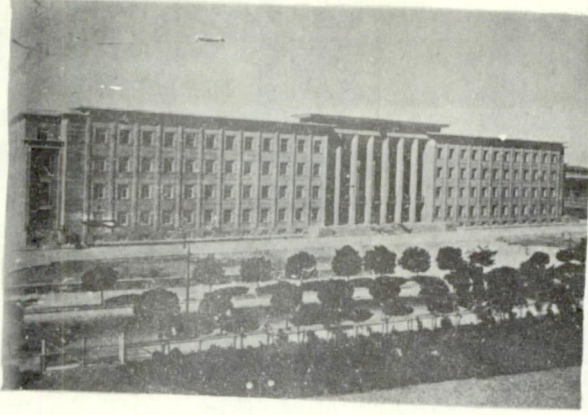

Resim 37

Resim 38

Ankara İmar Planı, Hermann Jansen, 1928-1932; Bahçelievler Yapı Kooperatifi, vaziyet planı, 1936; İşçi Mahallesi, vaziyet planı ve tip planlar, 1936

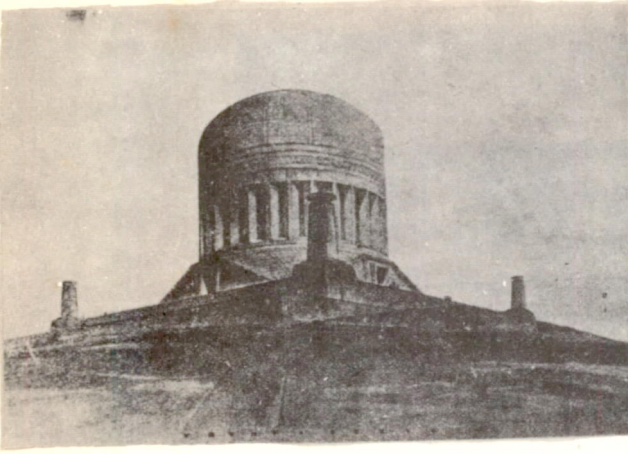

Resim 39: Devlet Demir Yolları Genel Müdürlüğü, Ankara
Bedri Ucar, 1941

Resim 40: İstanbul Üniversitesi
Fen ve Edebiyat Fakültesi

Emin Onat / Sedat Hakkı Eldem,
1944

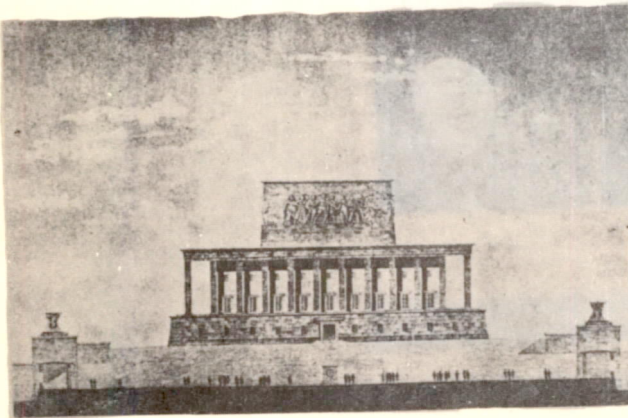
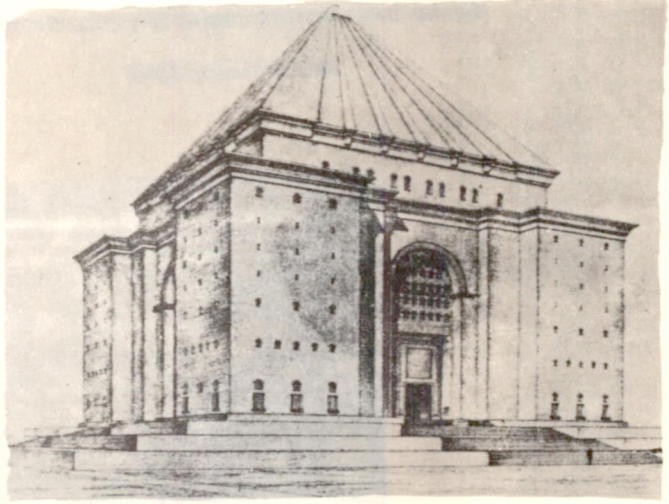
ANITKABİR ULUSLARARASI
PROJE YARIŞMASI:

Resim 41:

Sedat Hakkı Eldem önerisi,
görünüş

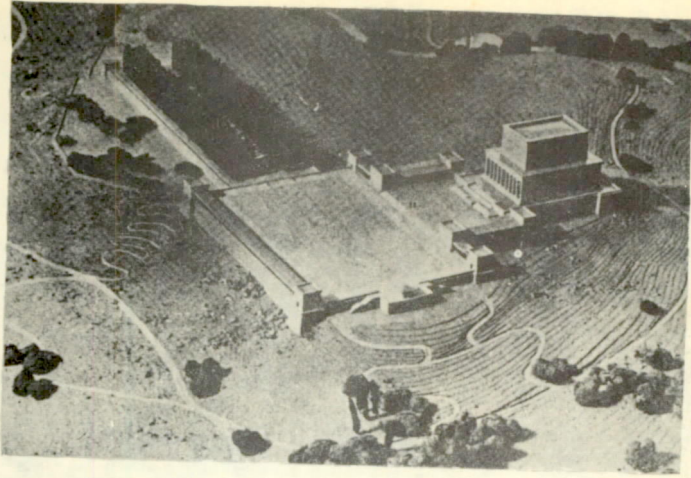
Resim 42:

Kemal Ahmet Aru / Kemali
Söylemezoğlu / Recai Akçay
önerisi, görünüş

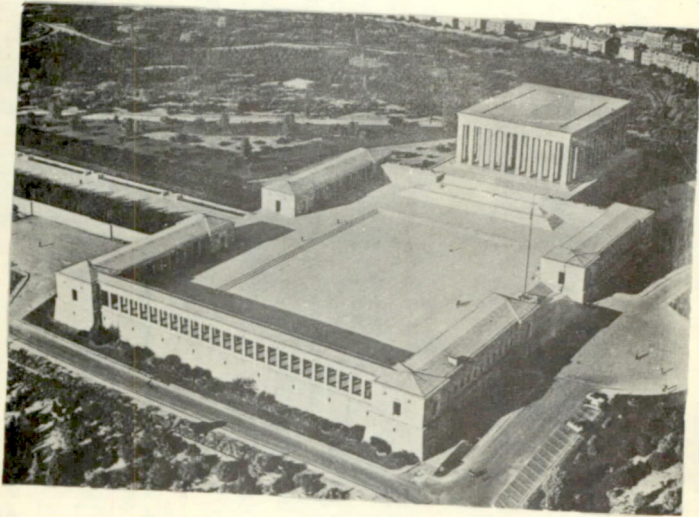

Resim 43:

Emin Onat / Orhan Arda
önerisi, görünüş

Resim 44

Resim 45

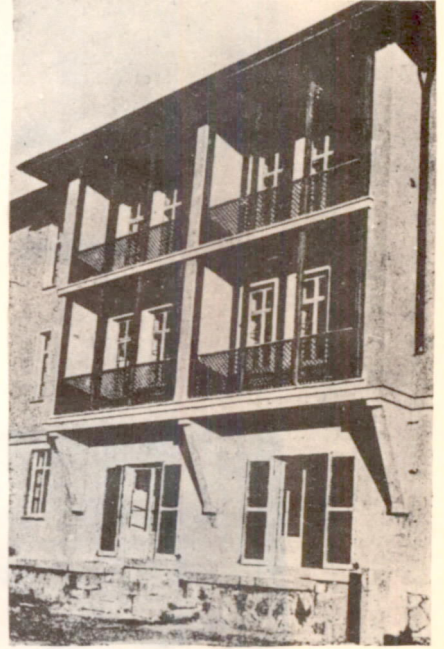
Anıtkabir, Ankara, Emin Onat / Orhan Arda, 1944-53, maket (1944) ve bugünkü durum

Resim 46:

Çanakkale Zafer ve Meğhul Asker Anıtı

Feridun Kip / İsmail Utkular / Doğan Erginbaş, yarışma projesi, 1. ödül, görünüş, 1944

Resim 47:

Saracoğlu Memur Evleri Mahallesi
(Bugünkü Namık Kemal Mahallesi),
Ankara

Paul Bonatz, 1945

Resim 48:

Büyük Tiyatro (Eski
Sergi Evi), Ankara

Paul Bonatz, 1948

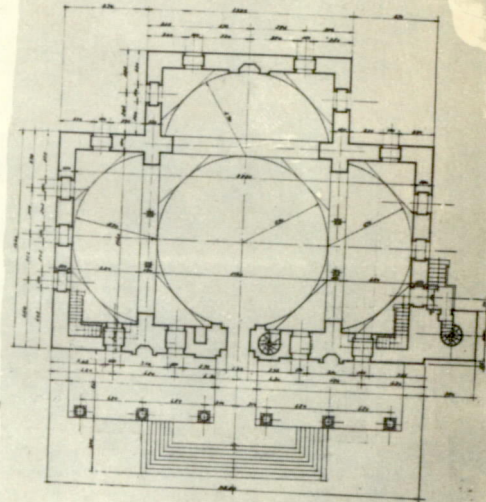

Resim 49:

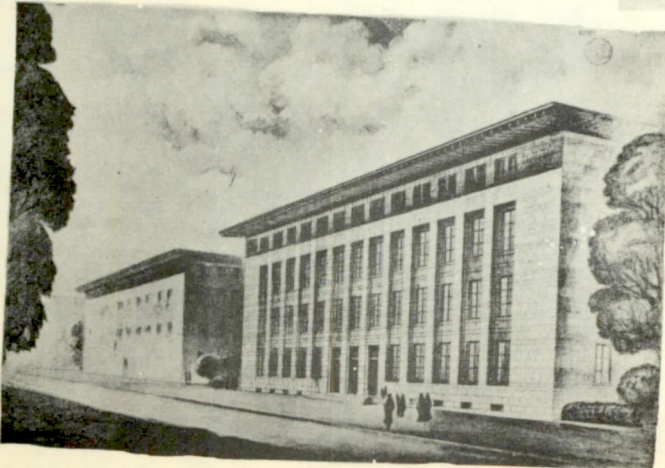
Şişli Camisi, İstanbul
Vasfi Egeli, 1945-53

Resim 50:

Şişli Camisi, plan

ŞİŞLİ CAMİSİ PLANI
1/2000

Resim 51:

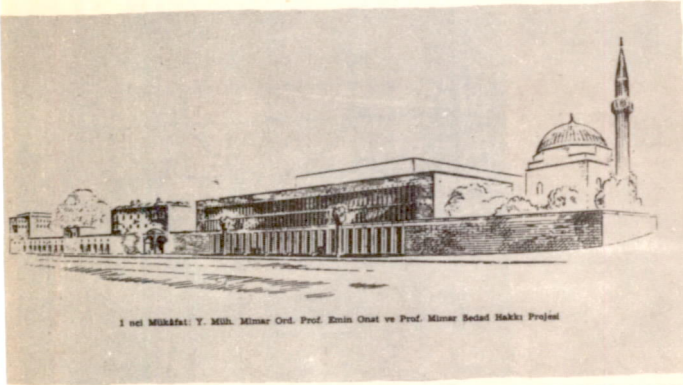
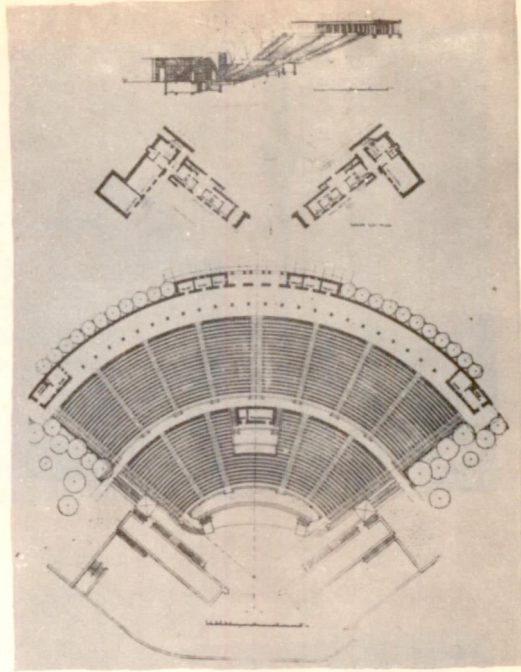
Radyo Evi, yarışma projesi,
1. ödül, görünüş, İstanbul

İsmail Utkular / Doğan
Erginbaş / Ömer Günay, 1945

Resim 52:

Açık Hava Tiyatrosu, plan,
İstanbul

Nihat Yücel / Nahit Uysal,
1947

1. sıralı Mükâfat: Y. Müh. Mimar Ord. Prof. Emin Onat ve Prof. Mimar Sedat Hakkı Projesi

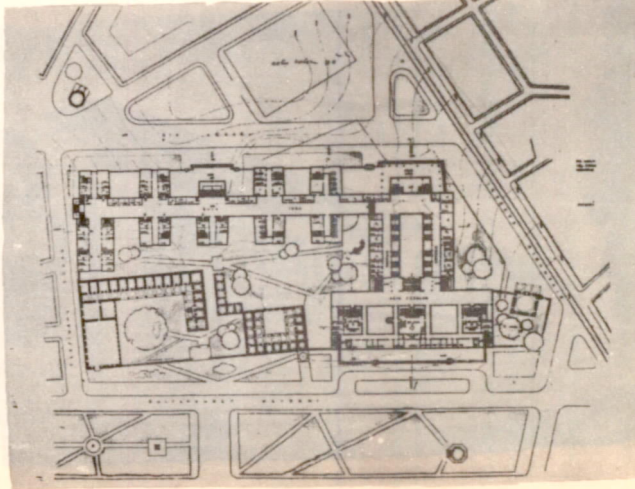
Resim 53:

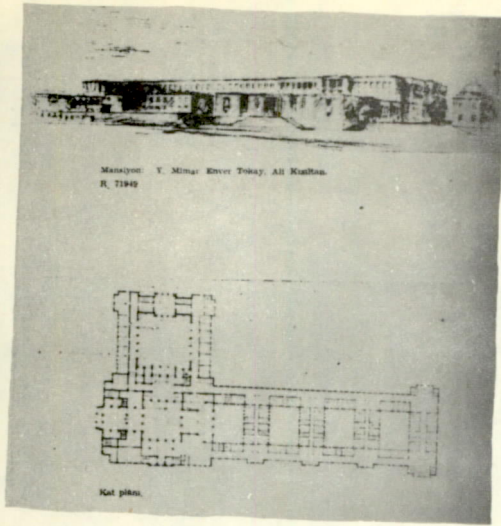
Adalet Sarayı, yarışma
projesi, 1. ödül, görünüş,
İstanbul

Emin Onat / Sedat Hakkı
Eldem Önerisi, 1949

Resim 54:

Adalet Sarayı, yarışma
projesi, 1. ödül, vaziyet
planı, İstanbul

Resim 55:

İstanbul Adalet Sarayı,
yarışma projesi, mansiyon

Enver Tokay / Ali Kızıltan
önerisi, 1949

Resim 56:

Adalet Sarayı, İstanbul

Emin Onat / Sedat Hakkı
Eldem, 1949

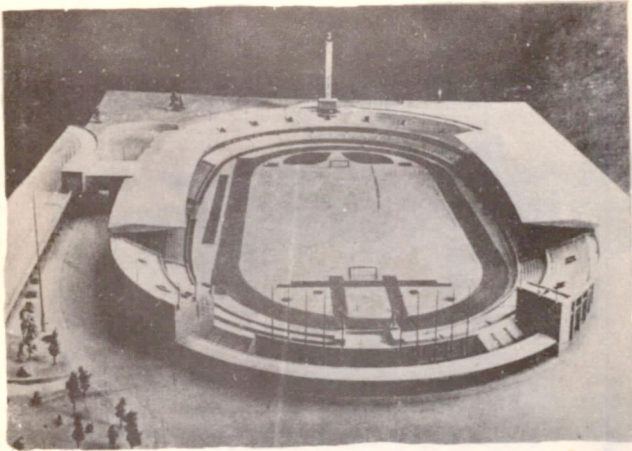
Resim 57: Taşlık'da Şark Kahvesi, İstanbul

Sedat Hakkı Eldem, 1948-50

Resim 58: Adalet Sarayı, Adana

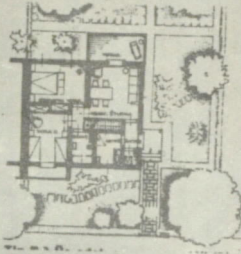
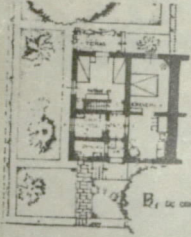
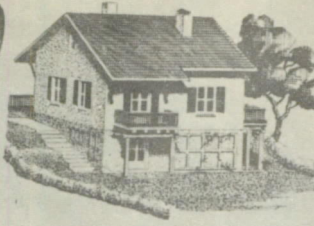
Abidin Mortaş / Nizamettin Doğu / Feyyaz Tüzüner,
1945-48

Resim 59: İnönü Stadyumu, maket, İstanbul

Şinasi Şahingiray / Fazıl Aysu / Violi Vietti,
1946

Levent
evleri

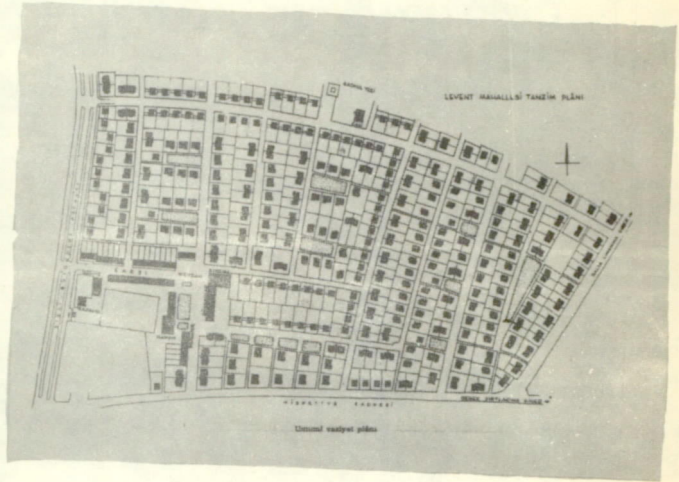
Resim 60:

1. Levent Konut yerleşmesi
İstanbul

Kemal Ahmet Aru / Rebi
Gorbon, 1947-52

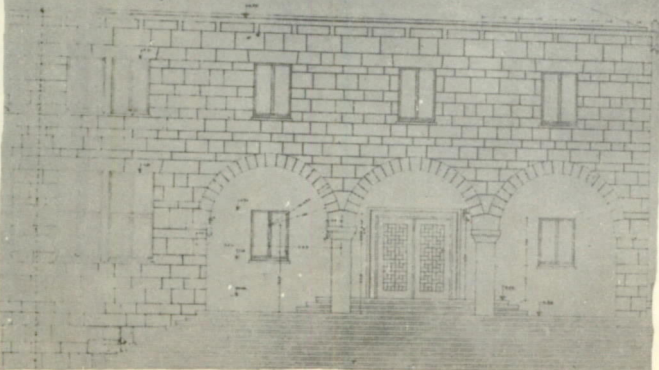
Resim 61:

1. Levent Konut yerleşmesi,
vaziyet planı

KONYA HALKEVİ PROJESİ

CEPHE TAHSİLATI M. 1/25

Resim 62:

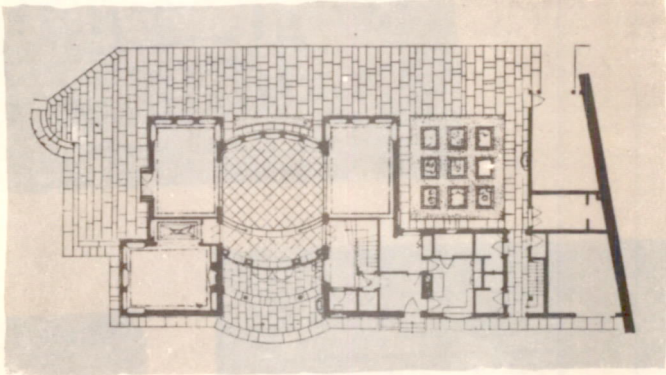
Konya Halkevi projesi,
cephe ayrıntısı

Sabri Oran, 1940

Resim 63: Boğaziçi'nde bir yalı,
İstanbul

Sedat Hakkı Eldem, 1944

Resim 64: Boğaziçi'nde bir yalı,
zemin kat planı

Resim 65:

Burdur İmar Planı

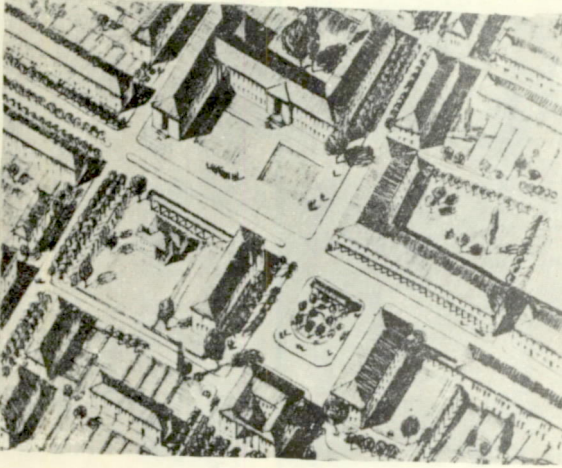
Kemal Ahmet Aru, 1948

Resim 66:

Burdur İmar Planı

Kemal Ahmet Aru, 1948

Resim 67:

Ankara Hastanesi, Ankara

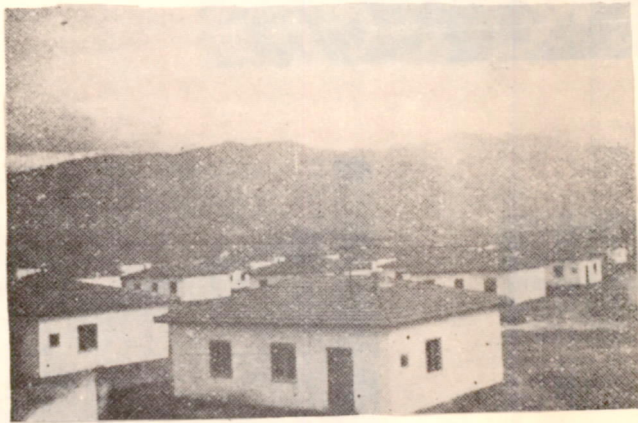
Jean Walter

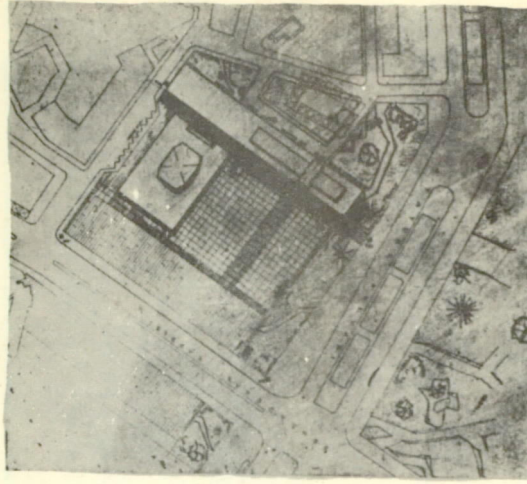

Resim 68: Ankara Tıp Fakültesi, maket

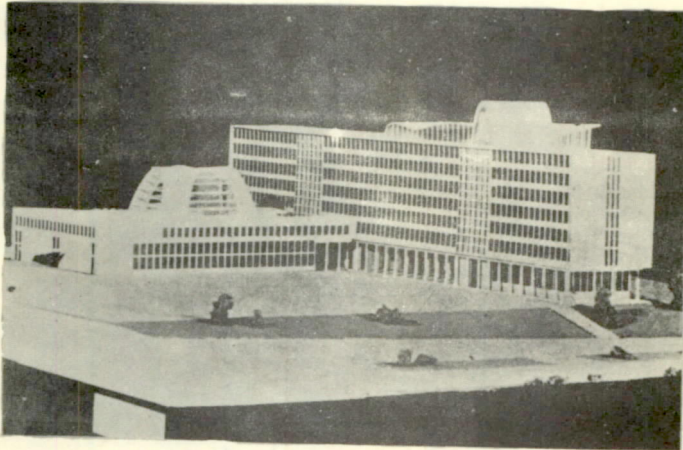
Jean Walter

Resim 69: Erzincan kurma evleri

Resim 70

Resim 71

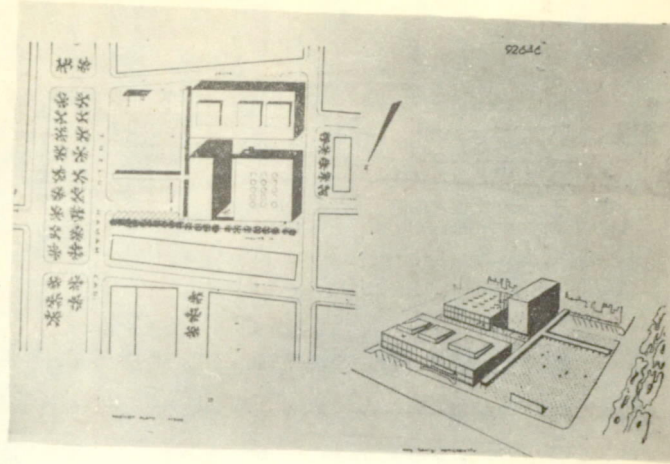
İstanbul Belediye Sarayı, yarışma projesi,
vaziyet planı ve maket, 1. ödül

Nevzat Erol, 1953

Resim 74:

akarya Hükümet Konağı,
dapazarı, yarışma projesi,
ödül, vaziyet planı ve
görünüş

his Kortan / Nişan Yaubyan /
rutyan Vapurciyan / Avyerinos
donyadis, 1956

Resim 75:

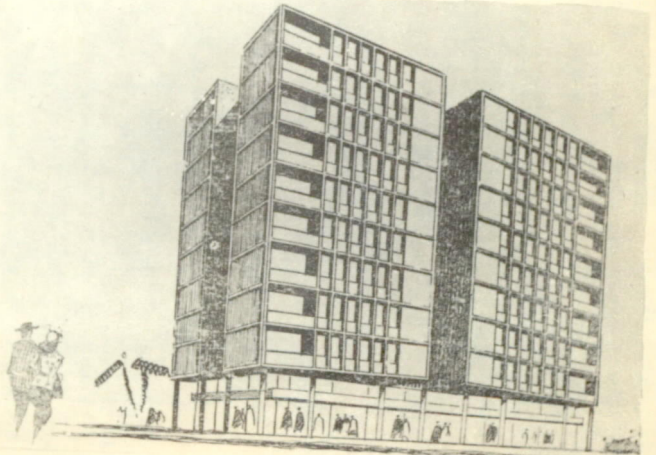
4. Levent konut yerleşmesi,
İstanbul, görünüş

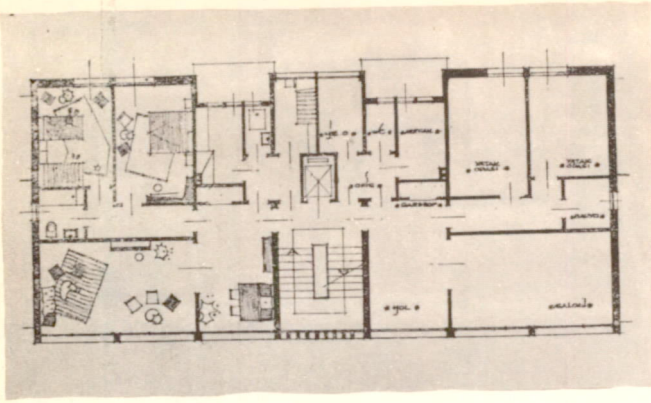
Kemal Ahmet Aru, 1954

Resim 76:

4. Levent konut yerleşmesi,
İstanbul, A tipi blokları,
görünüş

Kemal Ahmet Aru, 1954

Resim 77:

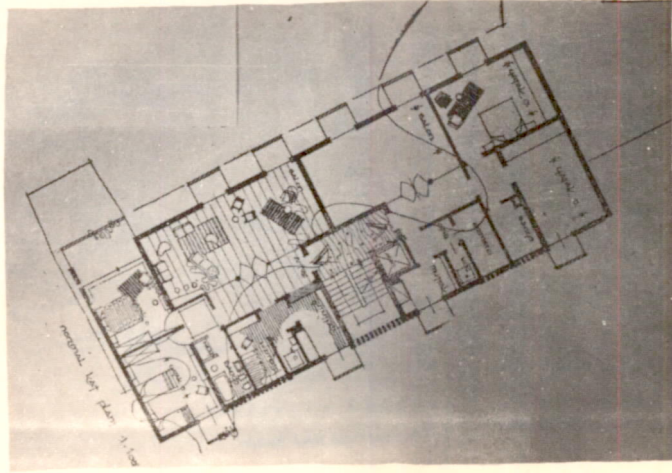
4. Levent Konut yerleşmesi
İstanbul, O tipi blokları,
plan

Kemal Ahmet Aru, 1954

Resim 78:

4. Levent Konut yerleşmesi
İstanbul, R tipi blokları,
plan

Kemal Ahmet Aru, 1954

Resim 79:

Yeşiltepe Kooperatif evleri,
Ankara

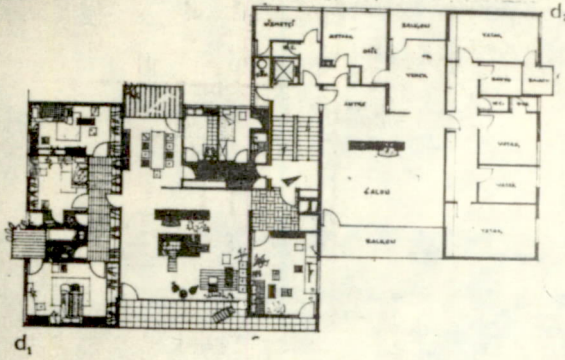
Rahmi Bediz / Demirtaş Kamçı
1956

Resim 80:

Ataköy konut yerleşmesi,
İstanbul

1958

Resim 81:

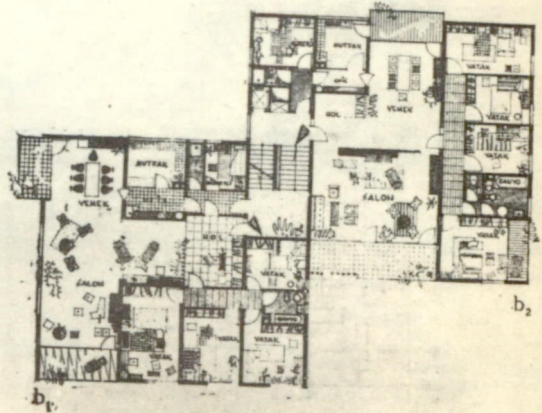
Ataköy konut yerleşmesi,
İstanbul, D tipi blokları,
plan

Muhteşem Giray / Tuğrul
Akçura, 1958

Resim 82:

Ataköy konut yerleşmesi,
İstanbul, B tipi blokları,
plan

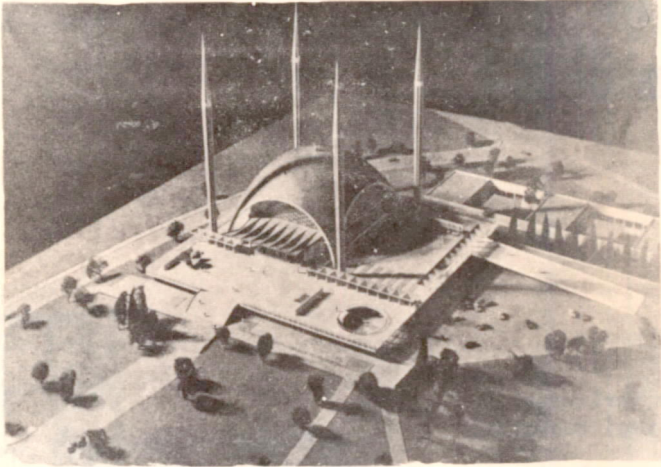
Ertuğrul Menteşe, 1958

Resim 83: Maltepe Camisi, Ankara

Recai Akçay

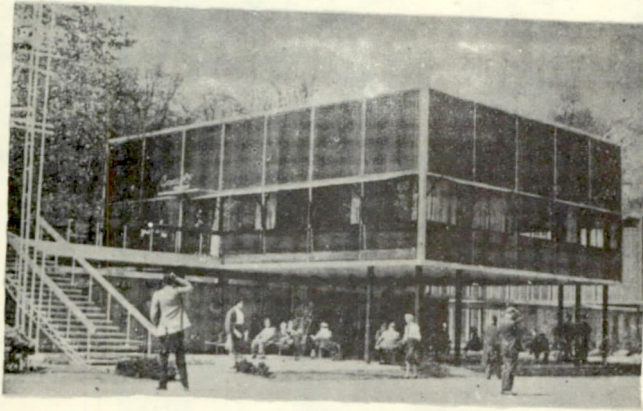
Resim 84: Kocatepe Camisi
Ankara, Maket

Vedat Dalokay, 1957

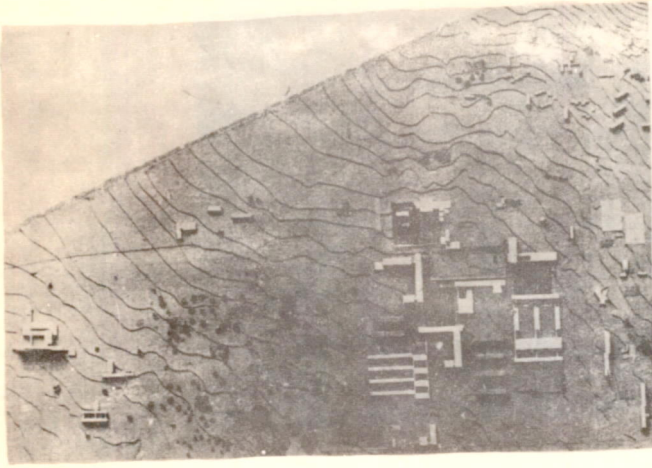
Resim 85: Büyük Efes Oteli, İzmir

Paul Bonatz / Fatin Uran,
1959

Resim 86: Brüksel Uluslararası Sergisi Türk Pavyonu,
Belçika

Muhlis Türkmen / Utarit İzgi / Hamdi Şensoy /
İlhan Türegün, 1957-58

Resim 87:

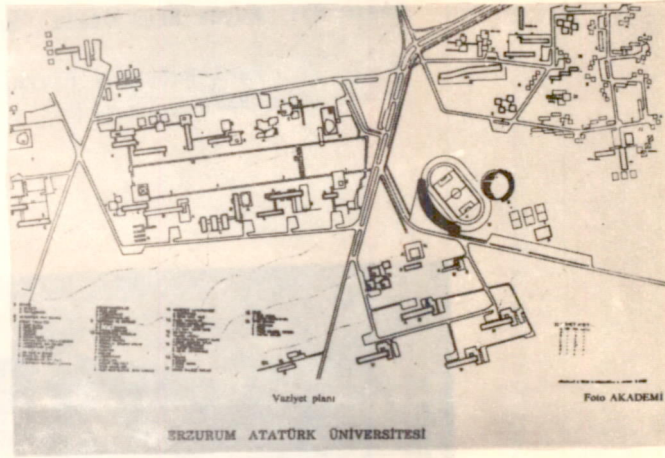
Ege Üniversitesi kampüsü,
Bornova-İzmir, yarışma
projesi, 1. ödül, maket

Perran Doğanç / Yılmaz
Ergüvenç / Kadir İlal /
Zafer Koçak, 1958

Resim 88:

Atatürk Üniversitesi kampüsü
Erzurum, vaziyet planı

Enver Tokay / Hayati Tabanlı
oğlu / Ayhan Tayman / Behruz
Çinici

Resim 89:

Atatürk Üniversitesi
Kimya Fakültesi, Erzurum

Enver Tokay / Hayati Ta-
banlioğlu / Ayhan Tayman /
Behruz Çinici

Resim 90:

Şehirlerarası Otobüs Terminali,
Ankara

Asım Mutlu / Utarit İzgi /
Muhteşem Giray, 1959-69

Resim 91:

Ulus İş Hanı ve Çarşısı,
Ankara

Orhan Bolak / Orhan Bozkurt /
Gazanfer Beken, 1955

Resim 92:

Devlet Su İşleri Genel
Müdürlüğü, Ankara

Enver Tokay / Behruz Çi-
nici / Teoman Doruk,
1959

Resim 93:

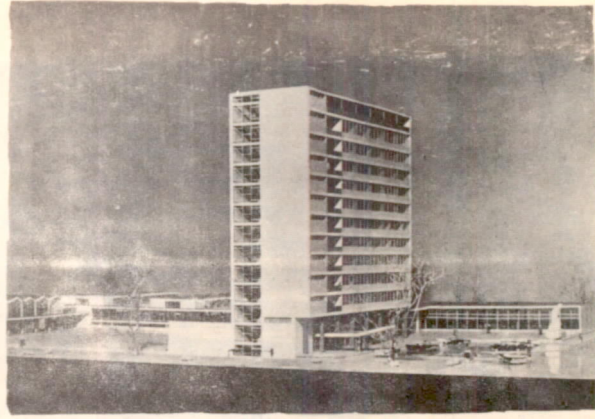
Türk Standartları Enstitüsü, Ankara

Vedat Dalokay, 1959

Resim 94:

Emniyet Genel Müdürlüğü,
Ankara

Emin Onat, 1956-59

Resim 95:

Büyük Ankara Oteli,
Ankara

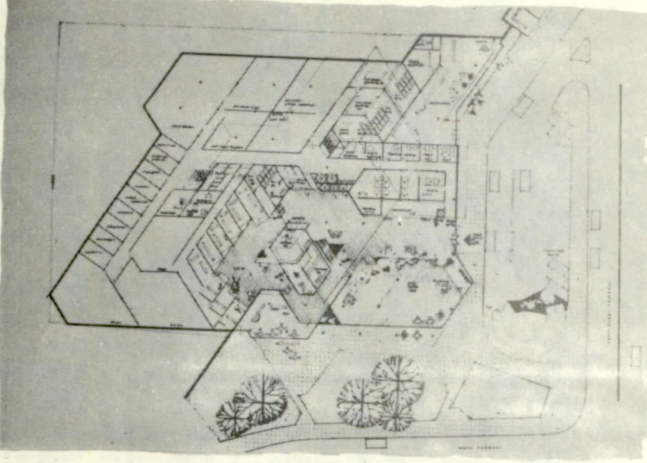
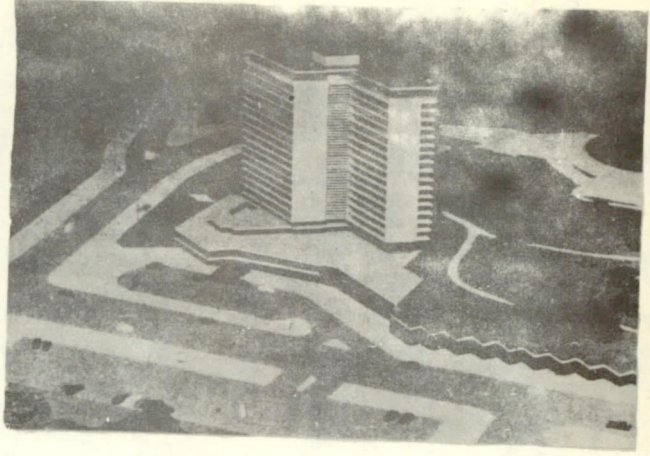
Marc J. Saugey, 1960

Resim 96:

Sheraton Oteli, İstanbul,
yarışma projesi, maket

Kemal Ahmet Aru / Tekin Ay-
dın / Hande Çağlar / Yalçın
Emiroğlu / Altay Erol / Meh-
met Ali Handan, 1959

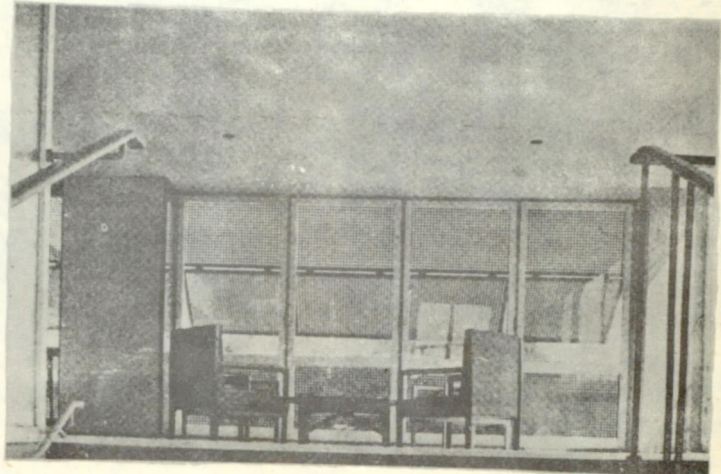
Resim 97:

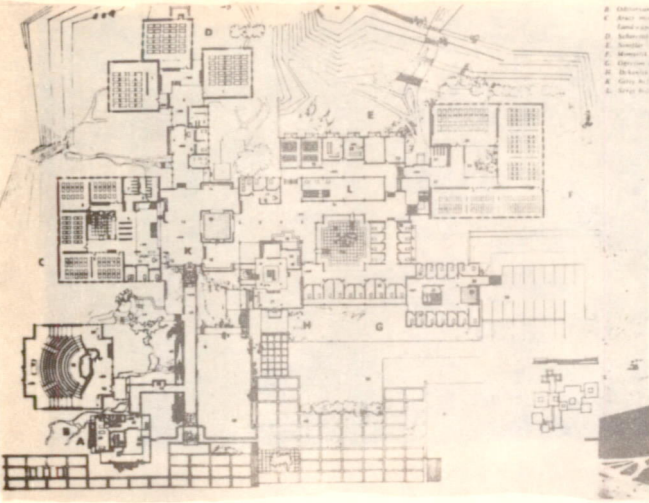
Sheraton Oteli, İstanbul
yarışma projesi, zemin
kat planı

Resim 98:

Anadolu Kulübü, İstanbul

Turgut Cansever / Abdur-
rahman Hancı

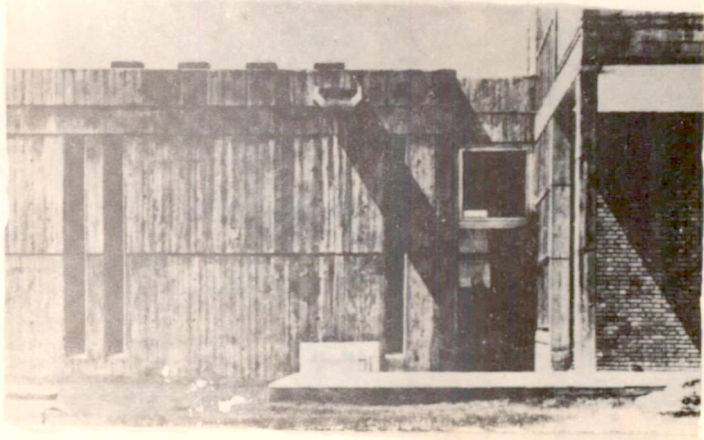
Resim 99:

Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi,
Ankara, vaziyet planı

Altuğ Çinici / Behruz
Çinici, 1962-63

Resim 100:

Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Mimarlık Fakültesi, cephe
ayrıntısı

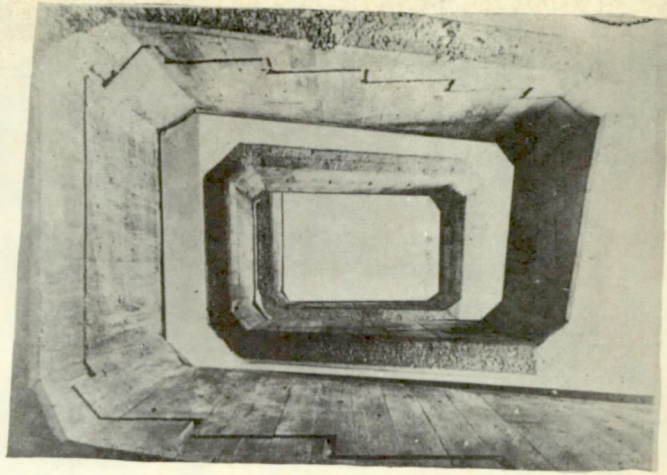
Resim 101:

Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi,
iç görünüş

Resim 102:

Orta Doğu Teknik Üniversitesi
İdari Bilimler Fakültesi,
Ankara, merdiven ayrıntısı

Altuğ Çinici / Behruz Çinici,
1966-67

Resim 103:

Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Merkezi Kütüphane,
Ankara

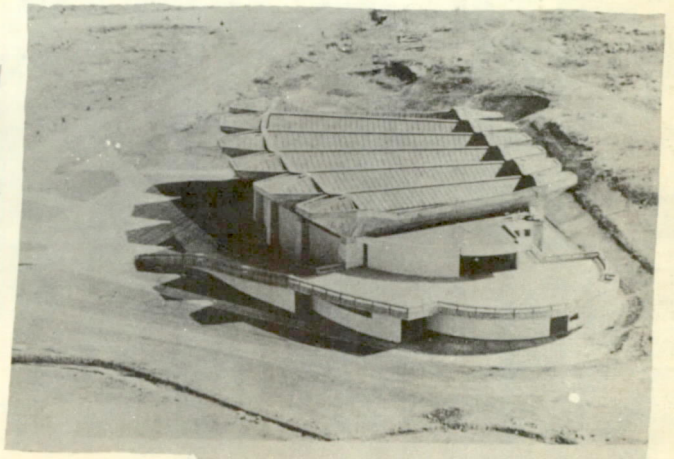
Altuğ Çinici / Behruz Çinici,
1966-67

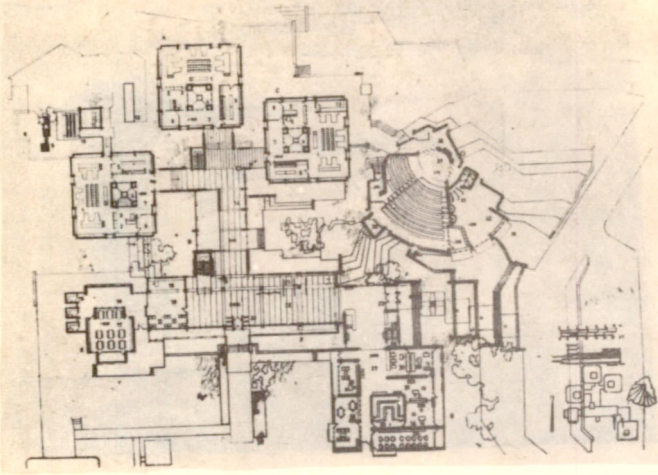

Resim 104:

Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Kapalı Spor Salonu, Ankara

Altuğ Çinici / Behruz Çinici,
1966-67

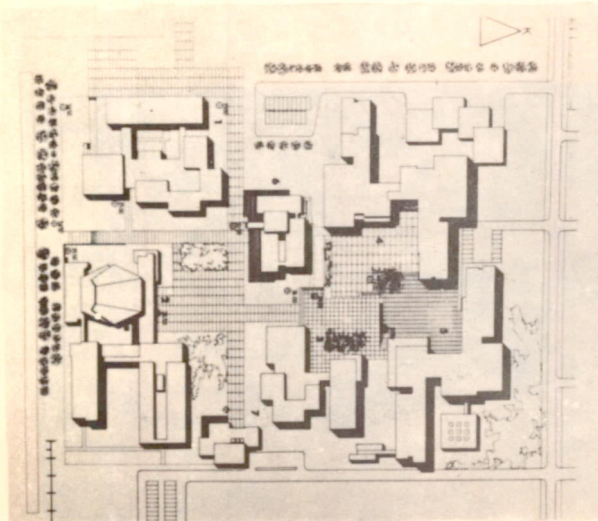
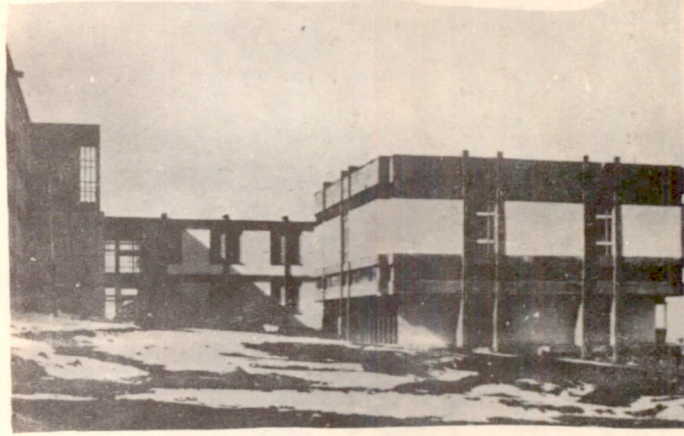
Resim 105:

Fen Lisesi, Ankara,
vaziyet planı

Altuğ Çinici / Beh-
ruz Çinici, 1963

Resim 106:

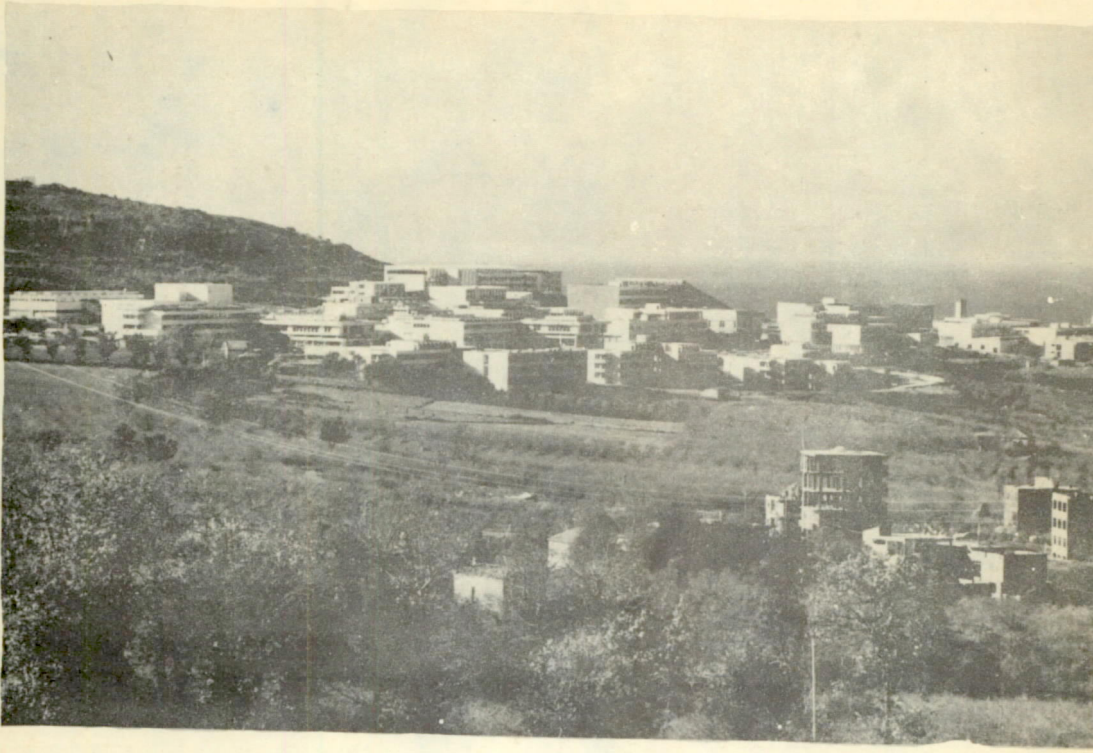
Fen Lisesi, Ankara

Resim 107:

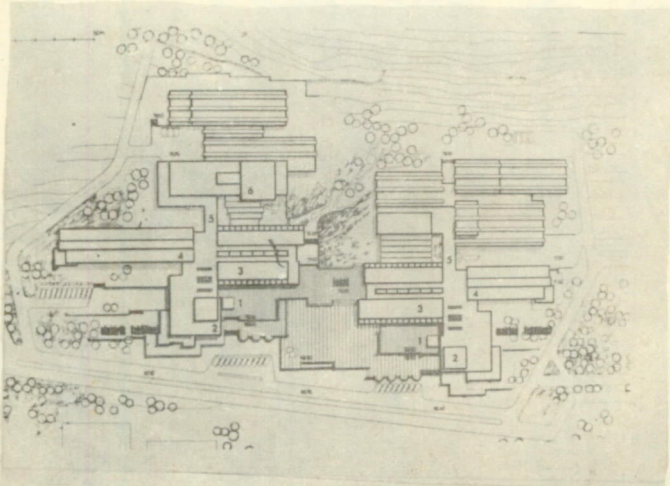
Ege Üniversitesi Fen Fa-
kültesi, Bornova-İzmir,
vaziyet planı

Doğan Tekeli/Sami Sisa,
1963

Resim 108: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon

(Kampüs projesi: Nihat Güner / Mustafa Polatoğlu, 1963;
çeşitli yapılar: Nihat Güner / Mustafa Polatoğlu, Doğan
Tekeli / Sami Sisa ve başkaları.)

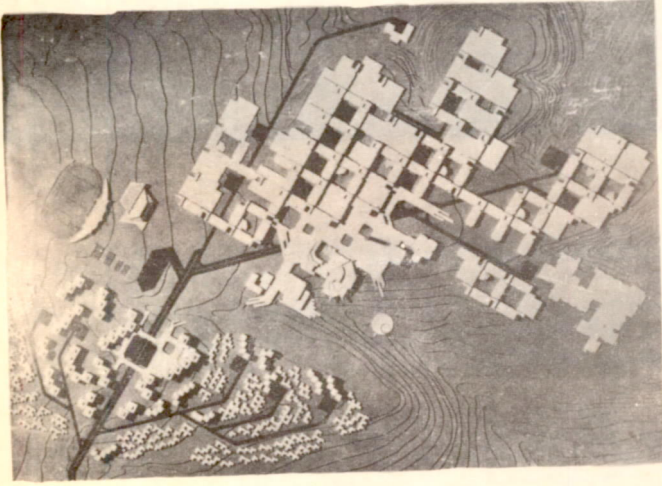
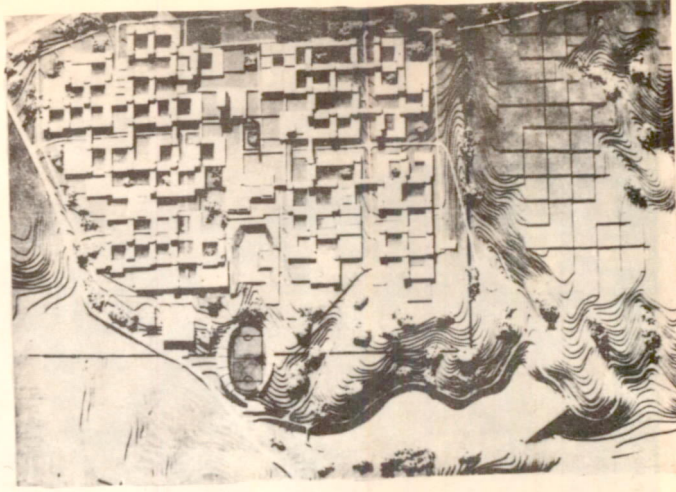

Resim 109: Karadeniz Teknik Üniversitesi Makina
Elektrik Fakültesi, Trabzon, vaziyet
planı, Doğan Tekeli / Sami Sisa, 1965

Resim 110:

İstanbul Teknik Üniversitesi
kampüsü, Ayazağa-İstanbul,
akademik merkez maketi

Kemal Ahmet Aru yönetiminde
İTÜ Kampüs Planlama Bürosu

Resim 111:

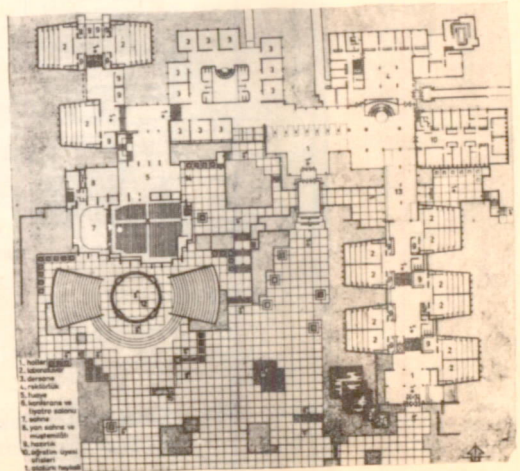
Ziya Gökalp Üniversitesi
kampüsü, Diyarbakır, ya-
rışma projesi, 1. ödül,
maket

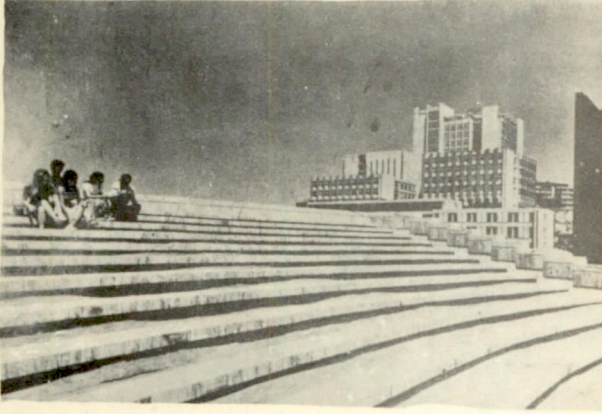
Kemal Ahmet Aru / Yıldırım
Sağlıkova / Yalçın Sağ-
lıkova / Emre Aru, 1970

Resim 112:

Hacettepe Üniversitesi
Temel Bilimler Fakültesi
ve Anıt alanı, Ankara,
vaziyet planı

Sabih Kayan yönetiminde
Sisag Proje Bürosu, 1965

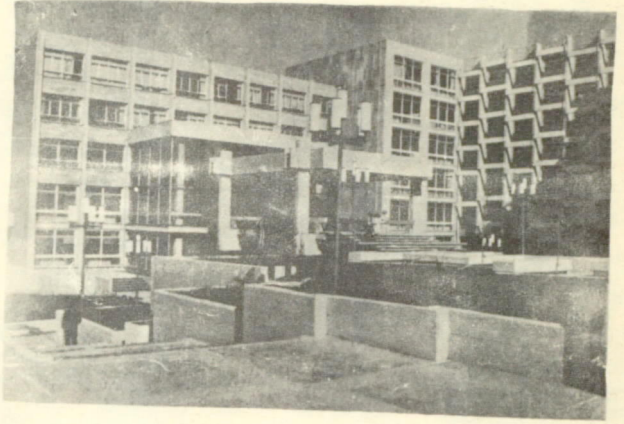

Resim 113:

Hacettepe Üniversitesi Temel
Bilimler Fakültesi ve Anıt
alanı, Ankara

Resim 114:

Hacettepe Üniversitesi
Temel Bilimler Fakültesi,
Ankara

Resim 115:

Maden Tetkik Arama Enstitüsü,
Ankara

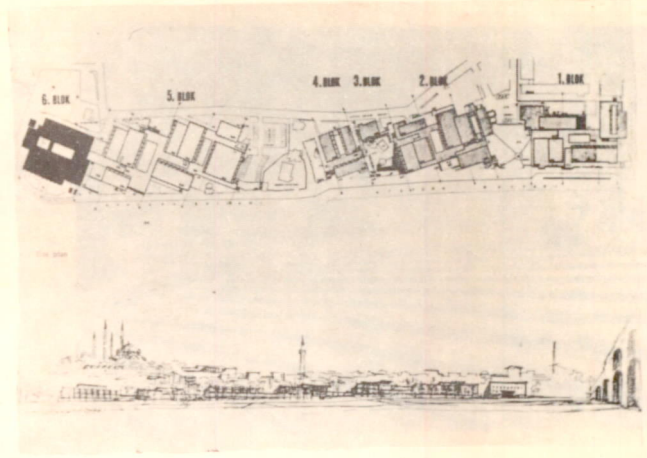
Rahmi Bediz / Demirtaş
Kamçıl, 1968

Resim 116:

Manifaturacılar Çarşısı,
İstanbul, vaziyet planı
ve silüet

Doğan Tekeli / Sami Sisa,
1959-66

Resim 117:

Manifaturacılar Çarşısı,
İstanbul

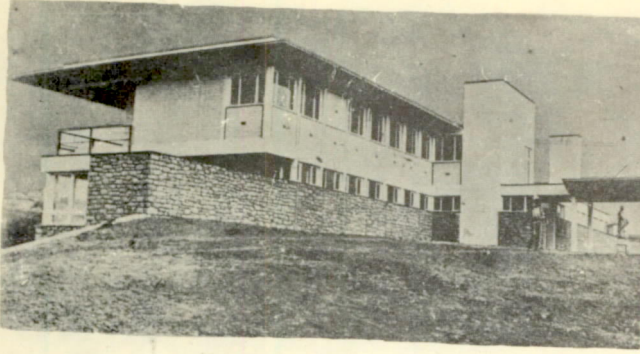

Resim 118:

Ticaret Odası, İstanbul

Orhan Şahinler, 1963

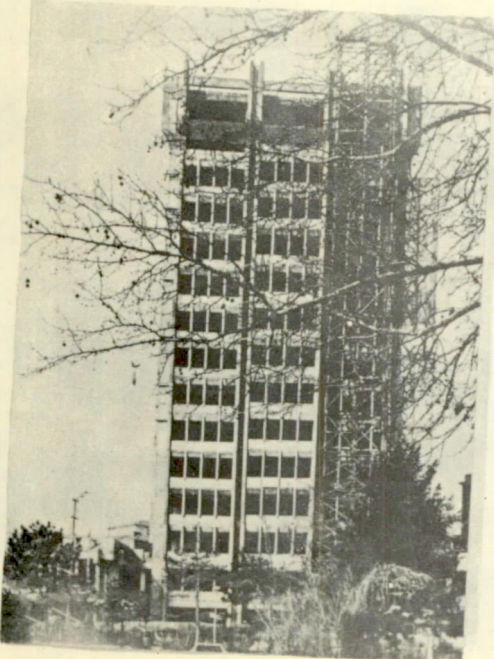
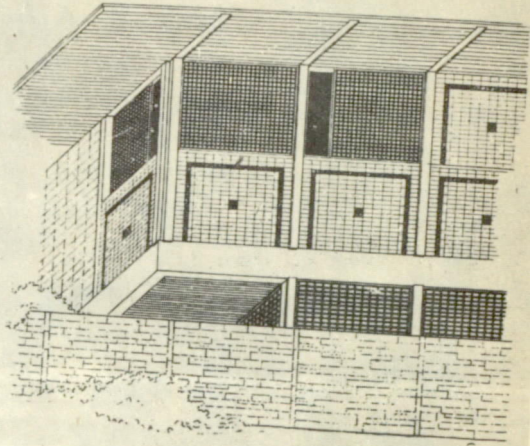
Resim 119:

Hindistan Büyükelçiliği,
Ankara

Sedat Hakkı Eldem / Orhan
Çakmakçioğlu, 1965

Resim 120:

Hindistan Büyükelçiliği,
Ankara, cephe ayrıntısı

Resim 121:

Daniştay, Ankara

Doğan Tekeli / Sami Sisa,
1968

Resim 122:

Karayolları Genel Müdürlüğü,
Ankara

Fikret Cankut / Aktan Okan,
1970

Resim 123:

Türkiye Sanayi Kalkınma
Bankası, İstanbul

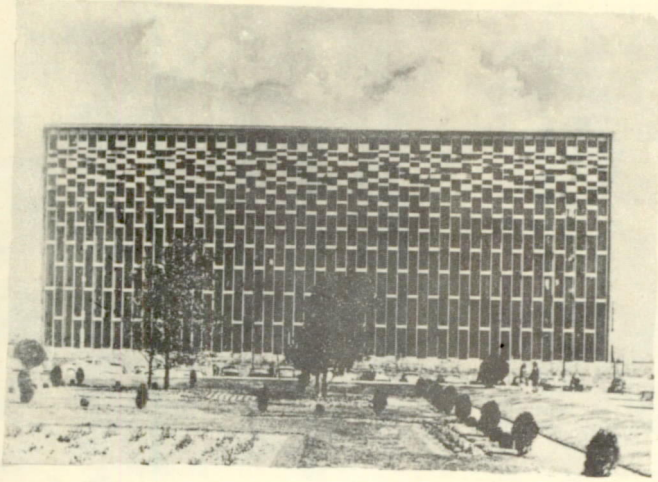
Metin Hepgüler, 1972

Resim 124:

Sosyal Sigortalar Kurumu,
Zeyrek-İstanbul,

Sedat Hakkı Eldem, 1972

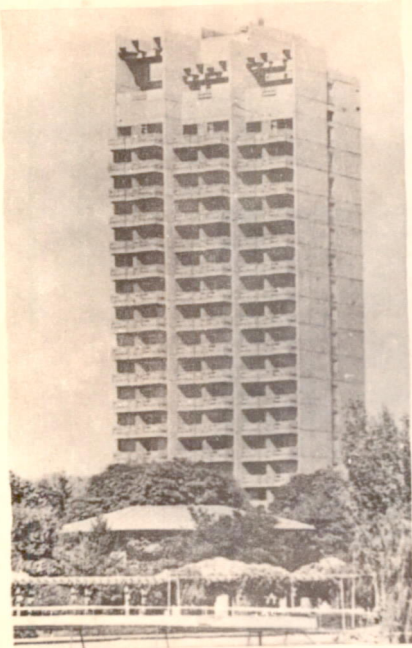
Resim 125: Atatürk Kültür Merkezi, İstanbul

Hayati Tabanlıoğlu, 1969

Resim 126: Halkapınar Olimpiyat
Tesisleri, İzmir

Harbi Hotan, 1971

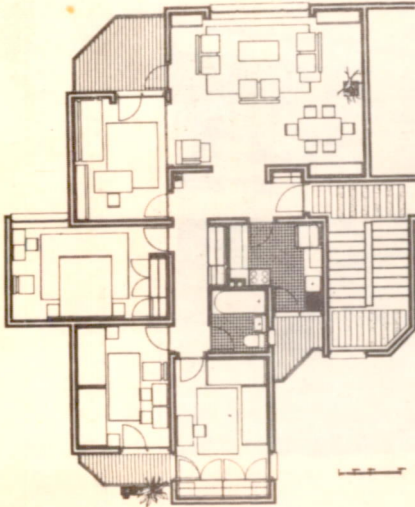

Resim 127:

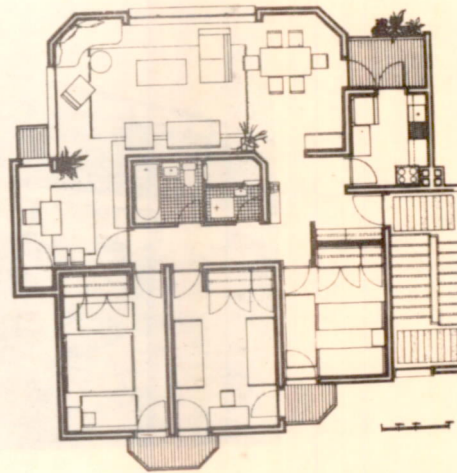

Resim 128:

Stad Oteli, Ankara, görünüş ve cephe ayrıntısı, Metin Hepgüler / Doğan Tekeli / Sami Sisa, 1962

Resim 129:

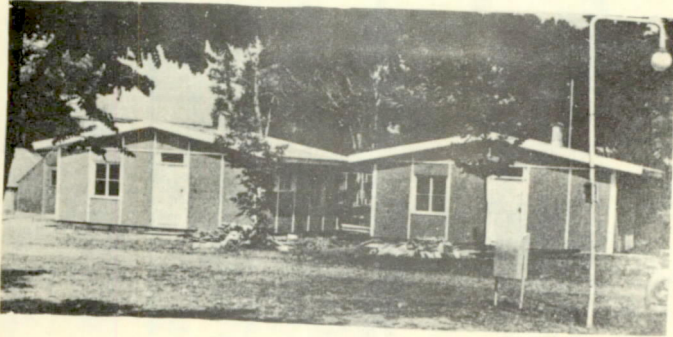
Resim 130:

OR-AN toplu konut yerleşmesi, Ankara, A 2 ve B 2 tipi konut planları,

Sevki Vanlı, 1968

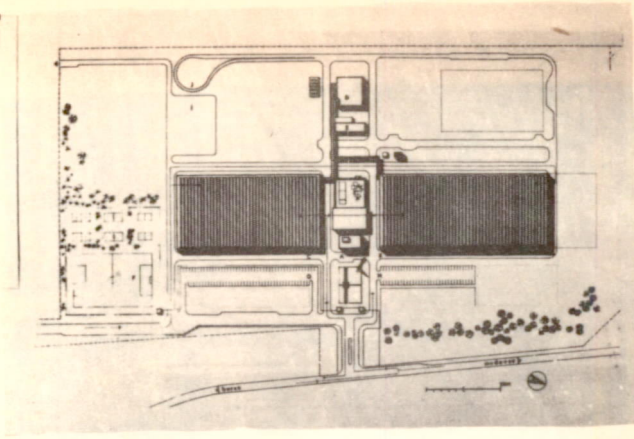

Resim 131

Resim 132

Prefabrike konutlar. Uygulama: İmar ve İskan Bakanlığı

Resim 133

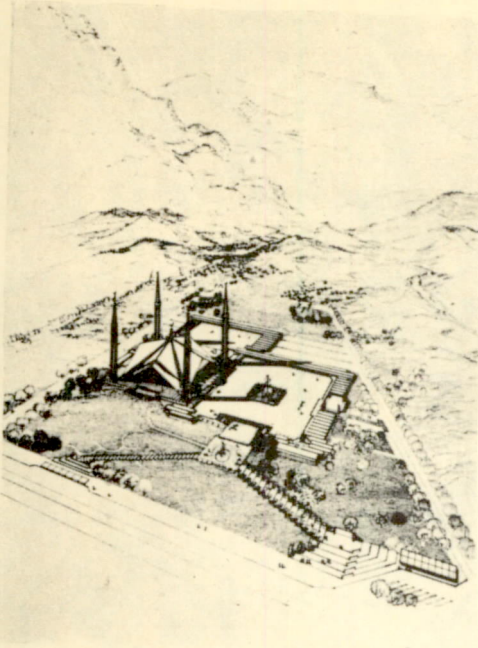

Resim 134

Resim 135:

İslamabad Camisi, Pakistan

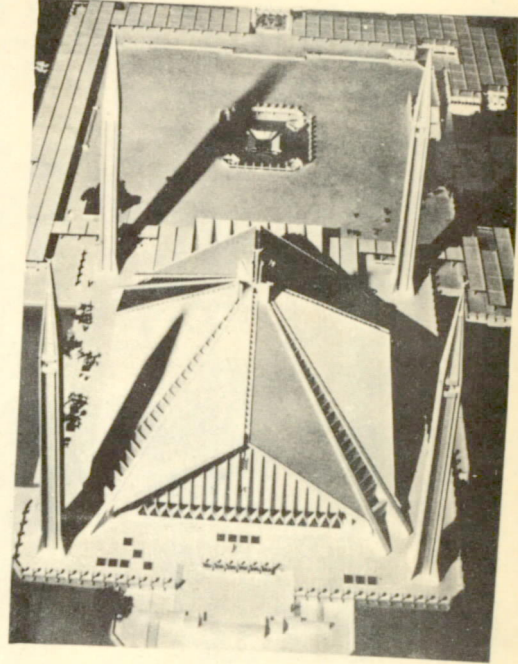
Vedat Dalokay

Resim 136:

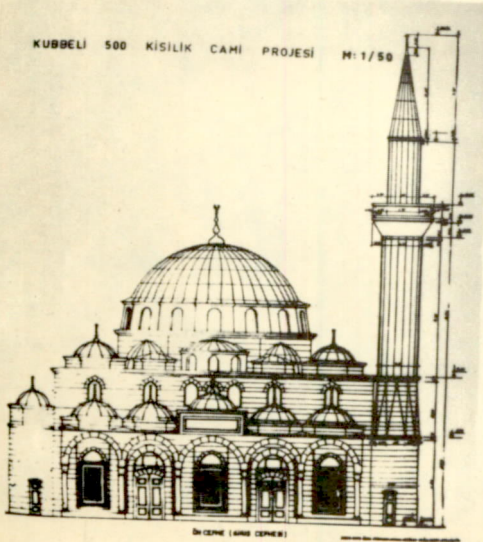
İslamabad Camisi, Pakistan

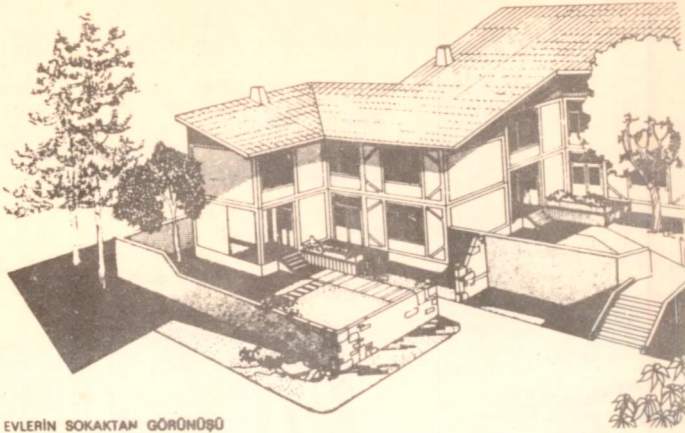
Vedat Dalokay

Resim 137:

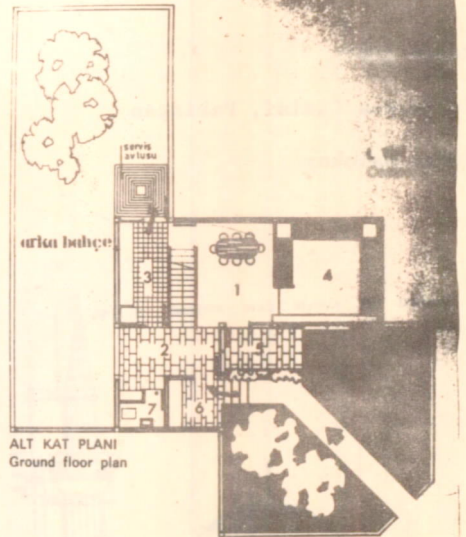
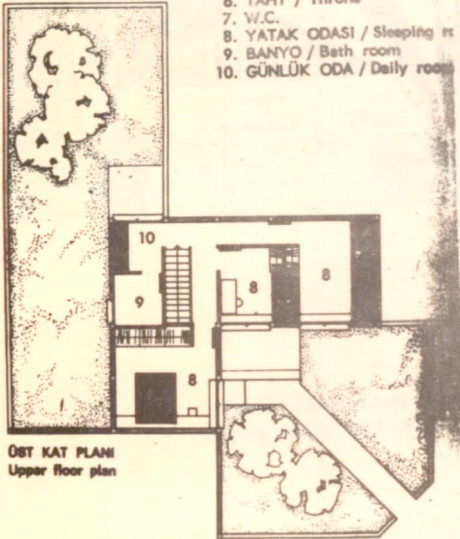
Vakıflar Genel Müdürlüğü,
500 kişilik tıp camii projesi,
görünüş

Resim 138

2. TAŞ SOFA / Stone paved so
3. MUTFAK / Kitchen
4. BAŞ ODA / Head room
5. TERAS / Terrace
6. TAHT / Throne
7. W.C.
8. YATAK ODASI / Sleeping r
9. BANYO / Bath room
10. GÜNLÜK ODA / Daily room

Resim 139

Resim 140

1000 Evler toplu konut yerleşmesi, Çorum, L 2 tipi konutlar, görünüş ve planlar

Altuğ Çinici / Behruz Çinici

K A Y N A K L A R :

Kaynaklar iki bölüm halinde verilmektedir. Birinci bölümde kaynak olarak yararlanılmış sürekli yayınlar toplu olarak bulunmaktadır. İkinci bölümde ise yazarlara göre alfabetik sıralanmış bibliyografik bir dizin yer almaktadır. Atatürk ile ilgili bölümlerde yararlanılan kaynaklar Ek I'de belirtilmiş, bibliyografik dizine Atatürk'le ilgili olarak yararlanılan kitapların hepsi katılmamıştır. Aynı şekilde Avrupa mimarlığı ile ilgili olarak doğrudan yararlanılmış kaynaklar belirtilmiş, dolaylı olarak yararlanılmış kitaplar dizine alınmamıştır.

DERGİLER VE SÜREKLİ YAYINLARAkademiAnkara Belediye DergisiAÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi DergisiArkitektBayındırlık İşleri Dergisi (Bayındırlık Dergisi)Belediyeler DergisiEserGüzel Sanatlar I (1939)Güzel Sanatlar 2 (1940)İktisadi Yürüyüş (1941, sayı 45-46, Nafia fevkalade sayısı)İller ve Belediyeler Dergisiİskan ve Şehircilik Haftası KonferanslarıKarınca - Kooperatif PostasıKültür ve SanatL'Illustration de l'Orient (1951, Ankara özel sayısı)Mimar (1931-1934)Mimarlar Odası Haber BülteniMimarlık (1944-1953)Mimarlık (1963-)Mimarlık ve SanatRölöve ve Restorasyon DergisiTürk Yüksek Mühendisler Birliği DergisiTürkiyemizTMMOB Mimarlar Odası SirküleriŞehircilik Enstitüsü DergisiVakıflar BülteniVakıflar DergisiYapı (1941-1943)Yapı (1973 -)Yapı Endüstrisi

BİBLİYOGRAFİK DİZİN

- AFETİNAN Gazi M. Kemal Atatürk ve Türk Tarih Kurumu, Türk Tarih Kurumu yayınlarından, Ankara 1953
- A AFETİNAN Mimar Koca Sinan, Türkiye Emlak Kredi Bankası neşriyatı No 3, Ankara 1968
- Muzaffer AKALIN Belediye Gelirleri Hakkında İncelemeler, Türk Belediyecilik Derneği yayınlarından No 13, Ankara
- Kemalettin AKALP Mimarlık Fakültesi Yayınları 1944-1970, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1970
- Kemalettin AKALP "Ord. Prof. Dr. Ing. h.c. Gustav Oelsner", 1946-1956 Yıllarında İstanbul Teknik Üniversitesi, İTÜ Kütüphanesi sayı 545, İstanbul 1963
- Kemalettin AKALP "Ord. Prof. Dr. Ing. h.c. Paul Bonatz", 1946-1956 Yıllarında İstanbul Teknik Üniversitesi, İTÜ Kütüphanesi sayı 545, İstanbul 1963
- Yıldız AKARUN Köy Planlaması ve Köy İşletme Binaları, İmar ve İskan Bakanlığı yayınları, Komisyon raporları No 11, Ankara 1962
- Tuğrul AKÇURA Ankara - Türkiye Cumhuriyetinin Başkenti Hakkında Monografik bir Araştırma, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, yayın No 16, Ankara 1971
- Mehmet AKTAN Sosyal Mesken Standartları, İmar ve İskan Bakanlığı yayınları, komisyon raporları No 8, Ankara
- Fikri ALPAY "Şehirlerimizin imarı için vazedilmiş eski ve yeni kanunlar - Ebniye Nizamnameleri, Ebniye Kanunu", İktisadi Yürüyüş, sayı 45-46
- Orhan ALSAÇ "İşçi Evlerine dair", Çalışma, 1945, sayı 2, s. 50
- Orhan ALSAÇ Mahalli İdareler ve Planlama, 6. İskan ve Şehircilik Haftası Konferanslarından ayrı baskı, Sevinç Matbaası, Ankara 1963
- Orhan ALSAÇ Mesken Kanunu Hazırlıkları, 4. İskan ve Şehircilik Haftası Konferanslarından ayrı baskı, Ankara 1961
- Orhan ALSAÇ Şehircilik Bakımından İmarla İlgili Mevzuatımız ve Başka Memleketler Mevzuatı ile Mukayesesi, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1958
- Mesut ALPBAZ / Ş Türe / K Varol Notlu, İzahlı, Alfabetik Fihristli İstimlak Kanunu ve İmar Kanunu, Yeni Desen Matbaası, Ankara 1956
- Reşat ANADOL / S Artoğlu Türk Yapı Kataloğu, Yapı ve Endüstri Kataloğu Koll Şti, İstanbul 1967
- ANONİM Afet Bölgelerinde Yapılacak Yapılar Hakkında Yönetmelik, İmar ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü, Ankara 1968
- ANONİM Afet Bölgelerinde Yapılacak Yapılar Hakkında Yönetmelik, TMMOB Mimarlar Odası Yayın Kolu yayın No 3, İstanbul 1961

- ANONİM Afet Sebebiyle Yapılmış ve Yapılacak Binaların Maliyet veya Borçlandırma Bedellerinden Yapılacak İndirimler Hakkında Yönetmelik, İmar ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü, Ankara 1968
- ANONİM Akşam Tekniker Okulu "Yapı Teknikerliği" Müfredat Programı, TC Maarif Vekaleti, VI. Maarif Şurası dokümanları, Ankara 1956
- ANONİM VI. Devre Faaliyet Raporu, TMMOB Mimarlar Odası, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1960
- ANONİM Ankara Belediyesi 1951 Yılı Çalışma Raporu, Doğu Matbaası, 1951
- ANONİM Ankara Belediyesi 1952 Yılı Çalışma Raporu, Doğu Matbaası, 1952
- ANONİM Ankara Belediyesi 1971-1972 Çalışma Raporu.
- ANONİM Ankara 1971, Ankara Belediyesi Personeli Yardımlaşma Dernegi Yayını, Ajans-Türk Matbaacılık Sanayii, Ankara
- ANONİM Ankara İmar Planı, Alaeddin Kural Basımevi, İstanbul 1937
- ANONİM Ankara'da Kocatepede İnşa Ettirilecek Camiye ait iki Devreli Müsabe-ka Şartnamesi, 1957
- ANONİM Ankara Şehri İmar Planı Milletlerarası Proje Müsabakası Şartname ve Programı, Ankara İmar Müdürlüğü, 1954
- ANONİM Atatürk Anıt-Kabir Proje Müsabakası, Devlet Matbaası, Ankara 1941
- ANONİM Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (II) 1906-1938, 2. baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1959
- ANONİM Atina Anlaşması, çev: Ayda Yörük, İmar ve İskan Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü Sosyal Araştırma Dairesi 52, Çeviri serisi 39, Ankara 1969
- ANONİM Bayındırlıkta 50 Yıl, Bayındırlık Bakanlığı, Ankara 1973
- ANONİM Belediye Başkanları Kurs Notları, Türk Belediyecilik Derneği yayınları No 18, Ankara 1967
- ANONİM Belediye Yapı ve Yollar Kanunu, İstanbul Belediye Matbaası, 1939
- ANONİM Bergama Tarihi Milli Parkı, Orman Bakanlığı Milli Parklar Dairesi.
- ANONİM Betoarme Şartnamesi, Türkiye Köprü ve İnşaat Cemiyeti, Ankara 1954
- ANONİM Bildiri 1960 - Yurdumuzda İmar Çabaları, Türk Mimarlar Odası, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1960
- ANONİM 1964-1965 Yıllarında Yapılmış, Halk Konutu Olarak Kabul Edilebilecek Konutların Çeşitli Niteliklerine göre Ortalama Maliyetleri ve Dağılımları, İmar ve İskan Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü Teknik Araştırma Dairesi yayın No 11, Etüd çalışmaları 7, Ankara 1966

- ANONİM 1946-1956 Mesleki ve Teknik Öğretim Çalışmaları (Özet), TC Maarif Vekaleti VI. Maarif Şurası dokümanları, Ankara 1956
- ANONİM 1946-1956 Yıllarında İstanbul Teknik Üniversitesi, İTÜ Kütüphanesi sayı 545, İstanbul 1963
- ANONİM Birinci Türk Kooperatifçilik Kongresi, Ankara 1945
- ANONİM 1. Yapı Malzemesi Sergisi - 1961, İmar ve İskan Bakanlığı, Mars Matbaası, Ankara 1961
- ANONİM Boğazköy-Alacahöyük Tarihi Milli Parkı, Orman Bakanlığı Milli Parklar Dairesi Yayını.
- ANONİM Bölge Planlama Bölümü Öğretim Programı, ODTÜ, Ankara 1966
- ANONİM Britanya Şehircilik Sergisi, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1947
- ANONİM Cumhuriyet Devrinde İstanbul, ME Basımevi, İstanbul 1949
- ANONİM C.H.P. 1944 Mimarlık Gezisi.
- ANONİM Cumhuriyetin 50. yılında Ankara - 1973 İl Yıllığı, Ajans-Türk Matbaacılık Sanayii, Ankara 1973
- ANONİM Cumhuriyetin 50. yılında Karayollarımız, Bayındırlık Bakanlığı, Karayolları Genel Müdürlüğü, Ankara 1973
- ANONİM Cumhuriyetin 50. yılında Milli Eğitimimiz, TC Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1973
- ANONİM Cumhuriyetin 50. yılında Vakıflar, Vakıflar Genel Müdürlüğü yayınları, 1973
- ANONİM Demiryollar, Limanlar ve Hava Meydanları İnşaatı Genel Müdürlüğü 50. yıl Albümü, Bayındırlık Bakanlığı, Pan Matbaacılık, Ankara 1973
- ANONİM Deprem Paneli I, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yapı Araştırma Kurumu, İstanbul 1967
- ANONİM Devlet Proje Büroları Reorganizasyonu, Serbest Bürolara İş Tevzii Kanunu Tasarıları ve Komisyon Raporları, TMMOB Mimarlar Odası, Ay-yıldız Matbaası, Ankara 1960
- ANONİM Education in Turkey, The Ministry of Education Printing House, Ankara 1945
- ANONİM Efes tarihi Milli Parkı, Orman Bakanlığı Milli Parklar Dairesi yayını
- ANONİM Elaşığ - Genç Demiryolunun İşletmeye Açılışı 30. XI. 1947, TC Bayındırlık Bakanlığı.
- ANONİM 50. yılda Yurdumuzun Enerji ve Doğal Kaynakları, TC Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, DSİ Matbaası, Ankara 1973
- ANONİM 50 yılda İmar ve Yerleşme 1923-1973, İmar ve İskan Bakanlığı, Ankara 1973

- ANONİM Emin Onat, (Birinci ölüm yıldönümünde onu anarken), Doğan Kardeş Yayınları AŞ Basımevi, İstanbul 1962
- ANONİM Eskişehir İmar Planı Proje Müsabakası Şartname ve Programı, Yeni Matbaa, Ankara 1951
- ANONİM Eskişehir Şehri İmar Komisyonu Raporu, Yeni Matbaa, Ankara 1951
- ANONİM Ev plan Nümuneleri, Türkiye Emlak Kredi Bankası tarafından 1951 yılı İzmir Enternasyonal Fuarında tevzi edilmek üzere bastırılmıştır.
- ANONİM Fotoğrafla Türkiye, Matbuat Umum Müdürlüğü, F Bruckmann AG, Münih (1936 ?)
- ANONİM Göreme Tarihi Milli Parkı, Orman Bakanlığı Milli Parklar Dairesi yayını
- ANONİM Halikarnassos sahil Milli Parkı, Orman Bakanlığı Milli Parklar Dairesi yayını.
- ANONİM Halk Konutu Projelerinden Örnekler, (İmar ve İskan Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanmış projelerden örnekler), Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul
- ANONİM Halk Konutları Standartları - 2, İmar ve İskan Bakanlığı yayınları 15, Doğu Matbaası, Ankara 1963
- ANONİM İmar Kanunu — İmar Nizamnamesi ve İstanbul Şehrine ait Muaddel İmar Talimatnamesi, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1959
- ANONİM İmar Kongresi 1955, Desen Matbaası, Ankara
- ANONİM İmar ve İnşaat İşlerine ait Mevzuat, TC İstanbul Belediyesi neşriyatı, İstanbul Belediye Matbaası, 1950
- ANONİM İmar ve İskan Bakanlığı Çalışmaları 1965-1969, İmar ve İskan Bakanlığı tanıtma yayınları II, Ankara 1969
- ANONİM İmar ve İskan Vekaleti Kuruluş ve Vazifeleri Hakkında Kanun, TC Başvekalet Neşriyat ve Müdevvenat Umum Müdürlüğü, Başvekalet Devlet Matbaası, Ankara 1958
- ANONİM İstanbul Belediyesi İmar Talimatnamesi, İstanbul Belediye Matbaası, 1957
- ANONİM İstanbul Belediyesi Tarafından Taksitle Satılacak Ucuz Evler Yönetmeliği ve Geerekçesi, İstanbul Belediye Matbaası, 1950
- ANONİM İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi - Akademi Belleteni 1974, Kırıl Matbaası, İstanbul 1974
- ANONİM İstanbul Opera Binası, TC Bayındırlık Bakanlığı Yapı ve İmar İşleri Reisliği İstanbul Opera İnşaatı Müstakil Fen Heyeti Müdürlüğü.
- ANONİM "İstanbul Şehir Planı", Arkitekt, 1935, sayı 2, s. 61. (Agache, Elgözt ve Lambert raporları ve bunlar hakkındaki jüri görüşleri)

- ANONİM İstanbul Teknik Üniversitesi Ayazağa Kampüsü 1972-1984, Cumhuriyetin 50. yılı, Üniversitenin 200. kuruluş yılı için hazırlanan broşür, İstanbul 1973
- ANONİM İTÜ İstanbul Teknik Üniversitesi 1948-1949 öğretim yılı kılavuzu.
- ANONİM İstanbul Teknik Üniversitesi Doktora Yönetmeliği, 1967
- ANONİM İstanbul Turistik Otel, Klişecilik ve Matbaacılık TAŞ, İstanbul
- ANONİM İstanbul Ulaşımında 50 yıl, DB / İB / YSE / TCDD / TCK / THY / İETT ortak yayını, Karayolları Genel Müdürlüğü Matbaası, Ankara, 1974
- ANONİM İzmir Akdeniz Oyunları 1971 Bülten: 3, İzmir Akdeniz Oyunları Müdürlüğü, İstanbul 1971
- ANONİM İzmir Şehir İmar Komisyonu Raporu, İzmir Belediyesi, Cemal Gümüş-yak Matbaası, İzmir 1951
- ANONİM Karadeniz Teknik Üniversitesi Özel Kanunları, Protokolları ve Yönetmelikleri, 3. baskı, KTÜ Yayın No 37, Trabzon, 1971
- ANONİM Karayolları Tr afık Kanunu, Karayolları Genel Müdürlüğü Trafik Fen Heyeti Müdürlüğü, Desen Matbaası, Ankara 1953
- ANONİM Kendi Evini Kendi Yapana Yardım Metodu - Çekirdek Konut - Bir Gecekondlu Bölgesinde Analiz, İTÜ Teknik Okulu Yayınları sayı 48, İstanbul 1966
- ANONİM Kent Toprakları Sorunu, Mimarlar Odası adına yayın komitesi, Gün matbaası, İstanbul 1973
- ANONİM Konut Paneli I, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yapı Araştırma Kurumu, seri E, sayı 2, tebliğler, İstanbul 1964
- ANONİM Konut Paneli II, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yapı Araştırma Kurumu, seri E, tebliğler, sayı 3, İstanbul 1966
- ANONİM Konut Paneli III, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yapı Araştırma Kurumu, seri E, tebliğler sayı 4, İstanbul 1967
- ANONİM Konut Paneli IV, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yapı Araştırma Kurumu, seri E, tartışmalar, sayı 7, İstanbul 1968
- ANONİM Kovada Gölü Milli Parkı, Orman Bakanlığı Milli Parklar Dairesi yayını.
- ANONİM Köprülü Kanyon Milli Parkı, Orman Bakanlığı Milli Parklar D. yayını
- ANONİM Köy Ekonomik ve Sosyal Tesis Tip Projeleri No 1, Köy İşleri Bakanlığı Toprak ve İskan İşleri Genel Müdürlüğü, 1969
- ANONİM Kuruluşundan bugüne kadar İller Bankası, 1945-1973, Doğu Matbaası, Ankara.
- ANONİM Köy Okulları Tafsilat Resimleri, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1949

ANONİM

Mesken Genel Müdürlüğü Araştırma Dairesi Cep Kitaplığı Sosyal Araştırmalar ile İlgili Kitap Listesi, İmar ve İskan Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü Envanter çalışmaları 4, Ankara 1965

ANONİM

Mesleki ve Teknik Öğretim Okulları 1973-1974, Milli Eğitim Bakanlığı Mesleki ve Teknik Öğretim Etüd ve Programlama Dairesi Başkanlığı yayınları No 97, Ankara 1973

ANONİM

Mimarın İş Anlaşma ve Sözleşme Örneği ile Mimarlık Ücretleri Tarifesi, Türk Yüksek Mimarlık Birliği yayınlarından, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1946

ANONİM

Mimarlar Odası İstanbul İmar Talimatnamesi Teklifi, Mimarlar Odası İstanbul Şubesi, Çeltüt Matbaacılık Koll Şti, İstanbul 1964

ANONİM

Mimarlık Ana Hakları, Türk Yüksek Mimarlar Derneği yayınları, Vakıf Basımevi, İstanbul 1948

ANONİM

Mimarlık —Mühendislik Kanun ve Mevzuatı, Derleyen: Türk Yüksek Mimarlar Birliği, Doğu Matbaası, Ankara 1954

ANONİM

Mimarlıkla İlgili Yasalar No 2, Mimarlık 1972/11'in ekidir

ANONİM

Mimarlık Semineri, TMMOB Mimarlar Odası adına Seminer Komitesi, 1969

ANONİM

Mimarlık / Şehircilik ve Türkiye'nin Sorunları, Mimarlık Dergisi yayınları No 1, Çeltüt Matbaacılık Koll Şti, İstanbul 1970

ANONİM

Mühendislik ve Mimarlık Proje Yarışma Yönetmeliği, TC Bayındırlık Bakanlığı Yapı ve İmar İşleri Reisliği

ANONİM

Mühendislik ve Mimarlıkla İlgili Yabancı Mevzuat, Mühendislik Mimarlık Gazetesi özel yayını No IV, Ankara 1958

ANONİM

Olimpos-Bey Dağları Sahil Milli Parkı, Orman Bakanlığı Milli Parklar Dairesi yayını

ANONİM

12.5.1971 Burdur - 22.5.1971 Bingöl Deprem Bölgelerinde Uygulanacak Konut Projeleri ve Hak Sahipleri ile İlgili Esasalar, İmar ve İskan Bakanlığı

ANONİM

Ord. Prof. Ing. Dr. h.c. Gustav Oelsner, İTÜ Mimarlık Fakültesi, Basın Matbaacılık Kol Şti, İstanbul 1957

ANONİM

OR-AN Temiz Hava Şehri Br oşürü, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1974

ANONİM

ODTÜ Mimarlık Fakültesi 1972-1973 Çalışmaları, (Düzenleyen: Necva Akçura), Doğu Matbaası, Ankara 1974

ANONİM

ODTÜ Mühendislik Fakültesi 1972-73, Başnur Matbaası, Ankara

ANONİM

Özel Okullar Kanun Tasarısının Tadil Zorunluğu ve Eğitim Sorunu, TMMOB Mimarlar Odası, İstanbul 1965

ANONİM

Planlı Kalkınmada Değişmez Ulusal Amaca Ulaşılmasını Öneleyen Nedenler - Kamu Zararları Çözüm Yolları, TMMOB Mimarlar Odası yayını, Ankara 1965

ANONİM

Samsun Milletvekili Sayın Yakup Kalkay ve Arkadaşları tarafından Yapılmış olan Mühendisler Odası Kanunu Teklifi Hakkında Yüksek Mimarlar Birliğinin Düşünce ve Teklifleri, Türk Yüksek Mimarlar Birliği, Biricik Basımevi, Ankara 1950

ANONİM

Side Uluslararası Turizm Planlama Yarışması, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Turizm Genel Müdürlüğü Fiziksel Planlama Dairesi — İller Bankası Beldiyeler İmar Planlama Müdürlüğü, Ajans-Türk Matbaacılık Sanayi, Ankara 1968

ANONİM

Soğuk Çatılar, Bayındırlık Bakanlığı Yapı ve İmar İşleri Reisliği, Ankara 1971

ANONİM

Sorunlarımız ve İsteklerimiz 1973, TMMOB Mimarlar Odası, Mimarlık Dergisi 73/6 sayısı ekidir

ANONİM

Sosyal Sigortalar Kurumu Konut Kredisi Yönetmeliği, Ongun Kardeşler Matbaası, Ankara 1973

ANONİM

Şehircilik Konferansları - 1962-1963 yaz yarıyılı, İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehircilik Kürsüsü yayınları 1, İstanbul 1963

ANONİM

Termessus Milli Parkı, Orman Bakanlığı Milli Parklar Dairesi yayını

ANONİM

Tuğla - Kiremit Semineri, İmar ve İskan Bakanlığı yayınları No 5-20, Ankara 1964

ANONİM

Türk Belediyecilik Derneği İkinci Genel Kongresinde Yönetim Kurulu Raporu, Akın Matbaası, Ankara 1948

ANONİM

Türk Mimarlar Birliği Ana Tüzüğü, Biricik Matbaası, Ankara 1949

ANONİM

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1958

ANONİM

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Kanunu, DSİ Matbaası, Ankara 1959

ANONİM

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği V. Devre Çalışma Raporu, Ankara 1959

ANONİM

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği X. Devre Çalışma Raporu, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara 1964

ANONİM

TMMOB Mimarlar Odası XIX. Dönem Çalışma Raporu, Nüve Matbaası, Ankara

ANONİM

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Talimatnamesi, Kısmet Matbaası, Ankara 1954

ANONİM

Türk Tarih Kurumunca Düzenlenen Atatürk ve Cumhuriyet Sergisi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1973

ANONİM

Türk Yüksek Mimarlar Birliği Azaları ve Yüksek Mimarlık Mesleği ile Alakalı Mevzuat, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1940

ANONİM

Türk Yüksek Mimarlar Birliği Derneği Ana Tüzüğü, Biricik Basımevi, Ankara 1949

- ANONİM Türk Yüksek Mühendisleri Birliği Esas Nizamnamesi, Zerbamat, 1940
- ANONİM TBTAK Yapı Araştırma Enstitüsü Araştırma Projeleri Bülteni Sayı 1, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Yapı Araştırma Enstitüsü yayını No g 1, Ankara 1973
- ANONİM Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Yapı Araştırma Enstitüsü Kuruluş Yönetmeliği.
- ANONİM TC Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayın Kataloğu, Sevinç Matbaası, Ankara 1972
- ANONİM Türkiye Cumhuriyeti Mimarlar ve Mühendisler Odası Kanun Tasarısı, T. Y. Mimarlar Birliği İstanbul Şubesi yayınlarından, Işıl Matbaası, İstanbul 1949
- ANONİM Türkiye Devrim Diyanet Sitesi, Doğu Matbaası, Ankara 1961
- ANONİM Türkiye'de Konut Sorunu, Mesken Genel Müdürlüğünün Uygulamaları ve Öneriler, Mesken Genel Müdürlüğü Plan ve Program Dairesi, 1972
- ANONİM Türkiye'de Metropolen İdareler - Tebliğler ve Tartışmalar, Türk Belediyecilik Derneği yayınları No 22, Ankara 1969
- ANONİM Türkiye'de Tabiat ve Tabiat Kaynaklarından Faydalanma ve Koruma Esasları, Türkiye Tabiatını Koruma Cemiyeti yayınları, Doğu Matbaası, Ankara 1964
- ANONİM Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1960
- ANONİM Türkiye Milli Parkları, Orman Bakanlığı, 1973
- ANONİM Türkiye Tarihi Anıtları (Öntasarı), Milli Eğitim Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü yayınlarından, seri IV, sayı 2, Ankara, 1946
- ANONİM Ulaştırma 50 yıl, TC Ulaştırma Bakanlığı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1973
- ANONİM Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısı ile Alınacak Tedbirler ile Yapılacak Yardımlara Dair Kanun 7269 (Değişikliklerle birlikte), İmar ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü, Ankara 1968
- ANONİM Vakıflar Genel Müdürlüğü Görev ve Kuruluşu Hakkında Kanun, Ongun Kardeşler Matbaası, Ankara 1970
- ANONİM Yapı Kataloğu 1973, Yapı Endüstrisi Merkezi Yayın Bürosu, İstanbul, 1973
- ANONİM Yapı Kooperatifi Statüsü, TC Ticaret Bakanlığı Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğü Tıp Statüler Servisi, No 2, Ankara 1948
- ANONİM Yapı Teknikerliği Müfredat Programı, TC Maarif Vekaleti, VI. Maarif Şurası dokümanları, Ankara 1956
- ANONİM Yapı ve Mimari, Hürriyet Halktan Halka Correspondence Enstitüsü Neşriyatı, İstanbul 1966

- ANONİM Yerleşme Planlaması Esasları ve Çizim Normları, İmar ve İskan Bakanlığı Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü Şehir Planlama Dairesi Başkanlığı Araştırma Fen Kurulu, İstanbul 1966
- ANONİM Yeşilköy Havaalanı Master Planı, Bayındırlık Bakanlığı Hava Meydanları ve Akaryakıt Tesisleri İnşaat Reisliği, DSİ Matbaası, Ankara, 1971
- ANONİM 20 nci Kuruluş Yıldönümünde Türkiye Vakıflar Bankası ve Vakıflarımız, Ajans-Türk Matbaacılık Sanayii, Ankara 1974
- ANONİM Yönetmelik - Afetler Fonunun Harcama Usulleri, İmar ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü, 1970
- ANONİM Yüksek Mimar, Mühendis ve Tekniker Yetiştirilmesi Hakkında Rapor, 1952, TC Maarif Vekaleti VI. Maarif Şurası dokümanları, Ankara 1956
- İsmail ARAR Hükümet Programları 1920-1965, Burçak Yayınevi, Belgeler ve Araştırmalar dizisi 1, İstanbul 1968
- Sami ARIÖĞLU / R Anadol Türk Yapı Kataloğu, Yapı ve Endüstri Kataloğu Koll Şti, İstanbul, 1967
- Celal Esat ARSEVEN Yeni Mimari, Agah-Sabri Kitaphanesi, İstanbul 1931
- Sadık ARTUKMAÇ Türk İmar Hukuku, Ankara 1969
- Kemal Ahmet ARU İkinci Dünya Harbinden Sonra Garp Avrupasında Mesken Problemi, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1951
- Kemal Ahmet ARU / G Özdeş Memleketimizde İmar Planı Çalışmaları ve Tersim Esasları Hakkında Teklifler, (İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehircilik Kürsüsü tarafından 1955 İmar Kongresine takdim edilmiş tebliğdir.)
- Kemal Ahmet ARU "Türkiye'de Metropolen ve Şehir planlamalarında geçirilen safhalar ve yorumlaması", 1. Milli Fiziki Plan Semineri, TMMOB Mimarlar Odası adına semineri düzenleyem ve sonuçları yayınlayan komite.
- Gündüz ATALIK Mimari Tenkit'de Metod Araştırması Yolunda bir Deneme, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1961
- Alkut AYTUN / Y Türel Depreme Dayanıklı Binalar için Hesap Esasları ile İlgili İnceleme, İmar ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü Araştırma ve İnceleme Fen Kurulu Başkanlığı, Ankara 1969
- S Edip BALKIR "Teknik Okulu", 1946-1956 Yıllarında İstanbul Teknik Üniversitesi, İTÜ Kütüphanesi sayı 545, İstanbul 1963
- Ömer L BARKAN Süleymaniye Cami ve İmareti İnşaatı, 1. cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınlarından VI. seiri, Sa.10, Ankara 1972
- Afife BATUR "Yıldız-Serencebey'de Şeyh Zafir türbe, kitaplık ve çeşmesi", Anadolu Sanatı Araştırmaları I, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1968
- Mustafa BAYDAR Atatürk ve Devrimlerimiz, Türkiye İş Bankası Kültür yayınları 136, Atatürk Dizisi 21, İstanbul 1973
- Mustafa BAYDAR Atatürk'le Konuşmalar, 3. baskı, Varlık Yayınları, 169, İstanbul, 1967

- İrfan H BAYHAN Şehir Planlaması, İskender Matbaası, İstanbul 1969
- Cengiz BEKTAŞ Koca Sinan, Ankara 1968
- Cengiz BEKTAŞ Mimarlıkta Eleştiri, Dost Yayınları 63, Mimarlık Dizisi 2, İstanbul 1967
- BENOİST-MECHİN "Mustafa Kemal ve Yeni Başkent", Atatürk'e Saygı, Türk Dil Kurumu, Ankara 1969
- Nurullah BERK / H Gezer 50 yılın Türk Resim ve Heykeli, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 123, Cumhuriyetin 50. yılı dizisi, 2, İstanbul 1973
- Nermi BERKMAN KRedi, vergi, Kira, Yatırım, İmar ve İskan Bakanlığı yayınları, komisyon raporları No 2, Ankara 1962
- Atilla BİLGÜTAY Zelzele Bölgelerindeki Yapılar için Nizamlar ve Şartlar, ODTÜ Mimarlık Fakültesi yayın No 2, Ankara 1964
- Orhan BOLAK Mimari Tasarım Temel Bilgiler, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1971
- Sadi BORAK Atatürk ve Edebiyat, Varlık Yayınları Faydalı Kitaplar 128, İstanbul, 1972
- Erdoğan S BOZDOĞAN / Ü Oskay / İ Umarusman Sosyal ve Kültürel Düşünceleriyle Atatürk, Atatürkçüler Derneği Yayınları 1, Ankara 1962
- Hüseyin CEVİZOĞLU Atatürkçülük, Ufuk Ajansı yayınları No 4
- Ekrem CEYHUN "Cumhuriyetimizin 50 nci yılında Bayındırlık hizmetleri", 50. yıl Armağanı Genel Konular, Cilt II, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum 1974
- Mustafa CEZAR Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Tarihçesi, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi 1883-1968 (Akademi 85. yılı), İstanbul 1968
- Mustafa CEZAR Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 109, sanat dizisi 8, İstanbul 1971
- Ulrich CONRADS Programme und Manifeste zur Architektur des 20. Jahrhunderts, Ullstein Bauwelt Fundamente 1, Ullstein, Berlin-Frankfurt/M-Wien 1964
- S Bilal ÇAKIROĞLU Tarihi Ekonomik Sosyal Yönleriyle Trabzon, Ankara 1964
- Sedat ÇETİNTAŞ Yeşilcami ve Benzerleri Cami Değildir, Maarif Basımevi, İstanbul 1958
- Altuğ ÇİNİCİ / Behruz ÇİNİCİ 1961-70 Mimarlık Çalışmaları, Ajans-Türk Matbaacılık Sanayii, Ankara
- Altuğ ÇİNİCİ / Behruz ÇİNİCİ Çorum - Orta Anadolu'da bir Toplu Konut Uygulaması için Ülke-Bölge-Kent Ölçeklerinde Çalışmalar, 1000 Evler Yapı Kooperatifi, Ajans-Türk Matbaacılık Sanayii, Ankara 1973
- Altuğ ÇİNİCİ / Behruz ÇİNİCİ Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara 1964

Behruz ÇİNİCİ

Toplu Konut Politikası ve Uygulama Yöntemi, (18.10.1972 tarihinde verilen konferans)

Vedat DALOKAY

Grandnationalmosque, İslamabad, Pakistan, Printed in Turkey, Ajans-Türk Printing and Publishing Co.

R H H DAVIS

Türkiye'de Ucuz Maliyetli Konut Projeleri Düzenlenmesine İlişkin Esaslar, çev: Nihal Öztükel, İmar ve İskan Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü Teknik Araştırma Dairesi yayın No 12, envanter çalışmaları, Ankara 1969

Cafer DEMİRAL

Türkiye'nin 42 Hükümeti, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Cumhuriyetin 50. yıldönümü yayınları 2, Ankara 1973Ünal DEMİRSLAN /
İ Uşşaklı / A ÜstünerAhşap Pencereleer, Bayındırlık Bakanlığı Yapı ve İmar İşleri Reisliği, AnkaraÜnal DEMİRSLAN /
A Üstüner / V DemirkolTeras Çatı Yalıtımları, Bayındırlık Bakanlığı Yapı ve İmar İşleri Reisliği, Ankara 1970

Günaydın DEMİRKAYA

Mimarlık Konuları, Akdem Basınyayın Ltd Ortaklığı, Ankara 1961Vedad DEMİRKOL /
Ü Demiraslan / A ÜstünerTeras Çatı Yalıtımları, Bayındırlık Bakanlığı Yapı ve İmar İşleri Reisliği, Ankara, 1970

Kemal DEMİROĞLU

6188 Sayılı Bina Yapımını Teşvik ve İzinsiz Yapılan Binalar Hakkındaki Kanunun Şerh ve İzahı, Örnek Matbaası, Ankara 1954

Hüseyin DENİZ

Yapıcılık, Turan Basımevi, Elazığ 1952

Nizamettin DOĞU

Spor Alanları El Kitabı, TC Milli Eğitim Bakanlığı Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü sayı 85, Tesisler 4, İstanbul 1946

Ernst EGLİ

Geschichte des Staedtebaues, I. Band, Eugen Reutsch Verlag, Zürich-Stuttgart 1959

Ernst EGLİ

Geschichte des Staedtebaues, II. Band, Eugen Reutsch Verlag, Zürich-Stuttgart 1962

A E EGLİ

Şehirciliğin ve Memleket Planlamasının Esasları, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara 1957

Gültekin ELİBAL

Atatürk ve Resim - Heykel, Türkiye İş Bankası Kültür yayınları 121, Atatürk dizisi 19, İstanbul 1973

Osman N ERGİN

Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı, İÜ Hukuk Fakültesi İktisat ve İctimaiyat Enstitüsü neşriyatı 3, İstanbul 1936

Enver ERGUN

Bölge Planlama, İmar ve İskan Bakanlığı Yayınları, komisyon raporları No 5, 1962

Sırrı ERİNÇ

Bölge Planı Nasıl Yapılır, İÜ Coğrafya Enstitüsü Dergisi cilt 5 sayı 10 1959'dan ayrı baskı, İstanbul Matbaası.

Safa ERKİN

İmar Hukuku, Halk Basımevi, İstanbul 1960

- İlhan ERSOY İmar Mevzuatında Değiştirilmesi Düşünülen Hususlar, İmar ve İskan Bakanlığı yayınları, komisyon raporları No 10, Ankara 1962
- Mesut EVREN Türkiye'de Arsa-Yapı Sorunları ve ilişkileri, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1970
- Sabahattin EYUBOĞLU Sanat Üzerine Denemeler, Cem Yayınevi, İstanbul 1974
- Mahir GENÇAY Gecekondü Problemi, İmar ve İskan Bakanlığı yayınları, komisyon raporları No 6, Ankara
- Cevat GERAY / F Yavuz / R Keleş Şehircilik, sorunlar-uygulama ve Politika, AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi yayınları 358, Cumhuriyetin 50. yılı yayınları 13, Ankara 1973
- Cevat GERAY Yeni İmar Kanununun Bazı özellikleri, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi yıl 1956 sayı 4'den ayrı baskı, Ankara 1957
- Hüseyin GEZER / N Berk 50 yılın Türk Resim ve Heykeli, Türkiye İş Bankası Kültür yayınları 123, Cumhuriyetin 50. yılı dizisi 2, İstanbul 1973
- Sigfried GIEDION Space, Time and Architectuer, 9. baskı, Oxford University Press, London 1952
- Turgay GÖNENÇ / M Sarioğlu İzmir İl Yıllığı 1967, Ege Üniversitesi Matbaası, Bornova 1969
- Walter GROPIUS Yeni Mimari ve Bauhaus, çev: Ö Aksoy - E Aksoy, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Şubesi, Mimarlar Odası Kültür yayınları 1, İstanbul 1967
- Çelik GÜLERSOY Çağlar Boyunca İstanbul Görünümleri, (I, Köprü ve Galata), İstanbul Kitaplığı, İstanbul 1971
- Seyfi GÜRÇAY Betonarme, I. cild, Nafia Fen Mektebi Mezunları Birliği neşriyatından I, Sühulet Basımevi, İstanbul 1936
- Sümer GÜREL Kent Planlamasına Giriş ve Çevre Kavramı, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayın No 14, Ankara 1970
- Sümer GÜREL Türkiye'de Kent Mekansal Standartları, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Yapı Araştırma Enstitüsü, yayın No a 3, Ankara 1972
- Turhan GÜVEN Şehir Planlamaları, İmar ve İskan Bakanlığı yayınları, komisyon raporları No 3, Ankara 1962
- Bozkurt GÜVENÇ İnsan ve Kültür, 2. baskı, Remzi Kitabevi, Büyük fikir kitapları dizisi 20, İstanbul 1974
- Gerd HATJE Knaurs Lexikon der modernen Architektur, Droemerscheverlagsanstalt Th Knaur nachf., München-Zürich 1963
- Georg HOELTJE / H Weber Georg L. F. Laves, Hannover 1964
- Sadi IRMAK Atatürk Devrimeleri Tarihi, Fatih Yayınevi Matbaası, İstanbul 1973
- İsmet İLTER Boğaz ve Haliç Geçişlerinin Tarihçesi, Karayolları Genel Müdürlüğü Matbaası, Ankara 1973

- Turhan İSKİT Yapı Malzemesi Aynı ve Teknik Yardım, İmar ve İskan Bakanlığı yayınları, komisyon raporları No 4, Ankara
- Afet İNAN Atatürk'ten Hatıralar, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1950
- Yılmaz İNKAYA Konut Politikaları Üzerine, Ankara 1971
- Muzaffer İPEK / S Tezcan / E Altınok Burdur ve Bingöl Depremleri, İnşaat Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi yayınları No 6, İstanbul 1971
- Muzaffer İPEK İTÜ Elektronik Hesap Merkezi 1964-1967, İTÜ Kütüphanesi Elektronik Hesap Merkezi yayınları sayı 7, İstanbul 1967
- Jürgen JOEDICKE Modern Mimarının Gelişimi, çev: Bülent Ozer, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1966
- Enver Ziya KARAL Atatürk'ten Düşünceler, İş Bankası yayınları, Ankara
- Nazmi KARATEKİN Norm ve İlim, TC Nafia Vekaleti neşriyatı, Bayındırlık İşleri Dergisine ek sayı 21, Ankara 1944
- Enver KARTEKİN / Ç Uluçay / Ruşen KELEŞ Yüksek Mühendis Okulu, İstanbul 1958
- Ruşen KELEŞ Kalkınma Planı ve Konut Sektörü, Sevinç Matbaası, Ankara 1963
- Ruşen KELEŞ Şehirciliğin Kuramsal Temelleri, AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi yayınları No 332, Ankara 1972
- Ruşen KELEŞ / F Yavuz / C Geray Şehircilik, Sorunlar-Uygulama ve Politika, AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi yayınları 358, Cumhuriyetin 50. yılı yayınları 13, Ankara 1973
- Ruşen KELEŞ Türkiye'de konut Kooperatifleri, İmar ve İskan Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü Sosyal Araştırmalar 1, Ankara 1967
- Ruşen KELEŞ 100 Soruda Türkiye'de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu, Gerçek Yayınevi 100 soruda dizisi 30, İstanbul 1972
- Jochen KEMPMANN Das Ideengut Martin Wagners, Berlin 1968
- Utkan KOCATÜRK Atatürk ve Türk Devrimi Kronolojisi 1918-1938, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1973
- Günther KOKKELINK Conrad Wilhelm Hase, Hannover 1968
- Enis KORTAN Türkiye'de Mimarlık Hareketleri ve Eleştirisi 1950-1960, ODTÜ Mimarlık Fakültesi yayın No 18, Ankara 1971
- Enis KORTAN Türkiye'de Mimarlık Hareketleri ve Eleştirisi 1960-1970, ODTÜ Mimarlık Fakültesi yayın No 23 Ankara 1974
- Doğan KUBAN "Gırış", Diyarbakır Üniversitesi Kampus Planlama Yarışması, AÜ İnşaat Müdürlüğü, 1970
- Doğan KUBAN İzmir'in Tarihi Yapısı, İstanbul 1972
- Doğan KUBAN Mimarlık Kavramları, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1973

- Doğan KUBAN *100 Soruda Türkiye Sanatı Tarihi, 2. baskı, Gerçek Yayınevi 100 Soruda dizisi, İstanbul 1973*
- Erol KULAKSIZOĞLU *Mimari Eserin Olumasında Eğitimin Ethileri, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1966*
- Orhan KUNTAY *Essai sur le probleme de la circulation et du transport d'Ankara, Paris 1969*
- Aptullah KURAN *Çağdaş Mimaride Madde ve Ruh - XX. yüzyılda Batı Mimarisiyle Türk Mimarisinin Gelişmesi Hususunda Mukayeseli bir Çalışma, Güzel Sanatlar Akademisi Türk Sanatı Tarihi Enstitüsü yayınları I, İstanbul 1963*
- Herbert MELZİG *Atatürk Dedi ki, Sümer Matbaası, Ankara 1942*
- E B MOCK / J M Richards *Modern Mimarlığa Giriş, çev: Aptullah Kuran, ODTÜ Mimarlık Fakültesi yayın No 6, Ankara 1966*
- Abidin MORTAŞ *"Yeni Alman Mimari Sergisi", Arkitekt, 1943, sayı 3-4, s. 67*
- Ahmet MUMCU *Eski Eserler Hukuku ve Türkiye, AÜ Hukuk Fakültesi Dergisi cilt XXVI Sayı 3-4 ve cilt XXVIII sayı 1-2'den ayrı basım, Ankara 1969 ve 1972*
- Ernst NEUFERT *Bauentwurfslehre, 17. baskı, Bauwelt Verlag, Berlin 1956*
- Ernst NEUFERT *Yapı Tasarımı Temel Bilgileri, çev: Abdullah Erkan, Güven Kitabevi, Ankara 1974*
- M Kemal OĞUZMAN *Kat Mülkiyeti Meselesi ve Hal Çaresi, İÜ Hukuk Fakültesi yayın No 156, İstanbul 1958*
- Esen ONAT *Organize Sanayi Bölgeleri Fiziki Planlama Esasları, Türkiye Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği, Ankara 1969*
- Sabri ORAN *Erkek Orta Sanat Okulları ve Erkek Sanat Enstitüleri, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1952*
- Sabri ORAN *Orta Anadolu Köylerinde Aile Tarım İşletmesi Binaları, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1954*
- Ünsal OSKAY / E S Bozdoğan / İ Umar-usman *Sosyal ve Kültürel Düşünceleriyle Atatürk, Atatürkçüler Derneği yayınları I, Ankara 1962*
- İbrahim ÖĞRETMEN *Ankara'da 158 Gecekondu Hakkında Monografi, AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi yayınları No 59-61, İskan ve Şehircilik Enstitüsü yayınları No 3, Ankara 1957*
- Altan ÖKE *İşletme Anlayışına ve Bütçesine Uygun Konut Tasarlaması, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1971*
- Ayhan ÖZBİLEN *Türkiye'de Yapının Objektif Kalitesi, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yapı Araştırma Kurumu araştırmalar serisi 7, İstanbul 1967*
- Gündüz ÖZDEŞ / K A Aru *Memleketimizde İmar Planı Çalışmaları ve Tersim Esasları Hakkında Teklifler (İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehircilik Kursüsü tarafından 1955 İmar Kongresine takdim edilmiş tebliğdir.)*

- Gündüz ÖZDEŞ *Şehirciliğe Giriş ve Toplum Ölçeği*, 2. baskı, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1972
- Bülent ÖZER *Bakışlar - Günümüzde Resim, Heykel, Mimarlık*, İstanbul 1969
- Bülent ÖZER *Rejyonalizm, Universalizm ve Çağdaş Mimarımız Üzerine bir Deneme*, 2. baskı, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1970
- Melahat ÖZGÜ *Atatürk'e Saygı*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara 1972
- Ziya PAYZIN *Türkiye'de yerleşim Sorunları ve Bölgeler Arası Dengesizlikler*, Nüve Matbaası, Ankara
- Ervin PÜTSEP *Cerrahi Merkezlerin Planlanması*, çev: Ayfer Doğan, Mimarlar Odası yayınları, İstanbul 1971
- E REUTER *Mesken Meselesinin Hal Çareleri*, Türk Ekonomi Derneği Konferanslar serisi 23, Kışcılık ve Matbaacılık TAŞ, 1946
- J M RICHARDS / E B Mock *Modern Mimarlığa Giriş*, çev: Aptullah Kuran, ODTÜ Mimarlık Fakültesi yayın No 6, Ankara 1966
- Yoshio SAKAI *Türkiye'de Depreme Dayanıklı İnşaatın Gerçekleştirilmesi konusunda Rapor*, çev: Alkut Aytun / Gündoğan Göger, İmar ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü, Ankara 1969
- Mehmet SALİHOĞLU *Kendi Evini Yapana Yardım Metodu ve Uygulama İlkeleri*, İmar ve İskan Bakanlığı yayınları, komisyon raporları 14, Ankara 1965
- Mekin SARIOĞLU / T Göneng *İzmir İl Yıllığı 1967*, Ege Üniversitesi Matbaası, Bornova, 1969
- Erich SCHILD *Zwischen Glaspalast und Palais des Illusions - Form und Konstruktion im 19. Jahrhundert*, Ullstein, Berlin-Frankfurt/M-Wien 1967
- Samî SİSA / D Tekeli *Projeler - Uygulamalar 1954-1974*, Apa Ofset Basımevi, İstanbul 1975
- SKIDMORE / OWINGS / MERRILL *Türkiye'de Yapı, İmar ve Mesken Konusu Hakkında Rapor*, New York 1951
- Celalettin SONGU *Arsa Problemi ve Alınması Düşünülen Tedbirler*, İmar ve İskan Bakanlığı yayınları, komisyon raporları No 7, Ankara 1962
- Kurt STEINHAUS *Atatürk Devrimi Sosyolojisi*, çev: M Akkaş, Sander Yayınları, Türk Tarihi Dizisi 5, İstanbul 1973
- Friedrich TAMMS *Paul Bonatz*, Verlag Julius Hoffmann, Stuttgart 1937
- Mete TAPAN *Betonarme Büyük Boyutlu Prefabriğe Elemanlarla çok Katlı Konut Üretiminde Tasarım Kısıtlamaları üzerine bir Araştırma*, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1973
- Bruno TAUT *Mimari Bilgisi*, çev: Adnan Kolatan, Güzel Sanatlar Akademisi yayını, İstanbul 1938
- Tunç TAYANÇ *Sanayileşme Sürecinde 50 yıl*, Milliyet Yayınları, Milliyet'ten seçmeler dizisi 8, İstanbul 1973

- Doğan TEKELİ
Doğan TEKELİ / S Sisa
İlhan TEKELİ
Anna TEUT
Semih TEZCAN / M İpek / E Altınok
A Cemil TOPÇUBAŞI
Nuri TORTOP
Şevket TÜRE / M Albaz / C K Varol
Yavuz TÜREL / A Aytun
Adnan TURANİ
Çağatay ULUÇAY / E Kartekin
İsmet UMARUSMAN / E S Bozdoğan / Ü Oskay
Fikret UNGAN
Mehmet USLU
İnal UŞŞAKLI / A Üstüner / Ü Demiraslan
Rüştü ÜÇLER
Ali ÜSTÜNER / İ Uşşaklı / Ü Demiraslan
Ali ÜSTÜNER / V Demirkol / Ü Demir - aslan
Kadri VAROL / Ş Türe / M Albaz
- Sanayi Yapıları Üzerine, (İDMMA Mimarlık Bölümü Bina Bilgisi ve Proje Kursüsü tarafından 6.3.1973'de düzenlenen konferanstan çoğaltma)
Projeler - Uygulamalar 1954-1974, Apa Ofset Basımevi, İstanbul 1974
Bölge Planlama Üzerine, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1972
Architektur im Dritten Reich 1933-1945, Ullstein Bauwelt Fundamente 19, Frankfurt/M-Wien 1967
Burdur ve Bingöl Depremleri, İnşaat Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi yayınları No 6, İstanbul 1971
Memleketin Büyük Davası: Küçük Evler, Pulhan Matbaası, İstanbul 1948
Belediye Personelinin Eğitimi, Türk Belediyecilik Derneği yayınları No 26, Ankara 1971
Notlu, İzahlı, Alfabetik Fihristli İstimlak Kanunu ve İmar Kanunu, Yeni Desen Matbaası, Ankara 1956
Depreme Dayanıklı Binalar için Hesap Esasları ile İlgili bir İnceleme, İmar ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü Araştırma ve İnceleme Fen Kurulu Başkanlığı, Ankara 1969
Dünya Sanat Tarihi, İş Bankası Kültür yayınları 99, Sanat Dizisi 5, Ankara 1971
Yüksek Mühendis Okulu, İstanbul 1958
Sosyal ve Kültürel Düşünceleriyle Atatürk, Atatürkçüler Derneği yayınları I, Ankara 1962
Şehirlerde Mesken Problemi, İmar ve İskan Bakanlığı yayınları, komisyon raporları No 1, Ankara
Amme Tesisleri, İmar ve İskan Bakanlığı yayınları, komisyon raporları No 9, Ankara 1962
Ahşap Penceteler, Bayındırlık Bakanlığı Yapı ve İmar İşleri Reisliği, Ankara.
Yapı İşlerinde Sürveyan, TC Nafia Vekaleti Yapı ve İmar İşleri Reisliği yayınları seri No 6, sayı No 39, Ankara 1958
Ahşap Penceteler, Bayındırlık Bakanlığı Yapı ve İmar İşleri Reisliği, Ankara
Teras Çatı Yalıtımları, Bayındırlık Bakanlığı Yapı ve İmar İşleri Reisliği, Ankara 1970
Notlu, İzahlı, Alfabetik fihristli İstimlak Kanunu ve İmar Kanunu, Yeni Desen Matbaası, Ankara 1956

- Helmut WEBER / G Hoeltje* Georg L F Laves, Hannover 1964
- Ernst WERNER* Der Kristallpalast zu London 1851, Werner-Verlag, Düsseldorf 1970
- Hans M WINGLER* The Bauhaus, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts and London, 1969
- Fehmi YAVUZ* Ankara'nın İmarı ve Şehirciliğimiz, AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi yayınlarından No 21-3, Ankara 1952
- Fehmi YAVUZ* "Başkent Ankara ve Atatürk", Atatürk'e Saygı, Türk Dil Kurumu, Ankara 1969
- Fehmi YAVUZ* Devlet Merkezinin Ankara'ya Nakli ve Bundan Doğan Şehircilik Meseleleri
- Fehmi YAVUZ* Kirli Hava ve Şehir Planlaması, Tüberküloz ve Toraks Dergisinin volüm 17 sayı 3'den ayrı baskı, Oğun Kardeşler Matbaası, Ankara 1969
- Fehmi YAVUZ* Prof. Ernst Reuter, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi cilt XXVIII sayı 3'den ayrı baskı, Ankara 1968
- Fehmi YAVUZ* Şehirciliğimiz hakkında Mukayeseli Raporlar, AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi yayınlarından No 65-47, İskan ve Şehircilik Enstitüsü yayınları No 2, Ankara 1956
- Fehmi YAVUZ / R Keleş / C Geray* Şehircilik, Sorunlar—Uygulama ve Politika, AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi yayınları 358, Cumhuriyetin 50. yılı yayınları 13, Ankara 1973
- Fehmi YAVUZ* Toplum Kalkınması, Sevinç Matbaası, Ankara 1963
- Fehmi YAVUZ* Türk Mahalli İdarelerinin Yeniden Düzenlenmesi Üzerine bir Araştırma, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü ve Devlet Planlama Teşkilatı Ortak Yayını, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1966

RESİM KAYNAKLARI

- Resim 1, 6, 8, 17, 22, 48, 67, 83, 90, 91, 92, 93, 95, 115, 127: Anonim, Ankara 1971, Ankara Belediyesi Personeli Yardımlaşma derneği yayını, Ajans-Türk Matbaacılık Sanayii, Ankara'dan;
- Resim 2, 4: Anonim, Cumhuriyetin 50. Yılında Vakıflar, Vakıflar Genel Müdürlüğü yayını, Apa Ofset Basımevi, s. 125, 126'dan;
- Resim 3, 16, 18, 19, 23, 24: Anonim, Education in Turkey, The Ministry of Education Printing House, Ankara 1945'den;
- Resim 5, 10, 11, 12, 13, 30: Anonim, Fotoğrafla Türkiye, Matbuat Umum Müdürlüğü, F Bruckmann AG, Münih'den;
- Resim 7: L'Illustration de L'Orient, 1951, Ankara Özel sayısı, s. 27'den;
- Resim 14: Arkitekt, 1937, sayı 12, s. 315'den;
- Resim 15: Arkitekt, 1935, sayı 4, s. 98'den;
- Resim 20: Arkitekt, 1935, sayı 11-12, s. 311'den;
- Resim 21: Arkitekt, 1935, sayı 10, s. 287'den;
- Resim 27: Ar kitekt, 1939, sayı 7-8, s. 153'den;
- Resim 28: Arkitekt, 1935, sayı 2, s. 41'den;
- Resim 29: Arkitekt, 1937, sayı 5-6, s. 137'den;
- Resim 31, 32: Arkitekt, 1935, sayı 9, s. 253, 257'den;
- Resim 33, 34: Arkitekt, 1936, sayı 1, s. 9, 10'dan;
- Resim 39: Arkitekt, 1941-42, sayı 11-12, s. 243'den;
- Resim 41: Arkitekt, 1943, sayı 3-4, s. 59'dan;
- Resim 42, 43: Arkitekt, 1943, sayı 1-2, s. 13, 5'den;
- Resim 46: Arkitekt, 1944, sayı 3-4, s. 52'den;
- Resim 47: Arkitekt, 1946, sayı 3-4, s. 59'dan;
- Resim 49, 50: Arkitekt, 1953, sayı 9-12, s. 169, 172'den;
- Resim 51: Arkitekt, 1945, sayı 7-8, s. 143'den;
- Resim 52: Arkitekt, 1948, sayı 1-2, s. 8'den;
- Resim 53; 54: Arkitekt, 1949, sayı 7-10, s. 179, 180'den;
- Resim 57: Arkitekt, 1950, sayı 11-12, s. 208'den;
- Resim 61: Arkitekt, 1952, sayı 9-10, s. 174'den;
- Resim 62: Arkitekt, 1940, sayı 9-10, s. 200'den;
- Resim 63, 64: Arkitekt, 1944, sayı 7-8, s. 147, 148'den;
- Resim 65, 66: Arkitekt, 1948, sayı 5-6, s. 124, 116'dan;
- Resim 70, 71: Arkitekt, 1953, sayı 5-6, s. 72'den;
- Resim 74: Arkitekt, 1956, sayı 2, s. 106'dan;
- Resim 75, 76, 77, 78, : Arkitekt, 1956, sayı 3, s. 141, 145, 148, 143'den;
- Resim 79: Arkitekt, 1969, sayı 333, s. 5'den;
- Resim 81, 82: Arkitekt, 1958, sayı 291, s. 65, 63'den;
- Resim 85: Arkitekt, 1965, sayı 318, s. 5'den;
- Resim 86: Arkitekt'den;
- Resim 87: Arkitekt, 1959, sayı 3, s. 102'den;
- Resim 88, 89: Arkitekt, 1966, sayı 323, s. 109, 110'dan;
- Resim 96, 97: Arkitekt, 1959, sayı 3, s. 89, 91'den;
- Resim 98: Arkitekt, 1959, sayı 2, s. 49'dan;
- Resim 105, 106: Arkitekt, 1966, sayı 321, s. 6, 7'den;
- Resim 111: Arkitekt, 1971, sayı 342, s. 68'den;
- Resim 112, 113, 114: Ar kitekt, 1972, sayı 348, s. 154, 155, 158'den;
- Resim 118: Arkitekt, 1971, sayı 341, s. 56'dan;
- Resim 119, 120: Arkitekt, 1965, sayı 319, s. 53, 56'dan;
- Resim 123: Arkitekt, 1972, sayı 347, s. 100'den;
- Resim 124: Arkitekt, 1971, sayı 343, s. 105'den;
- Resim 25: Anonim, Ankara Şehri İmar Komisyonu Raporu, Doğu Matbaası Ankara 1954, s. 56'dan;
- Resim 26: Photo Ticaret Kartpostalları, İzmir, kartpostalından

- Resim 35, 36, 37, 38: Anonim, Ankara İmar Planı, Alaeddin Kırıl Basımevi, İstanbul 1937, s. 18, 44, 46'dan;
- Resim 40, 56, 94: Anonim, Emin Onat, (Birinci ölüm yıldönümünde onu anarken), Doğan Kardeş Yayınları AŞ Basımevi, İstanbul 1962, s. 75, 77, 91'den;
- Resim 44: Mimarlık, 1944, sayı 5, s. 3'den;
- Resim 55: Mimarlık, 1949, sayı 5-6, s. 26'dan;
- Resim 58: Mimarlık, 1948, s. 5, s. 11'den;
- Resim 45: Panorama Turizm ve Ticaret Müessesesi, İzmir, Kartpostalından;
- Resim 59: Nizamettin Doğu, Spor Alanları El Kitabı, TC Milli Eğitim Bakanlığı Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü Yayın Müdürlüğü sayı 85, Tesisler 4, İstanbul 1946, s. 13'den;
- Resim 60: Anonim, Ev Plan Nümuneleri, Emlak Bankası, Doğu Matbaası, 1951, s. 22'den;
- Resim 68: Bayındırlık Dergisi, 1946 Ekim, s. 142'den;
- Resim 69: Bayındırlık Dergisi, 1949, s. 140'dan;
- Resim 72, 73: Anonim, İstanbul Turistik Otel, Klişecilik ve Matbaacılık TAŞ, İstanbul, s. 4, 26'dan;
- Resim 80: Keskin Kolor Kartpostalculuk Limited Şirketi kartpostalından;
- Resim 84: Anonim, Türkiye Devrim Diyanet Sitesi, Doğu Matbaası, Ankara 1961'den;
- Resim 99, 101, 102, 103, 104: Altuğ Çinici / Behruz Çinici, 1961-70 Mimarlık Çalışmaları, Ajans-Türk Matbaacılık Sanayii, Ankara, s. 18, 28, 38, 40, 71'den;
- Resim 100: Altuğ Çinici / Behruz Çinici, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ajans-Türk Matbaası, Ankara, 1964'den;
- Resim 107, 109, 116, 117, 121, 128, 133, 134: Doğan Tekeli / Sami Sisa, Projeler-Uygulamalar 1954-1974, Apa Ofset Basımevi, İstanbul 1975, s. 47, 51, 78, 79, 73, 99, 141, 143'den;
- Resim 108: Sayın Hasan Saltık koleksiyonundan;
- Resim 110: Anonim, İstanbul Teknik Üniversitesi Ayazağa kampüsü 1972-1984, Cumhuriyetin 50. yılı ve üniversitenin 200. kuruluş yılı için hazırlanan broşür'den;
- Resim 122: Anonim, Cumhuriyetin 50. yılında Karayollarımız, Karayolları Genel Müdürlüğü Matbaası, Ankara 1973'den;
- Resim 125: Anonim, İstanbul Opera Binası, TC Bayındırlık Bakanlığı Yapı ve İmar İşleri Reisliği İstanbul Opera İnşaatı Müstakil Fen Heyeti Müdürlüğü, Kağıt ve Basım İşleri AŞ'den;
- Resim 126: Anonim, Bayındırlıkta 50 Yıl, TC Bayındırlık Bakanlığı, Gürsoy Matbaacılık Sanayii, s. 34'den;
- Resim 129, 130: OR-AN broşüründen;
- Resim 131: Anonim, 50 yılda İmar ve Yerleşme 1923-1973, İmar ve İskan Bakanlığı, Ankara 1973, s. 166'dan;
- Resim 132: Anonim, İmar ve İskan Bakanlığı Çalışmaları 1965-1969, İmar ve İskan Bakanlığı tanıtma yayınları II, Ankara 1969, s. 50'den;
- Resim 135, 136: Vedat Dalokay, Grandnationalmosque, Ajans Türk Printing and Publishing Co Ltd. 'den;
- Resim 137: Vakıflar Bülteni, 1970, sayı 1, s. 123'den;
- Resim 138, 139, 140: Altuğ Çinici / Behruz Çinici, Çorum - Orta Anadolu'da bir Toplu Konut Uygulaması için Ülke-Bölge-Kent Ölçeklerinde Çalışmalar, 1000 Evler Yapı Kooperatifi, Ajans Türk Matbaacılık Sanayii, Ankara 1973, s. 256'dan,

alınmıştır.

D İ Z İ N :

KİŞİLER

- Abdülhalim Efendi, 68
 Abercrombie, Sir Patrick, 223
 Abrams, Charles, 138, 266, 267
 Agache, Alfred, 218, 239
 Alsaç, Orhan, 252, 268
 Arda, Orhan, 37, 149, 248
 d'Arenco, Raimondo, 16, 127
 Arif Hikmet Bey (Bakı Koyunoglu)
 Arkan, Seyfi, 23, 30, 52, 80, 117, 226, 237, 283
 Aru, Kemal Ahmet, 112, 120, 139, 249, 258, 259, 262, 273
 Atatürk, 18, 19, 20, 21, 27, 30, 32, 33, 37, 50-59, 77, 101, 104, 107, 108, 134, 141, 149,
 233, 234, 238, 241, 246, 261, 263
 Balmumcu, Şevki, 22, 30, 54, 140, 236
 Balyan, Serkis, 127
 Barburini, 76, 127
 Barutçu, İsmet, 79, 250
 Belen, Münevver, 241
 Belling, Rudolf, 24
 Bello, Philippe, 127
 Bodmer, 225, 272, 277
 Bonatz, Paul, 35, 37, 41, 44, 71, 92, 129, 130, 133, 136, 139, 140, 142, 222, 248, 251,
 254, 255, 258, 259, 262, 267, 269,
 Brandi, Ditz, 225
 Breuer, Marcel, 42
 Brix, M., 112
 Buckminster-Fuller, Richard, 21
 Buvar, 111
 Cafer Çelebi, 76
 Cansever, Turgut, 48, 149, 274
 Çinici, Altuğ, 71, 136, 149, 273, 287
 Çinici, Behruz, 71, 136, 149, 273, 287
 Dalokay, Vedat, 87, 149, 258, 259
 Danger, Rene, 112, 215, 230
 Debes, 217
 Egli, Ernst, 21, 27, 30, 54, 69, 128, 138, 141, 142, 216, 233, 236
 Eldem, Sedat Hakkı, 32, 35, 36, 40, 43, 48, 69, 99, 139, 142, 236, 237, 241, 248, 249,
 255, 258, 274
 Elgötz, Hermann, 218, 239
 Elsaesser, Martin, 219, 237
 Fossatti, Gaspare, 127
 Gabriel, Albert, 140
 Graubner, Gerhard, 135, 136, 138, 224, 270
 Gropius, Walter, 23, 32, 42
 Gutbrod, Rolf, 137, 224

Heinle, Erwin, 136, 226, 278

Hess, Friedrich, 223

Heussler, 112, 215

Hillinger, F., 222

Holzmeister, Clemens, 21, 27, 30, 52, 54, 71, 128, 142, 216, 233, 236

Högg, Hans, 225, 269

Jachmund, 15, 127

Jansen, Hermann, 27, 112, 116, 131, 132, 217, 234, 239, 247

Jausseley, Leon, 112

Joedicke, Jürgen, 226

Kemalettin Bey, 11, 15, 19, 21, 122, 228 233

Kessler, Gerhard, 220, 257

Koepf, Hans, 227

Koyunoğlu, Arif Hikmet, 11, 52, 63 228

Kozanoğlu, Aptullah Ziya, 78, 238

Kuranel, Süleyman, 259

Labrouste, Henri, 14

Lambert, H., 218, 239

Landzettel, Wilhelm, 226

Laves, Georg Ludwig Friedrich, 13

Le Corbusier, 23, 42, 134, 223, 255

Manson, Donald, 264

Melling, 127

Metcalf, Richard, 280

Mies van der Rohe, Ludwig, 32, 42

Moholy-Nagy, Laszlo, 26

Mongeri, Giulio, 69, 127, 128, 143, 215, 228

Mortaş, Abidin, 78, 238

Mustafa Kemal (Bak: Atatürk)

Neufert, Ernst, 123

Oelsner, Gustav, 133, 138, 139, 221, 247

Onat, Emin, 35, 37, 40, 43, 64, 54, 65, 70, 122, 142, 149 241, 248, 253, 255, 259, 261, 268, 277

Osman Hamdi Bey, 77

Ott, Stefan, 225

Palladio, 76

Paxton Joseph, 13, 14

Perret, Auguste, 135

Piccinato, Luigi, 136, 224, 271, 275, 284

Poelzig, 217

Prost, Henri, 116, 117, 140, 220, 246, 247

Reuter, Ernst, 118, 131, 137, 139, 142, 219, 243, 249

Sai Mustafa Çelebi, 76

Sakai, Yoshio, 138

Salvisberg, Otto, 37

Saugey, Marc J., 259

Sayar, Zeki, 78, 238

Schütte, Wilhelm, 221

Sedefkar Mehmet Ağa, 68, 76

Sinan, 8, 76, 105, 146, 243
 Sisa, Sami, 149, 273, 274, 275
 Skidmore - Owings - Merrill, 44, 135, 138, 141, 223, 258, 261
 Smirke, Sydney, 14
 Söylemezoğlu, Kemali, 67, 139, 255

Tange, Kenzo, 43
 TAut, Bruno, 128, 129, 139, 141, 220, 237, 246
 Tek, Vedat, 11, 15, 16, 19, 21, 56, 63, 69, 122, 128, 228, 250
 Tekeli, Doğan, 149, 273, 274, 275
 Tengbom, Ivar, 37
 Tiedje, 223
 Tomsu, Leman, 241

Ünsal, Behçet, 79, 250

Valauri, 127
 Vietti, Violi, 222, 249
 Vitruvius, 76
 Vorhölzer, 220

Wagner, Bernard, 225, 267
 Wagner, Martin, 118, 131, 132, 138, 141, 218, 243, 245
 Walter, Jean, 86, 221, 256
 Weichinger, Karoly, 37
 Wright, Frank Lloyd, 42, 137

Yavuz, Fehmi, 59, 112, 139, 142
 Yücel, Hasan Ali, 81

Zevi, Bruno, 226
 Ziya Gökalp, 16

YERLER

Abant, 254
 Adana, 90, 92, 236, 240, 249, 283
 Adapazarı, 258
 Afyon, 240
 Alpullu, 232
 Amasya, 99, 234, 235
 Ankara, 20, 22, 27, 28, 35, 41, 47, 48, 52, 54, 59, 61, 64, 70, 71, 81, 84, 86, 88, 90, 91, 93, 99, 107, 108, 109, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 120, 127, 130, 131, 132, 139, 140, 142, 143, 149, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 248, 250, 251, 252, 253, 255, 256, 257, 258, 259, 261, 262, 263, 264, 267, 273, 275, 277, 278, 282, 286, 287, 288, 289
 Antalya, 90, 114, 240
 Aydın, 90

Bafra, 283
 Balıkesir, 90, 239
 Bartın, 279
 Berlin, 112, 123, 141
 Bingöl, 91, 252, 275
 Bitlis, 91, 235, 252

Bogazköprü, 240
 Bolu, 254
 Brasilia, 42
 Brüksel, 43, 258
 Bursa, 90, 275
 Burdur, 275

Chandigarh, 42

Çamdibi (İzmir), 279
 Çan, 270
 Çanakkale, 130, 137, 270
 Çankaya (Ankara), 274
 Çankırı, 99
 Çarşamba, 240
 Çatalağzı, 256, 289
 Catalca, 288
 Çorum, 288
 Çukurova, 114

Denizli, 90
 Diyarbakır, 47, 90, 91, 230, 232, 235, 252, 273

Edirne, 141
 Elazığ, 91, 111, 114, 235, 252, 263
 Ereğli, 274
 Ergani, 230, 232
 Erzincan, 88, 133, 249, 260
 Erzurum, 61, 72, 90, 91, 240, 252, 283
 Eskişehir, 240, 242, 249, 260, 263
 Etlik (Ankara), 287

Gaziantep, 283, 291
 Gaziemir (İzmir), 268
 Gebze, 287
 Gölbaşı, 236
 Gördes, 260

Hakkari, 91, 235, 252
 Hannover, 268
 Harput, 111
 Havza, 234

İstanbul, 40, 43, 44, 46, 60, 61, 64, 70, 71, 72, 75, 81, 86, 90, 99, 110, 111, 114, 115,
 121, 122, 123, 129, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 138, 140, 141, 142, 149, 240,
 241, 243, 244, 247, 248, 251, 253, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 262, 264, 267,
 271, 272, 273, 277, 279, 280, 282, 290, 291

—, Ataköy, 258
 —, Ayazpaşa, 237
 —, Beşiktaş, 238
 —, Beyoğlu, 110, 266
 —, Boğaziçi, 132, 284, 285, 291
 —, Eminönü, 246
 —, Eyüp, 233
 —, Fatih, 266
 —, Fındıklı, 232, 238, 239, 264
 —, Galata, 110, 255
 —, Halicioğlu, 252
 —, Haliç, 132, 250, 287

- İstanbul, Haydarpasa, 232, 235, 236, 270, 287
 —, Kadıköy, 234, 242, 250
 —, Kapalıçarşı, 267
 —, Kartal, 257, 263, 266, 271, 278
 —, Kemerburgaz, 289
 —, Levent IV, 96, 258
 —, Maçka, 72, 265, 286
 —, Silahtarağa, 242
 —, Sirkeci, 235, 268, 284
 —, Şişli, 108, 274
 —, Taksim, 111, 238
 —, Taşlık, 249
 —, Topkapı, 256
 —, Üsküdar, 234, 242
 —, Yıldız, 72, 250, 256, 264
 —, Zeyrek, 274
 İzmir, 54, 61, 64, 72, 90, 112, 114, 120, 134, 230, 232, 242, 245, 246, 247, 255, 256, 258, 263, 273, 274, 277, 282, 285
 İzmit, 245, 251, 257, 283
 Kale, 266
 Karabük, 248
 Kastamonu, 099
 Kavak, 232
 Kayseri, 232, 234, 238, 240
 Keban, 114
 Kilimli, 289
 Konya, 36, 240, 242, 279, 283, 290
 Kozlu, 90, 117, 283, 289
 Kütahya, 99, 229, 231, 235, 239, 240
 Lice, 267
 Lodumlu, (Ankara), 285
 Londra, 42
 Lozan, 65
 Lüleburgaz, 269
 Malatya, 232, 238, 239
 Mamure-tül Aziz (Bak: Elazığ)
 Manisa, 279
 Mardin, 91, 235, 252
 Mersin, 90, 236
 Musaköy, 230
 Muş, 91, 252
 New York, 141, 237
 Niğde, 239, 240
 Paris, 14, 141
 Safranbolu, 99
 Samsun, 230, 232, 234, 239, 240
 Siirt, 91, 252
 Sinop, 232
 Sivas, 90, 99, 230, 238, 239, 240, 242, 283
 Şarkışla, 238

Tarsus, 90, 236

Tavas, 266

Tavşanlı, 231, 235

Trabzon, 47, 61, 247, 267, 273, 283

Tunceli, 91, 252

Turhal, 240

Ulukışla, 232, 239, 240

Urfa, 91, 235, 252

Uşak, 232

Van, 91, 235, 247, 252

Viyana, 76

Yalova, 28, 257

Zile, 235

Zonguldak, 90, 114, 117, 257, 273, 281, 283, 289